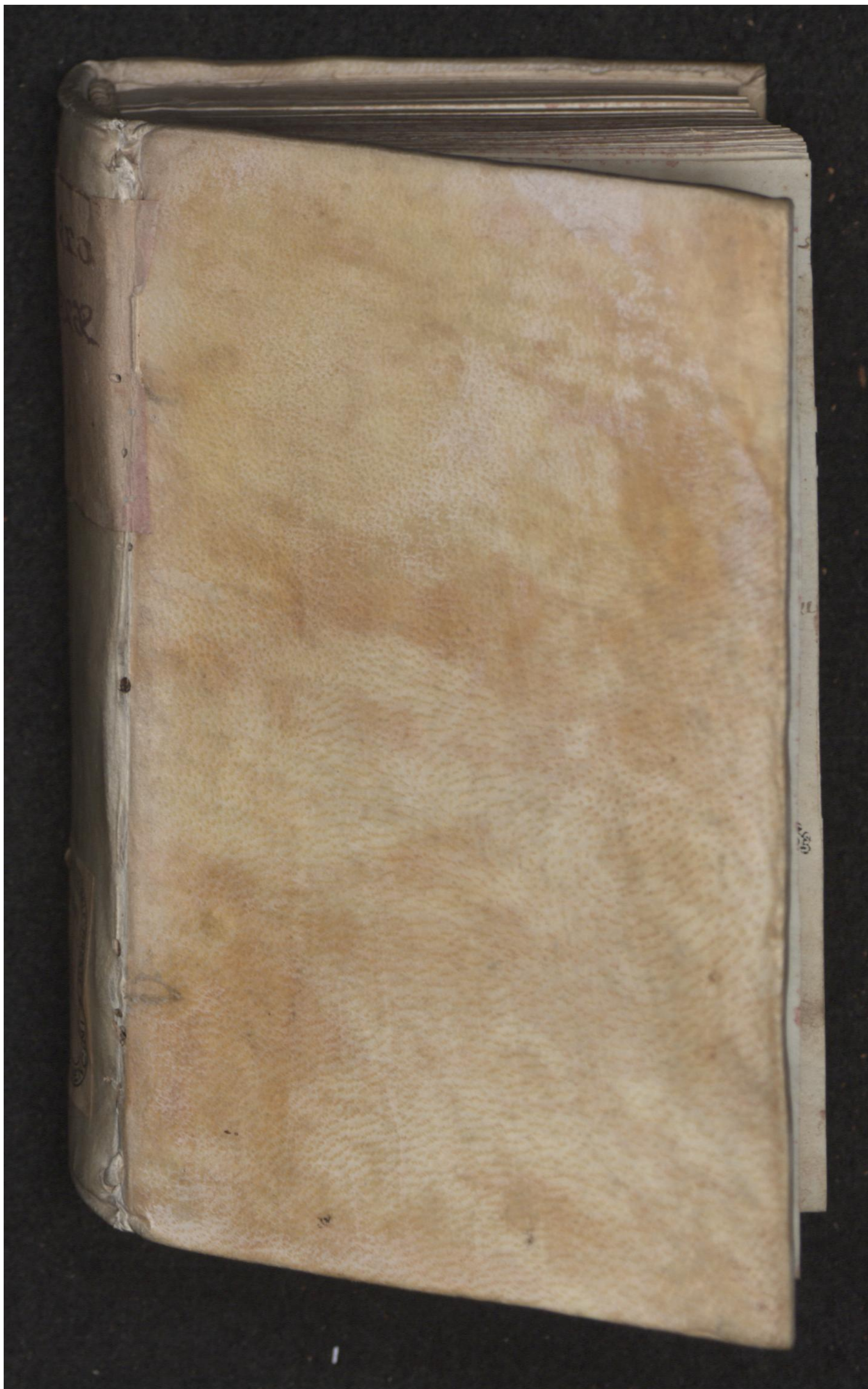
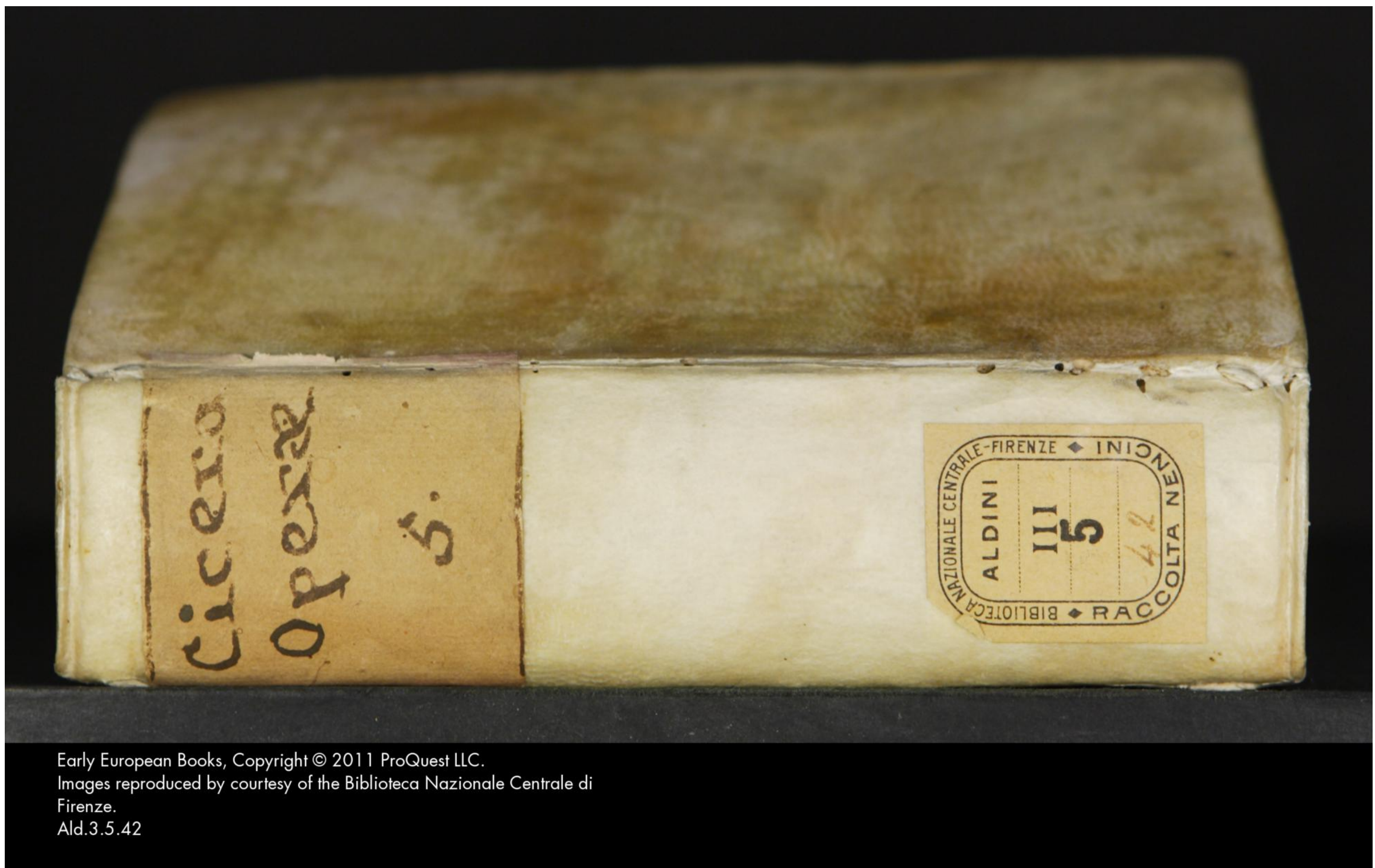
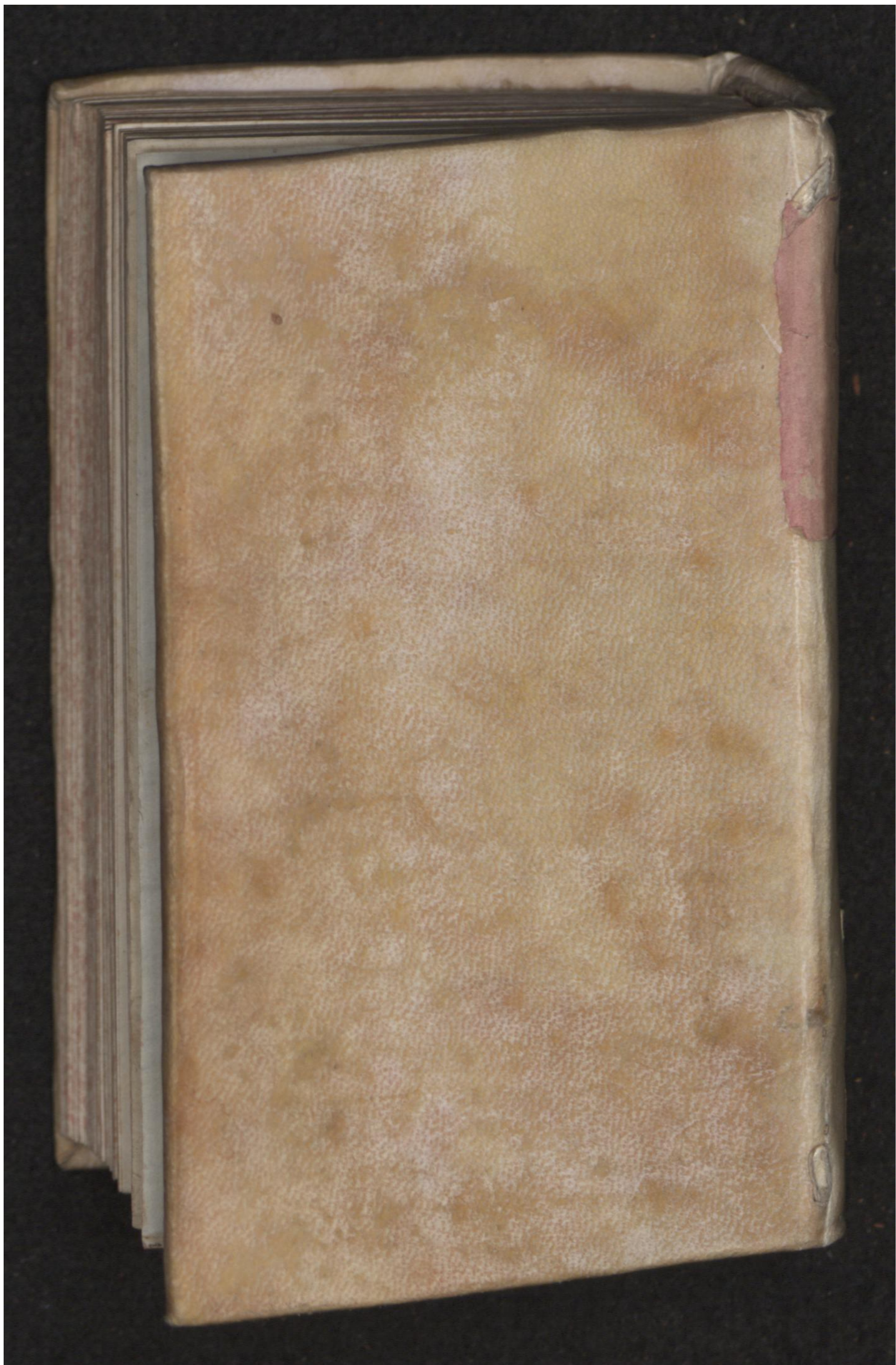

Cicero
Opera
5.
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE ◆ RACCOLTA NENCINI
ALDINI
III
5
42

Ex Libris Ioannis Nencini
1874

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE - FIRENZE
ALDINI
III
5
42
RACCOLTA NENCINI

Franciscus Iannellius

M. TVLLII CICERONIS ORATIONVM PARS II.

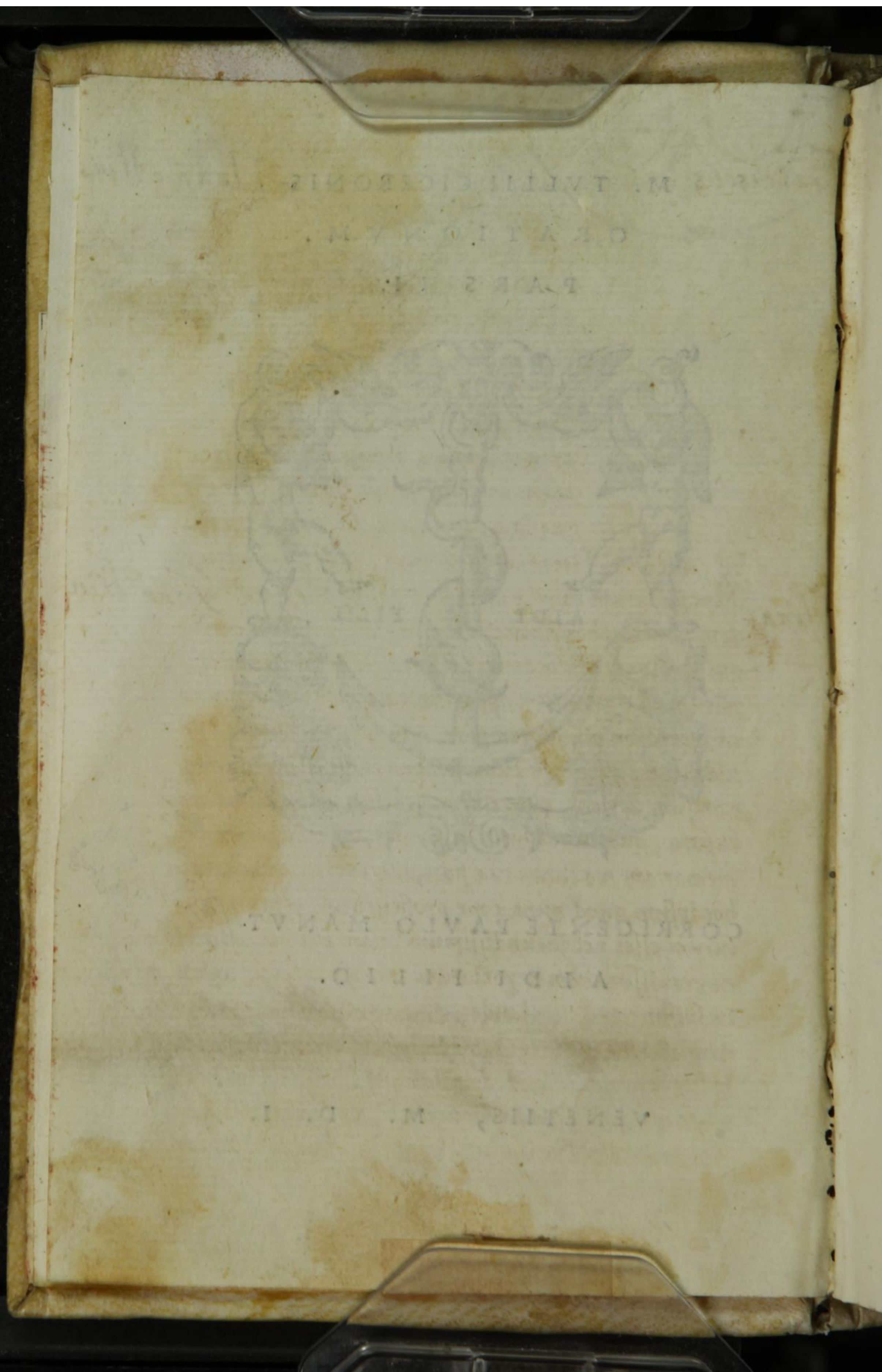

Fran:cus Iannellius

CORRIGENTE PAVLO MANVTIO ALDI FILIO.

VENETIIS, M. D. L.

GVLIELMO BELLAIO LANGEO, APVD SVBALPINAS GENTES PRO REGE, PAVLVS MANVTIVS ALDI FILIVS S. P. D.

m AGNI refert, Bellai ornatissime, quo quidque tempore agatur, & ad omnes res non paruum habere momentum solet occasio quædam, & commoditas, qua uti dicuntur ij, qui nihil, nisi loco, facere consueuerunt. nam quemadmodum pictorum tabulæ certo loco positæ delectant; eædemq; minus bono lumine constitutæ, non item eorũ, qui spectant, oculos tenere solent: sic actiones nostræ, mirum est, quantum opportunitate commendentur: ut interdum plus in tempore, q̃ in ipsa re positum esse uideatur. quod ego cum semper iudicassem, tamen non sum ueritus, quin tibi in ijs rebus uel maxime occupato, quas Rex Christianissimus, & post hominum memoriam maximus tuæ fidei, diligentiæq; mandauit, hoc ipsum, quod nunc à me proficiscitur, officium futurum esset uel iucundissimum. nam etsi magna tibi est grauissimorum negotiorum imposita moles, quam tu summa tua cum laude, & omnium penè gentium admiratione sustines: tamẽ in ipsa illa occupatione ita te literarum tractatio delectat, ut & legas cum uoluptate quæ alij scripta reliquerunt, & scribas ipse quæ à posteris cum admiratione legentur. ex quo illud con

ſequeris, ut non modo Regis uoluntati ſeruias, quod eſt ſumma laude dignum; ſed etiam poſteritati conſu=las, quo laudabilius eſſe nihil poteſt. itaque tantum ab=eſt, ut à maioribus tuis omni decore affluentibus ad te ornandum quidquam haurias, ut etiam in te ſit, quod ad illos redundet. nam ſi tibi aliunde petenda ſit laus, unde plura ſuppetant ornamenta, quàm à fratribus tuis, maximeq́; ab eo, qui à Paulo III. ita eſt in Car=dinalium collegium cooptatus, ut ei ſummus Pontifex ampliſſimam dignitatem non quaſi optatam cõceſſiſſe, ſed quaſi debitã perſoluiſſe uideatur? cui quidem ui=ro cum ad ſummam gloriam nihil deſit; cumq́; item tibi eæ res abunde adſint, quibus homines hominibus antecellere uidentur: tamen fit ueſtra bonitate & ſa=pientia, ut uiciſſim & tu in illius dignitate atque am=plitudine, et ille in ingenio atque in uirtute cõquieſcat tua. uterque uero magna apud Regẽ prudentiſſimum, & ſummo iudicio prӕditum auctoritate, magno eſtis apud omnes nomine & gloria. nam tu quidem, quis eſt tam longinquus, cui notiſſimus nõ ſis? non ex prӕ=ſenti corporis forma (quanquã multas prouincias Regis Legatus obijſti) ſed ex imagine imgenij tui, quã ueriſſi mis eloquentiӕ coloribus expreſſam in tuis ſcriptis licet intueri. in hac cum & naturӕ tuӕ bonitas, & uirtu=tis eximia prӕſtantia cernatur: ſequitur, ut, ex ea qui te norunt, ijdem ament. quorum ego in numero cum ita eſſem, ut nemini concederem: tamen non eſt credi bile, quantum ad illam ipſam animi erga te mei uolũ=tatem addiderit Gulielmi Pellicerrij, oratoris in hac ur=be Regij, hominis prӕſtantiſſimi prӕdicatio. cuius mul

ti, & egregij de tua laude sermones me iam antea commotum impulerunt, ut ex orationibus Ciceronis, cuius tu libros è manibus dimittere non soles, alteram partē cum tui nominis inscriptione diuulgarem. qua in parte ab erroribus et mendis uindicanda quantum operæ studijq; posuerim, mihi ipse sum testis; quantum autem profecerim, & tu, & alij iudicabunt. tibi quidem, si consequar, ut nostra diligentia probetur: sanè meos labores non exiguo compensatos esse fructu existimabo. Vale. Venetijs.

INDEX ORATIONVM CICERONIS, QVAE SECVNDO VOLVMINE CONTINENTVR.

PRO LEGE MANILIA, AD POPVLVM. ORATIO XIII.

Q VANQVAM mihi ſemper frequens conſpectus ueſter multo iucundiſſimus, hic autem locus ad agendum ampliſſimus, ad dicendum ornatiſſimus eſt uiſus Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui ſemper optimo cuiq; maxime patuit, non mea me uoluntas, ſed meæ uitæ rationes ab ineunte ætate ſuſceptæ prohibuerunt. nam cũ antea per ætatem nõ dũ huius auctoritatem loci contingere auderẽ; ſtatueremq́;, nihil huc, niſi perfectum ingenio, elaboratum induſtria, afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus tranſmittendum putaui. ita neque hic locus uacuus unquã ab iis, qui ueſtrã cauſam defenderent: & meus labor in priuatorũ periculis caſte integreq́; uerſatus, ex ueſtro iudicio fructum eſt ampliſſimũ conſecutus. nam cum propter dilationem comitiorum ter Prætor primus centuriis cunctis renunciatus ſum, facile intellexi Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid aliis præſcriberetis. nam cum & auctoritatis in me tantum ſit, quantum uos honoribus mandandũ eſſe uoluiſtis; & ad agendum facultatis tantum, quantũ homini uigilanti ex forenſi uſu propè quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe, & ſi quid etiam dicendo conſequi poſſum, iis oſtendam potiſſimum, qui ei quoque rei fructũ ſuo iudicio

tribuendũ eſſe cenſuerũt. atque illud in primis mihi lætandum iure eſſe uideo, ꝙ in hac inſolita mihi ex hoc loco ratione dicendi cauſa talis oblata eſt, in qua oratio nemini deeſſe poteſt: dicendum eſt enim de Cn. Pōpeij ſingulari eximiaq́; uirtute: huius autem orationis difficilius eſt exitum, q̃ principium inuenire: itaque non mihi tam copia, q̃ modus in dicendo quærendus eſt.

Atq; ut inde oratio mea proficiſcatur, unde hæc omnis cauſa ducitur: bellum graue & periculoſum ueſtris uectigalibus atque ſocijs à duobus potentiſſimis Regibus infertur, Mithridate, & Tigrane: quorum alter relictus, alter laceſſitus, occaſionem ſibi ad occupandũ Aſiam oblatam eſſe arbitratur. equitibus R. honeſtiſſimis uiris, afferuntur ex Aſia quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur, in ueſtris uectigalibus exercendis occupatæ: qui ad me pro neceſſitudine, quæ mihi eſt cum illo ordine, cauſam Reip. periculaq́; rerum ſuarum detulerunt: Bithyniæ, quæ nunc ueſtra prouincia eſt, uicos exuſtos eſſe cōplures: Regnum Ariobarzanis, quod finitimum eſt ueſtris uectigalibus, totum eſſe in hoſtiũ poteſtate: Lucullum magnis rebus geſtis ab eo bello diſcedere: huic qui ſuccurrerit, non ſatis eſſe paratum ad tantum bellum adminiſtrandum: unum ab omnibus ſocijs, & ciuibus ad id bellum imperatorem depoſci, atque expeti: eundẽ hunc unũ ab hoſtibus metui, præterea neminem. Cauſa quæ ſit, uidetis: nunc, quid agendum ſit, conſiderate. Primum mihi uidetur de genere belli, deinde de magnitudine, tũ de imperatore deligendo eſſe dicendum. genus eſt enim eiuſmodi, quod maxime ueſtros animos excitare, atq; inflãmare

debet:in quo agitur populi R.gloria, quæ uobis à maio
ribus cum magna in rebus omnibus, tum ſumma in re
militari tradita eſt: agitur ſalus ſociorũ atq; amicorũ,
pro qua multa maiores ueſtri magna & grauia bella
geſſerũt:agũtur certiſſima populi R.uectigalia,& ma=
xima,quibus amiſſis,et pacis ornamẽta,et ſubſidia belli
fruſtra requiretis : agũtur bona multorũ ciuiũ,quibus
eſt et à uobis,et ab imperatoribus Reip.conſulendũ . &
quoniã ſemper appetẽtes gloriæ præter cæteras gẽtes,
atque auidi laudis fuiſtis, delenda eſt uobis illa macula
Mithridatico bello ſuperiore ſuſcepta, quæ penitus iam
inſedit,atq; inueterauit in populi R . nomine, ꝙ is,qui
una die tota Aſia,tot in ciuitatibus,uno nũcio,atq; una
literarũ ſignificatione ciues R.necãdos,trucidãdosq; de=
notauit , nõ modo adhuc pœnã nullã ſuo dignã ſcelere
ſuſcepit,ſed ab illo tẽpore annũ iã tertiũ et uigeſimũ re
gnat,et ita regnat,ut ſe nõ Ponto, neq; Cappadociæ la=
tebris occultare uelit,ſed emergere è patrio regno, atq;
in ueſtris uectigalibus,hoc eſt in Aſiæ luce uerſari. ete=
nim adhuc ita ueſtri cũ illo Rege cõtẽderũt imꝑatores,
ut ab illo inſignia uictoriæ,nõ uictoriã reportarẽt. triũ
phauit L.Sylla,triũphauit L.Muræna de Mithridate ,
duo fortiſſimi uiri,et ſummi imꝑatores; ſed ita triũpha
rũt,ut ille pulſus,ſuꝑatusq; regnaret.uerũtamẽ illis im
peratoribus laus eſt tribuẽda,ꝙ egerũt;uenia dãda,ꝙ re
liquerũt ; propterea ꝙ ab eo bello Syllã in Italiã Reſp.
Murænã Sylla reuocauit . Mithridates aũt omne reli=
quũ tempus non ad obliuionẽ ueteris belli,ſed ad cõpa=
rationẽ noui cõtulit . qui poſteaq̃ maximas ædificaſſet
ornaſſetq; claſſes,exercitusq; ꝑmagnos quibuſcũque ex

gentibus potuisset comparasset, Bosporanis finitimis suis bellum inferre simulasset, usque in Hispaniam Legatos Ecbatanis misit ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus: ut, cum duobus in locis disiunctissimis maximeq; diuersis uno consilio ab unis hostium copijs bellum terra, mariq; gereretur, uos ancipiti contentione distracti de imperio dimicaretis. sed tamen alterius partis periculum Sertorianæ atque Hispaniensis, quæ multo plus firmamentis ac roboris habebat, Cn. Pompeij diuino consilio, ac singulari uirtute depulsum est: in altera parte ita res à L. Lucullo summo uiro est administrata, ut initia illa gestarum rerum magna atque præclara non felicitati eius, sed uirtuti, hæc autem extrema, quæ nuper acciderunt, non culpæ, sed fortunæ tribuenda esse uideantur. sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam Quirites, ut neque uera laus ei detracta oratione nostra, neque falsa afflicta esse uideatur. Sed pro uestri imperij dignitate atque gloria, quoniam is est exorsus orationis meæ, uidete quem uobis animũ suscipiendum putetis. maiores uestri sæpe, mercatoribus ac nauiculatoribus iniuriosius tractatis, bella gesserunt: uos, tot ciuiũ R. millibus uno nuncio atque uno tempore necatis, quo tãdem animo esse debetis? Legati ꝙ erant appellati superbius, Corinthum patres uestri totius Græciæ lumen extinctum esse uoluerunt: uos eum Regẽ inultum esse patiemini, qui Legatum populi R. consularem, uinculis, ac uerberibus, atque omni supplicio excruciatũ necauit? illi libertatem ciuium R. imminutam non tulerunt: uos uitam ereptam negligetis? ius legationis uerbo uiolatũ illi persecuti sunt: uos

Legatum populi R. omni ſupplicio interfectum, inultum relinquetis? uidete, ne, ut illis pulcherrimum fuit tantam uobis imperij gloriam relinquere, ſic uobis turpiſſimum ſit, illud, quod accepiſtis, tueri & conſeruare non poſſe. quid, quòd ſalus ſociorum ſummum in periculum ac diſcrimen uocatur? regno expulſus eſt Ariobarzanes Rex, ſocius populi R. atque amicus: imminent duo Reges toti Aſiæ non ſolum uobis inimiciſſimi, ſed etiam ueſtris ſocijs atque amicis: ciuitates autem omnes cuncta Aſia, atque Græcia ueſtrum auxilium expectare propter periculi magnitudinem coguntur: imperatorem à nobis certum depoſcere, cum præſertim uos alium miſeritis, neque audent, neque ſe id facere ſummo ſine periculo poſſe arbitrantur: uident, & ſentiunt hoc idem, quod & uos, unum uirum eſſe, in quo ſumma ſint omnia, & eum propè eſſe, quo etiam carent ægrius: cuius aduentu ipſo, atque nomine, tametſi ille ad maritimum bellum uenerit, tamen impetus hoſtium repreſſos eſſe intelligunt, ac retardatos. hi uos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant, ut ſe quoque, ſicut cæterarum prouinciarum ſocios, dignos exiſtimetis, quorum ſalutem tali uiro commendetis, atque hoc etiam magis quàm cæteros, ꝙ eiuſmodi in prouinciam homines cum imperio mittimus, ut, etiā ſi ab hoſte defendant, tamen ipſorum aduentus in urbes ſociorum non multum ab hoſtili expugnatione differāt. hunc audiebant antea, nunc præſentem uident, tanta temperantia, tāta manſuetudine, tanta humanitate, ut ij beatiſſimi eſſe uideantur, apud quos ille diutiſſime cōmoratur. quare ſi propter ſocios

nulla ipsi iniuria lacessiti maiores uestri cũ Antiocho, cum Aetolis, cũ Pœnis bella gesserunt: quãto uos studio cõuenit, iniurijs prouocatos, sociorum salutem unà cũ imperij uestri dignitate defendere? præsertim cum de uestris maximis uectigalibus agatur. nã cæterarum prouinciarũ uectigalia Quirites tanta sunt, ut his ad ipsas prouincias tutãdas uix cõtenti esse possimus. Asia uero tam opima est, & fertilis, ut & ubertate agrorũ, & uarietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat. itaq; hæc uobis prouincia Quirites, si & belli utilitatẽ, & pacis dignitatem sustinere uultis, non modo à calamitate, sed etiã à metu calamitatis est defendenda. nam cæteris in rebus, cũ uenit calamitas, tum detrimentũ accipitur: at in uectigalibus non solum aduentus mali, sed etiã metus ipse affert calamitatem. nã cum hostium copiæ non longe absunt, etiã si irruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum nauigatio conquiescit. ita neq; ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura uectigal conseruari potest: quare sæpe totius anni fructus uno rumore periculi, atq; uno belli terrore amittitur. quo tandẽ animo esse existimatis aut eos, qui uectigalia uobis pensitãt, aut eos, qui exercẽt, atque exigũt, cum duo Reges cum maximis copijs propè adsint? cũ una excursio equitatus perbreui tẽpore totius anni uectigal auferre possit? cum publicani familias maximas, quas in salinis habent, quas in agris, quas in portubus atq; custodijs. magno piculo se habere arbitrẽtur? putatis ne, uos illis rebus frui posse, nisi eos, ꝗ uobis

fructuosi sunt, conseruaueritis, non solũ, ut antea dixi, calamitate, sed etiã calamitatis formidine liberatos? ac ne illud quidem uobis negligendum est, quod mihi ego extremum proposueram, cum essem de belli genere dicturus, quod ad multorũ bona ciuiũ R. pertinet. quorũ uobis pro uestra sapientia Quirites habenda est ratio diligenter. nam et publicani, homines & honestissimi, & ornatissimi, suas rationes, & copias in illam prouinciã contulerunt: quorum ipsorum per se res, & fortunæ curæ uobis esse debẽt: etenim si uectigalia neruos esse Reip. semper duximus, eũ certe ordinẽ, qui exercet illa, firmamentũ cæterorum ordinum recte esse dicemus. deinde cæteris ex ordinibus homines naui et industrij partim in Asia negotiãtur, quibus uos absentibus cõsulere debetis: partim suas & suorũ in ea prouincia pecunias magnas collocatas habent. erit igitur humanitatis uestræ, magnum eorũ ciuium numerum calamitate prohibere; sapientiæ, uidere, multorũ ciuium calamitatẽ à Rep. seiunctã esse non posse. etenim illud primũ parui refert, uos publicanis amissa uectigalia postea uictoria recuperare: neque enim ijsdem redimẽdi facultas erit propter calamitatẽ, neque alijs uoluntas propter timorẽ. deinde, quod nos eadẽ Asia atque idem iste Mithridates initio belli Asiatici docuit, id quidẽ certe calamitate docti memoria retinere debemus: nã tum, cũ in Asia res magnas permulti amiserũt, scimus Romæ solutione impedita fidẽ concidisse: nõ enim possunt una in ciuitate multi rem atque fortunas amittere, ut non plures secum in eandẽ calamitatem trahant. à quo periculo prohibete Remp. et mihi credite id, quod ipsi ui-

detis: hæc fides atq; hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro uersatur, implicita est cum illis pecunijs Asiaticis, & cohæret. ruere illa non possunt, ut hæc non eodem labefactata motu concidant. quare uidete, num dubitandum uobis sit omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis uestri, salus sociorum, uectigalia maxima, fortunæ plurimorum ciuium cum Rep. defenduntur. Quoniã de genere belli dixi, nũc de magnitudine pauca dicam. potest enim hoc dici; belli genus esse ita necessarium, ut sit gerendum; non esse ita magnum, ut sit pertimescendum. in quo maxime laborandum est, ne forte à uobis, quæ diligẽtissime prouidenda sunt, contempta esse uideantur. atque ut omnes intelligant me L. Lucullo tantũ impertiri laudis, quantum forti uiro, & sapientissimo homini, & magno imperatori debeatur: dico, eius aduentu maximas Mithridatis copias omnibus rebus ornatas atque instructas esse deletas, urbemq; Asiæ clarissimam, nobisq; amicissimam, Cyzicenorum, obsessam ab ipso Rege maxima multitudine, & oppugnatam uehementissime, L. Luculli uirtute, assiduitate, consilio summis obsidionis periculis liberatam: ab eodem imperatore classem magnam, et ornatam, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam studio inflãmato raperetur, superatam esse, atque depressam: magnas hostiũ præterea copias multis prælijs esse deletas: patefactumq; nostris legionibus esse Põtum, qui ante populo R. ex omni aditu clausus esset: Sinopem atque Amisum, quibus in oppidis erant domicilia regis, omnibus rebus ornata atque referta, cæterasq; urbes Ponti, & Capadociæ per multas uno adi=

tu, atque aduentu esse captas: Regem spoliatum re=
gno patrio atque auito, ad alios se Reges atque alias gē
tes supplicium contulisse: atque hæc omnia saluis popu
li R. socijs atque integris uectigalibus esse gesta. satis
opinor hoc esse laudis: atque ita reputo, ut hoc uos in=
telligatis, à nullo istorum, qui huic obtrectant legi at=
que causæ, L. Lucullum similiter ex hoc loco esse lau=
datum. Requiretur fortasse nunc, quemadmodum,
cum hæc ita sint, reliquum possit esse magnum bellū.
cognoscite Quirites: non enim sine causa quæri uide=
tur. Primum ex suo regno sic Mithridates profugit,
ut ex eodem Ponto Medea illa quōdam profugisse dici
tur: quam prædicant in fuga fratris sui membra in
ijs locis, quà se parens persequeretur, dissipauisse, ut
eorum collectio dispersa, mærorq; patrius celeritatem
persequendi retardaret. sic Mithridates fugiens, maxi
mam uim auri atque argenti, pulcherrimarumq; re=
rum omnium, quas & à maioribus acceperat, & ipse
bello superiore ex tota Asia direptas in suum regnū cō
gesserat, in Ponto omnem reliquit. hæc dum nostri colli
gunt omnia diligentius, Rex ipse è manibus effugit. ita
illum in persequendi studio mæror, hos lætitia tarda=
uit. hūc in illo timore & fuga Tigranes Rex Armenius
excepit, diffidentemq; rebus suis cōfirmauit, et afflictū
erexit, perditumq; recreauit. cuius in regnum posteaq̃
L. Lucullus cū exercitu uenit, plures etiā gentes contra
imperatorem nostrum concitatæ sunt: erat enim metus
iniectus ijs nationibus, quas nunquā populus R. neque
lacessendas bello, neq; tentādas putauit: erat etiā alia

grauis atque uehemens opinio, quæ per animos gentiũ barbararum peruaserat, fani locupletissimi & religiosissimi diripiendi causa in eas oras nostrum exercitum esse adductum. ita nationes multæ atque magnæ nouo quodã terrore ac metu concitabantur. noster autẽ exercitus, etsi urbẽ ex Tigranis regno ceperat, et prælijs usus erat secundis, tamen nimia longinquitate locorum, ac desiderio suorum commouebatur. hic iam plura non dicam. fuit enim illud extremum, ut ex ijs locis à militibus nostris reditus magis maturus, q̃ processus longior quæreretur. Mithridates autem & suã manum iam confirmarat, & eorum, qui se ex eius regno collegerant, & magnis aduentitijs multorũ Regum & nationum copijs iuuabatur. hoc iam ferè sic fieri solere accepimus, ut Regũ afflictæ fortunæ facile multorũ opes alliciant ad misericordiam, maximeq; eorum, qui aut Reges sunt, aut uiuunt in regno, ꝙ regale ijs nomẽ magnum & sanctum esse uideatur. itaque tantum uictus efficere potuit, quãtum incolumis nunquam est ausus optare. nam cum se in regnũ recepisset suũ, non fuit eo cõtentus, quod ei præter spem acciderat, ut illã, posteaquã pulsus erat, terram unquam attingeret, sed in exercitum uestrum clarum atque uictorem impetũ fecit. sinite hoc loco Quirites (sicut poetæ solent, qui res Romanas scribũt) præterire me nostrã calamitatẽ, quæ tãta fuit, ut eã ad aures L. Luculli nõ ex prælio nũcius, sed ex sermone rumor afferret. hic in ipso illo malo, grauissimaq; belli offensione L. Lucullus, qui tamẽ aliqua ex parte ijs incõmodis mederi fortasse potuisset, uestro

iussu

iussu coactus, ꝙ imperij diuturnitati modum statuendũ ueteri exẽplo putauistis, partem militũ, qui iam stipendijs confectis erant, dimisit, partem Glabrioni tradidit. multa prætereo consulto, sed ea uos coniectura perspicitis, quantum illud bellum futurũ putetis, quod coniungant Reges potentissimi, renouẽt agitatæ nationes, suscipiãt integræ gẽtes, nouus imperator uester accipiat uetere expulso exercitu. Satis mihi multa uerba fecisse uideor, quare hoc bellũ esset genere ipso necessariũ, magnitudine periculosum. restat, ut de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo dicendum esse uideatur. utinam Quirites uirorum fortium atque innocentiũ copiam tantam haberetis, ut hæc uobis deliberatio difficilis esset, quẽnam potissimum tantis rebus, ac tantæ bello præficiendũ putaretis. nũc uero, cum sit unus Cn. Pompeius, qui non modo eorũ hominum, qui nũc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriã uirtute superarit: quæ res est, quæ cuiusquã animũ in hac causa dubiũ facere possit? ego enim sic existimo, in summo imperatore quatuor has res inesse oportere, sciẽtiã rei militaris, uirtutem, auctoritatẽ, felicitatẽ. quis igitur hoc homine sciẽtior unq̃ aut fuit, aut esse debuit? qui è ludo atq; pueritiæ disciplina, bello maximo, atq; acerrimis hostibus, ad patris exercitũ, atque in militiæ disciplinã profectus est: qui extrema pueritia miles fuit summi imperatoris, ineũte adolescẽtia maximi ipse exercitus imperator: qui sæpius cum hoste cõflixit, quàm quisquam cum inimico concertauit: plura bella gessit, q̃ cæteri legerunt: plures prouincias confecit, q̃ alij concupiuerunt: cuius adolescentia ad scientiã rei militaris

non alienis præceptis, sed suis imperijs; nõ offensionibus belli, sed uictorijs; nõ stipendijs, sed triũphis est traducta. quod denique genus belli esse potest, in quo illũ nõ exercuerit fortuna Reip? ciuile, Africanũ, Trãsalpinũ, Hispaniẽse, mistũ ex ciuitatibus, atque ex bellicosissimis nationibus, seruile, nauale, uaria & diuersa genera & bellorũ, & hostium non solũ gesta ab hoc uno, sed etiã confecta, nullã rem esse declarant in usu militari positã, quæ huius uiri scientiã fugere possit. Iam uero uirtuti Cn. Põpeij quæ potest par oratio inueniri? quid est, quod quisquã aut dignũ illo, aut uobis nouum, aut cui quã inauditum possit afferre? non enim illæ sunt solæ uirtutes imperatoriæ, quæ uulgo existimantur, labor in negotijs, fortitudo in periculis, industria in agẽdo, celeritas in cõficiendo, consiliũ in prouidẽdo: quæ tanta sunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut uidimus, aut audiuimus, nõ fuerũt. testis est Italia, quã ille uictor L. Sylla huius uirtute, & consilio cõfessus est liberatã. testis est Sicilia, quã multis undiq; cinctã periculis, nõ terrore belli, sed celeritate cõsilij explicauit. testis est Africa, quæ magnis oppressa hostium copijs, eorum ipsorũ sanguine redũdauit. testis est Gallia, per quã legionibus nostris in Hispaniã iter, Gallorũ internecione, patefactũ est. testis est Hispania, quæ sæpissime plurimos hostes ab hoc superatos prostratosq; conspexit. testis est iterũ, & sæpius Italia, quæ cum seruili bello tetro periculosoq; premeretur, ab hoc auxiliũ absente expetiuit: quod bellũ expectatione Põpeij attenuatũ atq; imminutũ est, aduẽtu sublatũ ac sepultum. testes uero iam omnes oræ, atque omnes exteres gentes, ac

nationes: denique maria omnia, tũ uniuersa, tum in singulis oris oẽs sinus atque portus. quis enim toto mari locus per hos annos aut tam firmũ habuit præsidiũ, ut tutus esset; aut tã fuit abditus, ut lateret? quis nauigauit, qui non se aut mortis, aut seruitutis periculo cõmitteret? cũ aut hieme, aut referto prædonum mari nauigaretur. hoc tantũ bellũ, tam turpe, tam uetus, tam late diuisum atque dispersum quis unquam arbitraretur aut ab omnibus imperatoribus uno anno, aut omnibus annis ab uno imperatore cõfici posse? quã prouinciã tenuistis à prædonibus liberã per hosce annos? quod uectigal uobis tutũ fuit? quẽ socium defendistis? cui præsidio classibus uestris fuistis? quã multas existimatis insulas esse desertas? quàm multas aut metu relictas, aut à prædonibus captas urbes esse sociorũ? sed quid ego lõginqua cõmemoro? fuit hoc quondã, fuit proprium populi R. longe à domo bellare, & propugnaculis imperij sociorũ fortunas, non sua tecta defendere. socijs uestris ego mare clausum per hosce annos dicã fuisse? cũ exercitus nostri Brũdusio nũquã nisi summa hieme trãsmiserint. quid, ad nos cũ ab exteris nationibus uenirẽt, captos querar? cũ Legati populi R. redempti sint, mercatoribus tutũ mare nõ fuisse dicã? cum duodecim secures in prædonum potestatem peruenerint. quid aut Colophonem aut Samũ, nobilissimas urbes, innumerabilesq; alias captas esse cõmemorẽ? cũ uestros portus, atque eos portus, quibus uitam & spiritum ducitis, in prædonũ fuisse potestatẽ sciatis. an uero ignoratis portũ Caietæ, celeberrimũ atq; plenissimũ nauiũ, inspectante Prætore à prædonibus esse direptũ? ex Miseno aũt, eius ipsius libe

ros,qui cũ prædonibus antea ibi bellũ gesserat, à prædo nibus esse sublatos? nam quid ego Hostiense incommo dum,atque illã labem,atque ignominiã Reip. querar? cũ,propè inspectantibus uobis,classis ea, cui Consul po= puli R.præpositus esset,à prædonibus capta, atq; oppres sa est.Prò dij immortales, tantã ne unius hominis incre dibilis ac diuina uirtus tam breui tempore lucem affer re Reip.potuit, ut uos, qui modo ante ostium Tyberi= nũ classem hostiũ uidebatis,ij nũc nullam intra oceani ostium prædonũ nauẽ esse audiatis? atque hæc qua ce= leritate gesta sint,quanq̃ uidetis, tamen à me in dicen= do prætereunda nõ sunt. quis enim unq̃ aut obeundi negotij,aut cõsequendi quæstus studio tam breui tẽpore tot loca adire,tantos cursus cõficere potuit,quã celeriter Cn.Põpeio duce belli impetus nauigauit? qui Siciliam adijt,Africã explorauit, inde Sardiniã cum classe ue= nit,nondũ tẽpestiuo ad nauigandũ mari: atq; hæc tria frumentaria subsidia Reip. firmissimis præsidijs, classi= busq; muniuit.inde se cũ in Italiã recepisset,duabus Hi spanijs,et Gallia Cisalpina præsidijs, ac nauibus cõfirma ta,missis itẽ in orã Illyrici maris,& in Achaiam,oẽmq; Græciam nauibus,Italiæ duo maria maximis classibus, firmissimisq; præsidijs adornauit: ipse aũt, ut à Brun= dusio profectus est,undequinquagesimo die totã ad im periũ populi R.Ciciliam adiunxit:oẽs,qui ubique prædo nes fuerũt,partim capti,interfectiq; sunt,partim unius huius imperio ac potestati se dediderunt. idem Creten= sibus,cũ ad eum usque in Pamphyliã Legatos depreca= toresq; misissent,spem deditionis non ademit, obsidesq; imperauit.ita tantũ bellum,tã diuturnũ, tam longe la

teq; dispersum, quo bello oẽs gentes ac nationes preme=
bãtur, Cn. Põpeius extrema hieme apparauit, ineũte ue
re suscepit, media æstate cõfecit. Est hæc diuina atque in
credibilis uirtus imperatoris. quid cæteræ? quas paulo
ante cõmemorare cœperã: quantæ, atque quàm multæ
sunt? non enim solũ bellãdi uirtus in summo atque per
fecto imperatore quærẽda est, sed multæ sunt artes exi=
miæ, huius administræ comitesq; uirtutis. Ac primũ,
quãta innocẽtia debent esse imperatores? quãta deinde
omnibus in rebus temperãtia? quãta fide? quãta fa=
cilitate? quãto ingenio? quãta humanitate? quæ bre=
uiter, qualia sint in Cn. Põpeio, cõsideremus: summa. n.
omnia sunt Quirites, sed ea magis ex aliorũ cõtẽtione,
quàm ipsa per sese, cognosci atq; intelligi possunt. Quẽ
enim possumus imperatorẽ aliquo in numero putare,
cuius in exercitu ueneãt Centuriatus, atque uenierint?
quid hũc hominẽ magnũ, aut amplũ de Rep. cogitare,
qui pecuniã ex ærario deprõptã ad bellũ administran=
dum, aut propter cupiditatem prouinciæ magistratibus
diuiserit, aut propter auaritiã Romæ in quæstu reli=
querit? uestra admurmuratio facit Quirites, ut agnosce
re uideamini, qui hæc fecerint. ego aũt neminẽ nomino.
quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui ante de se uo=
luerit cõfiteri. itaq; propter hãc auaritiã imperatorum
quãtas calamitates, quocũq; uẽtũ sit nostri exercitus fe
rãt, quis ignorat? itinera, quæ ꝑ hosce annos in Italia ꝑ
agros atque oppida ciuiũ R. nostri imperatores fecerũt,
recordamini: tum facilius statuetis, quid apud exteras
nationes fieri existimetis. utrũ, plures arbitramini ꝑ ho
sce annos militũ uestrorũ armis hostiũ urbes, an hiber=

nis,sociorũ ciuitates esse deletas? neq; enim potest exer
citũ is cõtinere imꝑator,qui se ipsum nõ continet; neq;
seuerus esse in iudicando,qui alios in se seueros esse iu=
dices nõ uult.hic miramur hũc hominẽ tantũ excellere
cæteris,cuius legiones sic in Asiã peruenerunt,ut nõ mo
do manus tãti exercitus,sed ne uestigiũ quidem cuiquã
pacato nocuisse dicatur?iam uero quemadmodũ milites
hibernent,quotidie sermones ac literæ perferuntur: nõ
modo,ut sumptũ faciat in militẽ, nemini uis affertur,
sed ne cupienti quidem cuiq̃ permittitur: hiemis enim,
nõ auaritiæ perfugiũ maiores nostri in sociorũ atque
amicorũ tectis esse uoluerũt. Age uero, cæteris in rebus
quali sit temperãtia,cõsiderate. unde illã tantã celeri=
tatẽ,& tam incredibilem cursum initium putatis?non
enim illũ eximia uis remigũ, aut ars inaudita quædã
gubernandi,aut uenti aliqui noui tam celeriter in ul
timas terras pertulerũt: sed hæ res,quæ cæteros remora
ri solẽt,nõ retardarunt: non auaritia ab instituto cur=
su ad prædam aliq̃ reuocauit, nõ libido ad uoluptatẽ,
nõ amœnitas ad delectationẽ, nõ nobilitas urbis ad co=
gnitionẽ,non denique labor ipse ad quietẽ: postremo si
gna,& tabulas, cæteraq; ornamenta Græcorum oppi=
dorũ,quæ cæteri tollenda esse arbitrãtur,ea sibi ille ne
uisenda quidem existimauit. itaque oẽs quidẽ nunc in
his locis Cn. Pompeiũ sicut aliquẽ nõ ex hac urbe mis=
sum,sed de cœlo delapsum intuẽtur: nũc denique inci=
piũt credere, fuisse homines Romanos hac quondã ab=
stinentia, quod iã nationibus exteris incredibile ac fal=
so memoriæ proditũ uidebatur. nũc imperij nostri splen
dor illis gẽtibus lucet. nũc intelligũt,nõ sine causa ma=

iores suos tum, cum hac temperantia magistratus habe bamus, seruire populo R. q̃ imperare alijs maluisse. iã uero ita faciles aditus ad eum priuatorum, ita liberæ querimoniæ de aliorum iniurijs esse dicuntur, ut is, qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis esse uideatur. iam quantũ cõsilio, quantũ dicendi grauitate et copia ualeat, in quo ipso inest quædã dignitas imperatoria, uos Quirites hoc ipso in loco sæpe cognostis. fidem uero eius inter socios quantã existimari putatis, quã hostes omniũ gentium sanctissimã esse iudicarint? humanitate iã tãta est, ut difficile dictu sit, utrũ hostes magis uirtutem eius pugnãtes timuerint, an mãsuetudinẽ uicti dilexerint. & quisquã dubitabit, quin huic tãtum bellum hoc transmittendũ sit? qui ad omnia uestræ memoriæ bella cõficienda diuino quodam cõsilio natus esse uideatur. & quoniam auctoritas multum in bellis quoque administrãdis atque impio militari ualet, certe nemini dubiũ est, quin ea in re idem ille imperator plurimum possit. uehementer aũt pertinere ad bella administrãda, quid hostes, quid socij de imperatoribus uestris existimẽt, quis ignorat? cũ sciamus homines in tantis rebus, ut aut cõtẽnant, aut metuãt, aut oderint, aut amẽt, opinione nõ minus famæ, q̃ aliqua certa ratione cõmoueri. quod igitur nomen unq̃ in orbe terrarum clarius fuit? cuius res gestæ pares? de quo homine uos, id quod maxime facit auctoritatem, tanta, & tam præclara iudicia fecistis? an uero ullã usquã esse oram tam desertã putatis, quò nõ illius diei fama peruaserit, cum uniuersus populus R. referto foro, repletisq; omnibus tẽplis, ex quibus hic locus cõspici potest, unũ sibi ad com=

mune omniũ gentium bellum Cn. Pompeium impera
torẽ depopoſcit ? itaq; ut plura non dicã , neq; aliorũ
exemplis confirmẽ , quantũ huius auctoritas ualeat in
bello ; ab eodẽ Cn. Pompeio omnium rerũ egregiarum
exempla ſumãtur: qui quo die à uobis maritimo bello
præpoſitus eſt imperator, tãta repẽte uilitas annonæ ex
ſumma inopia & caritate rei frumẽtariæ cõſecuta eſt
unius ſpe & nomine , quantã uix ex ſumma ubertate
agrorũ diuturna pax efficere potuiſſet. Iã uero accepta
in Põto calamitate ex eo prælio, de quo uos paulo ante
inuitus admonui, cũ ſocij pertimuiſſent, hoſtiũ opes, ani
miq; creuiſſent, cũ ſatis firmũ præſidiũ prouincia nõ ha
beret, amiſiſſetis Aſiã Quirites, niſi ipſum id tẽporis di=
uinitus Cn. Põpeiũ ad eas regiones fortuna populi R. at
tuliſſet . huius aduẽtus Mithridatẽ inſolita inflãmatũ
uictoria cõtinuit, & Tigranẽ magnis copijs minitãtem
Aſiæ retardauit . & quiſq̃ dubitauit, quid uirtute pro=
fecturus ſit, qui tantũ auctoritate profecerit ? aut q̃ fa
cile imperio atq; exercitu ſocios , & uectigalia conſer=
uaturus ſit, qui ipſo nomine ac rumore defenderit? Age
uero, illa res quãtã declarat eiuſdẽ hominis apud hoſtes
populi R. auctoritatem, ꝙ ex locis tã lõginquis, tamq; di
uerſis, tam breui tempore omnes unà huic ſe dediderũt?
ꝙ Cretenſiũ Legati, cũ in eorũ inſula noſter imperator,
exercituſq; eſſet, ad Cn. Pompeiũ in ultimas propè ter
ras uenerũt, eiq; ſe omnes Cretenſiũ ciuitates dedere uel
le dixerũt ? quid ? idem ipſe Mithridates, non'ne ad eũ
dem Cn. Pompeiũ Legatũ uſq; in Hiſpaniam miſit ?
eumq; Pompeius Legatũ ſemper iudicauit : ij , quibus
ſemper erat moleſtũ ad eũ potiſſimũ eſſe miſſũ, ſpecula

torem, quàm Legatũ iudicare maluerũt. Poteſtis igitur iam conſtituere Quirites, hanc auctoritatem multis poſtea rebus geſtis, magniſq; ueſtris iudicijs amplificatam, quantũ apud illos Reges, quantũ apud exteras nationes ualituram eſſe exiſtimetis. Reliquũ eſt, ut de felicitate, quam præſtare de ſe ipſo nemo poteſt, meminiſſe & cõmemorare de altero poſſumus, ſicut æquũ eſt homini de poteſtate deorũ, timide et pauca dicamus. Ego.n. ſic exiſtimo, Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & cæteris magnis imperatoribus, non ſolũ propter uirtutem, ſed etiam propter fortunã ſæpius imperia mandata, atq; exercitus eſſe cõmiſſos: fuit.n. profecto quibuſdã ſummis uiris quædã ad amplitudinẽ, & gloriã, & ad res magnas bene gerẽdas diuinitus adiũcta fortuna. de huius aũt hominis felicitate, quo de nũc agimus, hac utar moderatione dicẽdi: nõ ut in illius poteſtate fortunã poſitã eſſe dicam, ſed ut præterita meminiſſe reliqua ſperare uideamur: ne aut inuiſa dijs immortalibus oratio noſtra, aut ingrata eſſe uideatur. itaque nõ ſum prædicaturus Quirites, quantas ille res domi, militiæq;, terra, mariq;, quantaq; felicitate geſſerit, ut eius ſemp uolũtatibus nõ modo ciues aſſenſerint, ſocij obtẽperarint, hoſtes obedierint, ſed etiã uẽti tẽpeſtateſq; obſecũdarint. hoc breuiſſime dicã, neminẽ unquã tã impudẽtẽ fuiſſe, qui à dijs immortalibus tot et tãtas res tacitus auderet optare, quot et quãtas dij immortales ad Cn. Põpeiũ detulerũt. qđ ut illi propriũ, ac ppetuũ ſit Quirites, cũ cõmunis ſalutis atq; impij, tũ ipſius hominis cauſa, ſicuti facitis, uelle, et optare debetis. quare cũ et bellũ ita neceſſariũ ſit, ut negligi nõ poſſit; ita

magnũ, ut accuratissime sit administrandũ; & cum ei imperatorẽ præficere possitis, in quo sit eximia belli sciẽtia, singularis uirtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis Quirites, quin hoc tantũ boni, quod à dijs immortalibus oblatũ & datũ est, in Remp. cõseruandã, atque amplificandã cõferatis? ꝙ si Romæ Cn. Pompeius priuatus esset hoc tẽpore, tamen ad tantũ bellum is erat deligendus atque mittendus. nũc cũ ad cæteras summas utilitates hæc quoque opportunitas adiũgatur, ut in ijs ipsis locis adsit, ut habeat exercitũ, ut ab ijs, qui habẽt, accipere statim possit: quid expectamus? aut cur non, ducibus dijs immortalibus, eidẽ, cui cætera summa cũ salute Reip. cõmissa sunt, hoc quoque bellum regiũ committimus? At enim uir clarissimus, Reip. & uestris beneficijs amplissimis affectus, Q. Catulus, itemq; summis ornamentis honoris, fortunæ, uirtutis, ingenij præditus Q. Hortensius, ab hac rõne dissentiunt: quorum ego auctoritatem apud uos multis locis plurimum ualuisse, & ualere oportere cõfiteor: sed in hac causa, tã etsi cognoscitis auctoritates contrarias fortissimorũ uirorũ & clarissimorũ, tamen omissis auctoritatibus, ipsa re & rõne exquirere possumus ueritatem, atque hoc facilis, ꝙ ea omnia, quæ adhuc à me dicta sunt, ijdem isti uera esse concedũt; & necessariũ bellũ esse, & magnũ; et in uno Cn. Põpeio summa esse omnia. quid igitur ait Hortẽsius? si uni omnia tribuẽda sunt, unũ dignissimũ esse Põpeiũ: sed ad unũ tamen omnia deferri nõ oportere. obsoleuit iã ista oratio, re multo magis, q̃ uerbis refutata. nam tu idẽ Q. Hortensi multa pro tua summa copia ac singulari facultate dicẽdi & in se

natu contra uirum fortem A. Gabiniũ grauiter, ornateq; dixisti, cum is de uno imperatore contra prædones cõstituendo legẽ promulgasset: et ex hoc ipso loco permulta idẽ contra legem uerba fecisti. quid tũ per deos immortales, si plus apud populum R. auctoritas tua, q̃ ipsius populi R. salus et uera causa ualuisset, hodie hãc gloriã atq; hoc orbis terræ imperium teneremus? an tibi tum imperiũ esse hoc uidebatur, cum populi R. Legati, Prætores, Quæstoresq; capiebãtur? cum ex omnibus prouincijs cõmeatu & priuato et publico prohibebamur? cũ ita clausa erãt nobis omnia maria, ut neque priuatã rem maritimã, neque publicã iam obire possemus? quæ ciuitas antea unquã fuit, nõ dico Atheniensiũ, quæ satis late quondam mare tenuisse dicitur; non Carthaginensiũ, qui permultũ classe, maritimisq; rebus ualuerũt; non Rhodiorũ, quorũ usque ad nostram memoriã disciplina naualis & gloriæ remãsit: quæ ciuitas antea unquã tam tenuis, quæ tã parua insula fuit, quæ nõ portus suos, & agros, & aliquã partẽ regionis atq; oræ maritimæ per se ipsa defenderet? At hercle aliquot annos continuos ante legẽ Gabiniam ille populus R. cuius usque ad nostrã memoriã nomen inuictum in naualibus pugnis permãserat, magna ac multo maxima parte nõ modo utilitatis, sed dignitatis atq; imperij caruit. nos, quorũ maiores Antiochũ Regem classe, Persenq; superarũt, omnibus naualibus pugnis Carthaginẽses, homines in maritimis rebus exercitatissimos paratissimosq;, uicerũt; ij nullo in loco iam prædonibus pares esse poteramus. nos quoq;, qui antea nõ modo Italiã tutam habebamus, sed omnes socios in ultimis oris aucto=

ritate nostri imperij saluos præstare poteramus, tum cũ insula Delos tã procul à nobis in Aegæo mari posita, quo oẽs undique cum mercibus atque oneribus cõmeabant, referta diuitijs, parua, sine muro nihil timebat : ijdẽ nõ modo prouincijs, atq; oris Italiæ maritimis, ac portubus nostris, sed etiã Appia iã uia carebamus: & his temporibus non pudebat magistratus populi R. in hunc ipsum locũ ascendere, cũ eũ uobis maiores uestri exuuijs nauticis, & classium spolijs ornatũ reliquissent. Bono te animo tũ Q. Hortensi populus R. & cæteros, qui erant in eadẽ sentẽtia, dicere existimauit ea, quæ sentiebatis : sed tamen in salute cõmuni idẽ populus R. dolori suo maluit, quàm auctoritati uestræ obtemperare. itaque una lex, unus uir, unus annus non modo nos illa miseria ac turpitudine liberauit, sed etiã effecit, ut aliquãdo uideremur omnibus gẽtibus ac nationibus terra mariq; imperare. quo mihi etiã indignius uidetur obtrectatũ esse adhuc, Gabinio dicã, an'ne Põpeio, an utrique? id qđ est uerius. ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompeio expetenti ac postulanti? utrũ, ille, qui postulat Legatũ ad tantũ bellũ quem uelit, idoneus nõ est, qui impetret, cũ cæteri ad expilãdos socios, diripiendasq; prouincias, quos uoluerũt, Legatos eduxerint: an ipse, cuius lege salus ac dignitas populo R. atq; omnibus gẽtibus cõstituta est, expers esse debet gloriæ eius imperatoris, atq; eius exercitus, q cõsilio ipsius atq; piculo est cõstitutus? an C. Falcidius, Q. Metellus, Q. Celius Latiniẽsis, Cn. Lentulus, quos omneis honoris causa nomino, cũ Tribuni pl. fuissent, anno proximo Legati esse potuerũt: in hoc uno Gabinio sunt tã diligentes? qui in hoc bello, quod lege Gabinia

geritur,in hoc imperatore atq; exercitu,quẽ per se ipse constituit,etiã præcipuo iure esse deberet.de quo legan do spero Cõsules ad senatũ relaturos.qui si dubitabunt, aut grauabuntur,ego me profiteor relaturũ : neq; me impediet cuiusquã Quirites inimicũ edictũ,quo minus fretus uobis uestrũ ius,beneficiumq; defendã:neq; præter intercessionẽ quidquã audiã:de qua,ut arbitror,isti ipsi,qui minãtur,etiã atq; etiã,qui id liceat,considerabũt.mea quidẽ sentẽtia Quirites unus A.Gabinius belli maritimi,rerumq; gestarũ auctor,comes Cn.Põpeio adscribitur,propterea ꝙ alter uni id bellũ suscipiendũ uestris suffragiis detulit,alter delatũ,susceptumq; cõfecit. Reliquũ est,ut de Q. Catuli auctoritate,et sentẽtia dicendũ esse uideatur.qui cũ ex uobis quæreret,si in uno Cn.Põpeio omnia poneretis,si quid de eo factũ esset, in quo spẽ essetis habituri; cepit magnũ suæ uirtutis fructum,ac dignitatis,cum oẽs propè una uoce , in eo ipso uos spem habituros esse,dixistis . etenim talis est uir,ut nulla res tãta sit,ac tã difficilis,quã ille nõ & cõsilio regere,et integritate tueri,& uirtute cõficere possit . sed in hoc ipso ab eo uehementissime dissentio , ꝙ quo minus certa est hominũ ac minus diuturna uita, hoc magis Resp . dũ p deos immortales licet, frui debet summi hominis uita atq; uirtute.at.n.nihil noui fiat cõtra exẽpla,atq; instituta maiorũ.nõ dico hoc loco, maiores nostros semp in pace cõsuetudini,in bello utilitati paruisse,semper ad nouos casus temporũ,nouorum consiliorũ rõnes accommodasse : non dicam , duo bella maxima , Punicũ & Hispaniense, ab uno imperatore esse confecta;duas urbes potẽtissimas,quæ huic imperio maxime

minabantur, Carthaginẽ atque Numãtiam, ab eodem Scipione esse deletas: nõ cõmemorabo, nup ita uobis patribusq; uestris esse uisum, ut in uno C. Mario spes imperij poneretur, ut idem cũ Iugurtha, idem cũ Cimbris, idẽ cũ Theutonis bellũ administraret: in ipso Cn. Põpeio, in quo noui cõstitui nihil uult Q. Catulus, quàm multa sint noua, summaq; Catuli uolũtate cõstituta, recordamini. quid tã nouũ, quàm adolescẽtulũ priuatũ, exercitũ difficili Reip. tẽpore cõficere? cõfecit: huic præesse? præfuit: rem optime ductu suo gerere? gessit. quid tã præter consuetudinem, quàm homini peradolescenti, cuius à senatorio gradu ætas lõge abesset, imperiũ atq; exercitũ dari? Siciliã permitti atque Africã, bellumq; in ea administrandũ? fuit in his prouincijs singulari innocentia, grauitate, uirtute: bellũ in Africa maximum confecit, uictorem exercitũ deportauit. quid uero tam inauditũ, quàm equitem R. triũphare? at eam quoque rem populus R. nõ modo uidit, sed etiã studio omni uisendã putauit. quid tam inusitatum, quàm ut, cũ duo Cõsules clarissimi, fortissimiq; essent, eques R. ad bellũ maximum, formidolosissimumq; pro Consule mitteretur? missus est. quo quidẽ tempore, cum esset nõ nemo in senatu, qui diceret, non oportere mitti hominem priuatũ pro Consule; L. Philippus dixisse dicitur, non se illũ sua sententia pro Cõsule, sed pro Cõsulibus mittere. tãta in eo Reip. bene gerẽdæ spes cõstituebatur, ut duorum Consulũ munus unius adolescentis uirtuti cõmitteretur. quid tã singulare, quàm ut ex S. C. legibus solutus, Consul ante fieret, quàm ullum alium magistratum per leges capere licuisset? quid tam incredibile,

quàm ut iterum eques R. ex S. C. triũpharet? quæ in omnibus hominibus noua, post hominem memoriã constituta sunt, ea tã multa nõ sunt, quàm hæc, quæ in hoc uno homine uidimus. atque hæc tot exẽpla, tanta ac tã noua profecta sunt in eundẽ hominem à Q. Catulo, atque à cæterorũ eiusdem dignitatis amplissimorũ hominũ auctoritate. quare uideant, ne sit periniquũ, & nõ ferendũ, illorũ auctoritatẽ de Cn. Põpeij dignitate à uobis cõprobatam semper esse, uestrum ab illis de eodẽ homine iudiciũ, populiq; R. auctoritatẽ improbari: præsertim cum iam suo iure populus R. in hoc homine suã auctoritatem uel contra oẽs, qui dissentiunt, possit defendere: propterea ꝙ istis reclamantibus uos unũ illũ ex omnibus delegistis, quẽ bello prædonũ præponeretis. hoc si uos temere fecistis, et Reip. parum consuluistis: recte isti studia uestra suis consilijs regere conãtur. sin aũt uos plus tum in Rep. uidistis, uos his repugnantibus per uosmet ipsos dignitatem huic imperio, salutem orbi terrarum attulistis: aliquãdo isti principes et sibi, et cæteris populi R. uniuersi auctoritati parẽdum esse fateantur. Atque in hoc bello Asiatico et regio non solum militaris illa uirtus, quæ est in Cn. Põpeio singularis, sed aliæ quoq; uirtutes animi multæ, et magnæ requirũtur. difficile est, in Asia, Cilicia, Syria, regnisq; exterarũ nationũ ita uersari uestrũ imperatorẽ, ut nihil aliud, quàm de hoste ac de laude, cogitet. deinde etiã, si qui sunt pudore ac tẽperantia moderatiores, tamẽ eos esse tales propter multitudinẽ cupidorũ hominũ nemo arbitratur. difficile est dictu Quirites, quãto in odio simus apud exteras nationes, propter eorũ, quos ad eas hoc anno cum

imperio misimus, iniurias ac libidines. quod enim fanũ putatis in illis terris, nostris magistratibus religiosum, quam ciuitatem sanctam, quam domum satis clausam ac munitam fuisse? urbes iam locupletes ac copiosæ requiruntur, quibus causa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur. Libẽter hæc corã Q. Catulo & Q. Hortensio disputarem, summis & clarissimis uiris. nouerunt enim sociorũ uulnera: uident eorum calamitates, querimonias audiũt. pro socijs uos cõtra hostes exercitũ mittere putatis, an hostium simulatione contra socios atque amicos? quæ ciuitas est in Asia, quæ nõ modo unius imperatoris, aut Legati, sed unius Tribuni mil. animos ac spiritus capere possit? quare etiã si quẽ habeatis, qui collatis signis exercitus regios superare posse uideatur, tamẽ, nisi erit idem, qui se à pecunijs sociorum, qui ab eorũ cõiugibus ac liberis, qui ab auro, gazáq; regia manus, oculos, animũ cohibere possit, non erit idoneus, qui ad bellũ Asiaticum, regiumq; mittatur. ecquã putatis ciuitatẽ pacatam fuisse, quæ locuples sit? ecquã esse locupletẽ, quæ istis pacata esse uideatur? ora maritima Quirites Cn. Põpeium non solũ propter rei militaris gloriam, sed etiã propter animi continentiam requisiuit. uidebat. n. populus R. nõ locupletari quotãnis pecunia publica, præter paucos, neq; eos quidquã aliud assequi classiũ nomine, nisi ut detrimẽtis accipiẽdis maiore affici turpitudine uideremur. nũc qua cupiditate homines in prouincias, quibus iacturis, quibus cõditiõibus proficiscãtur, ignorãt uidelicet isti, qui ad unũ deferenda esse omnia nõ arbitrãtur. quasi uero Cn. Põpeiũ non cũ suis uirtutibus, tum etiam alienis uitijs magnũ esse uideamus.

uideamus. Quare nolite dubitare, quin huic uni credatis omnia, qui inter annos tot unus inuentus sit, quẽ socij in urbes suas cum exercitu uenisse gaudeãt. Quòd si aucto ritatibus hanc causam Quirites confirmandã putatis, est uobis auctor uir bellorum omniũ, maximarumq; rerum peritissimus, P. Seruilius, cuius tantæ res gestæ terra, mariq; extiterũt, ut, cũ de bello deliberetis, auctor uobis grauior esse nemo debeat: est C. Curio, summis uestris beneficijs, maximisq; rebus gestis, summo ingenio, & prudentia præditus: est Cn. Lentulus, in quo omnes pro amplissimis uestris honoribus summũ cõsilium, summã grauitatem esse cognoscitis: est C. Cassius, integritate, uirtute, cõstantia singulari. quare uidete, nũ horũ auctoritatibus illorũ orationi, qui dissentiunt, respõdere posse uideamur. Quæ cum ita sint C. Manili, primũ istã tuam & legem, & uoluntatẽ, & sententiã laudo, uehemẽtissimeq; comprobo: deinde te hortor, ut auctore populo R. maneas in sentẽtia, néue cuiusquã uim, aut minas pertimescas. primum in te satis esse animi cõstantiæq; arbitror; deinde cũ tantã multitudinẽ, cum tãto studio adesse uideamus, quantã nõ iterum in eodẽ homine præficiẽdo uidimus: quid est, ꝙ aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus? ego aũt, quidquid in me est studij, cõsilij, laboris, ingenij, quidquid hoc beneficio populi R. atq; hac potestate prætoria, quidquid auctoritate, fide, cõstãtia possum, id omne ad hanc rem conficiendã tibi & populo R. polliceor & defero: testorq; omnes deos, & eos maxime, qui huic loco temploq; præsident, qui omniũ mentes eorum, qui ad Remp. adeunt, maxime perspiciunt, me hoc neq; rogatu facere cuiusquam, neque quo Cn. Pompeij gra=

tiam mihi per hanc causam conciliari putem, neq; quo mihi ex cuiusquam amplitudine aut præsidia periculis, aut adiumenta honoribus quæram: propterea quòd pericula facile, ut hominem præstare oportet, innocētia tecti pellemus, honores autem neque ab uno, neq; ex hoc loco, sed eadem nostra illa laboriosissima ratione uitæ, si uestra uoluntas feret, consequemur. Quamobrem, quidquid in hac causa mihi susceptum est Quirites, id omne me Reip. causa suscepisse confirmo: tantumq́; abest, ut aliquam bonam gratiam mihi quæsisse uidear, ut multas etiam simultates, partim obscuras, partim apertas, intelligam, mihi non necessarias, uobis nō inutiles, suscepisse. sed ego me hoc honore præditum, tantis uestris beneficijs affectum, statui Quirites uestram uoluntatem, & Reip. dignitatem, & salutem prouinciarum atq; sociorum meis omnibus commodis, & rationibus præferre oportere.

PRO A. CLVENTIO HABITO. ORATIO XIIII.

Nimaduerti iudices, omnẽ accuſatoris orationem in duas diuiſam eſſe partes. quarum altera mihi niti, & magnopere confidere uidebatur inuidia iã inueterata iudicij Iuniani: altera tãtummodo cõſuetudinis cauſa, timide, & diffidẽter attingere rationẽ ueneficij criminum: qua de re lege eſt hæc quæſtio cõſtituta. itaq; mihi certum eſt hãc eandẽ diſtributionẽ, inuidiæ, et criminum, ſic in defenſione ſeruare, ut omnes intelligant, nihil me nec ſubterfugere uoluiſſe reticẽdo, nec obſcurare dicẽdo. ſed cum cõſidero quo modo mihi in utraq; re ſit elaborãdum: altera pars, ea, quæ propria eſt iudicij ueſtri, et legitimæ ueneficij quæſtionis, ꝑ mihi breuis, et nõ magnæ in dicẽdo cõtentionis fore uidetur: altera autẽ, quæ procul à iudicio remota eſt, quæ cõcionibus ſeditioſe cõcitatis accõmodatior eſt, quã trãquillis, moderatisq; iudicijs, proſpicio quãtũ in agẽdo difficultatis, & quãtum laboris ſit habitura. ſed in hac tãta difficultate illa me res tamen iudices conſolatur, ꝙ uos de criminibus ſic audire cõſueuiſtis, ut eorum omnem diſſolutionem ab oratore quæratis, ut non exiſtimetis plus uos ad ſalutẽ reo largiri oportere, quàm quãtum defenſor purgandis criminibus conſequi, & dicẽdo probare potuerit. De inuidia autem ſic inter uos diſceptare debetis, ut, nõ quid dicatur à nobis, ſed quid oporteat dici, conſideretis. agitur enim in criminibus, A. Cluentij proprium periculum; in inuidia, cauſa cõmunis. quãobrẽ alterã partem

causæ sic agemus,ut uos doceamus; alteram sic, ut ore=
mus.in altera diligentia uestra nobis adiũgenda est,in al
tera fides implorãda:nemo est enim,qui inuidiæ sine ue
stro ac sine taliũ uirorũ subsidio possit resistere. Equidẽ,
quod ad me attinet,quò me uertã,nescio.negẽ fuisse illã
infamiã iudicij corrupti? negem illã rem agitatã in con
cionibus?iactatam in iudicijs? cõmemoratam in senatu?
euellam ex animis hominũ tantam opinionem?tam pe=
nitus insitam ? tam uetustam ? nõ est nostri ingenij. ue=
stri auxillij est iudices,huius innocẽtiæ sic in hac calami
tosa fama,quasi in aliqua perniciosissima flãma, atque
in cõmuni incendio,subuenire.etenim sicut alijs in locis
parũ firmamenti,& parũ uiriũ falsitas habet: sic in hoc
loco falsa inuidia imbecilla esse debet.dominetur in con
cionibus; iaceat in iudicijs:ualeat in opinionibus ac ser=
monibus imperitorũ; ab ingenijs prudentiũ repudietur:
uehemẽtes habeat repẽtinos impetus; spatio interposito,
& causa cognita,cõsenescat:deniq; illa definitio iudicio
rum æquorum,quæ nobis à maioribus tradita est , reti=
neatur,ut in iudicijs & sine inuidia culpa plectatur,&
siue culpa inuidia ponatur.quãobrẽ à uobis iudices,an=
tequã de ipsa causa dicere incipio,hoc postulo : primum
id,quod æquissimũ est,ut ne quid huc præiudicati affe=
ratis:etenim nõ modo auctoritatem,sed etiam nomẽ iu
dicum amittemus,nisi hic ex ipsis causis iudicabimus,ac
si ad causas iudicia iam facta domo deferemus: deinde,
si quam opinionem iam uestris mentibus cõprehendistis;
si eã ratio cõuellet,si ratio labefactabit, si denique ueri=
tas extorquebit,ne repugnetis,eamq; animis uestris aut
libentibus,aut æquis remittatis: tum aũt,cum ego una=

quaq; de re dicam, & diluã, ne ipsi, quæ cõtraria sunt, taciti cogitationi uestræ subijciatis, sed ad extremum ex pectetis, & me meũ dicendi ordinem seruare patiamini: cum peroraro, tum, si quid erit præteritum, à me requi= ratis. Ego me iudices ad eam causam accedere, quæ iam per annos octo cõtinuos ex cõtraria parte audiatur, atq; ipsa opinione hominũ tacita propè cõuicta atq; dãnata sit, facile intelligo. sed si quis mihi deus uestrã ad me au diendum beneuolentiam cõciliarit, efficiam profecto, ut intelligatis, nihil esse homini tã timendũ, quàm inuidiã; nihil innocenti suscepta inuidia tã optandũ, quàm æquũ iudiciũ, quòd in hoc uno deniq; falsæ infamiæ finis ali= quis atque exitus reperiatur. quãobrem magna me spes tenet, si ea, quæ sunt in causa, explicare, atq; omnia di= cendo consequi potuero, hũc locũ, cõsessumq; uestrũ, quẽ illi horribilem A. Cluentio ac formidolosum fore putaue runt, eũ tãdem eius fortunæ miseræ, multũq; iactatæ por tum ac perfugiũ futurum. tametsi permulta sunt, quæ mihi, antequã de causa dicam, de cõmunibus inuidiæ pe riculis dicenda esse uideãtur: tamen ne diutius oratione mea suspensa expectatio uestra teneatur, aggrediar ad crimen cum illa deprecatione iudices, qua mihi sæpius utendũ esse intelligo; sic ut me audiatis, quasi hoc tem= pore hæc causa primũ dicatur, sicuti dicitur, nõ quasi sæ pe iam dicta, & nũquã probata sit. hodierno. n. die pri= mum ueteris istius criminis diluendi potestas est data: ante hoc tempus error in hac causa atque inuidia uersa ta est. quãobrem, dũ multorũ annorũ accusationi breui= ter, dilucideq; respõdeo, quæso ut me iudices, sicuti face= re instituistis, benigne, attẽteq; audietis. Corrupisse dici

tur A. Cluētius iudicium pecunia, quo inimicum ſuum innocentem Statium Albium cōdemnaret. oſtendā iudices primum, quoniā caput illius atrocitatis atq; inuidiæ fuit, innocentē pecunia circunuentum; neminem unquā maioribus criminibus, grauioribus teſtibus eſſe in iudicium uocatum: deinde ea de eo præiudicia eſſe facta ab ipſis iudicibus, à quibus condēnatus eſt, ut non modo ab iiſdem, ſed ne ab alijs quidē ullis abſolui nullo modo poſſet. cum hæc docuero, tum illud oſtendā, quod maxime requiri intelligo, iudiciū illud pecunia eſſe tētatum, non à Cluentio, ſed contra Cluentium: faciāq;, ut intelligatis, in tota illa cauſa quid res ipſa tulerit, quid error affinxerit, quid inuidia cōflarit. Primum igitur illud eſt, ex quo intelligi poſſit, debuiſſe Cluētiū magnopere cauſæ cōfidere, quòd certiſſimis criminibus et teſtibus fretus ad accuſandū deſcenderit. hoc loco faciendum mihi iudices eſt, ut uobis breuiter illa, quibus Albius cōdemnatus eſt, crimina exponā. Abs te peto Oppianice, ut me inuitum de patris tui cauſa dicere exiſtimes, adductum fide atq; officio defenſionis. etenim tibi ſi in præſentia ſatiſfacere nō potuero, tamen multæ mihi ad ſatisfaciēdum reliquo tempore facultates dabuntur: Cluētio niſi nunc ſatisfecero, poſtea mihi ſatisfaciendi poteſtas non erit. ſimul & illud, quis eſt, qui dubitare debeat, cōtra damnatum, & mortuum, pro incolumi, & uiuo dicere? cum illi, in quē dicitur, damnatio omne ignominiæ periculum iam abſtulerit, mors uero etiam doloris: huic autem, pro quo dicitur, nihil poſſit offenſiōis accedere ſine acerbiſſimo animi ſenſu ac dolore, & ſine ſummo dedecore uitæ ac turpitudine. atq; ut intelligatis Cluētium nō accuſa=

torio animo, non ostentatione aliqua, aut gloria addu=
ctum, sed nefarijs iniurijs, quotidianis insidijs, proposito
ante oculos uitæ periculo, nomẽ Oppianici detulisse, pau
lo longius exordium rei demonstrãdæ repetã: quod quæ
so iudices ne moleste patiamini: principijs enim cogni=
tis, multo facilius extrema intelligetis. A. Cluentius Ha=
bitus fuit, pater huiusce iudices, homo nõ solum munici
pij Larinatis, ex quo erat, sed etiam regionis illius, & ui
cinitatis, uirtute, existimatiõe, nobilitate facile princeps.
is cum esset mortuus Sylla & Põpeio Coss. reliquit hunc
annos XV. natum, grandem autem & nubilem filiam:
quæ breui tempore post patris mortem nupsit A. Aurio
Melino cõsobrino suo, adolescenti in primis, ut tum habe
batur, inter suos & honesto, & nobili. cum essent hæ nu
ptiæ plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repẽte est exorta
mulieris importunæ nefaria libido, non solum dedecore,
uerum etiã scelere cõiuncta. nã Sassia mater huius Ha=
biti, mater enim à me nominis causa, tãetsi in hũc hosti=
li odio, et crudelitate est, mater inquã appellabitur: neq;
unquã illa ita de suo scelere, & immanitate audiet, ut
naturæ nomẽ amittat: quo enim est ipsum nomen amã=
tius, indulgentiusq; maternũ, hoc illius matris, quæ mul
tos iã annos, & nunc, cum maxime, filium interfectum
cupit, singulare scelus maiore odio dignum esse ducetis:
ea igitur mater Habiti, Melini illius adolescentis generi
sui, contra q̃ fas erat, amore capta, primo, neq; id ipsum
diu, quoquo modo poterat, in illa cupiditate cõtinebatur:
deinde ita flagrare cœpit amẽtia, sic inflãmata ferri li=
bidine, ut eã nõ pudor, nõ pudicitia, nõ pietas, nõ macula
familiæ, nõ hominũ fama, nõ filij dolor, nõ filiæ mœror

à cupiditate reuocaret. animum adolescentis, nondū cō=
silio, ac ratione firmatum, pellexit ijs omnibus rebus, qui
bus illa ætas capi ac deliniri potest: filia, quæ non solum
illo cōmuni dolore muliebri in eiusmodi uiri iniurijs an
geretur, sed nefariū matris pellicatū ferre non posset, de
quo ne queri quidē sine scelere se posse arbitraretur, cæ
teros sui tāti mali ignaros esse cupiebat, in huius aman
tissimi sui fratris manibus, & gremio, mœrore, & la=
crymis cōsenescebat. ecce autem subitū diuortiū, quod so
latium malorū omniū fore uidebatur. discedit à Melino
Cluentia; ut in tātis iniurijs, nō inuita; ut à uiro, nō libē
ter. tū uero illa egregia, ac præclara mater palàm exul=
tare lætitia, ac triūphare gaudio cœpit, uictrix filiæ, non
libidinis. itaq; diutius suspicionibus obscuris lædi famam
suā noluit, lectū illū genialem, quē biēnio ante filiæ suæ
nubēti strauerat, in eadē domo sibi ornari, & sterni, ex=
pulsa, atq; exturbata filia, iubet. nubit genero socrus, nul
lis auspicibus, nullis auctoribus, funestis ominibus om=
niū. ò mulieris scelus incredibile, &, præter hanc unā, in
omni uita inauditū. ò libidinē effrenatā, & indomitā. ò
audaciā singularem. non timuisse, si minus uim deorū,
hominumq; famā, at illam ipsam noctem, facesq; illas
nuptiales? nō limen cubiculi? nō cubile filiæ? non pa=
rietes deniq; ipsos superiorum testes nuptiarum? perfre=
git, ac prostrauit omnia cupiditate ac furore: uicit pu=
dorem libido, timorem audacia, rationem amentia. tulit
hoc cōmune dedecus iam familiæ, cognationis, nominis
grauiter filius. augebatur autem eius molestia quotidia
nis querimonijs, & assiduo fletu sororis. statuit tamen
nihil sibi in tantis iniurijs, ac tanto scelere matris gra=

uius faciendũ, quàm ut illa matre ne uteretur: ne, quã uidere ſine ſummo animi dolore nõ poterat, ea ſi matre uteretur, nõ ſolũ uidere, ſed etiã probare ſuo iudicio putaretur. Initiũ quod huic cũ matre fuerit ſimultatis, audiuiſtis. pertinuiſſe hoc ad cauſam, tũc, cũ reliqua cognoueritis, intelligetis. nã illud me nõ præterit; cuiuſmodicũque mater ſit, tamẽ in iudicio filij de turpitudine parẽtis dici uix oportere. nõ eſſem ad ullã cauſam idoneus iudices, ſi hoc, quod in cõmunibus hominum ſenſibus, atq; in ipſa natura poſitũ atq; infixũ eſt, id ego, cũ ad amici pericula depellenda adhiberer, nõ uiderem. facile intelligo, nõ modo reticere homines parentũ iniurias, ſed etiã animo æquo ferre oportere. ſed ego ea, quæ ferri poſſũt, ferẽda; quæ taceri, tacenda eſſe arbitror. nihil in uita uidit calamitatis A. Cluentius, nullũ periculũ mortis adijt, nihil mali timuit, quod nõ totũ à matre eſſet cõflatũ, et perfectũ. quæ hoc tempore ſileret omnia, atque ea ſi obliuione nõ poſſet, tamẽ taciturnitate ſua tecta eſſe pateretur: ſed ea uero ſic agit, ut prorſus reticere nullo modo poſſit: hoc. n. ipſum iudiciũ, hoc periculũ, illa accuſatio, omnis teſtiũ copia, quæ futura eſt, à matre initio eſt adornata, à matre hoc tẽpore inſtruitur, atque omnibus eius opibus, & copijs cõparatur: ipſa denique nuper Larino huius opprimẽdi cauſa Romã aduolauit: præſto eſt mulier audax, pecunioſa, crudelis: inſtruit accuſatores: inſtruit teſtes: ſqualore huius & ſordibus lætatur: exitium exoptat: ſanguinẽ ſuũ profundere omnẽ cupit, dũmodo profuſum huius ante uideat. hæc niſi omnia pſpexeritis in cauſa, temere à nobis illã appellari putatote. ſin autẽ erunt & aperta, & nefaria, Cluẽtio ignoſcere debetis, ꝙ

hæc à me dici patiatur: mihi ignoſcere non deberetis, ſi tacerē. Nunc iam ſummatim exponā, quibus criminibus Oppianicus dānatus ſit: ut & cōſtantiam A. Cluentij, & rationē accuſationis perſpicere poſſitis. Ac primū, cauſa accuſandi quæ fuerit, oſtendā, ut id ipſum A. Cluentium ui & neceſſitate coactū feciſſe uideatis. Cū manifeſto uenenū deprehēdiſſet, quod uir matris Oppianicus ei parauiſſet; & res nō coniectura, ſed oculis ac manibus teneretur, neq; in cauſa ulla dubitatio poſſet eſſe: accuſauit Oppianicum; quàm conſtanter, & q̄ diligenter, poſtea dicā: nunc hoc ſcire uos uolui, nullam huic aliā accuſandi cauſam fuiſſe, niſi uti propoſitū uitæ periculū, & quotidianas capitis inſidias hac una ratione uitaret. Atque ut intelligatis ijs accuſatum eſſe criminibus Oppianicum, ut neq; accuſator timere, neque reus ſperare debuerit, pauca uobis illius iudicij crimina exponā. quibus cognitis, nemo ueſtrū mirabitur, illum diffidentē rebus ſuis ad Stalenum, atq; ad pecuniā confugiſſe. Larinas quædā fuit Dinea, ſocrus Oppianici, quæ filios habuit M. et Numerium Aurios, et Cn. Magiū, & filiā Magiam, nuptā Oppianico. M. Aurius adoleſcentulus bello Italico captus apud Aſculū, in Q. Sergij ſenatoris, eius, qui inter ſicarios dānatus eſt, manus incidit, & apud eū fugit in ergaſtulo. Numerius autem Aurius frater mortuus eſt, hæredēq; Cn. Magiū fratrē ſuum reliquit. poſtea Magia uxor Oppianici mortua eſt. poſtremo, unus qui reliquus erat Dineæ filius, Cn. Magius eſt mortuus. is fecit hæredē illum adoleſcētē Oppianicū ſororis ſuæ filiū, eūq; partiri cū Dinea matre iuſſit. interim uenit index ad Dineā neq; obſcurus, neq; incertus, qui nunciaret ei,

filium eius M. Aurium uiuere, et in agro Gallico esse in seruitute. mulier amissis liberis, cũ unius filij recuperãdi spes esset ostẽtata, omnes suos propinquos, filijq; sui necessarios cõuocauit, & ab his flẽs petiuit, ut negociũ susciperent, adolescentem inuestigarẽt, sibi restituerent eum filiũ, quẽ tãtũ unum ex multis fortuna reliquũ esse uoluisset. hæc cũ agere instituisset, oppresso morbo est. itaq; testamentũ fecit eiusmodi, ut illi filio HS CCCCIↃↃↃↃ millia legaret. hæredem institueret eundẽ illũ Oppianicum nepotẽ suũ: atque his diebus paucis est mortua. propinqui tamen illi, quẽadmodũ uiua Dinea instituerãt, ita, mortua illa, ad inuestigãdũ Auriũ cũ eodẽ illo indice in agrũ Gallicũ profecti sunt. interim Oppianicus, ut erat, sicut multis ex rebus reperietis, singulari scelere, & audacia, p quẽdam Gallicanũ familiarẽ suum primum illũ indicẽ pecunia corrupit, deinde ipsum Aurium non magna iactura facta tollẽdũ interficiendumq; curauit. illi autem, qui erãt ad propinquũ inuestigandum, & recuperãdũ profecti, literas Larinum ad Aurios illius adolescentis propinquos, suosq; necessarios mittunt, sibi difficilem esse inuestigandi rationẽ, quòd intelligerent indicem ab Oppianico esse corruptum. quas literas A. Aurius, uir fortis & experiẽs, & domi nobilis, M. illius Aurij propinquus, in foro palàm, multis audientibus, cũ adesset Oppianicus, recitat, & clarissima uoce, se nomen Oppianici, si interfectum M. Aurium comperisset, delaturum esse testatur. interim breui tempore illi, qui erãt in agrum Gallicũ profecti, Larinũ reuertuntur, interfectũ esse M. Aurium renunciant. animi nõ solum propinquorum, sed etiam omnium Larinatium odio Oppia=

nici, & illius adolescentis misericordia cõmouẽtur. itaq; cũ A. Aurius, qui antea denunciarat, clamore hominem, ac minis insequi cœpisset, Larino profugit, & se in castra clarissimi uiri Q. Metelli contulit. post illã fugã et sceleris, & conscientiæ testem, nunquam se iudicijs, nũquã legibus, nũquam inermem inimicis cõmittere ausus est: sed ꝑ illam L. Syllæ uim, atque uictoriam Larinũ in summo timore omnium cum armatis aduolauit: Quatuoruiros, quos municipes fecerant, sustulit: se à Sylla, & alios præterea tres factos esse dixit, & ab eodẽ sibi esse imperatũ, ut Aurium illum, qui sibi delationem nominis, & capitis periculum ostẽtarat, & alterum Aurium, & eius Caiũ filium, & Sex. Virbium, quo sequestre in illo iudice corrũpendo dicebatur esse usus, proscribẽdos interficiendosq; curaret. itaq; illis crudelissime interfectis, nõ mediocri ab eo cæteri proscriptionis, & mortis metu terrebantur. his rebus in causa iudicioq; patefactis, quis est, qui illũ absolui potuisse arbitraretur? Atque hæc parua sunt: cognoscite reliqua, ut nõ aliquãdo cõdẽnatũ esse Oppianicum, sed aliquandiu incolumẽ fuisse miremini. Primũ uidete hominis audaciã. Sassiam in matrimoniũ ducere Habiti matrẽ, illam, cuius uirũ A. Aurium occiderat, concupiuit. utrum, impudentior hic, qui postulet; an crudelior illa, si nubat? difficile dictu est. sed tamẽ utriusque humanitatẽ, constantiamq; cognoscite. petit Oppianicus, ut sibi Sassia nubat, & id magnopere cõtẽdit. illa autẽ non admiratur audaciã, non impudentiã aspernatur, non deniq; illam Oppianici dexteram uiri sui sanguine redundantẽ reformidat: sed, quòd haberet tres ille filios, idcirco se ab his nuptijs adhorrere respondit. Op=

pianicus, qui pecuniã Saſſiæ cõcupiuiſſet, domo ſibi quæ rendum remedium exiſtimauit ad eam morã, quæ nuptijs afferebatur. nam cum haberet ex Nouia infantem filiũ; alter autẽ eius filius, Pappia natus, Theani Apuli, quod abeſt à Larino decẽ et octo millia paſſuũ, apud matrem educaretur: accerſit ſubito ſine cauſa puerũ Theano, quod facere niſi ludis publicis, aut feſtis diebus antea non ſolebat. mater nihil mali miſera ſuſpicas mittit. ille ſe Tarentum proficiſci cũ ſimulaſſet, eo ipſo die puer, cũ hora undecima in publico ualens uiſus eſſet, ante noctẽ mortuus, & poſtridie, antequã luceret, cõbuſtus eſt. atq; hunc tantum mœrorem matri prius hominũ rumor, ꝙ quiſquã ex Oppianici familia renũciauit. illa cum uno tempore audiſſet ſibi non ſolum filiũ, ſed etiam exequiarũ munus ereptũ, Larinum confeſtim exanimata uenit, & ibi de integro funus iam ſepulto filio fecit. dies nõdũ decẽ interceſſerãt, cũ ille alter filius infans necatur. itaq; nubit Oppianico cõtinuo Saſſia lætãti iã animo, & ſpe optima cõfirmata: nec mirũ, quæ ſe nõ nuptialibus donis, ſed filiorum funeribus delinitã uideret. itaque, ꝙ cæteri propter liberos pecuniæ cupidiores ſolẽt eſſe, ille propter pecuniã liberos amittere iucundũ eſſe duxit. Sentio iudices, uos pro ueſtra humanitate his tantis ſceleribus breuiter à me demõſtratis uehemẽter eſſe cõmotos. quo tandẽ igitur animo fuiſſe illos arbitramini, quibus his de rebus nõ modo audiendũ fuit, uerum etiã iudicandũ? uos auditis de eo, in quem iudices non eſtis; de eo, quem nõ uidetis; de eo, quem odiſſe iã nõ poteſtis; de eo, qui & naturæ, & legibus ſatisfecit, quem leges exilio, natura morte mulctauit: auditis non ab inimico, auditis ſine teſtibus,

auditis, cum ea, quæ copiosissime dici possunt, breuiter à me strictimq; dicũtur. illi audiebant de eo, de quo iurati sententias ferre debebãt; de eo, cuius præsentis nefariũ & cõsceleratũ uultũ intuebantur; de eo, quẽ oderãt propter audaciã; de eo, quẽ omni supplicio dignũ esse ducebant: audiebãt ab accusatoribus: audiebant uerba multorũ testium: audiebãt, cũ unaquaq; de re à P. Canutio, homine eloquentissimo, grauiter, & diu diceretur. et est quisquã, qui, cum hæc cognouerit, suspicari possit Oppianicum iudicio oppressum, & circunuẽtũ esse innocẽtẽ? Aceruatim iã reliqua iudices dicã, ut ad ea, quæ propiora huius causæ, & adiũctiora sunt, perueniã. uos quæso memoria teneatis, nõ mihi hoc esse propositum, ut accusem Oppianicum mortuũ, sed, cum hoc persuadere uobis uelim, iudiciũ ab hoc nõ esse corruptũ, hoc uti initio ac fundamẽto defensionis, Oppianicum, hominẽ sceleratissimum, & nocẽtissimum, esse dãnatũ: qui uxori suæ Cluẽtiæ, quæ amita huius Habiti fuit, cũ ipse poculũ dedisset, subito illa in media potione exclamauit, se maximo cũ dolore mori, nec diutius uixit, quàm locuta est: nã in ipso sermone hoc, & uociferatione mortua est. & ad hanc mortem tam repẽtinam, uocemq; morientis omnia præterea, quæ solent esse indicia, et uestigia ueneni, in illius mortuæ corpore fuerunt: eodẽq; ueneno C. Oppianicum fratrem necauit. neq; est hoc satis: tametsi in ipso fraterno parricidio nullum scelus prætermissum uidetur: tamẽ, ut ad hoc nefarium facinus accederet, aditum sibi alijs sceleribus ante muniuit: nam cum esset grauida Auria fratris uxor, & iam appropinquare partus uideretur, mulierem ueneno interfecit, ut unà illa, & quod

erat ex fratre conceptum, necaretur. postea fratrem aggressus est: qui sero, iam exhausto illo poculo mortis, cũ & de suo, & de uxoris interitu clamaret, testamẽtumq́; mutare cuperet, in ipsa significatione huius uolũtatis est mortuus. ita mulierem, ne partu eius ab hæreditate fraterna excluderetur, necauit: fratris autem liberos prius uita priuarit, quàm illi hanc ab natura propriam lucem accipere potuerunt: ut oẽs intelligerẽt, nihil ei clausum, nihil sanctum esse posse, cuius ab audacia fratris liberos ne materni quidẽ corporis custodia tegere potuisset. memoria teneo, Milesiam quandam mulierem, cum essem in Asia, ꝙ ab hæredibus secundis accepta pecunia partũ sibi ipsa medicamentis abegisset, rei capitalis esse damnatam: neq; iniuria, quæ spem parentis, memoriã nominis, subsidium generis, hæredem familiæ, designatum Reip. ciuem sustulisset. quanto est Oppianicus in eadem iniuria maiore supplicio dignus? siquidem illa, cum suo corpori uim attulisset, se ipsam cruciauit: hic autem idem illud effecit per alieni corporis mortem, atq; cruciatum. cæteri non uidentur in singulis hominibus multa parricidia suscipere posse: Oppianicus inuẽtus est, qui in uno corpore plures necaret. itaq; cum hanc eius consuetudinem audaciamq́; cognosceret auunculus illius adolescentis Oppianici, Cn. Magius; isq́; graui morbo affectus esset, & hæredem illum sororis suæ filium faceret: amicis adhibitis, præsente matre sua Dinea, uxorem suam interrogauit, esset'ne prægnans: quæ cum se esse respondisset, ab ea petiuit, ut, se mortuo, apud Dineam, quæ tũ ei mulieri socrus erat, quoad pareret, habitaret, diligentiamq́; adhiberet, ut id, quod conceperat, seruaret, ut

ſaluum parere poſſet. itaq; ei teſtamento legat grandem pecuniã à filio, ſi qui natus eſſet: ab ſecũdo hærede nihil legat. quid de Oppianico ſuſpicatus ſit, uidetis: quid iudicarit, obſcurũ non eſt: nam cuius filiũ faceret hæredẽ, eũ tutorem liberis non adſcripſit. quid Oppianicus fecerit, cognoſcite, ut illum Magiũ intelligatis longe animo proſpexiſſe moriẽtem. quæ pecunia mulieri legata erat à filio, ſi qui natus eſſet, eã præſentem Oppianicus nõ debitam mulieri ſoluit: ſi hæc ſolutio legatorũ, & nõ merces abortionis appellãda eſt. quo illa pretio accepto, multisq; præterea muneribus, quæ tũ ex tabulis Oppianici recitabantur, ſpem illã, quã in aluo cõmendatam à uiro cõtinebat, uicta auaritia ſceleri Oppianici uẽdidit. nihil poſſe iam ad hanc improbitatem addi uidetur. attẽdite exitũ. quæ mulier obteſtatione uiri decem illis menſibus ne domum quidẽ ullã, niſi ſocrus ſuæ, noſſe debuit, hæc quinto mẽſe poſt uiri mortẽ ipſi Oppianico nupſit. quæ nuptiæ nõ diuturnæ fuerunt: erant enim non matrimonij dignitate, ſed ſceleris ſocietate coniunctæ. Quid illa cædes Aſinij Larinatis, adoleſcẽtis pecunioſi, quàm clara, cũ recẽs fuit, quàm omnium ſermone celebrata? Fuit Aiulius quidã Larinas, perdita nequitia, & ſumma egeſtate, arte quadã præditus ad libidines adoleſcẽtulorum excitandas accõmodata: qui ut ſe blãditijs, & aſſentationibus in Aſinij conſuetudinẽ penitus immerſit, Oppianicus continuo ſperare cœpit hoc ſe Aiulio, tanquã aliqua machina admota, capere Aſinij adoleſcentiã, & fortunas eius patrias expugnare poſſe. ratio excogitata Larini eſt, res tranſlata Romã: iniri enim id conſilium facilius in ſolitudine, perfici rem eiuſmodi commodius in

turba

turba posse arbitrati sunt. Asinius cum Aiulio Romam est profectus. hos uestigijs Oppianicus cõsecutus est. iam ut Romæ uixerint, quibus cõuiuijs, quibus flagitijs, quãtis, & quàm profusis sumptibus, non modo conscio, sed etiam conuiua, & adiutore Oppianico, longum est mihi dicere, præsertim ad alia properanti. exitũ huius assimulatæ familiaritatis cognoscite. cum esset adolescens apud mierculã quandam, atque ibi pernoctaret, & ibi diẽ posterum cõmoraretur, Aiulius, ut erat constitutũ, simulat se ægrotare, & testamentum facere uelle. Oppianicus obsignatores ad eũ, qui neq; Asiniũ, neque Aiulium nossent, adducit, & illum Asiniũ appellat: ipse, testamento Asinij nomine obsignato, discedit: Aiulius illico cõualescit. Asinius autem breui illo tẽpore, quasi in hortulos iret, in arenarias quasdam extra portam Esquilinã perductus, occiditur. qui cum unum iam, & alterum diem desideraretur; neq; in ijs locis, ubi ex consuetudine quæreretur, inueniretur; & Oppianicus in foro Larinatiũ dictitaret, nuper se, & suos amicos testamentũ eius obsignasse: liberti Asinij, & nõnulli amici, quòd eo die, quo postremum Asinius uisus erat, Aiulium cum eo fuisse, & à multis uisum esse constabat, in eum inuadunt, & hominem ante pedes Q. Manilij, qui tum erat Triumuir, constituunt. atq; ille continuo nullo teste, nullo indice, recentis maleficij conscientia perterritus, omnia, ut à me paulo ante dicta sunt, exponit, Asiniumq; ab se, consilio Oppianici interfectum fatetur. extrahitur domo latitans Oppianicus à Manilio: index Aiulius ex altera parte coràm tenetur. hic iam quid reliqua quæritis? Manilium plerique noratis. non ille honorẽ à pueritia,

non ſtudia uirtutis, non ullũ exiſtimationis bonæ fru=ctum unquam cogitarat, ſed ex petulanti, atq; improbo ſcurra in diſcordijs ciuitatis ad eã columnam, ad quam multorũ ſæpe conuitijs perductus erat, cum ſuffragijs populi peruenerat. itaque rem cum Oppianico tranſigit: pecuniam ab eo accipit: cauſam & ſuſceptam, & manifeſtam relinquit. at tum in Oppianici cauſa crimen hoc Aſinianum cum teſtibus multis, tum uero iudicio Auilij probabatur. in quo inter allegatos Oppianici nomẽ primum eſſe cõſtabat, eius, quẽ uos miſerum, atq; innocẽtẽ falſo iudicio circumuentũ eſſe dicitis. Quid? auiam tuã Oppianice Dineam, cui tu es hæres, pater tuus nõ mani=feſto necauit? ad quam cũ adduxiſſet medicũ illum ſuũ iam cognitum & ſæpe uictorem, per quem interfecerat plurimos, mulier exclamat ſe ab eo nullo modo uelle curari, quo curante ſuos omnes perdidiſſet. tũ repente An=conitanũ quẽdam L. Clodiũ pharmacopolam circumfo=raneũ, qui caſu tum Larinũ ueniſſet, aggreditur, et cum eo HS quadringentis, id quod ipſius tabulis tum eſt de=monſtratũ, tranſigit. L. Clodius, qui properaret, cui fora multa reſtarẽt, ſimul atque introductus eſt, rem conficit: prima potione mulierẽ ſuſtulit. neq; poſtea Larini pun=ctum eſt tẽporis cõmoratus. Eadem hac Dinea teſtamen=tum faciente, cũ tabulas prehendiſſet Oppianicus, qui gener eius fuiſſet, digito legata deleuit: & cũ id multis locis feciſſet; poſt mortẽ eius, ne literis coargui poſſet, teſta=mentũ in alias tabulas trãſcriptũ ſignis adulterinis obſi=gnauit. Multa prætereo cõſulto: etenim uereor, ne hæc ipſa nimiũ multa eſſe uideãtur: uos tamen eũ ſimilem ſui fuiſſe in cæteris uitæ partibus exiſtimare debetis. Illum

tabulas publicas Larini censorias corrupisse, Decuriones
uniuersi iudicauerũt: cum illo iam nemo rationẽ, nemo
rẽ ullam cõtrahebat: nemo illũ ex tam multis cognatis,
& affinibus tutorẽ unquã liberis suis scripsit: nemo illũ
aditu, nemo cõgressione, nemo sermone, nemo cõuiuio di
gnũ iudicabat: omnes aspernabãtur, omnes abhorrebãt,
omnes ut aliquã immanẽ, ac perniciosam bestiã, pestẽq;
fugiebãt. hũc tamen hominẽ tam audacẽ, tã nefarium,
tam nocentẽ nũquã accusasset Habitus iudices, si id præ
termittere saluo capite suo potuisset. erat huic inimicus
Oppianicus, erat, sed tamẽ erat uitricus: crudelis, et huic
infesta mater, attamen mater: postremo nihil tam remo
tum ab accusatione, q̃ Cluentius & natura, & uolunta
te, & instituta ratione uitæ. sed cum esset hæc illi propo
sita cõditio, ut aut iuste pieq; accusaret, aut acerbe, indi=
gneq; moreretur: accusare, quoquo modo posset, quàm il
lo modo emori, maluit. atq; ut hæc ita esse ꝑspicere pos=
sitis, exponã uobis Oppianici facinus manifesto cõpertũ,
atq; deprehensum: ex quo simul utrunq;, & huic accusa
re, & illũ cõdẽnari necesse fuisse, intelligetis. Martiales
quidã Larini appellabãtur, ministri publici Martis, atq;
ei deo ueteribus institutis religionibusq; Larinatiũ cõse=
crati. quorũ cũ satis magnus numerus esset; cumq; itẽ, ut
in Sicilia ꝑmulti Venerei sunt, sic illi Larini in Martis fa
milia numerarẽtur: repẽte Oppianicus, eos omnes liberos
esse, ciuesq; Romanos, cœpit defendere. grauiter id Decu
riones Larinatiũ, cũctiq; municipes tulerũt: itaq; ab Ha
bito petiuerũt, ut eã causam susciperet, publiceq; defen=
deret. Habitus cũ se ab omni eiusmodi negotio remouis=
set, tamẽ pro loco, pro antiquitate generis sui, pro eo ꝙ

ſe non ſolum ſuis commodis, ſed etiã ſuorum municipũ, cæterorumq́; neceſſariorũ natũ eſſe arbitrabatur, tantæ uolũtati uniuerſorũ Larinatium deeſſe noluit. ſuſcepta cauſa, Romãq; delata, magnæ quotidie cõtentiones inter Habitum & Oppianicum ex utriuſque ſtudio defenſionis excitabantur. erat ipſe immani acerbaq; natura Oppianicus: incẽdebat eius amentiã infeſta atq; inimica filio mater Habiti. magni aũt illi ſua intereſſe arbitrabãtur, hunc à cauſa Martialiũ dimouere. ſuberat etiã alia cauſa maior, quæ Oppianici, hominis auariſſimi, atque audaciſſimi, mentẽ maxime cõmouebat: nã Habitus uſque ad illius iudicij tẽpus nullum teſtamentũ unquã fecerat: neq;.n. legare eiuſmodi matri, poterat in animum inducere, neq; teſtamento nomen omnino prætermittere parentis. id cum Oppianicus ſciret, (neque.n. erat obſcurũ) intelligebat, Habito mortuo, bona eius omnia ad matrẽ eſſe uentura: quæ ab ſeſe poſtea, aucta pecunia maiore præmio, orbata filio minore periculo necaretur. itaque his rebus incenſus, qua ratione Habitũ ueneno tollere conatus ſit, cognoſcite. C. & L. Fabritij fratres gemini fuerunt, ex municipio Aletrinate, homines inter ſe cũ forma, tum moribus ſimiles, municipum aũt ſuorum diſſimillimi: in quibus quãtus ſplendor ſit, quã propè æquabilis, quàm ferè omnium cõſtans, & moderata ratio uitæ, nemo ueſtrum, ut mea fert opinio, ignorat. his Fabritijs ſemper uſus eſt Oppianicus familiariſſime. iam hoc ferè ſcitis omnes, quantam uim habeat ad coniungẽdas amicitias ſtudiorũ ac naturæ ſimilitudo. cum illi ita uiuerent, ut nullum quæſtum turpem eſſe arbitrarentur; cum omnis ab his fraus, omnes inſidiæ circũſcriptionesq́;

adolescentium nascerentur; cumq; essent uitiis, atque improbitate omnibus noti: studiose, ut dixi, ad eorum se familiaritatem multis iam ante annis Oppianicus applicarat: itaque tũ sic statuit, per C. Fabritium (nam L. erat mortuus) insidias Habito cõparare. erat illo tempore infirma ualetudine Habitus, utebatur autem medico ignobili, sed spectato homine Cleophanto: cuius seruũ Diogenem Fabritius ad uenenũ Habito dandum spe & pretio solicitare cœpit. seruus non incallidus, sed, ut ipsa res declarauit, frugi atque integer, sermonem Fabritij nõ est aspernatus: rem ad dominum detulit: Cleophantus autem cum Habito est locutus: Habitus autem statim cum M. Bebrio senatore familiarissimo suo cõmunicauit: qui qua fide, qua prudentia, qua dignitate fuerit, meminisse uos arbitror. ei placuit, ut Diogenem Habitus emeret à Cleophanto, quo facilius aut cõprehenderetur res eius indicio, aut falsa esse cognosceretur. ne multis, Diogenes emitur: uenenum diebus paucis, multi uiri boni cum ex occulto interuenissent, pecuniaq; obsignata, quæ ad eam rem dabatur, in manibus Scamandri liberti Fabritiorũ deprehenditur. Prò dij immortales, Oppianicũ quisquã, his rebus cognitis, circunuentum dicit esse? quis unquam audacior? quis nocentior? quis apertior in iudicium adductus est? quod ingenium: quæ facultas dicendi, quæ à quoquam excogitata defensio huic uni crimini potuit obsistere? simul & illud, quis est, qui dubitet, quin, hac re comperta, manifestoq; deprehensa, aut obeunda mors Cluentio, aut suscipienda accusatio fuerit? Satis esse arbitror demonstratum iudices, ijs criminibus accusatum esse Oppianicũ, ut honeste absolui nullo modo potuerit.

Cognoſcite nunc ita reū citatum eſſe illum, ut, re ſemel atq; iterum præiudicata, cōdemnatus in iudicium uene rit. Nam Cluentius iudices primum nomen eius detulit, cuius in manibus uenenum deprehenderat: is erat liber= tus Fabritiorum Scamander. integrum cōſilium, iudicij corrupti nulla ſuſpicio: ſimplex in iudicium cauſa, cer= ta res, uerum crimen allatum eſt. hic tum Fabritius, is, de quo ante dixi, qui liberto dānato ſibi illud impēdere periculum uideret, quòd mihi cum Aletrinatibus uicini tatem, & cum pleriſq; eorū magnū uiſum eſſe ſciebat, frequentes eos ad me domū adduxit. qui quāquā de ho= mine, ſicut neceſſe erat, exiſtimabant: tamen, ꝙ erat ex eodem municipio, ſuæ dignitatis eſſe arbitrabātur, eum, quibus rebus poſſent, defendere: idq́; à me ut facerem, & ut cauſam Scamādri ſuſciperē, petebāt: in qua cau= ſa patroni omne periculum cōtinebatur. ego, qui neq; il lis, talibus uiris, ac tā amantibus mei, rem poſſem ullam negare, neq; illud crimen tantum ac tā manifeſtum eſſe arbitrarer, ſicut nec illi quidem ipſi, qui mihi tum illam cauſam cōmendabant, arbitrabātur; pollicitus ijs ſum, me omnia, quæ uellent, eſſe facturū. res agi cœpta eſt: ci tatus eſt Scamāder reus: accuſabat P. Canutius, homo in primis ingenioſus, et in dicēdo exercitatus: accuſabat au tem ille quidē Scamādrum uerbis tribus, uenenū eſſe de prehenſum. omnia tela totius accuſationis in Oppianicū conijciebātur: aperiebatur cauſa inſidiarū: Fabritiorum familiaritas cōmemorabatur: hominis uita, & audacia proferebatur: denique omnis accuſatio uarie, grauiterq́; tractata, ad extremū manifeſta ueneni deprehēſione cō cluſa eſt. hic ego cum ad reſpondendū ſurrexi, qua cura

dij immortales, qua ſolicitudine animi, quo timore. ſemper equidem magno cum metu incipio dicere: quotieſcunq; dico, toties mihi uideor in iudicium uenire nõ ingenij ſolum, ſed etiam uirtutis atq; officij: ne aut id profiteri uidear, quod non poſſim implere, quod eſt impudẽtiæ; aut id non efficere, quod poſſim, quod eſt aut perfidiæ, aut negligentiæ. tum uero ita ſum perturbatus, ut omnia timerem; ſi nihil dixiſſem, ne infantiſſimus; ſi multa in eiuſmodi cauſa dixiſſem, ne impudentiſſimus exiſtimarer. collegi me aliquando, & ita conſtitui, fortiter eſſe agendum; illi ætati, qua tum eram, ſolere laudi dari, etiam ſi in minus firmis cauſis hominum periculis non defuiſſem: itaq; feci: ſic pugnaui, ſic omni ratione contendi, ſic ad omnia confugi, quantum ego aſſequi potui, remedia, ac perfugia cauſarum, ut, hoc, quod timide dicã, conſecutus ſim, ne quis illi cauſæ patronum defuiſſe arbitraretur. ſed ut quidquid ego apprehẽderam, ſtatim accuſator extorquebat è manibus. ſi quæſieram, an inimicitiæ Scamandro cum Habito: fatebatur nullas fuiſſe; ſed Oppianicum, cuius ille miniſter fuiſſet, huic inimiciſſimum fuiſſe, atque eſſe dicebat. ſin autem illud egeram, nullum ad Scamandrum morte Habiti uẽturum emolumentum fuiſſe: concedebat; ſed ad uxorem Oppianici, hominis in uxoribus necãdis exercitati, omnia bona Habiti uentura eſſe dicebat. cum illa defenſione uſus eſſem, quæ in libertinorũ cauſis honeſtiſſima ſemper exiſtimata eſt, Scamãdrum patrono eſſe probatum: fatebatur; ſed quærebat, cui probatus eſſet ipſe patronus. cum ego pluribus uerbis in eo cõmoratus eſſem, Scamandro factas inſidias eſſe per Diogenem, conſtitu=

tumq; inter eos de alia re fuisse, ut medicamẽtum, non uenenum, Diogenes afferret, hoc cuiuis usu uenire posse: quærebat, cur in eiusmodi locum tam abditum, cur solus, cur cũ obsignata pecunia uenisset: denique hoc loco causa testibus honestissimis hominibus premebatur. M. Bebrius de suo consilio Diogenem emptum, se præsente Scamandrum cum ueneno, pecuniaq; deprehensum esse dicebat. P. Quintius Varus, homo summa religione, & summa auctoritate præditus, de insidijs, quæ fierent Habito, & de solicitatione Diogenis recenti re secum Cleophantum locutum esse dicebat. atq; in illo iudicio, cum Scamandrum nos defendere uideremur, uerbo ille reus erat, re quidem uera & periculo, & tota accusatione Oppianicus: neque id obscure ferebat, nec dissimulare ullo modo poterat: aderat frequens, aduocabat, omni studio, gratiaq; pugnabat, postremo, id quod maximo malo illi causæ fuit, hoc ipso loco, quasi reus ipse esset, sedebat. oculi omnium iudicum non in Scamandrũ, sed in Oppianicum conijciebantur: timor eius, perturbatio, suspensus, incertusq; uultus, crebra coloris mutatio, quæ erant antea suspiciosa, hæc aperta, ac manifesta faciebãt. cum in cõsilium iri oporteret, quæsiuit ab reo C. Iunius Quæsitor ex lege illa Cornelia, quæ tum erat, clàm an palàm de se sententiã ferri uellet? de Oppianici sententia respõsum est, quòd is Habiti familiarem Iunium esse dicebat, clàm uelle ferri. itum est in consilium: omnibus sententijs præter unã, quã suã Stalenus esse dicebat, Scamander prima actione condemnatus est. quis tum erat omnium, qui Scamandro condemnato non iudicium de Oppianico factũ esse arbitraretur? quid est illa damna=

tione iudicatum, nisi uenenũ id, quod Habito daretur, esse quæsitum? quæ porrò tenuissima suspicio collata in Scamandrũ est, aut cõferri potuit, ut is sua spõte necare uoluisse Habitũ putaretur? atq; hoc tũ iudicio facto, & Oppianico re, & existimatione iã, lege, & pronũciatiõe nõdũ condẽnato, tamẽ Habitus Oppianicũ reũ statim nõ fecit: uoluit cognoscere, utrũ iudices in eos solos essent se ueri, quos uenenũ habuisse ipsos cõperissent; an etiã cõsilia cõscientiasq; eiusmodi facinorũ supplicio dignas iudicarent: itaq; C. Fabritium, quem propter familiaritatem Oppianici cõsciũ illi facinori fuisse arbitrabatur, reũ statim fecit: utq; ei locus primus cõstitueretur, propter causæ cõiunctionẽ impetrauit. hic tũ Fabritius nõ modo ad meos uicinos, & amicos Aletrinates nõ adduxit, sed ipse ijs neque defensoribus uti postea, neque laudatoribus potuit: rẽ. n. integrã hominis nõ alieni, quãuis suspiciosam, defendere, humanitatis esse putabamus; iudicatã labefactare conari, impudentiæ. itaq; tũ ille inopia & necessitate coactus, in causa eiusmodi ad Cepasios fratres cõfugit, homines industrios, atque eo animo, ut, quæcũq; dicẽdi potestas esset data, in honore, atque in beneficio ponerent. iam hoc quoq; propè iniquissime cõparatum est; ꝙ in morbis corporis, ut quisq; est difficillimus, ita medicus nobilissimus, atq; optimus quæritur; in periculis capitis, ut quæq; causa difficillima est, ita deterrimus obscurissimusq; patronus adhibetur. nisi forte hæc causa est, quòd medici nihil præter artificiũ, oratores etiã auctoritatem præstare debẽt. citatur reus: agitur causa: paucis uerbis accusat, ut de re iudicata, Canutius. incipit lõgo, et alte petito proœmio respõdere maior Cepasius. primo attẽte au

ditur eius oratio:erigebat animũ iam demissum, & oppressum Oppianicus: gaudebat ipse Fabritius:nõ intelligebat, animos iudicũ nõ illius eloquentia, sed defensionis impudẽtia cõmoueri. posteaquã de re cœpit dicere, ad ea, quæ erãt in causa, addebat etiã ipse noua quædã uulnera. hoc quãquã sedulo faciebat, tamẽ interdũ nõ defendere, sed præuaricari accusationi uidebatur. itaque cum callidissime se dicere putaret; et cũ illa uerba grauissima ex intimo artificio deprompsisset, Respicite iudices hominũ fortunas, respicite dubios, uariosq; casus, respicite C. Fabritij senectutem: cum hoc, Respicite, ornandæ orationis causa sæpe dixisset, respexit ipse: at C. Fabritius à subsellijs demisso capite discesserat. hic iudices ridere, stomachari, atq; acerbe ferre patronus causam sibi eripi, & se cætera de illo loco, Respicite iudices, non posse dicere: nec quidquã propius est factum, q̃ ut illum persequeretur, & collo obtorto ad subsellia reduceret, ut reliqua posset perorare. iam tum Fabritius primum suo iudicio, quod est grauissimũ, deinde legis ui, & sententijs iudicum est cõdemnatus. quid est, quòd iã de Oppianici causa plura dicamus? apud eosdẽ iudices reus est factus, cum is duobus præiudicijs iã damnatus esset: ab ijsdem autem iudicibus, qui Fabritiorum dãnatione de Oppianico iudicarant, locus ei primus est cõstitutus: accusatus est criminibus grauissimis, ijs, quæ à me breuiter dicta sunt, & præterea multis, quæ ego omnia nunc omitto: accusatus est apud eos, qui & Scamãdrũ ministrũ Oppianici, & Fabritium cõscium maleficij cõdẽnarant. utrũ per deos immortales magis est mirandum, q̃ is condẽnatus est, an q̃ omnino respõdere ausus est? quid. n. illi iudices facere po

fuerunt? qui ſi innocētes Fabritios cōdemnaſſent, tamen
in Oppianico ſibi conſtare, & ſuperioribus conſentire iu
dicijs debuerunt. an uero illi ſua per ſe iudicia reſcinde=
rent, cum cæteri ſoleant in iudicando, ne ab aliorum iu=
dicijs diſcrepent, prouidere? & illi, qui Fabritij libertum,
quia miniſter in maleficio fuerat; patronū, quia cōſcius,
condēnaſſent: ipſum principem atq; architectum ſcele=
ris abſoluerēt? & qui cæteros nullo præiudicio facto, ta=
men ex ipſa cauſa condēnaſſent: hunc, quē bis condēna=
tum iā acceperant, liberarent? tum uero illa iudicia ſe=
natoria nō falſa inuidia, ſed uera atque inſigni turpitu
dine notata, atq; operta dedecore, & infamia, defenſio=
ni locum nullū reliquiſſent. quid. n. tandē illi iudices re=
ſponderēt, ſi quis ab ijs quæreret: condemnaſtis Scaman=
drū, quo crimine? nempe, quòd Habitū per ſeruū medici
ueneno necare uoluiſſet. quid Habiti morte Scamander
cōſequebatur? nihil, ſed adminiſter erat Oppianici. con=
demnaſti C. Fabritium; quid ita? quia, cum ipſe familia=
riſſime Oppianico uſus, libertus autem eius in maleficio
deprehenſus eſſet, illum expertem eius conſilij fuiſſe nō
probabatur. ſi igitur ipſum Oppianicum bis ſuis iudicijs
condemnatum abſoluiſſent, quis tantā turpitudinem iu
diciorum, quis tantā inconſtantiā rerum iudicatarum,
quis tantā libidinem iudicum ferre potuiſſet? ꝙ ſi hoc ui
detis, quod iā omni oratione patefactum eſt, illo iudicio
reum cōdemnari, præſertim ab iiſdem iudicibus, qui duo
præiudicia feciſſēt, neceſſe fuiſſe: ſimul illud uideatis ne
ceſſe eſt, nullam accuſatori cauſam eſſe potuiſſe, cur iu=
dicium uellet corrumpere. quæro enim abs te Tite Acti,
relictis iam cæteris argumentis omnibus, num Fabritios

quoque innocentes condemnatos existimes? nũ etiã illa iudicia pecunia corrupta esse dicas, quibus iudicijs alter à Staleno solo absolutus est, alter etiam ipse se condemnauit? age, si nocentes, cuius maleficij? nunquid præter uenenũ quæsitum, quo Habitus necaretur, obiectum est? nunquid aliud in illis iudicijs uersatum est, præter hasce insidias Habito ab Oppianico per Fabritios factas? nihil inquam aliud iudices reperietis. extat memoria: sunt tabulæ publicæ: redargue me, si mentior: testium dicta recita: doce, in illorum iudicijs quid præter hoc uenenũ Oppianici nõ modo in criminis, sed in maledicti loco sit obiectum. multa dici possunt, quare ita necesse fuerit iudicari: sed ego occurram expectationi uestræ iudices. nam etsi à uobis sic audior, ut nunquã benignius, neque attẽtius quẽquam auditũ putem: tamen uocat me aliò iandudum tacita uestra expectatio, quæ mihi obloqui uidetur. Quid ergo? negas'ne illud iudicium esse corruptum? non nego: sed, ab hoc corruptũ non esse, confirmo. à quo igitur est corruptũ? opinor, primum si incertum fuisset, quisnam exitus illius iudicij futurus esset, uerisimilius tamen esset, eum potius corrupisse, qui metuisset ne ipse cõdemnaretur, quàm illũ, qui ueritus esset, ne alter absolueretur: deinde, cum esset nemini dubium quid iudicari necesse esset, eum certe potius, qui sibi aliqua ratiõe diffideret, quã eũ, qui omni ratione cõfideret: postremo, certè potius illum, qui bis apud eos iudices offendisset, q̃ illum, qui bis causam ijs probauisset. unum quidem certe, nemo erit tam iniquus Cluentio, qui mihi non concedat; si constet corruptum illud esse iudicium, aut ab Habito, aut ab Oppianico esse corruptum. si doceo, non

ab Habito; unico, ab Oppianico: si ostendo, ab Oppianico; purgo Habitũ. quare etsi satis docui, rationem nullam huic corrumpendi fuisse, ex quo intelligitur ab Oppianico esse corruptum: tamẽ de illo ipso separatim cognoscite. Atque ego illa non argumẽtabor, quæ sunt grauia uehementer: eum corrupisse, qui in periculo fuerit; eum, qui metuerit; eum, qui spem salutis in alia ratione nõ habuerit; eũ, qui semper singulari fuerit audacia. multa sunt eiusmodi: uerum cum habeam rem non dubiam, sed apertã, atque manifestam, enumeratio singulorum argumentorũ nõ est necessaria. Dico, C. Aelio Staleno iudici pecuniam grandem Statium Albium ad corrumpendum iudicium dedisse. nũquis negat? te appello Oppianice, te T. Acti: quorum alter eloquentia damnationem illã, alter tacita pietate deplorat. audete negare, ab Oppianico Staleno iudici pecuniam datam: negate, * negate inquã in eo loco: quid reticetis? at negare non potestis, quod repetistis, quod cõfessi estis, quod abstulistis. quo tandem igitur ore mentionem corrupti iudicij facitis, cum ab ista parte iudici pecuniam ante iudicium datam, post iudicium ereptam esse fateamini? quonam igitur hæc modo gesta sunt? repetam paulo altius iudices: & omnia, quæ in diuturna obscuritate latuerũt, sic aperiã, ut ea cernere oculis uideamini. uos quæso, ut adhuc me attẽte audistis, item, quæ reliqua sunt, audiatis: profecto nihil à me dicetur, quod non dignum hoc conuentu & silẽtio, dignum uestris studijs atq; auribus esse uideatur. Nam ut primum Oppianicus ex eo, quòd Scamãder reus erat factus, quid sibi impenderet, cœpit suspicari, statim se ad hominis egentis, audacis, in iudicijs corrum

pendis exercitati, tum autem iudicis, Staleni familiarita tem applicauit. ac primum Scamandro reo, tantum do= nis datis muneribusq; profecerat, ut eo auctore uteretur cupidiore, quàm fides iudicis poſtulabat. poſt̄ autem cum eſſet Scamãder unius Staleni ſententia abſolutus, patro= nus autem Scamandri ne ſua quidem ſententia libera= tus, acrioribus ſaluti ſuæ remedijs ſubueniendũ putauit. tum à Staleno, ſicut ab homine ad excogitandũ acutiſſi mo, ad audendum impudentiſſimo, ad efficiendum acer rimo, (hæc enim ille & aliqua ex parte habebat, & ma iore ex parte ſe habere ſimulabat) auxiliũ capiti & for= tunis ſuis petere cœpit. iam hoc non ignoratis iudices, ut etiam beſtiæ fame dominante plerunq; ad eum locum, ubi paſtæ aliquando ſint, reuertantur. Stalenus ille bien nio ante, cũ cauſam bonorum Safinij Atellæ recepiſſet, ſexcentis millibus nummũ ſe iudicium corrupturũ eſſe dixerat. quæ cũ accepiſſet à pupillo, ſuppreſſit, iudicioq; facto, nec Safinio, nec bonorũ emptoribus reddidit. quã cum pecuniã profudiſſet, & ſibi nihil non modo ad cu= piditates ſuas, ſed ne ad neceſſitatẽ quidem reliquiſſet, ſtatuit ad eaſdem ſibi prædas ac ſuppreſſiones iudiciales reuertendum. itaq; cũ Oppianicum iam perditum, & duobus iugulatum præiudicijs uideret, promiſſis eũ ſuis excitauit abiectũ, & ſimul ſaluti deſperare uetuit. Op= pianicus orare hominem cœpit, ut ſibi rationem oſtende ret iudicij corrumpendi. ille autem, quemadmodum ex ipſo Oppianico poſtea eſt auditum, negauit quenquam eſſe in ciuitate præter ſe, qui id efficere poſſet: ſed primo grauari cœpit, quòd Aedilitatem ſe petere cum homini bus nobiliſſimis, & inuidiã atq; offenſionem timere di=

cebat: post exoratus, initio permagnam pecuniam poposcit, deinde ad id peruenit, quod confici potuit, & sestertia sexcenta quadraginta millia deferri ad se domũ iussit. quæ pecunia simul atque ad eũ delata est, homo impurissimus statim cœpit in eiusmodi mẽte & cogitatione uersari, nihil esse suis rationibus utilius, quã Oppianicum condemnari: illo absoluto, pecuniam illam aut iudicibus dispertiendã, aut ipsi esse reddendam; dãnato, repetiturum esse neminem. itaque rem excogitat singularem. atq; hæc iudices, quæ uere dicũtur à nobis, facilius credetis, si cum animis uestris longo interuallo recordari C. Staleni uitã & naturã uolueritis. nã perinde ut opinio est de cuiusq; moribus, ita, quid ab eo factum et nõ factũ sit, existimari potest. Cũ esset egẽs, sumptuosus, audax, callidus, perfidiosus; & cũ domi suæ, miserrimus & inanissimus, tãtũ nummorũ positũ uideret: ad omnẽ malitiã & fraudem uersare mentẽ suã hæc secum cogitãs cœpit: Dem'ne iudicibus? mihi igitur ipsi præter periculũ & infamiam quid quæretur? nihil excogitẽ quãobrem Oppianico dãnari necesse sit? qui tãdẽ? nihil. n. est, quod fieri non possit. si quis eũ forte casus ex periculo eripuerit. non'ne reddẽdũ est? præcipitantẽ igitur impellamus, inquit, & perditũ prosternamus. capit hoc consiliũ, ut pecuniã quibusdã iudicibus leuissimis polliceatur, deinde eã postea supprimat: ut, quoniã graues homines sua spõte seuere iudicaturos putabat, hos, qui leuiores erãt, destitutione iratos Oppianico redderet. itaq;, ut erat semper præposterus, atq; peruersus, initiũ facit à Bulbo, et eum, quòd iãdiu nihil quæsierat, tristẽ atq; oscitãtẽ leuiter impellit. quid tu, inquit? ecquid me adiuuas Bulbe, ne gratis

Reip. seruiamus? ille uero, simul atque hoc audiuit; ne gratis, quò uoles, inquit, sequar: sed quid affers? tũ ei quadraginta millia, si esset absolutus Oppianicus, pollicetur, & eũ, ut cæteros appellet, quibuscum loqui cõsueßet, rogat: atq; etiã ipse cõditor totius negotij Guttam aspergit huic Bulbo. itaq; minime amarus is uisus est, qui aliquid ex eius sermone speculæ degustarat. unus & alter dies intercesserat, cum res parum certa uidebatur: sequester & cõfirmator pecuniæ desiderabatur. tum appellat hilari uultu hominem Bulbus, ut blãdissime potest: quid tu, inquit, Pacete? (hoc enim Stalenus cognomen ex imaginibus Aeliorum delegerat, ne, si se Ligurem fecisset, nationis magis suæ, quã generis uti cognomine uideretur) qua de re mecum locutus es, quærunt à me ubi sit pecunia. hic ille planus improbissimus, quæstu iudiciario pastus, qui illi pecuniæ, quã condiderat, spe iam atque animo incubaret, contrahit frontẽ (recordamini faciẽ, atq; illos eius fictos simulatosq; uultus) queritur se ab Oppianico destitutum: & qui esset totus ex fraude & mendacio factus, quiq; ea uitia, quæ à natura habebat, etiã studio atq; artificio quodã malitiæ condiuisset, pulchre asseuerat se ab Oppianico destitutũ: atque hoc addit testimonij, sua illũ sententia, quã palàm omnes laturi essent, condẽnatum iri. manarat sermo in cõsilio, pecuniæ quãdam mentionem inter iudices esse uersatã: res neque tã fuerat occulta, quàm erat occultãda; neque tã erat aperta, quàm Reip. causa aperienda. in ea obscuritate, ac dubitatione omnium, Canutio perito homini, qui quodam odore suspicionis Stalenũ corruptũ esse sensisset, neq; dũ rem perfectã arbitraretur, placuit repẽte iudices pronũciare.

ciare. iudices, se id uelle dixerunt. hic tum Oppianicus non magnopere pertimuit: rem à Staleno perfectā esse arbitrabatur. in consiliũ erant ituri iudices triginta & duo: sententijs decem & sex absolutio cõfici poterat: HS quadraginta millia nũmũ in singulos iudices distributa eũ numerũ sentẽtiarũ cõficere debebãt, ut ad cumulũ spe maiorũ præmiorũ ipsius Staleni sentẽtia septimadecima accederet. atque etiam casu tum, ꝙ illud repente erat factum, Stalenus ipse nõ aderat, causam nescio quam apud iudicẽ defendebat. facile hoc Habitus patiebatur, facile Canutius, at nõ Oppianicus, neq; patronus eius L. Quintius: qui cũ esset eo tẽpore Tribunus pl. conuitiũ C. Iunio iudici quæstionis maximum fecit, ut ne sine Staleno in cõsiliũ iretur: cumq; id ei per uiatores cõsulto negligẽtius agi uideretur, ipse à publico iudicio ad priuatũ Staleni iudicium profectus est, & illud pro potestate dimitti iussit, Stalenũ ipse ad subsellia adduxit. cõsurgitur in cõsiliũ, cum sentẽtias Oppianicus, quæ tũ erat potestas, palàm ferri uelle dixisset, ut Stalenus scire posset, quid cuique deberetur. uaria iudicũ genera, nũmarij pauci, sed oẽs irati. ut enim qui accipere in cãpo consueuerunt, ijs candidatis, quorũ nummos suppressos esse putãt, inimicissimi solẽt esse: sic eiusmodi iudices infesti tũ reo uenerant: cæteri nocẽtissimũ esse arbitrabantur, sed spectabant sententias eorũ, quos corruptos putabant; ut ex ijs constituerent, à quo iudicium corruptũ uideretur. ecce tibi eiusmodi sortitio, ut in primis Bulbo, & Staleno, & Guttæ esset iudicandũ. summa omniũ expectatio, quidnã sentẽtiæ ferrent leues ac nũmarij iudices. atque illi oẽs sine ulla du

bitatione condẽnant. hic tũ iniectus est hominibus scru=
pulus et quædã dubitatio, quidnã esset actũ. deinde ho
mines sapiẽtes ex uetere illa disciplina iudiciorũ, qui ne
que absoluere hominẽ nocẽtissimũ possent; neq; eũ, de
quo esset orta suspicio pecunia oppugnatũ, re illa inco=
gnita prima cõdẽnare uellẽt: nõ liquere, dixerũt. nõnul
li aũt seueri homines hoc statuerũt, quo quisque animo
quid faceret, spectari oportere: et si alij pecunia acce=
pta uerũ iudicabãt, tamẽ nihilo minus se superioribus
suis iudicijs cõstare putabãt oportere: itaque dãnarunt.
quinque omnino fuerunt, qui illũ uestrum innocẽtem
Oppianicũ siue imprudentia, siue misericordia, siue ali
qua suspicione, siue ambitione adducti absoluerent. cõ=
dẽnato Oppianico, statim L. Quintius, homo maxime
popularis, qui omneis rumorũ, & concionũ uẽtos colli=
gere cõsuesset, oblatã sibi facultatẽ putauit, ut ex inui=
dia senatoria posset crescere, ꝙ eius ordinis iudicia mi=
nus iam probari populo arbitrabatur. habetur una at=
que altera concio uehemens & grauis: accepisse pecu
niam iudices, ut innocentem reũ condẽnarent, Tribu=
nus pl. clamitabat: agi fortunas omniũ dicebat, nulla
esse iudicia; qui pecuniosum inimicũ haberet, incolu=
mẽ esse neminẽ posse. homines totius ignari negotij, q
Oppianicũ nunq̃ uidissent, uirum optimũ, et hominem
pudẽtissimũ, pecunia oppressum arbitrarẽtur, incẽsi su=
spicione rem in mediũ uocare cœperũt, & causam illã
totã deposcere. atque illo ipso tẽpore in ædes T. Annij,
hominis honestissimi, necessarij, et amici, noctu Stalenus
accersitus ab Oppianico uenit. iam cætera nota sunt o=
mnibus: ut cũ illo Oppianicus egerit de pecunia: ut

ille se redditurũ esse dixerit: ut eorũ sermonẽ oẽm audierint uiri boni, qui tum consulto prope in occulto stetissent: ut res patefacta atque in forũ prolata, et pecunia omnis à Staleno extorta, atq; erepta sit. huius Staleni persona populo iã nota atque perspecta, ab nulla turpi suspicione abhorrebat: suppressam esse ab eo pecuniã, quã pro reo pronũciasset, qui erãt in cõcione nõ intelligebãt: neque. n. docebãtur: uersatã esse in iudicio mẽtionẽ pecuniæ sentiebãt: innocẽtẽ reũ cõdenatũ esse audiebãt: Staleni sentẽtia cõdẽnatũ uidebãt: nõ gratis id ab eo factũ esse, ꝙ hominẽ norãt, iudicabãt: similis in Bulbo, in Gutta, in alijs nõnullis suspicio cõsistebat. itaq; confiteor, (licet enim iã impune, hoc præsertim in loco, confiteri) ꝙ Oppianici non modo uita, sed etiam nomen ante illud tempus populo ignotũ fuisset; indignissimũ porrò uideretur, circũuentum esse innocentẽ pecunia; hãc deinde suspicionẽ augeret Staleni improbitas, & nõnullorũ eius similiũ iudicũ turpitudo; causam autẽ ageret L. Quintius, homo cũ summa potestate præditus, tũ ad inflãmandos animos multitudinis accõmodatus; summã illi iudicio inuidiã, infamiamq; esse cõflatã. atque in hãc flãmam recentẽ C. Iuniũ, qui illi quæstioni præfuerat, iniectũ esse memini, & illum, hominem ædilitiũ, iam Prætorem opinionibus hominum cõstitutum, non disceptatione dicendi sed clamore hominũ de foro, atq; adeo de ciuitate esse sublatũ. neque me pœnitet, hoc potius tẽpore, ꝙ̃ illo, causam A. Cluentij defendere. causa enim manet eadẽ, quæ mutari nullo modo potest: tẽporis iniquitas, atq; inuidia recessit: ut, quod in tẽpore mali fuit, nihil obsit; quod in causa boni fuit, prosit.

itaque,nunc quẽadmodũ audiar, ſentio,non modo ab iis,quorũ iudicium atque poteſtas eſt; ſed etiã ab illis, quorũ tantũ eſt exiſtimatio. at tum ſi dicerem,nõ audirer,non ꝙ alia res eſſet,immo eadẽ, ſed tempus aliud. id adeo ſic cognoſcite. quis tũ auderet dicere,nocentem condemnatũ eſſe Oppianicũ? quis nũc audet negare? quis tũ poſſet arguere, ab Oppianico tentatũ eſſe iudiciũ pecunia? quis id hoc tẽpore inficiari poteſt? cui tũ liceret docere, Oppianicũ reum factum eſſe tum denique, cũ duobus proximis præiudiciis condẽnatus eſſet? quis eſt,qui id hoc tẽpore infirmare conetur? quare inuidia remota,quam dies mitigauit, oratio mea deprecata eſt,ueſtra fides,atq; æquitas à ueritatis diſceptatione reiecit,quid eſt præterea,quod in cauſa relinquatur? uerſatam eſſe in iudicio pecuniã cõſtat: ea, quæritur,unde profecta ſit, ab accuſatore, an ab reo. accuſator dicit hæc: primum,grauiſſimis criminibus accuſabã,ut nihil opus eſſet pecunia: deinde,condemnatũ adducebã, ut ne eripi quidẽ pecunia poſſet: poſtremo,etiã ſi abſolutus eſſet, mearum tamẽ omnium fortunarũ ſtatus incolumis maneret. quid cõtra reus? primũ,ipſam multitudinem & atrocitatem criminũ pertimeſcebam: deinde, Fabritiis propter conſcientiã mei ſceleris condẽnatis,me eſſe condemnatũ ſentiebã: poſtremo,in eũ caſum ueneram, ut omnis mearũ fortunarũ ſtatus unius iudicii periculo contineretur. age, quoniã corrumpendi iudicii cauſas ille multas, & graueis habuit,hic nullã, profectio ipſius pecuniæ requiratur. Confecit tabulas diligẽtiſſime Cluentius. hæc aũt res habet hoc certe,ut nihil poſſit neque additũ,neque detractũ de re familiari la-

tere. anni ſunt octo, cum iſta cauſa in iſta meditatione uerſatur: cum omnia, quæ nũc ad eã rem pertinẽt, & ex huius, & ex aliorũ tabulis agitatis, tractatis, inquiritis: cũ interea Cluentianæ pecuniæ ueſtigium nullum inuenitis. quid? Albiana pecunia ueſtigijs ne uobis odoranda eſt, an id ipſum cubile uobis ducibus uenire poſſumus? tenẽtur uno in loco HS ſexcenta quadraginta millia nũmum: tenentur apud hominẽ audaciſſimũ: tenẽtur apud iudicẽ. quid ultis amplius? at. n. Stalenus non fuit ab Oppianico, ſed à Cluentio ad iudicium corrũpendũ conſtitutus. cur eũ, cum in conſiliũ iretur, Cluentius & Canutius abeſſe patiebantur? cũ in conſiliũ mittebãt, Stalenũ iudicem, cui pecuniã dederant, nõ requirebãt? Oppianicus quærebat? Quintius flagitabat? ſine Staleno ne in cõſiliũ iretur, tribunitia poteſtate perfectũ eſt? at condẽnauit. hanc .n. damnationem dederat obſidẽ Bulbo, et cæteris, ut deſtitutus ab Oppianico uideretur. Quare ſi iſtinc cauſa corrũpendi iudicij, iſtinc pecunia, iſtinc Stalenus, iſtinc denique omnis fraus et àudacia eſt; hinc pudor, honeſta uita, & nulla ſuſpicio pecuniæ, nulla corrũpẽdi iudicij cauſa: patiamini, ueritate patefacta, atq; omni errore ſublato, eò trãſire illius turpitudinis infamiã, ubi cætera maleficia cõſiſtant; ab eo inuidiã diſcedere aliquãdo, ad quem nunquam acceſſiſſe culpã uidetis. at enim pecuniã Staleno dedit Oppianicus, nõ ad corrũpendũ iudiciũ, ſed ad cõciliationẽ gratiæ. te ne hoc Acti dicere, tali prudẽtia, etiã uſu atq; exercitatione præditũ? ſapientiſſimũ eſſe dicũt eũ, cui, quod opus ſit, ipſi ueniat in mẽtẽ; proxime accedere illũ, qui alterius bene inuentis obtẽperet. in ſtultitia

contra est: minus enim stultus est is, cui nihil in mentẽ uenit; q̃ ille, qui, quod stulte alteri uenit in mentem, cõprobat. istã conciliationẽ gratiæ Stalenus tum recenti, re cũ faucibus premeretur, excogitauit: siue, ut homines tũ loquebãtur, à P. Cethego admonitus, istam dedit cõciliationis & gratiæ fabulã: nã fuisse hunc hominum sermonem recordari potestis, Cethegum, ꝙ hominem odisset, & ꝙ eius improbitatem uersari in Rep. nollet, & ꝙ uideret eum, qui se ab reo pecuniam, cum iudex esset, clã atque extra ordinem accepisse cõfessus esset, saluũ esse nõ posse, minus ei fidele cõsiliũ dedisse. in hoc si improbus Cethegus fuit, uidetur mihi aduersariũ remouere uoluisse. sin erat eiusmodi causa, ut Stalenus nũmos se accepisse negare non posset; nihil autẽ erat periculosius, nec turpius, quàm, ad quã rem accepisset, cõfiteri: nõ est consiliũ Cethegi reprehendendũ. uerum alia causa tũ Staleni fuit, alia nũc Acti tua est. ille, cũ re premeretur, quodcũque diceret, honestius diceret, quã si, quod erat factũ, fateretur: te uero illud idem, quod tũ explosum & eiectum est, nũc retulisse demiror. qui enim poterat tũ in gratiã redire cũ Oppianico Cluentius? qui cũ matre habebat simultates: hærebat in tabulis publicis reus et accusator: condẽnati erãt Fabritij: nec elabi alio accusatore poterat Albius, nec sine ignominia calũniæ relinquere accusationẽ Cluẽtius. an, ut præuaricaretur? iã id quoq; ad corrũpendũ iudiciũ pertinet. sed quid opus erat ad eã rem iudice sequestre? & omnino, quamobrem tota ista res per Stalenum potius, hominẽ ab utroque alienissimũ, sordidissimũ, turpissimũ, quàm per bonũ aliquem uirum ageretur, &

amicũ, necessariumq; cõmunem? Sed quid ego hæc pluribus, quasi de re obscura, disputo? cum ipsa pecunia, quæ Staleno data est, numero ac summa sua, non modo quãta fuerit, sed etiã ad quã rem data fuerit, ostendat. sexdecim dico iudices, ut Oppianicus absolueretur, corrũpẽdos fuisse, ad Stalenũ sexcẽta et quadraginta millia nũmũ esse delata: si, ut tu dicis, gratiæ cõciliãdæ causa, quadraginta istorũ accessio milliũ quid ualet? sin, ut nos dicimus, ut D C X L millia nũmũ sexdecim iudicibus darẽtur, non Archimedes melius potuit describere. At. n. iudicia facta permulta sunt, à Cluentio iudicium esse corruptũ. immo uero ante hoc tẽpus omnino ista ipsa res suo nomine in iudiciũ nunq̃ est uocata: ita multũ agitata, ita diu iactata ista res est, ut hodierno die primũ causa illa defensa sit, hodierno die primum ueritas uocẽ cõtra inuidiã his iudicibus freta miserit. uerũtamẽ multa ista iudicia quæ sunt? ego. n. me ad omnia confirmaui, et sic paraui, ut docerẽ, quæ facta postea iudicia de illo iudicio dicerẽtur, partim ruinæ similiora, aut tẽpestati, quã iudicio, et disceptationi fuisse; partim nihil cõtra Habitũ ualere; partim etiã pro hoc esse; partim esse eiusmodi, ut neq; appellata unq̃ iudicia sint, neq; existimata. hic ego, magis ut cõsuetudinẽ seruẽ, q̃ ꝙ uos nõ uestra hoc sponte faciatis, petã à uobis, ut me, dũ de his singulis disputo iudicijs, attẽte audiatis. Cõdẽnatus est C. Iunius, qui ei quæstioni præfuerat. adde etiã illud, si placet: tũ est condẽnatus, cũ esset iudex quæstionis. nõ modo causæ, sed ne legi quidem quidquã per Tribunũ pl. laxamenti datũ est. quo tempore illum à quæstione ad nullum aliud Reip. munus abduci licebat, eo tẽpore ad

quæstionē ipse abreptus est: at quam quæstionem? uultus.n.uestri iudices me inuitant, ut, quæ reticenda putarā, libeat iam libere dicere. quid? illa tandē quæstio, aut disceptatio, aut iudiciū fuit? putabo fuisse. dicat, qui uult hodie de illo populo concitato, cui tum mos gestus est, qua de re Iunius causam dixerit. quēcunq; rogaris, hoc respondebit, ꝙ pecuniam acceperit, ꝙ innocentem circunuenerit. est hæc opinio. at si ita esset, hac lege accusatū esse oportuit, qua accusatur Habitus: at ipse ea lege quærebat. paucos dies expectasset Quintius: at neque priuatus accusare, nec sedata iā inuidia uolebat. uidetis igitur, nō in causa, sed in tēpore, ac potestate spem oēm accusatoris fuisse. multā petiuit: qua lege? ꝙ in legem non iurasset, quæ res nemini unꝗ fraudi fuit: & ꝙ C. Verres Prætor urbanus, homo sanctus, & diligens, subsortitionem eius in eo codice non haberet, qui tum interlitus proferebatur. his de causis C. Iunius condemnatus est iudices, leuissimis, & infirmissimis, quas omnino in iudicium afferri nō oportuit: itaque oppressus est non causæ, sed tēpore. hoc uos Cluentio iudiciū putatis obesse oportere? quā ob causam? si ex lege subsortitus nō erat Iunius, aut si in legē aliquādo non iurauerat, iccirco illius dānatione aliquid de Cluentio iudicabatur? nō, inquit: sed ille iccirco his legibus condēnatus est, ꝙ contra aliā legem cōmiserat. qui hoc cōfitentur, possunt, illud idē iudiciū non fuisse, defendere. ergo iccirco, inquit, infestus tum Prætor Iunio fuit, ꝙ illud iudicium corruptū per eum putabatur. num igitur hoc tempore causa mutata est? nū alia res, alia ratio illius iudicij, alia natura totius negotij nunc est, ac tum fuit?

non opinor ex ijs rebus,quæ geſtæ ſunt,rem ullã potuiſ
ſe mutari . quid ergo eſt cauſæ, ꝙ nunc noſtra defenſio
audiatur tanto ſilentio , tũc Iunio defendẽdi ſui pote=
ſtas erepta ſit ? quia tũ in cauſa nihil erat præter inui=
diã,errorem,ſuſpicionem,cõciones quotidianas ſeditioſe
ac populariter cõcitatas.accuſabat Tribunus pl.idem in
concionibus , idem ad ſubſellia : ad iudicium nõ modo
de concione , ſed etiam cũ ipſa concione ueniebat.gra=
dus illi Aurelij tũ noui , quaſi pro theatro illi iudicio
ædificati uidebãtur:quos ubi accuſator concitatis homi
nibus cõplerat,non modo dicẽdi ab reo , ſed ne ſurgen=
di quidẽ poteſtas erat.nuper apud C.Orchinium, colle=
gam meũ , locus ab iudicibus Fauſto Syllæ de pecunijs
reſiduis nõ eſt conſtitutus : non quo illi aut exlegẽ eſſe
Syllam, aut cauſam pecuniæ publicæ contemptã atque
abiectam putarent: ſed ꝙ accuſante Tribuno pl.condi=
tione æqua diſceptari poſſe nõ putauerũt. quid ? conſe
ram Syllam'ne cum Iunio,an hunc Tribunum pl. cum
Quintio,an uero tẽpus cũ tempore ? Sylla maximis opi
bus,cognatis,affinibus,neceſſarijs,cliẽtibus plurimis:hæc
aũt apud Iunium parua,& infirma , & ipſius labore
quæſita,atq; collecta.hic Tribunus pl.modeſtus, pudẽs ,
non modo nõ ſeditioſus,ſed etiã ſeditioſis aduerſarius :
ille aũt acerbus,criminoſus,popularis homo , ac turbu=
lentus.tempus hoc tranquillũ, ac pacatum : illud omni
bus inuidiæ tempeſtatibus concitatũ.quæ cũ ita eſſent,
in Fauſto tamen illi iudices ſtatuerũt, iniqua cõditione
reũ cauſam dicere, cum aduerſario eius ad ius accuſa=
tionis ſumma uis poteſtatis accederet.quam quidem ra
tionẽ uos iudices diligenter pro ueſtra ſapientia, & hu

manitate cogitare, & penitus perspicere debetis, quid mali, quantũ periculi unicuique nostrum inferre possit uis tribunitia, cõflata præsertim inuidia, et cõcionibus seditiose cõcitatis. optimis hercle temporibus, tum cũ homines se nõ iactatione populari, sed dignitate, atq; innocẽtia tuebãtur, tamẽ nec C. Popilius, nec Q. Metellus, clarissimi atque amplissimi uiri, uim tribunitiã sustinere potuerũt: nedũ his temporibus, his moribus, his magistratibus sine uestra sapientia ac iudiciorum remedijs salui esse possimus. non fuit igitur illud iudiciũ iudicij simile iudices, nõ fuit, in quo non modus est adhibitus, nõ mos consuetudoq; seruata, nõ causa defensa. uis illa fuit, et, ut sæpe iam dixi, ruina quædã, atque tempestas, & quiduis potius, quàm iudicium, aut disceptatio, aut quæstio. ꝙ si quis est, qui illud iudicium fuisse arbitretur, & qui his rebus iudicatis standũ putet: is tamen hanc causam ab illa debet seiungere: ab illo .n. siue ꝙ in legem non iurasset, siue ꝙ ex lege subsortitus iudicẽ non esset, multa petita esse dicitur: Cluentij autem ratio cũ illis legibus, quibus ab Iunio multa petita est, nulla potest ex parte esse coniuncta. At etiã Bulbus est cõdemnatus. adde, maiestatis: ut intelligas hoc iudicium cum illo non esse coniunctum. at est hoc illi crimẽ obiectũ. fateor: sed etiã legionem esse ab eo solicitatã in Illyrico, C. Cosconij literis, & multorũ testimonijs planũ factũ est: quod crimen erat proprium illius quæstionis, et quæ res lege maiestatis tenebatur. at hoc obfuit ei maxime. iã ista diuinatio est: qua si uti licet, uide ne mea coniectura multo sit uerior: ego .n. sic arbitror, Bulbum, ꝙ homo nequam, turpis, improbus, multis flagitijs con=

taminatus in iudiciū sit adductus, idcirco facilius esse dānatū: tu mihi ex tota causa Bulbi, quod tibi cōmodū est, eligis, ut id esse secutos iudices dicas. quapropter hoc Bulbi iudiciū nō plus obesse huic causæ debet, quàm illa, quæ cōmemorata sunt ab accusatore, duo iudicia, P. Popilij et T. Guttæ, qui causam de ambitu dixerūt, qui accusati sunt ab ijs, qui erāt ipsi ambitus cōdēnati: quos ego nō idcirco esse arbitror in integrū restitutos, ꝙ planum fecerint, illos ob rem iudicandā pecuniā accepisse; sed ꝙ iudicibus probarint, ꝙ in eodem genere, in quo ipsi offendissent, alios reprehendissent, se ad præmia legis uenire oportere. quapropter neminem dubitare existimo, quin illa dānatio ambitus nulla ex parte cum causa Cluētij, uestroq; iudicio coniuncta esse possit. Quid, ꝙ Stalenus est condemnatus? non dico hoc tempore iudices, id quod nescio an dici oporteat, illū maiestatis esse dānatum: nō recito testimonia hominū honestissimorū, quæ in Stalenum sunt dicta ab ijs, qui M. Aemilio clarissimo uiro Legati, et Præfecti, et Tribuni militares fuerunt: quorū testimonijs planum factum est, maxime eius opera, cū Quæstor esset, in exercitu seditionem esse cōflatā. ne illa quidem testimonia recito, quæ dicta sunt de HS D C millibus: quæ ille cum accepisset nomine iudicij Safiniani, sicut in Oppianici iudicio, postea retinuit atq; suppressit. omitto et hæc, et alia permulta, quæ illo iudicio in Stalenum dicta sunt. hoc dico, eandem tū fuisse P. & L. Cominijs, equitibus R. honestissimis hominibus, & disertis, controuersiam cum Staleno, quem accusabāt, quæ nunc mihi est cum Actio. Cominij dicebāt idem, quod ego dico; Stalenum ab Op-

pianico pecuniã accepisse, ut iudiciũ corrũperet. Stalenus cõciliãdæ gratiæ causa se accepisse dicebat. irridebatur hæc illius reconciliatio, & persona uiri boni suscepta, sicut in statuis inauratis, quas posuit ad Iuturnæ: quibus subscripsit, Reges ab se in gratiã esse reductos: exagitabantur omnes eius fraudes, atque fallaciæ: tota uita in eiusmodi rõne uersata aperiebatur: egestas domestica, quæstus forẽsis in mediũ proferebatur, nũmarius interpres pacis et cõcordiæ nõ probabatur: itaq; tũ Stalenus, cũ idẽ defenderet quod Actius, cõdẽnatus est: Cominij, cũ hoc agerẽt, quod nos in tota causa egimus, probauerunt. quãobrem si Staleni dãnatione, Oppianicũ iudicium corrumpere uoluisse, Oppianicum iudici ad emendas sententias dedisse pecuniã, iudicatũ est; cum ita constitutum sit, uti in illa culpa aut Cluentius sit, aut Oppianicus, Cluentij nũmus nullus iudici datus ullo uestigio reperitur, Oppianici pecunia post iudiciũ factũ à iudice ablata est: potest esse dubium, quin illa dãnatio Staleni non modo nõ sit cõtra Cluentium, sed maxime nostrã causam defensionemq; cõfirmet? ergo adhuc Iunij iudiciũ uideo esse eiusmodi, ut incursionẽ potius seditionis, uim multitudinis, impetũ tribunitiũ, q̃ iudicium appellandum putem. quod si quis illud iudiciũ appellet, tamen hoc confiteatur necesse est, nullo modo illam multã, quæ à Iunio petita sit, cum Cluentij causa posse coniungi. illud igitur Iunianum per uim factum est; Bulbi, et Popilij, et Guttæ contra Cluentiũ non est; Staleni etiã pro Cluentio. Uideamus, ecquod aliud iudiciũ, quod pro Cluentio sit, proferre possimus. Dixit'ne tandem causam C. Fidiculanius Falcula? qui

Oppiannicũ condẽnarat: cum præſertim, id quod fuit in illo iudicio inuidioſiſſimũ, poſt paucos dies ex ſubſortitione ſediſſet. dixit, & bis quidẽ dixit: in ſummam. n. L. Quintius inuidiã concionibus eum quotidianis, ſeditioſis, et turbulẽtis adduxerat. uno iudicio multa eſt ab eo petita, ſicut ab Iunio, ꝙ non ſuæ decuriæ munere, neq; ex lege ſediſſet. paulo ſedatiore tẽpore eſt accuſatus, ꝙ̃ Iunius, ſed eadẽ ferè lege, & crimine. quia nulla in iudicio ſeditio, neque turba uerſata eſt, prima actione facillime eſt abſolutus. nõ numero hãc abſolutionẽ: nihilo minus. n. poteſt, ut illam multam non commiſerit, accepiſſe tamen ob rẽ iudicandam pecuniam, quam captam nuſquã Stalenus eadem lege dixit. proprium crimẽ illud quæſtionis eius nõ fuit. Fidiculanius quid feciſſe dicebatur? accepiſſe à Cluẽtio HS C C C C. cuius erat ordinis? ſenatorij. qua lege in eo genere à ſenatore ratio repeti ſolet, de pecunijs repetũdis, ea lege accuſatus, honeſtiſſime eſt abſolutus: acta eſt enim cauſa more maiorũ, ſine ui, ſine metu, ſine periculo: dicta, et expoſita, et demõſtrata ſunt omnia: adducti iudices ſunt, non modo potuiſſe honeſte ab eo reũ condemnari, qui non perpetuo ſediſſet, ſed, ſi aliud is iudex nihil ſciſſet, niſi quæ præiudicia de eo facta eſſe conſtaret, audire præterea nihil debuiſſe. tum etiã illi quinque, qui imperitorum hominũ rumuſculos aucupati, tum illum abſoluerunt, iam ſuam clementiam laudari magnopere nolebãt. à quibus ſi qui quæreret, ſediſſent'ne iudices in C. Fabritiũ: ſediſſe ſe dicerẽt. ſi interrogarẽtur, num quo crimine is eſſet accuſatus, præterquã ueneni eius, quod quæſitũ Habito diceretur: negarẽt. ſi deinde eſſent ro=

gati, quid iudicassent: condẽnasse se diceret: nemo.n. absoluit. eodẽ modo quæsitũ si esset de Scamãdro, certe idem respõdissent: tametsi ille una sententia est absolutus: sed illam unam nemo tum istorũ suam dici uellet. uter igitur facilius suæ sententiæ rõnem redderet? is'ne, qui se et sibi, et rei iudicatæ cõstitisse dicit; an ille, qui se in principẽ maleficij lenem, in adiutores eius, & conscios uehementissimũ esse respõdit? quorum ego de sentẽtia non debeo disputare: neque.n. dubito, quin ij tales uiri suspicione aliqua perculsi repentina, de statu suo declinarẽt. quare eorũ, qui absoluerũt, misericordiã nõ reprehendo: eorũ, qui in iudicando superiora iudicia secuti sunt sua spõte, non Staleni fraude, constantiã comprobo: eorũ uero, qui sibi non liquere dixerunt, sapientiam laudo: qui absoluere eũ, quem nocentissimũ cognorant, & quẽ ipsi bis iã antea condẽnarant, nullo modo poterant, condẽnare, cũ tanta consilij infamia, & tã atrocis rei suspicio esset iniecta, paulo posterius, patefacta re, maluerunt. ac ne ex facto solũ sapientes illos iudicetis, sed etiã ex nominibus ipsis, quod ij fecerint, rectissime ac sapientissime factũ probetis: quis P. Octauio Balbo ingenio prudẽtior, iure peritior, fide, religione, officio diligẽtior, aut sanctior commemorari potest? nõ absoluit. quis Q. Cõsidio cõstantior? quis iudiciorũ, atque eius dignitatis, quæ in iudicijs publicis uersari debet, peritior? quis uirtute, cõsilio, auctoritate præstantior? ne is quidem absoluit. longũ est de singulorum uirtute ita dicere. quæ quia cognita sunt ab omnibus, uerborum ornamenta non quærunt. qualis uir M. Iuuencius Pedo fuit ex uetere illa iudicum disciplina?

qualis L. Caulius Mergus? M. Basilius? C. Caudinus? qui omnes in iudicijs publicis iam tū florente Rep. floruerūt. ex eodē numero L. Cassius, Cn. Neuius, pari & integritate, & prudentia: quorū nullius sentētia est Oppianicus absolutus. atq; ex his omnibus natu minimus, ingenio, et diligētia, & religione par ijs, quos antea cōmemoraui, P. Saturius in eadē sententia fuit. ò innocentiam Oppianici singularē: quo in reo, qui absoluit, ambitiosus; qui distulit, cautus; qui cōdēnauit, cōstās existimatur. hæc tū, agitante Quintio, neq; in cōcione, neque in iudicio demōstrata sunt: neq;. n. ipse dici patiebatur, nec per multitudinē concitatā consistere cuiquā in dicēdo licebat. itaq; ipse, postq̄ Iunium peruertit, causam totā reliquit: paucis. n. diebus illis & ipse priuatus est factus, et hominū studia deferbuisse intelligebat. quòd si, per quos dies Iuniū accusauit, Fidiculanium accusare uoluisset: respōdendi Fidiculanio potestas facta non esset. ac primo quidē, omnibus illis iudicibus, qui Oppianicum cōdemnarant, minabatur. iam insolentiā noratis hominis, noratis animos eius ac spiritus tribunitios. quod erat odiū, dij immortales? quæ superbia? quanta ignoratio sui? q̄ grauis, atque intolerabilis arrogātia? qui illud etiā ipsum acerbe tulerit, ex quo illa nata sūt omnia, nō sibi ac defensioni suæ cōdonatū esse Oppianicū: proinde quasi nō satis signi esse debuerit, ab omnibus eū fuisse desertū, qui se ad patronū illū cōtulisset: erat. n. Romæ summa copia patronorū, hominū eloquētissimorum, atque amplissimorū: quorum certe aliquis defendisset equitē R. in municipio suo nobilem, si honeste putasset eiusmodi causam posse defendi. nam Quin

tius quidem quam causam unquam antea dixerat, cũ annos ad quinquaginta natus esset? quis eum unq̃ non modo in patroni, sed in laudatoris, aut aduocati loco ui derat? qui, ꝙ Rostra iandiu uacua, locumq; illum post aduentum L. Syllæ à tribunitia uoce desertum oppres= serat, multitudinemq; iam desuefactam à cõcionibus ad ueteris cõsuetudinis similitudinẽ reuocauerat, idcir= co cuidã hominũ generi paulisper iucundior fuit. atq; idem quanto in odio postea suis illis ipsis fuit, per quos in altiorẽ locũ ascenderat? neque iniuria: facite enim, ut non solũ mores eius, & arrogantiã, sed etiã uultũ, atque amictũ, atq; illã usque ad talos demissam purpu ram recordemini. is, quasi nõ esset ullo modo ferendũ, se ex iudicio discessisse uictũ, rem ab subsellis in Rostra detulit. & iã querimur, sæpe hominibus nouis non sa= tis magnos in hac ciuitate esse fructus? nego usquã un= quam fuisse maiores. ubi, si quis ignobili loco natus, ita uiuat, ut nobilitatis dignitatẽ uirtute tueri posse uidea tur; usque eò peruenit, quoad eũ industria cũ innocen tia prosecuta est. si quis autem hoc uno nititur, ꝙ sit ignobilis; procedit sæpe longius, q̃ si idem ille esset cum ijsdem suis uitijs nobilissimus. ut Quintius (nihil enim dicã de cæteris) si fuisset homo nobilis, quis eum cũ illa superbia, atque intolerantia ferre potuisset? ꝙ eo loco fuit, ita tulerũt, ut, si quid haberet à natura boni, pro= desse ei putarent oportere, superbiam aũt atque arro= gantiam eius deridendam magis arbitrarẽtur propter humilitatem hominis, quàm pertimescendam. Sed, ut illuc reuertar: quo tempore Fidiculanius est absolutus, tu, qui ea iudicia facta commemoras, quæro quid tum

esse

tum esse existimas iudicatum?certe, gratis iudicasse. at condemnarat:at causam totam non audierat;at in concionibus omnibus à L.Quintio uehementer erat & sæpe uexatus. illa igitur omnia Quintiana iniqua, falsa, turbulēta, popularia, seditiosa iudicia fuerunt. Esto, potuit esse innocēs Falcula: iam ergo aliquis Oppianicum gratis condemnauit: iam non eos Iunius subsortitus est, qui pecunia accepta condemnarent: iam potuit aliquis ab initio non sedisse, & tamen Oppianicum gratis condemnasse. uerum si innocens Falcula, quæso quis nocens? si hic gratis condemnauit, quis accepit?nego, rem esse ullam in quenquā illorum obiectam, quæ Fidiculanio obiecta nō sit; neq; aliquid fuisse in Fidiculanij causa, quod idem nō esset in cæterorum. aut hoc iudicium reprehendas tu, cuius accusatio rebus iudicatis niti uidebatur, necesse est: aut, si hoc uerū esse concedis, Oppianicum gratis condemnatum esse fateare. quanquā satis magno argumento esse debet, ꝙ ex tam multis iudicibus, absoluto Falcula, nemo reus factus est. quid enim mihi damnatos ambitus colligitis, alia lege, certis criminibus, plurimis testibus?cum primum illi ipsi debuerint potius accusari de pecunijs repetundis, quàm ambitus: nam si in ambitus iudicijs hoc his obfuit, cum alia lege causam dicerēt; certe, si propria lege huius peccati adducti essent, multo plus obfuisset. deinde, si tanta uis fuit istius criminis, ut qua quisque lege ex illis iudicibus reus factus esset, tamen hac plaga periret:cur in tanta multitudine accusatorū, tantis præmijs cæteri rei facti non sunt? Hic profertur id, quod iudicium appellari non oportet; P. Septimio Scæuolæ litem eo nomine esse æstimatam. cuius

rei quæ consuetudo sit, quoniam apud homines peritissi mos dico, pluribus uerbis docere non debeo: nunquam. n. ea diligentia, quæ solet adhiberi in cæteris iudicijs, eadẽ reo damnato adhibita est. in litibus æstimandis ferè iudices aut, quòd sibi eum, quem semel condemnarunt, ini micum putant esse; si qua in eum lis capitis illata est, non admittunt: aut, quòd se perfunctos iam esse arbitrantur, cum de reo iudicarunt, negligentius attendunt cætera. itaq; et maiestatis absoluti sunt permulti, quibus dãnatis de pecunijs repetundis lites essent æstimatæ: & hoc quotidie fieri uidemus, ut, reo damnato de pecunijs repetundis, ad quos peruenisse pecunias in litibus æstimandis statutum sit, eos illi iudices absoluant. quod cũ fit, non iudicia rescinduntur, sed hoc statuitur, æstimationem litium non esse iudicium. Scæuola condemnatus est alijs criminibus, frequentissimis Apuliæ testibus: omni cõtentione pugnatum est, ut lis hæc capitis, æstimaretur: quæ res si rei iudicatæ pondus habuisset, ille postea uel ijsdem, uel alijs inimicis reus hac lege ipsa factus esset. Sequitur id, quod illi iudiciũ appellant, maiores autẽ nostri nunquam neque iudicium nominarunt, neque perinde ut rem indicatã obseruauerunt, animaduersio, atque auctoritas censoria. qua de re antequã dicere incipio, perpauca mihi de meo officio uerba faciẽda sunt, ut à me cum huiusce periculi, tum cæterorum quoq; officiorum, & amicitiarum ratio conseruata esse uideatur. nam mihi cum uiris fortibus, qui Censores proxime fuerunt, ambobus est amicitia, cum altero uero, sicuti & plerique uestrũ sciunt, magnus usus, & summa utriusq; officijs cõstituta necessitudo est. quare quidquid, de sub=

ſcriptionibus eorum mihi dicendum erit, eo dicã animo, ut omnẽ orationem meam non de illorum facto, ſed de ratione cenſoria habitam exiſtimari uelim: à Lentulo autem familiari meo, qui à me pro eximia ſua uirtute, ſummiſq; honoribus, quos à populo R. adeptus eſt, honoris cauſa nominatur, facile hoc iudices impetrabo, ut quã ipſe adhibere cõſueuit in amicorũ periculis fidẽ, & diligentiam, tum uim animi, libertatemq; dicẽdi, in hac mihi concedat ut tantũ mihi ſumã, quantum ſine huius periculo præterire non poſſum. à me tamẽ, ut æquũ eſt, omnia caute, pedetẽtimq; dicẽtur, ut neq; fides huius defenſionis relicta, neq; cuiuſquam aut dignitas læſa, aut amicitia uiolata eſſe uideatur. Video igitur iudices, animaduertiſſe Cenſores in iudices quoſdã illius conſilij Iuniani, cum iſtã ipſam cauſam ſubſcriberẽt. Hic primum illud cõmune proponam, nunquam animaduerſionibus cenſorijs hanc ciuitatẽ ita contentam, ut rebus iudicatis, fuiſſe. neque in re nota conſumã tempus exemplis: ponã illud unũ; C. Getam, cum à L. Metello, & Cn. Domitio Ceſs. ex ſenatu eiectus eſſet, Cenſorẽ ipſum poſtea eſſe factum; & cuius mores à Cenſoribus erant reprehenſi, hunc poſtea & populi R. et eorũ, qui in ipſum animaduerterant, moribus præfuiſſe. quòd ſi illud iudicium putaretur; ut cæteri turpi iudicio damnati in perpetuũ omni honore ac dignitate priuãtur, ſic hominibus ignominia notatis neq; ad honorem aditus, neque in curiã reditus eſſet. nunc ſi quẽ Cn. Lentuli, aut L. Gellij libertus furti condẽnarit, is omnibus ornamentis amiſſis nũquã ullam honeſtatis ſuæ partem recuperabit. quos autẽ ipſe L. Gellius, & Cn. Lentulus duo Cenſores, clariſſimi uiri,

ſapientiſſimiq; homines, furti, & captarum pecuniarũ nomine notauerunt, ij non modo in ſenatum redierunt, ſed etiam illarum ipſarum rerum iudicijs abſoluti ſunt. neminem uoluerunt maiores noſtri non modo de existimatione cuiuſquam, ſed ne pecuniaria quidem de re minima eſſe iudicem, niſi qui inter aduerſarios cõueniſſet. quapropter in omnibus legibus, quibus exceptum eſt, de quibus cauſis aut magiſtratum capere nõ liceat, aut iudicem legi, aut alterũ accuſare, hæc ignominiæ cauſa prætermiſſa eſt: timoris enim cauſam, non uitæ pœnam in illa poteſtate eſſe uoluerunt: itaq; nõ ſolum iudices illud oſtendam, quod iam uidetis, populi R. ſuffragijs ſæpenumero cenſorias ſubſcriptiones eſſe deletas, uerum etiã iudicijs eorum, qui iurati ſtatuere maiore cũ religione & diligentia debuerunt. Primũ iudices, ſenatores, equitesq; R. in compluribus iam reis, quos contra leges pecunias accepiſſe ſubſcriptum eſt, ſuæ potius religioni, quàm Cenſorũ opinioni paruerunt. deinde Prætores urbani, qui iurati debent optimum quẽque in ſelectos iudices referre, nunquam ſibi ad eã rem cenſoriam ignominiam impedimento eſſe oportere duxerunt. Cenſores deniq; ipſi ſæpenumero ſuperiorum Cenſorum iudicijs (ſi iſta iudicia appellari uultis) non ſteterunt. atque etiam ipſi inter ſe Cenſore ſua iudicia tanti eſſe arbitrantur, ut alter alterius iudicium non modo reprehendat, ſed etiam reſcindat; ut alter de ſenatu mouere uelit, alter retineat, & ordine ampliſſimo dignum exiſtimet; ut alter in ærarios referri, aut tribu moueri iubeat, alter uetet. quare qui uobis in mentem uenit, hæc appellare iudicia, quæ à populo R. reſcindi, ab iuratis iudicibus repudiari, à ma=

giſtratibus negligi, ab ijs, qui eandem poteſtatem adepti ſunt, commutari, inter collegas diſcrepare uideatis? quæ cum ita ſint, uideamus quid tandem Cenſores de illo iudicio corrupto iudicaſſe dicantur. Ac primum illud ſtatuamus; utrum, quia Cenſores ſubſcripſerint, ita ſit; an, quia ita fuerit, illi ſubſcripſerint. ſi ideo, quia ſubſcripſerint: uidete, quid agatis, ne in unũquenq; noſtrum Cenſoribus in poſterum poteſtatem permittatis; ne ſubſcriptio cẽſoria nõ minus calamitatis ciuitatibus, quàm illa acerbiſſima proſcriptio poſſit afferre; ne cenſorium ſtylũ, cuius mucronem multis remedijs maiores noſtri retuderũt, æque poſthac, atque illum dictatorium gladium, ptimeſcamus. ſin autem, ꝙ ſubſcriptum eſt, quia uerum eſt, idcirco graue debet eſſe: hoc quæramus, uerum ſit, an falſum, remoueantur auctoritates cenſoriæ, tollatur id ex cauſa, quod in cauſa non eſt. doce quã pecuniã Cluentius dederit, unde dederit, quẽadmodum dederit: unum denique aliquod à Cluentio profectæ pecuniæ ueſtigiũ oſtende. uince deinde uirum bonũ fuiſſe Oppianicum, hominem integrum, nihil de illo unquã ſecus eſſe exiſtimatum, nihil deniq; præiudicatum: tum auctoritatem Cenſorũ amplexato, tum illorum iudicium cum re coniũctum eſſe defendito. dum uero eum fuiſſe Oppianicũ cõſtabit, qui tabulas publicas municipij ſui corrupiſſe iudicatus ſit; qui teſtamentum interleuerit; qui ſuppoſita perſona falſum teſtamentum obſignandũ curarit; qui eum, cuius nomine id obſignatum eſt, interfecerit; qui auũculum filij ſui in ſeruitute, ac uinculis necarit; qui municipes ſuos proſcribendos, occidendoſq; curarit; qui eius uxorẽ, quem occiderat, in matrimoniũ duxerit; qui

pecuniam pro abortione dederit; qui socrum, qui uxo=
rem, qui uno tempore fratris uxorem, speratosq; libe=
ros, fratremq; ipsum, qui denique suos liberos interfece=
rit; qui, cum uenenum priuigno suo quæreret, manife=
sto sit deprehensus; cuius ministris consciisq; damnatis,
ipse adductus in iudicium pecuniã iudici dederit ad sen
tentias iudicum corrũpendas: dum hæc inquam de Op=
pianico cõstabunt, nec ullo argumento Cluentianæ pecu
niæ crimen tenebitur, quid est quòd te ista censoria siue
uoluntas, siue opinio fuit, adiuuare, aut hunc innocentẽ
opprimere posse uideatur? quid igitur Censores secuti
sunt? ne ipsi quidẽ, ut grauissime dicam, quidquã aliud
dicent, præter sermonem atq; famã. nihil se testibus, ni=
hil tabulis, nihil graui aliquo argumento cõperisse, nihil
denique causa cognita statuisse dicent. quòd si ita fecis=
sent, tamen id nõ ita fixũ esse deberet, ut cõuelli nõ lice
ret. nõ utar exemplorũ copia, quæ summa est: non rem
ueterem, non hominẽ potentem aliquem, aut gratiosum
proferam. nuper hominem tenuem, scribam ædilitium,
D. Matrinium cũ defendissem apud M. Iuniũ, Q. Publi=
cium Prætt. & M. Pletoriũ, C. Flaminiũ Aedill. curules,
persuasi ut scribam iurati legerent eum, quẽ iidem isti
Cẽsores ærarium reliquissent: cum enim in homine nul
la culpa reperiretur; quid ille meruisset, nõ quid de eo
statutũ esset, quærendum esse duxerunt. nã hæc quidẽ
quæ de iudicio corrupto subscripserint, quis est, qui ab il
lis satis cognita & diligenter iudicata arbitretur? in M.
Aquilium, & in T. Guttam uideo esse subscriptũ. quid
est hoc? duos esse corruptos solos pecunia? quid? cæteri
uidelicet gratis condemnarunt. nõ est igitur circumuen

tus, non est oppressus pecunia, nõ, ut illæ Quintianæ cõ=
ciones habebantur, omnes, qui Oppianicum condemna=
runt, in culpa sunt, ac suspicione ponendi. duos solos ui=
deo auctoritate Censorum affines ei turpitudini indica
ri. nam, ut illud afferat, nihil est; quod de ijs duobus ha=
buerint cõpertum, de cæteris cõperisse. nam illud quidẽ
minime probãdum est, ad notationes auctoritatẽq; cen=
soriam exemplum illos à consuetudine militari transtu
lisse. statuerunt enim ita maiores nostri, ut, si à multis
esset flagitiũ rei militaris admissum, sortitione in quos=
dam animaduerteretur: ut metus uidelicet ad omneis,
pœna ad paucos perueniret. quod idem facere Censores
in delectu dignitatis, & in iudicio ciuium, & in ani=
maduersione uitiorum, qui cõuenit? nam miles, qui locũ
nõ tenuit, qui hostium impetum, uimq; pertimuit, potest
idem postea & miles esse melior, & uir bonus, & ciuis
utilis. quare ne in bello propter hostium metum delin=
queret, amplior ei mortis & supplicij metus est à maio=
ribus constitutus: ne autem nimium multi pœnam ca=
pitis subirent, idcirco illa sortitio comparata est. hoc tu
idem facies Censor in senatu legendo? si erunt plures,
qui ob innocentem condemnandum pecuniam accepe=
rint; ut non animaduertas in omnes, sed carpas ut ue=
lis, & paucos ex multis ad ignominiam sortiare? habe=
bit igitur te sciente & uidẽte curia senatorem, populus
R. iudicem, Resp. ciuem sine ignominia quenquam, qui
ad perniciem innocentis fidem suam & religionem pe=
cunia cõmutarit? & qui pretio adductus eripuerit pa=
triam, fortunas, liberos ciui innocenti, is censoriæ se=
ueritatis nota non inuretur? tu es præfectus moribus?

tu magister ueteris disciplinæ & seueritatis, si aut retines quenquam sciens in senatu scelere tanto contaminatum; aut statuis, qui in eadem culpa sit, non eadem pœna affici oportere cõuenire? & quam conditionem supplicij maiores in bello timiditati militis propositam esse uoluerunt, eandẽ tu in pace constitues improbitati senatoris? quòd si hoc exemplum ex re militari ad animaduersionem censoriã transferẽdum fuit, sortitione id ipsum factum esse oportuit. sin autem, sortiri ad pœnam, atque hominũ delictum fortunæ iudicio cõmittere, minime censorium est: certe in multorũ peccato carpi paucos ad ignominiã & turpitudinem non oportet. uerum omnes intelligimus, in istis subscriptionibus uentũ quẽdam popularem esse quæsitum. iactata res erat in cõcione à Tribuno seditioso: incognita causa probatum illud erat: multitudinem illicitum est contradicere: nemo denique, ut defenderet contrariã partem, laborabat: in inuidiam porrò magnã illa iudicia uenerant: etenim paucis postea mensibus alia uehemens erat in iudicijs ex notatione tabularum inuidia uersata. prætermitti à Cẽsoribus & negligi macula iudiciorum posse non uidebatur. homines, quos cæteris uitijs atq; omni dedecore infameis uidebãt, eos hac quoq; subscriptione notare uoluerunt, & eo magis, quòd illo ipso tempore, illis Cẽsoribus erant iudicia cum equestri ordine cõmunicata, ut uiderentur per hominum idoneorum ignominiam sua auctoritate illa iudicia cum equestri ordine reprehendisse. quòd si hanc apud eos ipsos Censores mihi aut alij causam agere licuisset, hominibus tali prudentia certe probauissem (res enim indicat) nihil ipsos habuisse co=

gniti, nihil comperti, ex tota ipſa ſubſcriptione rumo=
rem quẽdam & plauſum popularem eſſe quæſitum. nã
in L. Popilium, qui Oppianicum cõdemnarat, ſubſcripſit
L. Gellius, ꝙ is pecuniam accepiſſet, quo innocentem cõ=
demnaret. iam id ipſum quantæ diuinationis eſt, ſcire in
nocentem fuiſſe reum, quem fortaſſe nũquam uiderat?
cum homines ſapientiſſimi iudices (ut nihil dicam de ijs,
qui condẽnarunt) cauſa cognita ſibi dixerint, non lique
re. uerum eſto. condemnat Popilium Gellius, iudicat ac=
cepiſſe à Cluentio pecuniam. negat hoc Lentulus: nã Po
pilium, quòd erat libertini filius, in ſenatum nõ legit: lo
cum quidem ſenatorium ludis & cætera ornamenta re
liquit, & eum omni ignominia liberat. quod cum facit,
iudicat eius ſententia gratis eſſe Oppianicum cõdemna=
tum. & eundẽ Popilium poſtea Lentulus in ambitus iu
dicio pro teſtimonio diligentiſſime laudat. quare neque
L. Gellij iudicio ſtetit Lentulus, neque Lentuli exiſtima=
tione contentus fuit Gellius: & ſi uterque Cenſor Cenſo
ris opinione ſtandum non putauit, quid eſt quamobrem
quiſquam noſtrum cenſorias ſubſcriptiones omnes fixas,
& in perpetuum ratas putet eſſe oportere? at in ipſum
Habitum animaduerterunt. nullam quidem ob turpitu
dinem, nullum ob totius uitæ non dicam uitium, ſed er
ratum: neq; enim hoc homine ſanctior, neque probior,
neq; in omnibus officijs retinendis diligentior eſſe quiſ=
quam poteſt: neque illi aliter dicunt; ſed eandem illam
famam iudicij corrupti ſecuti ſunt: neque ipſi ſecus exi=
ſtimãt, quàm nos exiſtimari uolumus, de huius pudore,
integritate, uirtute; ſed putarunt prætermitti accuſato=
rem non potuiſſe, cum animaduerſum eſſet in iudices.

qua de re tota ſi unũ factum ex omni antiquitate pro=
tulero, plura non dicam: nõ enim mihi exemplum ſum
mi & clariſſimi uiri P. Africani prætereundũ uidetur.
qui cum eſſet Cenſor, & in equitũ cenſu C. Licinius Sa=
cerdos prodijſſet, clara uoce, ut omnis concio audire poſ=
ſet, dixit ſe ſcire illum uerbis conceptis peieraſſe: ſi quis
contra dicere uellet, uſurũ eſſe eum ſuo teſtimonio: de=
inde cum contra nemo diceret, iuſſit equum traducere.
itaque is, cuius arbitrio & populus R. & exteræ gentes
cõtentæ eſſe cõſueuerunt, ipſe ſua conſcientia ad ignomi
niam alterius contentus nõ fuit. quòd ſi hoc Habito fa=
cere licuiſſet, facile illis ipſis iudicibus & falſæ ſuſpicio=
ni, & inuidiæ populariter excitatæ reſtitiſſet. Vnum
etiã eſt, quod me maxime conturbat, cui loco reſponde=
re poſſe uix uideor, quòd elogium recitaſti de teſtamẽto
Cn. Egnatij patris, hominis honeſtiſſimi uidelicet, & ſa=
pientiſſimi, idcirco ſe exhæredaſſe filium, ꝙ is ob Oppia=
nici dãnationem pecuniã accepiſſet. de cuius hominis le=
uitate & incõſtantia plura non dicã. hoc teſtamentum
ipſum, quod recitas, eiuſmodi eſt, ut ille, cum eum filium
exhæredaret, quẽ oderat, ei filio cohæredes homines alie=
niſſimos coniungeret, quem diligebat. Sed tu Acti conſi=
deres cenſeo diligenter, utrum cenſorium iudicium gra=
ue uelis eſſe, an Egnatij. ſi Egnatij: leue eſt, quod Cẽſores
de cæteris ſubſcripſerunt: ipſum enim Cn. Egnatiũ, quẽ
tu grauem eſſe uis, ex ſenatu eiecerunt. ſin autem cenſo
rium: hunc Egnatium, quem pater cenſoria ſubſcriptio=
ne exhæredauit, Cenſores in ſenatu, cum patrẽ eijcerent,
retinuerunt. at. n. ſenatus uniuerſus iudicauit illud cor=
ruptum eſſe iudicium: quo modo? ſuſcepit cauſam. an po

tuit rem delatam eiuſmodi repudiare? cum Tribunus pl. populo concitato rem penè ad manus reuocaſſet, cum uir optimus, & homo innocentiſſimus pecunia circumuentus eſſe diceretur, cum inuidia flagraret ordo ſenatorius, potuit nihil decerni? potuit illa concitatio multitudinis ſine ſummo periculo Reip. repudiari? at quid eſt decretum? quàm iuſte? quàm ſapienter? quàm diligẽter? SI QVI SVNT, QVORVM OPERA FACTVM SIT, VT IVDICIVM PVBLICVM CORRVMPERETVR. utrum, uidetur ſenatus id factum iudicare, an, ſi factum ſit, moleſte grauiterq; ferre? ſi ipſe A. Cluentius ſententiam de iudicijs rogaretur, aliam non diceret, atque ij dixerunt, quorum ſentẽtijs Cluentium cõdemnatum eſſe dicitis. ſed quæro à uobis, num iſtam legem ex iſto S.C. L. Lucullus Cos. homo
* ſapientiſſimus tulerit? num anno poſt M. Lucullus & C. Caſſius? in quos cum Conſules deſignatos idem illud ſenatus decreuerit, non tulerunt. & quod tu Habiti pecunia factum eſſe arguis, neque id ulla tenuiſſima ſuſpicione confirmas: factum eſt primo illorum æquitate & ſapientia Conſulum, ut id, quod ſenatus decreuerat ad illud inuidiæ præſens incendium reſtinguendum, id poſtea referendum ad populum non arbitrarẽtur. ipſe deinde populus R. qui L. Quintij Trib. pl. fictis querimonijs antea concitatus rem illam, & rogationem flagitarat, idem C. Iunij filij, pueri paruuli, lacrymis commotus, maximo clamore & concurſu totam illam legem, & quæſtionem repudiauit. ex quo intelligi potuit id, quod ſæpe dictũ eſt; ut mare, quod ſua natura tranquillum ſit, uentorũ ui agitari atque turbari, ſic &

populum R. sua spõte esse placatum, hominum seditioso rum uocibus, ut uiolentissimis tempestatibus, concitari. Est etiam reliqua permagna auctoritas, quã ego turpiter penè præterij: mea enim esse dicitur. Recitauit ex oratione nescio qua Actius, quam meã esse dicebat, cohortationem quãdam iudicum ad honeste iudicandum, & cõmemorationem tum illorum iudiciorũ, quæ probata nõ essent, tum illius ipsius iudicij Iuniani: perinde quasi ego nõ ab initio huius defensionis dixerim, inuidiosum illud fuisse iudicium; aut, cum de infamia iudiciorũ disputarem, potuerim illud, quod tã populare esset, in illo tempore præterire. ego uero, si quid eiusmodi dixi, neq; cognitum cõmemoraui, neque pro testimonio dixi, & illa oratio potius tẽporis mei, quàm iudicij & auctoritatis fuit. cum enim accusarẽ, et mihi initio proposuissem, ut animos & populi R. & iudicum commouerem; cũq; omneis offensiones iudiciorum non ex mea opinione, sed ex hominum rumore proferrem: istam rem, quæ tam populariter esset agitata, præterire non potui. sed errat uehementer, si quis in orationibus nostris, quas in iudicijs habuimus, auctoritates nostras consignatas se habere arbitratur: omnes enim illæ orationes causarum & temporum sunt, non hominum ipsorum, ac patronorũ: nam si causæ ipsæ pro se loqui possent, nemo adhiberet oratorem: nunc adhibemur, ut ea dicamus, non quæ nostra auctoritate constituãtur, sed quæ ex re ipsa causáq; ducãtur. hominem ingeniosum M. Antonium aiunt solitum esse dicere, idcirco se nullã unquam orationem scripsisse, ut, si quid aliquando, ꝙ non opus esset, ab se esset dictũ, posset se negare dixisse: pinde quasi, quid à nobis

dictum aut actum ſit, id niſi literis mandauerimus, hominum memoria non comprehendatur. ego uero in iſto genere libētius cum multorum, tum hominis eloquentiſſimi, & ſapientiſſimi L. Craſſi auctoritatem ſequor: qui cum L. Placium defenderet accuſante M. Bruto, homine in dicēdo uehementi & callido; cum Brutus duobus recitatoribus conſtitutis, ex duabus eius orationibus capita alterna inter ſe contraria recitanda curaſſet, ꝙ in diſſuaſione rogationis eius, quæ contra coloniā Narbonenſem ferebatur, quantum poteſt de auctoritate ſenatus detrahit, in ſuaſione legis Seruiliæ ſummis ornat ſenatum laudibus; & multa in equites R. cum ex ea oratione aſperius dicta recitaſſet, quo animi illorū iudicū in Craſſum incenderentur; aliquantum eſſe cōmotus dicitur. itaq; in reſpondendo primū expoſuit utriuſq; rationē temporis, ut oratio ex re, et cauſa habita uideretur: deinde, ut intelligere poſſet Brutus, quē hominē, et non ſolum qua eloquētia, uerum etiā quo lepore, & quibus facetijs prædītū laceſſiſſet, tres & ipſe excitauit recitatores cū ſingulis libellis, quos M. Brutus pater illius accuſatoris de iure ciuili reliquit. eorū initia cū recitarentur, ea quæ uobis nota eſſe arbitror; FORTE EVENIT, VT RVRI IN PRIVERNATE ESSEMVS EGO ET BRVTVS FILIVS; fundū Priuernatē flagitabat: IN ALBANO ERAMVS EGO ET BRVTVS FILIVS; Albanū poſcebat: IN TYBVRTI FORTE CVM ASSEDISSEMVS; Tyburtē fundū requirebat: Brutū aūt hominē ſapientē, ꝙ filij nequitiā uideret, quæ prædia ei relinqueret, teſtificari dicebat uoluiſſe. ꝙ ſi potuiſſet honeſte ſcribere, ſe in bal

neis cũ id ætatis filio fuisse, non præterijsset: eas se tamẽ
ab eo balneas nõ ex libris patris, sed ex tabulis, & ex cẽ
su quærere. Crassus tum ita Brutum ultus est, ut illũ re=
citationis suæ pœniteret: moleste enim fortasse tulerat, se
in ijs orationibus reprehensum, quas de Rep. habuisset,
in quibus forsitan magis requiratur constantia. ego au=
tem illa recitata esse nõ moleste fero; neque enim ab illo
tempore, quod tũ erat; neq; ab ea causa, quæ tum age=
batur, aliena fuerunt. neq; mihi quidquam oneris susce
pi, cum ista dixi, quo minus honeste hanc causam & li=
bere possem defendere. quòd si uelim cõfiteri, me causam
A. Cluentij nunc cognoscere, antea fuisse in illa opinione
populari: quis tandẽ id possit reprehendere? præsertim
iudices cum à uobis quoq; ipsis hoc impetrare sit æquissi
mum, quod ego & ab initio petiui, & nunc peto, ut si
quam huc grauiorẽ de illo iudicio opinionem attulistis,
hác causa perspecta atque omni ueritate cognita depo=
natis. Nunc quoniã ad omnia, quæ abs te dicta sunt
T. Acti de Oppianici damnatione, respondi: confiteare
necesse est, te opinionem multum fefellisse, ꝙ existimaris
me causam A. Cluentij non facto eius, sed lege defensu=
rum. nam hoc persæpe dixisti, tibi sic renunciari, me ha=
bere in animo causam hanc præsidio legis defendere. ita
ne est? ab amicis uidelicet imprudentes prodimur: & est
nescio quis de ijs, quos amicos nobis arbitramur, qui no=
stra consilia ad aduersarios deferat. quisnam tibi hoc re
nunciauit? quis tam improbus fuit? cui ego autem narra
ui? nemo, ut opinor, in culpa est: sed nimirum tibi isthuc
lex ipsa renunciauit. sed nũ tibi ita defendisse uideor, ut
tota in causa mentionẽ ullã fecerim legis? nũ secus hanc

causam defendisse, ac si lege Habitus teneretur? certe, ut hominem confirmare oportet, nullus est locus à me purgandi istius inuidiosi criminis prætermissus. quid ergo est? quæret fortasse quispiam, displiceat'ne mihi legũ præsidio à capite periculũ propulsare? mihi uero iudices nõ displicet: sed utor instituto meo in hominis honesti pudẽtisq; iudicio. non solum meo consilio uti cõsueui, sed multum etiam eius, quem defendo, & cõsilio, & uoluntati obtẽpero. nam ut hæc ad me causa delata est, qui leges eas, ad quas adhibemur, et in quibus uersamur, nosse deberem, dixi Habito statim, de eo, qui coisset, quo quis cõdemnaretur, illum esse liberum, teneri autem nostrum ordinem. atque ille me orare, & obsecrare cœpit, ut ne sese lege defenderem. cum ego, quæ mihi uiderentur, dicerem, traduxit me ad suam sententiam: affirmabat enim lacrymans, nõ se cupidiorem esse ciuitatis retinendæ, quàm existimationis. morem homini gessi: & tamẽ idcirco feci, (neq; enim id semper facere debemus) quòd uidebã per se ipsam causam copiosissime sine lege posse defendi: uidebam in hac defensione, qua iam sum usus, plus dignitatis, in illa, qua me hic uti noluit, minus laboris futurum. ꝗ si nihil aliud esset actum, nisi ut hãc causam obtinerem: lege recitata perorassem: neque me illa oratio cõmoueret, ꝗ ait Actius, indignum esse facinus, si senator iudicio quenquã circũuenerit, legibus eum teneri; si eques R. hoc idem fecerit, non teneri. ut tibi cõcedam hoc indignũ esse, (quod cuiusmodi sit, iam uidero) tu mihi cõcedas necesse est, multo esse indignius, in ea ciuitate, quæ legibus teneatur, discedi à legibus: hoc enim uinculum est huius dignitatis, qua fruimur in Rep. hoc

fundamentum libertatis, hic fons æquitatis. mens, & animus, & conſilium, & ſentētia ciuitatis poſita eſt in legibus. ut corpora noſtra ſine mēte, ſic ciuitas ſine lege ſuis partibus, ut neruis, ac ſanguine, & mēbris, uti nō poteſt. legum miniſtri, magiſtratus: legum interpretes, iudices: legū deniq; idcirco omnes ſerui ſumus, ut liberi eſſe poſſimus. quid eſt Q. V. Naſo, cur tu in iſto loco ſedeas? quæ uis eſt, qua abs te hi iudices tali dignitate præditi coerceātur? uos autem iudices quamobrē ex tam magna multitudine ciuium tā pauci de hominum fortunis ſentētiā fertis? quo iure Actius, quæ uoluit, dixit? cur mihi tādiu poteſtas dicendi datur? quid ſibi autem illi ſcribæ, quid lictores, quid cæteri, quos apparere huic quæſtioni uideo, uolunt? opinor, hæc omnia lege fieri, totūq; hoc iudiciū, ut antea dixi, quaſi mente quadam regi, & adminiſtrari. quid ergo eſt? hæc quæſtio ſola ita gubernatur? quid M. Pletorij & C. Flaminij inter ſicarios? quid C. Orchinij peculatus? quid mea de pecunijs repetundis? quid C. Aquilij, apud quem nunc de ambitu cauſa dicitur? quid reliquæ quæſtiones? circunſpicite omnes Reip. partes: omnia legum imperio, & præſcripto fieri uidebitis. ſi quis apud me te T. Acti reum uelit facere, clames te lege pecuniarum repetundarum non teneri: neque hæc tua recuſatio confeſſio ſit captæ pecuniæ, ſed laboris, ſed periculi non legitimi declinatio. nunc quid agatur, & quid abs te iuris cōſtituatur, uide. Iubet lex ea, qua lege hæc quæſtio cōſtituta eſt, iudicem quæſtionis, hoc eſt Q. Voconium, cum ijs iudicibus, qui ei obuenerint (uos appellat iudices) quærere de ueneno: in quem quærere? infinitum eſt. QVICVNQVE FECERIT, VENDIDERIT,

DIDERIT, EMERIT, HABVERIT, DEDERIT. *quid eadē lex statim adiūgit? recita.* DE'QVE EIVS CAPITE QVAERITO: *cuius? qui coie rit? cōuenerit? nō ita est. quid ergo est? dic.* QVI TRIBVNVS MIL. LEGIONIBVS QVATVOR PRIMIS, QVI'VE QVESTOR, TRIBVNVS PL. *deinceps omneis magistratus nominauit:* QVI'VE IN SENATV SENTENTIAM DIXIT, DIXERIT: *quid tum?* QVI EORVM COIT, COIERIT, CONVENIT, CONVENERIT, QVO QVIS IVDICIO PVBLICO CONDEMNARETVR. *qui eorū? quorū? uidelicet, qui supra scripti sunt. quid interest utro modo scriptū sit? etsi est apertū, tamē ipsa lex docet: ubi. n. omnes mortales alligat, ita loquitur.* QVI VENENVM MALVM FECIT, FECERIT. *omnes uiri, mulieres, liberi, serui in iudiciū uocātur. si itē de coitione uoluisset, adiūxisset,* QVI'VE *coierit. nūc ita est.* DE'QVE EIVS CAPITE QVAERITO, QVI MAGISTRATVM HABVERIT, QVI'VE IN SENATV SENTENTIAM DIXERIT. QVI EORVM COIT, COIERIT. *nū is est Cluētius? certe nō est. quis ergo est Cluentius? qui tamen defendi causam suā lege nolit: itaque abijcio legē: morem Cluētio gero. tibi tamē Acti pauca, quæ ab huius causa seiūcta sunt, respōdebo: est enim quiddā in hac causa, quod Cluētius ad se; est aliquid, quod ego ad me putē pertinere. hic sua putat interesse, se re ipsa et gesto negotio, nō lege defendi: ego aūt mea existimo interesse, me nulla in disputatiōe ab Actio ui-*

deri esse superatũ. nõ enim mihi hæc causa sola dicenda est: omnibus hic labor meus propositus est, quicunque hac facultate defensionis cõtenti esse possunt. nolo quẽquam eorũ, qui adsunt, existimare, me, quæ de lege ab Actio dicta sunt, si reticuerim, cõprobare. quamobrem Cluenti de te tibi obsequor; neq; ego legẽ recito; neq; hoc loco pro te dico: sed ea, quæ à me desiderari arbitror, nõ relinquã. Iniquũ tibi uidetur Acti esse, nõ iisdẽ legibus oẽs teneri. Primũ, ut id iniquissimũ esse confitear, huiusmodi est, ut cõmutatis eis opus sit legibus, nõ ut ijs, quæ sunt, nõ pareamus. deinde quis unq̃ hoc senator accusauit, ut, cũ altiorẽ gradũ dignitatis beneficio populi R. esset cõsecutus, eo se putaret durioribus legũ conditionibus uti non oportere? q̃ multa sunt commoda, quibus caremus: quàm multa molesta ac difficilia, quæ subimus. atq; hæc omnia tantũ honoris & amplitudinis cõmodis cõpensantur. Cõuerte nũc ad equestrẽ ordinẽ, atq; in cæteros ordines: easdẽ uitæ cõditiones nõ perferent: putãt enim minus multos sibi laqueos legũ, & conditionũ, ac iudiciorũ propositos esse oportere, qui in summũ locũ ciuitatis aut non potuerunt ascendere, aut nõ petiuerũt. Atque ut omittã leges alias oẽs, quibus nos tenemur, cæteri aũt sunt ordines liberati: hãc ipsam legẽ, ne quis iudicio circũueniretur, C. Gracchus tulit: eã legem pro plebe, non in plebẽ tulit. postea L. Sylla, homo à populi causa remotissimus, tamen, cum eius rei quæstionẽ hac ipsa lege cõstitueret, qua uos hoc tempore iudicatis, populũ R. quem ab hoc genere liberũ acceperat, alligare nouo quæstionis genere ausus nõ est. quod si fieri posse existimasset, pro illo odio, qđ ha=

buit in equeſtrem ordinem, nihil feciſſet libẽtius, quàm oẽm illam acerbitatẽ proſcriptionis ſuæ, queſtus in ueteres iudices, in hanc unã quæſtionẽ contuliſſet . nec nũc quidquam agitur, mihi credite iudices, et proſpicite id, quod prouidendũ eſt, niſi ut equeſter ordo in huiuſce legis periculũ includatur : neque hoc agitur ab omnibus ſed à paucis : nã ij ſenatores , qui ſe facile tuẽtur integritate, et innocẽtia, quales, ut uere dicam, uos eſtis , & cæteri, qui ſine cupiditate uixerũt, equites ordini ſenatorio dignitate proximos, cõcordia coniunctiſſimos eſſe cupiunt: ſed ij, qui ſe uolũt poſſe omnia, neq; præterea quidquã eſſe aut in homine ullo, aut in ordine, hoc uno metu ſe putãt equites R. in poteſtatẽ ſuã redacturos , ſi conſtitutũ eſt, ut de ijs, qui rem iudicarẽt, huiuſcemodi iudicia fieri poſſint : uident enim auctoritatẽ huius ordinis confirmari : uident iudicia comprobari: hoc metu propoſito, euellere ſe aculeũ ſeueritatis ueſtræ poſſe confidunt . quis enim de homine audeat paulo maioribus opibus prædito uere et fortiter iudicare , cũ uideat ſibi de eo, ꝙ coierit, aut conſenſerit, cauſam eſſe dicendam ? ò uiros fortes equites R. qui homini clariſſimo, ac potentiſſimo M. Druſo Trib. pl. reſtiterunt, cũ ille nihil aliud ageret cũ illa cuncta, quæ tum erat, nobilitate, niſi uti, qui rẽ iudicaſſent, huiuſcemodi quæſtionibus in iudiciũ uocarẽtur. tũc C. Flauius Puſio, Cn. Titinius, C. Mæcenas, illa robora populi R . cæteriq; huiuſmodi ordinis non fecerunt idem , quod nunc Cluentius , ut aliquid culpæ ſuſcipere ſe putarent recuſando , ſed apertiſſime repugnarunt , cum hæc recuſarent , & palàm fortiſſime atque honeſtiſſime dicerent : ſe potuiſſe iu=

dicio populi R. in amplissimum locum peruenire, si sua studia ad honores petẽdos cõferre uoluissent: sese uidisse, in ea uita qualis splẽdor inesset, quãta ornamenta, quæ dignitas: quæ se nõ cõtempsisse, sed ordine suo patrumq; suorũ concentos fuisse, et uitã illã trãquillã & quietã, remotã à procellis inuidiarum, & huiuscemodi iudiciorum anfractu, sequi maluisse: aut sibi ad honores petendos ætatẽ integrã restitui oportere; aut, quoniã id non posset, eã conditionem uitæ, quã secuti petitionem reliquissent, manere: iniquũ esse, eos, qui honorum ornamenta propter periculorũ multitudinẽ prætermisissent, populi beneficijs esse priuatos, iudiciorũ nouorũ periculis nõ carere: senatorẽ hoc queri non posse, propterea ꝙ ea conditione propòsita petere cœpisset, quodq; permulta essent ornamenta, quibus eam mitigare molestiam posset, locus, auctoritas, domi splendor, apud exteras nationes nomẽ, et gratia, toga prætexta, sella curulis, insignia, fasces, exercitus, imperia, prouinciæ: quibus in rebus cũ summũ recte factis maiores nostri præmiũ, tum plura peccatis pericula proposita esse uoluerũt. illi nõ hoc recusabãt, ea ne lege accusarentur, qua nũc Habitus accusatur, quæ tunc erat Sempronia, nũc est Cornelia: intelligebãt enim ea lege equestrem ordinẽ non teneri: sed, ne noua lege alligarentur, laborabant. Habitus ne hoc quidem unquam recusauit, quo minus uel ea lege rationem uitæ suæ redderet, qua nõ teneretur. quæ si uobis cõditio placet, omnes id agamus, ut hæc quãprimum in omneis ordines quæstio perferatur. interea quidem per deos immortales, quoniã omnia cõmoda nostra, iura, libertatem, salutem denique legi=

bus obtinemus, à legibus nõ recedamus : ſimul et illud
q̃ ſit indignum cogitemus, populum R. aliud nunc age=
re, uobis Remp. et fortunas ſuas cõmiſiſſe, ipſum ſine cu
ra eſſe, nõ metuere ne lege ea, quã nunquã ipſe iuſſe=
rit, et quæſtione, qua ſe ſolutũ liberumq; eſſe arbitre=
tur, ꝑ paucos iudices aſtringatur : agit enim ſic cauſam
T. Actius, adoleſcẽs bonus, & diſertus, oẽs ciues legibus
teneri omnibus: uos attẽditis, et auditis ſilẽtio, ſicut fa=
cere debetis. A. Cluẽtius eques R. cauſam dicit ea lege,
qua lege ſenatores, et ij, qui magiſtratũ habuerunt, ſo=
li tenẽtur. mihi per eum recuſare, & in arce legis præ
ſidia cõſtituere defenſionis meæ non licet. ſi obtinuerit
cauſam Cluẽtius, ſicuti ueſtra æquitate nixi cõfidimus;
oẽs exiſtimabunt id, quod erit, obtinuiſſe propter inno=
centiã, quoniã ita defenſus ſit; in lege autem, quã at=
tingere noluerit, præſidij nihil fuiſſe. Hic nũc eſt quid=
dã, quod ad me pertineat, de quo ante dixi, quod ego
populo R. præſtare debeã; quoniam is meæ uitæ ſtatus
eſt, ut omnis mihi cura, atq; opera poſita ſit in omnium
periculis defendẽdis. Video, quãta, & quàm periculoſa,
& quã infinita quæſtio tentetur ab accuſatoribus, cũ
eã legem, quæ in noſtrũ ordinem ſcripta ſit, in populũ
R. trãſferre conentur. qua in lege eſt : QVI COIE=
RIT : quod q̃ late pateat, uidetis: CONVENE=
RIT : æque infinitũ, et incertũ eſt : CONSENSE=
RIT : hoc uero cũ incertũ, & infinitũ, tũ obſcurũ, &
occultum eſt : FALSVM'VE TESTIMO=
NIVM DIXERIT. quis de plebe Romana teſti=
monium dixit unquã, cui nõ hoc periculum T. Actio
auctore paratum eſſe uideatis? nã dicturum quidem

certe, si hoc iudicium plebi Romanæ propositum sit, neminem unquam esse confirmo. sed hoc polliceor omnibus, si cui forte hac lege negotiũ facesseretur, qui lege non teneatur, si is uti me defensore uoluerit, me eius causam legis præsidio defensurũ, et uel his iudicibus, uel eorum similibus facile probaturũ, et omni me defensione usurũ esse legis: qua nunc ut utar, ab eo, cuius uoluntati mihi obtemperandũ est, non cõceditur: non enim debeo dubitare iudices, quin, si qua ad uos causa huiusmodi delata sit eius, qui lege nõ teneatur, etiam si is inuidiosus, aut multis offensus esse uideatur, etiã si eum oderitis, etiam si inuiti absoluturi sitis, tamen absoluatis, & religioni potius uestræ, quàm odio pareatis: est enim sapientis iudicis, meminisse se hominem; cogitare, tantum sibi à populo R. esse permissum, quantum commissum, & creditũ sit; &, non solum sibi potestatẽ datam, uerũ etiam fidem habitam esse, meminisse; posse, quem oderit, absoluere; quẽ non oderit, condẽnare; & semper, nõ quid ipse uelit, sed quid lex, et religio cogat, cogitare; animaduertere, qua lege reus citetur, de quo reo cognoscat, quæ res in quæstione uersetur. cũ hæc sunt uidenda, tũ uero illud est hominis magni iudices atque sapientis, cũ illam iudicandi causa tabellã sumpserit, non se putare esse solũ, neque sibi, quodcũque cõcupierit, licere, se habere in cõsilio legẽ, religionem, æquitatem, fidem; libidinem aũt, odium, inuidiam, metũ, cupiditatesq; omneis amouere; maximiq; æstimare conscientiã mentis suæ, quam ab dijs immortalibus accepimus, quæ à nobis diuelli nõ potest: quæ si optimorũ cõsiliorũ, atq; factorum testis in omni uita nobis erit, sine ullo metu,

& summa cũ honestate uiuemus. hæc si T. Actius aut cognouisset, aut cogitasset, profecto ne conatus quidem esset dicere id, quod multis uerbis egit; iudicẽ, quod ei uideatur, statuere, & non deuinctũ legibus esse oporte re. quibus de rebus mihi pro Cluentij uolũtate nimiũ, pro Reip. dignitate parum, pro uestra prudentia satis di xisse uideor. Reliqua perpauca sunt, quæ, quia ue= stræ quæstionis erant, idcirco illi statuerũt sibi fingenda esse, & proferenda, ne omnium turpissimi reperiren= tur, si in iudicium nihil præter inuidiam attulissent. Atque ut existimetis necessario me de his rebus, de qui bus iam dixerim, pluribus egisse uerbis, attendite reli= qua: profecto intelligetis, ea, quæ paucis demonstrari po tuerũt, breuissime esse defensa. Cn. Decio Samniti, ei, qui proscriptus est, iniuriam in calamitate eius ab hu= ius familia factam esse dixistis. Ab nullo ille liberalius, quàm à Cluentio tractatus est. huius illum opes in re= bus eius incõmodis subleuarunt. atque hoc cum ipse, tum omnes eius amici, necessarijq; cognouerunt. An carij, & Paceni pastoribus huius uillicos uim, et manus attulisse. Cum quædam in collibus, ut solet, controuer sia pastorũ esset orta, Habiti uillici rem domini, & pri uatam possessionem defenderunt. cum esset expostula tio facta; causa illis demonstrata, sine iudicio cõtrouer siáq; discessum est. P. Aelij testamẽto propinquus ex= hæredatus cum esset, hæres hic alienior institutus est. P. Aelius Habiti merito fecit: neq; hic in testamẽto facien do interfuit: idq; testamẽtũ ab huius inimico Oppianico est obsignatũ. Florio legatũ ex testamento, inficiatum esse. Non est ita: sed cum HS XXX scripta essent,

pro HS C C C, neque ei satis cautũ uideretur, uoluit eũ aliquid acceptũ referre liberalitati suæ: primo debere negauit, post sine controuersia soluit. Celij cuiusdam Sãnitis uxorem post bellum ab hoc esse repetitam. Mulierem cũ emisset de sectoribus; quo tempore eam primum liberã esse audiuit, sine iudicio reddidit Celio. Enniũ esse quendã, cuius bona teneat Habitus. Est hic Ennius egens quidã calũniator, mercenarius Oppianici, qui permultos annos quieuit, deinde aliquãdo cum seruo Habiti furti egit, nup ab ipso Habito petere cœpit. hic illo priuato iudicio, mihi credite, nobis ijsdẽ fortasse patronis calũniã non effugiet. Atq; etiã, ut nobis renunciatur, hominẽ multorum hospitum, A. Binniũ quẽdã coponẽ de uia Latina, subornatis, qui sibi à Cluẽtio, seruisq; eius in taberna sua manus allatas esse dicat. quo de homine nihil etiã nunc dicere nobis est necesse. si inuitauerit, id quod solet, sic hominẽ accipiemus, ut moleste ferat, se de uia decessisse. Habetis iudices, quæ in totam uitam de moribus A. Cluentij, quem illi inuidiosum reũ uolunt esse, annos octo meditati accusatores collegerunt, quàm leuia genere ipso, quàm falsa re, quàm breuia responsu. cognoscite nunc id, quod ad uestrum iusiurãdum pertinet, quod uestri iudicij est, quod uobis oneris imposuit ea lex, qua coacti huc cõuenistis, de criminibus ueneni: ut omnes intelligant, q̃ paucis uerbis hæc causa perorari potuerit, & quàm multa à me dicta sint, quæ ad huius uoluntatem maxime, ad uestrum iudicium minime pertinerent. Obiectum est, C. Vibium Capacem ab hoc A. Cluentio ueneno esse sublatum. Opportune adest homo summa fide, & omni

uirtute præditus L. Pletorius ſenator,qui illius Capacis hoſpes fuit,et familiaris.apud hũc ille Romæ habitauit, apud hũc ægrotauit,huius domi eſt mortuus. haud hæ= res eſt Cluentius : inteſtatum dico eſſe mortuũ,poſſeſſio nemq; eius bonorũ Prætoris edicto huic illius ſororis fi= lio,adoleſcẽti pudentiſſimo,& in primis honeſto,equiti R. datã,Numerio Cluentio,quem uidetis. Alterum ueneficij crimen,Oppianico huic adoleſcenti, cũ eius in nuptijs more Larinatium multitudo hominum prande ret , uenenũ Habiti conſilio paratum : id cum daretur in mulſo, Balbutium quendã eius familiarem interce= piſſe,bibiſſe,ſtatimq; eſſe mortuũ.Hæc ego ſi ſic agerẽ , tanquã mihi crimẽ eſſet diluendũ; hæc pluribus uerbis dicerem, quæ nunc paucis percurrit oratio mea . quid unquã Habitus in ſe admiſit , ut hoc tantũ ab eo faci= nus nõ abhorrere uideatur ? quid aũt magnopere Op= pianicũ metuebat ? cum ille uerbũ omnino in hac ipſa cauſa nullũ facere potuerit,huic aũt accuſatores matre uiua deeſſe nõ poſſent:quod iã intelligetis.an ut de cau ſa eius periculi nihil decederet, ad cauſam nouum cri= men accederet? quod aũt tempus uenenis dãdi illo die? in illa frequentia ? per quem porrò datũ ? unde ſum= ptũ ? quæ deinde interceptio populi ? cur nõ de integro aũt datum ? multa ſunt,quæ dici poſſunt : ſed nõ com mittã,ut uidear non dicendo uoluiſſe dicere : res enim iã ſe ipſa defendat . Nego illũ adoleſcentem,quem ſta= tim epoto poculo mortuum eſſe dixiſtis,omnino illo die eſſe mortuũ.magnum & impudens mendacium . per= ſpicite cætera.dico illum,cũ ad illud prandium crudior ueniſſet,&,ut ætas illa fert, ſibi tum non peperciſſet ,

aliquot dies ægrotasse, & ita esse mortuũ. quis huic rei testis est? idẽ qui sui luctus, pater, pater inquã illius adolescentis: quem propter animi dolorem pertenuis suspicio potuisset ex illo loco testẽ in A. Cluentiũ cõstituere, is hũc suo testimonio subleuat. quod recita. tu aũt, nisi molestum est, paulisper exurge, & perfer hunc dolorẽ commemorationis necessariæ: in qua ego diutius non morabor, quoniam, quod fuit uiri optimi, fecisti, ut ne cui innocẽti mœror tuus calamitatẽ, & falsum crimen afferret. Vnum etiã mihi reliquum eiusmodi crimẽ est iudices, ex quo illud perspicere possitis, quod à me initio orationis meæ dictũ est; quidquid mali per hos annos A. Cluẽtius uiderit, quidquid hoc tẽpore habeat solicitudinis ac negotij, id omne à matre esse cõflatum. Oppianicũ ueneno necatũ esse, quod ei datũ sit in pane per M. Asellium quendam familiarem illius, idq; Habiti consilio factũ esse, dicitis. in quo primum illud quæro, quæ causa Habito fuerit, cur interficere Oppianicũ uellet. inimicitias enim inter ipsos fuisse cõfiteor: sed homines inimicos suos morte affici uolũt, uel quòd metuunt, uel quòd oderunt. quo tandem igitur Habitus metu adductus tantum in se facinus suscipere conatus est? quid erat, quòd iam Oppianicum pœna affectum pro maleficijs, eiectum è ciuitate quisquam timeret? quid metuebat? ut oppugnaretur à perdito, an ne accusaretur à condẽnato, an ne exulis testimonio læderetur? sin autem, quòd oderat, Habitus idcirco illum uita frui noluit: adeóne erat stultus, ut illam, quam tum ille uiuebat, uitam esse arbitraretur, damnati, exulis, deserti ab omnibus, quem propter animi importunitatem nemo recipere tecto, ne

mo adire, nemo alloqui, nemo respicere uellet? huius igitur uitæ Habitus inuidebat? hũc si acerbe, et penitus oderat, non eũ quãdiutissime uiuere uelle debebat; huic mortẽ maturabat inimicus, quod illi unũ in malis perfugiũ erat calamitatis? qui si quid animi ac uirtutis habuisset, ut multi sæpe fortes uiri in eiusmodi dolore, mortẽ sibi ipse cõsciisset. huic quãobrẽ id uellet inimicus offerre, quod ipse sibi optare deberet? nã nunc quidem quid tandẽ illi mali mors attulit? nisi forte ineptijs ac fabulis ducimur, ut existimemus illũ apud inferos impiorũ supplicia perferre, ac plures illic offendisse inimicos, q̃ hic reliquisse; à socrus, ab uxorũ, à fratris, à liberũ pœnis actũ esse præcipitẽ in sceleratorũ sedẽ, atque regionẽ. quæ si falsa sunt, id quod oẽs intelligunt: quid ei tandẽ aliud mors eripuit, præter sensum doloris? Age uero uenenũ per quẽ datũ? per M. Asselliũ. quid huic cũ Habito? nihil, atque adeo, ꝙ ille Oppianico familiarissime est usus, potius etiã cõtra simultas. ei'ne igitur, quẽ sibi offensiorẽ, Oppianico familiarissimũ sciebat esse, potissimũ et suum scelus, et illius periculũ cõmittebat? cur deinde tu, qui pietate ad accusandũ excitatus es, hunc Asselliũ esse inultũ tãdiu sinis? cur nõ Habiti exẽplo usus es, ut ꝑ illũ, qui attulisset uenenũ, de hoc præiudicaretur? iã uero illud q̃ nõ probabile, q̃ inusitatum iudices, q̃ nouũ? in pane datũ uenenũ. facilius'ne potuit, quã in poculo? latẽtius potuit abditũ aliqua in parte panis, q̃ si totũ colliquefactũ in potione esset? celerius potuit comesũ, quã epotũ, in uenas, atq; in omneis partes corporis ꝑmanare? facilius fallere in pane, si esset animaduersum; q̃ in poculo, cũ ita cõfusum esset, ut secerni nullo

modo posset? at repetina morte periit. quod si esset ita factũ, tamẽ ea res propter multorũ eiusmodi mortẽ satis firmã ueneni suspicionẽ nõ haberet: si esset suspicio sum, tamen ad alios potius, quàm ad Habitum pertineret. uerũ in eo ipso homines impudentissime mentiuntur. id ut intelligatis, et mortẽ eius, & quemadmodũ post mortem in Habitum sit crimẽ à matre quæsitum, cognoscite. Cũ uagus, & exul erraret, atque undique exclusus Oppianicus in Falernũ se ad C. Quintiliũ contulisset, ibi primũ in morbum incidit, ac satis uehementer, diuq; ægrotauit. cũ esset una Sassia; et Statio Albio, quodã colono, homine ualente, qui simul esse solebat, familiarius uteretur, q̃ uir dissolutissimus incolumi fortuna pati posset; et ius illud matrimonij castum, atque legitimum dãnatione uiri sublatum arbitraretur: Nicostratus quidã, fidelis Oppianici seruulus, percuriosus, & minime mendax, multa dicitur renunciare domino solitus esse. interea Oppianicus cum iam cõualesceret, neq; in Falerno improbitatẽ coloni diutius ferre posset, et huc ad Vrbẽ profectus esset, (solebat enim extra portã aliquid habere conducti) cecidisse ex equo dicitur, et homo infirma ualetudine latus offendisse uehementer, &, posteaquã ad Vrbem cum febri uenerit, paucis diebus esse mortuus. mortis ratio iudices eiusmodi est, ut aut nihil habeat suspicionis, aut, si quid habet, id intra parietes in domestico scelere uersetur. post mortẽ eius Sassia statim moliri nefaria mulier cœpit insidias filio: quæstionẽ habere de uiri morte cõstituit: emit de A. Rupilio, quo erat usus Oppianicus medico, Stratonẽ quendã, quasi ut idẽ faceret, quod Habitus in emẽ=

do Diogene fecerat.de hoc Stratone,et de assecla quodã seruo suo quæsiturã esse dixit. præterea seruum illum Nicostratum,quem nimiũloquacem fuisse, ac nimium domino fidelẽ arbitrabatur, ab hoc adolescente Oppia= nico in quæstionem postulauit. hic cũ esset illo tẽpore puer,& illa quæstio de patris sui morte cõstitui dicere= tur; etsi illũ seruum & sibi beneuolum esse, & patri fuisse arbitrabatur,nihil tamẽ est ausus recusare. aduo cãtur amici,& hospites Oppianici, & ipsius mulieris, multi homines honesti,atq; omnibus rebus ornati: tor= mẽtis omnibus uehementissimis quæritur.cũ essent ani mi seruorũ et spe,et metu tentati,ut aliquid in quæstio ne dicerẽt,tamen,ut arbitror,auctoritate aduocatorũ, & ui tormentorũ adducti,in ueritate manserunt, ne= que se quidquã scire dixerunt. quæstio illo die de ami= corũ sentẽtia dimissa est. satis lõgo interuallo post ite= rũ aduocãtur. habetur de integro quæstio: nulla uis tormentorum acerrimorũ prætermittitur: auersari ad uocati,et iã uix ferre posse: furere crudelis,atque im= portuna mulier,sibi nequaq̃,ut sperasset,ea, quæ cogi= tasset,procedere. cum iã tortor,atq; essent tormẽta ip sa defessa,neque tamẽ illa finẽ facere uellet: quidã ex aduocatis,homo et honoribus populi ornatus,et summa uirtute præditus,intelligere se dixit,nõ id agi, ut uerũ inueniretur, sed ut aliquid falsi dicere cogerentur. hoc postq̃ cæteri comprobarunt,ex omnium sententia consti tutũ est, satis uideri esse quæsitum. redditur Oppiani= co Nicostratus: Larinũ ipsa proficiscitur cũ suis, mœ= rens, ꝙ iam certe incolumem filium fore putabat, ad quem non modo uerũ crimen, sed ne ficta quidem su=

ſpicio perueniret, & cui non modo opera inimicorum oppugnatio, ſed ne occultæ quidẽ matris inſidiæ nocere potuiſſent. Larinum poſtquam uenit, quæ à Stratone il lo uenenũ antea uiro ſuo datũ ſibi ꝑſuaſum eſſe ſimu= laſſet, inſtructã ei cõtinuo, & ornatã Larini medicinæ exercendæ cauſa tabernã dedit. unũ, alterum, tertiũ annũ Saſſia quieſcebat, ut uelle, atq; optare aliquid ca lamitatis filio potius, quàm id ſtruere, & moliri uidere tur. tũ interim Hortenſio, Metello Coss. ut hunc Oppia= nicũ, aliud agentem, ac nihil eiuſmodi cogitantem, ad hanc accuſationẽ detraheret, inuito deſpondit ei filiam ſuam, illam, quã ex genero ſuſceperat, ut eũ nuptijs alli gatũ, ſimul & teſtamenti ſpe deuinctum poſſet habere in poteſtate. hoc ipſo ferè tẽpore Strato ille medicus do mi furtũ fecit, & cædem eiuſmodi. cum eſſet in ædibus armariũ, in quo ſciret eſſe nummorum aliquantum, et auri, noctu duos conſeruos dormientes occidit, in piſci= namq; deiecit, ipſe armarij fundũ execuit, & ſeſtertio= rũ, et auri quinque pondo abſtulit, uno ex ſeruis puero nõ grãdi conſcio. furto poſtridie cognito, omnis ſuſpi= cio in eos ſeruos, qui non comparebant, commouebatur. cum exectio illa fundi in armario animaduerteretur, quærebant homines quonã modo fieri potuiſſet. quidã ex amicis Saſſiæ recordatus eſt, ſe nuꝑ in auctione qua dam uidiſſe in rebus minutis aduncã ex omni parte dẽ tiũ, et tortuoſam uenire ſerrulã, qua illud potuiſſe ita circunſecari uideretur. ne multa, perquiritur à coacto= ribus, inuenitur ea ſerrula ad Stratonẽ perueniſſe. hoc initio ſuſpicionis orto, & aperte inſimulato Stratone, puer ille conſcius pertimuit, rem oẽm dominæ indica=

uit: homines in piſcina inuēti ſunt: Strato in uincula coniectus eſt: atque etiā in taberna eius nūmi, nequaquam omnes, reperiuntur. conſtituitur quæſtio de furto: nā quid quiſquā ſuſpicari aliud poteſt? an hoc dicitis; armario expilato, pecunia ablata, nō omni recuperata, occiſis hominibus, inſtitutam eſſe quæſtionem de morte Oppianici? cui probatis? quid eſt, quod minus ueriſimile proferre potuiſtis? deinde, ut omittā cætera, triennio poſt mortem Oppianici de eius morte quærebatur. atque etiā incenſa odio priſtino Nicoſtratum eundem illū tum ſine cauſa in quæſtionem poſtulauit. Oppianicus primo recuſauit: poſteaquā illa abducturam ſe filiam, mutaturam eſſe teſtamentum minaretur, mulieri crudeliſſimæ ſeruum fideliſſimum non in quæſtionem tulit, ſed planè ad ſupplicium dedit. poſt trienniū igitur agitata denique quæſtio de uiri morte habebatur: & de quibus ſeruis habebatur? noua, credo, res obiecta, noui quidam homines in ſuſpicionem uocati ſunt: de Stratone, & de Nicoſtrato. quid? Romæ quæſitū de iſtis hominibus non erat? ita'ne tandem? mulier iam non morbo, ſed ſcelere furioſa, cum quæſtionē habuiſſet Romæ, cum de T. Annij, L. Rutilij, P. Saturij, & cæterorum, honeſtiſſimorum uirorum, ſententia conſtitutum eſſet, ſatis quæſitum uideri; eadem de re, triennio poſt, iiſdem de hominibus, nullo adhibito, nō dicam uiro, ne colonum forte affuiſſe dicatis, ſed bono uiro, in filij caput quæſtionem habere conata eſt. an hoc dicitis? (mihi enim uenit in mētē, quid dici poſſit, tametſi adhuc nō eſſet dictū) cū haberetur de furto quæſtio, Stratonē aliquid de ueneno eſſe cōfeſſū. hoc uno

modo iudices sæpe multorũ improbitate depressa ueritas emergit, & innocentiæ defensio interclusa respirat; ꝙ aut ij, qui ad fraudẽ callidi sunt, non tãtum audent, quantũ excogitãt; aut illi, quorũ eminet audacia atq; proiecta est, à cõsilijs malitiæ deseruntur. ꝙ si aut confidẽs astutia, aut callida esset audacia, uix ullo obsisti modo posset. utrũ, furtũ factũ nõ est? at nihil clarius Larini fuit. an ad Stratonẽ suspicio nõ pertinuit? at is et ex serrula insimulatus, & à puero cõscio est indicatus. an id actũ nõ est in quærẽdo? quæ fuit alia igitur causa quærendi? an id, quod dicendũ uobis est, & quod tum Sassia dictitabat; cũ de furto quæreretur, tum Strato ijsdem in tormẽtis dixit de ueneno? en hoc illud est, quod ante dixi: mulier abũdat audacia, consilio & rõne deficitur: nã tabellæ quæstionis plures proferũtur, quæ recitatæ, nobisq; editæ sunt, illæ ipsæ, quas tum obsignatas esse dixi: in quibus tabellis de furto litera nulla inuenitur. non uenit in mentẽ, primam orationem Stratonis cõscribere de furto, post aliquid adiungere dictũ de ueneno, quod non percontatione quæsitum, sed dolore expressum uideretur. quæstio de furto est, ueneni iam suspicione superiore quæstione sublata: quod ipsum hæc eadem mulier indicarat: quæ ut Romæ de amicorum sententia statuerat satis esse quæsitum, postea per triennium maxime ex omnibus seruis Stratonem illum dilexerat, in honore habuerat, cõmodis omnibus affecerat. cum igitur de furto quæreretur, & eo furto, quod ille sine controuersia fecerat: tum ille de eo, quod quærebatur, uerbum nullum fecit, de ueneno statim dixit: de furto, si non eo loco quo debuit, ne in extrema quidẽ,

aut

aut media, aut in aliqua deniq; parte quæstionis uerbũ fecit ullum? Iam uidetis, illam nefariam mulierem iudices eadem manu, qua, si detur potestas, interficere filium cupiat: hãc fictã quæstionẽ conscripsisse. atque istã ipsam quæstionẽ, dicite, quis obsignauit? unũ aliquem nominate. neminem reperietis, nisi forte eiusmodi hominẽ, quẽ ego proferri malim, quàm neminem nominari. Quid ais T. Acti? tu periculum capitis, tu indiciũ sceleris, tu fortunas alterius literis conscriptas in iudicium afferas; neque earum auctorem literarũ, neque obsignatorẽ, neque testem ullum nominabis? & quam tu pestem innocentissimo filio ex matris sinu deprompseris, hanc hi tales uiri cõprobabunt? esto: in tabellis nihil est auctoritatis: quid? ipsa quæstio iudicibus, quid? amicis hospitibusq; Oppianici, quos adhibuerat antea, quid? huic tandẽ ipsi tempori cur non reseruata est? quid istis hominibus factum est, Stratone & Nicostrato? quæro abs te Oppianice, seruo tuo Nicostrato quid factum esse dicas? quem tu, cum hunc breui tempore accusaturus esses, Romã deducere, dare potestatem indicandi, incolumem deniq; seruare quæstioni, seruare his iudicibus, seruare huic tẽpori debuisti. nam Stratonem quidem iudices in crucem actum esse exacta scitote lingua: quod, nemo est Larinatium, qui nesciat. timuit mulier amens non suã conscientiam, non odiũ municipum, non famã omniũ, sed, quasi non omnes eius sceleris testes essent futuri, sic metuit ne condẽnaretur extrema seruuli uoce morientis. quod hoc portentũ, dij immortales? quod tantũ monstrum in ullis locis? quod tam infestũ scelus & immane, aut unde natum esse dicamus? iam enim uidetis profecto iudices, nõ

ſine neceſſarijs me ac maximis cauſis principio orationis meæ de matre dixiſſe: nihil eſt enim mali, nihil ſceleris, quod illa nõ ab initio filio uoluerit, optauerit, cogitauerit, effecerit. mitto illam primam libidinis iniuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulſam ex matrimonio filiam: quæ nondum ad huiuſce uitæ periculum, ſed ad cõmune familiæ dedecus pertinebant: nihil de alteris Oppianici nuptijs queror; quarũ illa cũ obſides filios ab eo mortuos accepiſſet, tum deniq; in familiæ luctum, atq; in priuignorum funus nupſit: prætereo, ꝙ Aurium Melinum, cuius illa quondã ſocrus, paulo ante uxor fuiſſet, cũ Oppianici eſſe opera proſcriptum, occiſumq́; cognoſceret, eam ſibi domum ſedemq́; cõiugij delegit, in qua quotidie ſuperioris uiri mortis indicia, & ſpolia fortunarum uideret. illud primũ queror, de illo ſcelere, quod nunc deniq; patefactum eſt, Fabritiani ueneni, quod iam tum recens ſuſpicioſum cæteris, huic incredibile, nunc uero apertum iam omnibus ac manifeſtum uidetur. non eſt profecto de illo ueneno celata mater: nihil eſt ab Oppianico ſine conſilio mulieris cogitatum. quod niſi eſſet, certe poſtea, deprehenſa re, nõ illa ut ab improbo uiro diſceſſiſſet, ſed ut à crudeliſſimo hoſte fugiſſet, domumq́; illam in perpetuũ ſcelere omni affluentẽ reliquiſſet. nõ modo id nõ fecit, ſed ab illo tẽpore nullum locũ prætermiſit, in quo nõ inſtrueret inſidias aliquas, ac dies omnes ac noctes tota mẽte mater de pernicie filij cogitaret. quæ primũ, ut iſtum confirmaret Oppianicum accuſatorem filio ſuo, donis muliebribus, collocatiõe filiæ, ſpe hæreditatis obſtrinxit. itaq; apud cæteros nouis inter propinquos ſuſceptis inimicitijs ſæpe fie

ri diuortia, atq; affinitatũ dissidia uidimus. hæc mulier satis firmum accusatorem filio suo fore neminem putauit, nisi qui in matrimoniũ sororem eius ante duxisset. cæteri nouis affinitatibus adducti, ueteres inimicitias sæpe deponunt: illa sibi ad confirmãdas inimicitias affinitatis coniunctionẽ pignori fore putauit. neque in eo solum diligens fuit, ut accusatorem filio suo compararet: sed etiã cogitauit, quibus eum rebus armaret. hinc enim illæ solicitationes seruorum & minis, & promissis: hinc illæ infinitæ crudelissimæq; de morte Oppianici quæstiones; quibus finem aliquando non mulieris modus, sed amicorum auctoritas fecit: ab eodem scelere illæ triennio post habitæ Larini quæstiones: eiusdem amentiæ falsæ conscriptiones quæstionum: ex eodẽ furore etiam illa conscelerata exectio linguæ: totius denique huius ab illa est & inuenta, & adornata comparatio criminis. atque his rebus cum instructum accusatorem filio suo Romam ipsa misisset, paulisper conquirendorum & conducendorum testium causa Larini est cõmorata: postea autem cum appropinquare huius iudicium ei nunciatum est, confestim huc aduolauit, ne aut accusatoribus diligentia, aut pecunia testibus deesset, aut ne forte mater hoc sibi optatissimum spectaculum huius sordium, atque luctus, & tãti squaloris amitteret. iam uero quod iter Romam eius mulieris fuisse existimatis? quod ego propter uicinitatem Aquinatium & Venafranorum ex multis audiui, & cõperi: quos concursus in ijs oppidis? quantos & uirorum, & mulierum gemitus esse factos? mulierem quandam Larino, atq; illam usq; à mari supero Romam proficisci, cum magno comitatu & pecu-

nia,quo facilius circumuenire iudicio capitis atq; oppri mere filium posset.nemo erat illorum, penè dicam quin expiandum illum locum esse arbitraretur,quacũq; illa iter fecisset: nemo,quin terram ipsam uiolari,quæ mater est omniũ,uestigijs cõsceleratæ matris putaret. itaq; nullo in oppido consistendi potestas ei fuit: nemo ex tot hospitibus inuentus est,qui non contagionẽ aspectus fugeret.nocti se potius ac solitudini,quã ulli aut urbi,aut hospiti,cõmittebat.nunc uero quid agat,quid moliatur, quid deniq; quotidie cogitet,quem ignorare nostrũ putat? quos appellarit,quibus pecuniam promiserit, quorum fidem pretio labefactare conata sit, tenemus.quin etiam nocturna sacrificia,quæ putat occultiora esse, sceleratasq; eius preces,& nefaria uota cognouimus, quibus illa etiã deos immortales de suo scelere testatur;neq; intelligit, pietate, & religione, & iustis precibus deorum mentes,non contaminata superstitione, neq; ad scelus perficiendum cæsis hostijs,posse placari:cuius ego furorẽ, atque crudelitatẽ deos immortales à suis aris,atq; templis aspernatos esse confido.Vos iudices,quos huic A. Cluentio quosdam alios deos ad omne uitæ tempus fortuna esse uoluit,huius importunitatem matris à filij capite depellite.multi sæpe in iudicando peccata liberũ parentum misericordiæ concesserunt: uos ne huius honestissime actam uitam matris crudelitati condonetis, rogamus; præsertim cum ex altera parte totum municipium uidere possitis.omnes scitote iudices,(incredibile dictu est,sed à me uerissime dicetur)omnes Larinates,qui ualuerunt,uenisse Romam,ut hunc studio, frequẽtiaq; sua,quantũ possent, in tanto eius periculo subleuarent.

pueris illud hoc tempore & mulieribus oppidum ſcito=
te eſſe traditum,idq; in præſentia in cõmuni Italiæ pa=
ce domeſticis copijs eſſe tutum.quos tamen ipſos æque et
eos,quos præſentes uidetis, huius expectatio iudicij dies
noctesq; ſolicitat.non illi uos de unius municipis fortu=
nis arbitrantur, ſed de totius municipij ſtatu,dignitate,
commodisq; omnibus ſententias eſſe laturos : ſumma eſt
enim iudices hominis in communem municipij rem dili
gentia,in ſingulos municipes benignitas, in omnes homi
nes iuſtitia, & fides : præterea nobilitatem illam inter
ſuos locumq; à maioribus traditum ſic tuetur,ut maio=
rum grauitatem,conſtantiam , gratiam , liberalitatem
aſſequatur.itaq; ijs eum uerbis publice laudant,ut non
ſolum teſtimonium ſuum,iudiciumq; ſignificẽt, uerum
etiam curam animi,ac dolorem.quæ dum laudatio reci
tatur , uos quæſo,qui eam detuliſtis,aſſurgite.ex lacry=
mis horum iudices exiſtimare poteſtis,omnes hæc Decu=
riones decreuiſſe lacrymantes.Age uero uicinorũ quan=
tum ſtudium,quàm incredibilis beneuolentia, quãta cu
ra eſt?non illi in libellis laudationum decreta miſerunt,
ſed homines honeſtiſſimos,quos noſſemus omnes,huc fre
quentes adeſſe,& hunc præſentes laudare uoluerũt.ad=
ſunt Ferentani,homines nobiliſſimi; Marrucini item:pa
ri dignitate Theano Apulo , atque Luceria equites Ro=
manos,honeſtiſſimos homines,laudatores uidetis:Bouia=
no,totoq; ex Samnio cum laudationes honeſtiſſimæ miſ
ſæ ſunt,tum homines ampliſſimi,nobiliſſimiq; uenerũt.
iam qui in agro Larinati prædia , qui negotia , qui res
pecuniarias habent, honeſti homines, & ſummo ſplen=
dore prædití,difficile dictu eſt,quàm ſint ſoliciti, quàm

laborent. non multi mihi ab uno sic diligi uidentur, ut hic ab his uniuersis. Quàm, non abesse ab huius iudicio L. Volusienum, summo splendore hominem, ac uirtute præditum, uellem. præsentem possem P. Heluidium Rufum, equitem R. omnium ornatissimum nominare: qui cum huius causa dies noctesq; uigilaret, & cũ me hanc causam doceret, in morbum grauem periculosumq; incidit: in quo tamen nõ minus de capite huius, quàm de sua uita laborat. Cn. Tudici senatoris, uiri optimi & honestissimi, par studium & testimonio & laudatione cognoscetis. eadem spe, sed maiore uerecundia de te P. Volumni, quoniam iudex es in A. Cluentium, dicimus. & ne longum sit: omnium uicinorũ summam esse in hunc beneuolentiam confirmamus. horum omnium studium, curam, diligentiam, meumq; unà laborem, qui totã hãc causam uetere instituto solus peroraui, uestramq; simul iudices æquitatem, & mansuetudinem una mater oppugnat: at quæ mater? quam cæcam crudelitate, & scelere ferri uidetis: cuius cupiditatem nulla unquam turpitudo retardauit: quæ uitijs animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia: cuius ea stultitia est, ut eam nemo hominem; ea uis, ut nemo fœminam; ea crudelitas, ut nemo matrem appellare possit. atq; etiã nomina necessitudinum, non solũ naturæ nomen & iura mutauit, uxor generi, nouerca filij, filiæ pellex: eò iã deniq; adducta est, ut sibi, præter formã, nihil ad similitudinem hominis reseruarit. Quare iudices, si scelus odistis: prohibete aditum matris à filij sanguine: date parenti hunc incredibilem dolorem ex salute, ex uictoria liberum: patiamini matrem, ne orbata filio læ-

tetur, uictam potius uestra æquitate discedere. sin autem, id quod uestra natura postulat, pudorem, bonitatem, uirtutemq; diligitis: leuate hunc aliquando supplicem uestrum iudices, tot annos in falsa inuidia, periculisq; uersatum: qui nunc primum post illam flammam aliorum facto, & cupiditate excitatam, spe uestræ æquitatis erigere animum, & paulum respirare à metu cœpit: cui posita sunt in uobis omnia: quem seruatum esse plurimi cupiunt, seruare soli uos potestis. orat uos Habitus iudices, & flens obsecrat, ne se inuidiæ, quæ in iudicijs ualere non debet; ne matri, cuius uota, & preces à uestris mentibus repudiare debetis; ne Oppianico, homini nefario, condemnato iam & mortuo, condonetis. quòd si qua calamitas hunc in hoc iudicio afflixerit innocentem: næ iste miser iudices, si, id quod difficile factu est, in uita remanebit, sæpe, & multum queretur, deprehensum esse illud quòdam Fabritianum uenenum: quod si tum indicatum non esset, non huic ærumnosissimo uenenū illud fuisset, sed multorum medicamentum laborum: postremo etiam fortassis mater exequias illius funeris prosecuta, mortem se filij lugere simulasset: nunc uero quid erit profectum, nisi ut huius ex medijs mortis insidijs uita ad luctum reseruata, mors sepulcro patris priuata esse uideatur? satis diu fuit in miserijs iudices: satis multos annos ex inuidia laborauit. nemo huic tam iniquus præter parentem fuit, cuius animū non iā expletum esse putemus. uos, qui æqui estis omnibus, qui, ut quisque crudelissime oppugnatur, eū lenissime subleuatis; cõseruate A. Cluentiū; restiuite incolumem municipio; amicis, uicinis, hospitibus, quorum

ſtudia uidetis, reddite; uobis in perpetuum liberisq; ue=ſtris obſtringite: ueſtrum eſt hoc iudices, ueſtræ dignita=tis, ueſtræ clementiæ: recte hoc repetitur à uobis, ut ui=rum optimum atque innocentiſſimum, plurimisq; mor talibus charum atque iucundiſſimum, his aliquando ca lamitatibus liberetis; ut omnes intelligant, in cõcionibus eſſe inuidiæ locum, in iudicijs ueritati.

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PL. IN SENATV. ORATIO XV.

Desunt multa.

quæ res aperte petebatur, ea nunc occulte cuniculis oppugnatur. dicent. n. Decemuiri id, quod & dicitur à multis, & sæpe dictum est; post eosdem Consules, Regis Alexandrini testamento regnũ illud populi R. esse factum. dabitis igitur Alexandriam clàm petentibus ijs, quibus apertissime pugnantibus restitistis? hæc, per deos immortales, utrum esse uobis consilia siccorum, an uinolentorũ somnia; & utrũ cogitata sapientum, an optata furiosorum uidentur? Videte nunc proximo capite, ut impurus helluo turbet Remp. ut à maioribus nostris possessiones relictas disperdat & dissipet: ut sit non minus in populi R. patrimonio nepos, quàm in suo. proscribit in sua lege uectigalia, quæ Decemuiri uendant, hoc est, proscribit auctionem publicorum bonorum : agros emi uult, qui diuidantur : quærit pecuniam . uidelicet excogitabit aliquid, atque afferet. nam superioribus capitibus dignitas populi R. uiolabatur, nomẽ imperij in commune

odium orbis terræ uocabatur; urbes pacatæ, agri ſocio=rum, regum ſtatus Decẽuiris donabantur: nunc præſens certa pecunia numerata quæritur. expecto, quid Tribu=nus pl. uigilans & acutus excogitet. ueneat, inquit, ſil=ua Scantia. utrũ tandem, hanc ſiluam in relictis poſſeſ=ſionibus, an in Cenſorũ paſcuis inueniſti? ſi quid eſt, quod indagaris, inueneris, ex tenebris erueris; quanquam ini=quum eſt, tamen conſume ſanè, quoniam cõmodum eſt, quoniam quidem tu attuliſti. ſiluam uero tu Scantiam uendas, nobis Conſulibus, atq; hoc ſenatu? tu ullum uecti gal attingas? tu populi R. ſubſidia belli, tu ornamẽta pa=cis eripias? tum uero hoc me inertiorem Conſulem iudi=cabo, quàm illos fortiſſimos uiros, qui apud maiores no ſtros fuerunt; quòd quæ uectigalia illis Conſulibus po=pulo R. parta ſunt, ea me Conſule ne retineri quidẽ po=tuiſſe iudicabuntur. Vendit Italiæ poſſeſſiones ex ordine omnes. ſanè eſt in eo diligens: nullam enim prætermit=tit. perſequitur in tabulis Cenſorijs totam Siciliam: nul=lum ædificium, nullos agros relinquit. audiſtis auctionẽ populi R. proſcriptam à Tribuno pl. conſtitutam in men ſem Ianuarium. &, credo, nõ dubitatis, quin idcirco hæc ærarij cauſa nõ uendiderint ij, qui armis, & uirtute pe perer ũt, ut eſſet quod nos largitionis cauſa uẽderemus.

Videte nũc, quoad fecerit iter apertius, quàm antea. nam, ſuperiore parte legis quemadmodum Põpeium op pugnarent, à me indicati ſunt: nunc iã ſe ipſi indicabũt. Iubent uenire agros Attalenſium atq; Olympenorum: hos populo R. Seruilij fortiſſimi uiri uictoria adiunxit: deinde agros in Macedonia regios, qui partim T. Flami=nij, partim L. Pauli, qui Perſen uicit, uirtute parti ſunt:

deinde agrum optimum & fructuosissimũ Corinthium, qui L. Mummij imperio ac felicitate ad uectigalia populi R. adiunctus est: post autem agros in Hispania apud Carthaginem nouam, duorum Scipionum eximia uirtute possessos: tum ipsam ueterem Carthaginem uendunt, quam P. Africanus nudatã tectis ac mœnibus, siue ad notandã Carthaginensium calamitatem, siue ad testificandã nostrã uictoriam, siue ad oblatã aliquã religionem, ad æternã hominũ memoriã cõsecrauit. his insignibus atq; infulis imperij uenditis, quibus ornatã uobis maiores uestri Remp. tradiderũt, iubent eos agros uenire, quos Rex Mithridates in Paphlagonia, Ponto, Cappadociaq; possederit. nũ obscure uidẽtur propè hasta præconis insectari Cn. Põpeij exercitũ, qui uenire iubeãt eos ipsos agros, in quibus ille etiã nũc bellũ gerat, atque uersetur? hoc uero cuiusmodi est, quòd eius auctionis, quã cõstituũt, locũ sibi nullũ definiunt? nã Decẽuiris, quibus in locis ipsis uideatur, uendẽdi potestas lege permittitur. Censoribus uectigalia locare nisi in conspectu populi R. nõ licet: his uẽdere uel in ultimis terris licebit? at hoc etiã nequissimi homines consumptis patrimonijs faciunt, ut in atrijs auctionarijs potius, quàm in triuijs, aut in compitis auctionẽtur. hic permittit sua lege Decemuiris, ut, in quibus cõmodum sit tenebris, aut in qua uelint solitudine, bona populi R. possint diuendere. iam illa omnibus in prouincijs, regnis, liberis populis quàm acerba, quàm formidolosa, quàm quæstuosa concursatio decemuiralis futura sit, non uidetis? hæreditatum obeũdarum causa, quibus uos legationes dedistis, qui & priuati, & priuatum ad negotium exierunt, non maximis opibus, neque

ſumma auctoritate præditi, tamen auditis profecto quã graues eorum aduentus ſocijs ueſtris eſſe ſoleant. quamobrem quid putatis impendere hac lege omnibus gentibus terroris & mali, cum mittantur in orbem terrarũ Decemuiri ſummo cum imperio, ſumma cum auaritia, infinitaq; omnium rerum cupiditate? quorum cũ aduẽtus graues, cum faſces formidoloſi, tum uero iudicium, ac poteſtas erit nõ ferenda: licebit enim, quod uidebitur, publicũ iudicare; quod iudicarint, uendere: etiam illud, quod homines ſancti non facient, ut pecuniã accipiant, ne uendant; tamen id ijs ipſum per legẽ licebit. hinc uos quas ſpoliationes, quas pactiones, quã denique in omnibus locis nundinationem iuris, ac fortunarum fore putatis? etenim quod ſuperiore parte legis præfinitum fuit Sylla & Pompeio Coss. id rurſus liberum, infinitumq; fecerunt. iubet eoſdem Decemuiros omnibus agris publicis pergrande uectigal imponere, ut ijdem poſſint et liberare agros, quos commodum ſit, &, quos ipſis libeat, publicare. quo in iudicio perſpici non poteſt, utrum ſeueritas acerbior, an benignitas quæſtuoſior ſit futura. ſunt tamẽ in tota lege exceptiones duæ non tam iniquæ, quàm ſuſpicioſæ. excipit in uectigali imponendo agrum Recentoricum Sicilienſem, in uẽdendis agris eos agros, de quibus cautum ſit fœdere. hi ſunt in Africa, qui ab Hiempſale poſſidentur. hic quæro, ſi Hiempſali ſatis eſt cautum fœdere, & Recentoricus ager priuatus eſt; quid attinuerit excipi? ſin & fœdus illud habet aliquam dubitationem, & ager Recentoricus dicitur nonnunquam eſſe publicus; quem putet exiſtimaturum duas cauſas in orbe terrarum repertas, quibus gratis parceret? nunc quiſnam

tam abstrusus usquam nummus uidetur, quem non architecti huiusce legis olfecerint? prouincias, ciuitates liberas, socios, amicos, reges denique exhauriunt, admouent manus uectigalibus populi R. non est satis. audite uos, qui amplissimo populi, senatusq; iudicio exercitus, habuistis, & bella gessistis. quod ad queq; peruenit, peruenerit ex præda, ex manubijs, ex auro coronario, quod neq; consumptum in monimento, neq; in ærarium relatum sit, id ad Decemuiros referri iubet. hoc capite multa sperant: in omneis imperatores, hæredesq; eorum quæstionẽ suo iudicio cõparant: sed maximam pecuniam se à Fausto ablaturos arbitrantur. quam causam suscipere iurati iudices noluerunt, hanc isti Decemuiri suscipere: idcirco à iudicibus fortasse prætermissam esse arbitrantur, quòd sit ipsis reseruata. deinde etiam in reliquum tempus diligentissime sancit, ut, quod quisq; imperator habeat pecuniæ, protinus ad Decemuiros deferat. hic tamen excipit Pompeium, simillime, ut mihi uidetur, atque in illa lege, qua peregrini Roma eijciuntur, Glaucippus excipitur: non enim hac exceptione unus afficitur beneficio, sed unus priuatur iniuria. sed cui manubias remittit, huius uectigalia inuadit: iubet enim pecuniam, si qua post nos Consules ex nouis uectigalibus recipiatur, hac uti Decemuiros. quasi uero non intelligamus, hæc eos uectigalia, quæ Cn. Pompeius adiunxerit, uendere cogitare. Videtis iam P. C. omnibus rebus, & modis constructam, & coacervatam pecuniam decemuiralem. minuetur huius pecuniæ inuidia: consumetur enim in agrorũ emptionibus. optime. quis ergo emet agros istos? ijdẽ Decẽuiri: tu Rulle (missos .n. facio cæteros) emes, quos uoles:

uendes, quos uoles: utrũq; horum facies, quanti uoles: ca uet enim uir optimus, ne emat ab inuito. quasi uero nõ intelligamus, ab inuito emere, iniuriosum esse; ab nõ inuito, quæstuosum. quãtũ tibi agri uendet, ut alios omittam, socer tuus? & , si ego eius æquitatẽ animi probe noui, uendet non inuitus. facient idẽ cæteri libenter, ut possessionis inuidiã pecunia cõmutent; accipiãt, quod cupiunt; dent, quod retinere uix possunt. Nunc prospicite omniũ rerum infinitam atq; intolerandam licentiã. pecunia coacta est ad agros emendos: ij porro ab inuitis nõ ementur: si cõsenserint possessores non uendere, quid futurum est? referetur pecunia? non licet: exigetur? uetat. uerũ esto: nihil est, quod non emi possit, si tantũ des, quãtum uelit uenditor. spoliemus orbem terrarum, uendamus uectigalia, effundamus ærariũ, ut locupletatis aut inuidiæ, aut pestilẽtiæ possessoribus, agri tamẽ emãtur. quid? tũ quæ erit in istos agros deductio? quæ totius rei ratio, atq; descriptio? deducentur, inquit, coloniæ: quò? quorũ hominum? in quæ loca? quis enim nõ uidet, in colonijs esse hæc omnia considerãda? tibi nos Rulle, & istis tuis harum omniũ rerum machinatoribus totam Italiã inermem tradituros existimasti, quam præsidijs confirmaretis, colonijs occuparetis, omnibus uinclis deuinctã, & constrictam teneretis? ubi enim cauetur, ne in Ianiculo coloniam constituatis? ne urbem hanc urbe alia premere atque urgere possitis? nõ faciemus, inquit. primum nescio: deinde timeo: postremo non committã, ut uestro beneficio potius, quàm nostro consilio salui esse possimus.

Quòd uero totã Italiam uestris colonis cõplere uoluistis, id cuiusmodi esset, neminem'ne nostrũ intellecturũ

existimastis? scriptum est enim, quæ in municipia, quasq; in colonias Decemuiri uelint, deducant colonos, quos uelint; & ijs agros assignent, quibus in locis uelint: ut, cum totam Italiam militibus suis occuparint, uobis non modo dignitatis retinendæ, sed ne libertatis quidem recuperandæ spes relinquatur. atq; hæc à me suspicionibus, & coniectura coarguuntur. Iam omnis omnium tolletur error: iam aperte ostendent, sibi nomen huius Reip. sedem urbis atque imperij, denique hoc templum Iouis Optimi Maximi, atque hanc arcem omnium gentium displicere. Capuam deduci colonos uolunt. illam urbem huic urbi rursus opponere, illuc opes suas deferre, & imperij nomen transferre cogitant. qui locus, propter ubertatem agrorum, abundãtiamq; rerum omniũ, superbiam, & crudelitatem genuisse dicitur; ibi nostri coloni, delecti ad omne facinus, à Decemuiris collocabuntur. et, credo, qua in urbe homines in ueteri dignitate, fortunaq; nati copiam rerum moderate ferre non potuerunt, in ea isti uestri satellites modeste insolentiam suam continebunt. maiores nostri Capua magistratus, senatum, consilium commune, omnia denique insignia Reip. sustulerunt, neque aliud quidquam nisi inane nomen Capuæ reliquerunt: nõ crudelitate: quid enim illis fuit clemẽtius, qui etiam externis hostibus uictis sua sæpissime reddiderunt? sed consilio, quòd uidebant, si quod Reip. uestigium illis mœnibus cõtineretur, urbem ipsam imperio domicilium præbere posse. uos hæc, nisi euertere Remp. cuperetis, ac uobis nouam dominationem comparare, credo, quàm perniciosa essent, nõ uideretis: quid enim cauendum est in colonijs deducendis? si luxuries,

Annibalem ipſum Capua corrupit: ſi ſuperbia, nata ini=
bi eſſe ex Campanorum faſtidio uidetur: ſi præſidiũ, nõ
præponitur huic urbi iſta colonia, ſed opponitur. at quẽ
admodum armatur, dij immortales? nam bello Punico
quidquid potuit Capua, potuit ipſa per ſeſe: nunc omnes
urbes, quæ circum Capuam ſunt, à colonis per eoſdem
Decemuiros occupabuntur: hanc enim ob cauſam per=
mittit ipſa lex, in omnia, quæ uelint, oppida colonos ut
Decẽuiri deducant, quos uelint. atque his colonis agrum
Cãpanum & Stellatem campum diuidi iubet. nõ que=
ror diminutionẽ uectigalium, nõ flagitium huius iactu
ræ atque dãni: prætermitto illa, quæ, nemo eſt, quin gra=
uiſſime & ueriſſime cõqueri poſſit, nos caput patrimo=
nij publici, pulcherrimam populi R. poſſeſſionem, ſubſi=
dium annonæ, horreum belli, ſub ſigno, clauſtriſq; Reip.
poſitum uectigal ſeruare non potuiſſe; eum denique nos
agrum P. Rullo conceſſiſſe, qui ager ipſe per ſeſe & Syl=
lanæ dominationi, & Gracchorum largitioni reſtitiſſet:
non dico, ſolum hoc in Rep. uectigal eſſe, quod amiſſis
alijs remaneat, intermiſſis non conquieſcat; in pace nite=
at, in bello non obſoleſcat; militem ſuſtentet, hoſtem non
pertimeſcat: prætermitto omnem hanc orationem, &
concioni reſeruo: de periculo ſalutis ac libertatis loquor:
quid enim exiſtimatis integrum uobis in Rep. fore, ut
in ueſtra libertate, ac dignitate retinendum, cum Rul=
lus, atq; ij, quos multo magis quàm Rullum timetis, cũ
omni egentium atq; improborũ manu, cum omnibus co
pijs, cum omni argento, & auro Capuã, & urbes circa
Capuã occuparint? his ego rebus P. C. reſiſtam uehemẽ=
ter atq; acriter, neq; patiar homines ea me Cõſule expro
mere,

mere, quæ cótra Remp. diu cogitarint. Errastis Rulle uehementer & tu, & nónulli collegæ tui, qui sperastis uos contra Consulē ueritate, non ostentatione popularem, posse in euertēda Rep. populares existimari. lacesso uos, in concionem uoco, populo R. disceptatore uti uolo: etenim, ut ita circūspiciamus omnia, quæ populo grata atque iucunda sunt, nihil tam populare, q̄ pacem, q̄ concordiam, quàm otium reperiemus. solicitam mihi ciuitatē suspicione, suspensam metu, perturbatam uestris legibus, & concionibus, & seditionibus tradidistis: spem improbis ostendistis, timorem bonis iniecistis: fidem de foro, dignitatē de Rep. sustulistis. hoc motu, atque hac perturbatione animorū, atque rerum cum populo R. uox, & auctoritas Cósulis repente in tantis tenebris illuxerit; cum ostenderit nihil esse metuēdum, nullum exercitum, nullam manum, nullas colonias, nullam uenditionem uectigalium, nullum imperium nouum, nullum regnum decemuirale, nullam alterā Romā, neque aliam sedem imperij nobis Cósulibus futurā, summamq; tranquillitatem pacis atque otij: uerendū, credo, nobis erit, ne uestra ista præclara lex agraria magis popularis esse uideatur. cū uero scelera consiliorum uestrorum, fraudemq; legis et insidias, quæ ipsi populo R. à popularibus Tribunis pl. fiant, ostendero: pertimescā, credo, ne mihi non liceat contra uos in concione consistere: præsertim cū mihi deliberatū et constitutum sit, ita gerere Consulatum, quo uno modo geri grauiter & libere potest, ut neque prouinciā, neque honorē, neque ornamentū aliquod, aut cómodum, neq; rem ullā, quæ à Tribuno pl. impediri possit, appetiturus sim. dicit frequentissimo se=

natu Cõsul Calẽdis Ian. ſeſe, ſi ſtatus hic Reip. maneat, neque aliud negotiũ extiterit, quod honeſte ſubterfugere non poſſit, in prouinciam non iturum. ſic me in hoc magiſtratu geram populi R. ut poſſim Tribunum pl. Reip. iratum coercere, mihi iratum contemnere. quamobrem per deos immortales colligite uos Tribuni pl. deſerite eos, à quibus, niſi proſpicitis, breui tempore deſeremini: conſpirate nobiſcũ: conſentite cum bonis: cõmunem Remp. cõmuni ſtudio, atq; amore defendite. multa ſunt occulte Reip. uulnera, multa nefariorũ ciuium pernicioſa conſilia: nullum externum periculum eſt: nõ Rex, non gens ulla, non natio pertimeſcenda eſt: incluſum malum, inteſtinum, ac domeſticum eſt. huic pro ſe quiſque noſtrum mederi, atque hoc omnes ſanare uelle debemus. erratis, ſi ſenatũ probare ea, quæ dicuntur à me, putatis, populum autem eſſe in alia uoluntate. omnes, qui ſe incolumes uolent, ſequentur auctoritatem Conſulis ſoluti à cupiditatibus, liberi à delictis, cauti in periculis, nõ timidi in contentionibus. ꝙ ſi quis ueſtrum ſpe ducitur, ſe poſſe turbulenta ratione honori uelificari ſuo: primũ me Conſule id ſperare deſiſtat: deinde habeat me ipſum ſibi documento, quem equeſtri ortum loco Cõſulem uidet, quæ uitæ uia facillime uiros bonos ad honorem dignitatemq́; perducat. ꝙ ſi uos ueſtrum mihi ſtudium P.C. ad communem dignitatem defendendam profitemini: perficiam profecto, id quod maxime Reſp. deſiderat, ut huius ordinis auctoritas, quæ apud maiores noſtros fuit, eadem nunc longo interuallo Reip. reſtituta eſſe uideatur.

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PL. AD POPVLVM ORATIO XVI.

e ST hoc in more positũ Quirites, instituto'q; maiorum, ut ij, qui beneficio uestro imagines familiæ suæ cõsecuti sũt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficij uestri cum suorum laude coniungant. qua in oratione nonnulli aliquando digni maiorũ loco reperiuntur: plerique aũt hoc perficiunt, ut tãtum maioribus eorũ debitum esse uideatur, unde, etiam quod posteris solueretur, redundaret. mihi quidẽ apud uos de meis maioribus dicendi facultas non datur: non ꝙ non tales fuerint, quales nos illorum sanguine creatos, disciplinisq; institutos uidetis: sed ꝙ laude populari, atq; honoris uestri luce caruerũt. de me aũt ĩpso, uereor ne arrogãtis sit, apud uos dicere; ingrati, tacere: nam &, quibus studijs hanc dignitatem consecutus sim, memet ipsum cõmemorare perquã graue est; & silere de tantis uestris beneficijs nullo modo possum. quare adhibebitur à me certa ratio, moderatio'q; dicendi; ut, quid à uobis acceperim, commemorem; quare dignus uestro summo honore, singulariq; iudicio sim, ipse modice dicam, si necesse erit; uos eosdem existimaturos putem, qui iudicauistis. Me perlongo interuallo propè memoriæ, temporum'q; nostrorum primum, hominem nouum, Consulem fecistis: & eum locum, quẽm nobilitas præsidijs firmatum, atque omni ra-

tione obuallatum tenebat, me duce reſcidiſtis, uirtutiq; in poſterũ patere uoluiſtis: neque me tantũmodo Conſulem, quod eſt ipſum per ſeſe ampliſſimũ, ſed ita feciſtis, quo modo pauci nobiles in hac ciuitate Conſules facti ſunt, nouus ante me nemo. nam profecto ſi recordari uolueritis de nouis hominibus, reperietis, eos, qui ſine repulſa Cõſules facti ſunt, diuturno labore, atque aliqua occaſione eſſe factos, cũ multis annis poſt petiſſent, ꝗ̃ Praetores fuiſſent, aliquanto ſerius, quàm per ætatem, ac per leges liceret; qui autẽ anno ſuo petierint, ſine repulſa non eſſe factos: me eſſe unum ex omnibus nouis hominibus, de quibus meminiſſe poſſimus, qui Conſulatũ petierim, cum primũ licitum ſit; Conſul factus ſim, cum primum petierim: ut ueſter honos ad mei tẽporis diem petitus, non ad alienæ petitionis occaſionem interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, ſed dignitate impetratus eſſe uideatur. eſt illud ampliſſimum, quod paulo ante cõmemoraui, Quirites, ꝙ hoc honore ex nouis hominibus primum me multis poſthabitis affeciſtis, ꝙ prima petitione, quòd anno meo: ſed tamen magnificentius, atque ornatius eſſe illo nihil poteſt, ꝙ meis comitijs non tabellam indicem tacitæ libertatis, ſed uocem uiuã præ uobis indicẽ ueſtrarum erga me uoluntatum, ac ſtudiorũ tuliſtis: itaque me non extrema tribus ſuffragiorũ, ſed primi illi ueſtri cõcurſus: neque ſingulæ uoces præconum, ſed una uoce uniuerſus populus R. Conſulem declarauit. hoc ego tam inſigne, tam ſingulare ueſtrũ beneficium Quirites cum ad animi mei fructum, atque lætitiã duco eſſe permagnum, tum ad curam, ſolicitudinemq; multo maius: uerſantur enim Quirites in ani-

mo meo multæ, & graues cogitationes, quæ mihi nullam partem neq; diurnæ neq; nocturnæ quietis impartiunt: primũ tuendi Consulatus: quæ cũ omnibus est difficilis, et magna ratio, tum uero mihi præter cæteros, cui errato nulla uenia, recte facto exigua laus, et ab inuitis expressa proponitur, nõ dubitanti fidele cõsiliũ, nõ laboranti certum subsidium nobilitatis ostenditur. ꝙ si solus in discrimen aliquod adducerer, ferrem Quirites animo æquiore: sed mihi uidẽtur certi homines, si qua in re me nõ modo cõsilio, uerũ etiã casu lapsum esse arbitrabũtur, uos uniuersos, qui me antetuleritis nobilitati, uituperaturi. mihi aũt Quirites omnia potius perpetienda esse duco, q̃ non ita gerendum Consulatum, ut in omnibus meis factis, atque consilijs uestrũ de me factum, cõsiliumq; laudetur. accedit etiam ille mihi summus labor, ac difficillima ratio Consulatus gerẽdi, ꝙ non eadem, qua superioribus Cõsulibus, lege, & conditione utendum esse decreui: qui aditum huius loci, conspectumq; uestrum partim magnopere fugerunt, partim nõ uehementer secuti sunt. ego autem nõ solum hoc in loco dicã, ubi est id dictu facillimum; sed in ipso senatu, in quo esse locus huic uoci non uidebatur, popularẽ me futurũ esse Consulem, prima mea illa oratione Calendis Ian. dixi: neque enim ullo modo facere possũ, ut, cum me intelligã non hominum potentium studio, non excellentibus gratijs paucorũ, sed uniuersi populi R. iudicio Cõsulem ita factũ, ut nobilissimis hominibus longe præponerer, nõ et in hoc magistratu, et in omni uita essem popularis. sed mihi ad huiusce uerbi uim, et interpretationẽ uehemẽter opus est uestra sapientia: uer-

ſatur enim magnus error propter inſidioſas nonnullorũ ſimulationes; qui cum populi non ſolum commoda, uerum etiam ſalutem oppugnant, et impediunt, oratione aſſequi uolunt, ut populares eſſe uideantur. ego, qualẽ Calẽdis Ian. acceperim Remp. Quirites, intelligo, plenam ſolicitudinis, plenam timoris, in qua nihil erat mali, nihil aduerſi, quod nõ boni metuerẽt, improbi expectarẽt. omnia turbulenta conſilia contra hunc Reip. ſtatum, & contra ueſtrum otium partim iniri, partim nobis Conſulibus deſignatis inita eſſe dicebãtur. ſublata erat de foro fides, nõ ictu aliquo nouæ calamitatis, ſed ſuſpicione, ac perturbatione iudiciorum, infirmatione rerum iudicatarum: nouæ dominationes, extraordinaria nõ imperia, ſed regna quæri putabãtur. quæ cum ego nõ ſolum ſuſpicarer, ſed planè cernerẽ; neque enim obſcure gerebantur: dixi in ſenatu, in hoc magiſtratu me popularẽ Conſulem futurum: quid enim eſt tam populare, q̃ pax? qua nõ modo ij, quibus natura ſenſum dedit, ſed etiã tecta, atque agri mihi lætari uidentur. quid tã populare, q̃ libertas? quam non ſolum ab hominibus, uerũ etiam à beſtijs expeti, atque omnibus rebus antepcni uidetis. quid tã populare, q̃ otium? quod ita iucundũ eſt, ut et uos, & maiores ueſtri, & fortiſſimus quiſque uir maximos labores ſuſcipiendos putet, ut aliquãdo in otio poſſit eſſe præſertim in imperio, ac dignitate: qui iccirco etiã maioribus noſtris præcipuam laudem, gratiamq; debemus, ꝗ eorum labore eſt factũ, ut impune in otio eſſe poſſemus. quare qui poſſum nõ eſſe popularis, cum uideam hæc omnia Quirites, pacem externam, libertatem propriam generis, ac nominis ueſtri, otium do

mesticũ, denique omnia, quæ uobis chara, atque ampla sunt, in fidem, & quodã modo in patrocinium mei Consulatus esse collata? neque enim Quirites illud uobis iucundum, aut populare debet uideri, largitio aliqua promulgata, quæ uerbis ostentari potest, re uera fieri, nisi exhausto ærario, nullo pacto potest. neque uero illa popularia sunt existimãda, iudiciorũ perturbationes, rerũ iudicatarum infirmationes, restitutio damnatorum, qui ciuitatum afflictarum perditis iam rebus extremi exitiorum solent esse exitus: neque, si qui agros populo R. pollicentur, si aliud quiddã obscure moliũtur, aliud spe ac specie simulationis ostentant, populares existimandi sunt. nam uere dicam Quirites, genus ipsum legis agrariæ uituperare non possum: uenit enim mihi in mentẽ, duos clarissimos, ingeniosissimos, amãtissimos plebis Romanæ uiros, Ti. & C. Gracchos plebem in agris publicis constituisse, qui agri à priuatis antea possidebantur. nõ sum autem ego is Consul, qui, ut plerique, nefas esse arbitrer, Gracchos laudare, quorum consilijs, sapientia, legibus multas esse uideo Reip. partes constitutas. itaque, ut initio mihi designato Consuli nunciabatur, legem agrariam Tribunos pl. designatos conscribere, cupiebam, quid cogitarent, cognoscere: etenim arbitrabar, quoniam eodem anno gerendi nobis essent magistratus, esse aliquam cportere inter nos bene administrandæ Reip. societatem. cum familiariter me in eorum sermonem insinuarem, ac darem, celabar, excludebar: & cum ostenderem, si lex utilis plebi Romanæ mihi uideretur, auctorem me, atque adiutorem futurum, tamen aspernabantur hanc liberalitatem meam:

negabant me adduci posse, ut ullam largitionem proba rem . finẽ feci offerendi mei, ne forte mea sedulitas aut insidiosa, aut impudẽs uideretur. interea non desistebant clàm inter se conuenire, priuatos quosdam adhibere, ad suos cœtus occultos noctem adiungere, & solitudinem . quibus rebus quanto in metu fuerimus, ex uestra solici=tudine, in qua illis temporibus fuistis, facile assequi cõie=ctura poteritis. ineunt tandem magistratus Tribuni pl. cõcio tandẽ expectata P. Rulli, ꝗ & princeps erat agra=riæ legis, & truculentius se gerebat, q̃ cæteri : iam desi=gnatus alio uultu, alio uocis sono, alio incessu esse medi tabatur, uestitu obsoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior q̃ ante, barbáq; maiore , ut oculis & aspectu denunciare omnibus uim tribunitiã, & minitari Reip . uideretur. legem hominis, concionemq; expectabam. lex initio nulla proponitur : cõcionẽ in primis aduocari iu=bet. summa cũ expectatione cõcurritur. explicat oratio nem sanè longam, & uerbis ualde bonis . unum erat , quod mihi uitiosum uidebatur, ꝗ tanta ex frequentia inueniri nemo potuit, qui intelligere posset , quid dice=ret. hoc ille utrũ insidiarum causa fecerit, an hoc genere eloquẽtiæ delectetur, nescio. tamen si qui acutiores in cõ cione steterant , de lege agraria nescio quid uoluisse eũ dicere suspicabantur . aliquando tandem me designato lex in publicũ proponitur : concurrunt iussu meo plu=res uno tempore librarij: descriptam legem ad me affe=runt . omni hoc uobis rõne confirmare possum Quiri=tes, hoc animo me ad legendam legem, cognoscendamq; uenisse, ut, si eam uobis accõmodatam, atque utilem esse intelligerem, auctor eius, atque adiutor essem: non enim

natura, neq; dissidio, neque odio penitus insito bellũ ne=
scio quod habet susceptum Consulatus cum Tribunatu,
quia persæpe seditiosis atq; improbis Tribunis pl. boni et
fortes Cõsules obstiterunt, & quia uis tribunitia nõnun
quã libidini restitit consulari. non potestatum dissimili=
tudo, sed animorũ disiũctio dissensionẽ facit. itaque hoc
animo legem sumpsi in manus, ut eã cuperem esse ap=
tã uestris cõmodis, & eiusmodi, quã Consul re, non ora=
tione popularis et honeste, & libenter posset defendere.
atqui ego à primo capite legis usq; ad extremũ reperio
Quirites, nihil aliud cogitatum, nihil aliud susceptũ, ni=
hil aliud actũ, nisi uti decem reges ærarij, uectigalium,
prouinciarum omnium, totius Reip. regnorũ, liberorum
populorum, orbis denique terrarum domini constituerẽ
tur legis agrariæ simulatione, atque nomine. sic cõfirmo
Quirites, hac lege agraria, pulchra, atque populari, dari
uobis nihil, condonari certis hominibus omnia; ostẽtari
populo R. agros, eripi etiam libertatem; priuatorũ pe=
cunias augeri, publicas exhauriri; denique, quod est indi
gnissimũ, per Tribunum pl. quem maiores præsidem li=
bertatis, custodemq; esse uoluerunt, reges in ciuitate con
stitui. quæ cũ exposuero: si falsa uobis uidebuntur esse,
sequar auctoritatem uestram, mutabo meã sententiã:
sin insidias fieri libertati uestræ simulatione largitionis
intelligetis, nolitote dubitare plurimo sudore, & sangui
ne maiorum uestrorum partam, uobisq; traditam liber=
tatem, nullo uestro labore Consule adiutore defendere.
Primũ caput est legis agrariæ: quo, ut illi putant, tenta=
mini leuiter, quo animo libertatis uestræ diminutionem
ferre possitis. iubet enim, Tribunũ pl. qui eã legẽ tulerit

creare Decẽuiros per tribus ſeptem decem, ut, quem no=
uem tribus fecerint, is Decemuir ſit. hic quæro, quam ob
cauſam initiũ rerum, ac legum ſuarũ hinc duxerit, ut
populus R. ſuffragio priuaretur? toties legibus agrarijs
curatores cõſtituti ſunt, Triũuiri, Quinqueuiri, Decem=
uiri: quæro, à populari Tribuno pl. ecquando niſi per
XXXV tribus creati ſint? etenim cũ omnes poteſtates,
imperia, curationes ab uniuerſo populo R. proficiſci cõ=
uenit, tum eas profecto maxime, quæ conſtituuntur ad
populi fructum aliquem, & commodum; in quo &
uniuerſi deligant, quem populo R. maxime conſulturũ
putent; & unuſquiſque ſtudio, & ſuffragio ſuo uiam
ſibi ad beneficiũ impetrandũ munire poſſit. hoc Tribu=
no pl. potiſſimũ uenit in mentem, populũ R. uniuerſum
priuare ſuffragijs, paucas tribus nõ certa conditione iu=
ris, ſed ſortis beneficio fortuito ad uſurpandã libertatem
uocare. Itẽ inquit eodemq; modo capite altero, ut co
mitijs Pontificis Maximi. ne hoc quidẽ uidit, maiores no
ſtros tam fuiſſe populares, ut, quod per populum creari
fas non erat propter religionem ſacrorum, in eo tamen
propter amplitudinem ſacerdotij uoluerint populo ſup=
plicari. atq; hoc idẽ de cæteris ſacerdotijs Cn. Domitius
Trib. pl. uir clariſſimus tulit; ꝙ populus per religionem
ſacerdotia mandare non poterat, ut minor pars populi
uocaretur; ab ea parte qui eſſet factus, is à collegio coo=
ptaretur. uidete, quid interſit inter Cn. Domitiũ Trib. pl.
hominem nobiliſſimũ, & P. Rullũ: qui tentauit, ut opi=
nor, patientiã ueſtram, cum ſe nobilem eſſe diceret. Do=
mitius, quod, per cerimonias, populi fieri nõ poterat; ra=
tione aſſecutus eſt, ut id, quoad poſſet, quoad fas eſſet,

quoad liceret, populi ad partes daret: hic, quod populi
propriũ semper fuit, quod nemo imminuit, nemo immu
tauit, quin ij, qui populo agros essent assignaturi, ante
acciperẽt à populo beneficium, q̃ darent, id totum eripe=
re uobis, atque è manibus extorquere conatus est. ille,
quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodam
modo dedit: hic, quod adimi nullo pacto poterat pote=
state, quadam rõne eripere conatur. quæret quispiam,
in tanta iniuria, tantaq́; impudentia quid spectarit. non
defuit consilium: fides erga plebem Romanam, æquitas
in uos, libertatemq́; uestram uehementer defuit. iubet
enim comitia Decemuiris habere creandis eum, qui le=
gem tulerit. hoc dicam planius. iubet Rullus, homo non
cupidus, neque appetens, habere comitia Rullum. non
dum reprehendo. uideo fecisse alios. illud, quod nemo
fecit, de minore parte populi, quò pertineat, uidete.
habebit comitia: uolet eos denunciare, quibus regia po=
testas hac lege quæritur. uniuerso populo neque ipse cõ=
mittit, neque illi horum consiliorum auctores commit=
ti recte putant posse. sortietur tribus idem Rullus, ho=
mo felix: educet, quas uolet, tribus: quos nouẽ tribus
Decemuiros fecerint ab eodem Rullo eductæ, hos omniũ
rerum, ut iam ostendam, dominos habebimus. atque
ij, ut grati, ac memores beneficij esse uideantur, ali=
quid se nouem tribuum notis hominibus debere confite
buntur: reliquis uero sex & XX tribubus, nihil erit,
quod non putent posse suo iure denegare. quos tandem
igitur Decẽuiros creari uult? se primũ: qui licet? leges
enim sunt ueteres, neq; eæ cõsulares, si quid interesse hoc
arbitramini, sed tribunitiæ, uobis, maioribusq́; uestris

uehemēter gratæ, atq; iucūdæ. Licinia est lex, atque altera Ebutia: quæ nō modo eū, qui tulerit de aliqua curatione, ac potestate, sed etiam collegas eius, cognatos, affines excipit, ne eis ea potestas curatio'ue mādetur. etenim si populo consulis: remoue te à suspicione alicuius tui cō modi: fac fidem, te nihil nisi populi utilitatē, & fructū quærere: sine ad alios potestatē, ad te gratiam beneficij tui peruenire. nā hoc quidem uix est liberi populi, uix uestrorum animorum, ac magnificentiæ. quis legem tulit? Rullus. quis maiorē partem populi, suffragijs priuauit? Rullus. quis comitijs præfuit? Rullus. quis tribus, quas uoluit, uocauit, nullo custode sortitus? quis Decēuiros, quos uoluit, renūciauit? idē Rullus. quem principem renūciauit? Rullū. uix mehercule seruis hoc eum suis, non uobis omnium gentium dominis, probaturū arbitrarer. optimæ leges igitur hac lege sine ulla exceptione tollentur. idē legis sibi sua lege curationē petet: idem, maiore parte populi suffragijs spoliata, comitia habebit: quos uolet, atq; in ijs se ipsum renūciabit: et uidelicet collegas suos adscriptores legis agrariæ non repudiabit, à quibus ei locus primus inuidiæ in præscriptione legis concessus est: cæteri fructus omnium rerum, qui in spe legis huius positi sunt, cōmuni cautione, atq; æqua sibi parte retinētur. at uidete hominis diligētiā, si aut Rullū cogitasse, aut si Rullo potuisse in mentē uenire arbitramini. uiderūt ij, qui hæc machinabātur; si uobis ex omni populo deligēdi potestas esset data, quæcūque res esset, in qua fides, integritas, uirtus, auctoritas quæreretur, uos eā sine dubitatione ad Cn. Pompeium principem delaturos. etenim quē unū ex cūctis delegissetis, ut eū omnibus

omniũ gentium bellis terra, & mari præponeretis, certe in Decẽuiris faciendis, siue fides haberetur, siue honos, & cõmitti huic optime, & ornari hunc iustissime posse intelligebant. itaque excipitur hac lege nõ adolescentia, non legitimũ aliquod impedimentũ, nõ potestas, nõ magistratus ullus alijs negotijs, ac legibus impeditus, reus denique, quo minus Decẽuir fieri possit. præsentẽ eum profiteri iubet. quod nulla alia in lege unquã fuit, ne in ijs quidẽ magistratibus, quorũ certus ordo est. timebat. n. Põpeius, ne, si adesset, ferri nõ posset; aut ne, si accepta lex esset, illũ sibi collegã ascriberetis custodẽ ac uindicẽ cupiditatũ. hic, quoniã uideo uos hominis dignitate, & cõtumelia legis esse cõmotos; renouabo illud, quod initio dixi, regnũ cõparari, libertatẽ uestrã hac lege funditus tolli. an uos aliter existimabatis, cũ ad omnia uestra pauci homines cupiditatis oculos adiecissent, non eos in primis id acturos, ut ex omni custodia uestræ libertatis, ex omni potestate, curatione, patrocinio uestrorũ cõmodorũ Cn. Põpeius depelleretur? uiderũt, & uident, si per imprudentiã uestram, negligentiam meam, legem incognitam acceperitis, fore uti postea cognitis insidijs, cum Decemuiros crearetis, tum uitijs omnibus, & sceleribus legis Cn. Põpeij præsidium opponendũ putetis. & hoc paruum argumentum uobis erit, à certis hominibus dominationem, potestatemq; omnium rerum quæri, cũ uideatis eum, quem custodẽ uestræ libertatis fore uideãt, expertem fieri dignitatis. Cognoscite nunc, quæ potestas Decemuiris, & quanta detur. primũ lege curiata Decemuiros ornat. iã hoc inauditum, et planè nouo more, uti curiata lege magistratus detur, cui nullus co=

mitijs ante ſit datus.eã legem ab eo Prætore,qui ſit primus factus,ferri iubet:at quo modo?ut ij Decẽuiratum habeãt,quos plebs deſignauerit.oblitus eſt,nullos à plebe deſignari. & is orbem terrarũ conſtringit nouis legibus,qui,quid in ſecundo capite ſcriptum eſt,non meminit in tertio.atq; hic perſpicuũ eſt, quid iuris à maioribus acceperitis,quid ab hoc Tribuno pl. uobis relinquatur. maiores de omnibus magiſtratibus bis uos ſententiã ferre uoluerunt. nã centuriata lex Cenſoribus ferebatur,cum curiata cæteris patricijs magiſtratibus:tum iterum de eiſdem iudicabatur,ut eſſet reprehendendi poteſtas, ſi populum beneficij ſui pœniteret.nũc quia prima illa comitia tenetis cẽturiata,& tributa: curiata tãtum auſpiciorum cauſa remãſerunt. hic aũt Tribunus pl.qa uidebat poteſtatem neminem iniuſſu populi, aut plebis poſſe habere; curiatis ea comitijs, quæ uos non ſinitis, cõfirmauit; tributa,quæ ueſtra erant, ſuſtulit. ita cum maiores binis comitijs uoluerint uos de ſingulis magiſtratibus iudicare, hic homo popularis ne unã quidem populo comitiorũ poteſtatẽ reliquit. ſed uidete hominis religionẽ,& diligentiã. uidit,& perſpexit, ſine curiata lege Decemuiros habere poteſtatẽ non poſſe, quoniã per nouem tribus eſſent conſtituti.iubet ferre de his legẽ curiatã: Prætori imperat:q̃ id ipſum abſurde, nihil ad me attinet:iubet enim,qui primus ſit Prætor factus, eũ legẽ curiatã ferre: ſin is ferre nõ poſſet, qui poſtremus ſit:ut aut luſiſſe in tãtis rebus, aut profecto neſcio quid ſpectaſſe uideatur. uerũ hoc,quod eſt aut ita puerſum, ut ridiculũ;aut ita malitioſum,ut obſcurũ ſit;relinquamus: ad religionem hominis reuertamur.uidet, ſine le=

ge curiata nihil agi per Decēuiros posse. quid postea, si ea lata nō erit? attēdite ingeniū. tū ij Decemuiri, inquit, eodē iure sint, quo qui optima lege. si hoc fieri potest, ut in hac ciuitate, quæ longe iure libertatis cæteris ciuitatibus antecellit, quisquā nullis comitijs imperiū, aut potestatē assequi possit: quid attinet tertio capite, legē curiatam ferre, iubere, quoniā quarto permittas, ut sine lege curiata idē iuris habeant, quod haberent, si optima lege à populo essent creati? Reges cōstituuntur, nō Decēuiri, Quirites: hiq; ab ijs initijs, fundamētisq; nascuntur, ut, non modo cū gerere cœperint, sed etiam cū constituentur, omne uestrū ius, potestas, libertasq; tollatur. at uidete, q̄ diligēter retineat ius tribunitiæ potestatis. Consulibus legē curiatā ferentibus à Tribunis pl. sæpe est intercessum. neque tamē nos id querimur, esse hác Tribunorū pl. potestatē: tantūmodo si quis ea potestate temere est usus, existimamus. hic Tribunus pl. lege curiata, quā Prætor ferat, adimit intercedēdi potestatē. atque hoc cū in eo reprehendendū est, q̄ per Tribunum pl. tribunitia potestas minuitur: tū in eo deridendum, q̄ Consuli, si legem curiatā non habet, attingere rem militarē non licet; hic, qui uetat intercedere, potestatē, etiā si intercessum sit, tamen eadē constituit, quā si lata esset lex: ut nō intelligā, quare aut hic uetet intercedere, aut quenq̄ intercessurū putet, cū intercessio stultitiam intercessoris significatura sit, non rē impeditura. Sint igitur Decēuiri neque ueris comitijs, hoc est populi suffragijs, neq; illis ad speciē, atq; ad usurpationē uetustatis per XXX lictores auspiciorū causa adumbratis, cōstituti. Videte nūc, eos, qui à uobis nihil potestatis acceperint, quāto

maioribus ornamentis afficiat, q̃ omnes nos affecti sumus, quibus uos amplissimas potestates dedistis. iubet auspicij coloniarum deducendarum causa Decemuiros habere pullarios. eodẽ iure, inquit, quo habuerũt Tresuiri lege Sempronia. audes etiã Rulle mentionem facere legis Semproniæ? nec te ea lex ipsa cõmonet, Tresuiros illos XXXV tribuũ suffragio esse creatos? & cum tu à Ti. Gracchi æquitate, ac pudore lõgissime remotus sis: id, quod dissimillima rõne factum sit, eodem iure putas esse oportere? dat præterea potestatẽ, uerbo prætoriam, re uera regiã: definit in quinquenniũ: facit sempiternã: tantis enim confirmat opibus, & copijs, ut inuitis eripi nullo modo possit. deinde ornat apparitoribus, scribis, librarijs, præconibus, architectis, præterea mulis, tabernaculis, centurijs, suppellectili: sumptũ haurit ex ærario: suppeditat à socijs: ianitores ex equestri loco ducentos in annos singulos, stipatores corporis constituit, eosdẽ ministros, & satellites potestatis. formã adhuc habetis Quirites, et speciem ipsam tyrannorũ; insignia ueteris potestatis, nondũ ipsam potestatem. dixerit. n. fortasse quispiã quid me ista lædũt, scriba, lictor, præco, pullarius? omnia sunt hæc huiusmodi Quirites, ut, ea qui habeat sine uestris suffragijs, aut rex non ferẽdus, aut priuatus furiosus esse uideatur. perspicite, quãta potestas permittatur: nõ priuatorum insaniam, sed intolerantiã regis esse dicetis. primũ permittitur infinita potestas innumerabilis pecuniæ conficiendæ de uestris uectigalibus non fruendis, sed alienãdis. deinde orbis terrarũ, gentiumq; omniũ datur cognitio sine consilio, pœna sine prouocatione, animaduersio sine auxilio. iudicare per quinquen

nium

nium uel de Consulibus, uel de ipsis Tribunis pl. pote=runt. de illis interea nemo indicabit. magistratus his ge=rere licebit, causam dicere non licebit: emere agros à quibus uolent, uel quos uolent, quàm uolent magno po=terunt: colonias deducere nouas, renouare ueteres, to=tam Italiam suis colonijs ut complere liceat, permittitur: omnes prouincias obeundi, liberos populos agris multan=di, regnorũ uel dandorum summa potestas datur: cum uelint, Romæ esse, cum cõmodum sit: quacunque uelint, summo cum imperio, iudicioq; omnium rerum uagari ut liceat, conceditur: interea dissoluant iudicia publica: de consilijs abducant, quos uelint: singuli de maximis rebus iudicent: Quæstori permittant: finitorem mit=tant: ratum sit, quod finitor uni illi, à quo missus erit, renunciauerit. uerbũ mihi deest Quirites, cum ego hanc potestatem regiam appello: sed profecto maior est quæ=dam: nullum enim regnum fuit unquam, quod non si minus iure aliquo, at regionibus tamen certis contine=retur. hoc uero infinitum est, quo & regna omnia, & uestrum imperium, quod latissime patet, & ea, quæ par=tim libera à uobis, partim etiam ignorata uobis sunt, permissu legis continentur. datur igitur eis, primum ut liceat eis uendere omnia, de quibus uendendis S.C. facta sunt M. Tullio, Cn. Cornelio Coss. cur hoc tam est obscu=rum, atque cæcum? quid? ista omnia, de quibus senatus censuit, nominatim in lege perscribi non'ne potuerunt? duæ sunt huius obscuritatis causæ Quirites: una pudo=ris, siquis pudor esse potest in tam insigni impudentia: altera sceleris: nam neq; ea, quæ senatus nominatim uẽ=denda censuit, audet appellare: sunt enim loca publica

urbis, sunt sacella, quæ post restitutam tribunitiam potestatem nemo attigit, quæ maiores in urbe partim periculi perfugia esse uoluerunt. hæc lege tribunitia Decemuiri uendent. accedet eò mons Gaurus: accedent salicta ad Minturnas: adiungetur etiam illa uia uendibilis Herculeana multarum deliciarum, & magnæ pecuniæ, per multa alia, quæ senatus propter angustias ærarij uendẽda censuit, Consules propter inuidiam non uendiderũt. uerum hæc fortasse propter pudorem in lege reticentur. sed illud magis est credendum, & pertimescendum, quòd audaciæ decemuirali corrumpendarum tabularum publicarum, fingendorumq; S.C. quæ facta nunquam sunt, cum ex eo numero, qui per eos annos Cõsules fuerunt, multi mortui sint, magna potestas permittitur. nisi forte nihil est æquum uos de eorum audacia suspicari, quorum cupiditati nimium angustus orbis terrarum esse uideatur. Habetis unum uenditionis genus; quod magnum uideri uobis intelligo: sed attendite animos ad ea, quæ cõsequuntur: hunc quasi gradum quendam atque aditum ad cætera iactum intelligetis. QVI AGRI, QVAE LOCA, AEDIFICIA. quid est præterea? multa in mancipijs, in pecore, auro, argento, ebore, ueste, suppellectili, cæteris rebus. quid dicam? inuidiosum putasset hoc fore, si omnia nominasset? non metuit inuidiam. quid ergo? longum putauit, & timuit, ne quid præteriret: adscripsit: ALIVD'VE QVID. qua breuitate rẽ nullam esse exceptã uidetis. quidquid ergo sit extra Italiam, quod publicum populi R. factum sit L. Sylla, Q. Pompeio Coss. aut postea, id Decemuiros iubet uendere. hoc capite Quirites omneis gentes, natio-

nes,prouincias,regna Decemuirũ ditioni,iudicio,potēsta tiq; permissa,& condonata esse dico.primum hoc quæro,qui tandem locus usquam sit, quem non possint Decemuiri dicere publicum populi R. esse factum? nam cum idem possit iudicare,qui dixerit:quid est,quod non liceat ei dicere,cui liceat eidem iudicare? cõmodum erit Pergamum,Smyrnam,Tralleis,Ephesum,Miletum , Cyzicum,totã denique Asiam,quæ post L.Syllam,Q. Pompeium Coss.recuperata sit, populi R. factam esse dicere. utrum,oratio ad eius rei disceptationem deerit, an,cum idem & disseret,& iudicabit,impelli non poterit,ut falsum iudicet? an, si condemnare Asiam uolet , terrorem damnationis,& minas non,quãti uolet,æstimabit?quid (quod disputari cõtra nullo pacto potest, quoniam statutum à uobis est,& iudicatum: quam hæreditatem iam creuimus)regnum Bithyniæ?quod certe publicum est populi R.factum. num quid causæ est, quin omnes agros, urbes,statiua,portus, totã denique Bithyniam Decemuiri uendituri sint?quid Mitylenæ?quæ certe uestræ Quirites belli lege, ac uictoriæ iure factæ sunt: urbs & natura,& situ, & descriptione ædificiorum,& pulchritudine in primis nobilis; agri iucundi,& fertiles : nempe eodem capite inclusi continentur.quid Alexandria, cunctáq; Aegyptus?ut occulte latet? ut recondita est?ut furtim tota Decemuiris traditur? quis enim uestrum hoc ignorat?dici,illud regnum testamento Regis Alexandrini populi R.esse factum.hic ego Consul populi R.nõ modo nihil iudico,sed ne quid sentiam quidem profero magna.n.mihi res non modo ad statuendum, sed etiam ad dicendum uidetur esse.uideo, qui testamentum factum

esse confirmet: auctoritatem senatus extare hæreditatis aditæ sentio, tum quando Alexandro mortuo Legatos Tyrum misimus, qui ab illo pecuniam depositam nostris recuperarent. hæc L. Philippum sæpe in senatu confirmasse memoria teneo. eũ, qui regnũ illud teneat hoc tẽpore, neq; genere, neque animo regio esse, inter omnes ferè uideo conuenire. dicitur contra: nullum esse testamentum: non oportere populum R. omnium regnorum appetentem uideri: demigraturos in illa loca nostros homines propter agrorum bonitatem, & omnium rerum copiam, hac tanta de re P. Rullus cum cæteris Decemuiris collegis suis iudicabit? & uerum iudicabit? nam utrunq; ita magnum est, ut nullo modo neque concedẽdum, neq; ferendum sit. uolet esse popularis, populo R. adiudicabit. ergo idem ex sua lege uendet Alexãdriam, uẽdet Aegyptum, urbis copiosissimæ, pulcherrimorumq; agrorum iudex, arbiter, dominus, Rex denique opulẽtissimi regni reperietur. non sumet sibi tantum, nõ appetet: iudicabit Alexandriam Regis esse, à populo R. abiudicabit. primum populi R. hæreditatem Decemuiri iudicent, cum uos uolueritis de priuatis hæreditatibus Centumuiros iudicare? deinde quis aget causam populi R? ubi res ista agetur? qui sunt isti Decemuiri, quos perspiciamus regnũ Alexandriæ Ptolemæo gratis adiudicaturos? quòd si Alexandria petebatur, cur non eosdem cursus hoc tempore, quos L. Cotta, L. Torquato Coss. cucurrerunt? cur non aperte, ut antea? cur non item ut cum decreto & palàm regionem illam petierunt? an quietis ijs, qui per cursum rectum regnum tenere non potuerunt, nunc tetris tenebris, & caligine se Alexandriam peruẽ-

turos arbitrati ſunt? atque illud circunſpicite ueſtris mẽ
* tibus, unáq;. Legatos noſtros, homines auctoritate tenui, qui rerum priuatarũ cauſa legationes liberas obeunt, tamen exteræ nationes ferre uix poſſunt: graue eſt enim nomen imperij, atque id etiam in leui perſona pertimeſcitur, propterea quòd ueſtro, non ſuo, nomine, cum hinc egreſſi ſunt, abutuntur. quid cenſetis, cum iſti Decẽuiri cum imperio, cum faſcibus, cum illa delecta finitorum iuuentute per orbem terrarum uagabuntur? quo tandem animo? quo metu? quo periculo miſeras nationes futuras? eſt in imperio terror: patientur. eſt in aduentu ſumptus: ferent. imperabitur aliquid muneris: non recuſabunt. illud uero quantum eſt Quirites, cum is Decemuir, qui aliquam in urbem aut expectatus, ut hoſpes; aut repente, ut dominus, uenerit; illum ipſum locum, quò uenerit, illam ipſam ſedem hoſpitalem, in quã erit deductus, publicam populi R. eſſe dicet? quanta calamitas populi, ſi dixerit? quantus ipſi quæſtus, ſi negarit? atque ijdem, qui hæc appetunt, queri nonnunquam ſolent, omnes terras Cn. Pompeio, atque omnia maria eſſe permiſſa. ſimile uero eſt, multa committi, an condonari omnia: uel labori & negotio præponi, an prædæ & quæſtui: mitti ad ſocios liberandos, an ad opprimendos. denique ſi quis eſt honos ſingularis, nihil'ne intereſt, utrum populus R. eum, cui uelit, deferat, an is impudenter populo R. per legis fraudem ſurripiatur? Intellexiſtis, quot res, & quantas Decemuiri legis permiſſu uenditurí ſint. non eſt ſatis. cum ſeſe ſociorum, cum exterarum nationum, cum Regum ſanguine implerint, incidant neruos populi R. adhibeant manus uectigali=

bus ueſtris, irrumpant in ærarium: ſequitur.n. caput,
quo capite non permittit quidem, ſi forte deſit pecunia,
quæ tanta ex ſuperioribus recipi poteſt, ut deeſſe nõ de
beat; ſed planè, quaſi ea res nobis ſaluti futura ſit, ita co
git, atq; imperat, ut Decemuiri ueſtra uectigalia uẽdãt
nominatim. quam tu mihi ex ordine recita de legis ſcri
pto populi R. auctionẽ. quã mehercule ego præconi huic
ipſi luctuoſam & acerbam prædicationẽ futuram pu=
to. ut in ſuis rebus, ita in Rep. luxurioſus nepos, qui prius *
ſiluas uẽdat, quàm uineas. Italiã percenſuiſti: perge in
Siciliam. nihil eſt in hac prouincia, quod aut in oppidis,
aut in agris maiores noſtri proprium nobis reliquerint,
quin id uenire iubeat. quod partum recẽti uictoria ma=
iores uobis in ſociorum urbibus, ac finibus, & uinculum
pacis, & monimentũ belli reliquerunt, id uos ab illis ac=
ceptum hoc auctore uendetis? Hic mihi parumper men=
tes ueſtras Quirites cõmouere uideor, dum patefacio uo
bis, quas iſti penitus abſtruſas inſidias ſe poſuiſſe arbitrã
tur contra Cn. Pompeij dignitatem. & mihi quæſo igno
ſcite, ſi appello talem uirũ ſæpius. uos mihi Prætori bien
nio ante Quirites hoc eodem in loco perſonã hanc impo
ſuiſtis, ut, quibuſcũq; rebus poſſem, illius abſentis digni=
tatem uobiſcũ unà tuerer. feci adhuc quæ potui, neque
familiaritate illius adductus, nec ſpe honoris, atque am=
pliſſimæ dignitatis; quam ego etſi libente illo, tamen ab
ſente illo per uos conſecutus ſum. quamobrem, cum in=
telligam hanc totam ferè legem ad illius opes euerten=
das tanquã machinã cõparari; & reſiſtã conſilijs homi=
num; & perficiam profecto, quod ego uideo compara=
ri, ut id uos uniuerſi non ſolum uidere, uerum etiam te=

nere possitis. Iubet uenire quæ Attalensium, quæ Phaseli tum, quæ Olympenorum fuerint, agrumq́; Agerensem, & Orindicum, & Gedusanum. hæc P. Seruilij imperio, & uictoria clarissimi uiri uestra facta sunt. adiungit agros Bithyniæ regios, quibus nunc publicani fruuntur: deinde Attalicos agros in Cherroneso: in Macedonia, qui Regis Philippi, siue Persæ fuerũt: qui item à Censoribus locati sunt, & certissimum uectigal. adscribit idem auctioni Corinthios agros opimos & fertiles, & Cyrenenses qui Appionis fuerunt: & agros in Hispania propter Carthaginem nouam, & in Africa ipsam ueterem Carthaginem uendit: quam uidelicet P. Africanus non propter religionem sediũ illarũ, ac uetustatis de consilij sententia cõsecrauit, sed ut ipse locus eorũ, qui cum hac urbe de imperio certarunt, uestigia calamitatis ostenderet. sed nõ fuit tã diligens, quàm est Rullus: aut fortasse emptorem ei loco reperire non potuit. uerũ inter hos agros regios, captos ueteribus bellis uirtute summorũ imperatorũ, adiungit regios agros Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerunt, ut eos Decemuiri uendãt. itáne uero? nõ legibus datis, non auditis uerbis imperatorijs, non dum deniq; bello cõfecto, cũ Rex Mithridates amisso exercitu, regno expulsus, tamen in ultimis terris aliquid etiã nũc moliatur, atq; ab inuicta Cn. Pompeij manu Mæotide, & illis paludibus, et itinerũ angustijs, atq; altitudine montiũ defendatur; cum imperator in bello uersetur; in locis autem illis etiã nũc belli nomen reliquũ sit: eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompeium omne iudicium, & potestas more maiorum debet esse, Decemuiri uendent? &, credo, P. Rul-

lus (is enim ſic ſe gerit, ut ſibi iam Decemuir deſignatus eſſe uideatur) ad eam auctionem potiſſimum proficiſcetur. is uidelicet, antequam ueniat in Pontum, literas ad Cn. Pompeium mittet. quarum ego iam exemplum ab iſtis compoſitum eſſe arbitror. P. SERVILIVS RVLLVS TRIBVNVS PL. DECEMVIR S. D. POMPEIO CN. F. non credo adſcripturum eſſe, Magno: non enim uidetur id, quod imminuere lege conatur, conceſſurus uerbo. TE VOLO CVRARE, VT MIHI SIN OPE PRAESTO SIS, AVXILIVMQVE ADDVCAS, DVM EOS AGROS, QVOS TVO LABORE CEPISTI, EGO MEA LEGE VENDAM. an Pompeium non adhibebit? in eius prouincia uendet manubias imperatoris? ponite ante oculos uobis Rullum in Ponto inter ueſtra, atque hoſtium caſtra haſta poſita cum ſuis formoſis finitoribus auctionantem. neque in hoc ſolum ineſt contumelia, quæ uehementer & inſignis eſt, & noua, ut ulla res parta bello, nondum legibus datis, etiam tum imperatore bellum adminiſtrante, non modo uenierit, uerum etiam locata ſit: plus ſpectant homines certe, quàm contumeliam: ſperant, ſi conceſſum ſit inimicis Cn. Pompeij cum imperio, cum iudicio omnium rerum, cum infinita poteſtate, cum innumerabili pecunia non ſolum alijs in locis uagari, uerum etiam ad ipſius exercitum peruenire, aliquid illi inſidiarum fieri, aliquid de eius exercitu, copijs, gloria detrahi poſſe: putant, ſi quam ſpem in Cn. Pompeio exercitus habeat aut agrorum, aut aliorum commodorum, hanc non habiturum, cum uiderit earum re=

rum omnium poteſtatem ad Decẽuiros eſſe tranſlatam. patior non moleſte, tam ſtultos eſſe, qui hæc ſperent; tam impudentes, qui conentur: illud quæror, tã me ab iis eſſe cõtemptum, ut hæc portenta me Conſule potiſſimum cogitarent, atq; in omnibus his agris, ædificiiſq; uendendis permittitur Decemuiris, ut uendant quibuſcũq; in locis uideatur. ò perturbatam rationem. ò libidinem refrenandam, ò conſilia diſſoluta, atq; perdita. uectigalia locare nuſquam licet, niſi in hac urbe, hoc ex loco, hac ueſtrum frequentia: uenire ueſtras res proprias, & in perpetuum à uobis alienari, in Paphlagoniæ tenebris, atque in Cappadociæ ſolitudine licebit? L. Sylla cũ bona indemnatorũ ciuium funeſta illa auctione ſua uenderet, & ſe prædã ſuam diceret uendere, tamen ex hoc loco uendidit, nec quorum oculos offendebat, eorum ipſorum conſpectum fugere auſus eſt: Decemuiri ueſtra uectigalia non modo ne uobis quidẽ arbitris, ſed ne præcone quidem publico teſte uendent? Sequitur omnes agros extra Italiam infinito ex tempore, non, ut antea, ab Sylla & Pompeio Coss. cognitio Decemuirũ, priuatus ſit an publicus: ſicq; agro pergrande uectigal imponitur. hoc quantum iudicium, quàm intolerandum, quàm regium ſit, quem præterit? poſſe quibuſcũq; locis uelint, nulla diſceptatione, nullo cõſilio priuata publicare, publica liberare. Excipitur hoc capite ager in Sicilia Recentoricus: quem ego excipi, & propter hominum neceſſitudinem, & propter æquitatem Quirites, ſæpe uehementer gaudeo: ſed quæ hæc impudentia? qui agrũ Recentoricum poſſident, uetuſtate poſſeſſionis ſe, non iure; miſericordia ſenatus, nõ agri conditione defendunt: nam illum agrum publicum

esse fatentur; sed moueri possessionibus, amicissimis sedibus, ac dijs penatibus negant oportere. at si est priuatus ager Recentoricus, quid eũ excipis? sin autem publicus, quæ est ista æquitas, cæteros, etiam si priuati sint, permittere ut publici iudicentur, hũc excipere nominatim, qui publicus esse fateatur? ergo eorum ager excipitur, qui apud Rullũ alia ratione ualuerũt: cæteri agris omnes, qui ubique sunt, sine ullo delectu, sine populi R. notione, sine iudicio senatus Decemuiris addicentur. Atq; etiam est alia superiore capite, quo omnia ueneunt, quæstuosa exceptio: quæ teget eos agros, de quibus fœdere cautum est. audiuit hanc rem non à me, sed ab alijs agitari sæpe in senatu, nonnunquam ex hoc loco, possidere agros in ora maritima Regem Hiempsalem, quos P. Africanus populo R. adiudicarit; & tamen postea per C. Cottam Cos. cautum esse fœdere. hoc quia uos fœdus non iusseritis, ueretur Hiempsal ut satis firmum sit & ratum. Quid, cuiusmodi est illud? tollitur uestrum iudicium, fœdus totum excipitur, comprobatur. quòd minuit auctionem decemuiralem, laudo: quòd Regi amico cauet, non reprehendo: quòd non gratis fit, indico: uolitat enim ante oculos istorũ Iubæ Regis filius adolescens non minus bene nummatus, quàm bene capillatus. Vix iam uidetur locus esse, qui tantos aceruos pecuniæ capiat. auget, addit, accumulat: aurum, argentum ex præda, ex manubijs, ex coronario, ad quoscunque peruenit, neque relatum est in publicum, neque in monumento consumptum, id profiteri apud Decemuiros, & ad eos referre iubet. hoc capite etiam quæstionem de clarissimis uiris, qui populi R. bella gesserunt,

iudiciumq́; de pecunijs repetundis ad Decemuiros trãslatum uidetis. horum erit nullum iudicium, quantæ cuiusque manubiæ fuerint, quid relatum, quid residuũ sit. in posterum uero lex hæc imperatoribus uestris constituitur, ut, quicũq; de prouincia decesserit, apud eosdem Decemuiros, quãtum habeat prædæ, manubiarum, auri coronarij, profiteatur. hic tamen uir optimus eum, quem amat, excipit, Cn. Pompeium. unde iste amor tam improuisus, ac tam repentinus? qui honore Decemuiratus excluditur propè nominatim; cuius iudicium, legumq́; datio, captorum agrorum ipsius uirtute cognitio tollitur; cuius non in prouinciã, sed in ipsa castra Decemuiri cũ imperio, infinita pecunia, maxima potestate, & iudicio rerum omnium mittuntur; cui ius imperatoriũ, quod semper omnibus imperatoribus est conseruatum, soli eripitur: is excipitur unus, ne manubias referre debeat. utrum tandem, hoc capite honos haberi homini, an inuidia quæri uidetur? remittit hoc Rullo Cn. Pompeius: beneficio isto legis; benignitate decemuirali nihil utitur. nam si est æquum, prædas, ac manubias suas imperatores non in monimenta deorum immortalium, neque in urbis ornamenta conferre, sed ad Decemuiros, tanquam ad dominos, reportare: nihil sibi appetit præcipue Põpeius, nihil; uult se in communi, atque in eodem, quo cæteri, iure uersari. sin est iniquum Quirites, si turpe, si intolerandum, hos Decemuiros portitores omnibus omnium pecunijs constitui, qui non modo Reges, atque exterarũ nationum homines, sed etiam imperatores nostros excutiant: non mihi uidentur honoris causa excipere Põpeium, sed metuere, ne ille eandem contumeliam, quam

cæterì, ferre non possit: Pompeius autem hoc animo sit, ut, quidquid uobis placeat, sibi ferendũ putet: quod uos ferre non poteritis, id, profecto perficiat, ne diutius inuiti ferre cogamini. uerũtamẽ cauet, ut si qua pecunia post nos Cõsules ex nouis uectigalibus recipiatur, ea Decemuiri utantur. noua porrò uectigalia uidet ea fore, quæ Pompeius adiunxerit. ita remissis manubijs, uectigalibus eius uirtute partis, se frui putat oportere. parta sit pecunia Quirites Decemuiris tanta, quãta sit in terris: nihil prætermissum, sed omnes urbes, agri, regna deniq;, postremo etiam uectigalia uestra uenierint: accesserint in cumulum manubiæ uestrorum imperatorum: quantæ & quàm immanes diuitiæ Decemuiris in tantis auctionibus, tot iudicijs, tam infinita potestate rerũ omnium quærãtur, uidetis. Cognoscite nunc alios immensos, atque intolerabiles quæstus; ut intelligatis ad certorũ hominũ importunam auaritiam hoc populare legis agrariæ nomen esse quæsitũ. Hac pecunia iubet agros emi, quò deducamini. Nõ consueui homines appellare asperius Quirites, nisi lacessitus. uelim fieri posset, ut à me sine contumelia nominarentur ij, qui se Decemuiros sperãt futuros: iam uideretis, quibus hominibus omnium rerum & uendendarum, & emendarũ potestatem permitteretis. sed, quod ego non dũ statuo mihi esse dicendum, uos tamen id potestis cũ animis uestris cogitare. unũ hoc certe uideor mihi uerissime posse dicere. tũ cum haberet hæc Resp. Luscinos, Calatinos, Acidinos, homines non solum honoribus populi, rebusq; gestis, uerum etiam patiẽtia paupertatis ornatos; & tũ, cum erant Catones, Philippi, Lælij; quorum sapientiam, temperantiamq; in publicis, priuatisq;,

forensibus, domesticisq; rebus perspexeratis: tamen huiuscemodi res cõmissa nemini est, ut idem iudicaret & uẽderet; & hoc faceret per quinquennium toto in orbe terrarum; idemq; agros uectigales populi R. abalienaret; &, cum summam tantæ pecuniæ nullo teste sibi ipse ex sua uoluntate fecisset, tũ deniq; emeret à quibus uellet, quod uideretur. committite uos nunc Quirites his hominibus hæc omnia, quos odorari hunc Decemuiratum suspicamini: reperietis, partem esse eorum, quibus ad habẽdum; partem, quibus ad consumendũ nihil satis esse uideatur. Hic ego iam illud, quod expeditissimum sit, ne dispuțo quidem Quirites, non esse hãc uobis à maioribus relictam consuetudinẽ, ut emantur agri à priuatis, quò plebs publice deducatur; omnibus legibus agris publicis priuatos esse deductos; huiuscemodi me aliquid ab hoc horrido ac truce Tribuno pl. expectasse: hanc uero emẽdi & uendendi quæstuosissimã ac turpissimã mercaturam, alienam actione tribunitia, alienã dignitate populi R. semper putaui. Libet agros emi. primũ quæro, quos agros? & quibus in locis? nolo suspensam & incertã plebem R. obscura spe & cæca expectatione pendere. Albanus ager est, Setinus, Priuernas, Fundanus, Vestinus, Falernus, Linternus, Cumanus, Casinas: audio. ab alia porta, Capenas, Faliscus, Sabinus ager, Reatinus, Venafranus, Alifanus, Trebulanus. habes tantam pecuniam, qua hosce omnes agros, & cæteros horũ similes nõ modo emere, uerum etiam coaceruare possis: cur eos nõ definis, neque nominas? ut saltem deliberare plebs Romana possit, quid intersit sua, quid expediat, quãtum tibi in emẽdis, et in uendendis rebus cõmittendũ putet. Definio, inquit,

Italiam. ſatis certa regio : etenim quantulum intereſt, utrum in Maſſici radices, an in Italiam alio'ue deducamini? Age uero definis locum. quidnā agri uero, inquit? qui arari, aut coli poſſit. qui poſſit arari, inquit, aut coli, nō qui aratus aut cultus ſit. utrum hæc lex eſt, an tabula Veratianæ auctionis? in qua ſcriptum fuiſſe aiunt: iugera CC, in quibus oliuetum fieri poteſt: iura CCC, ubi inſtitui uineæ poſſunt. hoc tu emes iſta innumerabili pecunia, quod arari aut coli poſſit? quod ſolū tā exile & macrū eſt, quod aratro perſtringi nō poſſit? aut quod eſt tam aſperum ſaxetū, in quo agricolarū cultus nō elaboret? icci rco, inquit, agros nominare nō poſſum, quia tā gā nullū ab inuito. hoc quoque multo eſt quæſtuoſius, q̄ ſi ab inuito ſumeret: inietur enim ratio quæſtus de ueſtra pecunia, & tum deniq; ager emetur, cum idē expedierit emptori et uēditori. Sed uidete uim legis agrariæ: ne ij quidē, qui agros publicos poſſident, decedēt de poſſeſſione, niſi erāt deducti optima conditione, & pecunia maxima. conuerſa ratio. antea, cum erat à Tribuno pl. mentio legis agrariæ facta, continuo, qui agros publicos, aut qui poſſeſſiones inuidioſas tenebant, pertimeſcebāt: hæc lex eos homines fortunis locupletat, inuidia liberat. q̄ multos enim Quirites exiſtimatis eſſe, qui latitudinē poſſeſſionū tueri, qui inuidiā Syllanorum agrorum ferre nō poſſint? qui uendere cupiāt, emptores nō reperiāt? perdere iam denique illos agros ratione aliqua uelint? qui paulo ante diem noctemq; tribunitium nomen horrebant, ueſtram uim metuebant, mentionem legis agrariæ pertimeſcebant, ij nunc etiam ultro rogabuntur, atque orabuntur, ut agros partim publicos, partim plenos

inuidiæ, plenos periculi, quãti ipsi uelint, Decemuiris tradant. atq; hoc carmen hic Tribunus pl. non uobis, sed sibi intus canit. habet socerũ uirum optimum, qui tantũ agri in illis Reip. tenebris occupauit, quantum concupiuit. huic subuenire uult succumbenti, iam oppresso, Syllanis oneribus graui, sua lege, ut liceat illi inuidiã deponere, pecuniam condere. & uos nõ dubitatis, quin uectĩgalia uestra uendatis plurimo maiorum uestrorum sanguine, & sudore quæsita, ut Syllanos possessores diuitijs augeatis: periculo liberetis? nam ad hanc emptionem decemuiralem duo genera agrorum spectant Quirites. eorum unum propter inuidiam domini fugiunt, alterum propter uastitatem. Syllanus ager à certis hominibus latissime continuatus tantam habet inuidiam, ut ueri ac fortis Tribuni pl. stridorem unum perferre non possit: hic ager omnis, quoquo pretio coemptus erit, tamẽ ingẽti pecunia uobis inducetur. alterum genus agrorum propter sterilitatem incultum, propter pestilentiam uastũ, atq; desertũ, emetur ab ijs, qui eos uident sibi esse, si nõ uendiderint, relinquendos. & nimirũ istud est, quod ab hoc Tribuno pl. dictũ est in senatu, urbanam plebem nĩmiũ in Rep. posse, exhauriẽdam esse: hoc enim uerbo est usus, quasi de aliqua sentina, ac non de optimorũ ciuiũ genere loqueretur. uos uero Quirites, si me audire uultis, retinete istã possessionem gratiæ, libertatis, suffragiorũ, dignitatis, urbis, fori, ludorũ, festorũ dierũ, cæterorum omniũ cõmodorũ. nisi forte mauultis, relictis his rebus, atq; hac luce Reip. in Sipõtina siccitate, aut in Salpinorũ pestilentiæ finibus Rullo duce collocari. At dicat, quos agros empturus sit: ostẽdat, & quid, et qbus daturus sit. ut

uero, cum omnes urbes, agros, uectigalia, regna uendiderit, tum arenam aliquam, aut paludes emat, id uos potestis quæso cõcedere? quanquam illud est egregiũ, ꝙ hac lege ante omnia ueneũt, ante pecuniæ coguntur, & coaceruãtur, quàm gleba una ematur. deinde emi iubet, ab inuito uetat. quæro, si, qui uelint uẽdere, nõ fuerint: quid pecunia fiet? referre in ærarium lex uetat, exigi prohibet. igitur pecuniam omnem Decemuiri tenebunt, uobis ager non emetur: uectigalibus abalienatis, socijs uexatis, Regibus atq; omnibus gentibus exinanitis, illi pecunias habebunt, uos agros non habebitis. facile, inquit, adducẽtur pecuniæ magnitudine, ut uelint uendere. ergo ea lex est, qua nostra uendamus, quanti possumus; aliena emamus, quanti possessores uelint. atq; in hos agros, qui hac lege empti sint, colonias ab ijs Decemuiris deduci iubet. quid? omnis'ne eiusmodi locus est, ut nihil intersit Reip. colonia deducatur in eũ locũ, nec ne: an est locus, qui coloniam postulet? est planè rectius, & quo in genere sicut * in cæteris Reip. partibus, est operæpretium diligentiã maiorum recordari, qui colonias sic idoneis in locis cõtra suspicionem periculi collocarunt, ut esse nõ oppida Italiæ, sed propugnacula imperij uiderentur. hi deducent colonias in eos agros, quos emerint: etiam'ne, si Reip. non expediat?, & in quæ loca præterea uidebitur. quid igitur est causæ, quin coloniã in Ianiculũ possint deducere, & suum præsidium in capite, atque ceruicibus uestris possint collocare? tu non definias, quò colonias, in quæ loca, quo numero colonorum deduci uelis? tu occupes locum, quem idoneum ad uim tuam iudicaris? compleas numero? confirmes præsidio, quo uelis? populi R. uectigalibus,

atque

atque omnibus copijs ipsum populum R. coerceas? opprimas? redigas in istam decemuiralem ditionem ac potestatē? ut uero totam Italiā suis præsidijs obsidere atque occupare cogitet, quæ Quirites cognoscite. permittit Decemuiris ut in omnia municipia, in oēs colonias totius Italiæ colonos deducant, quos uelint: ijsq; colonis agrū dari iubet. num obscure maiores opes, quàm libertas uestra pati potest, & maiora præsidia quæruntur? num obscure regnum constituitur? num obscure libertas uestra tollitur? nam cum ijdem omnem pecuniam, maximam multitudinem, idest totam Italiam, suis opibus obsidebunt, ijdem uestram libertatem suis præsidijs & colonijs interclusam tenebunt: quæ spes tandē, quæ facultas recuperandæ uestræ libertatis relinquetur? At enim ager Cāpanus hac lege diuidetur orbis terræ pulcherrimus: & Capuam colonia deducetur, urbem amplissimam atque ornatissimā. atqui quid ad hæc possumus dicere? de cōmodo uestro prius dicam Quirites: deinde ad amplitudinē, & dignitatē reuertar: ut, si quis agri aut oppidi bonitate delectetur, ne quid expectet; si quē rei dignitas commouet, ut huic simulatæ largitioni resistat. ac primum de oppido dicam, si quis est forte, quem Capua magis, q̄ Roma delectat. Quinque millia colonorum Capuam scribi iubet. ad hūc numerum quingentos sibi singuli sument. quæso nolite uosmet ipsos consolari: uere & diligenter considerate. num uobis, aut uestri similibus, integris, quietis, otiosis hominibus, in hoc numero locum fore putatis? si est omnibus uobis, aut maiori uestrum parti: quanquam me uester honos uigilare dies, atque noctes, & intentis oculis omneis Reip. parteis

intueri iubet; tamen paulisper, si ita cōmodum ueſtrū feret, cōniuebo. ſed ſi quinque hominū millibus ad uim, facinus, cædemq; delectis locus atque urbs, quæ bellū facere atque inſtruere poſſit, quæritur: tamen'ne patiemini ueſtro nomine contra uos firmari opes, armari præſidia, urbes, agros, copias cōparari? nam agrum quidem Campanū, quē uobis oſtentant, ipſi concupiuerūt: deducent ſuos, quorū nomine ipſi teneant & fruantur: coement præterea: iſta dena iugera continuabūt: nā ſi dicent per legem id non licere: ne per Corneliā quidem licet; at uidemus (ut longinqua mittamus) agrū Prænestinū à paucis poſſideri: neque iſtorū pecunijs quidquam aliud deeſſe uideo, niſi eiuſmodi fundos, quorū ſubſidio familiarū magnitudine, & Cumanorum, ac Puteolanorum prædiorum ſumptum ſuſtinere poſſint. ꝙ ſi ueſtrū commodum ſpectat, ueniat, & coram mecum de agri Cāpani diuiſione diſputet. quæſiui ex eo Calendis Ian. quibus hominibus, & quemadmodū illum agrū eſſet diſtributurus. reſpondit, à Romilia tribu ſe initiū eſſe facturū. primum quæ eſt iſta ſuperbia, & contumelia, ut populi pars amputetur, ordo tribuum negligatur? ante ruſticis detur ager, qui habent, q̄ urbanis, quibus iſta agri ſpes & iucunditas oſtenditur? aut ſi hoc ab ſe dictum negat, & ſatisfacere omnibus uobis cogitat: proferat, in iugera dena deſcribat, ab Otriculana uſque ad Narnienſem nomina ueſtra proponat. ſi non modo dena iugera dari uobis, ſed ne conſtipari quidem tantum numerum hominum poſſe in agrum Campanum intelligetis: tamen'ne uexari Remp. contemni maieſtatem populi R. deludi uoſmet ipſos diutius à Tribuno pl. patie

mini? q̄ si posset ager iste ad uos peruenire, non'ne eum tamen in patrimonio uestro remanere malletis? unum ne fundū pulcherrimū populi R. caput uestræ pecuniæ, pacis ornamentum, subsidiū belli, fundamētum uectigalium, horreū legionū, solatiū annonæ, disperire patiemini? an obliti estis, Italico bello, amissis cæteris uectigalibus, quantos agri Cāpani fructibus exercitus alueritis? an ignoratis, cætera illa magnifica populi R. uectigalia perleui sæpe momento fortunæ, inclinatione temporis pēdere? quid nos Asiæ portus, quid Syriæ rura, quid omnia trāsmarina uectigalia iuuabunt, tenuissima suspicione prædonū, aut hostiū iniecta? at uero hoc agri Campani uectigal cum eiusmodi est, ut domi sit, et omnibus præsidijs oppidorū tegatur: tum neque bellis infestum, nec fructibus uariū, nec cœlo ac loco calamitosum esse solet. maiores nostri nō solū id, quod à Campanis ceperant, non imminuerunt, uerum etiam, quod & tenebant, quibus adimi iure non poterat, coemerūt. qua de causa nec duo Gracchi, qui de plebis R. cōmodis plurimum cogitauerunt; nec L. Sylla, qui omnia sine ulla religione, quibus uoluit, est dilargitus, agrum Campanum attingere ausus est. Rullus extitit, qui ex ea possessione Remp. dimoueret, ex qua nec Gracchorum benignitas eam, nec Syllæ dominatio deiecisset. quē agrum nunc prætereūtes uestrū esse dicitis; & quem pariter, qui iter faciūt, externi homines uestrum esse audiunt: is, cum erit diuisus, neque erit, neque uester esse dicetur. at qui homines possidebunt? primo quidem acres, ad uim prompti, ad seditionem parati, qui, simulac Decemuiri concrepuerint, armati in ciues, & expediti ad cædem

esse possint. deinde ad paucos opibus, & copijs affluenteis totũ agrum Campanum perferri uidebitis. uobis interea, qui illas à maioribus pulcherrimas uectigalium sedes armis captas accepistis, gleba nulla de paternis, atque auitis possessionibus relinquetur: ac tantũ intererit inter uestram, & priuatorum diligentiam, ꝙ cum à maioribus uestris P. Lentulus, princeps senatus, in ea loca missus esset, ut & priuatos agros, qui in publicum Campanum incurrebant, pecunia publica coemeret, dicitur renunciasse, nulla se pecunia fundum cuiusdam emere potuisse; eumq;, qui nollet uendere, ideo negasse se adduci posse uti uenderet, ꝙ, cum plures fundos haberet, ex illo solo fundo nunquã malũ nunciũ audisset. itá ne uero? priuatũ hæc causa cõmouit: populũ R. ne agrum Campanũ priuatis gratis Rullo rogãte tradat, non cõmouebit? at quidẽ populus R. de hoc uectigali potest dicere, quod ille de suo fundo dixisse dicitur. Asia multos annos uobis fructũ Mithridatico bello non tulit: Hispaniarum uectigal temporibus Sertorianis nullũ fuit: Siciliæ ciuitatibus bello fugitiuorũ M. Attilius etiã mutuũ frumentũ dedit: at ex hoc uectigali nunquã malus nũcius auditus est. cætera uectigalia belli facultatibus affliguntur: hoc uectigali etiam belli facultates sustentantur. deinde in hac assignatione agrorum ne illud quidẽ dici potest, quod in cæteris, agros desertos à plebe, atq; à cultura hominũ liberorum esse non oportere. sic enim dico; si Campanus ager diuidatur, exturbari et expelli plebẽ ex agris, non constitui, & collocari: totus enim ager Campanus colitur, & possidetur à plebe optima, & modestissima: quod genus hominum optime mora

tum, optimorum & aratorum, & militum, ab hoc plebicola Tribuno funditus eijcitur. atq; illi miseri nati in illis agris, & educati, glebis subigendis exercitati, quò se subito conferant, nõ habebũt: his robustis, & ualentibus, & audacibus Decemuirũ satellitibus agri Campani possessio tota tradetur. et ut uos nũc de uestris maioribus prædicatis, hũc agrum nobis maiores nostri reliquerunt: sic uestri posteri de uobis prædicabũt, hũc agrum patres nostri acceptum à patribus suis perdiderũt. equidem existimo, si iam cãpus Martius diuidatur, & unicuique uestrum, ubi cõsistat, bini pedes assignentur: tamẽ promiscue toto, quã proprie parua frui parte malletis. quare etiam si ad uos esset singulos aliquod ex hoc agro peruenturũ, qui uobis ostenditur, alijs cõparatur: tamẽ honestius eum uos uniuersi, q̃ singuli possideretis. nunc uero cum ad uos nihil pertineat, sed paretur alijs. eripiatur uobis: non'ne acerrime, tanquã armato hosti, sic huic legi pro uestris agris resistetis? adiũgit Stellatem campum agro Campano, & in eo duodena describit in singulos homines iugera. quasi uero paulum differat ager Cãpanus, ac Stellatis. et multitudo Quirites quæritur, qua illa omnia oppida cõpleantur. nã dixi antea, lege pmitti, ut, quæ uelint municipia, quas uelint ueteres colonias, colonis suis occupẽt. Calenum municipiũ complebunt: Theanum opprimẽt: Atellam, Cumas, Neapolin, Pompeius, Nuceriam suis præsidijs deuincient: Puteolos uero, qui nunc in sua potestate sunt, suo iure libertateq; utuntur, totos nouo populo, atque aduentitijs copijs occupabunt. tunc illud exilium Campanæ coloniæ, uehementer huic imperio timendũ, Capua à De=

cemuiris inferetur : tũc contra hanc Romam, cõmunem patriam omnium noſtrum, illa altera Roma quæretur, in id oppidũ homines nefarij Remp. noſtram transferre conantur, quo in oppido maiores ueſtri nullam Remp. eſſe uoluerunt : qui tres ſolum urbes in terris omnibus, Carthaginem, Corinthum, Capuam, ſtatuerũt poſſe imperij grauitatẽ ac nomẽ ſuſtinere. deleta Carthago eſt, ꝙ cum hominũ copijs, tum ipſa natura, ac loco, ſuccincta portibus, armata muris, excurrere ex Africa, imminere ita fructuoſiſſimis inſulis populi R. uidebatur. Corinthi ueſtigium uix relictum eſt : erat enim poſita in anguſtijs, atque ita faucibus Græciæ, ſic, ut terra clauſtra locorum teneret, & duo maria maxime nauigationi diuerſa penè coniungeret, cum pertenui diſcrimine ſeparentur. hæc, quæ procul erant à cõſpectu imperij, non ſolum afflixerunt, ſed etiam, ne quando recreata exurgere, atque erigere ſe poſſent, funditus, ut dixi, ſuſtulerũt. de Capua multũ eſt et diu cõſultũ. extát literæ Quirites publicæ : ſunt S.C. cõplura. ſtatuerũt homines ſapientes, ſi agrum Campanis ademiſſent, magiſtratus, ſenatum, publicũ ex illa urbe conſilium ſuſtuliſſent, imaginem Reip. nullam reliquiſſent, nihil fore ꝙ Capuam timeremus. itaque hoc perſcriptũ in monumentis ueteribus reperietis: ut eſſet urbs, quæ res eas, quibus ager Cápanus coleretur, ſuppeditare poſſet; ut eſſet locus cõparandis, condendiſq; fructibus; ut aratores cultu agrorum defeſſi, urbis domicilijs uterentur; iccirco illa ædificia non eſſe deleta. uidete, quantum interuallum ſit interiectum inter maiorum noſtrorum conſilia, & inter iſtorum hominum dementiam. illi Capuam receptacu-

lum aratorum, nundinas rusticorum, cellam atque horreum Campani agri esse uoluerunt: hi expulsis aratoribus, effusis ac dissipatis fructibus uestris, eandem Capuã sedem nouæ Reip. constituunt, molem contra ueterem Remp. cõparant. q si maiores nostri existimassent, quenquam in tam illustri imperio, et tam præclara populi R. disciplina Bruti aut P. Rulli similem futurũ, (hos enim nos duos adhuc uidemus, qui hanc Remp. Capuam totam transferre uellent) profecto nomen illius urbis non reliquissent: uerum arbitrabantur, Corintho, & Carthagini, etiam si senatum, & magistratum sustulissent, agrumq; ciuibus ademissent, tamen non defore, qui illa restituerẽt, atque qui ante omnia cõmutarent, q̃ nos audire possemus; hic uero in oculis senatus, populiq; R. nihil posse existere, quod nõ ante extingui, atque opprimi posset, q̃ plane exortum ac natũ esset. neq; uero ea res fefellit homines diuina mente, & consilio præditos: nam post Q. Fuluium, Q. Fabium Coss. quibus Consulibus Capua deuicta, atque capta est, nihil est in ea urbe contra hanc Remp. nõ dico factũ, sed omnino excogitatum. multa postea bella gesta cum Regibus, Philippo, Antiocho, Persa, Pseudophilippo, Aristonico, Mithridate, & cæteris: multa præterea bella grauia, Carthaginensium, Corinthium, Numantinum: multæ in hac Rep. seditiones domesticæ, quas prætermitto: bella cum socijs, Fregellanum, Marsicum: quibus omnibus domesticis externisq; bellis Capua non modo non obfuit, sed opportunissimam se nobis præbuit & ad bellum instruendum, & ad exercitus ornandos, & tectis, ac sedibus suis recipiendos. homines non inerant in urbe,

qui malis concionibus, turbulentis S.C. iniquis imperijs Remp. miscerent, & rerum nouarum causam aliquam quærerēt: neque enim cōcionandi potestas erat cuiquā, nec consilij capiundi publici: nō gloriæ cupiditate efferebantur, propterea q, ubi honos publice non est, ibi gloriæ cupiditas esse non potest: non contentione, non ambitione discordes: nihil. n. supererat, de quo certarent; nihil, quod cōtra peterēt; nihil, ubi dissiderēt. itaque illam Campanam arrogantiam, atque intolerandā ferociam ratione, & consilio maiores nostri ad inertissimū, & desidiosissimū otium perduxerunt. sic & crudelitatis infamiam effugerunt, q urbem ex Italia pulcherrimam non sustulerunt: & multum in posterum prouiderunt, q neruis urbis omnibus exectis, urbem ipsam solutam, ac debilitatam reliquerūt. hæc cōsilia maiorum M. Bruto, ut antea dixi, reprehendenda, et P. Rullo uisa sunt: neq; te P. Rulle omina illa M. Bruti, atque auspicia à simili furore deterrent: nam & ipse deduxit, & qui magistratū Capuæ, et Leocreanti ceperunt, et qui aliquā partem illius deductionis, honoris, muneris attigerunt, * omnes acerbissimas impiorum pœnas pertulerunt.

Et quoniam Bruti, atque illius temporis feci mentionē, cōmemorabo id, quod egomet uidi, cū uenissem Capuam, coloniam deductam L. Considio, & Sex. Saltio, quemadmodum ipsi loquebantur, Prætoribus: ut intelligatis, quantam locus ipse afferat superbiam: quæ paucis diebus, quibus illò colonia deducta fuit, perspici atq; intelligi potuit. nam primum, id quod dixi, cum cæteris in colonijs Duumuiri appellentur, hi se Prætores appellari uolebant. quibus primus annus hanc cupiditatem

attulisset, non'ne arbitramini paucis annis fuisse Consulum nomen appetituros? deinde anteibant lictores, non cum bacillis, sed, ut hic Prætoribus anteeũt, cum fascibus duobus. erant hostiæ maiores in foro constitutæ, quæ ab his Prætoribus de tribunali, sicut à nobis Consulibus de consilij sententia probatis, ad præconem, et ad tibicinem immolabantur. deinde patres conscripti uocabãtur. iam uero uultum Considij uidere, ferendum uix erat. quem hominem ut grandi macie torridum, Romæ contemptũ, * abiectũ uidebamus, hunc Capuæ Campano supercilio, ac regio spiritu cũ uideremus, Magios, Blossios mihi uidebar illos uidere, ac Iubellios. i. i uero qui metus erat tunicatorum illorũ? & in Albana, & Seplasia quæ concursatio percontantiũ, quid Prætor edixisset? ubi cœnaret? quid enunciasset? nos aũt, hinc Roma qui ueneramus, iam nõ hospites, sed peregrini, atque aduenæ nominabamur. hæc q prospexerint, maiores nostros dico Quirites, non eos in deorum immortalium numero uenerandos à nobis, & colendos putatis? quid enim uiderunt? hoc, quod nũc uos quæso perspicite, atque cognoscite. nõ ingenerantur hominibus mores tam à stirpe generis, ac seminis, quàm ex ijs rebus, quæ ab ipsa natura loci, & à uitæ consuetudine suppeditantur, quibus alimur, & uiuimus. Carthaginẽses fraudulenti, & mendaces, non genere, sed natura loci, q propter portus suos multis & uarijs mercatorum & aduenarum sermonibus ad studiũ fallendi studio quæstus uocabãtur. Ligures montani, duri, atq; agrestes: docuit ager ipse, nihil ferẽdo, nisi multa cultura, et magno labore quæsitũ. Cãpani semper superbi bonitate agrorũ, et fructuũ, magnitudine urbis

ſalubritate, deſcriptione, pulchritudine. ex hac copia, atque omniũ rerũ affluentia primũ illa nata ſunt; arrogantia, qua à maioribus noſtris alterum Capua Conſulẽ poſtulauit; deinde ea luxuries, quæ ipſum Annibalẽ armis etiam tũ inuictũ uoluptate uicit. huc iſti Decemuiri cum numerum colonorũ ex lege Rulli deduxerint, centum Decuriones, decem Augures, ſex Pontifices conſtituerint: quos illorũ animos, quos impetus, quam ferociam fore putatis? Romã in montibus poſitam, & conuallibus cœnaculis ſublatã atque ſuſpenſam, nõ optimis uijs, anguſtiſſimis ſemitis, præ ſua Capua planiſſimo in loco explicata, ac præ illis ſemitis irridebũt, atque contẽnent. agros uero, Vaticanũ, & Pupiniam, cum ſuis optimis, atque uberibus campis conferendos ſcilicet putabũt. oppidorum autem finitimorum illam copiam cum hac per riſum, ac per iocũ contendent: Labicos, Fidenas, Collatiã, ipſum hercle Lanuuium, Ariciam, Tuſculum, cum Calibus, Theano, Neapoli, Puteolis, Cumis, Põpeijs, Nuceria cõparabunt. quibus illi rebus elati, & inflati, fortaſſe non continuo, ſed certe ſi paulum aſſumpſerint uetuſtatis, ac roboris, non continebuntur, progredientur longius, efferẽtur. ſingularis homo priuatus, niſi magna ſapiẽtia præditus, uix facile ſeſe regionibus officij, magnis in fortunis, & copijs continet: nedum iſti ab Rullo, & Rulli ſimillibus conquiſiti, atque electi coloni, Capuæ, in domicilio ſuperbiæ, atq; in ſedibus luxuriæ collocati, nõ ſtatim cõquiſituri ſint aliquid ſceleris, & flagitij: immo uero etiam hoc magis, ꝙ illi ueteres, germaniq; Campani, ꝙ in uetere fortuna illos natos & educatos nimiæ tamen rerum omnium copiæ deprauabant; hi ex ſum=

ma egestate in eandē rerum abundantiam traducti,nō solum copia,uerum etiam insolentia cōmouebūtur.hæc tu P.Rulle M.Bruti sceleris uestigia,q̄ monimenta maiorū sapientiæ sequi maluisti:hæc tu cū istis tuis actoribus excogitasti,ut uetera uectigalia uēderetis, & explretis noua. Vrbi Capuā ad certamē dignitatis opponere uis;ut sub uestrū ius,iurisdictionē,potestatē,urbes,nationes,prouincias,liberos populos,Reges,terrarū deniq; orbē subiūgeretis;ut,cū oēm pecuniā ex ærario exhausissetis,ex uectigalibus redegissetis,ab omnibus Regibus,gētibus,imperatoribus nostris coegissetis, tamē omnes uobis pecunias ad nutū uestrum penderent; ut ijdem partim inuidiosos agros à Syllanis possessoribus,partim desertos ac pestilētes à uestris necessarijs,à uobismet ipsis emptos, quāti uelletis populo R.induceretis; ut omnia municipia,coloniasq; Italiæ nouis colonis occuparetis;ut,quibuscūque in locis uobis uideretur,ac q̄ multis uideretur, colonias collocaretis; ut oēm Remp. uestris militibus, uestris urbibus,uestris præsidijs cingeretis,atque oppressam teneretis; ut ipsum Cn.Pompeiū, cuius præsidio sæpissime populus R.contra acerrimos hostes, & cōtra improbissimos ciues uictor extitit,proscribere, atq; horū cōspectu priuare possetis; ut nihil auro & argēto uiolari,nihil numero,& suffragijs declarari, nihil elata manu p fringi posset,quod nō uos oppressum,atque ereptum teneretis; ut uolitaretis interea p gentes, p regna omnia cū imperio summo,cum iudicio infinito, cum omni pecunia;ut ueniretis in castra Cn. Pōpeij,atq; ipsa castra, si cōmodū uobis esset,uēderetis; ut interea magistratus reliquos legibus omnibus soluti,sine metu iudiciorū,sine *

periculo petere possetis; ut nemo ad populum R. uos adducere, nemo producere, non senatus cogere, non Consul coercere, nō Tribunus pl. retinere possit. hæc ego uos cōcupijsse pro uestra stultitia, atque intēperantia, non miror; sperasse me Consule assequi posse, demiror. nam cū omnium Consulum grauis in Rep. custodienda cura, ac diligentia debet esse, tum eorū maxime, qui non in cunabulis, sed in cāpo sunt Consules facti. nulli populo R. pro me maiores mei spoponderunt: mihi creditū est: à me petere, quod debeo, me ipsum appellare debetis. quēadmodū, cum petebam, nulli me uobis auctores generis mei cōmendarunt: sic, si quid deliquero, nullæ sunt imagines, quæ à me uobis deprecentur. quare, modo ut uita suppetat; quanq̄ ego sum is, qui eam possim ab istorum scelere, insidijsq; defendere: polliceor hoc uobis Quirites bona fide, Remp. uigilanti homini, non timido; diligenti, nō ignauo cōmisistis. ego is Consul, qui concionē metuam? qui Tribunos pl. perhorrescam? qui sæpe & sine causa tumultuer? qui timeam, ne mihi in carcere habitandū sit, si Tribunus pl. duci iussisset? ego non dū uestris armis armatus, insignibusq; amplissimis ornatus, imperio, auctoritate, non horrui in hunc locum progredi posse, uobisq; auctoribus improbitati hominis resistere: nūc uerear, ne Resp. tantis munita præsidijs ab istis uinci, aut oprimi possit? si antea timuissem, hac cōcione, hoc populo certe nō uererer: quis. n. unq̄ tam secūda concione legē agrariā suasit, q̄ ego dissuasi? si hoc dissuadere est, ac nō disturbare, ac puertere. ex quo intelligi Quirites potest, nihil esse tā populare, q̄ id, quod ego uobis in hūc annū Consul popularis affero, pacē, tranquillitatem,

otium. quæ nobis designatis timebatis; ea ne accidere possent, consilio meo, ac ratione prouisa sunt. non modo uos eritis in otio, qui semper esse uolueratis, uerum etiã istos, quibus otiosi negotium fecissemus, otiosissimos reddam. etenim illis honores, potestates, diuitiæ ex tumultu, atque ex dissensionibus ciuium comparari solent: uos, quorum gratia in suffragijs consistit, libertas in legibus, honos in iudicijs & æquitate magistratus, res familiaris in pace, omni ratione otium tenere debetis. nam etsi ij, qui propter desidiam in otio uiuunt, tamen in sua turpi inertia capiunt uoluptatem: sub ipso otio, quo uos for=
* tunam regitis, hunc statum, quem habetis, esse meliorem non ignoratis, non ut quæsitum, sed uita partum otium
* tenueritis. quod ego & concordia, quam mihi constitui cum collega, inuitissimis ijs hominibus, quos in Consula= tu inimicos esse & animis, & corporis actibus prouidi: omnibus prospexi sanè, & reuocaui: idem Tribunis pl. denunciaui, quid turbulenti me Consule conflarẽt. sum
* mum & firmissimum est illud communibus fortunis præsidium Quirites, ut, quales uos hodierna die maxima concione mihi pro salute uestra præbuistis, tales reliquis temporibus populo R. præbeatis. pro certo polliceor hoc uobis, atque confirmo, me esse perfecturum, ut iam tan dem illi, qui honori inuiderunt meo, tamen uos uniuer sos in Consule deligendo plurimum uidisse fateantur.

DE LEGE AGRARIA CONTRA RVL LVM TRIB. PL. AD POPVLVM. ORATIO XVII.

Ommodius fecissent Tribuni pl. Quirites, si, quæ apud uos de me deferunt, ea corã potius me præsente dixissent: nã & æquitatem uestræ disceptationis, et consuetudinem superiorũ, & ius suæ potestatis retinuissent. sed quoniã adhuc præsens certa mẽ, contẽtionemq; fugerunt, nũc, si uidetur eis, in meã cõcionẽ prodeant, &, quò prouocati à me uenire noluerunt, reuocati saltem reuertantur. Video quosdam Quirites strepitu significare nescio quid, & non eosdẽ uultus, quos proxima mea cõcione præbuerunt, in hanc cõcionẽ mihi retulisse. quare à uobis, qui nihil de me credidistis, ut eam uolũtatem, quam semper habuistis erga me, retineatis, peto: à uobis aũt, quos leuiter immutatos esse sentio, paruam exigui temporis usuram bonæ de me opinionis postulo, ut eam, si, quæ dixero, uobis probabo, perpetuo retineatis; sin aliter, hoc ipso in loco depositã, atque abiectam relinquatis. Completi sunt animi, auresq; uestræ Quirites, me gratificantem septem tyrannis, cæterisq; Syllanarum assignationum possessoribus, agrariæ legi, & cõmodis uestris obsistere. hæc si qui crediderunt, illud prius crediderint necesse est, hac lege agraria, quæ promulgata sit, adimi Syllanos agros, uobisq; diuidi, aut deniq; minui priuatorũ possessiones, ut in eas uos deducamini. si ostẽdo, nõ modo nõ adimi cui=

quam glebam de Syllanis agris, ſed etiam genus id agrorum certo capite legis impudentiſſime confirmari atque ſanciri; ſi doceo, agris ijs, qui à Sylla ſunt dati, ſic diligẽter Rullum ſua lege cõſulere, ut facile appareat eam legem non à ueſtrorum cõmodorum patrono, ſed à Valgij genero eſſe conſcriptam: num quid eſt cauſæ Quirites, quin illa criminatione, qua in me abſentem uſus eſt, non ſolum meam, ſed etiam ueſtram diligentiam prudẽtiamq́; deſpexerit? Caput eſt legis X L. de quo ego conſulto Quirites neq; apud uos ante feci mentionẽ, ne aut refricare obductam iam Reip. cicatricem uiderer, aut aliquid alieniſſimo tempore nouæ diſſenſſionis cõmouere; neque uero nunc ideo diſputabo, ꝙ hunc ſtatum Reip. non magnopere defendendum putem, præſertim qui otij, et concordiæ patronum me in hunc annũ Reip. profeſſus ſim; ſed ut doceam, Rullum poſthac in ijs ſaltem tacere rebus, in quibus de ſe, & de ſuis factis taceri uelit. Omnium legum iniquiſſimam, diſſimillimamq́; legis eſſe arbitror eam, quam L. Flaccus Interrex de Sylla tulit, ut omnia, quæcũque ille feciſſet, eſſent rata: nã cũ cæteris in ciuitatibus, tyrannis inſtitutis, leges omnes extinguantur, atque tollantur, hic Reip. tyrannũ lege cõſtituit. eſt inuidioſa lex, ſicut dixi: uerũtamẽ habet excuſationẽ: non enim uidetur hominis lex eſſe, ſed tẽporis. quid, ſi eſt hæc multo impudẽtior? nã Valeria lege Cornelijsq́; legibus eripitur, cum datur: coniũgitur impudens gratificatio cũ acerba iniuria: ſed tamen habet in illis legibus ſpẽ nõnullã ille, cui adẽptus eſt; aliquẽ ſcrupulũ, cui datus eſt: Rulli cautio eſt hæc: QVAE POST C. MARIVM, CN. PAPIRIVM COSS.

q̃ procul à suspicione fugit, q eos Consules, qui aduersarij Syllæ maxime fuerunt, potissimum nominauit. s.n. Syllam Dictatorem nominasset, perspicuum fore et inuidiosum arbitratus est. sed quem uestrum tam tardo ingenio fore putauit, cui post eos Consules Syllam Dictatorem fuisse in mentem uenire non posset? quid ergo ait Marianus Tribunus pl. qui nos Syllanos in inuidiã rapit? QVAE POST MARIVM ET CARBONEM COSS. agros, ædificia, lacus, stagna, loca, possessiones: cœlũ, & mare prætermisit, cætera complexus est, PVBLICE DATA, ASSIGNATA, VENDITA, CONCESSA SVNT. à quo Rulle? post Marium & Carbonem Coss. quis assignauit? quis dedit? quis concessit, præter Syllam? EA OMNIA EO IVRE SINT. quo iure? labefactat uidelicet nescio quid. nimium acer, nimium uehemens Tribunus pl. Syllana rescindit. VT QVAE OPTIMO IVRE PRIVATA SINT. etiam'ne meliore, q̃ paterna & auita? meliore. at hoc Valeria lex non dicit? Corneliæ leges non sanciunt, Sylla ipse nõ postulat. si isti agri partem aliquã iuris, aliquã similitudinẽ propriæ possessionis, aliquã spem diuturnitatis attingunt: nemo est tã impudens istorum, quin agi secum præclare arbitretur. tu uero Rulle quid quæris? quod habẽt, ut habeant? quis uetat? ut priuatum, sed ita latum est, ut melior tui soceri fundus Irpinus sit, siue ager Irpinus, (totũ enim possidet) quàm meus paternus auitusq; fundus Arpinas: id enim caues: optimo enim iure ea sunt profecto prædia, quæ optima cõditione sunt: libera meliore iure sunt, quàm serua. capite hoc omnia, quæ ser-

uiebant,

uiebant, nõ seruient: soluta meliore in causa sunt, quàm obligata. eodem capite obligata omnia, si modo Syllana sunt, liberantur: immunia cõmodiore conditione sunt, q̃ illa, quæ pensitant. ego Tusculanis pro aqua Crabra uectigal pendam, quia à municipio fundũ accepi: si à Sylla mihi datus esset, Rulli lege nõ pẽderẽ. Video uos Quirites, sicuti res ipsa cogat, cõmoueri uel legis, uel oratiõis impudentia: legis, quæ ius melius Syllanis prædijs constituat, quàm paternis: orationis, quæ eiusmodi causa insimulare quenquã audeat, rationes Syllæ nimiũ uehemẽter defendere. at si illa solum sanciret, quæ à Sylla essent data, tacerem, modo ipse se Syllanum esse confiteretur: sed nõ modo illis cauet, uerũ etiam aliud quoddã genus donationis inducit; & is, qui à me Syllanas possessiones defendi criminatur, non eas solum sancit, uerum ipse nouas assignationes instituit, & repẽtinus Sylla nobis exoritur: nam attendite, quãtas concessiones agrorũ hic noster obiurgator uno uerbo facere conetur. QVAE DATA, DONATA, CONCESSA, VENDITA. patior: audio: quid deinde? POSSESSA. hoc Tribunus pl. promulgare ausus est, ut, quod quisque post Marium & Carbonem Coss. possidet, id eo iure teneret, quo optimo priuatum? etiam'ne si ui eiecit? etiam'ne si clàm, si precario uenit in possessionem? ergo hac lege ius ciuile, causæ possessionũ, Prætorum interdicta tollentur. non mediocris res, neq; paruũ sub hoc uerbo furtũ Quirites latet: sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam assignati, neq; uenditi, qui à paucis hominibus impudentissime possidentur: his cauet, hos defendit, hos priuatos facit: hos inquam agros, quos Sylla ne-

mini dedit, Rullus non uobis assignare uult, sed eis condonare, qui possident. causam quæro, cur ea, quæ maiores uobis in Italia, Sicilia, duabus Hispanijs, Macedonia, Asia quæsiuerunt, uenire patiamini, cum ea, quæ uestra sunt, condonari possessoribus eadem lege uideatis. iam totam legem intelligetis, cum ad paucorum dominationem scripta sit, ad Syllanæ assignationis rationes esse accommodatissimam. nam socer huius uir multum bonus est: neque ego nunc de illius bonitate, sed de genere impudētiæ disputo. ille enim, quod habet, retinere uult, neque se Syllanū esse dissimulat: hic, ut ipse habeat, quod non habet, quæ dubia sunt, per uos sancire uult: & cum plus appetat quā ipse Sylla, quibus ego rebus resisto, Syllanas res defendere criminor. habet agros nō nullos, inquit, socer meus desertos atque longinquos: uendet eos mea lege, quāti uolet. habet incertos ac nullo iure possessos: confirmabūtur optimo iure. habet publicos: reddam priuatos. denique eos fundos, quos in agro Casinati optimos, fructuosissimos continuauit, cum usque eò uicinos proscriberet, quoad oculos cōtinuando, ex multis prædijs unā fundi regionē formamq; perfecerit, quos nunc cum aliquo metu tenet, sine ulla cura possidebit. & quoniā, qua de causa, & quorum causa ille hoc promulgauit, ostendi: doceat ipse, num ego quem possessorem defendam, cum agrariæ legi resisto. siluam Scantiam uendis: Resp. possidet: defendo. Campanum agrum diuidis: uos estis in possessione: non cedo. deinde Italiæ, Siciliæ, cæterarumq; prouinciarum possessiones uenaleis ac proscriptas hac lege uideo: uestra sunt prædia, uestræ possessiones: resistam, atque repugnabo, neq; patiar à quo=

quam populum R. de suis possessionibus me Consule dimoueri, præsertim cum uobis nihil quæratur: hoc enim uos in errore uersari diutius non oportet. num qui uestrum ad uim, ad facinus, ad cædem accommodatus est? nemo. atqui ei generi hominum, mihi credite, Campanus ager, & præclara illa Capua seruatur: exercitus contra uos, contra libertatem uestrã, contra Cn. Pompeium constituitur: contra hanc urbem Capuam, contra uos manus hominum audacissimorum, contra Cn. Pompeium decem duces comparantur. ueniant coràm, &, quoniam me in uestram concionem uobis flagitantibus conuocauerunt, disserant.

PRO C. RABIRIO PERDVELLIO= NIS REO, AD QVIRITES. ORATIO XVIII.

e T SI Quirites nõ est meæ cõsuetudi= nis, initio dicendi rationẽ reddere, qua de causa quenque defendam, propterea quòd cum omnibus ciuibus in eorum periculis semper satis iustam mihi cau sam necessitudinis esse duxi: tamen in hac defensiõe ca= pitis, famæ, fortunarum omnium C. Rabirij, proponen= da ratio uidetur esse officij mei, propterea quòd quæ iu stissima mihi causa ad hunc defendendum esse uisa est, eadem uobis ad absoluendũ debet uideri. Nam me cum amicitiæ uetustas, tũ dignitas hominis, tum ratio huma= nitatis, tum meæ uitæ perpetua consuetudo ad C. Rabi= rium defendendum est adhortata: tum uero, ut id stu= diosissime facerẽ, salus Reip. consulare officium, Consu= latus denique ipse mihi unà uobiscum cum salute Reip. commendatus coegit: non enim C. Rabirium culpa de= licti, non inuidia, uitæq; turpitudo, nõ denique ueteres, iustæ, grauesq; inimicitiæ ciuium in discrimen capitis uocauerunt: sed, ut illud summum auxilium maiesta= tis atque imperij, quod nobis à maioribus est traditum, de Rep. tolleretur, ut nihil posthac auctoritas senatus, nihil consulare imperium, nihil cõsensio bonorum con= tra pestẽ, ac perniciem ciuitatis ualeret, iccirco in his re= bus euertendis unius hominis senectus, infirmitas, so= litudoq; tentata est. quamobrem si est boni Consulis, cum cuncta auxilia Reip. labefactari conuelliq; uideat,

ferre opem patriæ, ſuccurrere ſaluti, fortuniſq; com=munibus, implorare ciuium fidem, ſuam ſalutem po=ſteriorem ſalute communi ducere: eſt etiam bonorum & fortium ciuium, quales uos omnibus Reip. tempo=ribus extitiſtis, intercludere omneis ſeditionum uias, munire præſidia Reip. ſummum in Conſulibus impe=rium, ſummum in ſenatu conſilium putare; ea qui ſe=cutus ſit, laude potius & honore, quàm pœna & ſup=plicio dignum iudicari. quamobrem labor in hoc defen=dendo præcipue meus eſt, ſtudium uero conſeruandi hominis commune mihi uobiſcum eſſe debebit: ſic enim exiſtimare debetis Quirites, poſt hominum memoriam rem nullam maiorem, magis periculoſam, magis ab om=nibus uobis prouidendam, neque à Tribuno pl. ſuſce=ptam, neq; à Conſule defenſam, neq; ad populũ R. eſſe delatam: agitur enim nihil aliud in hac cauſa Quiri=tes, quàm ut nullum ſit poſthac in Rep. publicum con=ſilium, nulla bonorum conſenſio contra improborum fu=rorem & audaciam, nullum extremis Reip. temporibus perfugium, & præſidium ſalutis. quæ cum ita ſint, pri=mum, quod in tanta dimicatione capitis, famæ, fortu=narumq; omnium fieri neceſſe eſt, ab Ioue Optimo Ma=ximo, cæteriſq; dijs, deabuſq; immortalibus, quorũ ope & auxilio multo magis hæc Reſp. quàm ratione homi=num & conſilio gubernatur, pacem ac ueniam peto, precorq; ab ijs, ut hodiernum diem & ad huius ſalu=tem conſeruandam, & ad Remp. conſtituendam illu=xiſſe patiantur: deinde uos Quirites, quorum poteſtas proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro, atque obſecro, quoniã uno tempore uita C. Rabirij ho=

minis miserrimi atq; innocentissimi, salus Reip. uestris manibus suffragijsq; permittitur, adhibeatis in hominis fortunis misericordiam, in Reip. salute sapientiam, quam soletis. Nunc quoniam T. Labiene diligentiæ meæ temporis angustijs obstitisti, meq; ex comparato & cõstituto spatio defensionis in semihoræ curriculum coegisti: parebitur, &, quod iniquissimum est, accusatoris conditioni, &, quod miserrimum, inimici potestati. quãquam in hac præscriptione semihoræ patroni mihi partes reliquisti, Consulis ademisti, propterea quòd ad defendendum propemodum satis erit hoc mihi temporis, uerum ad conquerendum parum. Nisi forte de locis religiosis, ac de lucis, quos ab hoc uiolatos esse dixisti, pluribus uerbis tibi respondendum putas. quo in crimine nihil est unquam abs te dictum, nisi, à C. Macro obiectum esse crimen id C. Rabirio. in quo ego demiror, meminisse te, quid obiecerit C. Rabirio Macer inimicus; oblitũ esse, quid æqui, et iurati iudices iudicarint. An de peculatu facto, an de tabulario incenso lõga oratio est expromenda? quo in crimine propinquus C. Rabirij iudicio clarissimo C. Curtius pro uirtute sua est honestissime liberatus: ipse uero Rabirius non modo in iudicium horũ criminum, sed ne in tenuissimam quidem suspicionem uerbo est unquã uocatus. An de sororis filio diligẽtius respondendum est, quem ab hoc necatum esse dixisti, cũ ad iudicij moram familiaris funeris excusatio quæreretur? quid enim est tã uerisimile, quàm, chariorem huic sororis maritum, quàm sororis filium fuisse? atque ita chariorem, ut alter uita crudelissime priuaretur, cũ alteri ad prolationem iudicij biduũ quæreretur? An de

ſeruis alienis contra legem Fabiam retentis, aut de ciui-
bus R. contra legem Porciam uerberatis, aut necatis plu-
ra dicenda ſunt? cũ tanto ſtudio C. Rabirius totius A-
puliæ, ſingulari uoluntate Campaniæ uicinitatis orne-
tur; cumq; ad eius propulſandum periculum non mo-
do homines, ſed propè regiones ipſæ cõuenerint, aliquan
to etiam latius excitatæ, quàm ipſius uicinitatis nomen
ac termini poſtulabãt. Nam quid ego ad id longã ora
tionem comparem, quod eſt in eadem mulctæ irrogatio
ne perſcriptum, hũc nec ſuæ, nec alienæ pudicitiæ peper-
ciſſe? quin etiam ſuſpicor eo mihi ſemihoram à Labie-
no præſtitutam eſſe, ut ne plura de pudicitia dicerem.
ergo ad hæc crimina, quæ patroni diligentiam deſide-
rant, intelligis mihi ſemihoram iſtam nimium longam
fuiſſe. Illam alteram partem, de nece Saturnini, ni-
mis exiguam atq; anguſtam eſſe uoluiſti: quæ non ora-
toris ingenium, ſed Cõſulis auxilium implorat, & flagi-
tat. nam de perduellionis iudicio, quod à me ſublatum
eſſe criminari ſoles, meum crimen eſt, non Rabirij. quod
utinam Quirites ego id aut primus, aut ſolus ex hac
Rep. ſuſtuliſſem: utinã, quod ille crimen eſſe uult, pro-
prium teſtimonium meæ laudis eſſet: quid enim opta-
ri poteſt, quod ego mallem, quàm me in Conſulatu
meo carnificem de foro, crucem de campo ſuſtuliſſe?
ſed iſta laus primum eſt maiorum noſtrorum Quiri-
tes, qui expulſis Regibus nullum in libero populo ue-
ſtigium crudelitatis regiæ retinuerunt: deinde multo-
rum uirorum fortium, qui ueſtram libertatem nõ acer
bitate ſuppliciorum infeſtam, ſed lenitate legum mu-
nitam eſſe uoluerunt. quamobrem uter noſtrum tan-

dem Labiene popularis est; tu'ne, qui ciuibus R. in concione ipsa carnificem, qui uincla adhiberi putas oportere; qui in campo Martio comitijs centuriatis auspicato in loco crucem ad ciuium supplicium defigi & constitui iubes: an ego, qui funestari concionem contagione carnificis ueto; qui expiandum forum populi R. ab illis nefarijs sceleris uestigijs esse dico; qui castam concionem, sanctum campum, inuiolatum corpus omnium ciuium R. integrum ius libertatis defendo seruari oportere? popularis uero Tribunus pl. custos, defensorq; iuris, & libertatis. Porcia lex uirgas ab omniũ ciuiũ R. corpore amouit: hic misericors flagella retulit. Porcia lex libertatem ciuiũ lictori eripuit, Labienus homo popularis carnifici tradidit. C. Gracchus legẽ tulit, ne de capite ciuiũ R. iniussu uestro iudicaretur: hic popularis à Duũuiris iniussu uestro nõ iudicari de ciue R. sed indicta causa ciuem R. capitis condemnari coegit. tu mihi etiã legis Porciæ, tu C. Gracchi, tu horum libertatis, tu cuiusquam deniq; hominis popularis mentionem facis, qui nõ modo supplicijs inusitatis, sed etiã uerborũ inaudita crudelitate uiolare libertatẽ huius populi, tẽtare mansuetudinẽ, cõmutare disciplinam conatus es? nãque hæc tua, quæ te hominem clemẽtem, popularemq; delectant; I lictor, colliga manus; quæ non modo huius libertatis, mãsuetudinisq; non sunt, sed ne Romuli quidem, aut Numæ Põpilij, sed Tarquinij superbissimi atque crudelissimi Regis: ista sunt cruciatus carmina, quæ tu homo lenis, ac popularis libẽtissime cõmemoras: Caput obnubito, arbori infelici suspendito: quæ uerba Quirites iampridem in hac Rep. nõ solum tenebris uetustatis, uerũ etiam luce liber-

tatis oppressa sunt. an uero, si actio ista popularis esset, & si ullam partem æquitatis haberet, aut iuris; C. Gracchus eam reliquisset? scilicet tibi grauiorem dolorem patrui tui mors attulit, quàm C. Graccho fratris: & tibi acerbior eius patrui mors est, quem nũquã uidisti, quã illi eius fratris, quicũ concordissime uixerat: & similis uiri tu ulcisceris patrui mortem, atq; ille persequeretur fratris sui, si ista ratione agere uoluisset: & par desiderium sui reliquit apud populũ R. Labienus iste patruus uester, quisquis fuit, ac Ti. Gracchus reliquerat. an pietas tua maior, quàm Gracchi? an animus? an consilium? an opes? an auctoritas? an eloquẽtia? quæ si in illo minima fuissent, tamen præ tuis facultatibus maxima putarentur. cum uero his rebus omnibus C. Gracchus omneis uicerit, quantũ interuallum tandem inter te atq; illum interiectũ putas? sed moreretur prius acerbissima morte millies Gracchus, quàm in eius cõcione carnifex cõsisteret, quẽ nõ modo foro, sed etiam cœlo hoc, ac spiritu censoriæ leges, atque urbis domicilio carere uoluerũt. hic se popularem dicere audet, me alienum à commodis uestris? cum iste omneis & suppliciorũ, & uerborum acerbitates non ex memoria uestra, ac patrum uestrorũ, sed ex annalium monumentis, atque ex Regũ cõmentarijs conquisierit; ego omnibus meis opibus, omnibus consilijs, omnibus dictis, atq; factis repugnarim, et restiterim crudelitati. nisi forte hãc conditionem uobis esse uultis, quã serui, si libertatis spem propositam non haberent, ferre nullo modo possent. misera est ignominia iudiciorũ publicorum, misera mulctatio bonorum, miserum exiliũ: sed tamẽ in omni calamitate retinetur aliquod uestigiũ

libertatis. mors deniq; si proponitur, in libertate moriamur: carnifex uero, & obductio capitis, & nomē ipsum crucis absit non modo à corpore ciuium R. sed etiam à cogitatione, oculis, auribus: harū enim omnium rerum non solum euentus, atque perpessio, sed etiā conditio, expectatio, mentio ipsa denique indigna ciue R. atq; homine libero est. an uero seruos nostros horū suppliciorū omnium metu dominorum benignitas una uindicta liberauit: nos à uerberibus, ab unco, à crucis denique terrore neque res gesta, neq; acta ætas, neq; nostri honores uindicabūt? quāobrem fateor, atque etiā T. Labiene profiteor, & præ me fero, te ex illa crudeli, importuna, nō tribunitia actione, sed regia, meo cōsilio, uirtute, auctoritate esse depulsum. qua tu in actione quāquam omnia exempla maiorū, omneis leges, omnem auctoritatem senatus, omneis religiones, atque auspiciorū publica iura neglexisti: tamen à me hæc in hoc tam exiguo meo tempore non audies. liberum tempus nobis dabitur ad istam disceptationē. nunc de Saturnini crimine, ac de clarissimi patrui tui morte dicemus. Arguis, occisum esse à C. Rabirio L. Saturninum: & id C. Rabirius multorū testimonijs, Q. Hortensio copiosissime defendente, antea falsum esse docuit. ego autem, si mihi esset integrū, susciperem hoc crimen, agnoscerē, confiterer. utinam hāc mihi facultatē causa concederet, ut possem hoc prædicare, C. Rabirij manu L. Saturninū hostē populi R. interfectum. nihil me clamor iste cōmouet, sed consolatur, cū indicat esse quosdam ciueis imperitos, sed non multos. nunquā, mihi credite, populus R. hic, qui silet, Consulē me fecisset, si uestro clamore perturbatum iri arbitraretur. quanto

iam leuior est acclamatio. quin cōtinetis uocem indicem stultitiæ uestræ, testem paucitatis? libenter, inquã, confi=terer, si uere possem, aut etiam si mihi esset integrũ, C. Rabirij manu L. Saturninũ esse occisum, & id facinus pulcherrimũ esse arbitrarer: sed quoniam id facere nõ possum, cõfitebor id, quod ad laudem minus ualebit, ad crimen non minus. confiteor, interficiendi Saturnini cau sa C. Rabiriũ arma cepisse. quid est Labiene? quã à me grauiorem confessionem, aut quod in hũc maius crimẽ expectas? nisi uero interesse aliquid putas inter eũ, qui hominem occidit, & eũ, qui cum telo occidendi hominis causa fuit. si interfici Saturninũ nefas fuit: arma sum=pta esse cõtra Saturninũ sine scelere nõ possunt. si arma iure sumpta cõcedis: interfectũ iure cõcedas, necesse est.

Pauca quædam deesse uidentur.

fit S. C. ut C. Marius, L. Valerius Coss. adhiberẽt Tribu=nos pl. & Prætores, quos eis uideretur; operãq; darẽt, ut imperiũ pop. R. maiestasq; cõseruaretur. adhibẽt omneis Tribunos pl. præter Saturninũ, præter Glauciã: qui Rẽp. saluã esse uellẽt, arma capere, & se sequi iubẽt. parẽt o=mnes. ex ædificijs armamẽtarijsq; publicis arma populo R. C. Mario Cõsule distribuẽte dãtur. hic i. i., ut omittã cæ

tera, de te ipso Labiene quæro; cũ Saturninus Capitoliũ teneret, armatus esset unà C. Glaucia, C. Saufeius, etiam ille ex cõpedibus, atq; ergastulo Gracchus, addam, quoniam ita uis, eodem Q. Labienum patruũ tuum; in foro autem C. Marius, & L. Valerius Flaccus Coss. post cũctus senatus, atque ille senatus, quẽ etiã uos ipsi, qui hos patres conscriptos, qui nũc sunt, in inuidiam uocatis, quo facilius de hoc senatu detrahere possitis, laudare consueuistis; cum equester ordo, at quorum equitum R. dij immortales? patrũ nostrorũ, atque eius ætatis, quæ tũ magnam partem Reip. atque omnem dignitatem iudiciorũ tenebat; cũ omnes omnium ordinum homines, qui in salute Reip. salutem suam repositam esse arbitrabantur, arma cepissent: quid tandem C. Rabirio faciendũ fuit? de te ipso, inquam, Labiene quæro; cum ad arma Consules ex S. C. uocauissent; cum armatus M. Aemilius princeps senatus in comitio constitisset, qui cum ingredi uix posset, non ad insequendũ sibi tarditatem pedum, sed ad fugiendum impedimento fore putabat; cũ denique Q. Scæuola confectus senectute, præpeditus morbo, mãcus, & membris omnibus captus ac debilis, hastili nixus & animi uim & infirmitatem corporis ostenderet; cũ L. Metellus, Ser. Galba, C. Serranus, P. Rutilius, C. Fimbria, Q. Catulus, omnesq;, qui tum erant, consulares pro salute cõmuni arma cepissent; cum omnes Prætores, cuncta nobilitas, ac iuuẽtus accurreret, Cn. & L. Domitij, L. Crassus, Q. Mutius, C. Claudius, M. Drusus; cũ omnes Octauij, Metelli, Iulij, Cassij, Catones, Pompeij, cum L. Philippus, L. Scipio, cum M. Lepidus, cum D. Brutus, cum hic ipse P. Seruilius, quo tu imperatore Labiene meruisti, cũ

hic Q. V. Catulus admodum tum adolescens, cum hic C. Curio, cum deniq; omnes clarissimi uiri cum Cõsulibus essent: quid tandem C. Rabirium facere conuenit? utrũ, inclusum, atq; abditum latere in occulto, atq; ignauiam suam tenebrarũ, ac parietum custodijs tegere; an in Capitolium pergere, atque ibi se cum tuo patruo, et cæteris ad mortem propter uitæ turpitudinem confugientibus congregare; an cum Mario, Scauro, Catulo, Metello, Scæuola, cum bonis denique omnibus coire nõ modo salutis, uerum etiã periculi societatẽ? tu denique Labiene quid faceres tali in re, ac tempore? cum ignauiæ ratio te in fugam, atq; in latebras impelleret, improbitas, & furor L. Saturnini in Capitolium arcesceret, Consules ad patriæ salutem, ac libertatem uocarent: quam tandem auctoritatem, quã uocem, cuius sectam sequi, cuius imperio parere potissimum uelles? patruus, inquit, meus cum Saturnino fuit. quid pater? quicũ? quid propinqui uestri equites R.? qd omnis præfectura, regio, uicinitas uestra? quid ager Picenus uniuersus, utrum tribunitium furorẽ, an consularem auctoritatem secutus est? equidem hoc affirmo, quod tu nũc de tuo patruo prædicas, neminem unquam adhuc de sese esse confessum. nemo est unquã inuentus tam profligatus, tam perditus, tam ab omni non modo honestate, sed etiã simulatione honestatis relictus, qui se in Capitolio fuisse cũ Saturnino fateretur. at fuit uester patruus. fuerit, & fuerit nulla desperatione rerũ suarum, nullis domesticis uulneribus coactus: induxerit eum L. Saturnini familiaritas, ut amicitiam patriæ præponeret: iccirco'ne oportuit C. Rabirium desciscere à Rep. nõ comparere in illa armata multitudine bonorũ?

Consulum uoci, atq; imperio nō obedire? atqui uidemus hæc in rerum natura tria fuisse, ut aut cum Saturnino esset, aut cum bonis, aut lateret. latere, mortis erat instar turpissimæ : cum Saturnino esse, furoris, & sceleris: uirtus, & honestas, & pudor cum Consulibus esse cogebat. hoc tu igitur in crimen uocas, quòd cum ijs fuerit C. Rabirius, quos, amētissimus fuisset, si oppugnasset; turpissimus, si reliquisset? at C. Decianus, de quo tu sæpe cōmemoras, quia, cum hominem omnibus insignē notis turpitudinis P. Furium accusaret summo studio bonorū omnium, queri est ausus in concione de morte Saturnini, condemnatus est: & Sex. Titius, quòd habuit imaginem L. Saturnini domi suæ, condemnatus est. statuerunt equites R. illo iudicio, improbum ciuem esse, & non retinēdum in ciuitate, qui hominis hostilem in modum seditiosi imagine aut mortem eius honestaret, aut desideria imperitorū misericordia cōmoueret, aut suam significaret imitādæ improbitatis uoluntatē. itaque mihi mirum uidetur, unde hanc tu Labiene imaginem, quā habes, inueneris: nam Sex. Titio damnato, qui istam habere auderet, inuētus est nemo. quod tu si audisses, aut si per ætatem scire potuisses: nunquam profecto istam imaginem, quæ domi posita pestē, atque exilium Sex. Titio attulisset, in rostra atque in cōcionem attulisses, nec tuas unquam rationes ad eos scopulos appulisses, ad quos Sex. Titij afflictā nauem, & in quibus C. Deciani naufragium fortunarum uideres. sed in his rebus omnibus imprudētia laberis: causam enim suscepisti antiquiorē memoria tua: quæ causa ante mortua est, q̄ tu natus esses. qua in causa tute profecto fuisses, si per ætatem esse potuisses; eam causam in

iudicium uocas. an nõ intelligis, primum, quos homines, & quales uiros mortuos summi sceleris arguas; deinde, quot ex ijs, qui uiuunt, eodem crimine in summum capitis periculum arcessas? nam si C. Rabirius fraudem capitalem admisit, quòd arma contra M. Saturninum tulit: huic quidẽ afferet aliquam deprecationem periculi ætas illa, qua tum fuit: Q. uero Catulũ patrem huius, in quo summa sapientia, eximia uirtus, singularis humanitas fuit; M. Scaurum, illa grauitate, illo consilio, illa prudẽtia; duos Mutios, L. Crassum, M. Antonium, qui tum extra urbem cum præsidio fuit, quorum in hac ciuitate lõge maxima consilia atque ingenia fuerunt; cæteros pari dignitate præditos, custodes, gubernatoresq; Reip. quemadmodum mortuos defendemus? quid de illis honestissimis uiris, atque optimis ciuibus equitibus R. dicemus, qui tum unà cum senatu salutem Reip. defenderunt? quid de Tribunis ærarijs, cæterorumq; ordinum omnium hominibus, qui tum arma pro cõmuni libertate ceperunt? sed quid ego de ijs omnibus, qui cõsulari imperio paruerunt, loquor? de ipsorum Consulum fama quid futurum est? L. Flaccũ, hominem cum semper in Rep. tum in magistratibus gerendis, in sacerdotio cerimonijsq;, quibus præerat, diligentissimum, nefarij sceleris, ac parricidij mortuum condemnabimus? adiungemus ad hanc labem, ignominiamq; mortis etiam C. Marij nomen? C. Marium, quem uere patrem patriæ, parentem, inquam, uestræ libertatis atque huiusce Reip. possumus dicere, sceleris, ac parricidij nefarij mortuum condemnabimus? etenim si C. Rabirio, quòd ijt ad arma, crucem T. Labienus in campo Martio defigendam putauit: quod

tandem excogitabitur in eum supplicium, qui uocauit? Ac si fides Saturnino data est, quod abs te sæpissime dicitur; non eam C. Rabirius, sed C. Marius dedit; idemq; uiolauit, si in fide nõ stetit. quæ fides Labiene qui potuit sine S.C. dari? adeóne hospes huiusce urbis, adeóne ignarus es disciplinæ cousuetudinisq; nostræ, ut hæc nescias? ut peregrinari in aliena ciuitate, nõ in tua magistratum gerere uideare? quid iã ista C. Mario, inquit, nocere possunt, quoniam sensu, & uita caret? itàne uero? tantis in laboribus C. Marius periculisq; uixisset, si nihil lõgius, quàm uitæ termini postulabant, spe atq; animo de se, et gloria sua cogitasset? at, credo, cum innumerabiles hostiũ copias in Italia fudisset, atq; obsidione Remp. liberasset, omnia sua secum unà moritura arbitrabatur. nõ est ita Quirites: neque quisquam nostrũ in Reip. periculis cum laude ac uirtute uersatur, quin spe posteritatis fructuq; ducatur. itaque cum multis alijs de causis uirorum bonorum mentes diuinæ mihi atque æternæ uidẽtur esse, tum maxime quòd optimi, & sapiẽtissimi cuiusq; animus ita præsentit in posterũ, ut nihil nisi sempiternũ spectare uideatur. quapropter equidẽ & C. Marij, & cæterorum uirorum sapientissimorum, ac fortissimorũ ciuium mentes, quæ mihi uidentur ex hominum uita ad deorum religionem, & sanctimoniã demigrasse, testor, me pro illorum fama, gloria, memoria non secus, ac pro patrijs fanis, atque delubris, propugnandũ putare: ac si pro illorum laude mihi arma capienda essent, non minus strenue caperem, q̃ illi pro cõmuni salute ceperunt. etenim Quirites exiguum nobis uitæ curriculũ natura circunscripsit, immensum gloriæ. quare si eos, qui iam

de uita

de uita decesserunt, ornabimus: iustiorem nobis mortis conditionem relinquemus. sed si illos Labiene, quos iam uidere non possumus, negligis: ne his quidem, quos uides, consuli putas oportere? neminem esse dico ex ijs omnibus, quo illo die Romæ fuerint, quem tu diem in iudicium uocas, pubesq; tum fuerit, quin arma ceperit, q̃n Consules secutus sit. oēs ij, quorum tu ex ætate coniecturam facere potes, quid tum fecerint, abs te rei capitis, C. Rabirij nomine citantur. at occidit Saturninum Rabirius. utinam fecisset: non supplicium deprecarer, sed præmiũ postularem. etenim si Scæuæ seruo Q. Crotonis, qui occidit L. Saturninum, libertas data est: quod equiti R. præmium dari par fuisset? & si C. Marius, ꝙ fistulas, quibus aqua suppeditabatur Iouis Optimi Maximi templis ac sedibus, præcidi imperarat, quòd in cliuo
* Capitolino improborum ciuium

Desunt non pauca.

ORATIO XIX.

q

Vousque tandem abutere Catilina patientia nostra? quandiu nos etiam furor iste tuus eludet? quē ad finem sese effrenata iactabat audacia? nihil'ne te nocturnum præsidiū Palatij, nihil urbis uigiliæ, nihil timor populi, nihil consensus bonorū omniū, nihil hic munitissimus habēdi senatus locus, nihil horum ora, uultusq; mouerunt? patere tua consilia non sentis? constrictam iam omnium horum cōscientia teneri coniurationem tuam non uides? quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos conuocaueris, quid consilij ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris? ò tempora, ò mores. senatus hoc intelligit, Cōsul uidet, hic tamē uiuit: uiuit? immo uero etiam in senatū uenit: fit publici consilij particeps: notat & designat oculis ad cædem unūquenque nostrum: nos autem uiri fortes satisfacere Reip. uidemur, si istius furorem ac tela uitemus. ad mortem te Catilina duci iussu Consulis iampridem oportebat, in te cōferri pestem istam, quam tu in nos oēs iandiu machinaris. an uero uir amplissimus P. Scipio Pontifex maximus Ti. Gracchū mediocriter labefactantem statum Reip. priuatis interfecit: Catilinam orbem terræ cæde, atque incendijs uastare cupiētem nos Consules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, ꝙ Q. Seruilius Ahala Sp. Melium nouis rebus studentē manu sua occidit. fuit, fuit ista quondam in hac Rep. uirtus, ut uiri fortes acrioribus supplicijs ci=

uem perniciosum, quàm acerbissimum hostem coerce=
rét. habemus enim S.C. in te Catilina uehemens, & gra
ue: non deest Reip. consiliũ, neque auctoritas huius or=
dinis: nos, nos, dico aperte, Consules desumus. decreuit
quondam senatus, ut L. Opimius Cos. uideret, ne quid
Resp. detrimenti caperet: nox nulla intercessit: inter=
fectus est propter quasdam seditionum suspiciones C.
Gracchus clarissimo patre natus, auis, maioribus: occi=
sus est cum liberis M. Fuluius consularis. simili S. C.
C. Mario & L. Valerio Coss. permissa est Resp. nũ unũ
diem postea L. Saturninum Trib. pl. & C. Seruilium
mors à Reip. pœna remorata est? at nos uigesimũ iam
diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis: ha
bemus enim huiusmodi S. C. ueruntamen inclusum in
tabulis, tanquam gladium in uagina reconditum, quo
ex S. C. cõfestim interfectum te esse Catilina conuenit.
uiuis, & uiuis non ad deponendam, sed ad confirman=
dam audaciam. cupio P. C. me esse clementem, cupio
in tantis Reip. periculis non dissolutum uideri: sed iam
me ipsum inertiæ nequitiæq; condemno. castra sunt in
Italia cõtra Remp. in Hetruriæ faucibus collocata: cre=
scit in dies singulos hostium numerus: eorum autem
imperatorem castrorum, ducemq; hostium intra mœ=
nia, atque adeo in senatu uidemus, intestinam aliquam
quotidie perniciem Reip. molientem. si te iam Catilina
comprehendi, si interfici iussero: credo, erit uerendum
mihi, ne non hoc potius omnes boni serius à me, quàm
quisquam crudelius, factũ esse dicant. uerum ego hoc,
quod iampridem factum esse oportuit, certa de causa
nõ dum adducor ut faciam. tũ denique interficiam te,

cum iam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui similis inueniri poterit, qui id non iure factum esse fateatur. quandiu quisquã erit, qui te defendere audeat, uiues, et uiues ita ut nũc uiuis, multis meis & firmis præsidijs obsessus, ne cõmouere te contra Remp. possis: multorum te etiã oculi, & aures non sentiẽtem, sicut adhuc fecerũt, speculabũtur atque custodiẽt. etenim quid est Catilina, quod iam amplius expectes, si neque nox tenebris obscurare cœtus nefarios, nec priuata domus parietibus cõtinere uocẽ coniurationis tuæ potest? si illustrantur, si erũpunt omnia? muta iam istam mentem, mihi crede: obliuiscere cædis, atque incẽdiorũ: teneris undique: luce sunt clariora nobis tua consilia omnia: quæ etiã mecũ licet recognoscas. Meministi'ne, me ante diẽ XII. Cal. Nou. dicere in senatu, certo die fore in armis, qui dies futurus esset ante diem VIII. Cal. Nou. C. Manliũ audaciæ satellitẽ atque administrum tuæ? num me fefellit Catilina nõ modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, uerũ, id quod multo magis est admirandum, dies? dixi ego idẽ in senatu, cædem te optimatum cõtulisse in ante diem V. Cal. Nou. tum cũ multi principes ciuitatis Roma non tam sui conseruandi, q̃ tuorum consiliorum reprimendorum causa profugerunt? num inficiari potes, te illo ipso die meis præsidijs, mea diligentia circunclusum, commouere te contra Remp. non potuisse, cum tu discessu cæterorum, nostra tamẽ, qui remansissemus, cæde contentũ te esse dicebas? quid, cũ te Præneste Cal. ipsi Nou. occupaturum nocturno impetu esse confideres? sensisti'ne illam coloniam meo iussu meis præsidijs, custodijs, uigilijs esse munitam? nihil agis, nihil moli=

ris,nihil cogitas,quod ego non modo audiam,ſed etiam uideam,planeq́; ſentiam. recognoſce tandem mecũ noctem illam ſuperiorem:iam intelliges multo me uigilare acrius ad ſalutem, quàm te ad perniciem Reip. dico re priori nocte ueniſſe inter falcarios(non agam obſcure)in M.Leccæ domũ, conueniſſe eodem complures eiuſdem amentiæ ſceleriſq́; ſocios : nũ negare audes ? quid taces ? conuincã,ſi negas: uideo enim eſſe hic in ſenatu quoſdam,qui tecũ unà fuere.ò dij immartales, ubinam gentiũ ſumus ? quam Remp.habemus ? in qua urbe uiuimus ? hic,hic ſunt,in noſtro numero P.C.in hoc orbis terræ ſanctiſſimo grauiſſimoq́; conſilio,qui de meo,noſtrumq́; omniũ interitu,qui de huius urbis, atque adeo orbis terrarum exitio cogitent.hoſce ego uideo Conſul, & de Rep. ſententiam rogo,&,quos ferro trucidari oportebat,eos non dum uoce uulnero. fuiſti igitur apud Leccã ea nocte Catilina : diſtribuiſti partes Italiæ : ſtatuiſti,quò quenque proficiſci placeret:delegiſti,quos Romæ relinqueres, quos tecum educeres ? deſcripſiſti urbis partes ad incendia: cõfirmaſti,te ipſum iam eſſe exiturum:dixiſtis,paulul um tibi eſſe etiam tum moræ,ꝙ ego uiuerẽ.reperti ſunt duo equites R.qui te iſta cura liberarẽt,& ſeſe illa ipſa nocte paulo ante lucẽ me in meo lectulo interfecturos pollicerentur . hæc ego omnia,uix dum etiam cœtu ueſtro dimiſſo,comperi : domũ meam maioribus præſidijs muniui,atque firmaui : excluſi eos, quos tu mane ad me ſalutatũ miſeras, cum illi ipſi ueniſſent, quos ego iam multis uiris ad me uẽturos id tẽporis eſſe prædixeram.quæ cum ita ſint Catilina , perge quò cœpiſti,egredere aliquãdo ex urbe : patent por=

tæ, proficiſcere: nimium diu te imperatorem illa tua Manliana caſtra deſiderant: educ tecum etiam omnes tuos; ſi minus, quamplurimos: purga urbem: magno me metu liberabis, dummodo inter me atque te murus interſit: nobiſcum uerſari iam diutius non potes: non ferã, non patiar, non ſinam. magna dijs immortalibus habẽda eſt gratia, atque huic ipſi Ioui Statori antiquiſſimo cuſtodi huius urbis, ꝙ hanc tam tetram, tam horribilem, tamq; infeſtam Reip. peſtem toties iam effugimus. non eſt ſæpius in uno homine ſalus ſumma periclitanda Reip. quandiu mihi Conſuli deſignato Catilina inſidiatus es, non publico me præſidio, ſed priuata diligentia defendi. cum proximis comitijs conſularibus me Conſulem in campo, & competitores tuos interficere uoluiſti, compreſſi tuos nefarios conatus amicorum præſidio, & copijs, nullo tumultu publice concitato: deniq; quotieſcunque me petiſti, per me tibi obſtiti: quanq̃ uidebam, perniciem meam cũ magna calamitate Reip. eſſe coniunctã. nunc iam aperte Remp. uniuerſam petis: templa deorum immortalium, tecta urbis, uitam omnium ciuium, Italiã denique totam ad exitium, et uaſtitatem uocas. quare, quoniã id, quod primũ, atque huius imperij, diſciplinæq; maiorum proprium eſt, facere non audeo, faciã id, quod eſt ad ſeueritatem lenius, ad cõmunem ſalutẽ utilius: nam ſi te interfici iuſſero, reſidebit in Rep. reliqua coniuratorum manus: ſin tu, quod te iandudum hortor, exieris, exhaurietur ex urbe tuorum comitũ magna, & ꝑnicioſa ſentina Reip. quid eſt Catilina? num dubitas id me imperante facere, quod iam tua ſponte faciebas? exire ex urbe Cõſul hoſtem iubet:

interrogas me, nũ in exilium? nõ iubeo: sed si me consulis, suadeo: quid enim Catilina est, quod te iã in hac urbe delectare possit, in qua nemo est extra istam coniurationẽ perditorum hominum, qui te non metuat; nemo, qui te nõ oderit? quæ nota domesticæ turpitudinis non inusta uitæ tuæ est? quod priuatarum rerũ dedecus nõ hæret infamiæ? quæ libido ab oculis, quod facinus à manibus unquã tuis, quod flagitium à toto corpore abfuit? cui tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, nõ aut ad audaciã ferrũ, aut ad libidinem facem prætulisti? quid uero nuper? cum morte superioris uxoris nouis nuptijs domũ uacuam fecisses, non'ne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti? quod ego prætermitto, & facile patior sileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut extitisse, aut nõ uindicata esse uideatur. prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus senties. ad illa uenio, quæ non ad priuatam ignominiam uitiorũ tuorum, non ad domesticam tuam difficultatẽ ac turpitudinem, sed ad summã Reip. atque ad omniũ nostrum uitam salutemq; pertinent. potest'ne tibi huius uitæ hæc lux Catilina, aut huius cœli spiritus esse iucundus, cũ scias horum esse neminem, qui nesciat te pridie Cal. Ian. Lepido et Tullo Coss. stetisse in Comitio cum telo? manum Consulum & principum ciuitatis interficiendorum causa parauisse? sceleri ac furori tuo non mentem aliquam, aut timorem tuũ, sed fortunã Reip. obstitisse? ac iã illa omitto: neque enim sunt aut obscura, aut non multa post commissa. quoties tu me designatum, quoties me Consulem interficere uo=

luisti? quot ego tuas petitiones ita coniectas, ut uitari posse nõ uiderẽtur, parua quadã declinatiõe, et, ut aiũt, corpore effugi? nihil agis, nihil assequeris, nihil moliris, quod mihi latere ualeat in tẽpore: neque tamẽ conari ac uelle desistis. quoties iã, quoties iã tibi extorta est sica ista de manibus? quoties uero excidit casu aliquo & elapsa est? tamẽ ea carere diutius nõ potes: quæ quidẽ quibus abs te initiata sacris ac deuota sit, nescio, ꝙ eam necesse putas Cõsulis in corpore defigere. nũc uero quæ tua est ista uita? sic.n.iam tecũ loquar, nõ ut odio permotus esse uidear, quo debeo; sed ut misericordia, quæ tibi nulla debetur. uenisti paulo ante in senatũ: quis te ex hac tãta frequẽtia, ex tot tuis amicis ac necessarijs salutauit? si hoc post hominũ memoriã contigit nemini, uocis expectas contumeliam, cum sis grauissimo iudicio taciturnitatis oppressus? quid, ꝙ aduẽtu tuo ista subsellia uacua facta sunt? quid, ꝙ oẽs consulares, qui tibi persæpe ad cædem constituti fuerũt, simul atque assedisti, partem istã subselliorũ nudã atque inanẽ reliquerunt? quo tandẽ animo hoc tibi ferẽdũ putas? serui mehercle mei si me isto pacto metuerẽt, ut te metuunt oẽs ciues tui, domũ meã relinquendã putarem: tu tibi urbẽ non arbitraris? et si me meis ciuibus iniuria suspectũ tã grauiter, atque offensum uiderẽ, carere me aspectu ciuiũ, q̃ infestis oculis omnium conspici mallem: tu cum conscietia scelerũ tuorũ agnoscas odium omnium iustũ, & iam tibi diu debitũ, dubitas, quorũ mẽtes sensusq; uulneras, eorũ aspectum præsentiamq; uitare? si te parentes timerent, atque odissent tui, neque eos ulla ratione placare posses: ut opinor, ab eorũ oculis aliquò concederes:

nũc te patria, quæ cõmunis est omnium nostrũ parens, odit ac metuit, & iandiu te nihil iudicat nisi de parricidio suo cogitare. huius tu neque auctoritatẽ uerebere, neque iudiciũ sequere, neque uim pertimesces? quæ tecũ Catilina sic agit, & quodãmodo tacita loquitur. Nullũ iam tot annos facinus extitit nisi per te, nullũ flagitiũ sine te: tibi uni multorũ ciuium neces, tibi uexatio, direptioq; sociorum impunita fuit ac libera: tu nõ solum ad negligendas leges et quæstiones, uerũ etiam ad euertendas, perfringendasq; ualuisti. superiora illa, quanquã ferenda non fuerunt, tamẽ, ut potui, tuli: nũc uero, me totum esse in metu propter te unũ; quidquid increpuerit, Catilinam timeri; nullũ uideri contra me cõsilium iniri posse, quod à tuo scelere abhorreat; nõ est ferẽdũ. quãobrem discede, atque hũc mihi timorẽ eripe; si uerus, ne opprimar; sin falsus, ut tandẽ aliquando timere desinã. hæc si tecum, ut dixi, patria loquatur, non ne impetrare debeat, etiã si uim adhibere non possit? quid, ꝙ tu te ipse in custodiam dedisti? quid, ꝙ uitandæ suspicionis causa apud M. Lepidũ te habitare uelle dixisti? à quo nõ receptus, etiã ad me uenire ausus es, atque, ut domi meæ te asseruarẽ, rogasti. cũ à me quoque id responsum tulisses, me nullo modo posse ijsdem parietibus tuto esse tecũ, qui magno in periculo essem, ꝙ ijsdem mœnibus contineremur: ad Q. V. Metellum Prætorem uenisti. à quo repudiatus, ad sodalẽ tuum, uirũ optimum, M. Marcellũ demigrasti: quẽ tu uidelicet & ad custodiendum te diligentissimum, & ad suspicandum sagacissimũ, & ad uindicandum fortissimum fore putasti. sed ꝗ longe uidetur à carcere atque à uinculis abesse de=

bere, qui se ipsum iam dignũ custodia iudicauerit? quæ cũ ita sint Catilina, dubitas, si hic emori æquo animo non potes, abire in aliquas terras, & uitã istam multis supplicijs iustis debitisq; ereptã, fugæ solitudiniq; mandare? refer, inquis, ad senatũ: id.n. postulas, et, si hic ordo sibi placere decreuerit te ire in exiliũ, obtemperaturum te esse dicis. non referã id, quod abhorret à meis moribus: et tamẽ faciã, ut intelligas, quid hi de te sentiant. egredere ex urbe Catilina: libera Remp. metu: in exiliũ, si hanc uocẽ expectas, proficiscere. quid est Catilina? ecquid attendis, ecquid animaduertis horũ silentium? patiuntur, tacent: quid expectas auctoritatẽ loquẽtium, quorum uoluntatẽ tacitorum perspicis? at si hoc idem huic adolescenti optimo P. Sestio, si fortissimo uiro M. Marcello dixissem, iam mihi Consuli hoc ipso in tẽplo iure optimo senatus uim, & manus intulisset: de te aũt Catilina, cũ quiescunt, probant; cum patiuntur, decernunt; cum tacent, clamãt; neque hi solum, quorũ tibi auctoritas est uidelicet chara, uita uilissima, sed etiam illi equites R. honestissimi atq; optimi uiri, cæteriq; fortissimi ciues, qui circunstant senatum, quorum tu & frequentiã uidere, et studia perspicere, et uoces paulo ante exaudiri potuisti. quorum ego uix abs te iandiu manus ac tela cõtineo, eosdem facile adducam, ut te hæc, quæ iampridem uastare studes, relinquentem usque ad portas prosequãtur. quanquã quid loquor? te ut ulla res frangat? tu ut unquam te corrigas? tu ut ullam fugam meditere? ut ullũ tu exilium cogites? utinam tibi istam mentem dij immortales donarent. tametsi uideo, si mea uoce perterritus ire in exilium animũ induxe=

ris, quanta tempestas inuidiæ nobis ſi minus in præſens tempus recenti memoria ſcelerum tuorum, at in poſteritatem impẽdeat. ſed non eſt mihi tanti, dummodo iſta tua priuata ſit calamitas, & à Reip. periculis ſeiungatur. ſed tu ut uitijs tuis commoueare, ut legum pœnas pertimeſcas, ut temporibus Reip. concedas, non eſt poſtulandũ: neq; enim Catilina is es, ut te aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocarit. quamobrẽ, ut ſæpe iam dixi, proficiſcere, ac, ſi mihi inimico, ut prædicas, tuo cõflare uis inuidiam, recta perge in exiliũ: uix feram ſermones hominum, ſi id feceris: uix molem iſtius inuidiæ, ſi in exiliũ ieris iuſſu Cõſulis, ſuſtinebo: ſin aũt ſeruire meæ laudi & gloriæ mauis, egredere cũ importuna ſceleratorum manu, cõfer te ad Manliũ, concita perditos ciues, ſecerne te à bonis, infer patriæ bellũ, exulta impio latrocinio: ut à me nõ eiectus ad alienos, ſed inuitatus ad tuos iſſe uidearis: quanq̃ quid ego te inuitem, à quo iam ſciam eſſe præmiſſos, qui tibi ad forum Aurelium præſtolarentur armati? ſciã pactã & conſtitutã eſſe cum Manlio diem? à quo etiam Aquilã illam argenteã, quam tibi ac tuis omnibus pernicioſam eſſe cõfido & funeſtã futuram, cui domi tuæ ſacrariũ ſcelerum tuorum conſtitutum fuit, ſciã eſſe præmiſsã? tu ut illa diutius carere poſſis? quã uenerari ad cædẽ proficiſcẽs ſolebas: à cuius altaribus ſæpe iſtã dextrã impiã ad necẽ ciuiũ trãſtuliſti. ibis tandẽ aliquãdo, quò te iãpridẽ tua iſta cupiditas effrenata ac furioſa rapiebat: neq;.n. tibi hæc res affert dolorẽ, ſed quãdã incredibilẽ uoluptatẽ: ad hãc te amentiã natura peperit, uolũtas exercuit, fortuna ſeruauit,

nunquã tu non modo otium, ſed ne bellum quidem, niſi nefariũ, concupiſti: nactus es ex perditis, atq; ab omni non modo fortuna, uerũ etiam ſpe derelictis conflatam improborum manum. hic tu qua lætitia perfruere, quibus gaudijs exultabis, quanta in uoluptate bacchabere, cum in tanto numero tuorum neque audies uirũ bonũ quenq̃, neque uidebis? ad huius uitæ ſtudium meditati illi ſunt, qui ferũtur, labores tui; iacere humi nõ modo ad obſidendum ſtuprum, uerũ etiam ad facinus obeundum; uigilare non ſolũ ad inſidiandũ ſomno maritorũ, uerum etiam bonis otioſorum. habes, ubi oſtentes illam præclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiæ rerum omnium, quibus te breui tempore cõfectum eſſe ſenties. tantũ profeci tum, cũ te à Conſulatu repuli, ut exul potius tentare, q̃ Conſul uexare Remp. poſſes, atq; ut id, quod eſſet à te ſcelerate ſuſceptum, latrocinium potius, quàm bellũ nominaretur. Nunc ut à me P.C. quandã propè iuſtam patriæ querimoniam deteſter ac deprecer, percipite quæſo diligenter quæ dicam, et ea penitus animis ueſtris mentibusq; mãdate. etenim ſi mecũ patria, quæ mihi uita mea multo eſt charior, ſi cuncta Italia, ſi omnis Reſp. loquatur, M. Tulli quid agis? tu'ne eũ, quẽ eſſe hoſtẽ comperiſti, quem ducem belli futurũ uides, quẽ expectari imperatorem in caſtra hoſtiũ ſentis, auctorẽ ſceleris, principem coniurationis, euocatorẽ ſeruorum et ciuium perditorum, exire patieris, ut abs te nõ emiſſus ex urbe, ſed immiſſus in urbẽ eſſe uideatur? non'ne hũc in uincula duci, nõ ad mortẽ rapi, non ſummo ſupplicio mactari imperabis? quid tãdẽ impedit te? mos'ne maiorũ? at perſæpe etiam priuati in hac Rep.

perniciosos ciues morte mulctarunt. an leges, quæ de ciuium R. supplicio rogatæ sunt? at nunquã in hac urbe ij, qui à Rep. defecerunt, ciuiũ iura tenuerunt. an inuidiam posteritatis times? præclarã uero populo R. refers gratiã, qui te hominem per te cognitũ, nulla commẽdatione maiorum, tam mature ad summum imperium per omnes honorum gradus extulit, si propter inuidiã, aut alicuius periculi metum, salutem ciuium tuorũ negligis. sed si quis est inuidiæ metus, non est uehemẽtius seueritatis, ac fortitudinis inuidia, q̃ inertiæ, ac nequitiæ pertimescenda. an, cum bello uastabitur Italia, uexabũtur urbes, tecta ardebunt, tum te non existimas inuidiæ incendio conflagraturum? his ergo sanctissimis Reip. uocibus, & eorum hominum, qui idem sentiunt, mentibus pauca respõdebo. Ego, si hoc optimum factu iudicarem P.C. Catilinam morte mulctari, unius usuram horæ gladiatori isti ad uiuendum non dedissem. etenim si summi uiri, & clarissimi ciues Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum compluriũ sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam honestarũt: certe uerendũ mihi non erat, ne quid, hoc parricida ciuiũ interfecto, inuidiæ mihi in posteritatem redundaret. q̄ si ea mihi maxime impenderet, tamen hoc animo semper fui, ut inuidiam uirtute partam, gloriam, non inuidiam putarem. quanquã non nulli sunt in hoc ordine, qui aut ea, quæ imminent, nõ uideant; aut ea, quæ uidẽt, dissimulent: qui spẽ Catilinæ mollibus sentẽtijs aluerunt, coniurationemq́; nascentem non credendo corroborauerunt: quorum auctoritatem secuti multi non solum improbi, uerum etiam imperiti, si in hunc animad

uertissem, crudeliter & regie factum esse dicerent. nūc intelligo, si iste, quò intēdit, in Manliana castra perueneRit, neminē tam stultum fore, qui non uideat coniurationē esse factam; neminem tam improbum, qui non fateatur. hoc aūt uno interfecto, intelligo hanc Reip. pestem paulisper reprimi, nō in perpetuum comprimi posse. q̃ si se eiecerit, secumq́; suos eduxerit, & eodem cæteros undiq; collectos naufragos aggregauerit: extinguetur atque delebitur nō modo hæc tam adulta Reip. pestis, uerū etiam stirps, ac semen malorum omnium. etenim iandiu P.C. in his periculis cōiurationis, insidijsq́; uersamur: sed nescio quo pacto omnium scelerū, ac ueteris furoris, & audaciæ maturitas in nostri Consulatus tempus erupit. q̃ si ex tanto latrocinio iste unus tolletur, uidebimur fortasse ad breue quoddam tempus cura, & metu esse releuati, periculum autem residebit, et erit inclusum penitus in uenis, atq; in uisceribus Reip. ut sæpe homines ægri, morbo graui, cū æstu febriq́; iactantur, si aquam gelidam biberint, primo releuari uidētur, deinde multo grauius uehementiusq́; afflictātur: sic hic morbus, qui est in Rep. reuelatus istius pœna uehemētius uiuis reliquis ingrauescet. quare P.C. secedant improbi, secernant se à bonis, unum in locum congregētur, muro denique, id quod sæpe iam dixi, secernātur à nobis, desinant insidiari domi suæ Consuli, circūstare tribunal Prætoris urbani, obsistere cū gladijs curiam, malleolos ad incendendā urbem, facesq́; comparare: sit deniq; inscriptū in frōte uniuscuiusq; ciuis, quid de Rep. sentiat. polliceor uobis hoc P.C. tantā in nobis Consulibus fore diligentiam, tantā in uobis auctoritatem, tan=

tam in equitibus R. uirtutem, tantam in omnibus bonis consensionem, ut Catilinæ profectione omnia patefacta, illustrata, oppressa, uindicata esse uideatis. hisce ominibus Catilina cum summa Reip. salute, & cum tua peste, ac pernicie, cumq; eorum exitio, qui se tecum omni scelere, parricidioq; iunxerunt, proficiscere ad impium bellum, ac nefarium. tum tu Iupiter, qui ijsdem, quibus hæc urbs, auspicijs à Romulo es constitutus, quem Statorem huius urbis, atq; imperij uere nominamus; hunc, & huius socios à tuis aris, cæterisq; templis, à tectis urbis, ac mœnibus, à uita, fortunisq; ciuium omnium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hostes patriæ, latrones Italiæ, scelerum fœdere inter se, ac nefaria societate coniunctos, æternis supplicijs uiuos, mortuosq; mactabis.

IN L. CATILINAM, AD QVIRITES. ORATIO XX.

t Andem aliquando Quirites L.Catilinã furentem audacia,ſcelus anhelantem , peſtem patriæ nefarie molientẽ,uobis, atque huic urbi ferrũ flammamq; mi= nitantem , ex urbe uel emus , uel emiſimus,uel ipſum egrediẽtem urbe proſecuti ſumus . abijt,exceſſit,euaſit,erupit.nulla iam pernicies à mõſtro illo,atque prodigio mœnibus ipſis intra mœnia cõpara= bitur.atq; hunc quidẽ unũ huius belli domeſtici ducem ſine cõtrouerſia uicimus : nõ enim iam inter latera no= ſtra ſica illa uerſabitur: nõ in cãpo,non in foro,nõ in cu ria, nõ denique intra domeſticos parietes ꝑtimeſcemus . loco ille motus eſt , cũ eſt ex urbe depulſus : palàm iam cũ hoſte,nullo impediẽte,bellum iuſtũ geremus. ſine du bio ꝑdidimus hominẽ,magnificeq; uicimus, cũ illum ex occultis inſidijs in apertũ latrociniũ coniecimus . ꝙ uero non cruentum mucronem,ut uoluit,extulit,ꝙ uiuis no bis egreſſus eſt,ꝙ ei ferrũ de manibus extorſimus , ꝙ in columes ciues,ꝙ ſtantem urbem reliquit, quanto tãdem illũ mœrore afflictum eſſe et profligatum putatis?iacet ille nũc proſtratus Quirites, & ſe perculſum atq; abie= ctũ eſſe ſentit, et retorquet oculos profecto ſæpe ad hãc urbẽ,quã ex ſuis faucibus ereptã eſſe luget . quæ quidẽ lætari mihi uidetur,ꝙ tãtã peſtẽ euomuerit,foraſq; pro iecerit.at ſi quis eſt talis,quales eſſe oẽs oportebat,qui in hoc ipſo , in quo exultat , & triumphat oratio mea ,

me uehementer accuset, quòd tam capitalem hostem nõ cõprehenderim potius, q̃ emiserim: nõ est ista mea culpa Quirites, sed temporum. interemptum esse L. Catilinã, & grauissimo supplicio affectum iampridẽ oportebat; idq́; à me & mos maiorum, & huius imperij seueritas & Resp. postulabat: sed q̃ multos fuisse putatis, qui, quæ ego deferrem, non crederent? q̃ multos, qui propter stultitiam nõ putarent? q̃ multos, qui etiam defenderent? q̃ multos, qui propter improbitatem facerent? ac si sublato illo depelli à uobis omne periculum iudicarem, iampridẽ ego L. Catilinam non modo inuidiæ meæ, uerum etiam uitæ periculo sustulissem: sed cum uiderem, ne uobis quidem omnibus re etiã probata, si illum, ut erat meritus, morte mulctassem, fore, ut eius socios inuidia oppressus persequi nõ possem; rem huc deduxi, ut tum palàm pugnare possetis, cum hostem aperte uideretis. quẽ quidem ego hostem Quirites q̃ uehemẽter foris esse timendũ putem, licet hinc intelligatis, quòd illud etiam moleste fero, ꝙ ex urbe parũ comitatus exierit. utinam ille omnes secum suas copias eduxisset. Tõgillum mihi eduxit, quẽ
* amare in prætexta calumnia cœperat; Publitium & Munatium, quorũ æs alienum contractum in popinam nullum Reip. motum afferre poterat: reliquit, quos uiros, quanto alieno ære, q̃ ualentes, q̃ nobiles, uos uidetis. itaque ego illũ exercitum ex Gallicanis legionibus & cũ hoc delectu, quem in agro Piceno, & Gallico Q. Metellus habuit, ex his copijs, quæ à nobis quotidie cõparantur, magnopere contemno, collectum ex senibus desperatis, ex agresti luxuria, ex rusticis mendiculis, & decoctoribus, ex ijs, qui uadimonia deserere, q̃ illum exercitum

maluerunt: quibus ego non modo si aciem exercitus nostri, uerũ etiam si edictum Prætoris ostendero, concidẽt. hos, quos uideo uolitare in foro, quos stare ad curiam, quos etiã in senatũ uenire, qui nitent unguentis, qui fulgent purpura, mallem secum suos milites eduxisset: qui si hic permanent, memẽtote non tam exercitum illũ esse nobis, q̃ hos, qui exercitum deseruerunt, pertimescendos. atq; etiam hoc magis sunt timendi, ꝗ, quid cogitent, me scire sentiunt, neq; tamen permouentur. uideo, cui Apulia sit attributa, qui habeat Hetruriam, qui agrum Picenum, qui Gallicum, qui sibi has urbanas insidias cædis, atq; incendiorũ depoposcerit. omnia superioris noctis cõsilia ad me perlata esse sentiũt: patefeci in senatu hesterno die: Catilina ipse pertimuit, profugit: hi quid expectant? næ illi uehementer errant, si illam meã pristinam lenitatem perpetuã sperant futurã. quod expectaui, iã sum assecutus, ut uos omnes factã esse aperte cõiurationẽ contra Remp. uideretis. nisi uero si quis est, qui Catilinæ similes cum Catilina sentire nõ putet. nõ est iam lenitati locus: seueritatem res ipsa flagitat. unũ etiam nũc cõcedam: exeant, proficiscantur, ne patiantur desiderio sui Catilinã miserum tabescere: demonstrabo iter: Aurelia uia profectus est: si accelerare uolent, ad uesperum cõsequentur. ò fortunatã Remp. si quidẽ hanc sentinam huius urbis eiecerit. uno mehercle Catilina exhausto, releuata mihi, & recreata Resp. uidetur: quid enim mali aut sceleris fingi aut excogitari potest, quod non ille conceperit? quis tota Italia ueneficus, quis gladiator, quis latro, quis sicarius, quis parricida, quis testamentorum subiector, quis circunscriptor, quis ganeo, quis nepos,

quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor iuuen-
tutis, quis corruptus, quis perditus inueniri potest, qui se
cum Catilina non familiarissime uixisse fateatur? quæ
cædes per hosce annos sine illo facta est? quod nefarium
stuprum non per illum? iam uero quæ tanta in ullo un
quam homine iuuentutis illecebra fuit, quanta in illo?
qui alios ipse amabat turpissime, aliorum amori flagitio
sissime seruiebat: alijs fructum libidinum, alijs mortem
parentum non modo impellendo, uerum etiam adiuuā-
do pollicebatur. nūc uero quàm subito non solum ex ur
be, uerum etiam ex agris ingētem numerū perditorum
hominum collegerat? nemo non modo Romæ, sed nec ul
lo in angulo totius Italiæ oppressus ære alieno fuit, quē
non ad hoc incredibile sceleris fœdus asciuerit. atque ut
eius diuersa studia in dissimili ratione pspicere possitis;
nemo est in ludo gladiatorio paulo ad facinus audacior,
qui se non intimum Catilinæ esse fateatur; nemo in sce
na leuior & nequior, qui se non eiusdem propè sodalem
fuisse commemoret. atque idem tamen stuprorum, &
scelerum exercitatione assuefactus, frigore, & fame, &
siti, ac uigilijs perferendis, fortis ab his istis suis socijs præ
dicabatur, cum industriæ subsidia, atque instrumēta uir
tutis in libidine, audaciaq; consumerentur. hunc uero si
sui fuerint comites secuti, si ex urbe exierint, desperato-
rum hominum flagitiosi greges: ò nos beatos, ò Remp.
fortunatam, ò præclaram laudem Consulatus mei: non
enim iam sunt mediocres hominum libidines, nō huma-
næ audaciæ ac tolerandæ: nihil cogitant, nisi cædes,
nisi incendia, nisi rapinas: patrimonia sua profude-
runt, fortunas suas obligurierunt: res eos iampridem,

fides deficere nuper cœpit: eadem tamẽ illa, quæ erat in abundantia, libido permanet. ꝙ si in uino, & alea come sationes solum, & scorta quærerent, essent illi quidẽ de sperandi, sed tamen essent ferendi: hoc uero quis ferre possit, inertes homines fortissimis uiris insidiari, stultissi= mos prudentissimis, ebriosos sobrijs, dormientes uigilanti bus? qui mihi accubantes in conuiuijs, complexi mulie= res impudicas, uino languidi, cõfecti cibo, sertis redimiti, unguentis obliti, debilitati stupris, eructant sermonibus suis cædem bonorum, atque urbis incendia. quibus ego confido impendere fatum aliquod, & pœnas iandiu im probitati, nequitiæ, sceleri, libidini debitas aut instare iã plane, aut certe iam appropinquare. quos si meus Con= sulatus, quoniã sanare non potest, sustulerit: non bre= ue nescio quod tẽpus, sed multa secula propagarit Reip. nulla est enim natio, quam pertimescamus; nullus Rex, qui bellum populo R. inferre possit: omnia sunt exter= na unius uirtute terra, mariq; pacata: domesticum bel= lum manet: intus insidiæ sunt: intus inclusum periculũ est: intus est hostis: cũ luxuria nobis, cũ amẽtia, cũ scelere certandũ est. huic ego me bello ducẽ profiteor Quirites: suscipio inimicitias hominũ perditorum: quæ sanari po terunt, quacunq; ratione sanabo: quæ resecanda erunt, non patiar ad perniciem ciuitatis manare. proinde aut exeant, aut quiescant, aut, si & in urbe, & in eadẽ men te permanent, ea, quæ merentur, expectẽt. at etiam sunt Quirites, qui dicant à me in exilium eiectum esse Catili nam. quod ego si uerbo assequi possem, istos ipsos eijcerẽ, qui hæc loquũtur. homo enim uidelicet timidus & per= modestus uocẽ Consulis ferre nõ potuit: simul atque ire

in exiliũ iussus est, paruit. quid, quod hesterno die, cum domi meæ penè interfectus essem, senatum in ædem Iouis Statoris uocaui, rem omnem ad patres cõscriptos detuli? quò cũ Catilina uenisset, quis eũ senator appellauit? quis salutauit? quis deniq; ita aspexit ut perditũ ciuem, ac non potius ut importunissimum hostem? quin etiam principes eius ordinis partẽ illam subselliorũ, ad quam ille accesserat, nudã, atque inanem reliquerunt. hic ego uehemens ille Consul, qui uerbo ciues in exilium eijcio, quæsiui à Catilina, an nocturno cõuentu apud M. Leccam fuisset, nec ne. cum ille, homo audacissimus, cõscientia conuictus primo reticuisset, patefeci cætera: quid ea nocte egisset, ubi fuisset, quid in proxima constituisset, quemadmodũ esset ei ratio totius belli descripta, docui. cum hæsitaret, cum cunctaretur, quæsiui quid dubitaret proficisci eò, quò iampridem pararat, cum arma, cum secures, cum fasces, cum tubas, cum signa militaria, cum Aquilã illã argenteã, cui ille etiam sacrarium scelerum domi suæ fecerat, scirem esse præmissam. in exilium eijciebam, quem iam ingressum in bellum esse uidebam? etenim, credo, Manlius iste centurio, qui in agro Fesulano castra posuit, bellum populo R. suo nomine indixit; & illa castra nunc non Catilinam ducem expectant; & ille eiectus in exilium, se Massiliam, ut aiunt, nõ in hæc castra conferet. ò conditionem miseram non modo administrandæ, uerum etiam conseruandæ Reip. nunc si L. Catilina consilijs, laboribus, periculis meis circunclusus, ac debilitatus subito pertimuerit, sententiam mutauerit, deseruerit suos, consilium belli faciundi abiecerit, ex hoc cursu sceleris, & belli iter ad fugam atq; in exi-

lium conuerterit: nõ ille à me spoliatus armis audaciæ, non obstupefactus ac perterritus mea diligentia, non de spe, conatuq; depulsus, sed indemnatus, innocẽs in exiliũ eiectus à Consule ui, & minis esse dicetur: & erũt, qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed timidũ; me non diligentissimum Consulem, sed crudelissimum tyrãnum existimari uelint. est mihi tanti Quirites huius inuidiæ falsæ, atq; iniquæ tempestatem subire, dũ modo à uobis huius horribilis belli, ac nefarij periculum depellatur. dicatur sanè eiectus esse à me, dum modo eat in exilium: sed, mihi credite, non est iturus. nunquam ego à dijs immortalibus optabo Quirites inuidiæ meæ leuãdæ causa, ut L. Catilinam ducere exercitum hostium, atque in armis uolitare audiatis: sed triduo tamẽ audietis: multóq; magis illud timeo, ne mihi sit inuidiosum aliquando, ꝙ illum emiserim potius, quàm ꝙ eiecerim. sed cum sint homines, qui illum, cum profectus sit, eiectum esse dicant: ijdem, si interfectus esset, quid dicerent? quanquam isti, qui Catilinam Massiliam ire dictitant, nõ tam hoc queruntur, quàm uerentur. nemo est istorum tam misericors, qui illũ non ad Manlium, quàm ad Massiliẽses ire malit. ille autem si mehercules hoc, quod agit, nunquam ante cogitasset, tamen latrocinantem se interfici mallet, quàm exulem uiuere. nũc uero, cum ei nihil adhuc præter ipsius uoluntatem, cogitationẽq; acciderit, nisi quòd uiuis nobis Roma profectus est: optemus potius, ut eat in exilium, quàm queramur. sed cur tandiu de uno hoste loquimur? & de eo hoste, qui iã fatetur se esse hostem? & quem, quia, quod semper uolui, murus interest, non timeo? de ijs, qui dissimulant, qui Romæ remanent, qui

nobiscum sunt, nihil dicimus? quos quidem ego, si ullo modo fieri posset, non tã ulcisci studeo, quàm sanare, & ipsos placare Reip. neque, id quare fieri nõ possit, si me audire uoluerint, intelligo: exponã enim uobis Quirites, ex quibus generibus hominum istæ copiæ comparentur: deinde singulis medicinam cõsilij, atque orationis meæ, si quã potero, afferam. Primũ genus est eorũ, qui magno in ære alieno maiores etiam possessiones habẽt, quarum amore adducti dissolui nullo modo possunt. horũ hominum species est honestissima: sunt enim locupletes: uoluntas uero & causa impudentissima. tu agris, tu ædificijs, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus & copiosus sis, & dubites aliquid de possessione detrahere, ac fidem acquirere? quid enim expectas? bellum? quid? ergo in uastatione omniũ tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? an tabulas nouas? errant, qui istas à Catilina expectant: meo beneficio tabulæ nouæ proferentur, uerũ auctionariæ: neque enim isti, qui possessiones habẽt, alia ratione ulla salui esse possunt. quod si maturius facere uoluissent, neq;, id quod stultissimum est, certare cum usuris fructibus prædiorum: locupletioribus ijs, & melioribus ciuibus uteremur. sed hosce homines minime puto pertimescendos, ꝙ aut deduci de sententia possunt, aut, si permanebũt, magis mihi uidentur uota facturi cõtra Remp. quàm arma laturi. Alterum genus est eorum, qui quanquam premuntur ære alieno, dominationẽ tamen expectant, rerum potiri uolunt, honores, quos quieta Rep. desperant, perturbata cõsequi se posse arbitrantur. quibus hoc præcipiendum uidetur, unum scilicet & idem, quod cæteris omnibus,

ut desperent se id, quod conantur, consequi posse: primũ omnium me ipsum uigilare, adesse, prouidere Reip. deinde magnos animos esse in bonis uiris, magnã concordiã, maximam multitudinem, magnas præterea copias militum: deos denique immortales huic inuicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimæ urbi contra tantã uim sceleris præsentis auxilium esse laturos. quòd si iam sint id, quod cũ summo furore cupiũt, adepti: num illi in cinere urbis, & sanguine ciuiũ, quæ mente cõscelerata, ac nefaria cõcupierunt, se Consules, ac Dictatores, aut etiã Reges sperant futuros? non uident se cupere id, quod si adepti fuerint, fugitiuo alicui, aut gladiatori cõcedi sit necesse?

Tertiũ genus est ætate iã confectũ, exercitatione robustum: quo ex genere est ipse Manlius, cui nũc Catilina successit. hi sunt homines ex ijs colonijs, quas Fesulis Sylla constituit: quas ego uniuersas ciuium esse optimorum & fortissimorum uirorum sentio: sed tamen hi sunt coloni, qui se insperatis repentinisq; pecunijs sumptuosius insolentiusq; iactarunt: hi dum ædificant tanquam beati, dum prædijs, lecticis, familijs magnis, conuiuijs, apparatibus delectantur, in tantũ æs alienum inciderunt, ut, si salui esse uelint, Sylla sit ijs ab inferis excitandus. qui etiã non nullos agrestes, homines tenues, atq; egentes, in eandẽ illã spem rapinarũ ueterum impulerunt. quos ego utrosq; Quirites in eodem genere prædatorũ, direptorumq; pono. sed eos hoc moneo, desinant furere, & proscriptiones, & Dictaturas cogitare: tãtus.n. illorũ temporũ dolor inustus est ciuitati, ut iam ista non modo homines, sed ne pecudes quidem mihi passuræ esse uideãtur. Quartum genus est sanè uarium, & mix=

tum, & turbulentum: qui iampridem premuntur: qui nunquã emergent: qui partim inertia, partim male gerendo negotio, partim etiã sumptibus in uetere ære alieno uacillãt: qui uadimonijs, iudicijs, proscriptionibus bonorum defatigati, permulti et ex urbe, & ex agris se in illa castra conferre dicuntur. hosce ego non tam milites acres, quàm inficiatores lentos esse arbitror. qui homines primum si stare nõ possunt, corruant, sed ita, ut nõ modo ciuitas, sed ne uicini quidem proximi sentiant: nã illud non intelligo, quamobrem, si uiuere honeste nõ possunt, perire turpiter uelint, aut cur, minore dolore perituros se cum multis, quàm si soli pereant, arbitrentur.

Quintũ genus est parricidarum, sicariorum, denique omnium facinorosorũ: quos ego à Catilina non reuoco: nam neq; diuelli ab eo possunt, & pereant sanè in latrocinio, quoniã sunt ita multi, ut eos capere carcer nõ possit. Postremum autem genus est non solum numero, uerum etiam genere ipso, atque uita, quod proprium est Catilinæ, de eius delectu, immo uero de cõplexu eius, ac sinu, quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos uidetis, manicatis, & talaribus, ac tritis tunicis, uelis amictos, non togis: quorum omnis industria uitæ, & uigilandi labor in antelucanis cœnis expromitur. in his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudiciq; uersantur. hi pueri tam lepidi, ac delicati nõ solum amare, & amari, neque cantare, & psallere, sed etiam sicas uibrare, & spargere uenena didicerunt: qui nisi exeunt, nisi pereunt; etiã si Catilina perierit, scitote hoc in Rep. seminarium Catilinarium futurũ. uerũtamen quid sibi isti miseri uolũt? num suas secum mu-

lierculas sunt in castra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his præsertim iam noctibus? quo autem pacto illi Apenninū atq; illas pruinas ac niues perferent? nisi iccirco se facilius hiemem toleraturos putāt, q in cōuiuijs nudi saltare didicerūt. ò bellum magnopere pertimescendum, cū hanc sit habiturus Catilina scortatorum cohortem prætoriam . instruite nunc Quirites contra has tam præclaras Catilinæ copias uestra præsidia, uestrosq; exercitus: & primum gladiatori illi confecto, & saucio Consules, imperatoresq; uestros opponite: deinde contra illam naufragorum eiectam ac debilitatam manum florem totius Italiæ ac robur educite: iam uero urbes coloniarum, ac municipiorum respondebunt Catilinæ tumulis siluestribus. neque uero cæteras copias, ornamenta, præsidia uestra cum illius latronis inopia, atque egestate debeo cōferre. sed si omissis his rebus omnibus, quibus nos suppeditamus, eget ille, senatu, equitibus R. populo, urbe, ærario, uectigalibus, cūcta Italia, prouincijs omnibus, exteris nationibus; si, inquā, his rebus omissis ipsas causas, quæ inter se cōfligunt, contendere uelimus : ex eo ipso, quàm ualde illi iaceāt, intelligere possumus: ex hac. n. parte pudor pugnat, illinc petulātia; hinc pudicitia, illinc stuprū ; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc scelus; hinc cōstātia, illinc furor : hinc honestas, illinc turpitudo; hinc cōtinentia, illinc libido: deniq; æquitas, tēperantia, fortitudo, prudentia, uirtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cum uitijs omnibus: postremo copiæ cum egestate, bona ratio cum perdita, mens sana cum amentia, bona denique spes cum omnium rerū desperatione con=

fligit. in huiusmodi certamine ac prælio non'ne, etiam si hominum studia deficiant, dij ipsi immortales cogent ab his præclarissimis uirtutibus tot, & tãta uitia superari? quæ cum ita sint Quirites, uos, quemadmodũ iam antea dixi, uestra tecta custodijs, uigilijsq; defendite, mihi, ut urbi sine uestro motu ac sine ullo tumultu satis esset præsidij, consultũ ac prouisum est. coloni omnes, municipesq; uestri certiores à me facti de hac nocturna excursione Catilinæ, facile urbes suas finesq; defendẽt: gladiatores, quã sibi ille maximã manũ, & certissimam fore putauit, quanquã meliore animo sunt, q̃ pars patritiorum, potestate tamen in uestra continebuntur: Q. Metellus, quem ego, prospiciens hoc, in agrũ Gallicanũ Picenumq; præmisi, aut opprimet hominem, aut omnes eius motus, conatusq; prohibebit: reliquis autem de rebus cõstituendis, maturandis, agendis iam ad senatum referemus, quem uocari uidetis. Nunc illos, qui in urbe remanserunt, atq; adeo qui contra urbis salutem omniumq; uestrum in urbe à Catilina relicti sunt, quanquã sunt hostes, tamen, quia nati sunt ciues, monitos etiã atque etiã uolo. mea lenitas adhuc si cui solutior uisa est, hoc expectauit, ut id, quod latebat, erumperet. quod reliquum est, iam non possum obliuisci, meam hanc esse patriam, me horum esse Consulem; mihi aut cũ his uiuendum, aut pro his esse moriendũ. nullus est portæ custos, nullus insidiator uiæ: si qui exire uolunt, consulere sibi possunt: qui uero in urbe se commouerit, cuius ego non modo factum, sed inceptum ullum, conatum'ue contra patriam deprehendero, sentiet in hac urbe esse Consules uigilantes, esse egregios magistratus, esse fortem sena=

tum, esse arma, esse carcerem, quem uindicem nefariorũ ac manifestorum scelerũ maiores nostri esse uoluerunt. atq; hæc omnia sic agentur Quirites, ut res maximæ minimo motu, pericula summa nullo tumultu, bellũ intestinum, ac domesticum, post hominum memoriam crudelissimum & maximum me uno togato duce et imperatore sedetur. quod ego sic administrabo Quirites, ut, si ullo modo fieri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac urbe pœnã sui sceleris sufferat. sed si uis manifestæ audaciæ, si impendens patriæ periculũ me necessario de hac animi lenitate deduxerint: illud profecto perficiã, quod in tanto, & tã insidioso bello uix optandum uidetur, ut ne quis bonus intereat, paucorumq; pœna uos omnes iam salui esse possitis. quæ quidem ego neq; mea prudentia, neque humanis consilijs fretus polliceor uobis Quirites, sed multis, & nõ dubijs deorum immortalium significationibus: quibus ego ducibus in hãc spem, sententiamq; sum ingressus: qui iam non procul, ut quondam solebant, ab extero hoste atque longinquo, sed hic presentes suo numine, atque auxilio sua templa, atq; urbis tecta defendunt: quos uos Quirites precari, uenerari, atq; implorare debetis, ut quam urbem pulcherrimã, florentissimam, potentissimamq; esse uoluerunt, hãc, omnibus hostium copijs terra, mariq; superatis, à perditissimorũ ciuium nefario scelere defendant.

IN L. CATILINAM, AD QVIRITES. ORATIO XXI.

R Emp. Quirites, uitamq; omniũ ueſtrũ, bona, fortunas, coniuges, liberosq; ueſtros, atque hoc domicilium clariſſimĩ imperij, fortunatiſſimã pulcherrimãq; urbem hodierno die deorum immortalium ſummo erga uos amore, laboribus, conſilijs, periculisq; meis ex flamma, atq; ferro, ac penè ex faucibus fati ereptã, & uobis conſeruatam, ac reſtitutam uidetis. et ſi non minus nobis iucũdi, atq; illuſtres ſunt ij dies, quibus conſeruamur, q̃ illi, quibus naſcimur; ꝙ ſalutis certa lætitia eſt, naſcendi incerta conditio; & ꝙ ſine ſenſu naſcimur, cum uoluptate conſeruamur: profecto, quoniam illum, qui hãc urbem condidit, Romulum ad deos immortales beneuolentia, famáq; ſuſtulimus; eſſe apud uos, poſterosq; ueſtros in honore debet dies is, qui eádem hanc urbem conditã, amplificatamq; ſeruauit: nam totius urbis tẽplis, delubris, tectis omnibus ſubiectos prope iam ignes circundatosq; reſtinximus; ijdemq; gladios in Remp. diſtrictos retudimus, mucronesq; eorum à iugulis ueſtris reiecimus. quæ quoniam in ſenatu illuſtrata, patefacta, compertaq; ſunt per me: uobis iam exponã breuiter Quirites: ut, & quanta, & q̃ manifeſta, & qua ratione inueſtigata, & cõprehenſa ſint, uos, qui & ignoratis, & expectatis, ſcire poſſitis. Principio, ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cũ ſceleris ſui ſocios, et huiuſce nefarij belli acerrimos duces Romæ reliquiſſet; ſem

per uigilaui, & prouidi Quirites, quẽadmodum in tãtis, & tam absconditis insidijs salui esse possemus. nam tũ, cum ex urbe Catilinam eijciebam (non.n.iã uereor huius uerbi inuidiã, cũ illa magis sit timenda, quòd uiuus egressus est) sed tũ, cum illum exterminari uolebam, aut reliquam coniuratorũ manum simul exituram, aut eos, qui remãsissent, infirmos sine illo ac debiles fore putabã. atq; ego, ut uidi, quos maximo furore, & scelere esse inflãmatos sciebam, eos esse nobiscũ, & Romæ remansisse: in eo omnes dies noctesq; cõsumpsi, ut, quid agerẽt, quid molirẽtur, sentirẽ, ac uiderem: ut, quoniam auribus uestris propter incredibilem magnitudinem sceleris minorem fidẽ faceret oratio mea, rem ita cõprehenderem, ut tum demum animis saluti uestræ prouideretis, cũ oculis maleficiũ ipsum uideretis. itaq; ut cõperi Legatos Allobrogũ belli trãsalpini, & tumultus Gallici excitãdi causa à P. Lentulo esse solicitatos, eosq; in Galliã ad suos ciues, eodem itinere cum literis, mandatisq; ad Catilinam esse missos, comitemq; ijs adiunctũ Vulturciũ, atq; huic datas esse ad Catilinã literas: facultatem mihi oblatam putaui, ut, quod erat difficillimũ, quodq; ego semp optabam à dijs immortalibus, tota res nõ solũ à me, sed etiã à senatu, & à uobis manifeste deprehẽderetur. itaq; hesterno die L. Flaccum & C. Põtinum Prætt. fortissimos, atq; amãtissimos Reip. uiros, ad me uocaui: rem omnem exposui: quid fieri placeret, ostendi. illi autem, qui omnia de Rep. præclara atq; egregia sentirent, sine recusatione, ac sine ulla mora negotiũ susceperunt, &, cum aduesperasceret, occulte ad pontẽ Miluium peruenerunt, atque ibi in proximis uillis ita bipartiti fuerũt, ut Tiberis

inter eos & pons interesset. eodem autē & ipsi sine cuiusquā suspicione multos fortes uiros eduxerunt: & ego de præfectura Reatina cõplures delectos adolescētes, quorum opera utor assidue in Reip. præsidio, cū gladijs miserā. interim tertia ferè uigilia exacta, cum iam põtem cū magno comitatu Legati Allobrogū ingredi inciperēt, unàq; Vulturcius: fit in eos impetus: educūtur & ab illis gladij, & à nostris: res erat Prætoribus nota solis, ignorabatur à cæteris. tū interuentu Pontini, atq; Flacci pugna, quæ erat cõmissa, sedatur: literæ, quæcūq; erant in eo comitatu, integris signis Prætoribus traduntur: ipsi cõprehensi ad me, cū iā dilucesceret, deducuntur. atque horū omniū scelerū improbissimorū machinatorē Cimbrū Gabiniū statim ad me nihil dū suspicātem uocaui: deinde itē accersitur P. Statilius, & post eum Cethegus: tardissime autē Lentulus uenit, credo ꝙ in literis dādis præter consuetudinē proxima nocte uigilarat. cū uero summis ac clarissimis huius ciuitatis uiris, qui audita re frequentes ad me mane cõuenerant, literas à me prius aperiri, q̃ ad senatū referri placeret, ne, si nihil esset inuētū, temere à me tātus tumultus iniectus ciuitati uideretur: negaui me esse facturū, ut de periculo publico nõ ad cõsiliū publicū rē integrā deferrem: etenim Quirites si ea, quæ erāt ad me delata, reperta nõ essent, tamē ego non arbitrabar in tātis Reip. periculis esse mihi nimiā diligētiā pertimescēdā. senatū frequētē celeriter, ut uidistis, coegi: atq; interea statim admonitu Allobrogū C. Sulpitiū Præt. fortem uirū misi, qui ex ædibus Cethegi, si quid telorum esset, efferret. ex quibus ille maximū sicarum numerū, & gladiorum extulit. introduxi Vulturcium sine

Gallis: fidē ei publicā iussu senatus dedi: hortatus sum, ut ea, quæ sciret, sine timore indicaret. tum ille dixit, cū uix se ex magno timore recreasset, à P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata, & literas, ut seruorum præsidio uteretur, & ad Vrbem quamprimum cum exercitu accederet: id autem eo consilio, ut, cum Vrbē omnibus ex partibus, quemadmodum descriptum, distributumq; erat, incēdissent, cædemq; infinitā ciuium fecissent, præsto esset ille, qui & fugiētes exciperet, & se cum his urbanis ducibus coniungeret. introducti autē Galli, iusiurandum sibi, & literas à P. Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem datas esse, dixerunt, atq; ita sibi ab his et à L. Cassio esse præscriptū, ut equitatū in Italiam quamprimum mitterēt, pedestres sibi copias non defuturas: Lentulum autē sibi confirmasse, ex fatis Sibyllinis, Aruspicumq; responsis se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnū huius urbis, atque imperiū peruenire esset necesse: Cinnam ante se, & Syllā fuisse, eundemq; dixisse, fatalem hunc esse annū ad interitū huius urbis, atq; imperij, qui esset decimus annus post uirginū absolutionem, post Capitolij autem incensionem uigesimus. hanc autem Cethego cum cæteris controuersiā fuisse dixerūt, ꝙ, cum Lentulo, & cæteris Saturnalibus cædē fieri, atq; Vrbem incendi placeret, Cethego nimium id longum uideretur. ac, ne longū sit Quirites, tabellas proferri iussimus, quæ à quoque dicebantur datæ. primū ostendimus Cethego: signum cognouit. nos linū incidimus, legimus. erat scriptum ipsius manu Allobrogum senatui, & populo, sese, quæ eorum legatis confirmasset, esse facturum: orare, ut item illi facerent, quæ sibi Legati eo-

rũ præcepiſſent. tum Cethegus, qui paulo ante aliquid de gladijs, ac ſicis, quæ apud illũ itidẽ erant deprehenſæ, reſpondiſſet, dixiſſetq́; ſe ſemper bonorum ferramentorũ ſtudioſum fuiſſe; recitatis literis, debilitatus, atque abiectus, conſcientia conuictus repẽte conticuit. introductus Statilius, cognouit manum & ſinum ſuum. recitatæ ſunt tabellæ in eandem ferè ſententiam: cõfeſſus eſt. tũ oſtendi tabellas Lentulo, & quæſiui, cognoſceret ne ſignum: annuit. eſt uero, inquã, ſignũ quidẽ notum, imago aui tui clariſſimi uiri, qui amauit unice patriã, et ciues ſuos: quæ quidẽ te à tanto ſcelere etiã muta reuocare debuit. legũtur eadẽ ratione ad ſenatum Allobrogum populumq́; literæ. ſi quid de his rebus dicere uellet, feci poteſtatem. atque ille quidẽ primo negauit: poſt aũt aliquãdo, toto indicio expoſito atque edito, ſurrexit: quæſiuit à Gallis, quid ſibi eſſet cũ ijs, quãobrem domũ ſuam ueniſſent; itemq́; à Vulturcio. qui cũ illi breuiter cõſtanterq́; reſpondiſſent, per quẽ ad eũ, quotiesq́; ueniſſent; quæſiſſentq́; ab eo, nihil ne ſecũ eſſet de fatis Sibyllinis locutus: tum ſubito ille ſcelere demens, quanta uis conſcientiæ eſſet, oſtendit: nam cum id poſſet inficiari, repente præter opinionẽ omnium confeſſus eſt: ita eũ non modo ingeniũ illud, & dicendi exercitatio, qua ſemper ualuit, ſed etiã propter uim ſceleris manifeſti atque deprehenſi impudentia, qua ſuperabat oẽs, improbitasq́; defecit. Vulturcius uero ſubito proferri literas atque aperiri iuſſit, quas ſibi à Lentulo ad Catilinã datas eſſe dicebat: atque ibi uehemẽtiſſime perturbatus Lentulus, tamen ſignũ & manũ ſuam cognouit. erant autem ſcriptæ ſine nomine, ſed ita. QVI SIM, EX

EO, QVEM AD TE MISI, COGNOSCES. CVRA, VT VIR SIS: ET COGITA, QVEM IN LOCVM SIS PROGRESSVS: ET VIDE, QVID IAM TIBI SIT NECESSE: CVRA, VT OMNIVM TIBI AVXILIA ADIVNGAS, ETIAM INFIMORVM. Gabinius deinde introductus, cũ primo impudenter respondere cœpisset, ad extremum nihil ex ijs, quæ Galli insimulabant, negauit. ac mihi quidẽ Quirites cũ illa certissima sunt uisa argumenta, atq; indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, denique uniuscuiusque cõfessio: tũ multo illa certiora, color, oculi, uultus, taciturnitas: sic. n. obstupuerãt, sic terram intuebantur, sic furtim nõ nunquam inter se aspiciebant, ut non iam ab alijs indicari, sed ipsi à se uiderentur. Indicijs expositis, atque editis Quirites, senatum consului, de summa Reip. quid fieri placeret. dictæ sunt à principibus acerrimæ ac fortissimæ sentẽtiæ, quas senatus sine ulla uarietate est consecutus. & quoniã non dum est perscriptum S.C. ex memoria uobis Quirites, quid senatus cẽsuerit, exponã. primũ mihi gratiæ uerbis amplissimis aguntur, ꝙ uirtute, consilio, prouidentia mea Resp. periculis sit maximis liberata: deinde L. Flaccus & C. Pontinus Prætt. ꝙ eorum opera forti fideliq; usus essem, merito ac iure laudantur: atque etiã uiro forti collegæ meo C. Antonio laus impertitur, ꝙ eos, qui huius coniurationis participes fuissent, à suis et Reip. cõsilijs remouisset. atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cũ se Prætura abdicasset, tum in custodiam traderetur; itemq; ut C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes præsen=

tes erant, in custodiam traderētur: atque idem hoc decretum est in L. Cassiū, qui sibi procurationē incendendæ urbis depoposcerat; in M. Cepariū, cui ad solicitandos pastores Apuliā esse attributam erat indicatum; in P. Furiū, qui est ex ijs colonijs, quas Fesulas L. Sylla deduxit; in Q. V. Manlium Chilonē, qui unà cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogū solicitatione uersatus; in P. Vmbrenū libertinum hominem, à quo primū Gallos ad Gabiniū pductos esse cōstabat. atque ea lenitate senatus est usus Quirites, ut ex tanta cōiuratione, tantáq; ui ac multitudine domesticorum hostium nouē hominū perditissimorū pœna Rep. conseruata, reliquorum mentes sanari posse arbitraretur. atque etiā supplicatio dijs immortalibus pro singulari eorum merito, meo nomine decreta est Quirites: quod mihi primum post hanc urbem conditā togato contigit: & ijs decreta uerbis est, ꝙ urbē incēdijs, cæde ciues, Italiam bello liberassem. quæ supplicatio si cū cæteris conferatur Quirites, hoc intersit, ꝙ cæteræ bene gesta, hæc una conseruata Rep. constituta est. atque illud, quod faciēdum primum fuit, factum atque transactū est: nam P. Lentulus, quāquam patefactus indicijs, & cōfessionibus suis, iudicio senatus non modo Prætoris ius, uerum etiam ciuis amiserat, tamen magistratu se abdicauit, ut, quæ religio C. Mario clarissimo uiro non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, Prætorē occideret, ea nos religione in priuato P. Lentulo puniēdo liberaremur. Nunc, quoniā Quirites sceleratissimi periculosissimiq; belli nefarios duces captos iam, & cōprehensos tenetis, existimare debetis, omnes Catilinæ copias, omnes

ſpes, atque opes his depulſis urbis periculis cõcidiſſe. quẽ quidem ego cũ ex urbe pellebam, hoc prouidebam animo Quirites, remoto Catilina, nec mihi eſſe P. Lẽtuli ſomnum, nec L. Caſsij adipẽ, nec C. Cethegi furioſam temeritatẽ pertimeſcendã. ille erat unus timendus ex his omnibus, ſed tãdiu, dum mœnibus urbis continebatur: omnia norat: omniũ aditus tenebat: appellare, tentare, ſolicitare poterat, audebat: erat ei conſilium ad facinus aptũ: conſilio aũt neque lingua, neq; manus deerat: iã ad cæteras res cõficiendas certos homines delectos ac deſcriptos habebat: neque uero, cũ aliquid mãdauerat, confectũ putabat; nihil erat, quod non ipſe obiret, occurreret, uigilaret, laboraret: frigus, ſitim, famem ferre poterat. hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidũ, tam in ſcelere uigilantem, tam in perditis rebus diligentem niſi ex domeſticis inſidijs in caſtrenſe latrociniũ compuliſſem, (dicã id, quod ſentio, Quirites) non facile hanc tantam molem mali à ceruicibus ueſtris depuliſſem. nõ ille uobis Saturnalia conſtituiſſet; neque tanto ante exitiũ, ac fati diẽ Reip. denũciaſſet; neq; cõmiſiſſet, ut ſignũ, ut literæ ſuæ, teſtes deniq; manifeſti ſceleris deprehenderẽtur. quæ nũc illo abſente ſic geſta ſunt, ut nullũ in priuata domo furtũ unquam ſit tam palàm inuentum, ꝗ̃ hæc tanta in Rẽp. coniuratio manifeſto inuenta atque deprehenſa eſt. ꝙ ſi Catilina in urbe ad hanc diem remanſiſſet: quanquam, quoad fuit, omnibus eius conſilijs occurri, atque obſtiti; tamen, ut leuiſſime dicam, dimicandum nobis cum illo fuiſſet, neque nos unꝗ̃, dum ille in urbe hoſtis fuiſſet, tãtis periculis Remp. tanta pace, tanto otio, tanto ſi=

lentio,liberaſſemus.quanquam hæc omnia Quirites ita ſunt à me adminiſtrata,ut deorum immortalium nutu atque cõſilio & geſta & prouiſa eſſe uideãtur. idq́; cũ coniectura conſequi poſſumus, ꝙ uix uidetur humani cõſilij tantarũ rerum gubernatio eſſe potuiſſe: tum uero ita præſentes his tẽporibus opem & auxilium nobis tulerunt, ut eos penè oculis uidere poſſemus. nã ut illa omittam,uiſas nocturno tẽpore ab occidente faces,ardoremq́; cœli,ut fulminum iactus,ut terræ motus, cæteraq́;,quæ tã multa nobis Conſulibus facta ſunt,ut hæc, quæ nunc fiunt,canere dij immortales uiderentur: hoc certe Quirites,quod ſum dicturus, neque prætermittendum,neque relinquendũ eſt: nã profecto memoria tenetis,Cotta,et Torquato Coss.cõplures in Capitolio turres de cœlo eſſe percuſſas,cũ & ſimulacra deorum immortalium depulſa ſunt,& ſtatuæ ueterum hominum deiectæ,& legũ æra liquefacta. tactus eſt etiã ille,qui hanc urbẽ condidit, Romulus,quem inauratum in Capitolio,paruũ,atq; lactentẽ,uberibus lupinis inhiãtem, fuiſſe meminiſtis. quo quidẽ tempore,cũ Aruſpices ex tota Hetruria cõueniſſent,cædes,atque incẽdia,& legũ interitũ,& bellum ciuile ac domeſticum,& totius urbis ac imperij occaſum appropinquare dixerunt,niſi dij immortales omni rõne placati ſuo numine propè fata ipſa flexiſſent. itaque illorũ reſponſis tunc & ludi decẽ per dies facti ſunt,neque res ulla, quæ ad placãdum deos ꝑtineret,prætermiſſa eſt.ijdemq́; iuſſerunt ſimulacrũ Iouis facere maius, & in excelſo collocare, &,contra atque ante fuerat, ad orientẽ cõuertere: ac ſe ſperare dixerunt, ſi illud ſignum,quod uidetis, ſolis ortũ,

& forũ curiamq; conſpiceret, fore, ut ea conſilia, quæ clàm eſſent inita contra ſalutẽ urbis, atque imperij, illuſtrarẽtur, ut à ſenatu populoq; R. perſpici poſſent. atq; illud ita collocandũ Cõſules illi ſtatuerũt: ſed tãta fuit opis tarditas, ut neque à ſuperioribus Cõſulibus, neque à nobis ante hodiernũ diẽ collocaretur. hic quis poteſt eſſe Quirites tã auerſus à uero, tam præceps, tã mente captus, qui neget hæc omnia, quæ uidemus, præcipueq; hãc urbẽ deorũ immortaliũ nutu, atque poteſtate adminiſtrari? etenim cũ eſſet ita reſpõſum, cædes, incendia, interitumq; Reip. cõparari, et ea à perditis ciuibus: quæ tum propter magnitudinẽ ſcelerum nonnullis incredibilia uidebãtur, ea nõ modo cogitata à nefarijs ciuibus, uerum etiã ſuſcepta eſſe ſenſiſtis. illud uero non'ne ita præſens eſt, ut nutu Iouis Optimi Maximi factũ eſſe uideatur? ut, cum hodierno die mane per forũ meo iuſſu & coniurati, & eorũ indices in ædem Concordiæ ducerentur, eo ipſo tempore ſignum ſtatueretur: quo collocato, atque ad uos, ſenatumq; cõuerſo, omnia & ſenatus, & uos, quæ erãt cõtra ſalutẽ omnium cogitata, illuſtrata, & patefacta uidiſtis. quo etiã maiore ſunt iſti odio ſupplicioq; digni, qui nõ ſolũ ueſtris domicilijs atq; tectis, ſed etiam deorũ tẽplis atque delubris ſunt funeſtos ac nefarios ignes inferre conati: quibus ego ſi me reſtitiſſe dicam, nimium mihi ſumam, & non ſim ferendus: ille, ille Iupiter reſtitit: ille Capitoliũ, ille hæc templa, ille hanc urbem, ille uos oẽs ſaluos eſſe uoluit. dijs ego immortalibus ducibus hanc mentẽ Quirites uoluntatemq; ſuſcepi, atque ad hæc tanta indicia perueni. iã uero illa Allobrogum ſolicitatio à Lentulo, cæteriſq; do

mesticis hostibus, tāta res tā demēter credita & ignotis,
& barbaris, commissæq; literæ nunquam essent profe=
cto, nisi à dijs immortalibus huic tantæ audaciæ consi=
lium esse ereptum. quid uero, ut homines Galli ex ciui=
tate male pacata, quæ gēs una restat, quæ populo R. bel
lum facere & posse, & nō nolle uideatur, spem impe=
rij & rerū amplissimarū ultro sibi à patritijs homini=
bus oblatā negligerent, uestramq; salutem suis opibus
anteponerēt; id non'ne diuinitus factū esse putatis? præ=
sertim qui nos nō pugnādo, sed tacēdo superare potue=
runt. quāobrem Quirites, quoniam ad omnia puluina=
ria supplicatio decreta est, celebratote illos dies cum con
iugibus, ac liberis uestris: nā multi sæpe honores dijs im=
mortalibus iusti habiti sunt, ac debiti, sed profecto iustio
res nunq̄: erepti .n. ex crudelissimo ac miserrimo inte=
ritu, & erepti sine cæde, sine sanguine, sine exercitu, si=
ne dimicatione, togati me uno togato duce et imperato
re uicistis. etenim recordamini Quir. omnes ciuiles dis=
sensiones, neq; solū eas, quas audistis; sed et has, quas uos
met ipsi meministis, et uidistis. L. Sylla P. Sulpitium op=
pressit: C. Mariū custodē huius urbis, multosq; fortes ui=
ros partim eiecit ex ciuitate, partim interemit. Cn. Octa
uius Cos. armis ex urbe collegam suum expulit. omnis
hic locus aceruis corporum, & ciuium sanguine redū=
dauit. superauit postea Cinna cum Mario. tum uero
clarissimis uiris interfectis, lumina ciuitatis extincta
sunt. ultus est huius uictoriæ crudelitatem postea Sy=
la, ne dici quidē opus est quanta diminutione ciuiū, &
quanta calamitate Reip. dissensit M. Lepidus à clarissi=
mo, et fortissimo uiro Q. Catulo: attulit nō tā ipsius in=

teritus Reip. luctũ, q̃ cæterorum. atque illæ dissensiones erãt huiusmodi Quirites, quæ non ad delendã, sed ad commutandam Remp. pertinerent. non illi nullam esse Remp. sed in ea, quæ esset, se esse principes: neq; hãc urbẽ cõflagrare, sed se in hac urbe florere uoluerũt. atque illæ tamen oẽs dissensiones, quarum nulla exitiũ Reip. quæsiuit, eiusmodi fuerũt, ut nõ reconciliatione concordiæ, sed internicione ciuium dijudicatæ sint. in hoc autem uno post hominũ memoriam maximo, crudelissimoq; bello, quale bellum nulla unquam barbaria cum sua gẽte gessit, quo in bello lex hæc fuit à Lentulo, Catilina, Cassio, Cethego cõstituta, ut omnes, qui salua Vrbe salui esse possent, in hostiũ numero ducerentur, ita me gessi Quirites, ut oẽs salui conseruaremini. & cum hostes uestri tantũ superfuturum putassent, quantum infinitæ cædi restitisset; tantũ aũt urbis, quantum flãma obire non potuisset: & urbẽ, & ciues integros incolumesq; seruaui. quibus pro tantis rebus Quirites nullũ ego à uobis præmium uirtutis, nullum insigne honoris, nullum monimentum laudis postulo, præterq̃ huius diei memoriam sempiternam. in animis ego uestris omnes triũphos meos, omnia ornamenta honoris, monimenta gloriæ, laudis insignia cõdi & collocari uolo. nihil me mutũ potest delectare, nihil tacitum, nihil denique huiusmodi, quod etiã minus digni assequi possint. memoria uestra Quirites nostræ res alentur, sermonibus crescent, literarũ monimentis inueterascent, & corroborabuntur: eandemq; diem intelligo, quã spero æternam fore, & ad salutem urbis, & ad memoriam Consulatus mei propagatam; unóque tẽpore in hac Rep. duos

ciues extitisse, quorum alter fines uestri imperij non terræ, sed cœli regionibus terminaret, alter eiusdẽ imperij domicilium, sedemq; seruaret. sed quoniã earum rerum, quas ego gessi, non est eadẽ fortuna, atque conditio, quæ illorum, qui externa bella gesserunt; quod mihi uiuendum sit cum illis, quos uici, ac subegi; illi hostes aut interfectos, aut oppressos reliquerunt: uestrũ est Quirites, si cæteris recta sua facta prosunt, mihi mea ne quãdo obsint, prouidere: mentes enim hominũ audacissimorũ sceleratæ, ac nefariæ ne uobis nocere possent, ego prouidi; ne mihi noceant, uestrũ est prouidere. quanquam Quirites mihi quidem ipsi nihil iam ab istis noceri potest: magnum enim est in uobis præsidium, quod mihi in perpetuũ comparatum est; magna in Rep. dignitas, quæ me semp tacita defendet; magna uis est cõscientiæ; quã qui negligent, cũ me uiolare uolent, se ipsi indicabũt. est etiam in nobis is animus Quirites, ut non modo nullius audaciæ cedamus, sed etiã omnes improbos ultro semper lacessamus. quod si omnes impetus domesticorum hostium, depulsi à uobis, se in me unum conuerterint: uobis erit prouidendum Quirites, qua cõditione posthac eos esse uelitis, qui se pro salute uestra obtulerint inuidiæ periculisq; omnibus: mihi quidẽ ipsi, quid est, quod iã ad uitæ fructum possit acquiri? præsertim cũ neque in honore uestro, neque in gloria uirtutis quidquam uideam altius, quò quidem mihi libeat ascendere. illud perficiam profecto Quirites, ut ea, quæ gessi in Consulatu, priuatus tuear, atque ornem: ut si qua est inuidia in cõseruanda Rep. suscepta, lædat inuidos, mihi ualeat ad gloriã. denique ita me in Rep. tra=

ctabo, ut meminerim ſemper quæ geſſerim, curemq; ut ea uirtute, non caſu geſta eſſe uideantur. Vos Quirites, quoniam iam nox eſt, ueneramini illum Iouem cuſtodem huius urbis, ac ueſtrum, atque in ueſtra tecta diſcedite, & ea, quanquam iam periculum eſt depulſum, tamen æque, ac priori nocte feciſtis, cuſtodijs, uigilijsq; defendite. id ne uobis diutius faciundum ſit, atque ut in perpetua pace eſſe poſſitis, prouidebo.

IN L. CATILINAM, IN SENATV. ORATIO XXII.

u Ideo P.C. in me omnium uestrum ora, atque oculos esse cõuersos: uideo uos nõ solũ de uestro, ac Reip. uerum etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse solicitos. est mihi iucunda in malis, & grata in dolore uestra erga me uolũtas: sed eã ꝑ deos immortales quæso deponite, atq; obliti salutis meæ, de uobis, ac de liberis uestris cogitate. mihi quidẽ si hæc conditio Cõsulatus data est, ut omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatusq; perferrem, feram non solum fortiter, sed etiã libẽter, dum modo meis laboribus uobis populoq; R. dignitas, salusq; pariatur. ego sum ille Consul P.C. cui nõ forũ, in quo omnis æquitas continetur; non campus, consularibus auspicijs consecratus; non curia, summũ auxilium omniũ gentium; nõ domus, cõmune perfugium; nõ lectus, ad quietem datus; non denique hæc sedes honoris sella curulis unquã uacua mortis periculo atq; insidijs fuit. ego multa tacui, multa pertuli, multa cõcessi, multa meo quodã dolore in uestro timore sanaui. nunc si hunc exitũ Consulatus mei dij immortales esse uoluerunt, ut uos P.C. populumq; R. ex cæde misera, coniuges, liberosq; uestros, uirginesq; Vestales ex acerbissima uexatione, tẽpla, atq; delubra, hãc pulcherrimam patriã omnium nostrũ ex fœdissima flãma, totã Italiam ex bello, et uastitate eriperẽ: quæcũque mihi uni proponetur fortuna, subeatur. etenim si P. Lentulus

suũ nomẽ inductus à uatibus fatale ad perniciẽ Reip. fore putauit: cur ego non læter meum Consulatum ad salutẽ Reip. propè fatalem extitisse? quare P. C. consulite uobis, prospicite patriæ, cõseruate uos, coniuges, liberos, fortunasq; uestras, populi R. nomen, salutemq; defendite, mihi parcere, ac de me cogitare desinite: nã primũ debeo sperare omnes deos, qui huic urbi præsident, pro eo mihi, ac mereor, relaturos gratiã esse: deinde, si quid obtigerit, æquo animo, paratoq; moriar: neq; enim turpis mors forti uiro potest accidere, neque immatura consulari, nec misera sapiẽti. nec tamen ego sum ille ferreus, qui fratris charissimi atq; amantissimi præsentis mœrore nõ mouear, horumq; omniũ lacrymis, à quibus me circunsessum uidetis: neque meam mentẽ nõ domũ sæpe reuocat exanimata uxor, abiecta metu filia, et paruulus filius, qui mihi uidetur amplecti Remp. tanquam obsidem Consulatus mei; neque ille, qui expectãs huius exitũ diei astat in conspectu meo, gener. moueor his rebus omnibus, sed in eam partẽ, ut salui sint nobiscum omnes, etiam si uis aliqua me oppresserit, potius q̃ ut illi et nos una Reip. peste pereamus. quare P. C. incumbite ad Reip. salutem, circunspicite oẽs procellas, quæ impendent, nisi prouidetis. nõ Ti. Gracchus, qui iterum Tribunus pl. fieri uoluit; non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus est; nõ L. Saturninus, qui C. Memmium occidit, in discrimẽ aliquod, atq; in uestræ seueritatis iudiciũ adducitur: sed tenẽtur ij, qui ad urbis incendium, ad uestrum omniũ cædem, ad Catilinam accipiendum Romæ restiterũt: tenẽtur literæ, signa, manus, denique uniuscuiusque cõfessio: solicitãtur Allobroges: seruitia

excitantur: Catilina accersitur: id est initum cõsilium, ut interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandũ quidẽ populi R. nomẽ atque ad lamentandã tanti imperij calamitatẽ relinquatur. hæc omnia indices detulerũt, rei cõfessi sunt, uos multis iam indicijs iudicauistis: primũ, ꝙ mihi gratias egistis singularibus uerbis, & mea uirtute, atque diligẽtia perditorũ hominum patefactam esse coniurationem decreuistis: deinde, ꝙ P. Lentulum, ut se abdicaret Prætura, coegistis: tum, ꝙ eum, & cæteros, de quibus iudicauistis, in custodiã dandos censuistis: maximéq;, ꝙ meo nomine supplicationem decreuistis; qui honos togato habitus ante me est nemini: postremo, hesterno die præmia Legatis Allobrogũ, Titoq; Vulturcio dedistis amplissima. quæ sunt omnia eiusmodi, ut ij, qui in custodiã nominatim dati sunt, sine ulla dubitatione à uobis dãnati esse uideantur. sed ego institui referre ad uos P. C. tanꝗ integrũ, et de facto, quid iudicetis; et de pœna, quid cẽseatis. illa prædicã, quæ sunt Consulis. Ego magnũ in Rep. uersari furorẽ, & noua quædam misceri, & concitari mala iampridẽ uidebam: sed hanc tantam, tam exitiosam haberi coniurationẽ à ciuibus, nunquã putaui. nunc, quidquid est, quocũque uestræ mẽtes inclinãt atque sentẽtiæ, statuendũ uobis ante noctẽ est. quantũ facinus ad nos delatũ sit, uidetis. huic si paucos putatis affines esse, uehementer erratis. latius opinione disseminatũ est hoc malũ: manauit non solũ per Italiam, uerum etiam transcendit alpes, & obscure serpẽs multas iã prouincias occupauit. id opprimi sustentando ac prolatando nullo pacto potest. quacunque rõne placet, celeriter uobis uindicandum est. uideo duas ad=

huc esse sententias; unã D. Silani, qui censet eos, qui hæc delere conati sunt, morte esse mulctandos; alteram C. Cæsaris, qui mortis pœnam remouet, cæterorum suppliciorum omnes acerbitates amplectitur. uterque & pro sua dignitate, et pro rerũ magnitudine in summa seueritate uersatur. alter eos, qui nos oẽs, qui populũ R. uita priuare conati sunt, qui delere imperium, qui populi R. nomẽ extinguere, puncto tẽporis frui uita, et hoc cõmuni spiritu nõ putat oportere: atque hoc genus pœnæ sæpe in improbos ciues in hac Rep. esse usurpatũ recordatur. alter intelligit, mortẽ à dijs immortalibus non esse supplicij causa cõstitutam, sed aut necessitatẽ naturæ, aut laborũ, ac miseriarum quietẽ esse: itaq; eã sapiẽtes nunquam inuiti, fortes etiam sæpe libenter oppetierũt. uincula uero, et ea sempiterna, certe ad singularem pœnã nefarij sceleris inuẽta sunt. itaq; municipijs dispertiri iubet. habere uidetur ista res iniquitatẽ, si imperare uelis; difficultatẽ, si rogare. decernatur tamen, si placet: ego.n. suscipiã, et, ut spero, reperiam, qui id, quod salutis omniũ causa statueritis, non putet esse suæ dignitatis recusare. adiungit grauem pœnam municipibus, si quis eorũ uincula ruperit: horribiles custodias circũdat: et digna scelere hominũ perditorũ sancit, ne quis eorum pœnam, quos condemnat, aut per senatum, aut per populũ leuare possit: eripit etiã, spem, quæ sola hominẽ in miserijs consolari solet: bona præterea publicari iubet: uitã solã relinquit nefarijs hominibus: quã si eripuisset, multas uno dolore animi, ac corporis, & omnes scelerũ pœnas ademisset. itaque, ut aliqua in uita formido improbis esset posita, apud inferos eiusmodi

quædã illi antiquĩ supplicia impijs cõstituta esse uoluerũt, q uidelicet intelligebãt his remotis nõ esse mortem ipsam pertimescendam. nũc P. C. ego mea uideo quid intersit. si eritis secuti sententiam C. Cæsaris; quoniam hanc is in Rep. uiam, quæ popularis habetur, secutus est, fortasse minus erunt hoc monitore & auctore huiusce sentẽtiæ mihi populares impetus pertimescendi. sin illã alteram secuti eritis, nescio an amplius mihi negotij cõtrahatur: sed tamen meorũ periculorum rationes utilitas Reip. uendicat: habemus enim à C. Cæsare, sicut ipsius dignitas, et maiorũ eius amplitudo postulabat, sententiam tanquã obsidem perpetuæ in Remp. uoluntatis: intellectũ est, quid interest inter leuitatem concionatorum, & animum uere popularẽ, saluti populi consulentẽ. uideo, de istis, qui se populares haberi uolunt, abesse non neminẽ, ne de capite uidelicet ciuium R. sententiam ferat. is & nudius tertius in custodiam ciues R. Cethegum, & P. Lentulum dedit, & supplicationẽ mihi decreuit, & indices hesterno die maximis præmijs affecit. iam hoc nemini dubium est, qui reo custodiam, quæsitori gratulationem, indici præmium decreuit, quid de tota re, & causa iudicarit. at uero C. Cæsar intelligit, legem Semproniam esse de ciuibus R. constitutam; qui aũt Reip. sit hostis, eum ciuem esse nullo modo posse; denique ipsum latorem legis Semproniæ iussu populi pœnas Reip. dependisse. idem etiam ipsum largitorem Lentulum, & prodigum non putat, cum de pernicie Reip. et exitio huius urbis tam acerbe, tamq; crudeliter cogitarit, appellari posse popularem. itaque homo mitissimus atque lenissimus non dubitat P.

Lentulum æternis tenebris, uinculisq; mãdare: et ſancit in poſterum, ne quis huius ſupplicio leuando ſe iactare, & in perniciẽ Reip. poſthac popularis eſſe poſſit. adiungit etiam publicationem bonorum, ut omnes animi cruciatus, et corporis etiam egeſtas ac mendicitas conſequatur. quãobrem ſiue hoc ſtatueritis, dederitis mihi comitẽ ad cõcionẽ populo R. charũ, atque iucũdum: ſiue illam Silani ſententiam ſequi malueritis, facile me, atque uos à crudelitatis uituperatione defendetis, atque obtinebo eã multo leuiorem fuiſſe. quanquam P. C. quæ poteſt eſſe in tãti ſceleris immanitate puniẽda crudelitas? ego enim de meo ſenſu iudico: nã ita mihi ſalua Rep. uobiſcũ perfrui liceat, ut ego, ꝙ in hac cauſa uehementior ſum, nõ atrocitate animi moueor, (quis enim eſt me mitior?) ſed ſingulari quadã humanitate, et miſericordia: uideor enim mihi hãc urbem uidere, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentiũ, ſubito uno incendio concidentẽ: cerno animo ſepultã patriã, miſeros, atque inſepultos aceruos ciuiũ: uerſatur mihi ante oculos aſpectus Cethegi & furor in ueſtra cæde bacchantis. cum uero mihi propoſui regnantem Lentulum, ſicut ipſe ſe ex fatis ſperaſſe confeſſus eſt, purpuratum eſſe hũc Gabiniũ, cum exercitu ueniſſe Catilinam, tum lamentationem matrũfamilias, tum fugam uirginum atque puerorũ, ac uexationem uirginũ Veſtaliũ; perhorreſco; & quia mihi uehemẽter hæc uidẽtur miſera, atque miſerãda, iccirco in eos, qui ea perficere uoluerũt, me ſeuerũ, uehemẽtemq; præbeo: etenim quæro, ſi quis paterfamilias, liberis ſuis à ſeruo interfectis, uxore occiſa, incẽſa domo, ſuppliciũ de ſeruis quãacerbiſſimũ ſumpſerit; utrũ is

clemens,

clemens, ac misericors, an inhumanus & crudelissimus esse uideatur? mihi uero importunus ac ferreus, qui nō dolorē suū & cruciatū dolore nocentis, & cruciatu le=nierit. sic nos in ijs hominibus, qui nos, qui cōiuges, qui liberos nostros trucidare uoluerūt, qui singulas uniuscu iusque nostrū domos, & hoc uniuersum Reip. domiciliū delere conati sunt, qui id egerūt, ut gentē Allobrogum in uestigijs huius urbis, atque in cinere deflagrati impij collocarent; si uehemētissimi fuerimus, misericordes ha bebimur; sin remissiores esse uoluerimus, summæ nobis crudelitatis in patriæ ciuiumq; pernicie fama subeūda est. nisi uero cuipiā L. Cæsar uir fortissimus, et amātissi=mus Reip. crudelior nudius tertius est uisus, cum sororis suæ fœminæ lectissimæ uirū præsentē, et audientē uita
* priuandū esse dixit, cū auū iussu Cos. interfectū, filiūq; eius impuberē, Legatū à patre missū, in carcere necan=dū esse dixit. quorū quod simile fuit factū? quod ini tum delendæ Reip. consiliū? largitionis uoluntas tum in Rep. uersata est, et partiū quædā cōtentio. atque illo tē=pore huius auus Lētuli, clarissimus uir, armatus Grac=chū est persecutus, & graue tū uulnus accepit, ne quid de summa dignitate Reip. minueretur: hic ad euertēda fundamēta Reip. Gallos accersiuit, seruitia cōcitauit, Ca tilinā euocauit, attribuit nos trucidādos Cethego, cæte=ros ciues interficiēdos Gabinio, urbē inflāmandā Cassio, totā Italiā uastandā, diripiēdamq; Catilinæ. uereamini, cēseo, ne in hoc scelere tā immani ac nefario nimis ali=quid seuere statuisse uideamini: cū multo magis sit ue=rendū, ne remissione pœnæ crudeles magis in patriā, q̄ ne seueritate animaduersionis nimis uehemētes in acer

bissimos hostes fuisse uideamini. sed quæ exaudio P. C. dissimulare nō possum: iactãtur. n. uoces, quæ perueniunt ad aures meas, eorum, qui uereri uidentur, ut habeã satis præsidij ad ea, quæ uos statueritis hodierno die, trãsigẽda. omnia prouisa, parata, et cõstituta sunt P. C. cum mea summa cura, atque diligentia, tũ multo etiã maiore populi R. ad summũ imperiũ retinendũ, & ad communes fortunas conseruãdas uoluntate. omnes adsunt omnium ordinũ homines, omniũ denique ætatũ: plenũ est forum, pleni oẽs aditus huius loci ac templi: causa enim est post Vrbem conditam hæc inuenta sola, in qua oẽs sentirent unum atque idem, præter eos, qui, cũ sibi uiderent esse pereundum, cũ omnibus potius, q̃ soli, perire uoluerũt. hosce ego homines excipio, & secerno libenter: neque enim in improborum ciuium, sed in acerbissimorum hostium numero habendos puto. cæteri uero, dij immortales, qua frequentia, quo studio, qua uirtute ad cõmunem dignitatem, salutemq; consentiunt? quid ego hic equites R. cõmemorem? qui uobis ita summa ordinis consilijq; concedunt, ut uobiscum de amore Reip. certent: quos ex multorum annorum dissensione ad huius ordinis societatẽ, concordiamq; reuocatos, hodiernus dies uobiscũ, atque hæc causa coniungit: quam coniunctionem si in Consulatu confirmatam meo perpetuam in Rep. tenuerimus, confirmo uobis, nullũ posthac malum ciuile ac domesticũ ad ullã Reip. partem esse uenturum. pari studio defendendæ Reip. conuenisse uideo Tribunos ærarios fortissimos uiros, scribas item uniuersos: quos cum casu hic dies ad ærarium frequentasset, uideo ab expectatione sortis ad communem salutẽ esse

conuerſos. omnis ingenuorum adeſt multitudo, etiã te nuiſſimorum: quis eſt enim, cui nõ hæc tẽpla, aſpectus urbis, poſſeſſio libertatis, lux deniq; hæc ipſa, et hoc cõmune patriæ ſolũ cum ſit charum, tũ uero dulce, atque iucundũ? operæpretiũ eſt P. C. libertinorũ hominũ ſtudia cognoſcere, qui ſua uirtute fortunã ciuitatis cõſecuti, hãc uere ſuã patriam eſſe iudicant: quã quidã hinc nati, & ſummo nati loco, non patriã ſuam, ſed urbem hoſtiũ eſſe iudicauerũt. ſed quid ego huiuſce ordinis homines cõmemorem? quos priuatæ fortunæ, quos cõmunis Reſp. quos deniq; libertas, ea, quæ dulciſſima eſt, ad ſalutẽ patriæ defendendam excitauit. ſeruus eſt nemo, qui modo tolerabili cõditione ſit ſeruitutis, qui nõ audaciam ciuium perditorũ perhorreſcat, qui nõ obſtare cupiat, qui non tãtum, quantum audet, & quantum poteſt, conferat ad cõmunem ſalutis uoluntatem. quare ſi quẽ ueſtrum forte cõmouet hoc, quod auditum eſt, lenonem quendam Lẽtuli concurſare circum tabernas, pretio ſperantẽ ſolicitari poſſe animos egentiũ atque imperitorum: eſt id quidẽ cœptum, atque tentatũ; ſed nulli ſunt inuẽti tam aut fortuna miſeri, aut uoluntate perditi, qui nõ ipſum illũ ſellæ, atque operis, et quæſtus quotidiani locũ, qui non cubile, ac lectulũ ſuũ, qui denique nõ curſum hunc otioſum uitæ ſuæ ſaluũ eſſe uelit. multo uero maxima pars eorũ, qui in tabernis ſunt, immo uero (id enim potius eſt dicendũ) genus hoc uniuerſum amantiſſimũ eſt otij: etenim omne eorũ inſtrumentũ, omnis opera, ac quæſtus frequentia ciuiũ ſuſtinetur, alitur otio: quorũ ſi quæſtus occluſis tabernis minui ſolet, quid tandẽ incenſis futurũ eſt? quæ cum ita ſint P. C.

uobis populi R. præsidia non desunt: uos, ne populo R. deesse uideamini, prouidete. habetis Consulem ex plurimis periculis, et insidijs, atq; ex media morte nõ ad uitam suam, sed ad salutẽ uestrã reseruatum: oẽs ordines ad conseruandam Remp. mente, uoluntate, studio, uirtute, uoce cõsentiunt: obsessa facibus, & telis impiæ cõiurationis, uobis supplex manus tendit patria cõmunis: uobis se, uobis uitã omnium ciuium, uobis arcẽ, & Capitoliũ, uobis aras penatiũ, uobis illum ignem Vestæ perpetuum ac sempiternum, uobis omnia tẽpla deorũ, atq; delubra, uobis muros, atque urbis tecta commendat. præterea de uestra uita, de coniugũ uestrarũ, ac liberorũ anima, de fortunis omnium, de sedibus, de focis uestris hodierno die uobis iudicandum est. habetis ducem memorem uestri, oblitũ sui: quæ non semper facultas datur. habetis omnes ordines, oẽs homines, uniuersum populũ R. id quod in ciuili causa hodierno die primũ uidemus, unũ atque idẽ sentientem. cogitate, quãtis laboribus fundatũ imperium, quanta uirtute stabilitam libertatẽ, quanta deorum benignitate auctas, exaggeratasq; fortunas una nox penè delerit. id ne unq̃ posthac nõ modo cõfici, sed ne cogitari quidem possit, uobis hodierno die prouidendũ est. atq; hæc, non ut uos, qui mihi studio penè præcurritis, excitarem, locutus sum, sed ut mea uox, quæ debet esse in Rep. princeps, officio functa consulari uideretur. nunc, antequã ad sententiã redeo, de me pauca dicã. Ego, quanta manus est coniuratorũ, quã uidetis esse permagnam, tantã me inimicorũ multitudinem suscepisse uideo: sed eam esse iudico turpẽ, & infirmam, contẽptam, & abiectam. ꝙ si aliquando

alicuius furore, et scelere concitata manus ista plus ualuerit, q̃ uestra ac Reip. dignitas: me tamen meorum factorũ, atque consiliorũ nunq̃ P.C. pœnitebit: etenim mors, quã illi mihi fortasse minitantur, omnibus est parata; uitæ tantam laudẽ, quanta uos me uestris decretis honestastis, nemo est assecutus: cæteris enim semper bene gestæ, mihi uni cõseruatæ Reip. gratulationẽ decreuistis. sit Scipio clarus ille, cuius cõsilio, atque uirtute Annibal in Africã redire, atq; ex Italia decedere coactus est: ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas urbes huic imperio infestissimas, Carthaginem, Numantiamq;, deleuit: habeatur uir egregius L. Paulus ille, cuius currum Rex potentissimus quondã, & nobilissimus Perses honestauit: sit in æterna gloria Marius, qui bis Italiã obsidione, et metu seruitutis liberauit: anteponatur omnibus Põpeius, cuius res gestæ, atque uirtutes iisdẽ, quibus solis cursus, regionibus, ac terminis continentur: erit profecto inter horum laudes aliquid loci nostræ gloriæ. nisi forte maius est patefacere nobis prouincias, quò exire possimus; q̃ curare, ut etiam illi, qui absunt, habeãt quò uictores reuertantur. quanquã est in uno loco conditio melior externæ uictoriæ, q̃ domesticæ: ꝙ hostes alienigenæ aut oppressi seruiunt, aut recepti beneficio se obligatos putant; qui aũt ex numero ciuiũ dementia aliqua deprauati, hostes patriæ semel esse cœpunt, eos, cũ à pernicie Reip. repuleris, neq; ui coercere, neque beneficio placare possis. quare mihi cũ perditis ciuibus æternũ bellũ susceptum esse uideo: quod ego uestro bonorumq; omnium auxilio, memoriaq; tantorum periculorum, quæ non modo in hoc populo, qui

ſeruatus eſt,ſed etiam in omnium gẽtium ſermonibus, ac mẽtibus ſemper hærebit,à me,atq; à meis facile propulſari poſſe confido. neque ulla profecto tãta uis reperietur,quæ coniunctionẽ ueſtrã equitumq; R. & tantam conſpirationem bonorum omnium perfringere, et labefactare poſſit.quæ cũ ita ſint patres conſcripti, pro imperio, pro exercitu, pro prouincia,quã neglexi; pro triũpho,cæteriſq; laudis inſignibus,quæ ſunt à me propter urbis,ueſtræq; ſalutis cuſtodiã repudiata; pro clientelis,hoſpitijſq; prouincialibus,quæ tamẽ urbanis opibus non minore labore tueor,q̃ comparo; pro his igitur omnibus rebus,& pro meis in uos ſingularibus ſtudijs, proq; hac,quam conſpicitis, ad conſeruandã Remp. diligentia nihil aliud à uobis,niſi huius temporis,totiuſq; mei Conſulatus memoriam,poſtulo : quæ dum erit ueſtris mentibus infixa, firmiſſimo me muro ſeptũ eſſe arbitrabor : ꝙ ſi meam ſpem uis improborum fefellerit, atque ſuperauerit,cõmendo uobis paruum meũ filium: cui profecto ſatis erit præſidij non ſolum ad ſalutẽ,uerum etiam ad dignitatẽ, ſi eius, qui hæc omnia ſuo ſolus periculo conſeruauerit,illum eſſe filiũ memineritis. quapropter de ſumma ſalute ueſtra populiq; R.P.C. de ueſtris coniugibus,ac liberis,de aris,ac focis,de fanis, ac templis,de totius urbis tectis,ac ſedibus,de imperio, de libertate,de ſalute Italiæ,deq; uniuerſa Rep. decernite diligenter,ut inſtituiſtis,ac fortiter : habetis enim Conſulem,qui & parere ueſtris decretis non dubitet; et ea, quæ ſtatueritis,quoad uiuet,defendere,& per ſe ipſum præſtare poſſit.

PRO L. MVRAENA, ORATIO XXIII.

q VAE precatus ſum à dijs immortalibus iudices more inſtitutoq; maiorũ illo die, quo auſpicato comitijs centuriatis L. Murænã Conſulẽ renunciaui; ut ea res mihi magiſtratuiq; meo, populo plebiq; R. bene atque feliciter eueniret: eadem precor ab ijſdem dijs immortalibus ob eiuſdem hominis Conſulatum unà cum ſalute obtinendum, & ut ueſtræ mentes atque ſententiæ cum populi R. uoluntate ſuffragijsq; conſentiant, eaq; res uobis populoq; R. pacem, tranquillitatem, otium, concordiamq; afferat. ꝙ ſi illa ſolẽnis comitiorum precatio conſularibus auſpicijs conſecrata tãtam habet in ſe uim & religionem, quantam Reip. dignitas poſtulat: idem ego ſum precatus, ut ijs quoque hominibus, quibus hic Conſulatus me rogãte datus eſſet, ea res fauſte, feliciter, proſpereq; eueniret. quæ cum ita ſint iudices, et cum omnis deorum immortalium poteſtas aut trãslata ſit ad uos, aut certe cõmunicata uobiſcum: idem Cõſul eum ueſtræ fidei cõmendat, qui antea dijs immortalibus cõmendauit, ut eiuſdem hominis uoce & declaratus Conſul, & defenſus, beneficium populi R. cum ueſtra atque omnium ciuiũ ſalute tueatur. & quoniã in hoc officio ſtudium meæ defenſionis ab accuſatoribus, atque etiam ipſa ſuſceptio cauſæ reprehenſa eſt; antequam pro L. Muræna dicere inſtituo, pro me ipſo pauca dicam: non quo mihi potior hoc quidem in tempore ſit officij mei, quàm hu-

iuſce ſalutis defenſio; ſed ut meo facto uobis probato, maiore auctoritate ab huius honore, fama, fortunisq; omnibus inimicorum impetus propulſare poſſim. & primũ M. Catoni uitã ad certam rõnis normam dirigenti, et diligentiſſime perpendenti momẽta officiorũ omniũ, de officio meo reſpondebo. Negat fuiſſe rectũ Cato, me & Conſulem, & legis ambitus latorẽ, et tam ſeuere geſto Cõſulatu, cauſam L. Murænæ attingere. cuius reprehẽſio me uehementer mouet, non ſolũ ut uobis iudices, quibus maxime debeo, uerũ etiã ut ipſi Catoni, grauiſſimo, atq; integerrimo uiro, rõnem facti mei probem. À quo tandẽ M. Cato eſt æquius Conſulẽ defendi, q̃ à Conſule? quis mihi in Rep. poteſt, aut debet eſſe cõiunctior, q̃ is, cui Reſp. à me una traditur ſuſtinenda, magnis meis laboribus & periculis ſuſtentata? ꝙ ſi in ijs rebus repetendis, quæ mancipij ſunt, is periculum iudicij præſtare debet, qui ſe nexu obligauit: profecto etiã rectius in iudicio Cõſulis deſignati is potiſſimũ Conſul, qui Conſulẽ declarauit, auctor beneficij populi R. defenſorq; periculi eſſe debebit. ac ſi, ut nõ nullis in ciuitatibus fieri ſolet, patronus huic cauſæ publice cõſtitueretur, is potiſſime honore affecto defenſor daretur, qui eodẽ honore præditus nõ minus afferret ad dicendum auctoritatis, q̃ facultatis. ꝙ ſi è portu ſoluentibus ij, qui iã in portũ ex alto inuehũtur, præcipere ſummo ſtudio ſolẽt & tempeſtatum rationem, & prædonum, & locorum; quòd natura affert, ut eis faueamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti ſumus, ingrediantur: quo tandem animo me eſſe oportet, propè iam ex magna iactatione terrã uidentẽ, in hũc, cui uideo ma=

ximas Reip. tẽpestates esse subeundas? quare si est boni Cõsulis, non solũ uidere quid agatur, uerũ etiã prouidere quid futurũ sit: ostendã alio loco, quantum salutis cõmunis intersit, duos Cõsules in Rep. Calẽdis Ian. esse. quod si ita est, non tã me officium debuit ad hominis amici fortunas, quàm Resp. Consulem ad cõmunem salutẽ defendendã uocare. Nam quod legẽ de ambitu tuli, certe ita tuli, ut eam, quã mihimet ipsi iampridem tulerim de ciuiũ periculis defendendis, non abrogarem. etenim si largitionẽ factam esse confiterer, idq; recte factum esse defenderẽ: facerem improbe, etiã si alius legem tulisset. cum uero nihil cõmissum contra legẽ esse defendam: quid est, quod meam defensionẽ latio legis impediat? Negat esse eiusdẽ seueritatis, Catilinã exitiũ Reip. intra mœnia molientem, uerbis, & penè imperio urbe expulisse, & nunc pro L. Muræna dicere. ego autẽ has parteis lenitatis, et misericordiæ, quas me natura ipsa docuit, semper egi libẽter: illã uero grauitatis seueritatisq; personã non appetiui, sed ab Rep. mihi impositã sustinui, sicut huius imperij dignitas in summo periculo ciuium postulabat. quod si tum, cum Resp. uim & seueritatem desiderabat, uici naturam, & tã uehemens fui, quàm cogebar, non quàm uolebam: nunc, cum omnes me causæ ad misericordiam, atque ad humanitatẽ uocent, quanto tandẽ studio debeo naturæ meæ consuetudiniq; seruire? ac de officio defensionis meæ, ac de rõne accusationis tuæ fortasse etiam alia in parte orationis dicẽdũ nobis erit. Sed me iudices nõ minus hominis sapientissimi atq; ornatissimi Ser. Sulpitij conquestio, quàm Catonis accusatio cõmouebat: qui grauissime & acer=

bissime ferre dixit, me familiaritatis necessitudinisq; oblitũ, causam L. Murænæ cõtra se defendere. huic ego iudices satisfacere cupio, uosq; adhibere arbitros. nã cũ graue est, uere accusari in amicitia: tũ etiã, si falso accuseris, non est negligendũ. ego Ser. Sulpiti me in petitione tua tibi omnia studia, atq; officia pro nostra necessitudine et debuisse cõfiteor, et præstitisse arbitror. nihil tibi Consulatũ petẽti à me defuit, quod esset aut abi amico, aut à gratioso, aut à Cõsule postulandum. abijt illud tẽpus: mutata ratio est: sic existimo, sic mihi persuadeo, me tibi cõtra honorẽ L. Murænæ, quantum tu à me postulare ausus sis, tantum debuisse, contra salutem nihil debere: neque. n. si tibi tũ, cũ peteres Consulatum, affui, iccirco nũc, cum Murænam ipsum petas, adiutor eodẽ pacto esse debeo. atque hoc nõ modo non laudari, sed ne concedi quidẽ potest, ut amicis nostris accusantibus non etiam alienissimos defendamus. mihi aũt cum Muræna iudices, & uetus, & magna amicitia est, quæ in capitis dimicatione à Ser. Sulpitio non iccirco obruetur, ꝙ ab eodẽ in honoris contentione superata est. quæ si causa nõ esset, tamen uel dignitas hominis, uel honoris eius, quẽ adeptus est, amplitudo summã mihi superbiæ, crudelitatisq; famã inussisset, si hominis & suis & populi R. ornamẽtis amplissimi causam tãti periculi repudiassem: neque. n. iã mihi licet, neque est integrũ, ut meũ laborẽ hominũ periculis subleuãdis non impertiã: nã cum præmia mihi tanta pro hac industria sint data, quanta antea nemini; labores, per quos ea ceperis, cũ adeptus sis, deponere, esset hominiset astuti, & ingrati. ꝙ si licet desinere, si te auctore possum, si nulla iner=

tiæ, nulla superbiæ turpitudo, nulla inhumanitatis culpa suscipitur: ego [uero libenter desino. sin aũt fuga laboris desidiã, repudiatio supplicũ superbiã, amicorũ neglectio improbitatem coarguit: nimirum hæc causa est eiusmodi, quã nec industrius, quam nec misericors, nec officiosus deserere possit. atq; huiusce rei coniecturã de tuo ipsius studio Serui facillime ceperis. nã si tibi necesse putas etiã aduersarijs amicorum tuorum de iure cõsulẽtibus respondere; et si turpe existimas, te aduocato illum ipsum, quẽ contra ueneris, causa cadere: noli tã esse iniustus, ut, cũ tui fontes uel inimicis tuis pateant, nostros riuulos etiam amicis putes clausos esse oportere. etenim si me tua familiaritas ab hac causa remouisset, & si hoc idem Q. Hortensio, M. Crasso clarissimis uiris, si item cæteris, à quibus intelligo tuam gratiam magni æstimari, accidisset: in ea ciuitate Cõsul designatus defensorẽ non haberet, in qua nemini unquam infimo maiores nostri patronum deesse uoluerũt. ego uero iudices ipse me existimarem nefarium, si amico; crudelem, si misero; superbum, si Consuli defuissem. quare, quod dandũ est amicitiæ, large dabitur à me, ut tecum agã Serui non secus, ac si meus esses frater, qui mihi est charissimus: isto in loco quod tribuendum est officio, fidei, religioni, id ita moderabor, ut meminerim me contra amici studiũ pro amici periculo dicere. Intelligo iudices treis totius accusationis partes fuisse, & earum unã in reprehẽsione uitæ, alterã in cõtẽtione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse uersatã. atque harũ trium partium prima illa, quæ grauissima esse debebat, ita fuit infirma, et leuis, ut illos lex magis quædã accu=

ſatoria,q̃ uera maledicendi facultas de uita L. Murænæ dicere aliquid coegerit .obiecta eſt.n. Aſia : quæ ab hoc non ad uoluptatem et luxuriam expetita eſt, ſed in mi litari labore peragrata. qui ſi adoleſcẽs patre ſuo impe= ratore nõ meruiſſet, aut hoſtẽ , aut patris imperium ti= muiſſe, aut à parente repudiatus uideretur . an, cũ ſe= dere in equis triumphantiũ prætextati potiſſimum filij ſoleãt, huic donis militaribus patris triumphum decora re fugiendum fuit, ut rebus communiter geſtis penè ſi= mul cũ patre triumpharet ? hic uero iudices & fuit in Aſia, & uiro fortiſſimo parenti ſuo magno adiumento in periculis, ſolatio in laboribus, gratulationi in uictoria fuit. & ſi habet Aſia ſuſpicionẽ luxuriæ quandam ; nõ Aſiam nunquã uidiſſe, ſed in Aſia continenter uixiſſe, laudandum eſt. quamobrẽ non Aſiæ nomen obijciendũ Murænæ fuit, ex qua laus familiæ, memoria generi, ho nos, et gloria nomini cõſtituta eſt; ſed aliquod aut in A= ſia ſuſceptũ, aut ex Aſia deportatũ flagitiũ, ac dedecus. meruiſſe uero ſtipendia in eo bello, quod tũ populus R. non modo maximum, ſed etiã ſolum gerebat, uirtutis ; patre imperatore libentiſſime meruiſſe, pietatis; finẽ ſti pendiorũ patris uictoriam, ac triumphum fuiſſe , felici tatis fuit. maledicto quidem iccirco nihil in hiſce rebus loci eſt, ꝙ omnia laus occupauit. Saltatorem appellat L. Murænam Cato. maledictum eſt; ſi uere obijcitur, ue= hementis accuſatoris ; ſin falſo, maledici conuitiatoris . quare, cũ iſta ſis auctoritate , nõ debes M. Cato arripere maledictum ex triuio , aut ex ſcurrarum aliquo con= uitio , neque temere Conſulẽ populi R. ſaltatorẽ uoca= re ; ſed cõſpicere, quibus præterea uitijs affectũ eſſe ne=

cesse sit eũ, cuiuere istud obijci possit: nemo.n.ferè saltat sobrius, nisi forte insanit, neq; in solitudine, neq; in cõuiuio moderato atque honesto. intẽpestiui cõuiuij, amœni loci, multarũ deliciarũ comes est extrema, saltatio. tu mihi arripis id, quod necesse est omniũ uitiorũ esse postremũ: relinquis illa, quibus remotis hoc uitiũ omnino esse non potest: nullũ turpe conuiuium, non amor, non comesatio, non libido, non sumptus ostenditur: & cum ea nõ reperiantur, quæ uoluptatis nomẽ habent, quæq; uitiosa sunt; in quo ipsam luxuriã reperire nõ potes, in eo te umbrã luxuriæ reperturum putas? nihil igitur in uitam L. Murænæ dici potest? nihil, inquam, omnino iudices. sic à me Cõsul designatus defenditur, ut eius nulla fraus, nulla auaritia, nulla perfidia, nulla crudelitas, nullũ petulans dictum in uitã proferatur. Bene habet. iacta sunt fundamẽta defensionis: nõ dũ enim nostris laudibus, quibus utar postea, sed propè inimicorum confessione uirũ bonum atque integrũ hominem defendimus. quo cõstituto, facilior est mihi aditus ad contentionem dignitatis, quæ pars altera fuit accusationis. Sũmã uideo esse in te Serui Sulpiti dignitatẽ generis, integritatis, industriæ, cæterorumq; ornamentorũ omnium, quibus fretum ad Consulatus petitionẽ aggredi par est. paria cognosco esse ista in L. Muræna, atq; ita paria, ut neq; ipse dignitate uinci potuerit, neq; te dignitate superarit. Contẽpsisti L. Murænæ genus, extulisti tuũ. quo loco si tibi hoc sumis, nisi qui patritius sit, neminẽ bono esse genere natũ: facis, ut rursus plebs in Auentinũ seuocanda esse uideatur. sin aũt sunt amplæ et honestæ familiæ plebeiæ: et proauus L. Murænæ, et auus Præto=

res fuerunt, & pater, cum amplissime atq; honestissime ex Prætura triumphasset, hoc faciliorem huic gradum Consulatus adipiscendi reliquit, quòd is iam patri debitus, à filio petebatur. tua uero nobilitas Ser. Sulpiti, tãetsi summa est, tamẽ hominibus literatis, & historicis est notior, populo uero & suffragatoribus obscurior: pater enim fuit equestri loco, auus nulla illustri laude celebratus: itaque nõ ex sermone hominũ recenti, sed ex annaliũ uetustate eruenda est memoria nobilitatis tuæ. quare ego te semper in nostrum numerũ aggregare soleo, ꝙ uirtute, industriaq; perfecisti, ut, cum equitis R. esses filius, summa tamen amplitudine dignus putarere. nec mihi unquam minus in Q. Pompeio, nouo homine, et fortissimo uiro, uirtutis esse uisum est, quàm in homine nobilissimo M. Aemilio: etenim eiusdẽ animi, atq; ingenij est, posteris suis, quod Põpeius fecit, amplitudinẽ nominis, quam non acceperit, tradere, et, ut Scaurus, memoriã propè intermortuã generis sui, uirtute renouare. quanquam ego iam putabam iudices, multis uiris fortibus ne ignobilitas obijceretur generis, meo labore esse perfectũ, qui nõ modo Curijs, Catonibus, Pompeijs, antiquis illis fortissimis uiris, nouis hominibus, sed his recentibus Marijs, et Didijs, et Celijs cõmemorandis iacebant. cũ ego uero tanto interuallo claustra ista nobilitatis refregissem, ut aditus ad Consulatum posthac, sicut apud maiores nostros fuit, non magis nobilitati, quàm uirtuti pateret: non arbitrabar, cum ex familia uetere, & illustri Cõsul designatus ab equitis R. filio Consule defenderetur, de generis nouitate accusatores esse dicturos: etenim mihi ipsi accidit, ut cũ duobus patritijs, altero im=

probiſſimo atque audaciſſimo, altero modeſtiſſimo atq; optimo uiro, peterẽ: ſuperaui tamẽ dignitate Catilinã, gratia Galbã. q ſi id crimen homini nouo eſſe deberet, profecto mihi neq; inimici, neq; inuidi defuiſſent. omittamus igitur de genere dicere, cuius eſt magna in utroque dignitas: uideamus cætera. Quæſturã unà petijt, et ſum ego factus prior. Nõ eſt reſpondendũ ad omnia: neque. n. quẽquam ueſtrum fugit, cum multi pares dignitate fiãt, unus autem primum ſolus poſſit obtinere, non eundem eſſe ordinem dignitatis, & renũciationis, propterea q renunciatio gradus habeat, dignitas aũt ſit perſæpe eadẽ omnium. ſed Quæſtura utriuſque propemodum pari momento ſortis fuit. habuit hic lege Titia prouinciã tacitam, & quietã: tu illam, cui, cum Quæſtores ſortiuntur, etiã acclamari ſolet, Hoſtienſem, non tam gratioſam, & illuſtrem, q̃ negotioſam, & moleſtã. conſedit utriuſque nomen in Quæſtura: nullum. n. uobis ſors campũ dedit, in quo excurrere uirtus cognoſciq; poſſet. reliqui tẽporis ſpatium in contentionẽ uocatur, ab utroque diſſimillima ratione tractatum. Seruius hic nobiſcum hanc urbanã militiam reſpondendi, ſcribendi, cauẽdi, plenam ſolicitudinis, ac ſtomachi ſecutus eſt: ius ciuile didicit: multũ uigilauit: laborauit: præſto multis fuit: multorũ ſtultitiam perpeſſus eſt: arrogãtiam pertulit: difficultatẽ exorbuit: uixit ad aliorum arbitrium, non ad ſuũ. magna laus, & grata hominibus, unum hominem elaborare in ea ſcientia, quæ ſit multis profutura. quid Muræna interea? fortiſſimo & ſapientiſſimo uiro, ſummo impatori Legatus L. Lucullo fuit. qua in legatione duxit exercitũ: ſigna cõtulit: manũ cõ

ſeruit : magnas copias hoſtiũ fudit:urbes partim ui,partim obſidione cepit : Aſiam iſtam refertam,& eandem delicatã ſic obijt,ut in ea neque auaritiæ, neque luxuriæ ueſtigiũ reliquerit:maximo in bello ſic eſt uerſatus, ut hic multas res & magnas ſine imperatore geſſerit, nullã ſine hoc imperator. atq; hæc,q̃q̃ præſente L. Lucullo loquar, tamẽ ne ab ipſo propter periculum noſtrũ conceſſam uideamur habere licentiam fingendi,publicis literis teſtata ſunt omnia: quibus L. Lucullus tantum laudis impertit,quantũ neque ambitioſus imperator,neque inuidus tribuere alteri in cõmunicanda gloria debuit. ſumma in utroque eſt honeſtas, ſumma dignitas. quã ego,ſi mihi per Seruiũ liceat, pari atque eadem in laude ponã: ſed nõ licet : agitat rẽ militarẽ : inſectatur totã hãc Legationẽ:aſſiduitatis, & operarũ harũ quotidianarũ putat eſſe Conſulatũ. apud exercitum mihi fueris,inquit,tot annos: forũ nõ attigeris: abfueris tandiu,et,cũ longo interuallo ueneris,cum ijs, qui in foro habitarunt, de dignitate contendas? primũ iſta noſtra aſſiduitas Serui neſcis quantũ interdum afferat hominibus faſtidij,quantum ſatietatis.mihi quidem uehemẽter expedijt, poſitam in oculis eſſe gratiam : ſed tamen ego mei ſatietatẽ magno meo labore ſuperaui : & tu idẽ fortaſſe : ueruntamen utrique noſtrũ deſideriũ nihil obfuiſſet. ſed ut hoc omiſſo ad ſtudiorũ,atque artiũ cõtentionẽ reuertamur:qui poteſt dubitari, quin ad Cõſulatũ adipiſcẽdum multo plus afferat dignitatis rei militaris,q̃ iuris ciuilis gloria?uigilas de nocte,ut tuis cõſultoribus reſpondeas : ille, ut, quò intendit, mature cũ exercitu perueniat. te Gallorum, illum buccinarum

cantus

cãtus exuſcitat. tu actionem inſtituis, ille aciem inſtruit. tu caues ne tui cõſultores, ille ne urbes aut caſtra capiã-tur. ille tenet, et ſcit ut hoſtiũ copiæ, tu ut aquæ pluuiæ arceantur. ille exercitatus eſt in propagandis finibus, tu in regendis. ac nimirum (dicendum eſt enim, quod ſen-tio) rei militaris uirtus præſtat cæteris omnibus. hæc no-men populo R. hæc huic urbi æternam gloriam peperit: hæc orbem terrarum parere huic imperio coegit. omnes urbanæ res, omnia hæc noſtra præclara ſtudia, & hæc forenſis laus, & induſtria latẽt in tutela ac præſidio bel licæ uirtutis. ſimul atque increpuit ſuſpicio tumultus, ar tes illico noſtræ conticeſcunt. Et quoniam mihi uideris iſtam ſcientiam iuris tanquam filiolam oſculari tuam, nõ patiar te in tãto errore uerſari, ut iſtud neſcio quid, quod tantopere didiciſti, præclarum aliquid eſſe arbitre re. alijs ego te uirtutibus, cõtinentiæ, grauitatis, iuſtitiæ, fidei, cæteris omnibus Conſulatu, & omni honore ſem-per digniſſimum iudicaui: quòd quidem ius ciuile didi-ciſti, non dicam, operam perdidiſti, ſed illud dicam, nullã eſſe in illa diſciplina munitam ad Conſulatum uiam: omnes enim artes, quæ nobis populi R. ſtudia conciliant, & admirabilem dignitatem, & pergratam utilitatem debẽt habere. ſumma dignitas eſt in ijs, qui militari lau de antecellunt; omnia enim, quæ ſunt in imperio, & in ſtatu ciuitatis, ab ijs defendi, & firmari putantur: ſum-ma etiam utilitas; ſiquidem eorum conſilio, & pericu lo cum Rep. tum etiam noſtris rebus perfrui poſſumus. grauis etiam illa eſt, & plena dignitatis dicendi facul-tas, quæ ſæpe ualuit in Conſule deligendo, poſſe cõſilio, atq; oratione & ſenatus, & populi, & eorum, qui res

iudicant, mentes permouere. quæritur Consul, qui dicendo non nunquã cõprimat tribunitios furores, qui cõcitatum populum flectat, qui largitioni resistat. nõ mirũ, si ob hanc facultatẽ homines sæpe etiam non nobiles Cõsulatũ consecuti sunt, præsertim cum hæc eadem res plurimas gratias, firmissimas amicitias, maxima studia pariat. quorum in isto uestro artificio Sulpiti nihil est. primum, dignitas in tam tenui scientia quæ potest esse? res enim sunt paruæ, propè in singulis literis, atq; interpunctionibus uerborũ occupatæ. deinde, etiam si quid apud maiores nostros fuit in isto studio admirationis, id enunciatis uestris mysterijs totũ est contemptum, & abiectũ. posset agi lege, nec ne, pauci quondã sciebant: fastos.n. uulgo nõ habebãt: erãt in magna potẽtia qui cõsulebantur: à quibus etiã dies tanq̃ à Chaldæis petebãtur. inuentus est scriba quidã Cn. Flauius, qui cornicũ oculos confixerit, & singulis diebus ediscendos fastos populo proposuerit, & ab ipsis cautis iurisconsultis eorũ sapientiã cõpilarit. itaq; irati illi, ꝙ sunt ueriti, ne, dierũ ratione peruulgata, & cognita, sine sua opera lege posset agi, notas quasdã composuerunt, ut omnibus in rebus ipsi interessent. cũ hoc fieri bellissime posset; fundus Sabinus meus est, immo meus, deinde iudiciũ: noluerũt. fundus, inquit, qui est in agro, qui Sabinus uocatur. satis uerbose. cedo, quid postea? ego eum ex iure meũ esse aio. quid tum? inde ego te ex iure manu consertũ uoco. quid huic tam loquaciter litigioso responderet ille, unde petebatur, nõ habebat. transit idem iurisconsultus tibicinis Latini modo: unde tu me, inquit, ex iure manu consertũ uocasti, inde ibi ego te reuoco. Prætor interea ne pulchrum se ac bea=

tum putaret, atque aliquid ipse sua sponte loqueretur, ei quoque carmen cōpositum est, cum cæteris rebus absurdum, tum uero nullo usu. utrisq; superstitibus præsentibus: istam uiā dico. inite uiam: præsto aderat sapiēs ille, qui inire uiam doceret. redite uiā: eodē duce redibant. hæc iā tum apud illos barbatos ridicula credo uidebantur, homines, cum recte atque in loco cōstitissent, iuberi abire, ut, unde abissent, eodem statim redirent. ijsdem ineptijs fucata sunt illa omnia. quādo te in iure cōspicio. et hæc, sed an ne tu, dicis qui causa uindicaueris? quæ dū erāt occulta, necessario ab eis, qui ea tenebāt, petebātur: postea uero peruulgata, atque in manibus iactata, et excussa, inanissima prudētiæ reperta sunt, fraudis autē, & stultitiæ plenissima: nā cum permulta præclare legibus essent cōstituta, ea iureconsultorū ingenijs pleraq; corrupta, ac deprauata sunt. mulieres omnes propter infirmitatem consilij maiores in tutorum potestate esse uoluerunt: hi inuenerunt genera tutorum, quæ potestate mulierum continerentur. sacra interire illi noluerūt: horum ingenio senes ad coemptiones faciendas interimendorum sacrorū causa reperti sunt. in omni deniq; iure ciuili æquitatem reliquerunt, uerba ipsa tenuerunt: ut, quia in alicuius libris exempli causa id nomen inuenerant, putarunt omnes mulieres, quæ coemptionem facerēt, Caias uocari. iam illud mihi quidem mirum uideri solet, tot homines, tā ingeniosos, per tot annos etiam nūc statuere non potuisse, utrum diem tertium, an perendinum; iudicem, an arbitrum; rē, an litem dici oporteret: itaque, ut dixi, dignitas in ista scientia Consularis nunquam fuit, quæ tota ex rebus fictis commentitijsq; constaret;

gratiæ uero multo etiam minus: quod enim omnibus pa tet, & æque promptum est mihi, & aduersario meo, id esse gratum nullo pacto potest. itaq; nõ modo beneficij collocandi spem, sed etiã illud, quod aliquando fuit, licet consulere, iam perdidistis. sapiens existimari nemo potest in ea prudentia, quæ neque extra Romam usquã, neq; Romæ rebus prolatis quidquã ualet. peritus ideo haberi nemo potest, q in eo, quod sciunt omnes, nullo modo pos sunt inter se discrepare. difficilis autẽ res ideo non puta tur, q & perpaucis, & minime obscuris literis contine- tur. itaq; si mihi homini uehemẽter occupato stomachũ moueritis, triduo me iuriscõsultũ esse profitebor. etenim, quæ de scripto aguntur, scripta sunt omnia: neq; tamen quidquã tam anguste scriptum est, quo ego nõ possim, qua de re agitur, addere. quæ consuluntur autẽ, minimo * periculo respondẽtur. si ĩd, quod oportet, respondetis, idẽ uideare respondisse quod Seruius: sin aliter, etiam con- trouersum ius nosse, et tractare uideare. quapropter nõ solum illa gloria militaris uestris formulis, atq; actioni- bus, anteponẽda est: uerũ etiam dicendi consuetudo lon- ge, & multũ isti uestræ exercitationi ad honorem ante cellet. itaque mihi uidentur pleriq; initio multo hoc ma luisse: post, cum id assequi nõ potuissent, istuc potissimũ sunt delapsi. ut aiunt in Græcis artificibus, eos auletas esse, qui citharœdi fieri non potuerint: sic non nullos uidemus, qui oratores euadere non potuerunt, eos ad iuris studium deuenire. magnus dicendi labor, magna res, magna dignitas, summa etiam gratia: etenim à uobis salubritas quædam, ab ijs, qui dicunt, salus ipsa pe titur. deinde uestra responsa atque decreta et euertũtur

ſæpe dicendo,& ſine defenſione oratoris firma eſſe non poſſunt. in qua re ſi ſatis profeciſſem, parcius de eius laude dicerem: nunc nihil de me dico, ſed de ijs, qui in dicendo magni ſunt, aut fuerũt. Duæ ſunt artes, quæ poſſunt locare homines in ampliſſimo gradu dignitatis, una imperatoris, altera oratoris boni. ab hoc.n.pacis ornamenta retinentur: ab illo belli pericula repelluntur. cæteræ tamen uirtutes ipſæ per ſe multum ualẽt, iuſtitia, fides, pudor, temperãtia: quibus te Serui excellere omnes intelligunt: ſed nunc de ſtudijs ad honorẽ diſpoſitis, non de inſita cuiuſq; uirtute diſputo. omnia iſta nobis ſtudia de manibus excutiũtur, ſimul atq; aliquis motus nouus bellicum canere cœpit: etenim, ut ait ingenioſus poeta, & auctor ualde bonus, prælijs promulgatis TOLLITVR È MEDIO non ſolum iſta ueſtra uerboſa ſimulatio prudẽtiæ, ſed etiam ipſa illa domina rerũ SAPIENTIA: VI GERITVR RES: SPERNITVR ORATOR non ſolũ odioſus in dicendo ac loquax, uerũ etiam BONVS: HORRIDVS MILES AMATVR: ueſtrũ uero ſtudium totum iacet: NON EX IVRE MANV CONSERTVM, SED MAGE FERRO, inquit, REM REPETVNT. quod ſi ita eſt, cedat opinor Sulpiti forum caſtris, otium militiæ, ſtylus gladio, umbra ſoli: ſit deniq; in ciuitate ea prima res, propter quã ipſa eſt ciuitas omnium princeps. uerũ hæc Cato nimium nos noſtris uerbis magna facere demonſtrat, & oblitos eſſe bellum illud omne Mithridaticum cum mulierculis eſſe geſtũ. quod ego longe ſecus exiſtimo iudices, deq; eo pauca diſſerã: neque enim cauſa in hoc continetur. Nã ſi omnia

bella, quæ cum Græcis gessimus, contemnenda sunt: deri deatur de Rege Pyrrho triumphus M. Curij, de Philippo T. Flaminij, de Aetolis M. Fuluij, de Rege Perse L. Pauli, de Pseudophilippo Q. Metelli, de Corinthijs L. Mummij. sin hæc bella grauissima, uictoriæq; eorum bellorũ grauissimæ fuerunt: cur Asiaticæ nationes, atque ille à te hostis contemnitur? atqui ex ueterum rerum monimentis uel maximum bellum populum R. cũ Antiocho gessisse uideo: cuius belli uictor L. Scipio, parta cum Publio fratre gloria, quam laudem ille Africa oppressa cognomine ipso præ se ferebat, eandẽ hic sibi ex Asiæ nomine assumpsit. quo quidem in bello uirtus enituit egregia M. Catonis proaui tui. quò ille, cũ esset, ut ego mihi statuo, talis, qualem te esse uideo, nunquã cum Scipione esset profectus, si cum mulierculis bellandum esse arbitraretur. neque uero cum P. Africano senatus egisset, ut Legatus fratri proficisceretur, cum ipse paulo ante Annibale ex Italia expulso, ex Africa eiecto, Carthagine oppressa, maximis periculis Rēp. liberauisset, nisi illud graue bellũ, & uehemẽs putaretur. atqui si diligenter, quid Mithridates potuerit, & quid effecerit, & qui uir fuerit, cõsideraris, omnibus Regibus, quibuscum populus R. bellum gessit, hunc Regem nimirũ antepones: quem L. Sylla maximo, & fortissimo exercitu, pugna excitatũ, non rudis imperator, ut aliud nihil dicã, cum bello inuectum totam in Asiam cum pace dimisit: quem L. Muræna pater huiusce uehementissime uigilantissimeq; uexatum, repressum magna ex parte, non oppressum reliquit: qui Rex sibi aliquot annis sumptis ad confirmandas rationes, & copias belli, tãtum ipse opibus conatuq;

inualuit, ut se Oceanũ cum Ponto, Sertorij copias cum suis coniuncturum putaret. ad quod bellum duobus Cõsulibus ita missis, ut alter Mithridatem persequeretur, alter Bithyniam tueretur: alterius res & terra, & mari calamitosæ, uehementer & opes Regis, & nomen auxerunt: L. Luculli uero res tantæ extiterũt, ut neque maius bellũ cõmemorari possit, neq; maiore cõsilio, & uirtute gestũ. nã cum totius impetus belli ad Cyzicenorum mœnia constitisset, eamq; urbẽ sibi Mithridates Asiæ ianuam fore putauisset, qua effracta, & reuulsa tota pateret prouincia: perfecta ab Lucullo hæc sunt omnia, ut urbs fidelissimorum sociorũ defenderetur, ut omnes copiæ Regis diuturnitate obsidionis cõsumerẽtur. quid illã pugnã naualem ad Tenedum, cum contento cursu, acerrimis ducibus, hostiũ classis Italiã spe, atq; animis inflata peteret, mediocri certamine, & parua dimicatione commissam arbitraris? mitto prælia: prætereo oppugnationes oppidorum: expulsus regno tandẽ aliquando, tantũ tamen consilio, atque auctoritate ualuit, ut se, Rege Armeniorũ adiuncto, nouis opibus copijsq; renouarit. ac si mihi nũc de rebus gestis esset nostri exercitus imperatorisq; dicendũ, plurima & maxima prælia cõmemorare possem: sed nõ id agimus: hoc dico: si bellum hoc, si hic hostis, si ille Rex cõtemnendus fuisset; neque tãta cura senatus, & populus R. suscipiendũ putasset, neque tot annos gessisset, neque tãta gloria L. Luculli; neq; uero eius belli cõficiendi curã tãto studio populus R. ad Cn. Põpeium detulisset: cuius ex omnibus pugnis, quæ sunt innumerabiles, uel acerrima mihi uidetur illa, quæ cũ Rege commissa est, & summa contentione pugnata. qua

ex pugna cum se ille eripuisset, & Bosporum confugisset, quò exercitus adire nõ posset, etiam in extrema fortuna, & fuga nomen tamen retinuit regium. itaq; ipse Põpeius regno possesso, ex omnibus oris ac notis sedibus hoste pulso, tamen tantũ in unius anima posuit, ut, cum omnia, quæ ille tenuerat, adierat, sperarat, uictoria possideret, tamen non ante, q̃ illum uita expulit, bellum cõfectum iudicarit. hunc tu hostẽ Cato contemnis? quo cum per tot annos, tot prælijs, tot imperatores bella gesserũt: cuius expulsi, & eiecti uita tanti æstimata est, ut morte eius nunciata, tum deniq; bellum confectum arbitraretur. hoc igitur in bello L. Murænã Legatum fortissimi animi, summi cõsilij, maximi laboris cognitũ esse defendimus, & hanc eius operã non minus ad Consulatũ adipiscendum, q̃ hanc nostram forensem industriam, dignitatis habuisse. At. n. in Præturæ petitione prior renũciatus est Seruius. pergitis'ne uos, tãquã ex syngrapha, agere cũ populo, ut quẽ locum semel honoris cuipiam dederit, eundẽ reliquis honoribus debeat? quod enim fretum, quem Euripum tot motus, tãtas, tam uarias habere putatis agitationes fluctuũ, quãtas perturbationes, et quantos æstus habet ratio comitiorum? dies intermissus unus, aut nox interposita sæpe perturbat omnia, & totam opinionẽ parua non nunquã cõmutat aura rumoris. sæpe etiam sine ulla aperta causa fit aliud, atq; existimamus, ut non nunquã ita factũ esse etiam populus admiretur, quasi uero nõ ipse fecerit. nihil est incertius uulgo, nihil obscurius uoluntate hominũ, nihil fallacius ratione tota comitiorum. quis L. Philippum, summo ingenio, opera, gratia, nobilitate, à M. Herennio superari

posse arbitratus est? quis Q. Catulũ, humanitate, sapientia, integritate antecellentem, à Cn. Mãlio? quis M. Scaurum, hominem grauissimum, ciuem egregium, fortissimum senatorem, à Q. Maximo? non modo horũ nihil ita fore putatũ est, sed ne cũ esset factum quidem, quare ita factum esset, intelligi potuit. nam ut tempestates sæpe certo aliquo cœli signo cõmouẽtur, sæpe improuiso nulla ex certa ratione, obscura aliqua ex causa excitantur: sic in hac comitiorum tempestate populari sæpe intelligas, quo signo cõmota sit; sæpe ita obscura est, ut casu excitata esse uideatur. sed tamẽ si est reddenda ratio, duæ res uehemẽter in Prætura desideratæ sunt, quæ ambæ in Consulatu tum Murænæ profuerũt; una, expectatio muneris, quæ & rumore nõ nullo, & studijs, sermonibusq; cõpetitorum creuerat; altera, ꝙ ij, quos in prouincia, ac legatione omnis & liberalitatis, & uirtutis suæ testes habuerat, non dum decesserant. horum utrũq; ei fortuna ad Consulatus petitionẽ reseruauit: nam & L. Luculli exercitus, qui ad triumphum conuenerat, idem comes L. Murænæ præsto fuit; & munus amplissimum, quod petitio Præturæ desiderabat, Prætura restituit. nũ tibi hæc parua uidentur adiumenta, et subsidia Cõsulatus? uoluntas militũ: quæ cum per se ualet multitudine, tum apud suos gratia; tum uero in Cõsule declarando multum etiam apud uniuersum populum R. auctoritatis habet suffragatio militaris: imperatores. n. comitijs consularibus, non uerborum interpretes deligũtur. quare grauis est illa oratio: me saucium recreauit: me præda donauit: hoc duce castra cepimus, signa cõtulimus: nũquã iste plus militi laboris imposuit, ꝗ sibi sum-

pſit : ipſe cũ fortis, tum etiam felix. hoc quãti putas eſſe ad famam hominum, ac uoluntatẽ? etenim ſi tanta illis comitijs religio eſt, ut adhuc ſemper omen ualuerit prærogatiuũ : quid mirũ eſt, in hoc felicitatis famam, ſermonẽq; ualuiſſe? ſed ſi hæc leuiora ducis, quæ ſunt grauiſſima, & hanc urbanã ſuffragationẽ militari anteponis: noli ludorũ huius elegantiam, & ſcenæ magnificẽtiam ualde cõtemnere, quæ huic admodũ profuerũt. nã quid ego dicã populum, ac uulgus imperitorũ ludis magnopere delectari? minus eſt mirandũ : quãquã huic cauſæ id ſatis eſt : ſunt.n. populi, ac multitudinis comitia. quare ſi populo ludorũ magnificentia uoluptatis eſt, non eſt mirandũ, eam L. Murænæ apud populũ profuiſſe. ſed ſi nosmet ipſi, qui & ab delectatione omni negotijs impedimur, & in ipſa occupatione delectationes alias multas habere poſſumus, ludis tamen oblectamur, & ducimur: quid tu admirere de multitudine indocta? L. Otho, uir fortis, meus neceſſarius, equeſtri ordini reſtituit nõ ſolũ dignitatem, ſed etiam uoluptatem. itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, eſt omnium gratiſſima, ꝙ honeſtiſſimo ordini cũ ſplendore fructus quoq; iucũditatis eſt reſtitutus. quare delectãt homines, mihi crede, ludi, etiã illos q̃ diſſimulant, nõ ſolũ eos, qui fatentur : quod ego in mea petitione ſenſi: nã nos quoque habuimus ſcenã cõpetitricem. ꝙ ſi ego, qui trinos ludos Aedilis feceram, tamẽ Antonij ludis cõmouebar: tibi, qui caſu nullos feceras, nihil huius iſtam ipſam, quam irrides, argẽteam ſcenã aduerſatã putas? ſed hæc ſanè ſint paria omnia: ſit par forenſis opera militari: ſit par militari ſuffragatio urbana: ſit idẽ, magnificẽtiſſimos et nullos unquã feciſſe ludos: q̃d?

in ipsa Prætura nihil'ne existimas inter tuam & istius sortem interfuisse? huius sors ea fuit, quā omnes tui ne cessarij tibi optabamus, iuris dicundi, in qua gloriam cō ciliat magnitudo negotij, gratiā æquitatis largitio: qua in sorte sapiens Prætor, qualis hic fuit, offensionē uitat æquabilitate decernendi, beneuolentiā adiūgit lenitate audiēdi. egregia, & ad Cōsulatū apta prouincia, in qua laus æquitatis, integritatis, facilitatis, ad extremū ludorū uoluptate cōcluditur. quid tua sors? tristis, atrox, quæstio peculatus, ex altera parte lacrymarū, & squaloris, ex altera plena cathenarū, atque iudicū. cogendi iudices inuiti, retinendi cōtra uoluntatem, scriba dānatus, ordo totus alienus: Syllana gratificatio reprehensa: multi uiri fortes, & propè pars ciuitatis offensa est: lites seuere æstimatæ. cui placet, obliuiscitur: cui dolet, meminit. postremo tu in prouinciā ire noluisti. nō possum id in te reprehendere, quod in me ipso & Prætor, & Consul probaui: sed tamē L. Murænæ prouincia multas bonas gratias cū optima existimatione attulit. habuit proficiscens delectum in Vmbria: dedit ei facultatem Resp. liberalitatis: qua usus, multas sibi tribus, quæ municipijs Vmbriæ cōficiūtur, adiunxit. ipse aūt in Gallia, ut nostri homines desperatas iā pecunias exigerent, æquitate, diligētiáq; perfecit. tu interea Romæ scilicet amicis præsto fuisti. fateor. sed tamen illud cogita, nō nullorū amicorum studia minui solere in eos, à quibus prouincias cōtemni intelligant. & quoniam ostendi iudices parem dignitatem ad Consulatus petitionem, disparem fortunam prouincialium negotiorū in Muræna atq; in Sulpitio fuisse: dicam iam apertius, in quo meus necessarius fuerit

inferior Seruius, & ea dicam uobis audientibus amisso iam tempore, quæ ipsi soli re integra sæpe dixi. Petere Cõsulatum nescire te Serui, persæpe dixi: & in ijs rebus ipsis, quas te magno & forti animo & agere, & dicere uidebam, tibi solitus sum dicere, magis te fortem senatorem mihi uideri, q̃ sapientem candidatum. primũ accusandi terrores, & minæ, quibus tu quotidie uti solebas, sunt fortis uiri, sed & populi opinionem à spe adipiscẽdi auertunt, & amicorum studia debilitant. nescio quo pacto semper hoc fit, neq; in uno aut altero animaduersum est, sed iã in pluribus; simul atque candidatus accusationẽ meditari uisus est, ut honorem desperasse uideatur. quid ergo? acceptam iniuriam persequi non placet? immo uehementer placet: sed aliud tempus est petendi, aliud persequendi. petitorem ego, præsertim Consulatus, magna spe, magno animo, magnis copijs & in forũ, & in campum deduci uolo: nõ placet mihi inquisitio cãdidati prænuncia repulsæ; non testium potius, q̃ suffragatorum comparatio; non minæ magis, quàm blanditiæ; non declamatio potius, q̃ salutatio: præsertim cum iam hoc nouo more omnes ferè domos omnium concursent, & ex uultu candidatorum coniecturam faciant, quantũ quisq; animi, & facultatis habere uideatur. uidés'ne tu illum tristem, demissum? iacet, diffidit, abiecit hastas. serpit hic rumor. scis tu illum accusationem cogitare? inquirere in competitores? testes quærere? alium faciam, quoniam sibi hic ipse desperat. eiusmodi candidatorum amici intimi debilitantur, studia deponunt, aut testatã rem abijciunt, aut suam operam, & gratiam iudicio, & accusationi reseruant. accedit eodem, ut etiã ipse cãdida

tus totum animum, atque omnem curã, operam, diligẽ=
tiãq; suã in petitione nõ possit ponere: adiũgitur enim
accusationis cogitatio, non parua res, sed nimirum om=
niũ maxima: magnũ est enim te comparare ea, quibus
possis hominẽ è ciuitate, præsertim non inopem, neq; in
firmum, exturbare, qui & per se, & per suos, & uero
etiam per alienos defendatur: omnes. n. ad pericula pro=
pulsanda concurrimus; et qui nõ aperte inimici sumus,
etiam alienissimis in capitis periculis amicissimorũ offi=
cia, & studia præstamus. quare ego expertus & petẽdi,
& defendendi, & accusandi molestiam, sic intellexi, in
petẽdo studiũ esse acerrimum, in defendendo officium,
in accusando laborem. itaq; sic statuo, fieri nullo modo
posse, ut idem accusationẽ, & petitionẽ Consulatus dili=
genter adornet, atque instruat. unũ sustinere pauci pos=
sunt, utrũq; nemo. tu, cum de curriculo petitionis defle=
xisses, animumq; ad accusandum transtulisses, existima
sti te utrique negotio satisfacere posse? uehemẽter erra=
sti: quis. n. dies fuit, posteaquã in istã accusandi denũcia=
tionẽ ingressus es, quẽ tu non totũ in ista ratione cõsum
pseris? legem ambitus flagitasti, quæ tibi nõ deerat: erat
enim seuerissime scripta Calpurnia: gestus est mos et uo
lũtati, & dignitati tuæ: sed tota illa lex accusationẽ tuã,
si haberes nocentem reũ, fortasse armasset: petitioni ue=
ro refragata est. pœna grauior in plebem tua uoce effla
gitata est: cõmoti, animi tenuiorũ, exilium in nostrum
ordinem. concessit senatus postulationi tuæ: sed non libẽ
ter duriorem fortunæ cõmuni conditionẽ te auctore cõ
stituit. morbi excusationi pœna addita est: uolũtas offen
sa multorum, quibus aut contra ualetudinis cõmodũ la=

borandum est,aut incōmodo morbi etiā cæteri uitæ fructus relinquēdi.quid ergo?hæc quis tulit?is,qui auctoritati senatus,uolūtati tuæ paruit:deniq; is tulit,cui minime proderant . illa,quæ mea summa uoluntate senatus frequēs repudiauit,mediocriter aduersata tibi esse existimas? cōfusionē suffragiorū flagitasti,prorogationē legis Maniliæ,æquationem gratiæ, dignitatis, suffragiorum. grauiter homines honesti,atq; in suis ciuitatibus,& municipijs gratiosi tulerunt,à tali uiro esse pugnatū,ut oēs & dignitatis,& gratiæ gradus tollerentur.idē edititios iudices esse uoluisti,ut odia occulta ciuium, quæ tacitis nūc discordijs continētur,in fortunas optimi cuiusq; erūperent.hæc omnia tibi accusandi uiā muniebant,adipiscendi obsepiebāt.atq; ex omnibus illa plaga est iniecta petitioni tuæ nō tacēte me maxima: de qua ab homine ingeniosissimo & copiosissimo Hortēsio multa grauissime dicta sunt:quo etiā mihi durior locus est dicēdi datus:ut,cū ante me et ille dixisset, et uir summa dignitate,& diligētia,& facultate dicēdi M.Crassus,ego in extremo non partē aliquā agerē causæ,sed de tota re dicerē,quod mihi uideretur.itaq; in ijsdē rebus ferè uersor, &,quod possum iudices,occurro uestræ sapiētiæ.sed tamē Serui quā te securim putas iniecisse petitioni tuæ,cū tu populum R.in eum metum adduxisti,ut pertimesceret,ne Consul Catilina fieret, dum tu accusationē comparares,deposita atq; abiecta petitione?etenim te inquirere uidebāt tristē ipsum:mœstos amicos, obseruationes, testificationes,seductiones testiū , secessionem subscriptorum animaduertebant:quibus rebus certe ipsi candidatorum uultus obscuriores uideri solent:Catilinam inte=

rea alacrem, atque lætum, stipatũ choro iuuentutis, uallatum indicibus, atque sicarijs, inflatũ cum spe militum, tum collegæ mei, quemadmodum dicebat ipse, promissis, circunfluente colonorum Aretinorum & Fesulanorum exercitu. quam turbã dissimillimo ex genere distinguebant homines percussi Syllani temporis calamitate. uultus erat ipsius plenus furoris, oculi sceleris, sermo arrogantiæ, sic, ut ei iam exploratus, & domi conditus Consulatus uideretur: Murænã cõtemnebat: Sulpitium accusatorem suum numerabat, non competitorem: ei uim denũciabat: Reip. minabatur. quibus rebus qui timor bonis omnibus iniectus sit, quantaq; desperatio Reip. si ille factus esset, nolite à me commoneri uelle, uosmet ipsi uobiscum recordamini. meministis enim, cum illius nefarij gladiatoris uoces percrebuissent, quas habuisse in concione domestica dicebatur; cum miserorum fidelem defensorẽ negasset inueniri posse, nisi eũ, qui ipse miser esset; integrorum & fortunatorum promissis saucios & miseros credere non oportere; quare qui consumpta replere, erepta recuperare uellent, spectarent quid ipse deberet, quid possideret, quid auderet; minime timidum, & ualde calamitosum esse oportere eum, qui esset futurus dux, & signifer calamitosorum: tum igitur his rebus auditis meministis fieri S.C. referente me, ne postero die comitia haberentur, ut de his rebus in senatu agere possemus. itaq; postridie frequenti senatu Catilinam excitaui, atque eum de ijs rebus iussi, si quid uellet, quæ ad me allatæ essent, dicere. atque ille, ut semper fuit apertissimus, non se purgauit, sed indicauit atque innuit: tum enim dixit, duo corpora esse Reipublicæ, unum debile

infirmo capite, alterum firmum sine capite; huic, cũ ita de se meritum esset, caput se uiuo non defuturum. cõgemuit senatus frequens, neque tamẽ satis seuere pro rei indignitate decreuit: nã partim ideo fortes in decernendo nõ erãt, quia nihil timebãt; partim quia timebãt. tũ erupit è senatu triumphans gaudio, quem omnino uiuũ illinc exire non oportuerat, præsertim cum idem ille in eodem ordine paucis diebus ante Catoni fortissimo uiro iudicium minitanti ac denuncianti respondisset, si quod esset in suas fortunas incendium excitatum, id se nõ aqua, sed ruina restincturum. his tum rebus commotus, & ꝙ homines iam tum coniuratos cum gladijs in campum deduci à Catilina sciebam, descendi in campum cũ firmissimo præsidio fortissimorum uirorum, & cum illa lata insigniq; lorica, nõ quæ me tegeret, (etenim sciebam Catilinam nõ latus aut uentrem, sed caput & collum solere petere) uerũ ut omnes boni animaduerterẽt, &, cũ in metu & periculo Consulem uiderent, id quod est factum, ad opem præsidiumq; meum concurrerent. itaque cũ te Serui remissiorem in petendo putarẽt, Catilinam & spe, & cupiditate inflammatum uiderẽt, omnes, qui illã ab Rep. pestẽ depellere cupiebant, ad Murænam se statim contulerunt. magna est autem comitijs consularibus repentina uoluntatũ inclinatio, præsertim cũ incubuit ad uirum bonum, & multis alijs adiumentis petitionis ornatum. qui cum honestissimo patre atq; maioribus, modestissima adolescentia, clarissima legatione, Prætura probata in iure, grata in munere, ornata in prouincia, petisset diligẽter, & ita petisset, ut neq; minãti cederet, neq; cuiquã minaretur: huic mirãdũ est ma=

gno adiumento Catilinæ ſubitam ſpem Conſulatus adi=piſcendi fuiſſe? Nũc mihi tertius ille locus eſt orationis de ambitus criminibus, perpurgatus ab ijs, qui ante me dixerunt, à me, quoniam ita Muræna uoluit, retra=ctandus. quo in loco Poſthumio familiari meo, ornatiſſimo uiro, de diuiſorum indicijs, & de deprehenſis pecu=nijs; adoleſcenti ingenioſo & bono, Ser. Sulpitio, de equitum centurijs; M. Catoni, homini in omni uirtute ex=cellenti, de ipſius accuſatione, de S.C. de Rep. reſpõdebo. ſed pauca, quæ meũ animũ repente mouerunt, prius de L. Murænæ fortuna cõquerar. Nã cum ſæpe antea iudices & ex aliorum miſerijs, & ex meis curis, laboribusq; quotidianis fortunatos eos homines iudicarẽ, qui remoti à ſtudijs ambitionis, otium, ac trãquillitatem uitæ ſe=cuti ſunt: tum uero in his L. Murænæ tãtis, tamq; im=prouiſis periculis ita ſum animo affectus, ut nõ queam ſatis neq; cõmunem omnium noſtrum conditionẽ, neq; huius euentũ fortunamq; miſerari: qui primum dum ex honoribus continuis familiæ, maiorumq; ſuorũ unũ aſcendere gradum dignitatis conatus eſt, uenit in periculũ, ne & ea, quæ relicta, et hæc, quæ ab ipſo parta ſunt, amittat: deinde propter ſtudium nouæ laudis etiam in ueteris fortunæ diſcrimen adducitur. quæ cũ ſunt gra=uia iudices, tũ illud acerbiſſimum eſt, quòd habet eos accuſatores, nõ qui odio inimicitiarũ ad accuſandum, ſed qui ſtudio accuſandi ad inimicitias deſcenderent: nam ut omittam Ser. Sulpitium, quem intelligo non iniuria L. Murænæ, ſed honoris contentione permotum; accuſat paternus amicus Cn. Poſthumius, uetus, ut ait ipſe, uici=nus, ac neceſſarius, qui neceſſitudinis cauſas complureis

protulit, ſimultatis nullam commemorare potuit; accu ſat Ser. Sulpitius ſodalis filij, cuius ingenio paterni omnes neceſſarij munitiores eſſe debebāt; accuſat M. Cato. qui quãquã à Muræna nulla re unquam alienus fuit tamen ea conditione nobis erat in hac ciuitate natus, ut eius opes, & ingenium præſidio multis etiã alieniſſimis, * uix cuiquam inimicus eſſe deberet. Reſpondebo igitur Poſthumio primum, qui neſcio quo pacto mihi uidetur prætorius candidatus in conſularem, quaſi deſultorius in quadrigarũ curriculum, incurrere. cuius cõpetitores ſi nihil deliquerunt, dignitati eorum conceſſit, cũ petere deſtitit: ſin autem eorum aliquis largitus eſt, expetendus amicus eſt, qui alienam potius iniuriam, quàm ſuam perſequatur.

Ea omnia, quæ & Poſthumio, & Ser. Sulpitio adoleſcenti reſponſa ſunt, deſiderantur.

Venio nunc ad M. Catonem, quod eſt firmamẽtũ ac robur totius accuſationis: qui tamen ita grauis eſt accuſator, & uehemens, ut multo magis eius auctoritatẽ, quã

criminationem pertimescā.in quo ego accusatore iudi=
ces primū illud deprecabor, ne quid L. Murænæ digni=
tas illius,ne quid expectatio Tribunatus,ne quid totius
uitæ splendor,& grauitas noceat;deniq; ne ea soli huic
obsint bona M. Catonis, quæ ille adeptus est,ut multis
prodesse posset.bis Cōsul fuerat P.Africanus,et duos ter
rores huius imperij,Carthaginē,Numantiamq; deleue=
rat,cū accusauit L.Cottā.erat in eo summa eloquētia,
summa fides, summa integritas,auctoritas tāta,quāta
in ipso imperio populi R. quod illius opera tenebatur.
sæpe hoc maiores natu dicere audiui, hanc accusatoris
eximiam dignitatem plurimum L.Cottæ profuisse.no=
luerunt sapientissimi homines, qui tum rē illam iudica
bant,ita quenquā cadere in iudicio,ut nimijs aduersarij
uiribus abiectus uideretur. quid Sergium Galbā (nam
traditum memoriæ est) non ne proauo tuo, fortissimo
atq; florentissimo uiro, M. Catoni incumbenti ad eius
perniciem populus R.eripuit? semper in hac ciuitate ni
mis magnis accusatorum opibus & populus uniuersus,
& sapientes, ac multum in posterū prospicientes iudi=
ces restiterunt.nolo,accusator in iudicium potentiā affe
rat,nō uim maiorē aliquā,nō auctoritatem excellentē,
nō nimiā gratiā: ualeant hæc omnia ad salutem inno=
centiū,ad opem impotētum, ad auxiliū calamitosorū;
in periculo uero,& in pernicie ciuiū repudientur. nā si
quis hoc forte dicet,Catonem descēsurum ad accusandū
non fuisse,nisi prius de causa iudicasset: iniquam legē
iudices, & miseram conditionem instituet periculis ho
minum, si existimabit iudicium accusatoris in reum
pro aliquo præiudicio ualere oportere .ego tuum con=

ſilium Cato, propter ſingulare animi mei de tua uirtu= te iudicium, uituperare non audeo, nõ nulla in re forſi= tan conformare, & leuiter emendare poſſim. nõ multa peccas, inquit ille fortiſſimo uiro ſenior magiſter: ſed ſi peccas, te regere poſſum. at ego te ueriſſime dixerim peccare nihil, neq; ulla in re te eſſe huiuſmodi, ut corri= gẽdus potius, q̃ leuiter inflectẽdus eſſe uideare: finxit.n. te ipſa natura ad honeſtatẽ, grauitatem, temperantiã, magnitudinem animi, iuſtitiã, ad omnes denique uirtu tes magnũ hominem, & excelſum: acceſſit his tot do= ctrina nõ moderata, nec mitis, ſed, ut mihi uidetur, pau lo aſperior, & durior, q̃ aut ueritas, aut natura patia= tur. & quoniam non eſt nobis hæc oratio habenda aut cũ imperita multitudine, aut in aliquo conuentu agre= ſtiũ, audacius paulo de ſtudijs humanitatis, quæ & mi= hi & uobis nota et iudicãda ſunt, diſputabo. in M. Ca= tone iudices hæc bona, quæ uidemus, diuina, et egregia, ipſius ſcitote eſſe propria: quæ nõ nũquam requirimus, ea ſunt omnia nõ à natura, ſed à magiſtro. fuit.n. qui= dam, ſummo ingenio uir, Zeno, cuius inuentorũ æmu= li Stoici nominantur. huius ſententiæ ſunt & præcepta eiuſmodi; ſapiẽtem gratia nunq̃ moueri, nunq̃ cuiuſ= quã delicto ignoſcere; neminem miſericordem eſſe, niſi ſtultũ & leuem; uiri nõ eſſe, neq; exorari, neque pla= cari; ſolos ſapientes eſſe, ſi diſtortiſſimi ſint, formoſos; ſi mendiciſſimi, diuites; ſi ſeruitutem ſeruiant, Reges: nos autẽ, qui ſapientes nõ ſumus, fugitiuos, exules, hoſteis, in ſanos denique eſſe dicunt; omnia peccata eſſe paria; omne delictũ ſcelus eſſe nefarium; nec minus delinque re eum, qui gallum gallinaceũ, cũ opus nõ fuerit, quàm

eum, qui patrem suffocauerit; sapientem nihil opinari, nullius rei pœnitere, nulla in re falli, sententiã mutare nunquã. hæc homo ingeniosissimus M. Cato auctoribus eruditissimis inductus arripuit, neq; disputãdi causa, ut magna pars, sed ita uiuendi. petũt aliquid publicani: caue quidquã habeat momenti gratia. supplices aliqui ueniunt miseri & calamitosi: sceleratus & nefarius fueris, si quidquã misericordia adductus feceris. fatetur aliquis se peccasse, & eius delicti ueniã petit: nefarium est facinus ignoscere. at leue delictũ est: omnia peccata sunt paria. dixisti quippiam: fixum & statutum est. non re ductus es, sed opinione: sapiens nihil opinatur. errasti aliqua in re: male dici putat. hac ex disciplina nobis illa sunt. dixi in senatu me nomen cõsularis cãdidati delaturum. iratus dixisti: nũquã, inquit, sapiens irascitur. at temporis causa: improbi, inquit, hominis est mẽdacio fallere; mutare sententiã, turpe est; exorari, scelus; misereri, flagitium. nostri autem illi, (fatebor enim Cato me quoq; in adolescẽtia diffisum ingenio meo quæsisse adiumẽta doctrinæ) nostri, inquã, illi à Platone et Aristotele, moderati homines & tẽperati, aiũt, apud sapientem ualere aliquãdo gratiã; uiri boni esse, misereri; distincta genera esse delictorũ, & dispares pœnas; esse apud hominem cõstantẽ ignoscendi locum; ipsum sapientem sæpe aliquid opinari, quod nesciat; irasci nõ nũquã, exorari eũdẽ, & placari; quod dixerit, interdum, si ita rectius sit, mutare; de sententia decedere aliquãdo; omnes uirtutes mediocritate quadã esse moderatas. hos ad magistros si qua te fortuna Cato cũ ista natura detulisset, nõ tu quidem uir melior esses, nec fortior, nec tẽperan=

tior, nec iustior, (neq; n. esse potes) sed paulo ad lenitatẽ propensior: non accusares nullis adductus inimicitijs, nulla lacessitus iniuria pudentissimũ hominem, summa dignitate, atq; honestate præditũ: putares, cum in eiusdẽ anni custodia te atq; L. Murenã fortuna posuisset, aliquo te cum hoc Reip. uinculo esse coniunctum: quod atrociter in senatu dixisti, aut nõ dixisses, aut seposuisses, aut mitiorẽ in partẽ interpretarere. ac te ipsum, quã tũ ego opinione auguror, nunc et animi quodã impetu cõcitatũ, & ui naturæ atq; ingenij elatũ, & recentibus præceptorum studijs flagrantem iam usus flectet, dies leniet, ætas mitigabit: etenim isti ipsi mihi uidentur uestri præceptores & uirtutis magistri fines officiorũ paulo longius, q̃ natura uellet, protulisse, ut, cum ad ultimũ animo cõtendissemus, ibi tamen, ubi oporteret, consisteremus. nihil ignoueris: immo aliquid, non omnia. nihil gratiæ causa feceris: immo resistito gratiæ, cũ officium & fides postulabit. misericordia cõmotus ne sis etiam in dissoluenda seueritate: sed tamen est laus aliqua humanitatis. in sententia permaneto: enimuero, nisi sententia alia uicerit melior. huiuscemodi Scipio ille fuit: quem non pœnitebat facere idem, quod tu; habere eruditissimum hominem, & penè diuinum domi: cuius oratiõe, & præceptis, quãq; erant eadem ista, quæ te delectant, tamen asperior nõ est factus, sed, ut accepi à senibus, lenissimus. quis uero C. Lælio comior? quis iucũdior, eodẽ ex studio isto? quis illo grauior? sapientior? possum de L. Philippo, de C. Gallo dicere hæc eadem: sed te domũ iam deducã tuã. quẽquam'ne existimas Catone proauo tuo cõmodiorem, comiorẽ, moderatiorẽ fuisse ad omnẽ

rationem humanitatis? de cuius præstanti uirtute cum uere grauiterq; diceres, domesticũ te habere dixisti exẽplum ad imitandũ. est illud quidem exẽplum tibi propositum domi: sed tamen naturæ similitudo illius ad te magis, qui ab illo ortus es, quàm ad unũquenq; nostrũ peruenire potuit: ad imitãdũ uero tã mihi propositum exemplar illud est, quã tibi. sed si illius comitatem & facilitatem tuæ grauitati seueritatiq; asperseris, nõ ista quidẽ erũt meliora, quæ nũc sunt optima, sed certe condita iucũdius. quare ut ad id, quod institui, reuertar, tolle mihi è causa nomẽ Catonis: remoue, ac prætermitte auctoritatẽ, quæ in iudicijs aut nihil ualere, aut ad salutẽ debet ualere: cõgredere mecũ criminibus ipsis: quid accusas Cato? quid affers in iudiciũ? quid arguis? ambitũ accusas: non defendo. me reprehendis, quòd idem defendam, quod lege punierim: puniui ambitum, non innocentiam: ambitum uero ipsum uel tecũ accusabo, si uoles. dixisti S.C. me referente esse factum; si mercede corrupti obuiam candidatis issent, si conducti sectarentur, si gladiatoribus uulgo locus tributus, & item prandia si uulgo essent data, contra legem Calpurniam factum uideri. ergo ita senatus iudicat, contra legem facta hæc uideri, si facta sint: decernit quod nihil opus est, dũ cãdidatus morem gerit: nã, factum sit nec ne, uehementer quæritur: si factum sit, quin contra legem sit, dubitare nemo potest. est igitur ridiculũ, quod est dubium, id relinquere incertum; quod nemini dubium potest esse, id iudicare. atq; id decernitur omnibus postulãtibus candidatis: ut ex S.C. neq; cuius intersit, neque contra quem sit, intelligi possit. quare doce, à L. Mu-

rǽna illa eſſe cõmiſſa:tũ egomet tibi contra legem cõ=
miſſa eſſe cõcedã.multi obuiam prodierunt de prouin=
cia decedenti, Cõſulatum petenti:ſolet fieri. eccui autẽ
nõ proditur reuertenti ? quæ fuit iſta multitudo ? pri=
mum,ſi tibi iſtam rationẽ nõ poſſim reddere, quid ha=
bet admirationis,tali uiro,aduenienti,candidato cõſula
ri obuiam prodiſſe multos ? quod niſi eſſet factũ , ma=
gis mirãdum uideretur.quid,ſi etiam illud addã, quod
à conſuetudine nõ abhorret, rogatos eſſe multos ? num
aut criminoſum ſit,aut mirãdum,qua in ciuitate roga
ti infimorũ hominũ filios propè de nocte ex ultima ſæ=
pe urbe deductũ uenire ſoleamus, in ea nõ eſſe grauа=
tos homines prodire hora tertia in campum Martium ,
præſertim talis uiri nomine rogatos ? quid,ſi omnes ſo=
cietates uenerũt ? quarum ex numero multi hic ſedent
iudices.quid,ſi multi homines noſtri ordinis , honeſtiſſi=
mi?quid,ſi illa officioſiſſima, quæ neminem patitur nõ
honeſte in urbẽ introire,tota natio candidatorũ ? ſi de=
niq; ipſe accuſator noſter Poſthumius obuiam cũ bene
magna caterua ſua uenit ? quid habet iſta multitudo
admirationis?omitto cliẽtes,uicinos,tribules,exercitũ to
tũ Luculli,qui ad triumphũ per eos dies uenerat:hoc di
co,frequentiã in iſto officio gratuitã nõ modo dignitati
ullius unquã,ſed ne uolũtati quidẽ defuiſſe.at ſectabã
tur multi: doce , mercede ; concedam eſſe crimen : hoc
quidem remoto,quid reprehẽdis ? quid opus eſt,inquit,
ſectatoribus? à me tu id quæris ? quid opus ſit eo , quo
ſemper uſi ſumus?homines tenues unũ habẽt in noſtrũ
ordinem aut promerendi,aut proferendi beneficij locũ,
hanc in noſtris petitionibus operam , atque aſſecta=

tionem : neque enim fieri poteſt, neq; poſtulandũ eſt à nobis, aut ab equitibus R. ut ſuos neceſſarios candidatos ſectẽtur totos dies: à quibus ſi domus noſtra celebratur, ſi interdum ad forum deducimur, ſi uno baſilicæ ſpatio honeſtamur, diligẽter obſeruari uidemur, et coli. tenuiorum & nõ occupatorum amicorum eſt iſta aſſiduitas, quorũ copia bonis, & beneficis deeſſe non ſolet. noli igitur eripere hunc inferiori generi hominum fructũ officij Cato: ſine eos, qui omnia à nobis ſperant, habere ipſos quoque aliquid, quod nobis tribuere poſſint. ſi nihil
* erit præter ipſorum ſuffragium, tenue eſt: ſi ut ſuffragantur, nihil ualent gratia: ipſi deniq; ut ſolent loqui, non dicere pro nobis, non ſpondere, non uocare domum ſuam poſſunt: atq; hæc à nobis petunt omnia; neque ulla re alia, quæ à nobis conſequũtur, niſi opera ſua cõpenſari putant poſſe. itaque & legi Fabiæ, quæ eſt de numero ſectatorum, & S.C. quod eſt L. Cæſare Cos. factum, reſtiterunt: nulla eſt enim pœna, quæ poſſit obſeruantiam tenuiorum ab hoc uetere inſtituto officiorũ excludere. at ſpectacula ſunt tributim data, & ad prandium uulgo uocati. etſi hoc factum à Muræna omnino iudices nõ eſt, ab eius amicis autem more & modo factum eſt: tamen admonitus re ipſa, recordor quãtum hæ quæſtiones in ſenatu habitæ punctorum nobis Serui detraxerint: quod. n. tempus fuit aut noſtra, aut patrum noſtrorum memoria, quo hæc ſiue ambitio eſt, ſiue liberalitas, non fuerit, ut locus & in circo, & in foro daretur amicis, & tribulibus? hæc homines tenuiores primum ne dum qui ea ſuis tribulibus uetere inſtituto aſſequebantur *

Desunt non nulla.

præfectū fabrū semel locū tribulibus suis dedisse : quid statuēt in uiros primarios, qui in Circo totas tabernas tribulium causa cōpararūt ? hæc omnia sectatorū, spectaculorum, prandiorū item crimina à multitudine in tuam nimiam diligentiā Serui coniecta sunt: in quibus tamē Muræna ab senatus auctoritate defenditur. quid enim? senatus nū obuiam prodire crimen putat? nō, sed mercede: cōuince. nū sectari multos ? nō, sed cōductos: doce. nū locum ad spectandum dare, aut ad prandium inuitare? minime, sed uulgo, passim. quid est uulgo? uniuersos. nō igitur, si L. Natta, summo loco adolescēs, qui, & quo animo iā sit, & qualis uir futurus sit, uidemus, in equitum centurijs uoluit esse & ad hoc officium necessitudinis, et ad reliquū tempus gratiosus, id erit eius uitrico fraudi, aut crimini : nec, si uirgo Vestalis huius propinqua, & necessaria locū suū gladiatoriū concessit huic, nō et illa pie fecit, et hic à culpa est remotus. omnia hæc sunt officia necessariorū, cōmoda tenuiorū, munia candidatorum. at. n. agit mecum austere, & Stoice Cato: negat uerum esse allici beneuolentiā cibo : negat iudicium hominum in magistratibus mādādis corrūpi uoluptatibus oportere. ergo, ad cœnam petitionis causa

si quis uocat, condẽnetur. quippe, inquit: tu mihi summũ imperium, summam auctoritatem, tu gubernacula Reip. petas fouendis hominum sensibus, & deliniendis animis, & adhibendis uoluptatibus? utrum lenociniũ, inquit, à grege delicatæ iuuentutis, an orbis terrarũ imperiũ à populo R. petebas? horribilis oratio: sed eã usus, uita, mores, ciuitas ipsa respuit: neq; tamen Lacedæmonij auctores istius uitæ, atq; orationis, qui quotidianis epulis in robore accũbũt; neq; uero Cretes, quorũ nemo gustauit unquã cubans, melius, quã Romani homines, qui tempora uoluptatis, laborisq; dispertiunt, Resp. suas retinuerunt: quorũ alteri uno aduentu nostri exercitus deleti sunt, alteri nostri imperij præsidio disciplinã suã, legesq; cõseruãt. quare noli Cato maiorũ instituta, quæ res ipsa publica, quæ diuturnitas imperij cõprobat, nimiũ seuera oratione reprehendere. fuit eodem ex studio uir eruditus apud patres nostros, et honestus homo, & nobilis, Q. Tubero. is, cum epulum Qu. Maximus Africani patrui sui nomine populo R. daret, rogatus est à Maximo, ut tricliniũ sterneret, cũ esset Tubero eiusdẽ Africani sororis filius: atq; ille homo eruditissimus, ac Stoicus strauit pelliculis hœdinis lectulos Punicanos, & exposuit uasa Samia: quasi uero esset Diogenes Cynicus mortuus, & non diuini hominis Africani mors honestaretur: quem cũ supremo eius die Maximus laudaret, gratias egit dijs immortalibus, ꝙ ille uir in hac Rep. potissimũ natus esset: necesse.n. fuisse, ibi esse terrarũ imperium, ubi ille esset. huius in morte celebranda grauiter tulit populus Rom. hanc peruersam sapientiam Tuberonis: itaque homo integerrimus, ciuis opti=

mus, cum esset L. Pauli nepos, P. Africani, ut dixi, sororis filius, his hœdinis pelliculis Prætura deiectus est. odit populus R. priuatam luxuriam, publicam magnificētiam diligit: nō amat profusas epulas, sordes & inhumanitatem multo minus: distinguit rationem officiorum ac tēporum, uicissitudinem laboris ac uoluptatis. Nā quod ais nulla re allici hominū mentes oportere ad magistratum mandandum, nisi dignitate: hoc tu ipse, in quo summa est dignitas, nō seruas: cur enim quenquam, ut studeat tibi, ut te adiuuet, rogas? rogas tu me, ut mihi præsis, ut cōmittam ego me tibi. quid tādem? istuc me rogari oportet abs te, an te potius à me, ut pro mea salute laborem, periculumq́; suscipias? quid, quòd habes nomenclatorem? in eo quidem fallis, & decipis: nā si nomine appellari abs te ciues tuos honestū est, turpe est eos notiores esse seruo tuo, quā tibi: sin etiā noris, tamen per monitorē appellādi sunt? cur ante petis, quā insusurrauit? aut quid, cū admoneris, tamē, quasi tute noris, ita salutas? quid, posteaq̄ es designatus, multos salutas negligētius? hæc omnia ad rōnē ciuitatis si dirigas, recta sunt; sin perpendere ad disciplinæ præcepta uelis, reperiantur prauissima. quare nec plebi R. eripiēdi fructus isti sunt ludorū, gladiatorū, conuiuiorū, quæ omnia maiores nostri cōparauerūt: nec candidatis ista benignitas adimenda est, quæ liberalitatem magis significat, q̄ largitionē. at enim te ad accusandum Resp. adduxit. credo Cato te isto animo, atq; ea opinione uenisse: sed tu imprudētia laberis: ego, quod facio iudices, cū amicitiæ dignitatisq́; L. Murænæ gratia facio, tū me pacis, otij, concordiæ, libertatis, salutis, uitæ denique omnium uestrum causa

facere clamo, atq; obtestor. audite, audite Consulem iudices, nihil dicam arrogantius, tantum dicã, totos dies, atque noctes de Rep. cogitãtem. usque eò L. Catilina Remp. despexit atque contẽpsit, ut ea copia, quã secum eduxit, se hãc ciuitatem oppressurũ arbitraretur? latius patet illius sceleris contagio, q̃ quisquã putat: ad plures pertinet: intus, intus, inquã, est equus Troianus, à quo nũquã me Consule dormientes opprimemini. quæris à me, quid ego Catilinã metuã? nihil; & curaui, ne quis metueret: sed copias illius, quas hic uideo, dico esse metuẽdas: nec tã timendus est nunc exercitus L. Catilinæ, q̃ isti, qui illũ exercitũ deseruisse dicuntur: non. n. deseruerunt, sed ab illo in speculis, atq; insidijs relicti, in capite, atq; in ceruicibus nostris restiterũt. hi & integrũ Cõsulem, & bonũ imperatorem, & natura, & fortuna cum Reip. salute coniunctũ deijci de urbis præsidio, & de custodia ciuitatis uestris sententijs deturbari uolũt. quorũ ego ferrum, & audaciam reieci in campo, debilitaui in foro, compressi etiã domi meæ sæpe iudices; his uos si alterum Consulem tradideritis, plus multo erunt uestris sentẽtijs, q̃ suis gladijs cõsecuti. magni interest iudices, id quod ego multis repugnãtibus egi, atq; perfeci, esse Calẽdis Ian. in Rep. duos Consules. nolite arbitrari, mediocribus cõsilijs, aut usitatis uijs, aut lege improba, aut perniciosa largitione auditũ aliquãdo aliquod malũ Reip. quæri. inita sunt in hac ciuitate cõsilia iudices urbis delẽdæ, ciuiũ trucidandorũ, nominis R. extinguendi. atq; hæc ciues, ciues, inquã, (si eos hoc nomine appellari fas est) de patria sua & cogitãt, & cogitauerũt. horum ego quotidie consilijs occurro, audaciam debilito,

ſceleri reſiſto. ſed uos moneo iudices: in exitu eſt iã meus Conſulatus: nolite mihi ſubtrahere uicarium meæ diligentiæ: nolite adimere eum, cui Remp. cupio tradere incolumẽ ab his tantis periculis defendẽdam. atque ad hæc mala iudices quid accedat aliud, nõ uidetis? te, te appello Cato: nõ ne proſpicis tẽpeſtatẽ anni tui? iam enim heſterna cõcione intonuit uox pernicioſa deſignati Tribuni collegæ tui: contra quem multũ tua mens, multũ omnes boni prouiderunt, qui te ad Tribunatus petitionẽ uocauerũt. omnia, quæ per hoc triẽniũ agitata ſunt iã ab eo tempore, quo à L. Catilina, & Cn. Piſone initũ conſilium ſenatus interficiendi ſcitis eſſe, in hos dies, in hos menſes, in hoc tempus erumpunt. qui locus eſt iudices, quod tempus, qui dies, quæ nox, cũ ego non ex iſtorũ inſidijs ac mucronibus non ſolum meo, ſed multo etiã magis diuino conſilio eripiar, atque euolem? neque iſti me meo nomine interfici, ſed uigilantem Conſulem de Reip. præſidio dimouere uolũt: nec minus uellent Cato te quoq; aliqua ratione, ſi poſſent, tollere: id quod, mihi crede, & agunt, & moliuntur. uident, quantũ in te ſit animi, quantũ ingenij, quantum auctoritatis, quãtum Reip. præſidij: ſed cũ cõſulari auctoritate, & auxilio ſpoliatã uim tribunitiã uiderint, tum ſe facilius inermẽ, & debilitatum te oppreſſuros arbitrantur. nã, ne ſufficiatur Conſul, non timent: uident in tuorũ poteſtate collegarum fore: ſperant ſibi Silanum, clarum uirũ, ſine collega, te ſine Conſule, Remp. ſine præſidio obijci poſſe. his tantis in rebus, tantiſq; in periculis, eſt tuum M. Cato, qui nõ mihi, non tibi, ſed patriæ natus es, uidere quid agatur, retinere adiutorem, defenſorem, ſocium

opes intuetur. nolite per deos immortales iudices hac eũ re, qua se honestiorem fore putauit, etiam cæteris ante partis honestatibus, atque omni dignitate, fortunaq; priuare. atque ita uos Muræna iudices orat, atq; obsecrat, si iniuste neminem læsit, si nullius aures uoluntatem'ue uiolauit, si nemini, ut leuissime dicam, odio nec domi, nec militiæ fuit; sit apud uos modestiæ locus, sit demissis hominibus perfugiũ, sit auxilium pudori. misericordiã spoliatio Consulatus magnam habere debet iudices: unà enim eripiuntur cum Consulatu omnia. inuidiam uero his temporibus habere Consulatus ipse nullã potest: obijcitur. n. concionibus seditiosorum, insidijs coniuratorum, telis Catilinæ: ad omne deniq; periculum, atque ad omnem inuidiã solus opponitur. quare, quid inuidẽdũ Murænæ, aut cuiquam nostrũ sit in hoc præclaro Cõsulatu, non uideo iudices: quæ uero miseranda sunt, ea et mihi ante oculos uersantur, & uos uidere, & perspicere potestis. si, quod Iupiter omen auertat, hunc uestris sentẽtijs afflixeritis, quò se miser uertet? domum'ne? ut eã imaginem clarissimi uiri parentis sui, quam paucis ante diebus laureatam in sua gratulatione conspexit? eandẽ deformatam ignominia, lugentemq; uideat? an ad matrẽ? quæ misera modo Consulem osculata filium suum, nũc cruciatur, & solicita est, ne eũdem paulo post spoliatum omni dignitate conspiciat. sed quid ego matrem, aut domum appello? quem noua pœna legis & domo, & parente, & omnium suorum cõsuetudine, conspectuq; priuat. ibit igitur in exilium miser? quò? ad orientis'ne parteis, in quibus annos multos Legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas gessit? at habet magnum do-

lorem, unde cum honore decesserit, eodem cum ignominia reuerti. an se in contrariam partem terrarum abdet? ut Gallia transalpina, quem nuper summo cum imperio libentissime uiderit, eundem lugentem, mœrētem, exulem uideat? in ea porrò prouincia quo animo C. Murænam fratrem suum aspiciet? qui huius dolor? qui illius mœror erit? quæ utriusque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunæ, atque sermonis? quòd, quibus in locis paucis ante diebus factum esse Consulē Murænā nuncij literæq; celebrassent, & unde hospites atque amici gratulatum Romam concurrerint, repente eò accedat ipse nuncius suæ calamitatis. Quæ si acerba, si misera, si luctuosa sunt, si alienissima mãsuetudine, & misericordia uestra iudices, conseruate populi R. beneficium, reddite Reip. Cõsulem, date hoc ipsum pudori, date patri mortuo, date generi, & familiæ, date etiam Lanuuio municipio honestissimo, quod in hac causa frequens, mœstũq; uidistis: nolite à sacris patrijs Iunonis Sospitæ, cui omnes Consules facere necesse est, domesticum, & suum Consulem potissimum auellere. quem ego uobis, si quid habet aut momenti cõmendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, Consul Consulem iudices ita cõmendo, ut cupidissimum otij, studiosissimum bonorum, acerrimum contra seditionem, fortissimum in bello, inimicissimum huic cõiurationi, quæ nunc Remp. labefactat, futurũ esse promittam, & spondeam.

PRO L. FLACCO, ORATIO XXIIII.

C VM in maximis periculis huius urbis atq; imperij, grauissimo atque acerbissimo Reip. casu, socio atque adiutore cõsiliorũ periculorumq; meorũ L. Flacco cædem à uobis, coniugibus, liberis uestris, uastitatem à templis, delubris, urbe, Italia depellebam, sperabam iudices honoris potius L. Flacci me adiutorem futurum, quàm miseriarum deprecatorem: quod enim esset præmium dignitatis, quod populus R. cum huius maioribus semper detulisset, huic denegaret? cum L. Flaccus ueterem Valeriæ gentis in liberanda patria laudem propè quingentesimo anno Reip. retulisset. sed si forte aliquando aut beneficij huius obtrectator, aut uirtutis hostis, aut laudis inuidus extitisset, existimabam L. Flacco multitudinis potius imperitæ, nullo tamen cum periculo, quàm sapientissimorum & lectissimorum uirorum iudicium esse subeundum: etenim quibus auctoribus, & defensoribus omnium tum salus esset nõ ciuium solum, uerum etiam gentium defensa, ac retenta, neminem unquã putaui per eos ipsos periculum huius fortunis atque insidias creaturum. ꝙ si esset aliquando futurum, ut aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret: nunquam tamen existimaui iudices D. Lælium, optimi uiri filium, optima ipsum spe præditum, summæ dignitatis, eam susceepturum accusationem, quæ sceleratorum ciuium potius odio & furori, quàm ipsius uirtuti atque institutæ adolescentiæ conueniret: etenim

cum à clarissimis uiris iustissimas inimicitias sæpe cũ bene meritis ciuibus depositas esse uidissem, nõ sum arbitratus quenquã amicum Reip. posteaquã L. Flacci amor in patriam perspectus esset, nouas huic inimicitias nulla accepta iniuria denunciaturũ. sed quoniam iudices multa nos & in nostris rebus, & in Rep. fefellerunt: ferimus ea, quæ sunt ferenda: tantum à uobis petimus, ut omnia Reip. subsidia, totum statũ ciuitatis, omnem memoriam temporũ præteritorũ, salutem præsentiũ, spem reliquorum in uestra potestate, in uestris sentẽtijs, in hoc uno iudicio positam esse, & defixam putetis. si unquam Resp. consilium, grauitatẽ, sapientiã, prouidentiam iudicum implorauit, hoc tempore, hoc, inquam, tẽpore implorat. nõ estis de Lydorum, aut Mysorum, aut Phrygum, qui huc cõpulsi concitatiq; uenerunt, sed de uestra Rep. iudicaturi, de ciuitatis statu, de cõmuni salute, de spe bonorum omniũ, si qua reliqua est etiã nunc, quæ fortium ciuium mentes, cogitationesq; sustẽtet. omnia alia perfugia bonorum, præsidia innocentum, subsidia Reip. consilia, auxilia, iura ciderunt. quẽ enim alium appellem? quem obtester? quem implorem? senatum'ne? at is ipse auxilium petit à uobis, & confirmationem auctoritatis suæ uestræ potestati permissam esse sentit. an equites R? iudicabitis princeps eius ordinis quinquaginta, quid cũ omnibus senseritis. an populum R? at is quidem omnem suam de bonis potestatem tradit uobis. quamobrem nisi hoc loco, nisi apud uos, nisi per uos iudices nõ auctoritatem, quæ amissa est, sed salutem nostrã, quæ spe exigua extremaq; pendet, tenuerimus: nihil est præterea, quò cõfugere possimus. nisi forte, quæ res hoc iudicio tentetur,

quid agatur, cui causæ fundamenta iaciantur, iudices non uidetis. damnatus est is, qui Catilinam signa patriæ inferentem interemit. quid est causæ, cur non is, qui Catilinam ex urbe repulit, pertimescat? rapitur ad pœnã, qui indicia cõmunis exitij cepit: cur sibi confidat is, qui ea proferenda, & patefacienda curauit? socij consiliorum, ministri, comitesq; uexantur: quid auctores, quid duces, quid principes sibi expectent? atque utinã inimici nostri ac bonorum omnium mecum potius contendant: utrum tamen omnes boni, duces nostri an comites fuerint ad communem conseruandam salutem *

Desit fortasse quippiam.

Hunc igitur uirum Læli quibus tandem rebus oppugnas? fuit P. Seruilio imperatore in Cilicia Tribunus mil. ea res siletur. fuit M. Pisoni Quæstor in Hispania: uox de Quæstura nulla missa est. bellum Cretense ex magna parte gessit, atque unà cum summo imperatore sustinuit: muta est huius tẽporis accusatio. Præturæ iurisdictio, res uaria, & multiplex ad suspiciones, & simultates, nõ attingitur: ea uero in summo & periculosissimo Reip. tempore etiam ab inimicis laudatur. at à testibus læditur: antequã dico, à quibus, qua spe, qua ui, qua re cõcitatis, qua leuitate, qua egestate, qua perfidia, qua audacia præditis, dicã de genere uniuerso, & de conditione omnium nostrum. per deos immortales, iudices, uos, quo modo is, qui anno ante Romæ

ctus dixerat, anno post in Asia ius dixerit, à testibus quæretis ignotis, ipsi coniectura nihil iudicabitis? in tam uaria iurisdictione tam multa decreta, tot hominum gratiosorum læsæ uolũtates: quæ est unquã iacta non suspicio, quæ tamen solet esse falsa, sed iracundiæ uox aut doloris? & is est reus auaritiæ, qui in uberrima re turpe cõpendium, in maledicentissima ciuitate, in suspiciosissimo negotio maledictum omne, nõ modo crimen effugit. prætereo illa, quæ prætereunda non sunt; nullum huius in priuatis rebus factum auarũ, nullam in re pecuniaria cõtentionem, nullã in re familiari sordem posse proferri. quibus igitur testibus ego hosce possum refutare, nisi uobis? Timolites ille uicanus, homo nõ modo nobis, sed ne inter suos quidem notus, uos docebit qualis sit L. Flaccus. quem uos modestissimum adolescentem, prouinciæ maximæ sanctissimum uirum, nostri exercitus fortissimum militem, diligentissimum ducem, temperatissimum Legatum, Quæstoremq; cognouerunt: quem uos præsentes constantissimũ senatorem, iustissimum Prætorem, ac amantissimum Reip. ciuem iudicastis. de quibus uos alijs testes esse debetis, de ijs ipsi alios testes audietis? at quos testes? primum dicam, id quod est cõmune, Græcos: nõ quo nationi huic ego unus maxime fidem derogem: nam si quis unquã de nostris hominibus à genere isto, studio ac uolũtate nõ abhorrens fuit, me & esse arbitror, & magis etiã tum, cum plus erat otij, fuisse: sed sunt in illo numero multi boni, docti, prudentes, qui ad hoc iudiciũ deducti nõ sunt; multi imprudentes, illiterati, leues, quos uarijs de causis uideo cõcitatos. ueruntamẽ hoc dico de toto genere Græcorum, tribuo illis literas, do

multarum artium disciplinam: nō adimo sermonis lepo rem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiā, si qua sibi alia sumunt, nō repugno: testimoniorum religionem & fidem nūquā ista natio coluit; totiusq; huiusce rei quæ sit uis, quæ auctoritas, quod pondus, ignorant. unde illud est, da mihi testimonium mutuū? num Gallorū, num Hispanorum putatur? totum istud Græcorū est: ut, etiam qui Græce nesciunt, hoc quibus uerbis à Græcis dici soleat, sciāt. itaq; uidete, quo uultu, qua cōfidentia dicant: tum intelligetis, qua religione dicant. nūquā nobis ad rogatum respondent, semper accusatori plus q̄ ad rogatum: nunquā laborant, quemadmodum probent, quod dicunt, sed quēadmodum se explicent dicendo. iratus Flacco dixit M. Lurco, quòd, ut ipse aiebat, libertus erat eius turpi iudicio cōdemnatus: nihil dixit, quod læderet eum, cum cuperet: impediebat enim religio: tamen id, quod dixit, quanto cum pudore, quo tremore & pallore dixit? q̄ promptus homo P. Septimius? q̄ iratus de iudicio & de uillico? tamen hæsitabat, tamē eius iracundiæ religio non nunquam repugnabat. inimicus M. Celius, qp, cum in re manifesta putasset nefas esse publicanum iudicare contra publicanum, sublatus erat è numero Recuperatorum: tamen tenuit se, neque attulit in iudicium quidquam ad lædendum, nisi uoluntatem. hi si Græci fuissent, ac nisi nostri mores ac disciplina plus ualerent, quàm dolor ac simultas, omnes se spoliatos, uexatos, fortunis euersos esse dixissent. Græcus testis cum ea uoluntate processit, ut lædat, non iurisiurandi, sed lædendi uerba meditatur. uinci, refelli, coargui, putat esse turpissimum: ad id se parat, nihil aliud

curat:itaque non optimus quisq;, nec grauissimus, sed impudicissimus, loquacissimusq; deligitur. uos autẽ in priuatis minimarum rerum iudicijs testem diligẽter expenditis: etiam si formam hominis, si nomen, si tribum nostis, mores tamẽ exquirendos putatis. qui autem dicit testimonium ex nostris hominibus, ut se ipse sustẽtat, ut omnia uerba moderatur, ut timet, ne quid cupide, ne quid iracũde, ne quid plus minus'ue, quàm sit necesse, dicat. nũ illos idẽ putatis? quibus iusiurandũ iocus est; testimoniũ, ludus; existimatio uestra, tenebræ; laus, merces, gratia, gratulatio proposita est omnis in impudenti mendacio. sed non dilatabo orationẽ meã: etenim posset esse infinita, si mihi libeat totius gentis in testimonijs dicendis explicare uanitatem. sed propius accedã: de his uestris testibus dicã. Vehemẽtem accusatorem nacti sumus iudices, et inimicũ in omni genere odiosum ac molestũ; quẽ spero his rebus fore magno usui & amicis, & Reip. sed certe inflãmatus incredibili cupiditate hanc causam accusationẽq; suscepit. qui comitatus in inquirendo? comitatũ dico? immo uero quãtus exercitus? quæ iactura? qui sumptus? quanta largitio? quæ quanquam utilia sunt causæ, timide tamẽ dico, quòd uereor, ne Lælius ex his rebus, quas sibi suscepit gloriæ causa putet aliquid oratione mea sermonis in sese, aut inuidiæ esse quæsitũ. itaq; hãc partẽ totã relinquã: tãtũ à uobis petã iudices, ut, si quid ipsi audistis cõmuni fama atque sermone, de ui, de manu, de armis, de copijs, memineritis quarũ rerũ inuidia lege hac recẽti ac noua certus est inquisitioni comitũ numerus cõstitutus. Sed ut hãc uim omittã, quãta illa sunt? quæ quoniam accusatorio iure & more sunt

facta, reprehendere nõ possumus, quæri tamẽ cogimur. primum, ꝙ distributis partibus sermo est tota Asia dissipatus, Cn. Pompeium, ꝙ L. Flacco est uehementer inimicus, contendisse à Lælio paterno amico ac pernecessario, ut hunc hoc iudicio arcesseret, omnemq; ei suã auctoritatem, gratiam, copias, opes ad hoc negotium conficiendum detulisse. id hoc uerisimilius Græcis hominibus uidebatur, ꝙ paulo ante familiarem Lælium in eadẽ prouincia Flacco uiderant. Pompeij autem auctoritas cum apud omnes tanta est, quãta esse debet, tũ excellit in ista prouincia, quam nuper & prædonum, & Regum bello liberauit. adiũxit illa, ut eos, qui domo exire nolebãt, testimonij denunciatione terreret; qui domi stare non poterant, largo & liberali uiatico commoueret. sic adolescens ingenij plenus locupletes metu, tenues præmio, stultos errore permouit: sic sunt expressa ista præclara, quæ recitãtur, psephismata, nõ sententijs neque auctoritatibus declarata, nec iureiurando constricta, sed porrigenda manu, profundendoq; clamore multitudinis concitata. ò morem præclarum disciplinamq;, quam à maioribus accepimus, si quidem teneremus, sed nescio quo pacto iam de manibus elabitur. nullam illi nostri sapiẽtissimi, & sanctissimi uiri uim cõcionis esse uoluerũt. quæ scisceret plebs, aut quæ populus iuberet summota concione, distributis partibus tributim, et cẽturiatim, descriptis ordinibus, classibus, ætatibus, auditis auctoribus, re multos dies promulgata, et cognita, iuberi, uetariq; uoluerũt. Græcorum autem totæ Resp. sedẽtis concionis temeritate administrãtur. itaque ut hanc Græciã, quæ iãdiu suis consilijs perculsa & afflicta est, omittã: illa uetus, quæ

quondã opibus, imperio, gloria floruit, hoc uno malo concidit, libertate immoderata ac licentia concionũ. cum in theatro imperiti homines rerum omniũ rudes ignariq; consederant, tum bella inutilia suscipiebant, tum seditiosos homines Reip. præficiebant, tum optime meritos ciues è ciuitate eijciebant. q si hæc Athenis tum, cum illæ non solum in Græcia, sed propè cunctis gentibus eminebant, accidere sunt solita: quã moderationem putatis in Phrygia aut in Mysia concionũ fuisse? nostras conciones illarum nationũ homines plerunque perturbant: quid, cum soli sunt ipsi, tandem fieri putatis? cæsus est uirgis Cynicus ille Athenagoras, qui in fame frumentum exportare erat usus: data cõcio Lælio est: processit ille, & Græcus apud Græcos nõ de culpa sua dixit, sed de pœna questus est. porrexerũt manus: psephisma natum est. hoc testimonium est? nuper epulati, paulo ante omni largitione saturati Pergameni, quod Mithridates, qui multitudinẽ illã non auctoritate, sed sagina tenebat, se uelle dixit, id sutores & zonarij conclamarunt. hoc testimoniũ est ciuitatis? ego testes à Cilicia publice duxi: uerum erãt ea testimonia nõ concitatæ cõcionis, sed iurati senatus. quare iam nõ est mihi contentio cum teste: uobis uidendum est, sint'ne hæc testimonia putanda. adolescens bonus, honesto loco natus, disertus, cum maximo ornatissimoq; comitatu uenit in oppidũ Græcorum: postulat cõcionem: locupletes homines & graues, ne sibi aduersentur, testimonij denũciatione deterret: egentes & leues spe legationis & uiatico publico, priuata etiam benignitate prolectat: opifices & tabernarios atque illam omnẽ fecem ciuitatum quid est negotij concitare? in eum præsertim,

qui nuper ſummo cum imperio fuerit, ſummo autẽ in amore eſſe propter nomen ipſum imperij non potuerit. mirandum uero eſt, homines eos, quibus odio ſunt noſtræ ſecures, nomen acerbitati, ſcriptura, decumæ, portorium morti, libenter arripere facultatem lædendi, quæcũque detur. mementote igitur, cum audietis pſephiſmata, non audire uos teſtimonia, audire temeritatẽ uulgi, audire uocem leuiſſimi cuiuſq;, audire ſtrepitum imperitorum, audire concionem concitatam leuiſſimæ nationis. itaque perſcrutamini penitus naturam rationemq́; criminum: iam nihil præter ſpeciem, nihil præter terrorem ac minas reperietis.

Deeſſe uidentur non nulla.

In ærario nihil habent ciuitates, nihil in uectigalibus. duæ rationes cõficiendæ pecuniæ, aut uerſura, aut tributo. nec tabulæ creditoris proferũtur, nec tributi confectio ulla recitatur. quàm uero facile falſas rationes inferre, & in tabulas, quodcũque cõmodũ eſt, referre ſoleant, ex Cn. Põpeij literis ad Hypſæũ, & Hypſæi ad Põpeium miſſis quæſo cognoſcite. LITERAE POMPEII ET HYPSAEI. ſatis'ne uobis coarguere his auctoribus diſſolutam Græcorũ conſuetudinem licẽtiamq́; impudentẽ uidemur? niſi forte, qui Cn. Põpeiũ, qui præſentem, qui nullo impellẽte fallebant, eos urgente Lælio in abſentẽ, & in L. Flaccũ aut timidos fuiſſe, aut religioſos putamus. ſed fuerint

incorruptæ literæ domi: nūc uero quā habere auctorita tem, aut quam fidem possunt? triduo lex ad Prætorē de ferri, iudicū signis obsignari iubet: trigesimo die uix de= feruntur. ne corrumpi tabulæ facile possint, iccirco lex obsignatas in publico poni uoluit: at obsignantur cor= ruptæ. quid refert igitur, tāto post ad iudices deferātur, an omnino non deferantur? quid, si testium studiū cum accusatore sociatū est? tamen'ne isti testes habebuntur? ubi est igitur illa expectatio, quæ uersari in iudicijs so= let? nā antea, cū dixerat accusator acriter & uehemen= ter, cūq; defensor suppliciter demisseq; respōderat; ter= tius ille erat expectatus locus testiū; qui aut sine ullo stu dio dicebāt, aut cum dissimulatione aliqua cupiditatis. hoc uero quid est? unà sedēt, ex accusatorū subsellijs sur gunt, nō dissimulant, nō uerentur. de subsellijs queror? una ex domo prodeunt: si uerbo titubarint, quò reuertā tur nō habebunt. an quisquam esse testis potest, quē ac= cusator sine cura interroget, nec metuat ne sibi aliquid, quod ipse nolit, respondeat? ubi est igitur illa laus orato ris, quæ uel in accusatore antea, uel in patrono spectari solebat? bene testē interrogauit: callide accessit: reprehen dit: quò noluit, adduxit: conuicit, & elinguem reddidit. quid tu istum roges Læli, qui, priusquam hoc, te rogo, di xeris, plura etiā effundet, quàm tu ei domi ante præscri pseris? quid ego autem defensor rogem? nam aut oratio testium refelli solet, aut uita lædi. qua disputatione ora= tionem refellā eius, qui dicit, dedimus, nihil amplius? in hominem dicendū est igitur, cum oratio argumentatio= nem non habet. quid dicam in ignotum? quærendum est ergo, & deplorandum, id quod iandudum facio, de

omni accuſationis iniquitate:primum de cõmuni gene=
re teſtiũ: dicit enim natio minime in teſtimonijs dicẽdis
religioſa . propius accedo:nego eſſe iſta teſtimonia , quæ
tu ipſe pſephiſmata appellas; ſed & fremitum egẽtiũ ,
& motũ quendã temerarium Græculæ concionis.intra
bo etiam magis:qui geſſit,non adeſt: qui numeraſſe di=
citur,nõ eſt deductus : priuatæ literæ nullæ proferũtur,
publicæ retentæ ſunt in accuſatorũ poteſtate:ſumma eſt
in teſtibus:hi uiuunt cum inimicis,adſunt cum aduerſa
rijs,habitant cũ accuſatoribus.utrũ hic tandem,diſcepta
tionem & cognitionẽ ueritatis,an innocentiæ labem ali
quam,aut ruinam fore putatis ? multa.n.ſunt eiuſmo=
di iudices,ut etiã ſi in homine ipſo,de quo agitur, negli
genda ſint,tamen in imitatione atque in exemplo perti
meſcenda uideantur.ſi quem infimo loco natum, nullo
ſplendore uitæ,nulla cõmendatione famæ defenderẽ,ta=
men ciuis ciuem à ciuibus cõmunis humanitatis iure,ac
miſericordia deprecarer,ne ignotis teſtibus, ne incitatis,
ne accuſatoris cõſeſſoribus,cõuiuis,cõtubernalibus,ne ho
minibus leuitate Græcis,crudelitate barbaris ciuẽ ac ſup
plicem ueſtrũ dederetis , ne periculoſam imitationẽ ex=
empli reliquis in poſterum proderetis. ſed cum L.Flacci
res agatur , cuius ex familia qui primus Conſul factus
eſt,primus in hac ciuitate Conſul fuit; cuius uirtute Re
gibus exterminatis,libertas in Rep. cõſtituta eſt:quæ uſ=
que ad hoc tẽpus honoribus,imperio, rerum geſtarũ glo
ria continuata permanſit ; cumq; ab hac perẽni,cõteſta=
tàq; uirtute maiorũ non modo non degenerarit L.Flac=
cus.ſed,id quod maxime florere in generis ſui gloria ui=
derat,laudẽ patriæ in libertatẽ uindicandæ Prætor ada=

mauerit: in hoc ego reo ne quod perniciosum exemplũ prodatur, pertimescam? in quo, etiam si quid errasset, omnes boni cõniuendum esse arbitrarẽtur: quod quidem ego non modo nõ postulo, sed contra iudices uos oro & obtestor, ut totam causam quãmaxime intẽtis oculis (ut aiunt) acerrime cõtemplemini. nihil religione testatum, nihil ueritate fundatũ, nihil dolore expressum; cõtráq;, omnia corrupta libidine, iracundia, studio, pretio, periurio reperientur. etenim iam uniuersa istorum cognita cupiditate, accedam ad singulas querelas criminationesq; Græcorum. Classis nomine pecuniam ciuitatibus imperatam queruntur. quod nos factũ iudices confitemur: sed si hoc crimen est; aut in eo est, quod non licuerit imperare; aut in eo, quod non opus fuerit nauibus; aut in eo, quod nulla hoc Prætore classis nauigarit. licuisse ut intelligas, cognosce quid me Consule senatus decreuerit, cum quidem nihil à superioribus continuorum annorum decretis decesserit. SENATVS CONSVLTVM. proximum est ergo, ut, opus fuerit classe, nec ne, quæramus. utrũ igitur, hoc Græci statuent, aut ullæ exteræ nationes, an uestri Prætores, uestri duces, uestri imperatores? equidẽ existimo, in eiusmodi regione atq; prouincia, quæ mari cincta, portibus distincta, insulis circundata esset, non solum præsidij, sed etiam ornandi imperij causa nauigãdum fuisse: hæc enim ratio ac magnitudo animorũ maioribus nostris fuit, ut, cum in priuatis rebus, suisq; sumptibus minimo contenti tenuissimo cultu uiuerẽt, in imperio atq; in publica dignitate omnia ad gloriã splẽdoremq; reuocarent: quæritur enim in re domestica cõtinẽtiæ laus, in publica dignitatis. quid, si etiam præsidij

causa classem habuit? quis erit tam iniquus, qui reprehẽdat? nulli erant prædones: quid? nullos fore, quis præstare poterat? minuis, inquit, gloriam Pompeij: immo tu auges molestiam: ille enim classes prædonum, urbes, portus, receptacula sustulit; pacem maritimam summa uirtute, atque incredibili celeritate confecit: illud uero neque suscepit, neque suscipere debuit, ut, si qua uspiã nauicula prædonũ apparuisset, accusandus uideretur: itaque ipse in Asia, cum omnia iam bella terra mariq; cõfecisset, classem tamen iisdem istis ciuitatibus imperauit. quod si tũ statuit opus esse, cũ ipsius præsentis nomine tuta omnia & pacata esse poterant: quid, cum ille decessisset, Flacco existimatis statuendũ & faciendũ fuisse? quid nos hic? non ne ipso Pompeio auctore, Silano & Muræna Coss. decreuimus ut classis in Italia nauigaret? non ne eo ipso tempore, cum L. Flaccus in Asia remiges imperabat, nos hic in mare superũ & inferum sestertiũ ter & quadragies rogabamus? quid postremo anno? non ne M. Curio & P. Sestilio Quæss. pecunia in classem est erogata? quid? hoc omni tẽpore equites in ora maritima non fuerunt? illa est.n. gloria diuina Pompeij; primum, prædones eos, qui tum, cum illi bellũ maritimum gerẽdum datum est, toto mari dispersi uagabantur, redactos esse omnes in potestatem; deinde, Syriam esse nostrã, Ciliciam teneri, Cyprum per Ptolemæũ Regem nihil audere; præterea, Cretam Metelli uirtute esse nostrã; nihil esse, unde proficiscantur, nihil quò reuertantur; omnes sinus, promõtoria, litora, insulas, urbes maritimas claustris imperij nostri contineri. quòd si Flacco Prætore nemo in mari prædo fuisset, tamen huius diligentia reprehen=

denda non esset: iccirco enim, quod hic classem habuisset, existimarem non fuisse. quid, si L. Oppij, L. Agrij, C. Cestij equitum R. huius etiam clarissimi uiri Cn. Domitij, qui in Asia tum Legatus fuit, testimonio doceo, eo ipso tempore, quo tu ipse negas classem habēdam fuisse, complures à prædonibus esse captos? tamen Flacci consilium in remigibus imperandis reprehendetur? quid, si etiā occisus est à piratis Adramitenus, homo nobilis, cuius est ferè nobis omnibus nomen auditum; Acinas pugil Olympionices? hoc est apud Græcos (quoniā de eorum grauitate dicimus) propè maius & gloriosius, quàm Romæ triumphasse. at neminem cepisti. quàm multi oræ maritimæ clarissimi uiri præfuerunt, qui, cum prædonem nullum cepissent, mare tamen tutū præstiterunt? casus est enim in capiendo, locus, euentus, occasio: defendendi facilis est cautio, non solum latibulis occultorum locorum, sed etiam tempestatum moderatione, & cōuersione. Reliquum est, ut quæratur, utrum nostra ista classis cursu & remis, an sumptu tantum, & literis nauigarit. num igitur negari potest, cuius rei cuncta testis est Asia, bipartito classem distributam fuisse, ut una pars supra Ephesum, altera infra Ephesum nauigaret? hac classe M. Crassus, uir amplissimus, ab Hemo in Asiam, his nauibus Flaccus ex Asia in Macedoniā nauigauit. in quo igitur Prætoris est diligentia requirēda? in numero nauiū, & in descriptione æquabili sumptus? dimidium eius, quo Pompeius erat usus, imperauit: nū potuit parcius? descripsit autem pecuniā ad Pompeij rationē, quæ fuit accōmodata L. Syllæ descriptioni, qui cum omnes Asiæ ciuitates pro portione in prouincias descripsisset, illam rationem in imperando

sumptu

ſumptu & Pompeius, & Flaccus ſecutus eſt: neque eſt adhuc tamē ea ſumma cōpleta. nō refert uero. quid lucretur? cū.n. genus imperatæ pecuniæ ſuſcipit, id, quod tu crimen eſſe uis, cōfitetur. qui igitur probari poteſt, in ea pecunia non referenda crimen ſibiipſum facere, in qua crimen eſſet nullum, ſi referret? at enim negas fratrem meum, qui L. Flacco ſucceſſerit, pecuniam ullam in remiges imperaſſe. equidē Q. fratris mei laude delector, ſed alijs magis grauioribus, atq; maioribus. aliud quiddam ſtatuit, aliud uidit, exiſtimauit, quocunq; tempore auditum quid eſſet de prædonibus, q̃ uellet ſubito ſe claſſem cōparaturū: deniq; hoc primus frater meus in Aſia fecit, ut hoc ſumptu remigū ciuitates leuaret: crimen autem tū uideri ſolet, cum aliquis ſumptus inſtituit eos, qui antea nō erāt inſtituti, nō cum ſucceſſor aliquid immutat de inſtitutis priorū. Flaccus, quid alij poſtea facturi eſſent, ſcire nō poterat; quid feciſſent, uidebat. ſed quoniā de cōmuni totius Aſiæ crimine dictū eſt, aggrediar iā ad ſingulas ciuitates: ex quibus ſit ſanè nobis prima ciuitas Aemonēſis. Citat præco uoce maxima Legatos Aemonenſes. procedit unus Aeſclepiades. prodeāt. etiam ne præconem mentiri coegiſti? eſt.n. credo, is uir iſte, ut ciuitatis nomen ſua auctoritate ſuſtineat, dānatus turpiſſimis iudicijs domi, notatus literis publicis: cuius de probris, adulterijs, ac ſtupris extant Aemonenſium literæ: quas ego nō ſolum propter longitudinem, ſed etiam propter turpiſſimam obſcœnitatem uerborum prætereūdas puto. dixit publice datū drachmarum CC & VI millia: dixit tantum, nihil oſtendit, nihil protulit: ſed adiunxit id, quod certe, quoniā erat

domesticum, docere debuit; se priuatim drachmas C C V I dedisse. quãtũ sibi ablatum homo impudentissimus dicit, tantũ nunq̃ est ausus, ut haberet, optare. ab A. Sestilio dicit se dedisse & à suis fratribus. potuit dare Sestilius: nam fratres quidem consortes sunt mendicitatis. audiamus igitur Sestilium: fratres deniq; ipsi prodeant: q̃ uolent impudenter, mentiantur, et, quod nunquã habuerint, dedisse se dicãt: tamen aliquid fortasse coràm producti dicent, in quo reprehendãtur. nõ deduxi, inquit, Sestiliũ. cedo tabulas: nõ de p rtaui. fratres saltem exhibe: nõ denunciaui. quod ergo unus Asclepiades, fortuna egens, uita turpis, existimatione dãnatus, impudẽ-
* tia atq; audaciã fretus, sine tabulis, sine auctore legerit, id nos quasi crimen aut testimonium pertimescamus? idẽ laudationem, quã nos ab Aemonẽsibus Flacco datam proferebamus, falsam esse dicebat. cuius quidẽ laudationis iactura exoptãda nobis fuit: nã ut signũ publicũ inspexit præclarus iste auctor suæ ciuitatis, solere suos ciues, cæterosq; Græcos ex tẽpore, quod opus sit, obsignare dixit. tu uero tibi habeto istã laudationem: nec.n. Aemonensiũ testimonio Flacci uita, & dignitas nititur: das.n. mihi, quod hæc causa maxime postulat, nullã grauitatem, nullam constantiã, nullum firmũ in Græcis hominibus consiliũ, nullã deniq; esse testimonij fidem. nisi uero hactenus ista formula testimonij, atq; oratiõis tuæ describi, ac distingui potest, ut Flacco absenti aliquid ciuitates tribuisse dicãtur, Lælio præsenti, per se agẽti, ui legis, iure accusationis, opibus præterea suis terrenti, ac minãti, nihil temporis causa scripsisse, aut obsignasse uideantur. equidem in minimis rebus sæpe res magnas

uidi iudices deprehendi, ac teneri, ut in hoc Asclepiade. hæc, quæ à nobis prolata laudatio, obsignata erat creta illa Asiatica, quæ ferè est omnibus nota nobis: qua utũtur omnes non modo in publicis, sed etiam in priuatis literis, quas quotidie uidemus mitti à publicanis sæpe unicuiq; nostrũ, neq;.n. testis ipse signo inspecto falsum nos proferre dixit, sed leuitatem totius Asiæ protulit, de qua nos & libenter, & facile concedimus. nostra igitur laudatio, quam ille temporis causa nobis datam dicit, datam quidem confitetur, consignata creta est: in illo autem testimonio, quod accusatori dicitur datũ, cerã esse uidemus. hic ego iudices, si uos Aemonẽsium decretis, si cæterorum Phrygum literis permoueri putarẽ, uociferarer, &, quantũ maxime possem, contenderem, testarer publicanos, excitarem negotiatores, uestram etiã conscientiam implorarem: cera deprehensa, confiderem totius testimonij fictam audaciam manifesto cõprehensam, atq; oppressam teneri. nunc uero non insultabo uehementius, nec uolitabo in hoc insolentius, neq; in istũ nugatorem tanquam in aliquem testem inuehar, neq; in toto Aemonensium testimonio, siue hic confictum est, ut apparet, siue missum domo est, ut dicitur, commouebor: etenim quibus ego istam laudationem remittam, quoniam sunt, ut Asclepiades dicit, leues, horum testimoniũ non pertimescam. Venio nunc ad Dorylensium testimonium, qui producti tabulas se publicas ad speluncas perdidisse dixerunt. o pastoros nescio quos cupidos literarum, siquidem nihil istis præter literas abstulerunt. sed aliud esse causæ suspicamur, ne forte isti parum uersuti esse uideantur. pœna est, ut opi=

nor, Dorylensium grauior, q̃ apud alios, falsarũ & corru ptarum literarum. si ueras protulissent, criminis nihil erat: si falsas, erat pœna. bellissimũ putarunt, dicere amissas. quiescant igitur, & me hoc in lucro ponere, atque aliud agere patiantur. non sinũt: supplet enim ille nescio quis, & priuatim dicit se dedisse. hoc uero ferri nullo modo potest. qui de tabulis publicis recitat, iis, quæ in accusatoris potestate fuerũt, nõ debet habere auctori tatem. sed tamen indicium fieri uidetur, cum tabulæ illæ ipsæ, cuiusquemodi sunt, proferũtur. cum uero is, quẽ nemo uestrũ uidit unquã, nemo, qui mortalis esset, audiuit, tantum dicit, dedi: dubitabitis iudices, quin ab hoc ignotissimo Phryge nobilissimum ciuem uindicetis? atq; huic eidẽ nuper tres equites R. honesti, & graues, cum in causa liberali eũ, qui asserebatur, cognatũ suũ esse diceret, nõ crediderũt. qui hoc euenit, ut qui locuples testis doloris, & sanguinis sui nõ fuerit, idẽ sit grauis auctor iniuriæ publicæ? atq; hic Dorylẽsis nuper cũ efferretur magna frequẽtia, cõsessuq; uestro, mortis illius inuidiã in L. Flaccum Lælius cõferebat. facis iniuste Læli, si putas periculo nostro uiuere tuos cõtubernales, præsertim quod tua negligẽtia factum arbitremur: homini. n. Phrygi, qui arborem fici nunquã uidisset, fiscinam ficorum obiecisti: cuius mors te ex aliqua parte releuauit: edacem enim hospitem amisisti: Flacco uero quid profuit? qui ualuit tandiu, dũ huc prodiret, mortuus est aculeo iã dimisso, ac dicto testimonio. at istud columẽ actionis tuæ Mithridates, posteaq̃ biduus retentus testis à nobis, effudit, quæ uoluit, omnia, reprehẽsus, conuictus, fractusq; discessit: ambulat cum lorica: me=

tuit homo doctus & sapiens, ne L. Flaccus nũc se scelere alliget, cum iam testem illum effugere non possit: ut, qui ante dictum testimonium sibi temperarit, cũ tamẽ aliquid assequi posset; is nũc id agat, ut ad falsum auaritiæ testimonium uerũ etiã maleficij crimen adiũgat. sed de hoc teste, totoq; Mithridatico disseruit & subtiliter, & copiose Q. Hortensius. nos, ut instituimus, ad reliqua pergamus. Caput est omniũ Græcorũ concitandorum, qui cum accusatoribus sedet, Heraclides ille Tennites, homo ineptus, & loquax, sed, ut sibi uidetur, ita doctus, ut etiã magistrũ aliorũ se esse dicat: & qui ita sit ambitiosus, ut omnes uos, nosq; quotidie persalutet, Tenni usq; ad illam ætatẽ in senatũ uenire non potuit: & qui se artem dicendi traditurũ etiam cæteris profiteatur, ipse omnibus turpissimis iudicijs conuictus est. pari felicitate unà Legatus uenit Nicomedes, qui neq; in senatũ ulla cõditione peruenire potuit, & furti, & pro socio dãnatus est. nã princeps Legationis Lysanias adeptus est ordinẽ senatoriũ; sed cũ Remp. nimium amplecteretur, peculatus dãnatus, & bona, & senatorium nomen amisit. hi tres etiam ærarij nostri tabulas falsas esse uoluerunt: nam seruos nouem se professi sunt habere, cũ omnino sine comite uenissent. decreto scribendo primũ uideo affuisse Lysaniã: cuius fratris bona, quod is populo non soluebat, Prætore Flacco publice uenierunt. præterea Philippus est Lysaniæ gener, & Hermobius: cuius frater Poles itẽ pecuniæ publicæ est cõdemnatus. dicunt se Flacco, & ijs, qui simul essent, drachmarum XV millia dedisse. cum ciuitate mihi res est acerrima, & conficientissima literarum: in qua nummus moueri

nullus poteſt ſine quinq; Prætoribus, tribus Quæſtoribus, quatuor mẽſarijs, qui apud illos à populo creantur. ex hoc tanto numero deductus eſt nemo: & cũ illã pecuniã nominatim Flacco datã referãt, maiorẽ etiã aliquã, cũ huic ijdẽ darent, in ædem ſacrã reficiendam ſe perſcripſiſſe dicũt. quod minime cõuenit: nã aut omnia occulte referenda fuerũt, aut aperte omnia. cũ perſcribunt nominatim Flacco, nihil timent, nihil uerentur: cũ operi publico referũt, ijdem homines ſubito eũdem, quẽ cõtẽpſerãt, pertimeſcũt. ſi Prætor dedit, ut eſt ſcriptũ, à Quæſtore numerauit, Quæſtor à menſa publica, menſa aut ex uectigali, aut ex tributo. nũquã erit iſtud ſimile criminis, niſi mihi totã rationem omni et perſonarũ genere, & literarũ explicaris. uel quod eſt in eodem decreto ſcriptũ, homines clariſſimos ciuitatis, ampliſſimis uſos honoribus, hoc Prætore circũuẽtos. cur hi neque in iudicio adſunt, neq; in decreto nominãtur? nõ.n. credo ſignificari iſto loco illum, qui ſe erigit, Heraclidẽ. utrũ.n. in clariſſimis eſt ciuibus is, quem iudicatũ hic duxit Hermippus? qui hãc ipſam Legationem, quã habet, nõ accepit à ſuis ciuibus, ſed uſque Tymolo petiuit: cui nullus honos in ſua ciuitate habitus eſt unq̃. res autẽ ea, quæ tenuiſſimis cõmittebatur, huic uni in uita cõmiſſa ſola eſt. cuſtos T. Aufidio Prætore frumẽto publico eſt poſitus: pro quo cũ à P. Varino Prætore pecuniã accepiſſet, celauit ſuos ciues, ultroq; ijs ſumptũ intulit. quod poſtea quã Tenni literis à P. Varino miſſis cognitũ, atque patefactũ eſt; cumq; eadem de re Cn. Lentulus, qui Cenſor fuit, Tennitarum patronus literas miſiſſet: Heraclidem iſtũ Tenni nemo poſtea uidit. atque ut eius impu=

dentiā perſpicere poſſitis, cauſam ipſam, quæ leuiſſimi hominis animū in Flaccum incitauit, quæſo cognoſcite.

Fundum Cymæū Romæ mercatus eſt de pupillo Meculonio, cum uerbis ſe locupletem faceret, haberet nihil præter illam impudentiam, quā uidetis: pecuniam ſumpſit mutuā à Sex. Schola iudice hoc noſtro primario uiro, qui & rē agnoſcit, neque hominem ignorat: qui tamen credidit P. Fuluij Veratij lectiſſimi hominis fidei. is cum ſolueret, ſumpſit à C. & M. Fuſijs, equitibus R. primarijs uiris. hic Hercule cornici oculum, ut dicitur: nam hunc Hermippum, hominē eruditum, ciuem ſuū, cui debebat eſſe notiſſimus, percuſſit: eius. n. fide ſumpſit à Fuſijs. ſecurus Hermippus Tennum proficiſcitur, cum iſte ſeſe pecuniam, quā huius fide ſumpſerat, à diſcipulis ſuis diceret Fuſijs perſoluturum: habebat enim rhetor iſte adoleſcentes quoſdā locupletes, quos dimidio redderet ſtultiores, quā acceperat, ubi nihil poſſent diſcere niſi ignorantiam literarum: neminem quidem adeo infatuare potuit, ut ei nūmum ullū crederet: itaq; cum Roma clàm eſſet profectus, multosq; minutis mutuationibus fraudauiſſet, in Aſiam uenit, Hermippoq; percontanti de nomine Fuſiano, reſpondet ſe omnem pecuniā Fuſijs perſoluiſſe. interim, neque ita longo interuallo, libertus à Fuſijs cū literis ad Hermippum uenit: pecunia petitur ab Hermippo: Hermippus ab Heraclide petit, ipſe tamen Fuſijs ſatisfacit abſentibus, & fidem ſuā liberat: hūc æſtuātē & tergiuerſantem iudicio ille perſequitur: à Recuperatoribus cauſa cognoſcitur. nolite exiſtimare iudices non unā & eādē omnibus in locis eſſe fraudatorum & inficiatorū impuden[illegible]: ſe=

cit eadem omnia, quæ noſtri debitores ſolent: negauit ſe
ſe omnino uerſurã ullam feciſſe Romæ: Fuſiorũ ſe affir
mauit nũquã omnino nomen audiſſe: Hermippũ uero
ipſum, pudentiſſimũ, atq; optimũ uirũ, ueterem amicũ,
atq; hoſpitem meũ, ſplendidiſſimũ, atq; ornatiſſimũ ci=
uitatis ſuæ, probris omnibus maledictisq; uexauit. ſed
cum ſe homo uolubilis quadã præcipiti celeritate dicen
di in illa oratione iactaret, repẽte teſtimonijs Fuſiorum
nominibusq; recitatis homo audaciſſimus pertimuit, lo=
quaciſſimus obmutuit: itaq; Recuperatores contra iſtũ
rẽ minime dubiã prima actione iudicauerũt. cũ iudica=
tum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus
eſt. habetis & honeſtatem hominis, & auctoritatem te=
ſtimonij, & cauſam omnem ſimultatis. atq; is ab Her=
mippo miſſus, cũ ei pauca mãcipia uẽdidiſſet, Romã ſe
contulit: deinde in Aſiam redijt, cum iam frater meus
Flacco ſucceſſiſſet: ad quem adijt, cauſamq; ita detulit,
Recuperatores ui Flacci coactos & metu falſum inui=
tos iudicauiſſe. frater meus pro ſua æquitate prudẽtiaq;
decreuit, ut, ſi iudicatũ negaret, in duplum iret; ſi metu
coactos diceret, haberet eoſdẽ Recuperatores. recuſauit,
&, quaſi nihil eſſet actũ, nihil iudicatum, ab Hermip=
po ibidem mãcipia, quæ ipſe ei uẽdiderat, petere cœpit.
M. Gratidius Legatus, ad quem eſt aditum, actionem ſe
daturũ negauit, re iudicata ſtari oſtendit placere. iterũ
iſte, cui nullus eſſet uſquã conſiſtẽdi locus, Romã ſe retu
lit: perſequitur Hermippus, qui nũquã iſtius impudẽtiæ
ceſſit: petit Heraclides à C. Plotio ſenatore, uiro prima=
rio, qui Legatus in Aſia fuerat, mancipia quædam, quæ
ſe, cũ iudicatũ eſſet, per uim uẽdidiſſe dicebat. Q. Na=

ſo, uir ornatiſſimus, qui Prætor fuerat, iudex ſumitur. qui cum ſententiam ſecũdum Plotium ſe dicturũ oſtenderet, & ab eo iudice abiret, ꝙ iudicium lege non erat, cauſam totam reliquit. ſatiſ'ne uobis iudices uideor ad ſingulos teſtes accedere, neq; ut primo conſtitueră, tantũmodo cũ uniuerſo genere confligere? Venio ad Lyſaniam eiuſdem ciuitatis, peculiarem tuum Deciane teſtem. quem tu cum ephebum Tenni cognoſſes; quoniã te nudus delectarat, ſemper nudũ eſſe uoluiſti. abduxiſti Tenno Apollonidem: pecuniã adoleſcentulo grandi fœnore, fiducia tamen accepta, occupauiſti: hanc fiduciam commiſſam tibi tenes hodie ac poſſides. eum tu teſtẽ ſpe recuperandi fundi paterni uenire ad teſtimonium dicẽdum coegiſti: qui quoniam teſtimonium dixit, quidnã ſit dicturus, expecto: noui genus hominũ, noui conſuetudinẽ, noui libidinem: itaq; etſi teneo, quid ſit dicere paratus, nihil tamẽ contra diſputabo prius, quàm dixerit: totũ enim conuertet, atq; alia finget. quãobrem & ille ſeruet, quod parauit: & ego me ad id, quod attulerit, integrum conſeruabo. Venio nũc ad eam ciuitatem, in quam ego multa & magna officia cõtuli, & quã meus frater in primis colit atq; diligit. quæ ſi ciuitas per uiros bonos grauesq; homines querelas ad uos detuliſſet, paulo cõmouerer magis: nunc uero quid putem? Trallianos Meandrio cauſam cõmiſiſſe, homini egenti, ſordido, ſine honore, ſine exiſtimatione, ſine cenſu? ubi erãt illi Pythodorus & Lepiſon? cæteri homines apud nos noti, inter ſuos nobiles? ubi illa magnifica & glorioſa oſtentatio ciuitatis? non ne eſſet puditũ, ſi hanc cauſam agerent ſeuere, non modo Legatum, ſed Trallianum omni-

no dici Meãdrium? huic illi Legato, huic publico testi patronũ suũ iam inde à patre atque maioribus L. Flaccũ mactandũ ciuitatis testimonio tradidissent? nõ est ita iudices, non est profecto. uidi ego in quodam iudicio nuper Philodorum testem Trallianũ, uidi Parrhasium, uidi Archidemum, cum quidem idem hic mihi Meãdrius quasi ministrator aderat, subijciens, quid in suos ciues, ciuitatemq́; si uellem, dicerem: nihil. n. illo homine leuius, nihil egentius, nihil inquinatius. quare si hunc habent auctorem Tralliani doloris sui, si hũc custodem literarũ, si hunc testẽ iniuriæ, si hũc actorem querelarũ, remittant spiritus, comprimãt animos suos, sedent arrogantiam, fateantur in Meãdrij persona esse expressam faciem ciuitatis: sin istũ semper illi ipsi domi proterendum esse & cõculcandum putauerunt, desinãt putare auctoritatem esse in eo testimonio, cuius auctor inuentus est nemo. sed exponã, quid in re sit, ut, quãobrẽ ista ciuitas neque seuere Flaccum oppugnarit, neque benigne defenderit, scire possitis. Erat ei Castriciano nomine irata, de quo toto respõdit Hortẽsius: inuita soluerat Castricio pecuniam iandiu debitã: hinc totũ odiũ, hinc omnis offensio. quò cũ uenisset Lælius ad iratos, & illud Castricianũ uulnus dicẽdo refricuisset, siluerũt, neq; in illa concione adfuerũt, neq; ipsius decreti ac testimonij auctores esse uoluerũt. usq; eò orba fuit ab optimatibus illa concio, ut princeps principũ esset Meãdrius: cuius lingua quasi flabello seditionis illa tum est egentium cõcio uentilata. itaq; ciuitatis pudẽtis, ut ego semper existimaui, & grauis, ut ipsi existimari uolũt, iustũ dolorẽ querelasq́; cognoscite. Quæ pecunia fuerit apud

se Flacci patris nomine collata à ciuitatibus, hanc à se esse ablatã querũtur. alio loco quærã, quid licuerit Flacco: nũc tantum à Trallianis requiro, quã pecuniam à se ablatã queruntur, suam'ne dicant, sibi à ciuitatibus collatam in usum suum. cupio audire. non, inquit, dicimus. quid igitur? delatã ad nos, creditam nobis L. Flacci patris nomine ad eius dies festos atque ludos. quid tũ? hãc te, inquit, capere nõ licuit. iam id uidero: sed primũ illud tenebo. queritur grauis, locuples, ornata ciuitas, ꝙ non retinet alienum: spoliatã se dicit, ꝙ id non habet, quod eius non fuit. quid hoc impudẽtius dici aut fingi potest? delectũ est oppidum, quo in oppido uno pecunia à tota Asia ad honores L. Flacci poneretur. hæc pecunia ab honoribus trãslata in quæstum & fœnerationem, recuperata est multis post annis. quæ ciuitati facta est iniuria? at moleste fert ciuitas. credo: amissum est. n. præter spem, quod erat spe deuoratũ lucrum. at queritur. impudenter facit: non enim omnia, quæ dolemus, eadẽ iure queri possumus. at accusat uerbis grauissimis. non ciuitas, sed imperiti homines à Meãdrio concitati. quo loco etiã atque etiã facite ut recordemini, quæ sit temeritas multitudinis, quæ leuitas propria Græcorum, quid in cõcione seditiosa ualeat oratio. hic in hac grauissima & moderatissima ciuitate, cum est forum plenum iudiciorũ, plenum magistratuũ, plenum optimorum uirorum & ciuium, cum speculatur atque obsidet rostra uindex temeritatis & moderatrix officij curia; tamen quantos fluctus excitari cõcionum uidetis? quid uos fieri censetis Trallibus? an id, quod Pergami? nisi forte hæ ciuitates existimari uolunt, facilius una se epistola

Mithridatis moueri impelliq́; potuiſſe,ut amicitiã popu li R.fidem ſuã, iura omnia officij humanitatisq́; uiolarent, q̃ ut filiũ teſtimonio læderẽt, cuius patrem armis pellendũ à ſuis mœnibus cenſuiſſent.quare nolite mihi iſta nomina ciuitatum nobilium opponere: quos.n.hoſtes hæc familia cõtempſit, nũquã eoſdem teſtes pertimeſcet.uobis autem eſt confitendum, ſi conſilijs principum ueſtræ ciuitates reguntur,non multitudinis temeritate, ſed optimatum conſilio bellum ab iſtis ciuitatibus cũ populo R.eſſe ſuſceptum.ſin ille tum motus eſt temeritate imperitorũ excitatus, patiamini me delicta uulgi à publica cauſa ſeparare. at.n. iſtam pecuniam huic capere non licuit.utrum uultis,patri Flacci licuiſſe,nec ne? ſi licuit,ſicuti certe licuit; ad eius honores collatam, ex quibus ipſe nihil capiebat,patris pecuniam recte abſtulit filius.ſi non licuit,tamen illo mortuo nõ modo filius, ſed quiuis hæres rectiſſime potuit auferre. ac tum quidem Tralliani, cum ipſi graui fœnore iſtam pecuniã multos annos occupauiſſent,à Flacco tamen omnia,quæ uoluerunt,impetrauerũt: neq; tã fuerunt impudentes,ut id, quod Lælius dixit,dicere auderent,hãc eis pecuniam abſtuliſſe Mithridatem: quis enim erat,qui non ſciret in ornãdis ſtudioſiorem Mithridatem,q̃ in ſpoliandis Trallianis fuiſſe? quæ quidem à me ſi,ut dicenda ſunt,dicerentur,grauius agerem iudices, quã adhuc egi, quantã Aſiaticis teſtibus fidem habere uos conueniret: reuocarem animos ueſtros ad Mithridatici belli memoriam,ad illam uniuerſorum ciuium R.per tot urbes uno puncto temporis miſeram crudelemq́; cædem; Prætores noſtros deditos,Legatos in uincula coniectos,nominis propè Ro=

mani memoriã cũ uestigio imperij nõ modo ex ædibus Græcorum, uerum etiam ex literis esse deletam. Mithridatem deum, illum patrem, illum conseruatorem Asiæ, illum Dionysium, Bacchum, Liberum nominabãt. unũ atq; idem erat tempus, cum L. Flacco Cos. portas tota Asia claudebat, Cappadocem autem illum non modo recipiebat suis urbibus, uerum etiam ultro uocabat. liceat hæc nobis, si obliuisci nõ possumus, at tacere. liceat mihi potius de leuitate Græcorum queri, q̃ de crudelitate. auctoritatem isti habeant apud eos, quos esse omnino noluerunt: nam, quoscunq; potuerunt togatos, interemerunt; nomen ciuium R. quãtum in ipsis fuit, sustulerunt. in hac igitur urbe se iactent, quam oderũt; apud eos, quos inuiti uident; in ea Rep. ad quã opprimendam non animus eis, sed uires defuerunt: aspiciant hunc florem Legatorum laudatorumq; Flacci ex uera, atque integra Græcia: tum se ipsi expendãt, tum his se comparent, tum, si audebunt, dignitati horum opponãt suam. adsunt Atheniẽses, unde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atq; in omnes terras distributæ putãtur: de quorũ urbis positione propter pulchritudinẽ etiã inter deos certamen fuisse proditũ est: quæ uetustate ea est, ut ipsa ex sese suos ciues genuisse dicatur, et eorum eadẽ terra parens, altrix, patria dicatur: auctoritate autem tãta est, ut iam fractum propè ac debilitatum Græciæ nomen huius urbis laude nitatur. adsunt Lacedæmonij: cuius ciuitatis spectata ac nobilitata uirtus non solum natura corroborata, uerum etiã disciplina putatur: qui soli toto orbe terrarum septingentos iã annos amplius unis moribus, et nunquam mutatis legi=

bus uiuũt. adſunt ex Achaia cuncta multi Legati, Bœo tia, Theſſalia, quibus locis nuper Legatus L. Flaccus imperatore Metello præfuit. neq; uero te Maſſilia prætereo, quæ L. Flaccũ militem Quæſtoremq; cognoſti: cuius ego ciuitatis diſciplinã, atq; grauitatẽ non ſolũ Græciæ, ſed haud ſcio an cunctis gentibus anteponẽdam iure dicam: quæ tam procul à Græcorum omnium regionibus, diſciplinis, linguaq; diuiſa, cum in ultimis terris cincta Gallorum gentibus barbariæ fluctibus alluatur, ſic optimatũ conſilio gubernatur, ut omnes eius inſtituta laudare facilius poſſint, q̃ æmulari. hiſce utitur laudatoribus Flaccus, his innocẽtiæ teſtibus, ut Græcorũ cupiditati Græcorum auxilio reſiſtamus. quanquã quis ignorat, qui modo unquam mediocriter res iſtas ſcire curauit, quin tria Græcorum genera ſint uere? quorũ uni ſunt Athenienſes, quæ gens Ionum habebatur: Aeoles alteri, Dores tertij nominabãtur. atq; hæc cũcta Græcia, quæ fama, quæ gloria, quæ doctrina, quæ plurimis artibus, quæ etiam imperio & bellica laude floruit, paruũ quẽdam locũ, ut ſcitis, Europæ tenet, ſemperq; tenuit: Aſiæ maritimã oram bello ſuperatam cinxit urbibus, nõ ut munitam colonijs illam augeret gentẽ, ſed ut obſeſſam teneret. quamobrem quæſo à uobis Aſiatici teſtes, ut, cũ uere recordari uoletis quantum auctoritatis in iudiciũ afferatis, uoſmet ipſi deſcribatis Aſiã, nec, quid alienigenæ de uobis loqui ſoleãt, ſed quid uoſmet ipſi de genere ueſtro ſtatuatis, memineritis. nãq;, ut opinor, Aſia ueſtra conſtat ex Phrygia, Myſia, Caria, Lydia. utrũ igitur noſtrum eſt, an ueſtrũ hoc uetus prouerbium, Phrygẽ plagis fieri ſolere meliorẽ? quid de tota Caria? non ne hoc

uestra uoce uulgatum est, siquid cum periculo experiri uelis, in Caria id potissimum esse faciundum? quid porrò in Græco sermone tam tritum, atq; celebratum est, quã, si quis despicatui ducitur, ut Mysorum ultimus esse dicatur? nam quid ego dicam de Lydia? quis unquã Græcus comœdiam scripsit, in qua seruus primarum partium non Lydus esset? quamobrem quæ uobis fit iniuria, si statuimus uestro nobis iudicio standum esse de uobis? equidem mihi iam satis superq; dixisse uideor de Asiatico genere testium: sed tamen uestrum est iudices, omnia, quæ dici possunt in hominum leuitatem, inconstantiam, cupiditatem, etiam si à me minus dicũtur, uestris animis & cogitatione comprehendere. Sequitur auri illa inuidia Iudaici. hoc nimirum est illud, quod non longe á gradibus Aurelijs hæc causa dicitur: ob hoc crimẽ hic locus abs te Læli atq; illa turba quæsita est. scis, quanta sit manus, quanta cõcordia, quantum ualeat in concionibus. summissa uoce agam, tãtum ut iudices audiant: neq; enim desunt, qui istos in me atq; optimum quenq; incitent: quos ego, quo id facilius faciũt, non adiuuabo. cũ aurum Iudæorum nomine quotannis ex Italia & ex omnibus uestris prouincijs Hierosolymam exportari soleret, Flaccus sanxit edicto, ne ex Asia exportari liceret. quis est iudices, qui hoc nõ uere laudare possit? exportari aurum non oportere, cum sæpe antea senatus, tum me Consule grauissime iudicauit. huic autẽ barbaræ superstitioni resistere, seueritatis; multitudinẽ Iudæorum flagrantem non nunquam in concionibus pro Rep. cõtemnere, grauitatis summæ fuit. at Cn. Pompeius captis Hierosolymis, uictor ex illo fano nihil atti=

git. in primis hoc, ut multa alia, ſapienter. in tam ſuſpi-cioſa, ac maledica ciuitate locũ ſermoni obtrectatorum nõ reliquit: non. n. credo religionem & Iudæorũ, & ho ſtium impedimẽto præſtantiſſimo imperatori, ſed pudo rem fuiſſe. ubi ergo crimen eſt? quoniam quidem furtũ nuſquam reprehendis, edictum probas, iudicatum fate ris, quæſitum & probatum palàm nõ negas, actum eſſe per uiros primarios res ipſa declarat. Apameæ manife-ſte comprehenſum, ante pedes Prætoris in foro expẽſum eſt auri pondo centum paulo minus per Sex. Cæſium equitẽ R. caſtiſſimũ hominẽ, atq; integerrimũ, Laodiceæ uiginti pondo paulo amplius per hunc ipſum L. Pedu-ceum iudicem noſtrum, Adrymeti per Cn. Domitiũ Le-gatum. Pergami non multum auri ratio conſtat: aurũ in ærario eſt: furtum nõ reprehenditur: inuidia quæri-tur, à iudicibus oratio auertitur, uox in coronam tur-bamq́; effunditur. ſua cuiq; ciuitati religio Læli eſt, no-ſtra nobis, ſtãtibus Hieroſolymis, pacatisq́; Iudæis, tamẽ iſtorum religio ſacrorũ à ſplendore huius imperij graui tate nominis noſtri, maiorũ inſtitutis abhorrebat: nunc uero hoc magis, ꝙ illa gens, quid de imperio noſtro ſen-tiret, oſtendit armis; ꝙ̃ chara dijs immortalibus eſſet, do cuit, ꝙ eſt uicta, quòd elocata, ꝙ ſeruata. quamobrem, quoniam, quod crimen eſſe uoluiſti, id totum uides in laudem eſſe conuerſum, ueniamus iam ad ciuium R. querelas. ex quibus ſit ſanè prima Deciani. Quid ti bi tandem Deciane iniuriæ factum eſt? negotiaris in li-bera ciuitate. primum patere me eſſe curioſum: quouſq; negotiabere? præſertim cum ſis iſto loco natus. annos iã triginta in foro uerſaris, ſed tamẽ Pergameno. lõgo in

teruallo,

teruallo, si quando tibi peregrinari commodum est, Romam aduenis, affers faciem nouam, nomen uetus, purpuram Tyriam. in qua tibi inuideo, quòd unis uestimentis tandiu lautus es. uerum esto, negotiari libet: cur non Pergami, Smyrnæ, Trallibus? ubi & multi ciues R. sunt, & ius à nostro magistratu dicitur. otium te delectat: lites, turba, Prætor odiosi: Græcorum libertate gaudes. cur ergo unus tu Apollonidenses amantissimos populi R. fidelissimos socios, miseriores habes, quàm aut Mithridates, aut etiam pater tuus habuerit unquã? cur his per te frui libertate sua, cur denique esse liberis non licet? homines sunt tota ex Asia frugalissimi, sanctissimi, à Græcorum luxuria & leuitate remotissimi, patresfamilias suo contenti, aratores, rusticani: agros habent & natura perbonos, & diligentia culturáq; meliores. in hisce agris tu prædia habere uoluisti. omnino mallem, & magis erat tuum, si iam te crassi agri delectabant, hic alicubi in Crustumino, aut in Capenati parauisses: uerum esto: Catonis est dictum, pedibus compensari pecuniam. longe omnino à Tyberi ad Caicum: quo in loco etiam Agamemnon cum exercitu errasset, nisi ducem Telephum inuenisset. sed concedo id quoque: placuit oppidum: regio delectauit: emisses. Amyntas est genere, honore, existimatione, pecunia princeps illius ciuitatis: huius socrum, mulierem imbecilli consilij, satis locupletem, pellexit Decianus ad sese: &, cum illa, quid ageretur, nesciret, in possessione prædiorum eius familiam suam collocauit: uxorem abduxit ab Amynta prægnantem, quæ peperit apud Decianum filiam, hodiéq; apud Decianum est & uxor

Amyntæ, & filia. num quid harum rerum à me fingitur Deciane? sciunt hæc omnes nobiles, sciunt boni uiri, sciunt denique nostri homines, sciunt mediocres negotiatores. exurge Amynta, repete à Deciano non pecuniam, nõ prædia, socrum denique sibi habeat, restituat uxorẽ, reddat misero patri filiam: nam membra, quæ debilitauit lapidibus, fustibus, ferro; manus, quas contudit; digitos, quos confregit; neruos, quos concidit, restituere nõ potest: filiam, filiam, inquam, erumnoso patri Deciane redde. hæc Flacco te non probasse miraris? cui quæso tandem probasti? emptiones falsas, prædiorum proscriptiones cum mulierculis aperta circunscriptione fecisti. tutor his rebus Græcorum legibus ascribendus fuit: Ptolemocratem scripsisti, mercenarium, & administrum consiliorum tuorum. adductus est in iudicium Ptolemocrates de dolo malo, & de fraude à Dione huius ipsius tutelæ nomine. qui concursus ex oppidis finitimis undique? qui dolor animorum? quæ querela? condemnatus est Ptolemocrates sententijs omnibus: irritæ ũeditiones, irritæ proscriptiones: non restituis? defers ad Pergamenos, ut illi reciperent in suas literas publicas præclaras proscriptiones, & emptiones tuas: repudiant, reijciunt: at qui homines? Pergameni laudatores tui: ita enim mihi gloriari uisus es laudatione Pergamenorum, quasi honorem maiorum tuorum assecutus esses; & hoc te superiorem putabas esse quàm Lælium, quòd te ciuitas Pergamena laudaret. num honestior est ciuitas Pergamena, quàm Smyrnæ? at ne ipsi quidem dicunt. uellem tãtum habere otij, ut possem recitare psephismata Smyrnæorum, quæ fecerunt in Castritium mortuum:

primum ut in oppidum introferretur, quod alijs non conceditur: deinde ut ferrent ephebi: postremo ut imponeretur aurea corona mortuo. hæc P. Scipioni clarissimo uiro, quum esset Pergami mortuus, facta non sunt. at Castritium, quibus uerbis dij immortales, decus patriæ, ornamentum populi Romani, florem iuuentutis appellant. quare Deciane, si cupidus es gloriæ, alia ornamenta censeo quæras: Pergameni te deriserunt. quid? tu ludi te non intelligebas? quum tibi hæc uerba recitabant, clarissimum uirum, præstantissima sapientia, singulari ingenio, mihi crede, ludebant: quum uero coronam auream literis imponebant, re uera non plus aurum tibi, quàm monedulæ committebant. ne tum quidem hominum uenustatem, & facetias perspicere potuisti? isti igitur, isti Pergameni per scriptiones, quas tu afferebas, repudiauerunt. P. Orbius, homo & prudens, & innocens, contra te omnia decreuit. in P. Globulum meum necessarium fuisti gratiosior. utinam neque ipsum, neque me pœniteret. Flaccum in * curia decreuissent. ueridicas adiũgis causas ini micitiarum, quòd patri L. Flacci Aedili Curuli pater tuus Tribunus pl. diem dixerit. at istud nec ipsi quidem patri Flacci ualde molestum esse debuit; præsertim cum ille, cui dies dicta est, Prætor postea factus sit, & Consul;

ille, qui diem dixit, non potuerit priuatus in ciuitate consistere. sed si iustas inimicitias putabas, cur, cum Tribunus militum Flaccus esset, in eius legione miles fuisti, cum tibi per leges militares effugere liceret iniquitatẽ Tribuni? cur autem per te inimicum paternum in consilium uocauit? quæ quidẽ quàm sancte solita sint obseruari, scitis omnes. nunc accusamur ab ijs, qui in consilio nobis fauerunt. decreuit Flaccus: num aliud, atque oportuit? in liberos: num aliter, ac censuit senatus? in absentem decreuit: quum ibidẽ esses, quum prodire nolles, non est hoc in absentem reum. SENATVSCONSVLTVM, ET DECRETVM FLACCI. quid, si non decreuisset, sed edixisset, quis posset uere reprehendere? num etiam fratris mei literas plenissimas humanitatis, & æquitatis reprehensurus? quas easdem mulieres à me datas apud Pataranos requisiuit. Recita literas Q. Ciceronis. quid? hæc Apollonidenses occasione facta ad Flaccum detulerunt? apud Orbium acta non sunt? ad Globulũ delata non sunt? ad senatum nostrum me Consule nonne Legati Apollonidenses omnia postulata de iniurijs unius Deciani detulerunt? ad hæc, prædia etiam in censu dedicauisti: mitto, quod aliena; mitto, quòd possessa per uim; mitto, quòd conuicta ab Apollonidensibus; mit=

to, quòd à Pergamenis repudiata; mitto etiã, quòd à nostris magistratibus in integrum restituta; mitto, quòd nullo in iure, neque in re, neque possessione tua: illud quero, sint'ne ista prædia censui censendo? habeant ius ciuile? sint, nec ne sint, mancipi? subsignari apud ærarium, apud Censorem possint? in qua tribu denique ista prædia censuisti? commisisti, si tempus aliquod grauius accidisset, ut ex iisdem prædiis & Apolloniæ, & Romæ imperatum, esset tributum. uerum esto: gloriosus fuisti: uoluisti magnum agri modum censeri, & eius agri, qui diuidi plebi Romanæ non potest. census es præterea numeratæ pecuniæ centum triginta millia. eam opinor tibi numerata non esse abs te. sed hæc omitto. census es mancipia Amyntæ: neque huic ullam in eo fecisti iniuriam: possidet enim ea mancipia Amyntas: ac primo quidem pertimuit, quum te audisset seruos suos esse censum: retulit ad iurisconsultos: constabat inter omnes, si aliena censendo Decianus sua facere posset, eum maxima habiturum esse

Desunt non nulla.

Habetis causam inimicitiarum, qua causa in=

ſlammatus Decianus ad Lælium detulerit hãc opimam accuſationem. nam ita queſtus eſt Lælius, quum de perfidia Deciani diceret: qui mihi auctor fuit, qui cauſam ad me detulit, quem ego ſum ſecutus; is à Flacco corruptus eſt, is me deſeruit, ac prodidit. ſiccine tu auctor tandem eum, cui tu in conſilio fuiſſes, apud quem omnes gradus dignitatis tuæ retinuiſſes, pudentiſſimum hominem, nobiliſſima familia natum, optime de Republica meritũ in diſcrimen omnium fortunarum uocauiſti? ſcilicet defendam Decianum, qui tibi in ſuſpicionem nullo ſuo delicto uenit. non eſt, mihi crede, corruptus: quid enim fuit, quod ab eo redimeretur? ut duceret iudicium? cui ſex horas omnino lex dedit. quantum tandem ex his horis detraheret, ſi tibi morem gerere uoluiſſet? nimirum illud eſt, quod ipſe ſuſpicatur. inuidiſti ingenio ſubſcriptoris tui. quòd ornabat facile locum quem prehenderat, & acute teſtes interrogabat, aut circunueniebat,
* fortaſſe feciſti & tu & populi ſermo ne exciperes, iccirco Decianum uſque ad coronam applicuiſti. ſed ut hoc ueriſimile eſt, ita haud uerisimile Decianum à Flacco eſſe corruptũ. ita ſcitote iudices eſſe cætera: uel quod ait Luceius, L. Flaccum ſibi dare cupiſſe, ut à fide ſe abduceret, ſeſtertium uicies. & eum tu accuſas auaritiæ, quem dicis ſeſtertium uicies uo=

luiſſe perdere? nam quid emebat, cum te emebat? ut ad ſe tranſires? quam partem cauſæ tibi daremus? an ut enũciares cõſilia Lælij? qui teſtes ab eo prodirent? quid? nos nõ uidebamus habitare unà? quis hoc neſcit? tabulas in Lælij poteſtate fuiſſe, nõ dubiũ eſt. an, ne uehemẽter, ne copioſe accuſares? nunc facis ſuſpicionem: ita enim dixiſti, ut neſcio quid abs te impetratum eſſe uideatur. at enim Androni Seſtilio grauis iniuria facta eſt, & nõ ferenda, ꝙ, cum eſſet uxor Valeria inteſtata mortua, ſic egit eam rem Flaccus, quaſi ad ipſum hæreditas pertineret. in quo quid reprehendas, ſcire cupio: quòd falſum intenderit? qui doces? ingenua, inquit, fuit. ò peritum iuris hominem. quid? ab ingenuis mulieribus hæreditates lege non ueniunt? in manum, inquit, cõuenerat. nũc audio: ſed quæro, utrum uſu, an coemptione. uſu non potuit: nihil enim poteſt de tutela legitima ſine omniũ tutorũ auctoritate diminui. coemptione? omnibus ergo auctoribus: in quibus certe Flaccum fuiſſe nõ dices. Relinquitur illud, quod uociferari non deſiſtit, non debuiſſe, cum Prætor eſſet, ſuum negotium agere, aut mẽtionem facere hæreditatis. maximas audio tibi L. Lucullе, qui de L. Flacco ſententiã laturus es, pro tua eximia liberalitate, maximisq; beneficijs in tuos ueniſſe hæreditates, cum Aſiam prouinciam cõſulari imperio obtineres. ſi quis eas ſuas eſſe dixiſſet, cõceſſiſſes? tu T. Vecti, ſi qua tibi in Africa uenerit hæreditas, uſu amittes? an tuũ nulla auaritia, ſalua dignitate retinebis? at iſtius hæreditatis iam Globulo Prætore Flacci nomine petita poſſeſſio eſt. nõ igitur impreſſio, non occaſio, non uis, non tempus, non imperium, nõ ſecures ad iniuriam faciendam Flac-

ci animum impulerunt.itaque eodē etiam M.Lurco,uir optimus,meus familiaris, conuertit aculeum teſtimonij ſui : negauit , à priuato pecuniam in prouincia Prætorem petere oportere.cur tandem M. Lurco non oportet? eripere, extorquere, accipere cōtra leges nō oportet : petere nō oportere,nūquā oſtendes, niſi docueris nō licere. an legationes ſumere liberas exigendi cauſa, ſicut & tu ipſe nuper & multi uiri boni ſæpe fecerunt,rectum eſt; quod ego non reprehendo,ſocios uideo queri: Prætorē , ſi hæreditatem in prouincia non reliquerit,non ſolū reprehendendum,uerum etiam condemnandū putas? doti,inquit,Valeria pecuniā omnem ſuā dixerat. nihil iſtorum explicari poteſt,niſi oſtenderis , illā in tutela Flacci nō fuiſſe.ſi fuit:quæcūq; ſine hoc auctore eſt dicta dos, nulla eſt.ſed tamen Lurconē,quanquā pro ſua dignitate moderatus eſt in teſtimonio dicendo religioni ſuæ,tamen iratū Flacco eſſe uidiſtis : neque.n.occultauit cauſam iracūdiæ ſuæ,neque reticendā putauit:queſtus libertum ſuum Flacco Prætore eſſe damnatum . ò conditiones miſeras adminiſtrandarum prouinciarum : in quibus diligentia plena ſimultatum eſt, negligentia uituperationum ; ubi ſeueritas periculoſa eſt , liberalitas ingrata ; ſermo inſidioſus , aſſentatio pernicioſa ; frons omnium familiaris,multorum animus iratus; iracundiæ occultæ,blanditiæ apertæ: uenienteis Prætores expectāt, præſentibus inſeruiunt,abeuntes deſerūt.ſed omittamus querelas , ne noſtrum conſilium in omittendis prouincijs laudare uideamur . Literas miſit de uillico P.Septimij , hominis ornati , qui uillicus cædem fecerat.Septimium ardentem iracundia uidere potuiſtis . in Lurconis

conis libertum iudiciũ ex edicto dedit. hostis est Lurco. quid igitur? hominum gratiosorum, splendidorumq; libertis fuit Asia tradenda? an simultates nescio quas cũ libertis uestris Flaccus exercuit? an uobis in uestris uestrorumq; causis seueritas odio est, eandem laudatis cũ de nobis iudicatis? at iste Andro spoliatus bonis, ut dicitis, ad dicendũ testimoniũ nõ uenit. quid, si ueniat? decisionis arbiter C. Celius fuit, quo splendore uir, qua fide, qua religione? obsignator C. Sestilius Lurconis sororis filius, homo & pudens, & constãs, & grauis. si uis erat, si fraus, si metus, si circunscriptio, quis pactionem fieri, quis adesse istos coegit? quid, si ista omnia pecunia huic adolescentulo L. Flacco reddita est? si petita? si redacta? si per hunc Antiochũ paternum huius adolescentis libertum, seni illi Flacco probatissimũ? uidemur ne non solũ auaritiæ crimen effugere, sed etiam liberalitatis laudẽ assequi singularem? cõmunem enim hæreditatem, quæ æqualiter ad utrunq; lege uenisset, concessit adolescẽti propinquo suo, nihil ipse attigit de Valerianis bonis: quod statuerat facere, adductus huius pudore, & non amplissimis patrimonij copijs, id nõ solũ fecit, sed etiam prolixe cumulateq; fecit. ex quo intelligi debet, eũ contra leges pecunias nõ cepisse, qui tã fuerit in hæreditate concedẽda liberalis. At Falcidianũ crimen ingens. talenta quinquaginta se se Flacco dicit dedisse. audiamus hominẽ: nõ adest. quo modo igitur dicet? epistolam mater eius profert, & alterã soror. scriptũ ad se dicunt esse ab illo, tãtã pecuniã Flacco datã. ergo is, qui si aram tenens iuraret, crederet nemo; per epistolã, quod uolet, iniuratus probabit? at qui uir? q̃ nõ amicus suis ciuibus?

qui patrimonium ſatis lautum, quod hic nobiſcũ confi=
cere potuit, Græcorum conuiuijs maluit diſſipare. quid
attinuit relinquere hãc urbem? libertate tam præclara
carere? adire periculum nauigandi? quaſi bona comeſſe
Romæ nõ liceret. nũc deniq; materculæ ſuæ feſtiuus fi=
lius aniculæ minime ſuſpicioſæ purgat ſe per epiſtolã,
ut eã pecuniam, quam confecerat, nõ conſumpſiſſe, ſed
Flacco dediſſe uideatur. at fructus iſti Trallianorũ Glo
bulo Præt. uenierant: Falcidius emerat HS nongentis
millibus. ſi dat tantã pecuniã Flacco, nempe iccirco dat,
ut rata ſit emptio: emit igitur aliquid, quod certe mul=
to pluris eſſet: dat de lucro, nihil detrahit de uiuo: mi=
nus igitur lucri facit. cur Albanum uenire iubet? cur
matri præterea blanditur? cur epiſtolis & ſororis, &
matris imbecillitatem aucupatur? poſtremo cur nõ au=
dimus ipſum? retinetur, credo, in prouincia, mater ne=
gat. ueniſſet, inquit, ſi eſſet denũciatũ. tu certe coegiſſes,
ſi ullum firmamentũ in illo teſte poſuiſſes. ſed hominẽ
ab negotio abducere noluiſti: magnum erat ei certamẽ
propoſitum, magna cum Græcis cõtẽtio qui tamen, ut
opinor, iacent uicti: nã iſte unus totã Aſiam magnitudi
ne poculorũ, bibendoq́; ſuperauit. ſed tamẽ quis tibi Læ
li de epiſtolis iſtis indicauit? mulieres negant ſe ſcire.
quis? is ipſe? igitur ille tibi, ſe ad matrem & ſororem
ſcripſiſſe, narrauit? an etiã ſcripſit rogatu tuo? at uero
M. Ebutiũ, cõſtãtiſſimũ et pudẽtiſſimũ hominem, Falci=
dij affinem, nihil interrogas? nihil eius generũ pari fide
præditũ C. Manlium? qui profecto de tanta pecunia, ſi
eſſet data, nihil audiſſe non poſſet. his tu igitur epiſtolis
Deciane recitatis, his mulierculis productis, illo abſente

auctore laudato, tantum te crimen probaturum putasti? præsertim cum ipse non deducendo Falcidium, iudicium feceris, plus falsam epistolã habiturã põderis, quã ipsius præsentis fictam uocem, & simulatum dolorem. Sed quid ego de epistolis Falcidij, aut de Androne Sestilio, aut de Deciani cẽsu tãdiu disputo, postremo de salute omnium nostrũ, de fortunis ciuitatis, de summa Reip. taceo? quã uos uniuersam in hoc iudicio uestris humeris, uestris, inquã, humeris iudices sustinetis. uidetis, in quo motu tẽporũ, quanta in conuersione rerũ ac perturbatione uersemur. cũ alia multa certi homines, tum hoc uel maxime moliũtur, ut uestræ quoq; mentes, uestra iudicia, uestræ sententiæ optimo cuiq; infestissimæ atque inimicissimæ reperiãtur. grauia iudicia pro Reip. dignitate, multa de coniuratorũ scelere fecistis. nõ putãt satis cõuersam esse Rẽp. nisi in eãdem impiorum pœnã optime meritos ciues detruserint. oppressus est C. Antonius. esto: habuit quãdã ille infamiam suã: neq; tamen ille ipse, pro meo iure dico, uobis iudicibus dãnatus esset, cuius dãnatione sepulcrum L. Catilinæ floribus ornatum, hominũ audacissimorum, ac domesticorũ hostium cõuẽtu epulisq; celebratũ est. iusta Catilinæ facta sunt. nũc à Flacco Lentuli pœnæ per uos expetuntur. quam potestis P. Lentulo, qui uos in complexu liberorum coniugumq; uestrarum trucidatos incendio patriæ sepelire conatus est, mactare uictimam gratiorem, quã si L. Flacci sanguine illius nefariũ in uos omnes odiũ saturaueritis? litemus igitur Lentulo, parẽtemus Cethego, reuocemus eiectos, nimiæ pietatis & summi amoris in patriã uicissim nos pœnas, si ita dijs placet, sufferamus. nos

iam ab indicibus nominamur, in nos crimina fingũtur, nobis pericula comparantur. quæ si per alios agerent, si deniq; per populi nomen ciuium imperitorum multitudinem concitassent, æquiore animo ferre possemus: illud uero ferri nõ potest, ꝙ per senatores, & per equites R. qui hæc omnia pro salute omnium cõmuni cõsilio, una mente atq; uirtute gesserunt, harũ rerum auctores, duces, principes spoliari omnibus fortunis, ac de ciuitate ex pelli posse arbitrãtur: etenim populi R. perspiciunt eam mentem, & uolũtatem: omnibus rebus, quibus potest, populus R. significat, quid sentiat: nulla uarietas est inter homines opinionis, nulla uolũtatis, nulla sermonis. quare, si quis illuc me uocat, uenio: populũ R. disceptatorem nõ modo nõ recuso, sed etiã deposco. uis absit, ferrũ ac lapides remoueãtur, operæ facessant, seruitia sileant: nemo erit tam iniustus, qui me audierit, sit modo liber & ciuis, quin potius de præmijs meis, quã de pœna, cogitãdum putet. ò dij immortales, quid hoc miserius? nos, qui P. Lentulo ferrũ & flãmã de manibus extorsimus, imperitæ multitudinis iudicio confidimus, lectissimorum ciuium & amplissimorum sententias pertimescimus. M. Aquiliũ patres nostri multis auaritiæ criminibus, testimonijsq; conuictũ, quia cum fugitiuis fortiter bellũ gesserat, iudicio liberauerunt. Consul ego nuper defendi C. Pisonem: qui quia Cõsul fortis constansq; fuerat, incolumis est Reip. cõseruatus: defendi item Consul L. Murænam Cõsulem designatũ: nemo illorum iudicum clarissimis uiris accusantibus audiẽdum sibi de ambitu putauit, cum, bellum iã gerente Catilina, omnes me auctore duos Consules Calendis Ian. scirent esse oportere. in=

nocens & bonus uir, & omnibus rebus ornatus, bis hoc anno me defendente abſolutus eſt A.Thermus . quanta Reip.cauſa lætitia populi R. quanta gratulatio conſecuta eſt?ſemper graues & ſapiẽtes iudices in rebus iudicãdis,quid utilitas ciuitatis,quid cõmunis ſalus,quid Reip. tempora poſcerent, cogitauerunt.cum tabella uobis dabitur iudices,non de Flacco dabitur ſolũ,dabitur de ducibus auctoribusq; cõſeruãdæ ciuitatis, dabitur de omnĩbus bonis ciuibus,dabitur de uobiſmet ipſis,dabitur de liberis ueſtris,de uita,de patria, de ſalute cõmuni.non iudicatis in hac cauſa de exteris nationibus, non de ſocijs: de uobis ac ueſtra Rep. iudicatis. ꝙ ſi prouinciarum uos ratio magis mouet,q̃ ueſtra:ego uero non modo non recuſo, ſed etiam poſtulo,ut prouinciarũ auctoritate moueamini:etenim opponemus Aſiæ prouinciæ primũ magnam partem eiuſdem prouinciæ, quæ pro huius periculis Legatos laudatoreſq; miſit ; deinde prouinciã Galliã, prouinciã Ciliciã,prouinciã Hiſpaniã, prouinciã Cretã. Græcis autem , Lydis , & Phrygibus,& Myſis obſiſtent Maſſilienſes,Rhodij,Lacedæmonij, Athenienſes , cuncta Achaia, Theſſalia , Bœotia . Septimio & Celio teſtibus P. Seruilius & Q. Metellus , huius pudoris, integritatiſq; teſtes,repugnabunt . Aſiaticæ iuriſdictioni urbana iuriſdictio reſpondebit . annui temporis criminationem omnis ætas L.Flacci & perpetua uita defendet.& ſi prodeſſe L.Flacco iudices debet,ꝙ ſe Tribunum militum, ꝙ Quæſtorem, ꝙ Legatum imperatoribus clariſſimis, exercitibus ornatiſſimis , prouincijs grauiſſimis dignum ſuis maioribus præſtitit : proſit , quòd hic uobis uidentibus , in periculis communibus omnium ueſtrum ſua pericula

cum meis coniunxit: prosint honestissimorum municipiorum, coloniarumq; laudationes: prosit etiam senatus, populiq; R. præclara et uera laudatio. ò nox illa, quæ penè æternas huic urbi tenebras attulisti, cũ Galli ad bellum, Catilina ad urbem, coniurati ad ferrum, & flammam uocabantur; cum ego te Flacce, cœlum, noctemq; contestans, flens flentem obtestabar; cum tuæ fidei optimæ et spectatissimæ salutem urbis & ciuium commendabam. tu, tu Flacce Prætor communis exitij nuncios cepisti: tu inclusam in literis Reip. pestem deprehendisti: tu periculorum indicia, tu salutis auxilia ad me, & ad senatum attulisti. quæ tibi tum gratiæ sunt à me actæ? quæ ab senatu? quæ à bonis omnibus? quis tibi, quis C. Põtinio, fortissimo uiro, quenquam bonum putaret unquam nõ salutem, uerum honorem ullum denegaturũ? ò Nonæ illæ Decembres, quæ me Consule fuistis, quem ego diẽ uere natalem huius urbis, aut certe salutarẽ appellare possum. ò nox illa, quam iste est dies consecutus, fausta huic urbi; miserum me, metuo ne funesta nobis. qui tum animus L. Flacci? (nihil dicam enim de me) qui amor in patriam? quæ uirtus? quæ grauitas extitit? sed quid ea cõmemoro, quæ tum, cũ agebãtur, uno consensu omnium, una uoce populi R. uno orbis terræ testimonio in cœlum laudibus efferebantur? nunc uereor, ne non modo non prosint, uerum etiam aliquid obsint: etenim multo acriorem improborum interdum memoriam esse sentio, quàm bonorum. ego te, si quid grauius acciderit, ego te, inquã, Flacce perdidero. mea dextra illa, mea fides, mea promissa, cum te, si Remp. conseruaremus, omnium bonorum præsidio, quoad uiueres, nõ modo munitum, sed

etiam ornatum fore pollicebar. putaui, speraui, etiam si honos noster uobis uilior fuisset, salutem certe charã futuram. at L. Flaccũ quidem iudices, si, quod dij immortales omen auertãt, grauis iniuria afflixerit, nũquã tamẽ prospexisse uestræ saluti, cõsuluisse uobis, liberis, cõiugibus, fortunis uestris pœnitebit: semper ita sentiet, talẽ se animũ & generis dignitati, & pietati suæ, & patriæ debuisse: uos ne pœniteat tali ciui nõ pepercisse, per deos immortales iudices prouidete. quotus. n. quisque est, qui hanc in Rep. sectã sequatur? qui uobis, qui uestri similibus placere cupiat? qui optimi atque amplissimi cuiusq; hominis, atque ordinis auctoritatem magni putet? illam uiã sibi uident expeditiorem ad honores, & ad omnia, quæ cõcupiuerũt. sed cætera sint eorũ: sibi habeãt potentiã, sibi honores, sibi cæterorũ cõmodorũ summas facultates: liceat ijs, qui hæc salua esse uoluerũt, ipsis esse saluis: nolite iudices existimare eos, quibus integrũ est, qui nõ dũ ad honores accesserũt, non expectare huius exitũ iudicij. si L. Flacco tantus amor in bonos omnes, tantũ in Rep. studiũ calamitati fuerit, quem posthac tã amentem fore putatis, qui non illã uiam uitæ, quã ante præcipitẽ & lubricã esse ducebat, huic planæ & stabili præponendam esse arbitretur? ꝙ si talium ciuium uos iudices tædet, ostendite: mutabunt sententiam, qui potuerint: constituent, quid agant, quibus integrum est: nos, qui iam progressi sumus, hunc exitum nostræ temeritatis feremus. sin hoc animo quãplurimos esse uultis, declarabitis hoc iudicio, quid sentiatis. huic, huic misero puero, uestro ac liberorum uestrorum supplici iudices, hoc iudicio uiuendi præcepta dabitis. cui si patrem cõseruatis, qua=

lis ipse debeat esse ciuis, præscribetis: sin eripitis, ostendetis bonæ rationi, & constanti, & graui nullum à uobis fructum esse propositum: qui uos, quoniam est id ætatis, ut sensum iam percipere possit ex mœrore patrio, auxilium non dum patri ferre possit, orat ne suum luctum patris lacrymis, patris mœrorem suo fletu augeatis: qui etiam me intuetur, me uultu appellat, meam quodãmodo flens fidem implorat, ac repetit eam, quam ego patri suo quondã pro salute patriæ spoponderim dignitatem. miseremini familiæ iudices, miseremini fortissimi patris, miseremini filij: nomen clarissimũ, & fortissimũ, uel generis, uel uetustatis, uel hominis causa, Reip. reseruate.

PRO P. SYLLA. ORATIO XXV.

m Axime uellem iudices, ut P. Sylla et antea dignitatis suæ splendorẽ obtinere, & post calamitatem acceptam modestiæ fructum aliquẽ potuisset percipere. sed quoniam ita tulit casus infestus, ut amplissimo in honore cũ cõmuni ambitionis inuidia, tum singulari Antronij odio euerteretur; & in his pristinæ fortunæ reliquijs miseris, & afflictis, tamen haberet quosdam, quorũ animos ne supplicio quidem suo satiare posset: quãquã ex huius incõmodis magnã animo molestiã capio, tamen in cæteris malis facile patior oblatum mihi tempus, in quo boni uiri lenitatem meã, misericordiãq; notã omnibus quõdã, nũc quasi intermissam agnoscerent, improbi, ac perditi ciues edomiti, atq; uicti præcipitante Rep. uehementem me fuisse, atque fortem, cõseruata mitem, ac misericordem faterentur. & quoniam L. Torquatus meus familiaris ac necessarius iudices existimauit, si nostrã in accusatione sua necessitatem familiaritatẽq; uiolasset, aliquid se de auctoritate meæ defensionis posse detrahere, cũ huius periculi propulsatione cõiungã defensionem officij mei. quo quidem genere non uterer orationis iudices hoc tempore, si mea solum interesset: multis enim mihi locis et data facultas est, & sæpe dabitur de mea laude dicẽdi. sed ut ille iudices, quãtũ de mea auctoritate diripuisset, tantũ se de huius præsidijs diminuturũ sperauit: sic hoc ego sentio, si mei facti rationẽ uobis cõstantiãq; huius officij ac defensionis pro

bauero, causam quoque me P. Syllæ probaturum. ac primũ abs te illud L. Torquate quæro, cur me à cæteris clarissimis uiris, ac principibus ciuitatis in hoc officio, atq; in hoc defensionis iure secernas: quid.n. est, quãobrẽ abs te Q. Hortensij factum clarissimi uiri atq; ornatissimi ciuis non reprehendatur, reprehendatur meũ? nam si initum est consilium à P. Sylla inflãmandæ ciuitatis, huius extinguendi imperij, delendæ urbis, mihi maiorẽ hæc res dolorem, q̃ Q. Hortensio, mihi maius odium afferre debet? meum denique grauius esse iudiciũ, qui adiuuãdus in his causis, qui oppugnandus, qui defendendus, qui deserẽdus esse uideatur? ita, inquit: tu enim inuestigasti, tu patefecisti coniurationem: quod cum dicit, non attendit, eum, qui patefecerit, hoc curasse, ut id omnes uiderent, quod antea fuisset occultum. quare ista coniuratio si patefacta per me est, tam patet Hortensio, q̃ mihi. quem cũ uideas honore hoc, auctoritate, uirtute, consilio præditũ non dubitasse, quin innocentẽ P. Syllã defenderet: quæro, cur, qui aditus ad causam Hortẽsio patuerit, mihi interclusus esse debuerit? quæro illud etiam, si me, qui defendo, reprehendendũ putas esse, quid tandem existimes de his summis uiris & clarissimis ciuibus, quorum studio & dignitate celebrari hoc iudicium & ornari, causam defendi huius innocentis uides: nõ enim una est ratio defensionis ea, quæ posita est in oratione: omnes, qui adsunt, qui laborant, qui saluum uolunt, pro sua parte, atq; auctoritate defendunt. an uero in quibus subsellijs hæc ornamenta ac lumina Reip. uiderem, in his me apparere nollem, quorum ego opera illum in locum, atque in hanc celsissimam sedem dignitatis atque honoris

multis meis ac magnis laboribus & periculis ascẽdissem? atq; ut intelligas Torquate quem accuses; si te id offendit, ꝙ ego, qui hoc genere quæstionis defenderim neminẽ, non desim P. Syllæ; recordare de cæteris, quos adesse huic uides: intelliges, & de hoc, et de cæteris iudiciũ meũ & horũ par atque unũ fuisse. quis nostrũ adfuit Vargunteio? nemo: ne hic quidem Q. Hortẽsius, præsertim qui illum solus antea de ambitu defendisset: non. n. iam se ullo officio cum illo coniunctum arbitrabatur, cum ille tanto scelere commisso omnium officiorum societatẽ diremisset. quis nostrum Ser. Syllam, quis P. Lentulum, quis M. Leccam, quis Cornelium defendendum putauit? quis his horũ adfuit? nemo: quid ita? quia cæteris in caussis etiã nocenteis, uiri boni, si necessarij sunt, non defendendos esse non putant; in hoc crimine non solum leuitatis est culpa, uerum etiam quædam contagio sceleris, si defendas eũ, quem obstrictum esse patriæ suspicere. quid Antronio? non ne sodales, non collegæ sui, non ueteres amici, quorum ille copia quondam abundarat, non hi omnes, qui sunt in Rep. principes, defuerunt? immo etiã testimonio plerique læserunt? statuerant tantũ illud esse maleficium, quod nõ modo non occultari per se, sed etiã aperiri, illustrariq; deberet. quamobrem quid est quod mirere, si cum ijsdem me in hac causa uides adesse, cum quibus in cæteris intelligis abfuisse? nisi uero me unum uis ferum præter cæteros, me asperum, me inhumanum existimari, me singulari immanitate & crudelitate præditum. hanc mihi tu si propter res meas gestas imponis in omni uita mea personam Torquate, uehemẽter erras. me natura misericordẽ, patria seuerũ, crudelẽ nec

patria, nec natura esse uoluit. denique istá ipsam perso= nam uehementem & acrem, quam mihi tum tẽpus, & Resp. imposuit, iã uoluntas, & natura ipsa detraxit: illa enim ad breue tempus seueritatem postulauit, hæc in o= mni uita misericordiam lenitatẽq; desiderat. quare ni= hil est, quòd ex tanto comitatu uirorũ amplissimorũ me unũ abstrahas: simplex officium atque una est omnium bonorum causa: nihil erit, quod admirere posthac, si in ea parte, in qua hos animaduerteris, me uidebis: nulla est enim in Rep. causa mea propria: tempus agẽdi fuit ma gis mihi proprium, q̃ cæteris; doloris uero, & timoris, & periculi fuit illa causa cõmunis: neq; enim princeps tũc ad salutem esse potuissem, si esse alij comites noluissent: quare necesse est, quod mihi Consuli præcipuũ fuit præ ter alios, id iam priuato cum cæteris esse cõmune. neque ego hoc partiendæ inuidiæ, sed cõmunicandæ laudis cau sa loquor. oneris mei partem nemini impertio, gloriæ bo nis omnibus. in Antronium testimonium dixisti, inquit: Syllam defendis. hoc totũ eiusmodi est iudices, ut, si ego sim inconstans ac leuis, nec testimonio fidem tribui con= uenerit, nec defensioni auctoritatem: sin est in me ratio Reip. religio priuati officij, studium retinendæ uolunta tis bonorum, nihil minus accusator debet dicere, quàm à me defendi Syllam, testimonio læsum esse Antroniũ: ui= deor enim non solum studium ad defendendas causas, uerum opinionis aliquid & auctoritatis afferre: qua et moderate ego utar iudices, & omnino non uterer, si ille me non coegisset. Duæ cõiurationes abs te Torquate constituuntur: una, quæ Lepido, & Tullo Coss. patre tuo Consule designato facta esse dicitur: altera, quæ me

Consule.

Consule. harũ in utraq; Syllam dicis fuisse. patris tui, fortissimi uiri, atq; optimi Cõsulis, scis me cõsilijs nõ interfuisse: scis me, cum mihi summus tecum usus esset, tamen illorũ expertem temporum, & sermonũ fuisse: credo, ꝙ non dum penitus in Rep. uersabar, ꝙ non dum ad propositum mihi finem honoris perueneram, ꝙ mea me ambitio, & forensis labor ab omni illa cogitatione abstrahebat. quis ergo intererat uestris consilijs? omnes hi, quos uides huic adesse, & in primis Q. Hortensius: qui cum propter honorem, ac dignitatem, atq; animum eximium in Remp. tum propter summã familiaritatẽ, summumq; amorem in patrem tuum, tũ communibus, tum præcipuis patris tui periculis commouebatur. ergo istius coniurationis crimen defensum ab eo est, qui interfuit, qui cognouit, qui particeps & cõsilij uestri fuit, & timoris. cuius in hoc crimine propulsando cũ esset copiosissima atq; ornatissima oratio, tamẽ nõ minus inerat auctoritatis in ea, q̃ facultatis. illius igitur cõiurationis, quæ facta contra uos, delata ad uos, à uobis prolata esse dicitur, ego testis esse non potui: modo enim nihil comperi, sed uix ad aures meas istius suspicionis fama peruenit. qui uobiscũ in cõsilio fuerunt, qui uobiscum illa cognorũt, quibus ipsis periculũ tũ conflari putabatur, qui Antronio nõ adfuerũt, qui in illum testimonia grauia dixerunt, hũc defendũt, huic adsunt, in huius periculo declarãt, se non crimine cõiurationis, ne adessent cæteris, sed hominũ maleficio deterritos esse. mei Cõsulatus autẽ tẽpus, & crimen maxime coniurationis à me defendetur. atq; inter nos partitio nõ est fortuito iudices, nec temere facta: sed cũ uideremus eorũ criminum

nos patronos adhiberi, quorũ teſtes eſſe poſſemus, uterq; noſtrũ id ſibi ſuſcipiendũ putauit, de quo aliquid ſcire ipſe atq; exiſtimare potuiſſet. & quoniã de criminibus ſuperioris cõiuratiõis Hortẽſiũ diligẽter audiſtis, de hac cõiuratione, quæ me Conſule facta eſt, hoc primum attendite. Multa, cũ eſſem Conſul, de ſummis Reip. periculis audiui, multa quæſiui, multa cognoui: nullus unquã de Sylla nuncius ad me, nullũ indiciũ, nullæ literæ peruenerunt, nulla ſuſpicio. multum hæc uox fortaſſe deberet ualere eius hominis, qui Cõſul inſidias Reip. cõſilio inueſtigaſſet, ueritate aperuiſſet, magnitudine animi uindicaſſet, cũ ipſe nihil audiſſe de P. Sylla, nihil ſuſpicatũ eſſe diceret: ſed ego non dum utor hac uoce ad hunc defendendũ, ad purgandum me potius utor, ut mirari Torquatus deſinat, me, qui Antronio abfuerim, Syllam defendere: quæ enim Antronij fuit cauſa? quæ Syllæ eſt? ille ambitus iudiciũ tollere, ac diſturbare primũ conflato uoluit gladiatorum ac fugitiuorũ tumultu, deinde, id quod uidimus omnes, lapidatione, atq; concurſu: Sylla, ſi ſibi ſuus pudor ac dignitas nõ prodeſſet, nullum auxiliũ requiſiuit. ille damnatus ita ſe gerebat non ſolũ conſilijs & ſermonibus, uerum etiam aſpectu atq; uultu, ut inimicus eſſe ampliſſimis ordinibus, infeſtus bonis omnibus, hoſtis patriæ uideretur: hic ſe ita fractum illa calamitate atq; afflictum putauit, ut nihil ſibi ex priſtina dignitate ſupereſſe arbitraretur, niſi quod modeſtia retinuiſſet. hac uero in coniuratione quid tã coniunctum, quã ille cum Catilina, cum Lentulo? quæ tanta ſocietas ullis inter ſe rerũ optimarum, quanta ei cum illis ſceleris, libidinis, audaciæ? quod flagitium Len-

tulus non cum Antronio concepit? quod ſine eodẽ illo Catilina facinus admiſit? cũ interim Sylla cum eiſdem ipſis non modo noctem ſolitudinemq; nõ quæreret, ſed ne mediocri quidẽ ſermone & congreſſu coniungeretur. illum Allobroges maximarũ rerum uerißimi indices, illum multorũ literæ, ac nuncij coarguerunt: Syllã interea nemo inſimulauit, nemo nominauit. poſtremo, eiecto, ſiue emiſſo iam ex urbe Catilina, ille arma miſit, cornua, tubas, falces, ſigna, legiones; ille relictus intus, expectatus foris, Lentuli pœna compreſſus, conuertit ſe aliquando ad timorem, nunquam ad ſanitatem: hic contra ita quieuit, ut eo tempore omni Neapoli fuerit, ubi neq; homines fuiſſe putantur huius affines ſuſpicionis, & locus eſt ipſe non tam ad inflãmandos calamitoſorum animos, quã ad conſolandos accommodatus. propter hanc igitur tantam diſſimilitudinẽ hominum atque cauſarũ diſſimilem me in utroq; præbui. ueniebat.n. ad me, & ſæpe ueniebat Antronius multis cũ lacrymis ſupplex, ut ſe defenderẽ: & ſe meũ condiſcipulum in pueritia, familiarẽ in adoleſcentia, collegam in Quæſtura cõmemorabat fuiſſe: multa mea in ſe, non nulla etiam ſua in me proferebat officia. quibus ego rebus iudices ita flectebar animo atq; frangebar, ut etiã ex memoria, quas ipſe mihi fecerat inſidias, deponerem; ut iam immiſſum eſſe ab eo C. Corneliũ, qui me in ſedibus meis, in conſpectu uxoris meæ ac liberorũ meorum trucidaret, obliuiſcerer. quæ ſi de uno me cogitaſſet, qua mollitia ſum animi ac lenitate, nunquam mehercule illius lacrymis ac precibus reſtitiſſem: ſed cum mihi patriæ, cum ueſtrorum pericu-

lorum, cum huius urbis, cum illorum delubrorũ atque templorum, cum puerorum infantiũ, cum matronarum ac uirginum ueniebat in mẽtem, & cum illæ infestæ ac funestæ faces, uniuersumq; totius urbis incendium, cũ teli, cum cædes, cum ciuiũ cruor, cum ciuis patriæ uersari ante oculos, atque animum memoria refricare cœperat; tũ denique ei resistebã, neque solũ illi hosti ac parricidæ, sed his etiam propinquis illius Marcellis patri et filio, quorum alter apud me parentis grauitatem, alter filij suauitatẽ obtinebat: neq; me arbitrabar sine summo scelere posse, quod maleficiũ in alijs uindicassem, idẽ in illorum socio, cum scirẽ, defendere. atque idẽ neque P. Syllam supplicem ferre, neque eosdẽ Marcellos, neq; huius M. Messalæ hominis necessarij preces sustinere potui: neque .n. est causa aduersata naturæ; nec homo, nec res misericordiæ meæ repugnauit: nusquã nomen, nusquã uestigiũ fuerat, nullum crimẽ, nullum indiciũ. suscepi causam Torquate, suscepi, & feci libẽter, ut me, quem boni cõstantem semper, ut spero, existimassent, eũdem ne improbi quidem crudelem dicerẽt. Hic ait se ille iudices regnum meũ ferre non posse. quod tandem Torquate regnũ? Consulatus, credo mei, in quo ego imperaui nihil, sed cõtra patribus conscriptis, & bonis omnibus parui. quo in magistratu nõ institutũ est à me iudices regnum, sed nõ permissum. quem tum in tãto imperio, tanta potestate non dicis fuisse Regem, nũc priuatum regnare dicis? quo tandem nomine? ꝙ, in quos testimonia dixisti, inquit, damnati sunt; quem defendis, sperat se absolutum iri. hic tibi ego de testimonijs meis hoc respõdeo; si falsum dixerim, te in eos dixisse; sin ue

rum, non esse hoc regnare, cum uerũ iuratos dicas probare. de huius spe tantũ dico, nullas à me opes P. Syllã, nullam potentiam, nihil deniq; præter fidem defensionis expectare. nisi tu, inquit, causam recepisses, nunquã mihi restitisset, sed indicta causa profugisset. si iam hoc tibi concedã, Q. Hortensium, tanta grauitate hominẽ, si hos tales uiros non suo stare iudicio, sed meo; si hoc tibi dem, quod credi non potest, nisi ego huic adessem, hos adfuturos non fuisse: uter tãdem Rex est, is ne, cui innocẽtes homines non resistunt; an is, qui calamitosos nõ deserit? at hic etiã, id quod tibi necesse minime fuit, facetus esse uoluisti, cũ Tarquiniũ, & Numam, & me tertium peregrinũ Regem esse dixisti. mitto iã de Rege quærere: illud quæro, peregrinum cur me esse dixeris: nam si ita sum, non tam est admirandum Regem esse me, quia, ut tu uis, etiam peregrini Reges Romæ fuerũt, quã Cõsulem Romæ fuisse peregrinũ. hoc dico, inquit, te esse ex municipio. fateor, & addo etiam, ex eo municipio, unde iterũ iã salus huic urbi imperioq; missa est. sed scire ex te peruelim, quamobrem, qui ex municipijs ueniant, peregrini tibi esse uideantur: nemo. n. istuc M. illi Catoni seni, cũ plurimos haberet inimicos, nemo T. Corũcano, nemo Curioni, nemo huic ipsi nostro C. Mario, cũ ei multi inuiderent, obiecit unquã. equidẽ uehementer lætor, eũ esse me, in quem tu, cum cuperes, nullam cõtumeliam iacere potueris, quæ non ad maximã partem ciuiũ cõueniret. sed tamen te à me pro magnis causis nostræ necessitudinis monendum esse etiã atque etiam puto. non possunt omnes esse patritij; si uerum quæris, ne curant quidem: nec se æquales tui propter

istam causam abs te anteiri putant. at si tibi nos pere=
grini uidemur, quorũ iam & nomẽ, & honos inuetera
uit & huic urbi, & hominũ famæ, ac sermonibus: quã
tibi illos cõpetitores tuos peregrinos uideri necesse erit,
qui iã ex tota Italia delecti tecũ de honore, & de om=
ni dignitate cõtendũt? quorũ caue tu quenq; peregrinũ
appelles, ne peregrinorũ suffragijs obruare. qui si attule
rint neruos & industriã; mihi crede, excutient tibi istã
uerborũ iactationẽ, & te ex somno sæpe excitabũt, nec
patientur se abs te, nisi uirtute uincẽtur, honore supera
ri. ac si iudices cæteris patritijs me & uos peregrinos ui=
deri oporteret, à Torquato tamẽ hoc uitium sileretur:
est. n. ipse à materno genere municipalis, honestissimi ac
nobilissimi generis, sed tamen Asculani. aut igitur do=
ceat Picẽtes solos nõ esse peregrinos, aut gaudeat suo ge
neri me meũ non anteponere. quare neq; me peregrinũ
posthac dixeris, ne grauius refutere; neq; Regem, ne de
rideare. nisi forte regium tibi uidetur, ita uiuere, ut nõ
modo homini nemini, sed ne cupiditati quidẽ ulli ser=
uias; cõtẽnere omnes libidines; nõ auri, nõ argenti, non
cæterarũ rerũ indigere; in senatu sentire libere; populi
utilitati magis cõsulere, q̃ uolũtati; nemini cedere, mul=
tis obsistere. si hoc putas esse regiũ, me Regẽ cõfiteor esse.
sin te potẽtia mea, si dominatio, si deniq; aliquod dictũ
arrogans aut superbũ mouet: quin tu id potius profers,
q̃ uerbi inuidiã cõtumeliãq; maledicti? ego, tantis à me
beneficijs in Rep. positis, si nullũ aliud mihi præmiũ à se
natu populoq; R. nisi honestũ otium postularẽ, quis non
cõcederet? sibi haberent honores, sibi imperia, sibi prouin
cias, sibi triũphos, sibi alia præclaræ laudis insignia:

mihi liceret eius urbis, quam conseruassem, conspectu, tranquillo animo, & quieto frui. quid, si hoc nõ postulo; si ille labor meus pristinus, si solicitudo, si operæ, si uigiliæ deseruiunt amicis, præsto sunt omnibus; si neq; amici in foro requirunt studium meum, neque Resp. in curia; si me non modo rerũ gestarũ uacatio, sed neque honoris, neq; ætatis excusatio uendicat à labore; si uolũtas mea, si industria, si domus, si animus, si aures patent omnibus; si mihi ne ad ea quidem, quæ pro salute omniũ gessi, recordãda & cogitãda quidquã relinquitur temporis: tamẽ hoc regnũ appellabitur? cuius uicarius qui uelit esse, inueniri nemo potest; longe abest regni suspicio. si quæris, qui sint Romæ regnũ occupare conati; ut ne replices annalium memoriam, ex domesticis imaginibus inuenies. res.n. gestæ, credo, meæ me nimis extulerũt, ac mihi nescio quos spiritus attulerũt. quibus de rebus tam claris, tã immortalibus iudices hoc possum dicere, me, qui è summis eripuerim periculis urbẽ hanc, & uitam omnium ciuiũ, satis adeptum fore, si ex hoc tãto in omnes mortales beneficio nullum in me periculum redundabit: etenim in qua ciuitate res tantas gesserim, memini; & in qua urbe, intelligo. plenum forum est eorum hominum, quos ego à uestris ceruicibus depuli iudices, à meis nõ remoui. nisi uero paucos fuisse arbitramini, qui conari aut sperare possent se tantũ imperium posse delere. horũ ego faces eripere de manibus, & gladios extorquere potui, sicut feci: uoluntates uerò consceleratas ac nefarias nec sanare potui, nec tollere. quare non sum nescius, quanto periculo uiuam in tanta multitudine improborum, cum mihi uni cum

omnibus improbis æternũ uideam bellum esse susceptũ. ꝙ si illis meis præsidijs forte inuides; & si ea tibi regia uidentur, ꝙ omnes boni omniũ generũ atque ordinum suam salutem cũ mea coniungunt: consolare te, ꝙ omnium mentes improborum mihi uni maxime sunt infensæ,& aduersæ. qui me nõ solũ iccirco oderunt, ꝙ eorũ conatus impios, & furorem cõsceleratum repressi; sed eo etiã magis, ꝙ nihil iam se simile me uiuo conari posse arbitrãtur. at uero quid ego miror, si quid ab improbis de me improbe dicitur, cũ L. Torquatus, primum ipse his fundamẽtis adolescentiæ iactis, ea spe proposita amplissimæ dignitatis, deinde L. Torquati fortissimi Cõsulis, constantissimi senatoris, semper optimi ciuis filius, interdum efferatur immoderatione uerborũ? qui cum suppressa uoce de scelere P. Lẽtuli, de audacia cõiuratorum omnium dixisset, tantũ modo ut uos, qui ea probatis, exaudire possetis; de supplicio P. Lentuli, de carcere magna & queribũda uoce dicebat. in quo primũ illud erat absurdum, ꝙ cum ea, quæ leuiter dixerat, uobis probare uolebat, eos autem, qui circũ iudicium stabant, audire nolebat; non intelligebat, ea, quæ clare diceret, ita illos audituros, quibus se uẽditabat, ut uos quoq; audiretis, qui id non probabatis. deinde alterum iã oratoris uitiũ, nõ uidere quid quæque causa postulet: nihil est enim tam alienum ab eo, qui alterum coniurationis accuset, quã uideri coniuratorum pœnam mortemq; lugere. quod cum is Tribunus pl. facit, qui unus uidetur ex illis ad lugendos coniuratos relictus: nec mirum est. difficile est enim tacere, cum doleas: te, si quid eiusmodi facis, non modo talem adolescentem, sed in ea

causa, in qua te uindicem cõiurationis uelis esse, uehementer miror: sed reprehendo tamen illud maxime, ꝙ isto ingenio, & prudentia præditus causam Reip. nõ tenes, qui arbitrere plebi R. res eas nõ probari, quas me Cõsule omnes boni pro salute cõmuni gesserũt. ecquem tu horũ, qui adsunt, quibus te cõtra ipsorũ uolũtatẽ uenditabas, aut tã sceleratũ statuis fuisse, ut hæc omnia perire uoluerit; aut tã miserũ, ut & se perire cuperet, & nihil haberet, quod saluũ esse uellet? an uero clarissimũ uirũ generis uestri ac nominis nemo reprehẽdit, qui filiũ suum uita priuauit, ut in cæteris firmaret imperiũ: tu Remp. reprehendis, quæ domesticos hostes, ne ab ijs ipsa necaretur, necauit? itaq; attende iam Torquate, ꝙ ego non defugiam auctoritatem Consulatus mei. maxima uoce, ut omnes exaudire possint, dico, semperq; dicã. adestote omnes animis, qui adestis corporibus, quorum ego frequentia magnopere lætor: erigite mentes auresq; ue stras, & me de inuidiosis rebus, ut ille putat, dicẽtẽ attẽdite. ego Cõsul, cũ exercitus perditorũ ciuiũ clandestino scelere conflatus crudelissimũ, & luctuosissimũ exitiũ patriæ cõparasset; cũ ad occasum interitumq; Reip. Catilina in castris, in his autẽ tẽplis atque tectis dux Lentulus esset constitutus: meis consilijs, meis laboribus, mei capitis periculis, sine tumultu, sine delectu, sine armis, sine exercitu, quinq; hominibus cõprehensis atq; cõfossis, incensione urbem, internicione ciues, uastitate Italiã, interitu Remp. liberaui. ego uitam omnium ciuium, statũ orbis terræ, urbem hanc denique, sedem omnium nostrum, arcem Regum ac nationum exterarũ, lumen gẽtium, domicilium imperij, quinq; hominum amentium

ac perditorum pœna redemi. an me existimasti hæc iniuratũ in iudicio non esse dicturũ, quæ iuratus in maxima concione dixissem? atq; etiam illud addam, ne qui forte incipiat improbus subito te amare Torquate, & aliquid sperare de te; atq;, ut idem omnes exaudiãt, clarissima uoce dicã. harũ omnium rerum, quas ego in Cõsulatu pro salute cõmuni suscepi, & gessi, L. ille Torquatus, cum esset meus contubernalis in Consulatu, cũ signifer esset iuuẽtutis, atq; in Prætura fuisset, auctor, adiutor, particeps extitit. cum princeps, cum auctor, cũ signifer esset iuuentutis; parens eius, homo amãtissimus patriæ, maximi animi, summi consilij, singularis cõstantiæ, cum esset æger, tamen omnibus rebus illis interfuit, nunquã est à me digressus, studio, consilio, auctoritate unus adiuuit plurimum, cũ infirmitatem corporis animi uirtute superaret. uides'ne, ut eripiam te ex improborũ subita gratia, & reconciliẽ bonis omnibus? qui te & diligũt, & retinẽt, retinebuntq; semper, nec, si à me forte descieris, iccirco te à se, & à Rep. & à tua dignitate deficere patientur. Sed iam redeo ad causam: atq; hoc uos iudices testor: mihi de memet ipso tã multa dicendi necessitas quædam imposita est ab illo: nã si Torquatus Syllam solum accusasset, ego quoq; hoc tempore nihil aliud agerem, nisi eũ, qui accusatus esset, defenderẽ: sed cũ ille tota illa oratione in me esset inuectus, et cum initio, ut dixi, defensionẽ meam auctoritate spoliare uoluisset, etiam si dolor meus respõdere non cogeret, tamen ipsa causa hãc à me orationẽ flagitasset. Allobrogibus nominatũ Syllam esse dicis. quis negat Syllæ indicium? at uide, quemadmodum nominatus sit.

L.Cassiium dixerunt cõmemorasse, cum cæteris Antronium secum facere. quæro, num Syllam dixerit Cassius: nunquam. sese aiunt quæsisse de Cassio, quid Sylla sentiret. uidete diligentiam Gallorum, qui uitam hominũ naturamq; nõ nossent, ac tantum audissent, eos, pari calamitate qui fuerãt, esse in eadem uoluntate. quid tũ? Cassius si respondisset idem sentire, & secũ facere Syllam, tamen mihi nõ uideretur in hunc id criminosum esse debere. quid ita? quia qui barbaros homines ad bellũ impelleret, non debebat minuere illorũ suspicionẽ, et purgare eos, de quibus illi aliquid suspicarentur. non respondit tamẽ unà facere Syllam: etenim esset absurdũ, cum cæteros sua sponte nominasset, mentionẽ Syllæ facere nullã, nisi admonitum, & interrogatum. nisi forte uerisimile est, P. Syllæ nomen in memoria Cassio non fuisse. si nobilitas hominis, si afflicta fortuna, si reliquiæ pristinæ dignitatis nõ tam illustres fuissent, tamen Antronij cõmemoratio memoriam Syllæ retulisset: etiam, ut arbitror, cum auctoritates principum coniurationis ad incitãdos animos Allobrogum colligeret Cassius, & cum sciret exteras nationes maxime nobilitate moueri, nõ prius Antronium, quã Syllam, nominasset. iam uero illud probari minime potest, Gallos Antronio nominato putasse propter calamitatis similitudinem sibi aliquid de Sylla esse quærẽdũ, Cassio, si hic esset in eodem scelere, ne cũ appellasset quidẽ Antroniũ, huius in mentem uenire potuisse. sed tamẽ quid respondit de Sylla Cassius? se nescire certũ. nõ purgat, inquit. dixi antea: ne si argueret quidem tum denique, cum esset interrogatus, id mihi criminosum uideretur. sed ego in iudicijs,

& quæstionibus nõ hoc quærendũ arbitror, num purgetur aliquis, sed nũ arguatur: etenim cũ negat se scire Cassius, utrum subleuat Syllam, an satis probat se nescire? subleuat apud Gallos: quid ita? ne indicent? quid? si periculũ esse putasset, ne ulli unquã indicarent, de se ipso confessus esset? nesciuit. credo iudices celatum esse Cassiũ de Sylla uno: nã de cæteris certe sciebat, & ea domi eius pleraq; cõflata esse constabat. qui negare noluit esse in eo numero Syllam, quo plus spei Gallis daret, dicere autẽ falsum non ausus est, nescire dixit. atqui hoc perspicuũ est, cũ is, qui de omnibus scierit, de Sylla se scire negarit, eãdẽ uim esse negationis huius, quã si extra coniurationem hunc esse se scire dixisset: nã cuius scientiam de omnibus constat fuisse, eius ignoratio de aliquo purgatio debet uideri. sed iam nõ quæro, purget ne Cassius Syllam: illud mihi tantũ satis est, contra Syllam nihil esse in indicio. Exclusus hac criminatione Torquatus, rursus in me irruit, me accusat: ait me aliter, ac dictũ est, in tabulas publicas retulisse. ò dij immortales (uobis. n. tribuã, quæ uestra sunt: nec uero possum meo tãtum ingenio dare, ut tot res, tantas, tã uarias, tam repẽtinas in illa turbulentissima tempestate Reip. mea sponte dispexerim) uos profecto animum meum tũ conseruandæ patriæ cupiditate incendistis: uos me ab omnibus cæteris cogitationibus ad unã salutem Reip. contulistis: uos deniq; in tãtis tenebris erroris & inscientiæ clarissimum lumen prætulistis mẽti meæ. uidi ego hoc iudices; nisi, recenti memoria senatus, auctoritatẽ huius indicij monimentis publicis testatus essem, fore ut aliquãdo nõ Torquatus, neq; Torquati quispiã similis, (nã id me mul

tum fefellit)ſed ut aliquis patrimonio naufragus, ini=
micus otij,bonorũ hoſtis,aliter indicata hæc eſſe diceret,
quo facilius uento aliquo in optimũ quẽq; excitato,poſ
ſet in malis Reip.portum ſuorum malorum aliquẽ inue
nire:itaque introductis in ſenatũ indicibus, conſtitui ſe
natores,qui omnia indicum dicta,interrogata,reſponſa
perſcriberẽt : at quos uiros? nõ ſolũ ſumma uirtute,&
fide,cuius generis in ſenatu facultas maxima, ſed etiã
quos ſciebã memoria,ſcientia,cõſuetudine & celeritate
ſcribendi facillime,quæ dicerẽtur,perſequi poſſe; C.Co=
ſconiũ,qui tunc erat Prætor;M.Meſſalã, qui tũ Prætu=
ram petebat; P.Nigidium,App.Claudium.credo eſſe ne
minem,qui his omnibus aut uere referendis, aut etiam
ſcribendis putet ingeniũ defuiſſe.quid deinde?quid fe=
ci? cum ſcirem ita indicium in tabulas publicas relatũ,
ut illæ tabulæ priuata tamen cuſtodia more maiorum
continerẽtur:nõ occultaui,nõ continui domi, ſed deſcri
bi ab omnibus ſtatim librarijs,diuidi paſſim, & peruul
gari,atq; edi populo R.imperaui:diuiſi toti Italiæ,diuiſi
in omnes prouincias:eius indicij,è quo ſalus oblata eſſet
omnibus,expertem eſſe neminem uolui. itaq; dico locũ
in orbe terrarum eſſe nullum,quo in loco populi R. no
men ſit,quin eodẽ perſcriptũ hoc indicium peruenerit.
in quo ego tã ſubito,& exiguo, et turbido tẽpore mul=
ta diuinitus,ita ut dixi,nõ mea ſponte prouidi: primũ,
ne qui poſſet tantum aut de Reip. aut de alicuius peri=
culo meminiſſe, quãtũ uellet:deinde, ne cui liceret unq̃
reprehendere illud indicium,aut temere creditũ crimi=
nari:poſtremo,ne quid iam à me, ne quid ex meis com
mẽtarijs quæreretur; ne aut obliuio mea,aut memoria

uideretur nimia: ne deniq; aut negligẽtiæ turpis, aut diligentia crudelis putaretur. sed tamen abs te Torquate quæro, cũ indicatus tuus inimicus esset, & esset eius rei frequens senatus & recens memoria testis; tibi meo familiari, & contubernali prius etiã edituri fuerint indicium scribæ mei, si uoluisses, q̃ in codicem retulissent: cũ uideres aliter fieri, cur tacuisti? passus es? non mecũ aut, cũ familiari meo questus es? aut, quoniam tam facile inueheris in amicos, iracundius aut uehementius expostulasti? tu, cum tua uox nũquam sit audita; cum indicio lecto, descripto, diuulgato, quieueris, tacueris: repente tantam rem enunciare audeas, & in eum locum te deducas, ut ante, q̃ me commutati indicij coargueris, te summæ negligentiæ tuo iudicio conuictũ esse fateare? mihi cuiusquã salus tanti fuisset, ut meã negligerẽ? per me ego ueritatem patefactam contaminarẽ aliquo mendacio? quenq̃ deniq; ego iuuarem, à quo & crudeles insidias in Rẽp. factas, & in me potissimũ Consulem putarem? q̃ si iam essem oblitus seueritatis, & constantiæ meæ, tam'ne amens eram, ut, cum literæ posteritatis causa repertæ sint, quæ subsidio obliuioni esse possent, ego recẽtẽ putarem memoriã cuncti senatus cõmẽtario meo posse superari? fero ego te Torquate iandudum, fero, & nõ nunquã animũ incitatũ ad ulciscendam orationẽ tuã reuoco ipse, & reflecto: permitto aliquid iracundiæ tuæ, do adolescẽtiæ, cedo amicitiæ, tribuo parenti: sed nisi aliquẽ modum uitæ constitueris, coges oblitũ me nostræ amicitiæ habere rationẽ meæ dignitatis. nemo unquam me tenuissima suspicione perstrinxit, quẽ non præuerterim. sed mihi hoc credas uelim: nõ ijs libẽ=

tissime soleo respõdere, quos mihi uideor facillime posse superare. tu, quoniam minime ignoras consuetudinẽ dicendi meã, noli hac noua lenitate abuti mea: noli aculeos orationis meæ, qui recõditi sunt, excussos arbitrari: noli id putare omnino à me esse omissum, si quid est tibi remissum, atq; cõcessum. cum illæ ualent apud me excusationes iniuriæ tuæ, iratus animus tuus, ætas, amicitia nostra: tũ non dũ statuo te uiriũ satis habere, ut ego tecum luctari, & cõgredi debeam. ꝙ si esses usu atque ætate robustior, essem idẽ qui soleo cum sum lacessitus: nũc tecũ sic agã, tulisse ut potius iniuriã, q̃ retulisse gratiã uidear. neq; uero, quid mihi irascare, intelligere possum: si, quòd eum defendo, quem tu accusas; cur tibi quoque ipse non succenseo, qui accuses eũ, quem ego defendo? inimicũ, inquis, accuso meũ: & amicum ego defendo meum. nõ debes tamen quenq̃ in coniurationis quæstione defendere: immo nemo magis eũ, de quo nihil est suspicatus, q̃ is, qui de alijs multa cogitauit. cur dixisti testimonium in alios? quia coactus. cur damnati sunt? quia creditũ est. regnũ est dicere in quẽ uelis, ac defendere quẽ uelis: immo seruitus est, non dicere in quẽ uelis, ac defendere quem uelis. ac si cõsiderare cœperis, utrũ magis mihi hoc necesse fuerit facere, an tibi; intelliges, honestius te inimicitiarũ modũ statuere potuisse, q̃ me humanitatis. an uero cũ honos agebatur amplissimus familiæ uestræ, hoc est Cõsulatus parẽtis tui, sapientissimus uir familiarissimis suis nõ succẽsuit pater tuus, cũ Syllã & defenderẽt & laudarẽt? intelligebat hãc nobis à maioribus esse traditam disciplinam, ut nullius amicitia ad propulsanda pericula impediremur. & erat

huic iudicio longe dissimilis illa contentio. tum afflicto P. Sylla Consulatus uobis pariebatur, sicuti partus est: honoris erat certamen: ereptum repetere uos clamitabatis, ut uicti in cãpo, in foro uinceretis: tũ qui cõtra uos pro huius salute pugnabãt, amicissimi uestri, quibus nõ irascebamini, Consulatum uobis eripiebant, honori uestro repugnabãt, & tamẽ id inuiolata uestra amicitia, integro officio, ueteri exẽplo atq; instituto optimi cuiusque faciebãt. ego uero quibus ornamẽtis aduersor tuis? aut cui dignitati uestræ repugno? quid est, quod iam ab hoc expetas? honor ad patrem, insignia honoris ad te delata sunt. tu ornatus erũnis uenis ad eum lacerandum, quẽ interemisti: ego iacẽtem & spoliatũ defendo, & protego. atq; hic tu & reprehendis me, quia defendam, & irasceris: ego autẽ non modo tibi non irascor, sed ne reprehẽdo quidẽ factum tuum: te. n. existimo tibi statuisse, quid faciẽdũ putares, & satis idoneum officij iudicẽ posuisse. At accusat C. Cornelij filius, idemq; ualere debet, ac si pater indicaret. ò patrem Cornelium sapientẽ, qui, quod præmij solet esse in indicio, reliquerit; quod turpitudinis in cõfessione, id per accusationẽ filij susceperit. sed quid est tandẽ, quod indicat per istũ puerum Cornelius? si est causa mihi ignota, cũ Hortẽsio cõmunicata, respõdeat Hortẽsius. sin ut ais illũ comitatum Antro*nij & Catilinæ, cũ in campo cõsularibus comitijs, quæ à me habita sunt, cædem facere uoluerunt: Antronium tum in cãpo uidimus: ecquid dixi uidisse nos? ego uidi: uos. n. tum iudices nihil laborabatis, neque suspicabamini: ego tectus præsidio firmo amicorum, Catilinæ tum & Antronij copias & conatum repressi. num quis est

igitur

igitur, qui tum dicat in campum aspirasse Syllam? atqui si tum se cum Catilina societate sceleris coiunxerat, cur ab eo discedebat? cur cum Antronio non erat? cur in pari causa non paria signa reperiuntur criminis? sed quoniam Cornelius ipse etiam nunc de indicando dubitat, ut dicitis, informat ad hoc adumbratum indicium filium: quid tandem de illa nocte, cum inter falcarios ad M. Leccam nocte ea, quæ consecuta est posterum dië Nonarũ Nou. me Consule Catilinæ denunciatione cõuenit? quæ nox omniũ temporum coniurationis acerrima fuit, atque acerbissima. tũ Catilinæ dies exeundi, tum cæteris manendi cõditio, tum descriptio totam per urbem cædis atque incendiorũ constituta est: tunc tuus pater Corneli, id quod tandem aliquando confitetur, illam sibi officiosam prouinciam depoposcit, ut, cum prima luce Consulem salutatum ueniret, intromissus meo more, & iure amicitiæ, me in meo lectulo trucidaret. hoc tempore, cũ arderet acerrime coniuratio, cum Catilina egrederetur ad exercitũ, Lentulus in urbe relinqueretur, Cassius incẽdijs, Cethegus cædi præponeretur, Antronio, ut occuparet Hetruriam, præscriberetur, cum omnia ordinarẽtur, instituerentur, pararentur, ubi fuit Sylla Corneli? num Romæ? immo longe abfuit. num in ijs legionibus, quò se Catilina referebat? multo etiã longius. num in agro Camerti, Piceno, Gallico, quas oras maxime quasi morbus quidam illius furoris peruaserat? nihil uero minus: fuit enim, ut iam ante dixi, Neapoli: fuit in ea parte Italiæ, quæ maxime ea suspicione caruit. quid ergo indicat, aut quid affert aut ipse Cornelius, aut uos, qui ab eo hæc mãdata defertis? gladiatores emptos esse Fausti simulatio=

ne ad cædem ac tumultum. ita prorſus: interpoſiti ſunt gladiatores, quos teſtamẽto patris uidemus deberi. Arrepta eſt familia, quæ ſi eſſet prætermiſſa, poſſet alia familia Fauſti munus præbere. utinã quidẽ hæc ipſa non modo iniquorum inuidiæ, ſed & æquorũ expectationi ſatisfacere poſſet. Properatũ uehementer, cum longe tempus muneris abeſſet. quaſi uero tẽpus dandi muneris nõ ualde appropinquaret. Nec opinante Fauſto, cũ is neque ſciret, neq; uellet, familia eſt cõparata. at literæ ſunt Fauſti, per quas ille precibus à P. Sylla petit, ut emat gladiatores, & ut hos ipſos emat: neque ſolũ ad Syllam miſſæ, ſed ad L. Cæſarem, Q. Pompeium, C. Memmium, quorum de ſententia tota res geſta eſt. At præfuit familiæ Cornelius. iam ſi in comparanda familia ſuſpicio eſt nulla; ꝙ præfuit, nihil ad rem pertinet. ſed tamen munere ſeruili obtulit ſe ad ferramẽta proſpicienda, præfuit uero nunquã: eaq; res per bellum Fauſti libertum omni tempore adminiſtrata eſt. At. n. Cincius eſt ab hoc in ulteriorem Hiſpaniam miſſus, ut eam prouinciam perturbaret. primum, Cincius iudices L. Iulio C. Figulo Coss. profectus eſt aliquanto ante furorem Catilinæ, & ante ſuſpicionem huius coniurationis: deinde, eſt profectus non tum primum, ſed cum in iiſdem locis aliquãto ante eadem de cauſa aliquot annos fuiſſet: ac profectus eſt non modo ob cauſam, ſed etiã neceſſariam cauſam, magna ratione cum Mauritaniæ Rege contracta. tum autem, illo profecto, Sylla procurante eius rem, & gerẽte, plurimis & pulcherrimis P. Cincij prædijs uenditis, æs alienũ eiuſdem diſſolutum eſt: ut quæ cauſa cæteros ad facinus impulit, cupiditas retinendæ poſſeſſionis, ea Cin-

cio non fuerit prædijs diminutis. iam uero illud q̃ incredibile, q̃ absurdum; qui Romæ cædem facere, qui hanc urbem inflãmare uellet, eum familiarissimum suum dimittere ab se & mãdare in ultimas terras? utrum, quo facilius Romæ ea, quæ conabatur, efficeret, si in Hispania turbatũ esset? at hæc ipsa per se sine ulla cõiunctione agebantur. an in tantis rebus, tam nouis cõsilijs, tam periculosis, tam turbulentis hominẽ amantissimum sui, familiarissimum, coniunctissimũ officijs, usu, cõsuetudine, dimittendum esse arbitraretur? uerisimile nõ est, ut, quẽ in secundis rebus, quem in otio secũ semper habuisset, hunc in aduersis, & in eo tumultu, quem ipse cõparabat, ab se dimitteret. ipse autẽ Cincius (nõ enim mihi deserenda est causa amici ueteris atque hospitis) is homo est, aut ea familia ac disciplina, ut hoc credi possit, eum bellum Reip. facere uoluisse: ut cuius pater, cũ cæteri deficerent finitimi ac uicini, singulari extiterit in Remp. nostram officio, & fide, is sibi nefarium bellum contra patriã suscipiendum putaret. cuius æs alienũ uidemus iudices nõ libidine, sed negotij gerendi studio esse contractum: qui ita Romæ debuit, ut in prouincijs, et in regnis maximæ ei pecuniæ deberentur: quas cum peteret, nõ cõmisit, ut sui procuratores quidquã oneris absente se sustinerent: uenire omnes suas possessiones, & patrimonio se ornatissimo spoliari maluit, q̃ ullam moram cuiquam fieri creditorũ suorum. à quo quidẽ genere iudices ego nunquã timui, cũ in illa Reip. tempestate uersarer. illud erat genus hominũ horribile & pertimescendum, qui tãto amore suas possessiones amplexi tenebãt, ut ab ijs membra diuelli citius ac distrahi posse diceres.

Cincius nunquã ſibi cognationẽ cum prædijs eſſe exiſti=
mauit ſuis:itaq; ſe non modo ex ſuſpicione tãti ſceleris,
uerum etiã ex omni hominũ ſermone nõ armis,ſed pa=
trimonio ſuo uendicauit. Iam uero,quod ſubijcit, Põ
peianos eſſe à Sylla impulſos,ut ad iſtã coniurationẽ, et
ad hoc nefariũ facinus accederẽt,id cuiuſmodi ſit,intel=
ligere nõ poſſum.an tibi Pompeiani cõiuraſſe uidentur?
quis hoc unquã dixit?aut quæ fuit iſtius rei uel minima
ſuſpicio?diſiunxit,inquit,eos à colonis,ut hoc diſſidio ac
diſſenſione facta oppidũ in ſua poteſtate poſſet,& Pom
peianos habere. primum,omnis Pompeianorum colono=
rumq; diſſenſio delata ad patronos eſt,cum iam inuete=
raſſet,ac multos annos eſſet exagitata:deinde, ita à pa=
tronis res cognita eſt,ut nulla in re à cæterorum ſenten
tijs Sylla diſſenſerit: poſtremo,coloni ipſi ſic intelligunt,
nõ Pompeianos à Sylla magis,q̃ ſeſe eſſe defenſos. atque
hoc iudices ex hac frequẽtia colonorum, honeſtiſſimorũ
hominum,intelligere poteſtis:qui adſunt,laborant,hunc
patronũ,defenſorem,cuſtodem illius coloniæ, ſi in omni
fortuna, atque omni honore incolumẽ habere nõ potue
runt,in hoc tamen caſu,quo afflictus iacet,per uos tuta
ri conſeruareq; cupiunt. adſunt pari ſtudio Pompeiani,
qui ab illis etiam in crimen uocantur: qui ita de ambi=
tione,& de ſuffragijs ſuis cum colonis diſſenſerunt , ut
idem de cõmuni ſalute ſentirẽt.ac ne hæc quidem P.Syl
læ mihi uidetur ſilentio prætereunda eſſe uirtus,ꝙ,cum
ab hoc illa colonia deducta ſit, & cum cõmoda colono=
rum à fortunis Pompeianorum populi R. fortuna diui=
ſerit,ita charus utriſq; eſt,atque iucũdus , ut nõ alteros
dimouiſſe,ſed utroſq; conſtituiſſe uideatur.at enim &

gladiatores & omnis iſta uis rogationis Cæciliæ cauſa cō
parabantur : atque hoc in loco in L. Cæcilium, pruden=
tiſſimum, atque ornatiſſimū uirū, uehementer inuectus
eſt : cuius ego de uirtute & cōſtantia iudices tantū di=
co, talē hunc in iſta rogatione, quā promulgauit non de
tollenda, ſed de leuanda calamitate fratris ſui, fuiſſe, ut
cōſultum eſſe uoluerit fratri, tamen cum Rep. pugnare
noluerit ; promulgarit impulſus amore fraterno, deſtite
rit fratris auctoritate deductus. atque in ea re per L. Cæ
cilium Sylla accuſatur, in qua re eſt uterque laudādus.
Primum Cæcilius, qui id promulgarit, in quo res iudica=
* tas uidebatur uoluiſſe reſcindere, ut ſtatueretur : Sylla
recte reprehendit : ſtatus enim Reip. maxime iudicatis
rebus cōtinetur: neque ego tantū fraterno amori dandū
arbitror, ut quiſquā de ſalute ſuorum cōſulat, cōmunē
relinquat. nihil de iudicio ferebat: ſed pœnam ambitus
eam ferebat, quæ fuerat nuper ſuperioribus legibus con
ſtituta : itaque hac rogatione nō iudicū ſententiam, ſed
legis uitium corrigebat. nemo iudicium reprehēdit, cum
de pœna queritur, ſed legem: damnatio enim eſt iudicū,
quæ manebat ; pœna legis, quæ leuabatur . noli igitur
animos eorum ordinum, qui præſunt iudicijs ſumma cū
grauitate, & dignitate, alienare à cauſa. nemo labefa=
ctare iudicium eſt conatus: nihil eſt eiuſmodi promulga
tum : ſemper Cæcilius in calamitate fratris ſui iudicum
poteſtatem perpetuandam, legis acerbitatem mitigan=
dam putauit. ſed quid ego de hoc plura diſputem? dice=
rem fortaſſe, & facile, & libenter dicerem: ſi paulo etiā
longius, q̄ finis quotidiani officij poſtulat, pietas & fra=
ternus amor L. Cæcilium protuliſſet, implorarem ſenſus

uestros,uniuscuiusque indulgentiam in suos testarer,peterem errato ueniam L.Cæcilij ex intimis uestris cogitationibus,atque ex humanitate cõmuni.lex dies fuit proposita paucos, ferri cœpta nũquã: posita est in senatu, populũ R.latuit: cum in Capitolium nos senatũ conuocassemus, nihil est actum prius: & id mandato Syllæ Q. Metellus Prætor se loqui dixit, Syllam illam rogationem de se nolle ferri.ex illo tempore L.Cæcilius multa de Rep.egit: agrariæ legi, quæ tota à me reprehensa & abiecta est,intercessorem fore professus est: improbis largitionibus restitit:senatus auctoritatem nunquã impediuit:ita se gessit in Tribunatu,ut onere deposito domestici officij,nihil postea nisi de Reip.cõmodis cogitarit. atque in ipsa rogatione,ne per uim quid ageretur,quis tamen uestrum Syllam aut Cæcilium uerebatur?non'ne omnis seditionis timor, atq; opinio ex Antronij improbitate pendebat? eius uoces, eius minæ ferebantur: eius aspectus,concursatio,stipatio,greges hominum perditorum metum nobis seditionesq; afferebãt: itaque P.Sylla,hoc importunissimo tũ honoris, tum etiã calamitatis socio,atq; comite, & secũdas fortunas amittere coactus est,& in aduersis sine ullo remedio, atque alleuamento permanere. Hic tu epistolã meã sæpe recitas,quã ego ad Cn. Põpeiũ de meis rebus gestis, & de summa Reip. misi: & ex ea crimen aliquod in P.Syllam quæris: & si fauorẽ incredibilem biennio ante conceptũ erupisse in meo Consulatu scripsi,me hoc demõstrasse dicit,Syllã in illa fuisse superiore cõiuratione.scilicet is sum,qui existimẽ Cn.Pisonem,& Catilinã,& Vargunteium, & Antroniũ nihil scelerate, nihil audacter ipsos per sese sine

P. Sylla facere potuisse. de quo etiã si quis dubitasset an tea, nũ id, quod tu arguis, cogitasset, interfecto patre tuo Cõsule descẽdere Calendis Ian. cum lictoribus? sustulisti hanc suspicionẽ, cũ dixisti hũc, ut Catilinã Cõsulem effi= ceret, contra patrẽ tuũ operas & manũ cõparasse. quod si tibi ego cõfiteor, tu mihi cõcedas necesse est, hũc, cũ Ca tilinæ suffragaretur, nihil de suo Consulatu, quẽ iudicio amiserat, per uim recuperãdo cogitauisse: neq;.n. istorũ facinorũ tantorum, tam atrociũ crimen iudices P. Syllæ persona suscipit. iam enim faciã, criminibus omnibus fe rè dissolutis, cõtra atq; in cæteris causis fieri solet, ut nũc denique de uita hominis, ac de moribus dicã: etenim de principio studuit animus occurrere magnitudini crimĩ nis, satisfacere expectationi hominũ, de me aliquid, & de ipso, qui accusatus est, dicere: nũc iã reuocãdi estis eò, quò uos ipsa causa etiã tacente me cogit, animis. O= mnibus in rebus iudices, quæ grauiores maioresq; sunt, quid quisq; uoluerit, cogitarit, admiserit, nõ ex crimine, sed ex moribus eius, qui arguitur, est põderãdũ: neq;.n. potest quisquã nostrũ subito fingi, neque cuiusquã repẽ te uita mutari, aut natura cõuerti. circũspicite paulisper mẽtibus uestris, ut alia omittamus, hosce ipsos homines, qui huic affines sceleri fuerũt. Catilina cõtra Remp. cõ= iurauit. cuius aures unquã hoc respuerũt, conatũ esse ho minẽ usq; à pueritia non solũ intemperãtia, & scelere, sed etiã cõsuetudine, & studio in omni flagitio, stupro, cæde uersatũ? quis eũ contra patriã pugnantem perisse miratur, quem semper omnes ad ciuile latrociniũ natũ putauerunt? quis Lentuli societates cum indicibus? quis insaniam libidinum? quis peruersam, atque impiam

religionem recordatur, qui illum aut nefarie, aut ſtulte cogitaſſe miretur? quis de C. Cethego, atque eius in Hiſpaniã profectione, ac de uulnere Q. Metelli Pij cogitat, cui nõ ad illius pœnam carcer ædificatus eſſe uideatur? omitto cæteros, ne ſit infinitum: tantũ à uobis peto, ut taciti de omnibus, quos coniuraſſe cognitum eſt, cogitetis: intelligetis unũquenque illorũ prius à ſua uita, q̃ noſtra ſuſpicione eſſe damnatũ. ipſum illũ Antronium (quoniã eius nomen finitimum maxime eſt huius periculo et crimini) non ſua conſuetudo, ac uita cõuincit? ſemper audax, petulans, libidinoſus. quem in ſtuprorum defenſionibus nõ ſolum uerbis uti improbiſſimis ſolitum eſſe ſcimus, uerum etiam pugnis, & calcibus; quem exturbare homines è poſſeſſionibus, cædẽ facere uicinorũ, ſpoliare fana ſociorũ, ui conatum et armis diſturbare iudicia, in bonis rebus omnes contẽnere, in malis pugnare cõtra bonos, nõ Reip. cedere, non fortunæ ipſi ſuccumbere: huius ſi cauſa nõ manifeſtiſſimis rebus teneretur, tamen eum mores ipſius, ac uita cõuincerent. agedum conferte nunc cum illius uita uitã P. Syllæ, uobis populoq; R. notiſſimã iudices, & eã ante oculos ueſtros proponite. ecquod huius factũ, aut cõmiſſum nõ dicã audacius, ſed quod cuiquã paulo minus conſideratũ uideretur factum, quæro? uerũ ecquod unquã ex ore huius excidit, unde quiſquã poſſet offendi? at uero in illa graui L. Syllæ uictoria turbulentáq; quis P. Sylla mitior? q̃ multorum hic uitam eſt à L. Sylla deprecatus? quàm multi ſunt ſummi homines & ornatiſſimi, & noſtri et equeſtris ordinis, quorum pro ſalute ſe hic Syllæ obligauit? quos ego nominarem: neque enim ipſi nolunt, & huic animo gra=

tissimo adsunt:sed quia maius est beneficium,q̃ posse de bet ciuis ciui dare,ideo à uobis peto,ut,quod potuit,tẽ=pori tribuatis; quod fecit,ipsi.quid reliquã constantiam uitæ cõmemorem?dignitatem,liberalitatem, moderatio nem in priuatis rebus,splendorem in publicis?quæ ita à fortuna deformata sunt,ut tamẽ à natura inchoata cõ pareãt.quæ domus?quæ celebratio quotidiana? quæ fa=miliaris dignitas?quæ studia amicorũ?quæ ex quoq; or=dine multitudo? hæc diu multũ,& multo labore quæ=sita una eripuit hora.accepit P.Sylla iudices uehemens uulnus,& mortiferũ, uerũtamẽ eiusmodi,quod uidere tur eius uita,& natura accipere potuisse:honestatis,& dignitatis habuisse nimis magnã iudicatus est cupidita=tem.quã si nemo alius habuit in Cõsulatu petendo, cu=pidior iudicatus est hic fuisse,q̃ cæteri . sin etiam in alijs nõ nullis fuit iste Consulatus amor, fortuna in hoc fuit fortasse grauior,q̃ in cæteris.postea uero quis P.Syllam, nisi mœrentem,demissum , afflictumq;,uidit? quis un=quam est suspicatus hunc magis odio,q̃ pudore,hominũ aspectum,lucẽq; uitare? qui dum multa haberet inuita mẽta urbis,& fori propter summa studia amicorũ,quæ tamen ei sola in malis restiterũt,abfuit ab oculis uestris, &,cũ lege retineretur,ipse se exilio penè mulctauit. in hoc uos pudore iudicij,& in hac uita tanto sceleri locũ fuisse creditis?aspicite ipsum,contuemini os,conferte cri men cum uita usque ad hoc tempus explicata: tum cri=mẽ recognoscite.mitto Remp.quæ fuit semper Syllæ cha rissima.hos ne amicos,tales uiros,tã cupidos sui,per quos res eius secundæ quondam erant ornatæ,nũc subleuan=tur aduersæ, crudelissime perire uoluit,ut cum Lẽtulo,

& Catilina, & Cethego fœdiſſimam uitam ac miſerri=
mam turpiſſima morte propoſita degeret? non inquam
cadit in hos mores, non in hunc pudorem, non in hãc ui
tam, non in hunc hominem iſta ſuſpicio. noua quædam
illa immanitas exorta eſt: incredibilis fuit ac ſingularis
furor: ex multis ab adoleſcentia collectis perditorũ ho=
minũ uitijs repente tanta iſta importunitas inauditi ſce
leris exarſit. nolite iudices arbitrari hominum illum im
petum, & conatum fuiſſe: neque.n.ulla gens tam bar=
bara, aut tam immanis unquam fuit, in qua non modo
tot, ſed unus tam crudelis hoſtis patriæ ſit inuentus. bel=
luæ quædã illæ ex portentis immanes, ac feræ, forma ho
minum indutæ extiterunt. perſpicite etiam atq; etiam
iudices: nihil enim eſt, quod in hac cauſa dici poſſit ue=
hementius. penitus introſpicite Catilinæ, Antronij, Cethe
gi, Lentuli cæterorumq; mẽtes: quas uos in his libidines,
quæ flagitia, quas turpitudines, quãtas audacias, quàm
incredibiles furores, quas notas ſcelerũ, quæ indicia par=
ricidiorũ, quantos aceruos facinorum reperietis? ex ma=
gnis, & diuturnis, & iam deſperatis Reip. morbis iſta re
pente uis erupit, ut, ea cõfecta & eiecta, cõualeſcere ali
quãdo & ſanari ciuitas poſſit: neque enim eſt quiſquã,
qui arbitretur illis incluſis in Rep. peſtibus diutius hoc
imperium ſtare potuiſſe: itaque eos nõ ad perficiendum
ſcelus, ſed ad luendas Reip. pœnas furiæ quædam incita
uerunt. in hunc igitur gregem uos nunc P. Syllam iudi
ces ex his, qui cum hoc uiuunt atque uixerũt, honeſtiſſi
morum hominum gregibus reijcietis? ex hoc hominum
numero, ex hac familiari dignitate in impiorum partẽ,
atque in parricidarum cœtum ac numerum transfere=

tis?ubi erit igitur illud fortissimum præsidium pudoris? quo in loco nobis uita ante acta proderit?quod ad tempus existimationis partæ fructus reseruabitur, si in extremo discrimine ac dimicatione fortunæ deseruerit, si nõ aderit, si nihil adiuuabit?quæstiones nobis seruorũ ac tormenta accusator minitatur. in quibus quãquam nil periculi suspicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque tum animi, tum corporis, regit quæsitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus, ut in tot rerum angustijs nihil ueritati loci relinquatur. uita P. Syllæ torqueatur : ex ea quæratur, num quæ occultetur libido, num quod lateat facinus, nũ quæ crudelitas, num quæ audacia: nihil erroris erit in causa, nec obscuritatis iudices, si à nobis uitæ perpetuæ uox ea, quæ grauissima debet esse, audietur. nullũ in hac causa testem timemus: nihil quẽquam scire, nihil uidisse, nihil audisse arbitramur. sed tamen si nihil uos P. Syllæ fortuna mouet iudices, uestra moueat: uestra enim, qui cũ summa elegantia, atq; integritate uixistis, hoc maxime interest, nõ ex libidine, aut simultate, aut leuitate testiũ causas honestorum hominum ponderari, sed in magnis disquisitionibus, repẽtinisq; periculis uitã uniuscuiusq; esse testem. quam uos iudices nolite armis suis spoliatam atque nudatam obijcere inuidiæ, dedere suspicioni: munite communem arcem bonorum : obstruite perfugia improborũ : ualeat ad pœnam & ad salutem plurimum, quã solam uidetis ipsam ex ui sua naturaq; facillime perspici, subito flecti fingiq; non posse. quid uero hæc auctoritas, (semper. n. de ea dicendũ est, quãquam à me timide modiceq; dicetur) quid, inquam, hæc aucto

ritas nostra, qui à cæteris coniurationis causis abstinuimus, P. Syllam defendimus, nihil hunc tandem iuuabit? graue, si appetimus aliquid: si, cũ cæteri de nobis silent, nõ etiam nosmet ipsi tacemus, graue: sed si lædimur, si accusamur, si in inuidiam uocamur; profecto cõceditis iudices, ut nobis libertatẽ retinere liceat, si minus liceat dignitatem. Accusati sunt uno nomine cõsulares: ut iam uideatur honoris amplissimi nomen plus inuidiæ, quàm dignitatis afferre. affuerũt, inquit, Catilinæ, illumq́; laudarunt. nulla tũ patebat, nulla erat cognita coniuratio: defendebant amicum, aderant supplici, uitæ eius turpitudinẽ in summis eius periculis non insequebãtur. quin etiam parens tuus Torquate Consul reo de pecunijs repetundis Catilinæ fuit aduocatus, improbo homini, at supplici, fortasse audaci, at aliquãdo amico. cui cum adfuit post delatã ad eũ primã illam coniurationem, indicauit se audisse aliquid, nõ credidisse. at idẽ non adfuit alio in iudicio, cum adessent cæteri. si postea cognorat ipse aliquid, quod in Cõsulatu ignorasset: ignoscendũ est ijs, qui postea nihil audierunt. sin illa res de pecunijs repetũdis prima ualuit: non inueterata, q̃ recens debuit esse grauior. sed si tuus parens etiam in illa suspicione periculi sui, tamẽ humanitate adductus aduocationem hominis improbissimi sella curuli, atq; ornamentis & suis et Cõsulatus honestauit: quid est, quãobrẽ consulares, qui Catilinæ adfuerunt, reprehendantur? at ijdem ijs, qui ante hunc causam de coniuratione dixerunt, nõ adfuerũt: tãto scelere astrictis hominibus statuerunt nihil à se adiumenti, nihil opis, nihil auxilij ferri oportere. atque ut de eorũ cõstãtia atque animo in Remp. dicam, quorũ tacita

grauitas,& fides de unoquoque loquitur,neq; cuiuſquã
ornamenta orationis deſiderat : poteſt quiſquam dicere,
unquã meliores,fortiores, cõſtantiores conſulares fuiſſe,
quàm ijs tẽporibus et periculis, quibus penè oppreſſa eſt
Reſp? quis non de communi ſalute apertiſſime, quis non
fortiſſime,quis non cõſtantiſſime ſenſit? neque ego præ=
cipue de cõſularibus diſputo: nam hæc hominũ ornatiſ=
ſimorum,qui Prætores fuerunt, & uniuerſi ſenatus cõ=
munis eſt laus:ut cõſtet,poſt hominum memoriam nun=
quam in illo ordine plus uirtutis, plus amoris in Remp.
plus grauitatis fuiſſe. ſed quia ſunt deſcripti conſulares,
de his tantum mihi dicendũ putaui,quod ſatis eſſet,at=
teſtãte memoria omnium, neminem eſſe ex illo honoris
gradu,qui nõ omni ſtudio, uirtute,auctoritate incubue
rit ad Remp.conſeruandã.ſed quid ? ego,qui Catilinam
non laudaui,qui reo Catilinæ Conſul nõ adfui,qui teſti
monium de coniuratione dixi in alios,adeó ne uobis alie
nus à ſanitate,adeo oblitus conſtantiæ meæ, adeo imme
mor rerum à me geſtarum eſſe uideor , ut,cum Conſul
bellum geſſerim cum coniuratis, nunc eorum ducem cõ
ſeruare cupiam ? & in animum inducam,cuius nuper
ferrum retuderim,flãmamq; reſtinxerim,eiuſdem nunc
cauſam uitamq; defendere ? ſi mediusfidius iudices non
me ipſa Reſp.meis laboribus & periculis conſeruata, ad
grauitatem animi & cõſtantiam ſua dignitate reuoca=
ret,tamẽ hoc natura eſt inſitum,ut,quem timueris, quĩ
cum de uita fortuniſq; contenderis,cuius ex inſidijs eua
ſeris , hunc ſemper oderis . ſed cum agatur honos meus
ampliſſimus , gloria rerum geſtarum ſingularis , cum,
quoties quiſquã eſt in hoc ſcelere conuictus,toties reno=

uetur memoria per me inuentæ salutis: ego sim tam de=
mens, ego cōmittam, ut ea, quæ pro salute omniū gessi,
casu magis & felicitate à me, q̃ uirtute & cōsilio gesta
esse uideantur? quid ergo? hoc tibi sumis, dicet fortasse
quispiam, ut, quia tu defenderis, innocens iudicetur? ego
uero iudices nō modo nihil mihi assumo, in quo quispiā
repugnet; sed etiā, si quid ab omnibus cōceditur, id red=
do ac remitto. non in ea Rep. uersor, non ijs temporibus
caput meū obtuli pro patria periculis omnibus, non aut
ita sunt extincti quos uici, aut ita grati quos seruaui, ut
eo mihi plus appetere coner, q̃ quantum omnes inimici
inuidiq; patiantur. graue esse eum uideretur, qui inue=
stigarit coniurationē, qui patefecerit, qui oppresserit, cui
senatus singularibus uerbis gratias egerit, cui uni toga=
to supplicationē decreuerit, dicere in iudicio: nō defende
rē, si coniurasset. non dico id, quod graue est: dico illud,
quod in his causis coniurationis nō auctoritati assumā,
sed pudori meo: ego ille coniurationis inuestigator atq;
ultor, certe non defenderem Syllam, si coniurasse arbi=
trarer: ego iudices de tantis omnium periculis cum quæ=
rerem omnia, multa audirem, nō crederem omnia, caue
rem omnia, dico hoc, quod initio dixi, nullius indicio, nul
lius suspicione, nullis literis de re P. Syllæ rem ullam ad
me esse delatam. quamobrē uos dij patrij ac penates, qui
huic urbi atq; huic imperio præsidetis, qui hoc imperiū,
qui hanc libertatē, populumq; R. qui hæc tecta atque tē
pla me Cōsule, uestro numine auxilioq; seruastis, testor,
integro me animo ac libero P. Syllæ causam defendere,
nullum à me sciente facinus occultari, nullum scelus su
sceptum contra salutem omnium defendi ac tegi. nihil

de hoc Consul cōperi, nihil suspicatus sum, nihil audiui. itaque idē ego ille, qui uehemēs in alios, qui inexorabilis in cæteros esse uisus sum, persolui patriæ, quod debui: reliqua iā à me meæ perpetuæ consuetudini naturæq; debentur. tam sum misericors iudices, quàm uos; tam mitis, quàm qui lenissimus. in quo uehemēs fui uobiscum, nihil feci nisi coactus: Reip. præcipitāti subueni: patriam demersam extuli, misericordia ciuium adducti tunc fuimus tam uehementes, q̃ necesse fuit. salus esset omnium amissa una nocte, nisi esset seueritas illa suscepta. sed ut ad sceleratorum pœnam amore Reip. sum adductus, sic ad salutem innocentium uoluntate deducor. nihil uideo esse in hoc P. Sylla iudices odio dignum, misericordia digna multa: neque.n. nunc propulsandæ calamitatis suæ causa supplex ad uos iudices cōfugit, sed ne qua generi ac nomini suo nota nefariæ turpitudinis inuratur. nā ipse quidē, si erit uestro iudicio liberatus, quæ habet ornamēta, quæ solatia reliquæ uitæ, quibus lætari et perfrui possit? domus erit, credo, exornata: aperientur maiorum imagines: ipse ornatū ac uestitum recuperabit. omnia iudices hæc amissa sunt: omnia generis, nominis, honoris insignia atq; ornamēta unius iudicij calamitate occiderūt. sed ne extinctor patriæ, ne proditor, ne hostis appelletur, ne hanc labē tanti generis in familia relinquat, id laborat, id metuit; cui honoris integros fructus non sit traditurus, ne æternā memoriam dedecoris relinquat. hic uos orat iudices paruus, ut se aliquando si non integra fortuna, at afflicta patri suo gratulari sinatis. huic misero notiora sunt indiciorū itinera & fori, q̃ disciplinarum. non iam de uita P. Syllæ iudices, sed de sepultura con-

tenditur.uita erepta eſt ſuperiore iudicio: nũc, ne corpus eijciatur, laboramus: quid enim eſt huic reliqui, quod eũ in uita hac teneat? aut quid eſt, quáobrem hæc cuiquã uita uideatur? nuper is homo fuit in ciuitate P. Sylla, ut nemo ei ſe neque honore, neq; gratia, nec fortunis ante=ferret. nũc ſpoliatus omni dignitate, quæ erepta ſunt, nõ repetit: quod fortuna in malis reliqui fecit, ut cũ paren=te, cum liberis, cum fratre, cum his neceſſarijs lugere ſuã calamitatem liceat, id ſibi ne eripiatis, iudices uos obteſta tur. Te ipſum iam Torquate expletum huius miſerijs, pateat. etſi nihil aliud Syllæ niſi Conſulatum abſtuliſſe=tis, tamen eo uos cõtentos eſſe oportebat: honoris. n. con tentio uos ad cauſam, non inimicitiæ deduxerunt. ſed cũ huic omnia cum honore detracta ſint; cũ in hac fortu=na miſera ac luctuoſiſſima deſtitutus ſit: quid eſt, quod expetas amplius? lucís ne hác uſurã eripere uis plenam lacrymarum atque mœroris, in qua cum maximo cru=ciatu atque dolore retinetur? libenter reddiderit adem pta ignominia fœdiſſimi criminis. an uero inimicum ut expellas? cuius ex miſerijs, ſi eſſes crudeliſſimus, uidendo fructũ caperes maiorem, quàm audiendo. ò miſerum, et infelicẽ illum diem, quo Conſul omnibus centurijs P. Syl la renũciatus eſt: ò falſam ſpem: ò uolucrem fortunam: ò cæcam cupiditatem: ò præpoſteram gratulationem. q̃ cito illa omnia ex lætitia & uoluptate ad luctum & lacrymas reciderũt: ut, qui paulo ante Conſul deſigna=tus fuiſſet, retineret repente nullũ ueſtigium priſtinæ di gnitatis: quid. n. erat mali, quod huic ſpoliato honore, fa ma, fortunis deeſſe uideretur? aut cui nouæ calamitati locus ullus relictus eſſet? urget eadẽ fortuna, quæ cœpit:

reperit

reperit nouum mœrorem:non patitur hominem calamitosum uno modo afflictum uno in luctu perire. Sed iam impedior egomet iudices dolore animi, ne de huius miseria plura dicam. uestræ iam sunt partes iudices: in uestra mansuetudine atque humanitate causam totã repono. uos & reiectione interposita nihil suspicãtibus nobis repentini in nos iudices consedistis, ab accusatoribus delecti ad spem acerbitatis, à fortuna nobis ad præsidium innocentiæ constituti. ut ego, quid de me populus R. existimaret, quia seuerus in improbos fueram laboraui, &, quæ prima innocentis mihi defensio est oblata, suscepi: sic uos seueritatem iudiciorum, quæ per hos menses in homines audacissimos facta est, lenitate ac misericordia mitigate. hoc cum impetrare à uobis ipsa causa debet: tum est uestri animi atque uirtutis declarare, nõ esse eos uos, ad quos potissimum interposita reiectione deuenire cõuenerit. in quo ego iudices uos, quã tum meus amor in uos postulat, tantum hortor, ut communi studio, quoniam in Rep. coniuncti sumus, mãsuetudine, & misericordia uestra falsam à nobis crudelitatis famam repellamus.

PRO A. LICINIO
ARCHIA POETA.
ORATIO XXVI.

I quid eſt in me ingenij iudices, quod ſentio q̃ ſit exiguum; aut ſi qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter eſſe uerſatum; aut ſi huiuſce rei ratio aliqua ab optimarũ artium ſtudijs, & diſciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruiſſe: earum rerum omnium uel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere propè ſuo iure debet: nam quoad longiſſime poteſt mens mea reſpicere ſpatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde uſque repetens, hunc uideo mihi principem & ad ſuſcipiẽdã, & ad ingrediendam rationem horum ſtudiorum extitiſſe. q ſi hæc uox huius hortatu, præceptisq; conformata, nõ nullis aliquando ſaluti fuit: à quo id accepimus, quo cæteris opitulari, & alios ſeruare poſſemus, huic profecto ipſi, quantum eſt ſitum in nobis, & opẽ, & ſalutem ferre debemus. ac ne quis à nobis hoc ita dici forte miretur, q alia quædam in hoc facultas ſit ingenij, neque hæc dicẽdi ratio aut diſciplina: nec nos quidẽ huic cuncti ſtudio penitus unquã dediti fuimus: etenim omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddã commune uinculum, & quaſi cognatione quadã inter ſe continẽtur. ſed ne cui ueſtrum mirum eſſe uideatur, me in quæſtione legitima, & in iudicio publico, cũ res agatur apud Prætorem populi R. lectiſſimum uirum,

& apud ſeueriſſimos iudices, tanto conuentu hominũ ac frequentia, hoc uti genere dicendi, quod nõ modo à conſuetudine iudiciorum, uerum etiam à foréſi ſermone abhorreat: quæſo à uobis, ut in hac cauſa mihi detis hanc ueniam, accommodatam huic reo, uobis, quemadmodum ſpero, non moleſtam, ut me pro ſummo poeta atq; eruditiſſimo homine dicentẽ, hoc concurſu hominum literatiſſimorum, hac ueſtra humanitate, hoc deniq; Prætore exercente iudiciũ, patiamini de ſtudijs humanitatis ac literarum paulo loqui liberius, & in eiuſmodi perſona, quæ propter otium ac ſtudium minime in iudicijs periculisq; tractata eſt, uti propè nouo quodam, & inuſitato genere dicendi. quod ſi mihi à uobis tribui concediq; ſentiam, perficiam profecto, ut hunc A. Licinium nõ modo non ſegregandum, cum ſit ciuis, à numero ciuium, uerum etiam, ſi non eſſet, putetis aſciſcendum fuiſſe. Nam ut primum ex pueris exceſſit Archias, atq; ab ijs artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari ſolet, ſe ad ſcribendi ſtudium cõtulit: primum Antiochiæ (nam ibi natus eſt, loco nobili, & celebri quondam urbe, & copioſa, atq; eruditiſſimis hominibus, liberaliſſimisq; ſtudijs affluenti) celeriter antecellere omnibus ingenij gloria contigit: poſt in cæteris Aſiæ partibus, cunctæq; Græciæ ſic eius aduẽtus celebrabatur, ut famã ingenij expectatio hominis, expectationẽ ipſius aduẽtus admiratioq; ſuperaret. erat Italia tũc plena Græcarũ artiũ ac diſciplinarum; ſtudiaq; hæc & in Latio uehementius tum colebãtur, quàm nunc ijſdem in oppidis; & hic Romæ propter tranquillitatem Reip. non negligebantur: itaq; hunc & Tarentini, &

Rhegyni, & Neapolitani ciuitate cæterisq; præmijs donarunt; & omnes, qui aliquid de ingenijs poterant iudicare, cognitione atq; hospitio dignũ existimarunt. hac tanta celebritate famæ, cum esset iã absentibus notus, Romam uenit Mario Consule, & Catulo: nactus est primum Cõsules eos, quorum alter res ad scribendum maximas, alter cum res gestas, tum etiã studium atque aures adhibere posset. statim Luculli, cũ prætextatus etiã tum Archias esset, eum domũ suã receperunt. sed enim hoc nõ solum ingenij ac literarum, uerum etiã naturæ atque uirtutis fuit, ut domus, quæ huius adolescẽtiæ prima fuerit, eadem esset familiarissima senectuti. erat tẽporibus illis iucundus Q. Metello illi Numidico, et eius Pio filio: audiebatur à M. Aemilio: uiuebat cum Q. Catulo, & patre & filio: à L. Crasso colebatur: Lucullos uero, & Drusum, & Octauios, & Catonem, & totam Hortẽsiorum domum deuinctam consuetudine cũ teneret, afficiebatur summo honore, quòd eum nõ solũ colebãt, qui aliquid percipere aut audire studebãt, uerũ etiam si qui forte simulabant. interim satis longo interuallo, cum esset cum L. Lucullo in Ciliciã profectus, & cum ex ea prouincia cum eodem Lucullo decederet, uenit Heracleam: quæ cum esset ciuitas æquissimo iure ac fœdere, ascribi se in eam ciuitatem uoluit, idq́;, cum ipse per se dignus putaretur, tum auctoritate, & gratia Luculli ab Heracliensibus impetrauit. data est ciuitas Silani lege & Carbonis, si qui fœderatis ciuitatibus ascripti fuissent, si tũ, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent, & si sexaginta diebus apud Prætorẽ essent professi. cum hic domicilium Romæ multos iam annos

haberet, professus est apud Prætorem Q. Metellum familiarissimum suum. si nihil aliud, nisi de ciuitate ac lege, dicimus, nihil dico amplius, causa dicta est: quid.n. horum infirmari Gracche potest? Heracleæ ne esse eum ascriptum negabis? adest uir summa auctoritate, & religione, & fide L. Lucullus, qui se nõ opinari, sed scire; nõ audiuisse, sed uidisse; nõ interfuisse, sed egisse dicit. adsunt Heracliẽses Legati, nobilissimi homines: qui huius iudicij causa cum mandatis, & cum publico testimonio uenerunt, qui hunc ascriptum Heracliensem dicũt.

Hic tu tabulas desideras Heracliensiũ publicas, quas Italico bello incenso tabulario interisse scimus omnes. est ridiculum ad ea, quæ habemus, nihil dicere, quærere quæ habere nõ possumus; & de hominũ memoria tacere, literarũ memoriã flagitare; &, cũ habeas amplissimi uiri religionem, integerrimi municipij iusiurandum, fidemq;, ea, quæ deprauari nullo modo possunt, repudiare, tabulas, quas idem dicis solere corrumpi, desiderare.

At domicilium Romæ nõ habuit, is, qui tot annis ante ciuitatem datam sedem omnium rerũ ac fortunarũ suarum Romæ collocauit. At nõ est professus. immo uero ijs tabulis professus, quæ solæ ex illa professiõe collegioq; Prætorum obtinent publicarum tabularum auctoritatem: nam cũ Appij tabulæ negligentius asseruatæ dicerentur, Gabinij, quandiu incolumis fuit, leuitas, post dãnationem calamitas omnem tabularũ fidem resignasset; Metellus, homo sanctissimus modestissimusq; omnium, tanta diligentia fuit, ut L. Lentulum Prætorẽ, & ad iudices uenerit, & unius nominis litura se commotum esse dixerit. his igitur tabulis nullam liturã in

nomẽ A. Licinij uidetis. quæ cum ita ſint, quid eſt quod de eius ciuitate dubitetis? præſertim cũ alijs quoque in ciuitatibus fuerit aſcriptus. etenim cũ mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis gratuito ciuitatem in Græcia homines impertiebãtur, Rhegynos credo, aut Locrenſes, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod ſcenicis artificibus largiri ſolebãt, id huic ſumma ingenij prædito gloria noluiſſe. quid? cũ cæteri non modo poſt ciuitatem datã, ſed etiam poſt legem Papiam aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepſerunt: hic, qui nec utitur quidem illis, in quibus eſt ſcriptus, ꝙ ſemper ſe Heraclienſem eſſe uoluit, reijcietur? Cenſus noſtros requiris ſcilicet: eſt enim obſcurum, proximis Cenſoribus hũc cum clariſſimo imperatore L. Lucullo apud exercitum fuiſſe, ſuperioribus cum eodem Quæſtore fuiſſe in Aſia, primis Iulio & Craſſo nullam populi partem eſſe cenſam. ſed quoniam cenſus non ius ciuitatis confirmat, ac tãtummodo indicat, eum, qui ſit cẽſus, ita ſe iam tũ geſſiſſe pro ciue: iis temporibus, quæ tu criminaris, ne ipſius quidem iudicio in ciuium R. iure eſſe uerſatum, & teſtamentum ſæpe fecit noſtris legibus, & adijt hæreditates ciuium R. & in beneficijs ad ærarium delatus eſt à L. Lucullo Præt. & Cos. quære argumẽta, ſi qua potes: nũquam. n. hic neque ſuo, neque amicorũ iudicio reuincetur. Quæres à nobis Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur? quia ſuppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forẽſi ſtrepitu reficiatur, & aures cõuitio defeſſæ cõquieſcãt. an tu exiſtimas aut ſuppetere nobis poſſe, quod quotidie dicamus in tãta uarietate rerum, niſi animos noſtros doctrina exco=

lamus; aut ferre animos tantam posse contentionem, nisi eos doctrina eadem relaxemus? ego uero fateor me his studijs esse deditum. cæteros pudeat, si qui ita se literis abdiderũt, ut nihil possint ex his neque ad cõmunẽ afferre fructum, neque in aspectum lucemq; proferre: me autem quid pudeat? qui tot annos ita uiuo iudices, ut ab illis nullo me unquam tempore aut cõmodũ, aut otium meum abstraxerit, aut uoluptas auocarit, aut deniq; somnus retardarit. quare quis tãdem me reprehendat, aut quis mihi iure succenseat, si, quantũ cæteris ad suas res obeũdas, quantũ ad festos dies ludorũ celebrandos, quantũ ad alias uoluptates, & ad ipsam requiẽ animi & corporis conceditur temporis, quantum alij tribuũt tẽpestiuis conuiuijs, quantũ denique aleæ, quantũ pilæ, tantũ mihi egomet ad hæc studia recolenda sumpsero? atque hoc adeo mihi concedendũ est magis, q̃ ex his studijs hæc quoque crescit oratio, & facultas: quæ quantacũq; in me est, nunquam amicorũ periculis defuit: quæ si cui leuior uidetur, illa quidẽ certe, quæ summa sunt, ex quo fonte hauriam, sentio. nam nisi multorũ præceptis, multisq; literis mihi ab adolescẽtia suasissem, nihil esse in uita magnopere expetendũ, nisi laudẽ atq; honestatem; in ea autem persequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atq; exilij parui esse ducenda: nunquam me pro salute uestra in tot ac tantas dimicationes, atq; in hos profligatorũ hominum quotidianos impetus obiecissem. sed pleni omnes sunt libri, plenæ sapientum uoces, plena exemplorum uetustas: quæ iacerent in tenebris omnia, nisi literarum lumen accenderet. quàm multas nobis imagines, non

ſolum ad intuendum, uerum etiã ad imitandum, for=
tiſſimorum uirorũ expreſſas ſcriptores & Græci & La
tini reliquerunt? quas ego mihi ſemper in adminiſtran
da Rep. proponens, animũ, & mentem meã ipſa cogita=
tione hominum excellẽtium cõformabam. quæret quiſ=
piam, quid? illi ipſi ſummi uiri, quorum uirtutes literis
proditæ ſunt, iſtáne doctrina, quam tu laudibus effers,
eruditi fuerunt? difficile eſt hoc de omnibus cõfirmare:
ſed tamen eſt certum, quid reſpõdeam. ego multos homi
nes excellẽti animo ac uirtute fuiſſe, & ſine doctrina,
naturæ ipſius habitu propè diuino, per ſe ipſos & mode
ratos, & graues extitiſſe fateor: etiã illud adiungo, ſæ=
pius ad laudem atq; uirtutem naturam ſine doctrina,
quã ſine natura ualuiſſe doctrinã. atq; idem ego contẽ
do, cũ ad naturam eximiam atq; illuſtrem acceſſerit ra
tio quædã cõformatioq; doctrinæ, tũ illud neſcio quid
præclarum ac ſingulare ſolere exiſtere. ex hoc eſſe hunc
numero, quem patres noſtri uiderũt, diuinum hominẽ
Africanũ; ex hoc C. Lælium, L. Furium, modeſtiſſimos
homines & cõtinentiſſimos; ex hoc fortiſſimũ uirum,
& illis temporibus doctiſſimũ, M. Catonem illum ſenẽ:
qui profecto ſi nihil ad percipiendam colẽdamq; uirtu
tem literis adiuuarentur, nunq̃ ſe ad earũ ſtudium con=
tuliſſent. ꝙ ſi nõ hic tãtus fructus oſtenderetur, & ſi ex
his ſtudijs delectatio ſola peteretur: tamen, ut opinor,
hanc animi remiſſionem humaniſſimam ac liberaliſſi=
mam iudicaretis: nam cæteræ neque temporum ſunt,
neq; ætatum omnium, neque locorũ: hæc ſtudia adole=
ſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res or=
nant, aduerſis perfugium ac ſolatium præbent, delectãt

domi,non impediunt foris,pernoctant nobiscũ,peregrinãtur,rusticãtur. ꝙ si ipsi hæc neque attingere, neque sensu nostro gustare possemus,tamen ea mirari deberemus,etiã cũ in alijs uideremus. quis nostrũ tam animo agresti ac duro fuit, ut Roscij morte nuper nõ cõmoueretur?qui cũ esset senex mortuus,tamen propter excellentem artem ac uenustatẽ uidebatur omnino mori nõ debuisse. ergo ille corporis motu tantum amorẽ sibi cõciliarat à nobis omnibus,nos animorũ incredibiles motus celeritatẽq; ingeniorũ negligemus?quoties ego hunc Archiã uidi iudices,(utar.n.uestra benignitate, quoniã me in hoc nouo genere dicendi tam diligenter attenditis)quoties ego hũc uidi, cum literam scripsisset nullã, magnum numerum optimorum uersuum de ijs ipsis rebus,quæ tum agerentur,dicere ex tempore? quoties reuocatum eandem rem dicere commutatis uerbis atque sententijs?quæ uero accurate cogitatẽq; scripsisset,ea sic uidi probari,ut ad ueterum scriptorum laudem peruenirent.hunc ego nõ diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem? atqui sic à summis hominibus,eruditissimisq; accepimus, cæterarum rerum studia & doctrina,& præceptis,& arte constare,poetam natura ipsa ualere,& mentis uiribus excitari, et quasi diuino quodã spiritu afflari. quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas, ꝙ quasi deorum aliquo dono atque munere cõmendati nobis esse uideãtur. sit igitur iudices sanctum apud uos humanissimos homines hoc poetæ nomen,quod nulla unquã barbaria uiolauit. saxa & solitudines uoci respõdẽt; bestiæ sæpe immanes cantu flectuntur atq; consistũt: nos instituti re=

bus optimis non poetarum uoce moueamur? Homerum Colophonij ciuem esse dicunt suum, Chij suũ uendicãt, Salaminij repetunt, Smyrnæi uero suũ esse confirmãt; itaque etiam delubrum eius in oppido dedicauerũt: per multi alij præterea pugnant inter se, atq; contendunt. ergo illi alienũ, quia poeta fuit, post mortem etiã expetunt: nos hũc uiuum, qui & uoluntate & legibus noster est, repudiabimus? præsertim cũ omne olim studium atque omne ingenium contulerit Archias ad populi R. gloriam laudemq; celebrandam: nam & Cimbricas res adolescẽs attigit; & ipsi illi C. Mario, qui durior ad hæc studia uidebatur, iucundus fuit: neq; enim quisquã est tam auersus à musis, qui nõ mandari uersibus æternũ suorum laborum facile præconium patiatur. Themistoclem illum, summum Athenis uirum, dixisse aiunt, cũ ex eo quæreretur, quod acroama, aut cuius uocem libẽtissime audiret; eius, à quo sua uirtus optime prædicaretur. itaque ille Marius item eximie L. Plotiũ dilexit, cuius ingenio putabat ea, quæ gesserat, posse celebrari. Mithridaticum uero bellum magnũ atq; difficile, et in multa uarietate terra mariq; uersatum, totũ ab hoc expressum est. qui libri nõ modo L. Lucullum, fortissimũ, & clarissimum uirum, uerum etiam populi R. nomen illustrant: populus enim R. aperuit Lucullo imperante Pontum, & regijs quondam opibus, & ipsa natura regionis uallatum: populi R. exercitus eodem duce nõ maxima manu innumerabiles Armeniorum copias fudit: populi R. laus est, urbem amicissimam Cyzicenorũ eiusdem consilio ex omni impetu regio, ac totius belli ore ac faucibus ereptam esse, atq; conseruatam: nostra sem=

per feretur, & prædicabitur L. Lucullo dimicante cum
interfectis ducibus depreſſa hoſtium claſſis, & incredi=
bilis apud Tenedū pugna illa naualis : noſtra ſunt tro=
phæa, noſtra monimenta, noſtri triumphi. quare, quorū
ingenijs hæc ferūtur, ab ijs populi R. fama celebratur.
charus fuit Africano ſuperiori noſter Ennius: itaq; etiā
in ſepulcro Scipionum putatur is eſſe conſtitutus è mar
more. at ijs laudibus certe nō ſolum ipſi, qui laudātur,
ſed etiam populi R. nomen ornatur. in cœlū huius pro=
auus Cato tollitur: magnus honos populi R. rebus adiū=
gitur : omnes deniq; illi Maximi, Marcelli, Fuluij non
ſine cōmuni omnium noſtrum laude decorantur. ergo
illū, qui hæc fecerat, Rudium hominem maiores noſtri
in ciuitatem receperunt : nos hūc Heraclienſem, multis
ciuitatibus expetitum, in hac autem legibus conſtitutū,
de noſtra ciuitate eijciemus? nā ſi quis minorem gloriæ
fructum putat ex Græcis uerſibus percipi, quā ex Lati
nis, uehementer errat, propterea ꝙ Græca legun'ur in
omnibus ferè gentibus, Latina ſuis finibus, exiguis ſanè,
continentur. quare ſi res eæ, quas geſſimus, orbis terræ
regionibus definiūtur, cupere debemus, quò minus ma=
* nuum noſtrarum tela peruenerint, eodem gloriam fa=
mamq; penetrare : ꝙ cum ipſis populis, de quorum re=
bus ſcribitur, hæc ampla ſunt; tum ijs certe, qui de ui=
ta gloriæ cauſa dimicant, hoc maximū & periculorum
incitamentum eſt, & laborum. quàm multos ſcriptores
rerum ſuarum magnus ille Alexander ſecum habuiſſe
dicitur? atq; is tamen, cum in Sigæo ad Achillis tumu=
lum aſtitiſſet, ò fortunate, inquit, adoleſcēs, qui tuæ uir
tutis Homerum præconem inueneris. & uere: nam niſi

Ilias extitiſſet illa, idem tumulus, qui corpus eius conte xerat, nomẽ etiã obruiſſet. quid noſter hic Magnus, qui cum uirtute fortunam adæquauit? non ne Theophanẽ Mitylenæũ, ſcriptorem rerũ ſuarum, in concione militũ ciuitate donauit, & noſtri illi fortes uiri, ſed ruſtici ac milites, dulcedine quadam gloriæ commoti, quaſi parti= cipes eiuſdẽ laudis magno illud clamore approbauerũt? itaque, credo, ſi ciuis R. Archias legibus non eſſet, ut ab aliquo imperatore ciuitate donaretur, perficere non po tuit. Sylla cũ Hiſpanos, & Gallos donaret, credo hunc petentem repudiaſſet. quẽ nos in concione uidimus, cũ ei libellum malus poeta de populo ſubieciſſet, ꝙ epigrã ma in eum feciſſet tãtũmodo alternis uerſibus longiu= ſculis, ſtatim ex ijs rebus, quas tunc uendebat, iubere ei præmium tribui ſub ea conditione, ne quid poſtea ſcri= beret. qui ſedulitatẽ mali poetæ duxerit aliquo tamen præmio dignã, huius ingeniũ, & uirtutem in ſcribẽdo, & copiã nõ expetiſſet? quid? à Q. Metello Pio, familia= riſſimo ſuo, qui ciuitate multos donauit, neque per ſe, neque per Lucullos impetrauiſſet? qui præſertim uſque eò de ſuis rebus ſcribi cuperet, ut etiam Cordubæ natis poetis, pingue quiddã ſonãtibus atq; peregrinũ, tamẽ au res ſuas dederet. neq;.n. eſt hoc diſſimulandum: quod obſcurari nõ poteſt, ſed præ nobis ferendum: trahimur omnes laudis ſtudio, & optimus quiſq; maxime gloria ducitur. ipſi illi philoſophi, etiã in illis libellis, quos de cõ tẽnenda gloria ſcribũt, nomen ſuum inſcribunt: in eo ip ſo, in quo prædicationem nobilitatemq; deſpiciũt, præ dicari de ſe, ac nominari uolunt. Decimus quidem Bru= tus, ſummus ille uir & imperator, Accij amiciſſimi ſui

carminibus templorum ac monimentorum aditus exornauit suorum. iam uero ille, qui cum Aetolis Ennio comite bellauit, Fuluius non dubitauit Martis manubias musis consecrare. quare in qua urbe imperatores prope armati poetarum nomen, & musarum delubra coluerunt, in ea non debent togati iudices à musarum honore, & à poetarum salute abhorrere. atque ut id libẽtius faciatis, iam me uobis iudices indicabo, & de meo quodam amore gloriæ, nimis acri fortasse, ueruntamen honesto, uobis confitebor: nam quas res nos in Consulatu nostro uobiscum simul pro salute huius urbis, atque imperij, & pro uita ciuium, proq; uniuersa Rep. gessimus, attigit hic uersibus, atq; inchoauit: quibus auditis, quòd mihi magna res, & iucunda uisa est, hũc ad perficiendum hortatus sum: nullam enim uirtus aliã mercedem laborum periculorumq; desiderat, præter hanc laudis, & gloriæ: qua quidem detracta iudices, quid est quod in hoc tam exiguo uitæ curriculo, et tã breui tantis nos in laboribus exerceamus? certe, si nihil animus præsentiret in posterũ, & si, qbus regionibus uitæ spatiũ circunscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas; nec tãtis se laboribus frangeret, neque tot curis, uigilijsq; angeretur, nec toties de uita ipsa dimicaret. nũc insidet quædã in optimo quoque uirtus, quæ noctes & dies animum gloriæ stimulis concitat, atque admonet, non cum uitæ tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri, sed cum omni posteritate adæquandam. an uero tam parui animi uideamur esse omnes, qui in Rep. atq; in his uitæ periculis labori=

busq; uersamur, ut, cum usque ad extremum spatium nullum tranquillum atque otiosum spiritum duxerimus, nobiscum simul moritura omnia arbitremur? an, cum statuas & imagines non animorum simulacra, sed corporum studiose multi summi homines reliquerint, consiliorum relinquere ac uirtutum nostrarum effigiẽ non ne multo malle debemus, summis ingenijs expressam, & politã? ego uero omnia, quæ gerebam, iã tũ in gerendo spargere me ac disseminare arbitrabar in orbis terræ memoriam sempiternam. hæc uero siue à meo sensu post mortem absutura sunt, siue, ut sapientissimi homines putauerunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt, nũc quidem certe cogitatione quadam, speq; delector. quare conseruate iudices hominẽ pudore eo, quẽ amicorum studijs uidetis comprobari, tum dignitate, tũ etiam uenustate; ingenio autem tanto, quantũ id conuenit existimari, quod summorum hominũ ingenijs expetitum esse uideatis; causa uero eiusmodi, quæ beneficio legis, auctoritate municipij, testimonio Luculli, tabulis Metelli cõprobetur. Quæ cũ ita sint, petimus à uobis iudices, si qua nõ modo humana, uerum etiam diuina in tantis negotijs commẽdatio debet esse, ut eũ, qui uos, qui uestros imperatores, qui populi R. res gestas semper ornauit, qui etiã his recentibus nostris uestrisq; domesticis periculis æternum se testimonium laudum daturum esse profitetur, quiq; est eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt habiti, atq; dicti, sic in uestram accipiatis fidem, ut humanitate uestra leuatus potius, quã acerbitate uiolatus esse uideatur. quæ de causa pro mea

consuetudine breuiter simpliciterq; dixi iudices, ea confido probata esse omnibus: quæ non fori, neque iudiciali consuetudine & de hominis ingenio, & communiter de ipsius studio locutus sum, ea iudices à uobis spero esse in bonam partem accepta, ab eo, qui iudicium exercet, certe scio.

AD POPVLVM, ET EQVITES R. ANTEQVAM IRET IN EXILIVM. ORATIO XXXII.

SI quando inimicorum impetũ propulsare ac propellere cupistis, defendite nunc uniuersi unum, qui ne omnes cõcideretis, ardoreq; flammæ cõflagraretis, mei capitis periculo non dubitaui prouidere: nam quem uirtutis gloria cũ summa laude ad cœlum extulit, eundem inimicorũ inuidia indignissime oppressum deprimit ad supplicium. si liberũ conceptam dulcedinẽ animo inclusam cõtinetis, nolite eo uelle carere, qui charissimam uestram procreationem sibi esse duxit: est. n. liberale officiũ, serere beneficiũ, ut metere possis fructum. fidei conducit, in loco debitũ retribuere: illic. n. animi uolũtas propẽsa cõprobatur, hic memoria collaudatur. itaq; si omnibus graue seruitutis iugum esse debet in libertate educatis, sit is uestris animis acceptissimus, qui à uestro corpore iugum acerbissimũ repulit seruitutis. & si maiores uestri eos imperatores, qui militum uirtute hostium fregerunt furorem, iucũdissimo fructu libertatis recõciliato non solũ statuis dignos putarũt, sed etiã æterna triũphi laude decorarũt: tum uos eũ Consulem, qui non militũ præsenti fortitudine, sed sua eximia animi uirtute hostilẽ ciuiũ mẽtẽ senatus auctoritate uindicauit, existimate uobis retinẽdũ in ciuitate esse. si quæ beneficia singulis ciuibus, priuatimq; dãtur, ea solẽt ijs esse fructuosa, à qbus sunt profecta: iure et merito possum ego uos ad defensionẽ meæ

salutis

ſalutis adhortari,quos conſeruaui uniuerſos : nam neq; maius eſt defendere unum, q̃ populum ; neque uerius à ſingulis,q̃ ab omnibus repetere officij præmium, & fructum:propterea ꝙ in unius periculo ſæpe contentio parua eſt , ut leuis ſit labor defenſori ſuſtinendus ; in Reip. inſidijs,quo firmius eſt quod oppugnatur , eo paratiores ſunt inimici ; ut ijs ſine magna ſolicitudine , induſtria, uirtute non queat reſiſti: & ſingulorum opes ſæpe ſunt tenues,& infirmæ ad gratiam referendam,ut opitulari bene merentibus non queant, ſi maxime cupiant ; uniuerſorum auxilium eo plurimum prodeſt,quòd firmioribus opibus eſt nixum . iure igitur,quoniam & maior impenſa in patriam officij facta eſt,q̃ in priuata ſit defenſione ; & plus à uobis præſidij , q̃ à cæteris opis , ad ſalutem poteſt afferri : uos obteſtor,quos mihi & debere,& poſſe intelligo opitulari: non conuenit enim,cum ego ad promerendum officium tam fuerim expeditus, uos ad referendam gratiam eſſe tardiores ; ne,cuius amplitudinem ac gloriam laude,atq; honoribus amplificare debeatis,eius incolumitatem & ſalutem deſerendam exiſtimetis : etenim errat,ſi quis arbitratur M.Tullium iccirco in capitis periculum uocari,ꝙ deliquerit aliquid, ꝙ patriam læſerit, ꝙ improbe uixerit . non citatur reus audaciæ : uirtutis reus citatur. non accuſatur,ꝙ Remp. ui oppugnarit,ſed ꝙ homo nouus pernicioſum nobilium reſtinxerit furorem.nō obeſt mihi turpis,& nocens, ſed honeſtiſſime laudatiſſimeq; acta uita non odio bonorū, ſed inuidia premor malorum.intelligunt homines,tot,et tam præclaris teſtimonijs,monimentisq; uirtutis cōparatis,M.Tullio,dum ſit incolumis, fore uoluptati . iccirco

uitam eripere cupiunt,ut cum ſpiritu ſenſum quoq; adi
mãt iucunditatis. non'ne igitur indignũ eſt,eos præmijs
meis inuidere,qui uirtute certare noluerunt?eos in con
tentionem honoris uenire,qui officijs ſe ſuperari æquiſſi
mo animo tulerunt?ſi dulcis eſt gloria,cõſequere uirtu=
tem,noli abijcere labores,petere honorem : honorẽ dico?
immo uero famã , fortunas , familiã,liberos,caput,cor=
pus,ipſum denique ſanguinẽ,& animã.cedo inuitus de
Rep. cedo oppreſſus de fortuna, de dignitate : diſcedo à
Rep.uictus audacia malorum.liceat manere ſi nõ illum
M.Tullium cuſtodem urbis,defenſorẽ omnium, patrem
patriæ,at certe reliquias Tullij: liceat in cõſpectu ciuiũ,
in hac urbe,quã ex parricidarum faucibus eripuit , re=
manere,tecta omnium,fana deorum,uniuerſam uidere
periculo liberatam ſuo ciuitatem: liceat ex hac flamma
euolare,præſertim qui illud impiũ incendium perditorũ
hominum lacrymis potius meis,q̃ ſanguine ueſtro reſtin
gui malui:neque enim peto,ut mihi detis uitam,ſed da
tam repeto,ut reddatis.ſi meminiſtis quod dedi,uos non
debetis obliuiſci,ſed retribuere quod debetis.uos,uos ob=
teſtor dij immortales, qui meæ mẽti lumina prætuliſtis,
cũ cõſenſum extinxi cõiurationis,arcemq; urbis ab incẽ=
dio,ac flãma liberaui;liberoſq; ueſtros è gremio,et cõple
xu matrum ad cædem , & cruorem nõ ſum paſſus ab=
ſtrahi.nũ igitur poteſt fieri,à clientibus ut recipiar , cũ,
à quibus debeam retineri, reijcere inſtituant ? ſocij quò
fugiãt,cum aditus cuſtodi patriæ præcluſus ſit? quomo=
do ſpes ſalutis reliquis reſidebit , cũ ciuibus præcluſa ſit
expectatio incolumitatis? pax & cõcordia extraneis gi=
gnetur,cum iam domeſticis nõ inſideat,ſed publice pro=

uidenti eripiatur? nam quid ego improborum facta re=
nouē oratione, ut redintegratione illius cōiurationis ani
mos uulnerem uestros? auxilium ab alienis efflagitabo,
cum ciues uestros deseratis? sociorum inuocem subsidiū,
cum à ciuibus interclusum sit præsidium? quam colere
gentem nunc instituam? utrum, ut custos accipiar, an
ut proditor excludar? si ut cōseruator, uestra erit igno=
minia: si ut oppugnator, præcisa erunt omnia: itaque,
quod putaui fore gaudium, id extitit exitium. si Quiri
tes eundē in cæterorum periculis haberemus animum,
quem in nostris difficultatibus, & pro innocentissimo
quoque propugnare, & nocentissimū quēque oppugna
re nobis utilissimum esse arbitraremur; & si cum opti
mi cuiusq; rebus aduersis nostrā salutē, cum deterrimo=
rum hominū secundis nostra pericula putaremus cōiun=
cta: frequentes profecto talibus conatibus obuiā ire ni=
teremur; neque partim innocētia freti, partim nobilita=
te nixi, partim potētia ac multitudine amicorum fulti,
cum perfacile existimaremus aduersariorū uim, ac fa=
ctionē à nobis repelli posse subito ipsi simili periculo cir
cūuenti, in nostro euentu aliorū reminiscentes casus, iu=
re id nobis accidere nequicq̄ quereremur: quis enim est
Quirites, qui, nunc cū inimicorum nostrorum uim atq;
uiolentiam perspiciat, quiq; nostrum ipsum periculosis=
simum casum recognoscat, qui non sibi ac suis diffidat
fortunis? quo enim se satis tutum arbitrabitur præsi=
dio? uirtutis & gloriæ? at ea nos ipsa hoc tempore op=
pugnant. multitudine amicorum? aperuerunt nō fortes
esse se amicos, si in eorum potestate nostra sita salus non
est. paucitate inimicorum? at id nō in ipsius, sed in alio=

rum uoluntate positum est: nam non satis est, ne cui iniuriam facias, prouidere, si tamen sunt uoluntarij inimici, qui tuis præmijs te oppugnent. atq; cũ hæc omnia omnibus sint grauia, atq; acerba, tum uero nobis misera atq; intoleranda, quorum & officia in Remp. recentissima, & incõmoda ob Remp. frequentissima in familia uersantur. nunc si eadẽ conditio disceptationis proponeretur, æqui auditores adhibebuntur, aures nõ obtusæ criminatione, sed uacuæ præbebuntur: qui sunt assecuti summum gradũ honoris, nõ dispoliabuntur honore: qui sperãt, facilius & procliuius ad laudem nobilitatis peruenĩet. quamobrem nolo me duce supplicij uos ad fraudem deduci, ut ego ad pristinum statum recidam casus.
* nũc igitur si lingua est cõcertandum, innocentiæ uirtute fretus supero: si facta compẽsanda sunt, conferamus æquitatem: si uiolentiæ impetu opprimimur, cedam pro omnibus unus tribunitio furori, quoniã laborẽ pro cunctis ferre cõsueui. si igitur aliquo tempore ijs hominibus cõsuluistis, quorum animus est religionis pietate defunctus, debetis mihi quoque prospicere, qui numini deorũ cõsecratum sartum tectum ab omni piaculo cõseruaui, &, uos ut tutam tranquillamq; fortunam traheretis, mea perfeci uigilantia: nam me, quem paulo ante fortuna erexerat ad gloriam, uirtus extulit ad laudem, populus tribuit honorem, eundem Tribuni furor exagitatus depulit ad calamitatem. & quoniam animaduertistis illam cõspirationem conflatam ita esse restinctam, ut nulla scintilla cõpareat incendij, uos quoque tribunitiã sedate temeritatem. qui nunc se mihi inimicum ostẽdit, se prius esse uestrum professus est inimicum. ne rei cru=

delitas experta in me, in uos conualeſcat, & calamitas remorata longius ſerpat atq; progrediatur, præcauete. nunc uel ſolus delectus ad calamitatem, uel primus uocatus ad tale periculum, omnium animos iure debeo cómouere. omnia ſunt immutata. manus ad demonſtrandam religantur iniuriã: lingua inciditur ad deplorandam calamitatẽ: animus præcluditur ad exponendam rei indignitatem. humilitatẽ generis obijciunt nobis, qui nouam rationem ſuſcitant, ueteres maiorũ obterũt laudes. ſed quid ego plura de illorum aut in me maledictis, aut in uos ſcelerate loquar factis? quorum cognita improbitas me tacente coarguitur turpitudine uitæ: ut de ijs nõ ſit neceſſe inimicos prædicare, de quorũ ſcelere ne amici quidem, aut ipſi poſſunt negare. uos ego appello, quorũ de me maxima eſt poteſtas: apud uos loquor de mea calamitate, quos habui ſemper innocẽtiæ & uirtutis meæ teſtes. igitur ex ciuitate bene meritus de Rep. ciuis exturbatur? innocens expellitur cõſularis homo? non facultatibus uſus quondã minimis, amicorũ multorum præſidio munitus, nunc partim ab inuidis, partim ab inimicis circumuentus eget indigne? huic ſi opem non tuleritis in periculo capitis, uos, credo, retinebitis ueſtram libertatem: qui neq; tanta ualetis auctoritate, neq; tãtorum officiorum impenſam egiſtis in patriam. mihi credite, hoc in uno incõmodũ cõfirmatum, multorum infirmabit incolumitatem: & ſi initio nõ erit refutatum, impune ad omniũ perniciem conualeſcet. proinde aut in meo periculo ſalutem integram præſtate cõmunem, aut in ueſtris hoc idem incõmodum expectate fortunis. nemo tam perdita auctoritate, tam facinoroſa inuẽtus eſt

uita, qui cum de ſcelere fateretur, non tamen ſententijs prius iudicũ conuinceretur, q̃ ſupplicio addiceretur. ego repente ui tribunitia correptus, nõ modo loquẽdi libere in iudicio, ſed ne conſiſtendi quidẽ in ciuitate habeo poteſtatẽ. eijcior non ſolum ſine teſte, ſine indice, ſine crimine, ſed ſine etiam ſcelere, ſine accuſatore. hoſtibus in bello qui diſſidẽt uolũtate, dimicãt armis, uitã quotidie oppugnãt, in ipſa acie cum præliantur, licet loqui, licet diſputare: mihi in pace ciui, qui perditorum hominũ fregi furorẽ, pro fortunis meis apud uos loqui non licebit? ſerui, qui ad ſuppliciũ cæſi uerberibus trahuntur, apud eos ſæpe diſputant, quos necare uoluerunt: ego cõſularis apud uos non loquar, quos conſeruaui? tacebo, ſi neceſſe eſt: tacebo, inq̃, animo æquo, quoniã uirtus mea me tacẽte agit cauſam meã. itaq; ut ego in cõcione mea nihil ponam de rebus meis geſtis, tamen in animis & memoria ueſtra largiter relinquã. iſti modo uideant, qua ratione hãc inultam meam fugam ferre poſſint. etenim ſi à me, ut iſti exiſtimant, Lentuli mortui ſordes, ſi Catilinæ notiſſimus furor, ſi amẽtia Cethegi, ſi luxuries ac ſtupra Caſsij pœnas repetunt, profecto iſtis hora nulla, eiecto Tullio, uacua periculo, aut periculi expectatione relinquetur. itaq; illi in dies nõ meis inſidijs, quæ nullæ à me parãtur; ſed ſuorũ ſcelerum cõſciẽtia cruciati, mihi abſenti et populo R. pœnas dabũt. quas ob res ego inimicorũ amẽtiæ, cupiditatiq; paucorum, omniũ ſalutis cauſa decedã: neq; eò deducã, aut progredi patiar, ut opera mea manus inter uos cõſeratis, cædesq; ciuiũ inter ſe fiat: multoq; potius ipſe patria liberiſq; meis carebo, q̃ propter unum me uos de fortunis ueſtris, reiq; publicæ di=

micetis: ſic enim ab initio fui animatus, ut nõ magis me mea cauſa putarem eſſe natum, q̃ Reip. procreatum. ſed illud queror, ꝙ nõ iam ad unius perniciem, ſed ad uniuerſorum inſtruitur calamitatem: cõqueri, cõmiſerari, dicere, expurgare, ſuſpicionem dimouere, crimẽ diluere nõ licere: ore oppreſſo ceruices eſſe præbendas. quæ tamen omnia iam non ſunt tam calamitoſa, ꝙ mihi ſunt ſubeunda; q̃ pernicioſa, ꝙ in Remp. ſunt introducta. quamobrem ſtatutũ eſt, atque decretũ, in his temporibus ciuitatis omnia perpeti, quæ uolet furor libidinoſus. uim uolunt afferre: præſto ſum. eijcere uolunt: exeo indicta cauſa. nolunt audire: cauſam non dico. aliud quippiã conantur: agant: nihil duri, nihil acerbi mihi erit, quod Remp. tutabitur: nõ enim illis uictus cedo, ſed incolumibus uobis me condono: neq; enim mors miſerãda eſt, quæ ob Remp. capitur; neq; exiliũ turpe, quod uirtute ſuſcipitur: cum præſertim non nullã hæ pœnæ habeãt in ſe conſolationem: nam uitã ſi eripiunt, non adiment gloriã immortalẽ: ſi exilio mulctabunt corpus, non animum à Rep. remouebũt: nã, ubicũque ero, hoc cogitabo, hæc ſemper cura mea erit, meq; uobis ereptum, nõ à uobis repudiatũ, exiſtimabo. illud ab uniuerſis poſtulo petoq;, ſi, dũ in ciuitate manere licitũ eſt, nemini iniuſte periculum creaui, nemini innocenti fui calamitati, ſi omnibus auxilio præſidioq; eſſe conſueui, plurimosq; in hac ciuitate ſum tutatus, uti uos liberos meos in ueſtrã fidẽ recipiatis, eosq; defendatis, ne'ue inimicos meos in familiã noſtram longius progredi patiamini; utiq;, ſiue hinc abiero, ſiue ero hic oppreſſus, ea maneat opinio & exiſtimatio, quæ uirtute parta, nõ quæ infelicitate illata eſt.

Nunc ego te Iupiter optime maxime, cuius nutu ac ditione sola terrarũ gubernantur, teq́; particeps cõnubij, socia regni Regina Iuno, teq́; Tritonia, armipotens, Gorgona, Pallas, Minerua, cæteriq́; dij, deæq́; immortales, qui excellenti tumulo ciuitatis sedem Capitolij in saxo incolitis constitutã, ut non solum cũctam intueri, sed etiam tueri possitis ciuitatem; à quorum ego quondã altaribus impiam manum ciuium remoui; à quorum tẽplis meo periculo funestam facem repuli, ne illustrissimũ orbis terrarum monimentum cum principe omniũ terrarum occideret ciuitate; teq́; Iupiter Stator, quem uere huius imperij Statorem maiores nostri nominauerũt, cuius in templo hostilem impetũ Catilinæ repuli à muris, cuius templum à Romulo uictis Sabinis in Palatij radice cum uictoria est collocatum: oro atque obsecro, ferte opem pariter Reip. cũctæq́; ciuitati, meisq́; fortunis, resistite tribunitio furori, fauete innocẽtiæ, subuenite solitudini, miseremini senectutis, nolite eum supplicẽ à uobis absterrere & excludere, qui in suo magistratu funestã facem à uestris repulit templis. si C. Mario auxilio fuistis, ꝙ in cliuo Capitolino improborum ciuiũ cædem fecerat; si P. Scipioni, ꝙ Annibalis furibũdam mentem à uestris repulit templis; si denique Cn. Pompeio, ꝙ terra mariq́; hostes reddidit pacatos: sic nũc in meis calamitatibus aliq̃ ferte opem diuinam: ut sæpe multorũ in periculis fecistis, sic nunc in meis miserijs diuinũ aliquod auxilium ex numen ostendite. deinde uos, quorum potestas proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro atque obsecro, quibus sigillatim sæpe supplex ad pedes iacui; ut eum, quem singuli stratum atque abiectum

subleuastis, nunc uniuersi cõseruatum uelitis. si neminẽ unquam uestrum læsi; si nemini innocẽti obfui; si etiã è contrario, ut quisq; auxilium meum desiderauit, opem ferre nõ dubitaui; si deniq;, quæcunq; administraui, ex uestra auctoritate & patrum conscriptorum uoluntate feci; si malui inimicorũ cupiditati, ꝗ Reip. & legitimæ auctoritati pœnas sufferre: ut existimetis, ex illo crudelissimo inimicorũ impetu ereptum, in antiquum statũ dignitatis restitui conuenire. sed quoniã neq; mihi libere loquẽdi, neque uobis clemẽter audiẽdi, neque omnino iudicandi paucorum furore & audacia facta est potestas, sed oppressa est Resp. armis, metu debilitata seruili, uti liberũ spiritum ducendi nullam habeat potestatem: cedam inermis armatis, innocens nocẽtibus, priuatus furibundo magistratui: neque enim Q. Metellus quicquã de uirtute sua detraxit, ꝙ cessit L. Saturnino furẽti; neque C. Cotta, ꝙ Q. Varroni Tribuno pl. inferiore genere orto cedendũ putauit; neque C. Marius; qui quãtas res gesserit, uestra uobis libertas indicio esse poterit: neq; uero M. Tullius suum animum uestra abalienauit potestate, cum præcipuum uobis obsidem sui animi, uestram reliquerit libertatem. quamobrem testor deos, deasq; omnes immortales, uestrasq; maxime mentes, me nõ uitæ turpitudine, non pro magnitudine scelerũ, non propter reliquæ ætatis infamiã pœnas iure & lege persoluere; sed propter uirtutis inuidiam, propter iucundissimã ingenij laudem, propter magnitudinem rerum gestarum, crudelissime ciuitate priuari. quod si idẽ accidit Q. Cepioni, si Mãcino, si Rutilio, mihi quoque hoc accidisse nõ magnopere erit mirandũ, cum præsertim non generi

antiquitate, sed uirtutis ornamẽtis summã laudem sim consecutus. Nunc ego uos equites R. obtestor, quorũ uirtute nomen Romanum uictoriam cum laude possidet coniunctam, quorum factis gloriantur ciues, lætãtur socij, gemunt hostes; ut, si erga uos omni tempore optime fui animatus, si mea pericula neglexi, dum timorem à patria propulsarem; si æque liberis uestris prospexi, ac uos parentibus consuestis; ut nunc me uelitis uestris opibus defensum, incolumẽ in hac ciuitate retinere, quæ cũ à scelerata cõiuratione esset incensa, meo ductu ac labõre restincta est; nec patiamini me à liberis meis abstractum, à coniuge abreptum, ab aris focisq; innocentẽ projectum uitã degere in exilio, miserrimi mortalis casum subire. proijcitur Tullius in exilium. itaque nimirum innocens ab inimico, religiosus à scelerato, beneuolus huic ciuitati ab hoste. ò misera uitæ ratio, quæ tandiu resides in uoluptate, quãdiu fortunæ poscit libido. egóne inimicus huic ciuitati? quãobrem? quia inimicos necaui. egóne hostis? quid ita? quia hostes interfeci. en conditionem huius tẽporis. antea gloria & laude dignissimi ducebãtur, qui hæc perfecerunt: nunc scelerati & parricidæ esse dicuntur, qui hæc administrarunt. sint sanè scelerati: superet istorũ uictoria, si modo uictoria appellanda est, in qua ciuitatis inest luctus: habeant hanc palmam ex innocentis cruore. tantũ à uobis illud equites R. peto & rogo, ut, quem sæpenumero uestra laude cohonestastis, eundẽ in dubijs uitæ periculis uestra uirtute cõseruetis.

AD QVIRITES POST REDITVM. ORATIO XXVIII.

Q Vod precatus à Ioue optimo maximo, cæterisq; dijs immortalibus sum Quirites eo tempore, cũ me, fortunasq; meas pro uestra incolumitate, otio, concordiaq; deuoui, ut, si meas rationes unquã uestræ saluti anteposuissem, sempiternam pœnam sustinerẽ mea uoluntate susceptam; sin & ea, quæ ante gesseram, conseruandæ ciuitatis causa gessissem, & illã miseram profectionem uestræ salutis gratia suscepissem, ut quod odiũ scelerati homines, & audaces in Remp. et in omnes bonos conceptũ iandiu continerent, id in me unũ potius, quàm in optimũ quenque, & in uniuersam Remp. deflecterent; hoc si animo in uos, liberosq; uestros fuissem, ut aliquando uos, patres conscriptos, Italiamq; uniuersam memoria mei, misericordia, desideriũq; teneret: eius deuotionis me esse conuictum iudicio deorum immortalium, testimonio senatus, cõsensu Italiæ, cõfessione inimicorum, beneficio diuino immortaliq; uestro maxime læ tor Quirites. & si homini nihil est magis optandum, quàm prospera, æquabilis, perpetuaq; fortuna, secundo uitæ sine ulla offensione cursu: tamẽ si mihi trãquilla & placata omnia fuissent, incredibili quadã et penè diuina, qua nunc uestro beneficio fruor, lætitiæ uoluptate caruissem. quid dulcius hominum generi à natura datum est, quàm sui cuique liberi? mihi uero & propter indulgentiã meam, & propter excellens eorũ ingeniũ uita sunt mea chariores: tamen non tanta uoluptate erant suscepti, quanta

nunc ſunt reſtituti. nihil cuiquam fuit unquam iucundius, quàm mihi meus frater: nõ tam id ſentiebam cum fruebar, q̃ tunc cum carebam, & poſteaquam uos me illi, & mihi eum reddidiſtis. res familiaris ſua quẽq; delectat: reliquæ meæ fortunæ recuperatæ plus mihi nunc uoluptatis afferunt, q̃ tunc incolumi afferebant. amicitiæ, conſuetudines, uicinitates, clientelæ, ludi deniq; & dies feſti quid haberent uoluptatis, carẽdo magis intellexi, quàm fruendo. iam uero honos, dignitas, locus, ordo, beneficia ueſtra, quanquam mihi ſemper clariſſima uiſa ſunt, tamẽ ea nunc renouata illuſtriora uidentur, quàm ſi obſcurata non eſſent. ipſa autem patria, dij immortales, dici uix poteſt, quid charitatis, quid uoluptatis habet? quæ ſpecies Italiæ? quæ celebritas oppidorũ? quæ forma regionũ? qui agri? quæ fruges? quæ pulchritudo urbis? quæ humanitas ciuium? quæ Reip. dignitas? quæ ueſtra maieſtas? quibus ego omnibus antea rebus ſic fruebar, ut nemo magis. ſed tanquam bona ualetudo iucundior eſt eis, qui è graui morbo recreati ſunt, quàm qui nũquam ægro corpore fuerunt: ſic ea omnia deſiderata magis, q̃ aſſidue percepta, delectant. quorſum igitur hæc diſputo? quorſum? ut intelligere poſſitis, neminem unquam tãta eloquentia fuiſſe, neque tã diuino atq; incredibili genere dicendi, qui ueſtrorũ magnitudinem multitudinemq; beneficiorum, quæ in me fratremq; meum, liberosq; noſtros contuliſtis, non modo augere aut ornare oratione, ſed enumerare, aut conſequi poſſit. à parẽtibus, id quod neceſſe erat, paruus ſum procreatus, à uobis natus ſum conſularis. illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus eſſet, dederunt: uos ſpectatũ & incredibili pietate cogni

tum reddidiſtis. Remp. illis accepi temporibus eam, quæ penè amiſſa eſt: à uobis eam recuperaui, quam aliquãdo omnes unius opera ſeruatam iudicauerunt. dij immortales mihi liberos dederunt, uos reddidiſtis. multa præterea à dijs immortalibus optata conſecuti ſumus: niſi ueſtra uoluntas fuiſſet, omnibus diuinis muneribus caruiſſemus. ueſtros denique honores, quos eramus gradatim ſingulos aſſecuti, nunc à uobis uniuerſos habemus: ut, quantum antea parentibus, quantũ dijs immortalibus, quantum uobiſmet ipſis, tantum hoc tempore, uniuerſo cuncto populo R. debeamus. nam cum in ipſo beneficio ueſtro tanta magnitudo eſt, ut eam complecti oratione nõ poſſim: tum in ſtudijs ueſtris tanta animorum declarata eſt uoluntas, ut nõ ſolum calamitatem mihi detraxiſſe, ſed etiam dignitatem auxiſſe uideamini: nõ enim pro meo reditu, ut pro P. Popilij nobiliſſimi hominis adoleſcentes filij, et multi præterea cognati atque affines deprecati ſunt; nõ, ut pro Q. Metello clariſſimo uiro iam ſpectata ætate filius; non L. Dalmaticus conſularis, ſumma auctoritate uir; non Q. Metellus cenſorius, non eorum liberi; non Q. Metellus Nepos, qui tum Conſulatũ petebat; non ſororum filij Luculli, Seruilij, Scipiones: permulti enim tum Metelli aut Metellarum liberi pro Q. Metelli reditu uobis ac patribus ueſtris ſupplicauerunt. quòd ſi ipſius ſumma dignitas, maximeq; res geſtæ non ſatis ualerent, tamen filij pietas, propinquorum preces, adoleſcentium ſqualor, maiorũ natu lacrymæ populum R. mouere potuerunt. nam C. Marij, qui poſt illos ueteres clariſſimos conſulares, ueſtra patrumq; memoria tertius ante me conſularis ſubijt indigniſſimam fortunã

præstantissima sua gloria, dissimilis fuit ratio: non enim ille deprecatione rediit, sed in dissensu ciuium, exercitu se armisq; reuocauit. me autē nudū à propinquis, nulla cognatione munitum, nullo armorum ac tumultus metu, C. Pisonis generi mei diuina quædam et inaudita auctoritas, atq; uirtus, fratrisq; mei miserrimi, atq; optimi quotidianæ lacrymæ, sordesq; lugubres à uobis deprecatæ sunt. frater erat unus, qui suo squalore uestros oculos inflecteret; qui suo fletu desiderium mei memoriāq; renouaret; qui statuerat Quirites, si uos me sibi non reddidissetis, eandem subire fortunā; & tāto in me amore extitit, ut negaret fas esse non modo domicilio, sed ne sepulcro quidem se à me esse seiunctum. pro me præsente senatus hominumq; præterea uiginti millia uestem mutauerunt: pro eodem me absente unius squalorem sordesq; uidistis. unus hic, qui domi, q in foro posset esse, mihi pietate filius, inuentus est beneficio parens, amore, idē qui semper fuit, frater. nam coniugis miseræ squalor & luctus, atque optimæ filiæ mœror assiduus, filiiq; parui desiderium mei, lacrymæq; pueriles aut itineribus necessariis, aut magna parte tectis, ac tenebris continebātur. quare hoc maius est uestrum in nos promeritum, quòd nō multitudini propinquorū, sed nobismet ipsis nos reddidistis. sed quemadmodum propinqui, quos ego parare non potui, mihi ad deprecandam calamitatem meā non affuerūt. sic, illud quod mea uirtus præstare debuit, adiutores, auctores, hortatoresq; ad me restituendum ita multi fuerunt, ut longe superiores omnes hac dignitate copiāq; superarem. nunquā de P. Popilio, clarissimo, atque fortissimo uiro; nunquam de Q. Metello, nobilissi

mo & constantissimo ciue; nunquam de C. Mario, custo de ciuitatis, atque imperij uestri, in senatu mentio facta est. tribunitijs superiores illi rogationibus, nulla auctoritate senatus sunt restituti; Marius uero non modo non à senatu, sed etiam oppresso senatu est restitutus: nec rerum gestarum memoria in reditu C. Marij, sed exercitus, atque arma ualuerũt: at de me, ut ualeret, semper senatus flagitauit; ut aliquando perficeretur, cum primũ licuit, frequẽtia atque auctoritate perfecit. nullus in eorum reditu motus municipiorũ, & coloniarum factus est: at me in patriam ter suis decretis Italia cuncta reuocauit. illi inimicis interfectis, magna ciuium cæde facta, reducti sunt: ego ijs, à quibus eiectus sum, prouincias obtinentibus, inimico autem optimo uiro, & mitissimo, altero Consule referente reductus sum, cum is inimicus, qui ad meam perniciem uocem suam communibus hostibus præbuisset, spiritu duntaxat uiueret, re quidẽ infra omnes mortuos amandatus esset. nunq̃ de Popilio L. Opimius fortissimus Consul, nunq̃ de Q. Metello nõ modo C. Marius, qui erat inimicus, sed ne is quidem, qui secutus est, M. Antonius homo eloquentissimus cum A. Albino collega senatum aut populum est cohortatus. at pro me superiores Consules semper, ut referrent, efflagitati sunt: sed ueriti sunt ne gratiæ causa facere uiderentur, ꝙ alter mihi affinis erat, alterius causam capitis receperam: qui prouinciarũ fœdere irretiti, totum illum annũ querelas senatus, luctum bonorum, Italiæ gemitũ pertulerunt. Calẽdis uero Ian. posteaq̃ orba Resp. Consulis fidẽ tanquam legitimi tutoris implorauit, P. Lentulus Consul, parens, deus, salus nostræ uitæ, fortunæ, memoriæ, no

minis,ſimul ac de ſolẽni religione retulit,nihil humana
rum rerum ſibi prius,quàm de me agendum iudicauit.
atq; eo die confecta res eſſet, niſi is Tribunus pl. quem
ego maximis beneficijs Quæſtorem Conſul ornaueram ,
cum & cunctus ordo,& multi eũ ſummi uiri orarent,
& Cn.Oppius ſocer,optimus uir, ad pedes eius flens ia-
ceret,noctem ſibi ad deliberandum poſtulaſſet:quæ deli
beratio non in reddenda,quemadmodum nõ nulli arbi=
trabantur, ſed,ut patefactum eſt , in augenda mercede
conſumpta eſt.poſtea res acta eſt in ſenatu alia nulla:et
cũ uarijs rationibus impediretur, uoluntate tamen per=
ſpecta ſenatus,cauſa ad uos menſe Ian.deferebatur. hic
tantum interfuit inter me & inimicos meos.ego cũ ho=
mines in tribunali Aurelio palàm conſcribi, cẽturiariq;
uidiſſem ; cum intelligerem ueteres ad ſpem cædis Cati
linæ copias eſſe reuocatas ; cum uiderem ex ea parte ho
mines,cuius partis nos uel principes numerabamur,par
tim quòd mihi inuiderent , partim quòd ſibi timerent,
aut proditores eſſe,aut deſertores ſalutis meæ ; cum duo
Conſules empti pactione prouinciarum, auctores ſe ini=
micis Reip.tradidiſſent ; cum egeſtatem,auaritiam,libi=
dines ſuas uiderent expleri non poſſe,niſi me conſtrictũ
domeſticis hoſtibus dedidiſſent;cum ſenatus equiteſq; R.
flere pro me ac mutata ueſte uobis ſupplicare edictis at=
que imperijs uetarentur ; cum omnium prouinciarum
pactiones,cũ omnia cum omnibus fœdera,reconciliatio=
nes gratiarũ ſanguine meo ſancirentur ; cum omnes bo
ni non recuſarent, quin uel pro me,uel mecum perirẽt:
armis decertare pro mea ſalute nolui , quod & uincere
et uinci luctuoſum Reip.fore putaui. at inimici mei mẽſe
Ian.

Ian. cum de me ageretur, corporibus ciuium trucidatis, flumine ſanguinis meum reditum intercludendũ puta uerunt. itaq; cum ego abfui, eam Remp. habuiſtis, ut æque me, atq; illam reſtituendam putaretis. ego autẽ, in qua ciuitate nihil ualeret ſenatus, omnis eſſet impu nitas, nulla iudicia, uis & ferrũ in foro uerſarẽtur, cum priuati ſe parietum præſidio, nõ legum tuerentur, Tri= buni pl. uobis inſpectantibus uulnerarentur, ad magi= ſtratuũ domos cum ferro & facibus iretur, Conſulis fa ſces frangerentur, deorum immortalium templa incen derentur, Remp. nullam eſſe putaui: itaq; neque Rep. exterminata, mihi locum in hac urbe eſſe duxi; nec, ſi illa reſtitueretur, dubitaui quin me ſecũ ipſa reduceret. an ego, cum mihi eſſet exploratiſſimum, P. Lentulum proximo anno Conſulem futurum, qui illis ipſis Reip. periculoſiſſimis tẽporibus Aedilis curulis me Cõſule om nium meorum conſiliorum particeps, periculorumq́; ſo cius fuiſſet: dubitarem, quin is me confectum conſula= ribus uulneribus cõſulari medicina ad ſalutẽ reduceret? hoc duce, collega autem eius, clementiſſimo atq; optimo uiro, primo nõ aduerſante, poſt etiam adiuuante, reli= qui magiſtratus penè omnes fuerunt defenſores ſalutis meæ: ex quibus excellenti animo, uirtute, auctoritate, præſidio T. Annius & P. Seſtius, præſtanti in me bene= uolentia, & diuino ſtudio extiterunt. eodemq́; P. Len= tulo auctore, & pariter referente collega, frequentiſſi= mus ſenatus uno diſſentiente, nullo intercedẽte, dignita tem meam quibus potuit uerbis ampliſſimis ornauit, ſa lutem uobis, municipijs, colonijsq́; omnibus cõmẽdauit. ita me nudum à propinquis, nulla cognatione munitũ

Consules, Prætores, Tribuni plebis, senatus, Italia cuncta semper à uobis deprecata est: deniq; omnes, qui uestris maximis beneficijs honoribusq; sunt ornati, producti ad uos ab eodem, non solum ad me conseruandum uos cohortati sunt, sed etiam rerum mearum gestarum auctores, testes, laudatoresq; fuerunt. quorum princeps ad cohortandum uos & ad rogandos fuit Cn. Pompeius, uir omnium, qui sunt, fuerunt, erunt, uirtute, sapientia, ac gloria princeps. qui mihi unus uni priuato amico eadẽ omnia dedit, quæ uniuersæ Reip. salutem, otium, dignitatem. cuius oratio fuit, quemadmodum accepi, tripartita. primum uos docuit, meis consilijs Remp. esse seruatam; causamq; meam cum cõmuni salute coniunxit; hortatusq; est, ut auctoritatem senatus, statũ ciuitatis, fortunas ciuis bene meriti defenderetis: tũ in perorando posuit, uos rogari à senatu, rogari ab equitibus R. rogari ab Italia cuncta: denique ipse ad extremum pro mea uos salute non rogauit solum, uerum etiã obsecrauit. huic ego homini Quirites tantum debeo, quãtum hominem homini debere uix fas est. huius cõsilia, P. Lentuli sententiam, senatus auctoritatẽ uos secuti, in eo me loco, in quo uestris beneficijs fueram, ijsdem centurijs, quibus collocaratis, reposuistis. eodem tempore audistis eodem ex loco summos uiros, ornatissimos atq; amplissimos homines, principes ciuitatis, omnes cõsulares, omnes prætorios eadem dicere, ut omnium testimonio per me unum Remp. conseruatam esse cõstaret. itaque cum P. Seruilius, grauissimus uir, & ornatissimus ciuis, dixisset, opera mea Remp. incolumem magistratibus deinceps traditam, dixerunt in eandem sententiam cæteri. sed

audiſtis eo tempore clariſſimi uiri nõ ſolum auctorita=
tem, ſed etiam teſtimonium L. Gellij : qui, quia ſuam
claſſem attentatam magno cum ſuo periculo penè ſen
ſit, dixit in concione ueſtra, ſi ego Conſul, cum fui, non
fuiſſem, Remp. funditus interituram fuiſſe. En ego tot
teſtimonijs Quirites, hac auctoritate ſenatus, tanta con
ſenſione Italiæ, tanto ſtudio bonorum omnium, agente
P. Lentulo, conſentientibus cæteris magiſtratibus, depre=
cante Cn. Pompeio, omnibus hominibus fauentibus, dijs
deniq; immortalibus frugum ubertate, copia, uilitate
reditum meum comprobãtibus, mihi, meis, Reip. reſtitu=
tus, tantum uobis, quantum facere poſſum, Quirites pol
licebor: primum qua ſanctiſſimi homines pietate erga
deos immortales eſſe ſolent, eadem me erga populũ R.
ſemper fore, numenq; ueſtrum æque mihi graue, et ſan
ctum, ac deorum immortalium, in omni uita futurũ:
deinde, quoniam me in ciuitatem Reſpub. ipſa reduxit,
nullo me loco Reip. defuturum. ꝙ ſi quis exiſtimat, me
aut uoluntate eſſe mutata, aut debilitata uirtute, aut
animo fracto, uehemẽter errat. mihi quod potuit uis,
& iniuria, & ſceleratorum hominum furor detrahe=
re, eripuit, abſtulit, diſſipauit: quod uiro forti adimi nõ
poteſt, id manet & permanebit. uidi ego fortiſſimum
uirum, municipem meum, C. Marium, quoniam nobis
quaſi aliqua fatali neceſſitate non ſolum cum ijs, qui
hæc delere uoluiſſent, ſed etiam cum fortuna belligerã
dum fuit: eum tamen uidi, cum eſſet ſumma ſenectu
te, non modo non infracto animo propter magnitudi
nem calamitatis, ſed confirmato atque renouato. quẽ
egomet dicere audiui, tum ſe fuiſſe miſerum, cũ careret

patria,quam obsidione liberauisset;cũ sua bona posside
ri ab inimicis, ac diripi audiret; cum adolescentem fi=
lium uideret eiusdem socium calamitatis;cum in palu=
dibus demersus,cõcursu, ac misericordia Minturnensiũ
corpus ac uitam suam conseruasset; cum parua nauicu
la traiectus in Africam, quibus regna ipse dederat, ad
eos inops,supplexq́; uenisset: recuperata uero sua digni
tate,se nõ cõmissurum,ut,cum ea,quæ amiserat, sibi re
stituta essent, uirtutem animi non haberet, quã nunq̃
perdidisset.sed hoc inter me,atque illum interest; quòd
ille,qua re plurimũ potuit, ea ipsa re inimicos suos ul=
tus est,armis; ego,qua consueui,utar pietate;quoniam
illi arti in bello,ac seditione locus est,huic in pace, atq;
otio.quãquam ille animo irato nihil nisi de inimicis ul
ciscendis agebat: ego de ipsis inimicis tantum, quãtum
mihi Resp.permittet,cogitabo.deniq; Quirites, quoniã
me quatuor omnino genera hominum uiolarunt; unũ
eorum,qui odio Reip. ꝙ eam ipsis inuitis conseruaram;
mihi inimicissimi fuerunt;alterum, qui per simulatio=
nem amicitiæ nefarie prodiderunt; tertium, qui, cum
propter inertiam suam eadem assequi non possent,inui
derent laudi,& dignitati meæ; quartum,qui, cum cu=
stodes Reip.esse debuerunt,salutem meam,statum ciui=
tatis,dignitatem eius imperij,quod erat penes ipsos,uen
diderunt: sic ulciscar genera singula, quemadmodum
à quibusq; sum prouocatus; malos ciues, Remp. bene
gerendo;perfidos amicos,nihil credẽdo,atq; omnia cauẽ
do; inuidos, uirtuti & gloriæ seruiendo; mercatores
prouinciarum,reuocando domum, atque ab ijs prouin=
ciarum rationem repetendo.quãquam mihi maiori cu=

ræ eſt,quemadmodũ quidẽ uobis, qui de me eſtis opti=
me meriti,gratiã referã,quã quemadmodum inimico=
rum iniurias, crudelitatemq; perſequar: etenim ulci=
ſcendæ iniuriæ facilior ratio eſt, quã beneficij remune=
randi; propterea ꝙ ſuperiorem eſſe contra improbos,
minus eſt negotij, quã bonis exæquari: tũ etiã nec tam
neceſſarium quidem eſt,male meritis,quã optime meri
tis, referre quod debeas. odium uel precibus mitigari
poteſt,uel tẽporibus Reip.cõmuniq; utilitate deponi,uel
difficultate ulciſcendi teneri,uel uetuſtate ſedari: bene
meritos quin colas,nec exorari fas eſt, neq; id Reip. re=
petere utcunq; neceſſe eſt, neque eſt excuſatio difficul=
tatis,neque æquũ eſt tempore & die memoriam benefi
cij definire. poſtremo qui in ulciſcendo remiſſior fuit,
mox aperte laudatur: at grauiſſime uituperatur, qui
in tantis beneficijs, quanta uos in me contuliſtis,remu=
nerandis eſt tardior; neq; ſolum ingratus,quod ipſum
graue eſt,uerũ etiã impius appelletur neceſſe eſt. atque
in officio perſoluẽdo diſſimilis eſt ratio,& pecunia de=
bita:propterea ꝙ pecuniã,qui retinet,non diſſoluit; qui
reddidit,nõ habet:gratiã &,qui retulit,habet; &,qui
habet,diſſoluit. quapropter memoriam ueſtri beneficij
colam beneuolentia ſempiternã, nõ ſolum dum anima
ſuperabo mea, ſed etiam cum mortuo monimẽta ueſtri
in me beneficij permanebunt.in referenda autem gra=
tia hoc uobis repromitto, ſemperq; præſtabo, mihi neq;
in conſilijs de Rep.capiũdis diligentiã, neque in pericu=
lis à Rep.propulſandis animum, neque in ſentẽtia ſim=
pliciter referenda fidem, neque in hominũ uolũtatibus
pro Rep.lædendis libertatem, nec in perferendo labore

industriam, nec in uestris commodis augendis gratam animi beneuolentiam defuturam. atque hæc cura Quirites erit infixa animo meo sempiterna, ut cum uobis, qui apud me deorum immortalium uim & numen tenetis, tum posteris uestris, cũctisq; gentibus dignissimus ea ciuitate uidear, quæ suam dignitatem nõ posse tenere se, nisi me recuperasset, cunctis suffragijs indicauit.

POST REDITVM, IN SENATV. ORATIO XXIX.

SI patres conſcripti pro ueſtris immortalibus in me, fratremq́; meum, liberosq́; noſtros meritis parum uobis cumulate gratias egero, quæſo, obteſtorq́;, ne meæ naturæ potius, quàm magnitudini ueſtrorum beneficiorum id tribuendum putetis: quæ.n. tanta poteſt exiſtere ubertas ingenij, quæ tanta dicendi copia, quod tam diuinum atque incredibile genus orationis, quo quiſquam poſſit ueſtra in nos uniuerſa promerita non dicam complecti orando, ſed percenſere numerando? qui mihi fratrem optatiſſimum, me fratri amantiſſimo, liberis noſtris parentes, nobis liberos, qui dignitatem, qui ordinem, qui fortunas, qui ampliſſimam Remp. qui patriam, qua nihil poteſt eſſe iucundius, qui denique noſmet ipſos nobis reddidiſtis. quòd ſi parentes chariſſimos habere debemus, quòd ab ijs nobis uita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita eſt; ſi deos immortales, quorum beneficio & hæc tenuimus, & cæteris rebus aucti ſumus; ſi populum Rom. cuius honoribus in ampliſſimo conſilio, & in altiſſimo gradu dignitatis, atque in hac omnium terrarum arce collocati ſumus; ſi hunc ipſum ordinem, à quo ſæpe magnificentiſſimis decretis ſumus honeſtati: immenſum quiddam & infinitum eſt, quod uobis debeamus, qui ueſtro ſingulari ſtudio atque conſenſu parentum beneficia, deorum immortalium munera, populi Romani honores, ueſtra de me mul=

ta iudicia, nobis omnia uno tempore reddidistis; ut, cũ multa uobis, magna populo R. innumerabilia parentibus, omnia dijs immortalibus debeamus, ꝙ hæc antea singula per illos habuerimus, nunc uniuersa per uos recuperauerimus. itaq; P. C. quod ne optandũ quidem est homini, immortalitatẽ quãdã per uos adepti uidemur: quod.n. tẽpus erit unquam, quo ueſtrorũ in nos beneficiorum memoria, ac fama moriatur, qui illo ipso tẽpore, cũ ui, ferro, metu, minis obsessi teneremini, nõ multo post discessum meũ uniuersi me reuocauistis, referente L. Mũmio, fortissimo, atq; optimo uiro? quẽ habuit ille pestifer annus & maxime fidelem, & minime timidũ, &, si dimicare placuisset, defensorẽ salutis meæ. posteaq̃ nobis potestas decernendi nõ est permissa per eũ Tribunum pl. qui cũ per se Remp. lacerare nõ posset, sub alieno scelere deleuit: nũquã de me siluistis, nunquã meã salutem nõ ab ijs Consulibus, qui uendiderant, flagitauistis: itaque ueſtro studio, atque auctoritate perfectũ est, ut ille ipse annus, quẽ ego mihi, quã patriæ, maluerã esse fatalem, octo Tribunos haberet, qui promulgarent de salute mea, & ad uos sæpenumero referrent. nam Cõsules modesti, legumq; metuẽtes, impediebantur lege, nõ ea quæ de me, sed ea quæ de ipsis lata erat, cum meus inimicus promulgauit, ut, si reuixissent ij, qui hæc penè delerunt, tum ego redirem. quo facto utrunque confessus est, & se illorum uitam desiderare, et magno in periculo Remp. futuram, si aut hostes atque interfectores Reipub. reuixissent, aut ego non reuertissem. itaque illo ipso anno, cum ego cessissem; princeps autem ciuitatis non legum præsidio, sed parietum uitam

ſuam tueretur; Reſp. ſine Conſulibus eſſet, neque ſolũ parentibus perpetuis, uerum etiã tutoribus annuis eſſet orbata; ſentẽtias dicere prohiberemini; caput meæ proſcriptionis recitaretur: nunquam dubitaſtis meam ſalutẽ cum cõmuni ſalute coniungere. poſtea uero quàm ſingulari & præſtãtiſſima uirtute P. Lẽtuli Conſulis ex ſuperioris anni caligine & tenebris lucẽ in Rep. Calendis Ian. reſpicere cœpiſtis; cũ Q. Metelli, nobiliſſimi hominis, atq; optimi uiri, ſumma dignitas, cũ Prætorum, Tribunorum pl. penè omnium uirtus, & fides Reip. ſubueniſſet; cum uirtute, gloria, rebus geſtis Cn. Pompeius omnium gentium, omniũ ſeculorũ, omnis memoriæ facile princeps tuto ſe in ſenatum uenire arbitraretur: tãtus ueſter cõſenſus de ſalute mea fuit, ut, licet corpus abeſſet mecũ, dignitas iam in patriã reuertiſſet. quo quidem menſe, quid inter me & meos inimicos intereſſet, exiſtimare potuiſtis. ego meã ſalutẽ deſerui, ne propter me ciuiũ uulneribus Reſp. cruẽtaretur: illi meum reditũ non populi R. ſuffragijs, ſed flumine ſanguinis intercludendũ putauerunt. itaque poſtea nihil uos ciuibus, nihil ſocijs, nihil Regibus reſpõdiſtis: nihil iudices ſentẽtijs, nihil populus ſuffragijs, nihil hic ordo auctoritate declarauit: mutum forũ, elinguem curiam, tacitam et fractam ciuitatem uidebatis. quo quidem tempore, cũ is exceſſiſſet, qui cædi & flammæ uobis auctoribus reſtiterat, cũ ferro & facibus homines tota urbe uolitantes, magiſtratuum tecta oppugnata, deorum templa inflãmata, ſummi uiri & clariſſimi Conſulis faſces fractos, fortiſſimi atque optimi uiri Tribuni pl. ſanctiſſimum corpus nõ ſolum tactum ac uiolatum manu, ſed

uulneratum ferro, confectumq; uidistis. qua strage non nulli permoti magistratus, partim metu mortis, partim desperatione Reip. paululum à mea causa recesserunt: reliqui fuerũt, quos neq; terror, nec uis, nec spes, nec metus, nec promissa, nec minæ, nec tela, nec faces à uestra auctoritate, à populi R. dignitate, à mea salute depelle rẽt. princeps P. Lẽtulus, parens, ac deus nostræ uitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, hoc specimen uirtutis, hoc indiciũ animi, hoc lumẽ Cõsulatus sui fore putauit, si me mihi, si meis, si uobis, si Reip. reddidisset. qui ut est designatus, nunquam dubitauit sententiã de salute mea se & Rep. dignam dicere. cum à Tribuno pl. uetaretur, cum præclarũ caput recitaretur, ne quis ad uos referret, ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne scribẽdo adesset: totam illam clausulam, ut ante dixi, proscriptionem, nõ legem putauit, qua ciuis optime de Rep. meritus, nominatim, sine iudicio, unà cũ senatu Reip. esset ereptus. ut uero inijt magistratum, non dicã quid egerit prius, sed quid omnino egit aliud, nisi ut me conseruato uestram in posterũ dignitatẽ auctoritatemq; sanciret? dij immortales, quantũ mihi beneficiũ dedisse uidemini, ꝙ hoc anno P. Lentulus Consul fuit: quãto maius dedissetis, si superiore anno fuisset: nec enim eguissem medicina consulari, nisi consulari uulnere concidissem. audieram ex sapientissimo homine, atq; optimo ciue, & uiro, Q. Catulo, non sæpe unum Consulem improbum, duos uero nunquam, excepto illo Cinnano tempore, fuisse. quare meã causam semper fore firmissimã dicere solebat, dũ uel unus in Rep. esset Cõsul. quod uere dixerat, si illud de duobus Consulibus, quod

ante in Rep. non fuerat, perenne ac propriũ manere po tuiſſet. ꝙ ſi Q. Metellus illo tẽpore Conſul fuiſſet uni- cus, dubitatis quo animo fuerit in me conſeruando fu- turus, cũ in reſtituendo auctorẽ fuiſſe aſcriptoremq; ui deatis? ſed fuerunt duo Conſules, quorum mẽtes angu ſtæ, humiles, prauæ, oppletæ tenebris, ac ſordibus, nomẽ ipſum Conſulatus, ſplendorem illius honoris, magnitudi nem tanti imperij nec intueri, nec ſuſtinere, nec capere potuerunt; non Cõſules, ſed mercatores prouinciarũ, ac uenditores ueſtræ dignitatis. quorum alter à me Catili- nam amatorem ſuum multis audiẽtibus, alter Cethegũ conſobrinũ ſuum repoſcebat: qui me duo ſceleratiſſimi poſt hominum memoriam non Conſules, ſed latrones, non modo deſeruerunt, in cauſa præſertim publica, & conſulari, ſed prodiderunt, oppugnarunt, omni auxilio non ſolum ſuo, ſed etiam ueſtro, cæterorumq; ordinum ſpoliatum eſſe uoluerunt: quorũ alter tamen neq; me, neque quenquam fefellit: quis enim ullam ullius boni ſpem haberet in eo, cuius primũ tẽpus ætatis palàm fuiſ ſet ad omnes libidines diuulgatũ? qui ne à ſanctiſſima quidem parte corporis potuiſſet hominum impuram in temperãtiam propulſare? qui, cũ ſuam rem nõ minus ſtrenue, quã poſtea publicã, cõfeciſſet, egeſtatem, & lu- xuriã domeſtico lenocinio ſuſtẽtauit? qui niſi in aram Tribunatus cõfugiſſet, neq; uim Prætoris, nec multitu- dinẽ creditorũ, nec bonorũ proſcriptionem effugere po tuiſſet? quo in magiſtratu niſi rogationẽ de piratico bel lo tuliſſet, profecto & egeſtate, & improbitate coactus piraticã ipſe feciſſet, ac minore quidẽ cum Reip. detri- mento, quã quòd intra mœnia nefarius hoſtis, prædoq;

uersatus est. quo inspectante, ac sedēte, legem Tribunus pl. tulit, ne auspicijs obtēperaretur, ne obnuntiare concilio, aut comitijs, ne legi intercedere liceret, ut lex Aelia, & Fusia ne ualerēt, quæ nostri maiores certissima subsidia Reip. cōtra tribunitios furores esse uoluerunt. idēq; postea, cū innumerabilis multitudo bonorū de Capitolio supplex ad eū sordidata uenisset; cūq; adolescentes nobilissimi, cunctiq; equites R. se ad lenonis impurissimi pedes abiecissent: quo uultu cincinnatus ganeo nō solū ciuium lacrymas, uerum etiam patriæ preces repudiauit? neq; eo contentus fuit, sed etiam in concionem ascendit, eaq; dixit, quæ, si eius uir Catilina reuixisset, dicere nō esset ausus: se Nonarum Dec. quæ me Consule fuissent, cliuiq; Capitolini pœnas ab equitibus R. esse repetiturū: neq; solum id dixit, sed, quos ei cōmodū fuit, cōpellauit: L. uero Lamiā, equitem R. præstanti dignitate hominē, & saluti meæ pro familiaritate, Reip. pro fortunis suis amicissimū, Consul imperiosus exire urbe iussit: &, cū uos uestē mutandam censuissetis, cunctiq; mutassetis, atque idē omnes boni iam ante fecissent, ille unguentis oblitus, cum toga prætexta, quā omnes Prætores, Aedilesq; tū abiecerant, irrisit squalorem uestrū, & luctū grauissimæ ciuitatis; fecitq;, quod nemo unq̄ Tyrannus; ut, quo minus occulte uestrū malum gemeretis, nihil diceret; ne aperte incommoda patriæ lugeretis, ediceret. cum uero in circo Flaminio non à Tribuno pl. Consul in concionem, sed à latrone archipirata productus esset: primū processit, qua auctoritate uir? uini, somni, stupri plenus, madenti coma, cōposito capillo, grauibus oculis, fluentibus buccis, pressa uoce, &

temulenta: q in ciues indemnatos esset animaduersum, id sibi dixit grauis auctor uehemētissime displicere. ubi nobis hæc auctoritas tandiu tāta latuit? cur in lustris, & helluationibus huius calamistrati saltatoris tam eximia uirtus tandiu cessauit? nam ille alter Cesoninus Caluentius ab adolescentia uersatus est in foro, cum eū præter simulatā uersutamq; tristitiam nulla res cōmendaret, nō Consulis studium, nō discendi initia rei militaris, nō cognoscendorum hominum, nō liberalitas. quem præteriens cum incultum, horridum, mœstūq; uidisses, etiam si agrestem, & inhumanum existimares, tamē libidinosum, & perditum non dubitares. cū hoc homine aut cum stipite Aethiope, si in foro constitisses, nihil crederes interesse: sine sensu, sine sapore, elinguem, tardū, inhumanū, neglectū, Cappadocem modo abreptū de grege uenaliū diceres. idem domi quā libidinosus, quàm impurus, quā intemperans, nō ianua receptis, sed pseudothyro intromissis uoluptatibus? cū uero etiam literas studere incipit, & helluo immanis cū Græculis philosophari, tū est Epicureus, nō penitus illi disciplinæ, quæcūque est, deditus, sed captus uno uerbo uoluptatis. habet autem magistros nō ex istis ineptis, qui dies totos de officio ac de uirtute disserūt, qui ad laborem, ad industriā, ad pericula pro patria subeūda adhortātur; sed eos, qui disputent horam nullam uacuā uoluptate esse debere, in omni parte corporis semper oportere aliquod gaudiū delectationemq; uersari. his utitur quasi præfectis libidinū suarum: hi uoluptates omnes uestigāt, atque odorātur: hi sunt conditores, instructoresq; cōuiuij: ijdem expendūt, atq; æstimāt uoluptates, sententiamq; dicūt,

& iudicant, quantum cuiq; libidini tribuendũ esse uideatur : horum ille artibus eruditus, ita cõtempsit hãc prudentissimã ciuitatẽ, ut omnes suas libidines, omnia flagitia latere posse arbitraretur, si modo uultũ importunũ in forũ detulisset. is non me, quanquam equidẽ nõ cognoram eum propter Pisonum affinitatem, quem longe hinc ab hoc genere cognatio materna transalpini sanguinis abstulisset, sed uos populumq́; R. nõ cõsilio, neque eloquentia, quod in multis sæpe accidit, sed rugis, superciliōq; decepit. L. Piso tu'ne ausus es isto oculo, nõ dicam isto animo, ista fronte, non uita; tanto supercilio, nõ enim possum dicere tantis gestis, cũ Gabinio consociare cõsilia pestis meæ? nõ te illius unguentorũ odor, non uini anhelitus, nõ frons calamistri notata uestigijs in eam cognitionem adducebat, ut, cum illius re similis fuisses, frontis tibi integumẽto ad occultanda tanta flagitia diutius uti nõ liceret? cum hoc coire ausus es, ut consularem dignitatem, ut Reip. statum, ut senatus auctoritatem, ut ciuis optime meriti fortunas prouinciarũ fœdere addiceres? te Consule, tuis edictis, & imperijs senatui populoq́; R. nõ est licitũ nõ modo sententijs atq; auctoritate sua, sed ne luctu quidẽ, ac uestitu Reip. subuenire. Capuæ'ne te putabas, in qua urbe domicilium quondam superbiæ fuit, Consulem esse, sicut eras eo tẽpore, an Romæ, in qua ciuitate omnes ante uos Cõsules senatui paruerũt? tu es ausus in circo Flaminio productus cũ tuo illo pari dicere, te semper misericordẽ fuisse? quo uerbo senatum atq; omnes bonos tum, cum à patria pestem expellerent, crudeles demõstrabas fuisse. tu misericors me affinẽ tuũ, quem comitijs prærogati-

uæ primum custodem præfeceras, quem Calẽdis Ian. tertio loco sententiam rogaras, constrictum inimicis Reip. tradidisti: tu meum generum propinquũ tuũ, tu affinem tuam, meam filiam superbissimis, & crudelissimis uerbis à genibus tuis repulisti: idemq; tu clemẽtia ac misericordia singulari, cum ego unà cũ Rep. non tribunitio sed consulari ictu concidissem, tanto scelere, tantaq; intemperantia fuisti, ut ne unã quidẽ horam interesse paterere inter meam pestem, & tuam prædam, saltem dum conticesceret illa lamentatio, & gemitus urbis. nõdum palàm factum erat concidisse Remp. cũ tibi arbitria funeris soluebantur, uno eodemq; tempore domus mea diripiebatur, ardebat, bona ad uicinum Consulem de Palatio, de Tusculano ad item uicinum alterum Cõsulem deferebantur, cum, iisdem operis suffragium ferentibus, eodem gladiatore latore, uacuo nõ modo à bonis, sed etiam à liberis, atq; inani foro, ignaro populo R. quid ageretur, senatu uero oppresso, & afflicto, duobus impiis nefariisq; Cõsulibus ærarium, prouinciæ, legiones, imperia donabantur. horum Consulum ruinas uos Consules uestra uirtute fulsistis, summa Tribunorũ pl. Prætorumq; fide, & diligentia subleuasti. quid ego de præstantissimo uiro T. Annio dicã? aut quis de tali ciue satis digne unquam loquetur? qui cum uideret, sceleratũ ciuem, aut domesticum potius hostem, si legibus uti liceret, iudicio esse frangẽdũ; sin ipsa iudicia uis impediret, ac tolleret, audaciam uirtute, furorem fortitudine, temeritatem consilio, manũ manu, uim ui esse superãdã: primo de ui postulauit: posteaq̃ ab eodẽ iudicia sublata esse uidit, ne ille omnia ui posset efficere, curauit:

qui docuit neq; tecta, neque templa, neq; forũ, neq; curiam sine summa uirtute, ac maximis opibus, & copijs ab intestino latrocinio posse defendi: qui primus post meũ discessum metũ bonis, timorẽ huic ordini, seruitutẽ depulit ciuitati. quã rationẽ pari uirtute, animo, fide P. Sestius secutus, pro mea salute, pro uestra auctoritate, pro statu ciuitatis nullas sibi inimicitias, nullã uim, nullos impetus, nullũ uitæ discrimen uitandũ unquam putauit: qui causam senatus exagitatã concionibus improborum, sic sua diligentia multitudini cõmendauit, ut nihil tam populare, quã uestrum nomen, nihil tam omnibus charum aliquando, quã uestra auctoritas uideretur: qui me cũ omnibus rebus, quibus Tribunus pl. potuit, defendit, tum reliquis officijs iuxta, ac si meus frater esset, sustẽtauit: cuius ego clientibus, libertis, familia, copijs, literis ita sum sustentatus, ut meæ calamitatis nõ adiutor solũ, uerũ etiam socius uideretur. iam cæterorum officia studiaq; uidistis: quã cupidus mei C. Sestilius, quã studiosus uestri, quàm non uarius fuerit in causa. quid Mosopius? cui ego ipsi, parẽti, fratriq; eius sentio quantum debeã: qui, cũ à me uoluntas eorũ in priuato iudicio esset offensa, publici mei beneficij memoria priuatam offensionem obliterauerunt. iã T. Fadius, qui mihi Quæstor fuit; M. Curtius, cuius ego patri Quæstor fui, studio, amore, animo huic necessitudini nõ defuerũt. multa de me C. Messinius & amicitiæ, & Reip. causa dixit: legem separatim initio de salute mea promulgauit. Q. Fabritius si, quæ de me agere conatus est, ea contra uim, & ferrum perficere potuisset, mense Ianuario nostrum statum recuperassemus: quẽ

ad salutem

ad ſalutem meam uoluntas impulit, uis retardauit, au=
ctoritas ueſtra reuocauit. iã uero Prætores quo animo
in me fuerint: uos exiſtimare potuiſtis, cum L. Cæcilius
priuatim me ſuis omnibus copijs ſtuduerit ſuſtẽtare, pu
blice promulgarit de ſalute mea cũ collegis penè omni=
bus, direptoribus aũt meorum bonorum in ius adeundi
poteſtatem non fecerit. M. autem Calidius ſtatim deſi=
gnatus, ſententia ſua, quàm eſſet chara ſibi mea ſalus,
declarauit. omnia officia C. Septimij, Q. V. Valerij, P. Craſ
ſi, Sex. Quintilij, C. Cornuti ſumma et in me, et in Rẽp.
conſtiterunt. quæ cum libẽter cõmemoro, tum non inui
tus non nullorum in me nefarie cõmiſſa prætereo. non
eſt mei tẽporis, iniurias meminiſſe: quas ego, etiam ſi
ulciſci poſſem, tamẽ obliuiſci mallẽ. aliò transferenda
mea tota uita eſt, ut bene de me meritis referã gratiã,
cum apertis hoſtibus bellum geram, timidis amicis igno
ſcam, proditoribus meis non indicem dolorem profectio
nis meæ, defenſores reditus dignitate conſoler. ꝙ ſi mihi
nullũ aliud eſſet officiũ in omni uita reliquum, niſi ut
erga duces ipſos et principes atq; auctores ſalutis meæ
ſatis gratus iudicarer: tamẽ exiguum reliquæ uitæ tẽ=
pus non modo ad referendam, uerum etiam ad cõme=
morandam gratiam mihi relictum putarem: quando
enim ego huic homini ac liberis eius, quando oẽs mei
gratiam referent? quæ memoria, quæ uis ingenij, quæ
magnitudo obſeruantiæ tot tãtisq; beneficijs reſpõdere
poterit? qui mihi primus afflicto & iacenti conſularẽ
fidem, dexteramq; porrexit: qui me à morte ad uitam,
à deſperatione ad ſpẽ, ab exitio ad ſalutem reuocauit:
qui tãto amore in me, ſtudio in Remp. fuit, ut excogi=

taret quemadmodum calamitatem meam non modo le
uaret, ſed etiã honeſtaret: quid enim magnificentius,
quid preclarius mihi accidere potuit, q̃ quod illo peten-
te uos decreuiſtis, ut cuncti ex omni Italia, qui Remp.
ſaluam uellent, ad me unũ, hominẽ fractum, & propè
diſſipatum, reſtituendum, & defendendum uenirent:
ut qua uoce à te Romule poſt Romã conditam Conſul
uſus eſſet pro uniuerſa Rep. apud eos ſolũ, qui eius uo-
cẽ exaudire poſſent, eadẽ uoce ſenatus omnibus agris,
uicis, atque oppidis ciues totamq; Italiã ad unius ſalu-
tem defendendã excitaret. quid ego glorioſius meis po-
ſteris potui relinquere, q̃ hoc, ſenatũ iudicaſſe, qui ciuis
me non defendiſſet, eum Remp. ſaluã noluiſſe? itaque
tantum ueſtra auctoritas, tantum eximia Conſulis di-
gnitas ualuit, ut omne is flagitiũ ſe cõmittere putaret,
ſi quis non ueniret. idemq; Conſul, cum illa incredibilis
multitudo Romã, & penè Italia ipſa ueniſſet, uos fre-
quẽtiſſimos in Capitoliũ conuocauit, quo tẽpore quan-
tã uim uera bonitas haberet, aut uera nobilitas, intelli
gere potuiſtis: nam Q. Metellus, & inimicus, & fra-
ter inimici, perſpecta ueſtra uoluntate, omnia priuata
odia depoſuit: quem P. Seruilius, uir cum clariſſimus,
tum uero optimus, mihiq; amiciſſimus, & auctoritatis,
& orationis ſuæ diuina quadã grauitate ad ſui gene-
ris, cõmuniſq; ſanguinis facta uirtuteſq; reuocauit, ut
haberet in cõſilio & fratrem ab inferis ſocium rerum
mearum, & oẽs Metellos præſtantiſſimos ciues penè ex
Acheronte excitatos, in quibus Numidicum illum, cu-
ius quondam de patria diſceſſus honeſtus ipſi, bonis o-
mnibus tamẽ luctuoſus uiſus eſt. itaque fuit is nõ mo-

do ſalutis defenſor, qui ante hoc unum beneficium fue rat inimicus, uerũ etiam aſcriptor dignitatis meæ. quo quidem die cum CCCCX ſenatores eſſetis, magiſtra tuſq; oẽs adeſſent, diſſenſit unus, is qui ſua lege coniura tos etiã ab inferis excitãdos putarat. atque illo die, quo Remp. meis cõſilijs cõſeruatã grauiſſimis uerbis, & plu rimis iudicaſſetis, idẽ Cõſul curauit, ut eadẽ à principi bus ciuitatis in concione poſtero die dicerentur: cũ qui dẽ ipſe egit ornatiſſime cauſam meã, perfecitq; aſtãte, atque audiẽte Italia tota, ut nemo cuiuſq̃ cõducti, aut perditi uocẽ acerbã, atque inimicã bonis poſſet audire. ad hæc non modo adiumẽta ſalutis, ſed etiã ornamẽta dignitatis meæ reliqua uos ijdem addidiſtis: decreuiſtis, ne quis ulla rõne rem impediret; qui id impediſſet, gra uiter moleſteq; laturos; illũ cõtra Remp. ſalutemq; bo norũ, concordiamq; ciuium facturum; et ut ad uos ea ſtatim referrentur: meq; etiam, ſi diutius calũniaren tur, redire iuſſiſtis. quid? ut agerẽtur gratiæ, qui è mu nicipijs ueniſſent. quid? ut ad illam diẽ, res cum rediſ ſent, rogarẽtur, ut pari ſtudio conuenirẽt. quid denique illo die, quẽ P. Lentulus mihi fratriq; meo, liberiſq; no ſtris natalẽ conſtituit, non modo ad noſtrã, uerum etiã ad ſempiterni memoriam temporis? quo die nos comi tijs cẽturiatis, quæ maxime maiores iuſta dici haberiq; uoluerunt, arceſſiuit in patriam: ut eædem centuriæ, quæ me Conſulẽ fecerant, Conſulatum meum compro barent. quo die quis ciuis fuit, qui fas eſſe putaret, qua cunque aut ætate, aut ualetudinis eſſet, nõ ſe de ſalute mea ſentẽtiã ferre? quando tantã frequentiã in cam po, tantũ ſplendorem Italiæ totius, ordinumq; omniũ,

quando illa dignitate rogatores, diribitores, custodesq́; uidistis? itaque P. Lẽtuli beneficio excellẽti atq; diuino nõ solũ reducti sumus in patriã, sicut nõ nulli clarissimi, uiri, sed equis insignibus, & curru aurato reportati. possum ego satis in Cn. Põpeiũ unquã gratus uideri? qui nõ solum apud uos, qui oẽs idẽ sentiebatis, sed etiã apud uniuersum populum R. salutẽ Reip. & conseruatam per me, & coniũctam esse cum mea dixerit: qui causam meam prudẽtibus commẽdarit, imperitos edocuerit, eodemq́; tẽpore improbos auctoritate sua compresserit, bonos excitarit: qui populũ R. pro me, tanquam pro fratre, aut pro parẽte, non solum hortatus sit, uerum etiam obsecrarit: qui, ipse cũ propter metum dimicationis, & sanguinis domo se teneret, etiam à superioribus Tribunis petierit, ut de salute mea & promulgarẽt, & referrẽt: qui in colonia nuper constituta cum ipse gereret magistratũ, in qua nemo erat emptus intercessorum, uim & crudelitatẽ priuilegij, auctoritate honestissimorũ hominum, & publicis literis consignauit, princepsq́; Italiæ totius præsidium ad nostram salutẽ implorandum putauit: qui cum ipse mihi semper amicissimus fuisset, etiam ut suos necessarios mihi amicos redderet, elaborauit. quibus autẽ officijs T. Annij beneficia renumerabor? cuius omnis actio, ratio, cogitatio, totus deniq; Tribunatus nihil aliud fuit, nisi constans, perpetua, fortis, inuicta defensio salutis meæ. quid de P. Sestio loquar? qui suã erga me beneuolẽtiam, & fidẽ non solum animi dolore, sed etiam corporis uulneribus ostẽdit. uobis uero P.C. singulis & egi, & agam gratias uniuersis: egi initio, quantũ potui: satis ornate

agere nullo modo possum. & quãquã sunt in me præcipua merita multorũ, quæ sileri nullo modo possunt: tamẽ huius tẽporis ac timoris mei non est, conari cõmemorare beneficia in me singulorũ: nam difficile est non aliquẽ, nefas quenquã præterire. ego uos uniuersos patres cõscripti deorũ numero colere debeo. sed ut in ipsis dijs immortalibus nõ semper eosdẽ, atque aliàs alios solemus et uenerari, & precari: sic in hominibus de me diuinitus meritis omnis erit ætas mihi ad eorũ erga me merita prædicãda atque recolenda. hodierno aũt die nominatim à me magistratibus statui gratias esse agẽdas, et de priuatis uni, qui pro salute mea municipia, coloniasq; adisset, populũ R. supplex obsecrasset, sententiã dixisset eã, quã uos secuti, mihi dignitatẽ meã reddidistis. uos me florentẽ semper ornastis: laborantem mutatione uestis et propè luctu uestro, quoad licuit, defendistis. nostra memoria senatores ne in suis quidẽ periculis mutare uestẽ solebant: in meo periculo senatus ueste mutata fuit, quoad licuit per eorũ edicta, qui mea pericula nõ modo suo præsidio, sed etiã uestra deprecatione nudarũt. quibus ego rebus obiectis, cũ mihi priuato confligendũ uiderem cũ eodem exercitu, quẽ Consul nõ armis, sed uestra auctoritate superarã, multa mecũ ipse reputaui. dixerat in concione Consul, se cliui Capitolini pœnas ab equitibus R. repetiturum. nominatim alij cõpellabãtur, alij citabãtur, alij relegabantur: aditus templorũ erant non solũ præsidijs & manu, uerum etiã demolitione sublati. alter Consul, ut me & Remp. non modo desererẽt, sed etiã hostibus Reip. proderent, pactionibus eos suorũ præmiorũ obligarat. erat alius ad

portas cũ imperio in multos annos, magnoq́; exercitu: quem ego inimicũ mihi fuisse non dico; tacuisse, cum diceretur esse inimicus, scio. duæ partes esse in Rep. cum putarentur, altera me deposcere propter inimicitias, altera timide defendere propter suspicionẽ cædis putabatur. qui aũt me deposcere uidebantur, in hoc auxerũt dimicationis metum, ꝙ nunquam inficiando suspicionẽ hominum curamq́; minuerunt. quare cum uiderem senatum ducibus orbatum, me à magistratibus partim oppugnatum, partim proditum, partim derelictum, seruos simulatione collegiorũ nominatim esse conscriptos, copias omnes Catilinæ penè ijsdem ducibus ad spem cædis & incendiorũ esse reuocatas, equites R. proscriptionis, municipia uastitatis, oẽs cædis metu esse permotos, potui, potui P. C. multis auctoribus fortissimis uiris me ui, armisq́; defendere: nec mihi ipse ille animus idẽ meus, uobis nõ incognitus, defuit: sed uidebam, si uicissem præsentem aduersariũ, nimium multos mihi alios esse uincendos; si uictus essem, multis bonis & pro me, & mecũ, etiam post me esse pereundum; tribunitijq́; sanguinis ultores esse præsentes, meæ mortis pœnas iudicio, et posteritati reseruari. nolui, cũ Cõsul cõmunẽ salutẽ sine ferro defendissẽ, meã priuatus armis defendere: bonosq́; uiros lugere malui meas fortunas, q̃ suis desperare. ac si solus essẽ interfectus, mihi turpe; si cũ multis, Reip. funestũ fore uidebatur. ꝙ si mihi æternam esse propositã ærũnã arbitrarer, morte me ipse potius, q̃ sempiterno dolore mulctassẽ. sed cũ uiderẽ me nõ diutius, quàm ipsam Rẽp. ex hac urbe absuturũ: neque ego illa exterminata mihi remanẽdũ putaui; et illa, simul atq;

reuocata est, me secũ pariter reportauit. mecũ leges, me cũ quæstiones, mecũ iura magistratuũ, mecũ senatus au ctoritas, mecũ libertas, mecũ etiã frugum ubertas, mecũ deorum, & hominum sanctitates omnes, & religiones abfuerũt. quæ si semp abessent, magis uestras fortunas lugerem, q̃ desiderarẽ meas: sin aliquando reuocaren= tur, intelligebã mihi cũ illis unà esse redeundum. cuius mei sensus certissimus testis est hic idẽ, qui custos capitis fuit, Cn. Plãcius, qui omnibus prouincialibus ornamẽtis, cõmodisq; depositis, totã suã Quæsturã in me sustẽtãdo, & cõseruãdo collocauit. qui si mihi Quæstor imperato ri fuisset, in filij loco fuisset: nũc certe erit in parentis, cũ fuerit Quæstor nõ imperij, sed doloris mei. quapro= pter patres cõscripti, quoniam in Remp. sum pariter cũ Rep. restitutus, nõ modo in ea defendẽda nihil minuã de libertate mea pristina, sed etiã adaugebo: etenim si eã tũ defendebã, cũ aliquid mihi illa debebat, quid nũc me facere oportet, cũ ego illi plurimũ debeo? nam quid est, quod animũ meũ frangere, aut debilitare possit, cu ius ipsam calamitatẽ nõ modo nullius delicti, sed etiam diuinorũ in Remp. beneficiorũ testẽ esse uideatis? nã & importata est, quia defenderã ciuitatẽ: & mea uolũta te suscepta est, ne à me defensa Resp. per eundẽ me ex= tremũ in discrimẽ uocaretur. pro me nõ, ut pro P. Popi= lio nobilissimo homine, adolescẽtes filij, nõ propinquorũ multitudo populũ R. est deprecata, nõ, ut pro Q. Me= tello summo & clarissimo uiro, spectata iã adolescẽtia filius, non L. & C. Metelli consulares, non eorũ liberi, non Q. Metellus Nepos, qui tum Consulatum petebat; non Luculli, Seruilij, Scipiones, Metellarum filij flentes,

ac ſordidati populo R. ſupplicauerũt; ſed unus frater, qui in me pietate filius, conſilijs parens, amore, ut erat, frater inuẽtus eſt, ſqualore, & lacrymis, et quotidianis precibus deſideriũ mei nominis renouari, & rerũ geſtarũ memoriã uſurpari coegit. qui cũ ſtatuiſſet, niſi per uos me recuperaſſet, eandẽ ſubire fortunã, atque idem ſibi domiciliũ et uitæ & mortis depoſceret: nunquam nec magnitudinẽ negotij, nec ſolitudinem ſuã, nec uim inimicorũ, ac tela ꝑtimuit. alter fuit propugnator mearũ fortunarũ, & defenſor aſſiduus, ſumma uirtute et pietate C. Piſo gener: qui minas inimicorũ meorũ, qui inimicitias affinis mei, propinqui ſui Cõſulis, qui Pontũ, et Bithyniã Quæſtor pro mea ſalute neglexit. nihil unquam ſenatus de P. Popilio decreuit: nunquam in hoc ordine Q. Metelli mentio facta eſt. tribunitijs ſunt illi rogationibus, interfectis inimicis, deniq; nulla auctoritate ſenatus reſtituti, cũ alter eorũ ſenatui paruiſſet, alter uim, cædemq; fugiſſet. nã C. quidẽ Marius, qui hac hominũ memoria tertius ante me cõſularis tempeſtate ciuili expulſus eſt, nõ modo à ſenatu nõ eſt reſtitutus, ſed reditu ſuo ſenatum cunctum penè deleuit. nulla de illis magiſtratuũ conſenſio, nulla ad Remp. defendendam populi R. conuocatio, nullus Italiæ motus, nulla decreta municipiorum, & coloniarum extiterunt. quare cũ me ueſtra auctoritas accerſierit, populus R. reuocarit, Reſp. implorarit, Italia cuncta penè ſuis humeris reportarit, nõ cõmittam P. C. ut, cum ea mihi ſint reſtituta, quæ in poteſtate mea non fuerunt, ea non habeam, quæ ipſe præſtare poſſim, præſertim cũ illa amiſſa recuperarim, uirtutem, & fidem nunquam amiſerim.

PRO DOMO SVA, AD PONTIFICES. ORATIO. XXX.

C Vm multa diuinitus Pontifices à maioribus nostris inuenta, atq; instituta sunt, tum nihil præclarius, quàm quod uos eosdem & religionibus deorum immortalium, & summæ Reip. præesse uoluerunt: ut amplissimi & clarissimi ciues Remp. bene gerendo, religiones religionibus sapienter interpretãdo, Remp. conseruarent. quod si ullo tempore magna causa in sacerdotũ populi R. iudicio ac potestate uersata est, hæc profecto tanta est, ut omnis Reip. dignitas, omniũ ciuiũ salus, uita, libertas, aræ, foci, dij penates, bona, fortunæ, domicilia, uestræ sapientiæ, fidei, potestatiq; cõmissa creditaq; esse uideantur. uobis hodierno die cõstituẽdum est, utrũ posthac amentes ac perditos magistratus improborũ ac sceleratorum ciuiũ præsidio nudare, an etiam deorũ immortalium religione armare malitis. nã si illa labes, ac flamma Reip. suum illum pestiferum & funestum Tribunatum, quem æquitate humana tueri non potest, diuina religione defenderit: aliæ cerimoniæ nobis erunt, alij antistites deorum immortalium, alij interpretes religionum requirẽdi. sin autem uestra auctoritate, sapientiaq; Pontifices, ea, quæ furore improborum in Rep. ab alijs oppressa, ab alijs deserta, ab alijs prodita, gesta sunt, rescinduntur: erit causa, cur consilium maiorum in amplissimis uiris ad sacerdotia deligendis iure ac merito laudare possimus. sed quoniam ille demens, si ea, quæ ego per hos dies in senatu de Rep.

ſenſi, uituperaſſet, aliquẽ ſe aditũ ad aures ueſtras eſſe habiturum putauit: omittam ordinem dicendi meum: reſpondebo hominis furioſi nõ orationi, qua ille uti nõ poteſt, ſed cõuitio, cuius exercitationem cum intolerabi li petulantia, tum etiã diuturna impunitate muniuit. Ac primũ illud à te homine ueſano ac furioſo requiro, quæ te tanta pœna tuorũ ſcelerum flagitiorumq; ue= xet, ut hos tales uiros, qui non ſolũ conſilijs ſuis, ſed etiã ſpecie ipſa dignitatem Reip. ſuſtinent, ꝙ ego in ſenten= tia dicẽda ſalutem ciuium cum honore Cn. Põpeij con= iunxerim, mihi eſſe iratos, & aliud de ſumma hoc tem pore religione ſenſuros, ac me abſente ſenſerint, arbitre re? fuiſti tu, inquit, apud Põtifices ſupior: ſed etiam, quo niã te ad populũ cõtuliſti, ſis inferior, neceſſe eſt. itáne uero? quod in imperita multitudine eſt uitioſiſſimũ, uarietas, & inconſtantia, & crebra, tanquam tempeſta tum, ſic ſententiarũ cõmutatio, hoc tu ad hos transfe= ras? quos ab inconſtantia grauitas, à libidinoſa ſentẽtia certũ & definitũ ius religionũ, uetuſtas exemplorum, auctoritas literarum, monimentorumq; deterret. Tú ne es ille, inquit, quo ſenatus carere nõ potuit? quẽ boni lu xerũt? quẽ Reſp. deſiderauit? quo reſtituto, ſenatus au= ctoritatem reſtitutã putabamus, quam primum adue= niens prodidiſti? non dũ de mea ſentẽtia dico: impuden tiæ primũ reſpondebo tuæ. hunc igitur, funeſta Reip. peſtis, hunc tu ciuẽ ferro, & armis, & exercitus terro= re, & Conſulum ſcelere, & audaciſſimorum hominum minis, ſeruorum delectu, obſeſſione templorum, occupa tione fori, oppreſſione curiæ, domo, et patria, ne cũ im= probis boni ferro dimicarent, cedere curaſti, quem à ſe=

natu, quẽ à bonis omnibus, quem à cuncta Italia deside ratum, accersitum, reuocatum conseruandæ Reip. causa confiteris? At enim in senatum uenire, in Capitolium intrare turbulento illo die non debuisti. ego uero neque ueni, & domo me tenui, quandiu turbulentũ tẽpus fuit, cũ seruos tuos, à te iampridem ad bonorũ cædem paratos, cũ illa tua conscleratorum ac perditorũ manu armatos in Capitoliũ tecum uenisse constabat. quod cum mihi nũciaretur, scio me domi mansisse, & tibi & gladiatoribus tuis instaurãdæ cædis potestatem non fecisse. posteaquam mihi nunciatum est, populum R. in Capitoliũ propter metum, atque inopiam rei frumentariæ conuenisse, ministros autem scelerum tuorũ perterritos, partim amissis gladijs, partim ereptis diffugisse: ueni non solum sine ullis copijs ac manu, uerum etiam cũ paucis amicis. an ego, cum P. Lentulus Cos. optime de me ac de Rep. meritus, cũ Q. Metellus, qui, cũ meus inimicus esset, frater tuus, & dissensioni nostræ, & precibus tui salutẽ ad dignitatem meam prætulisset, me arcesserent in senatum; cum tãta multitudo ciuiũ tam recenti officio suo me ad referendam gratiã nominatim uocarent, non uenirẽ? cũ præsertim te iam illinc cũ tua fugitiuorum manu discessisse constaret. Hic tu me etiã custodem defensoremq; Capitolij, templorumq; omnium, hostem Capitolinũ appellare ausus es, ꝙ, cum in Capitolio senatum duo Consules haberent, eò uenirem. utrum'ne est tempus aliquod, quo in senatum uenisse turpe sit; an res illa talis erat, de qua agebatur, ut rem ipsam repudiare, et eos, qui agebant, condemnare deberem? primũ dico, senatoris esse boni,

ſemper in ſenatũ uenire: nec cũ ijs ſentio, qui ſtatuunt
minus bonis temporibus in ſenatũ ipſi non uenire, non
intelligẽtes hanc ſuam nimiã perſeuerantiam uehemẽ=
ter ijs, quorum animũ offendere uoluerunt, gratam &
iucundam fuiſſe. At enim non nulli propter timo=
rem, ꝙ ſe in ſenatu tuto non eſſe arbitrabantur, diſceſ=
ſerunt. non reprehẽdo, nec quæro, fuerít ne aliquid per
timeſcendũ: puto, arbitrio ſuo quenque timere oporte=
re. cur ego non timuerim, quæris? quia te illinc abijſſe
cõſtabat. cur, cum uiri boni non nulli putarint tuto ſe
in ſenatu eſſe non poſſe, ego nõ idem ſenſerim? cur, cũ
ego me exiſtimaſſem tuto omnino in ciuitate eſſe non
poſſe, illuc irẽ? an alijs licet, & recte licet, in meo metu
ſibi nihil timere: mihi uni neceſſe erit et meã et aliorũ
uicem pertimeſcere? an, quia non cõdemnaui ſentẽtia
mea duos Cõſules, ſum reprehẽdendus? eos igitur ego
potiſſimũ damnare debui, quorum lege perfectum eſt,
ne ego indẽnatus, atque optime de Rep. meritus, dam=
natorũ pœnam ſuſtinerem? quorũ etiam delicta pro=
pter eorũ egregiam in me conſeruando uoluntatem nõ
modo me, ſed omnes bonos ferre oporteret, eorum opti=
mum conſiliũ ego potiſſimum per eos in meam priſti=
nam dignitatem reſtitutus conſilio repudiarem meo?
At quã ſententiam dixi? primũ eam, quam populi ſer
mo in animis noſtris iã ante defixerat: deinde eã, quæ
erat ſuperioribus diebus agitata in ſenatu: deinde eam,
quam ſenatus frequens tum, cũ mihi eſt aſſenſus, ſecu=
tus eſt: ut neque allata ſit à me res inopinata ac recens,
nec, ſi quod in ſententia uitiũ eſt, magis ſit eius qui di=
xerit, quàm omniũ qui probarint. At. n. liberũ ſena=

tus iudicium propter metum non fuit. si timuisse eos facis, qui discesserũt: concede, nõ timuisse eos, qui remanserunt. sin aũt sine ijs, qui tum abfuerunt, nihil discerni libere potuit: cum oẽs adessent, cœptum est referri de inducẽdo S. C. ab uniuerso senatu reclamatum est. sed quæro, in ipsa sententia, quoniam princeps ego sum eius, atq; auctor, quid reprehẽdatur? utrũ, causa capiendi noui cõsilij non fuit, an meæ partes in ea causa non præcipuæ fuerũt? an aliò potius confugiẽdũ fuit? quæ uis, quæ causa maior esse, q̃ fames, potuit? quàm seditio? q̃ consilia tua, tuorumq;? qui, facultate oblata ad impitorũ animos incitandos, renouaturũ te tua illis funesta latrocinia ob annonæ causam putarunt. frumentum prouinciæ frumentariæ partim nõ habebant, partim in alias terras, credo propter uarietatẽ uenditorũ, miserãt, partim, quo gratius esset tũ, cum in ipsa fame subuenissent, custodijs suis clausum cõtinebãt, ut subito nouum mitterent. res erat nõ in opinione dubia, sed in præsenti, atq; ante oculos proposito periculo: neque id coniectura prospiciebamus, sed iã experti uidebamus. nã cũ ingrauesceret annona, ut iã planè inopia ac fames, nõ caritas timeretur, cõcursus est ad tẽplũ Concordiæ factus, senatũ illuc uocãte Metello Cos. qui si uerus fuit ex dolore hominũ & fame, certe Consules causam suscipe, certe senatus aliquid consilij cape potuit. sin in causa fuit annona, seditionis quidẽ stimulator & cõcitator tu fuisti: non'ne id agẽdũ nobis omnibus fuit, ut materiẽ subtraheremus furori tuo? quid, si utrũq; fuit, & ut fames stimularet homines, et tu in hoc ulcere tã quã unguis existeres? non'ne fuit eo maior adhibenda

medicina, quæ et illud natiuũ, & hoc delectũ malũ sa-
nare posset? erat igitur et præsens caritas, et futura fa
mes. inde saxis facta lapidatio est: si ex dolore plebeio
nullo incitante, magnũ malum: si P. Clodij impulsu,
usitatũ hominis facinorosi scelus: si utrũque, ut res esset
ea, quæ sua spõte multitudinis animos incitaret, & pa
rati atq; armati seditiõis duces; uidetur'ne ipsa Resp. et
Consulis auxilium implorasse, & senatus fidem? atqui
utrunque fuisse perspicuum est. difficultatem annonæ,
summamq; inopiam rei frumẽtariæ, ut homines nõ iã
diuturnã caritatem, sed ut famem planè timerent, ne
* mo negat. hunc istũ otij et pacis hostẽ causam arreptu-
rũ fuisse ad incendia, cædes, rapinas, nolo Pontifices su-
spicemini, nisi uideritis. qui sunt homines à Q. Metello
fratre tuo Consule in senatu palàm nominati, à quibus
ille se lapidibus appetitũ et percussum esse dixit? L. Ser
gium, & M. Lolliũ nominauit. quis est iste Lollius? qui
sine ferro ne nunc quidẽ tecum est, qui te Tribuno pl.
nihil de me dicam, sed qui Cn. Pompeiũ interficiendum
depoposcit. quis est Sergius? armiger Catilinæ, stipator
tui corporis, signifer seditionis, concitator tabernariorũ,
damnatus iniuriarum, percussor lapidator, fori depopu
lator, obsessor curiæ. his atq; huiusmodi ducibus, cũ tu
in annonæ caritate in Consules, in senatũ, in bona for-
tunasq; locupletũ, per causam inopum, atque imperito
rum, repentinos impetus comparares; cũ tibi salus esse
in otio nulla posset, cũ desperatis ducibus, decuriatos ac
descriptos haberes exercitus perditorũ: non'ne prouiden
dũ senatui fuit, ne in hanc tantã materiã seditionis ista
funesta fax adhæresceret? fuit igitur causa capiẽdi no-

ui consilij. uidete nũc, fuerint'ne partes meæ penè præci puæ. quẽ tum Sergius ille tuus, quem Lollius, quem cæteræ pestes in lapidatione illa nominabant? quẽ annonam præstare oportere dicebãt? non'ne me? quid puerorum illa concursatio nocturna? nũ à te ipso instituta me frumentũ flagitabant? quasi uero ego aut rei frumentariæ præfuissem, aut compressum aliquod frumẽtum tenerem, aut in isto genere omnino quidq̃ aut curatione, aut potestate ualuissem: sed homo ad cædẽ imminens meũ nomen operis ediderat, imperitis iniecerat. cũ de mea dignitate in tẽplo Iouis Optimi Maximi senatus frequẽtissimus uno isto dissentiẽte decreuisset, subito illo ipso die carissimam annonã nec opinata uilitas cõsecuta est. erant qui deos immortales, id quod ego sentio numine suo reditũ meum dicerent comprobasse. non nulli aũt illam rem ad illam rationẽ, cõiecturamq; reuocabant, qui, ꝙ in meo reditu spes otij, & concordiæ sita uidebatur, in discessu autem quotidianus seditionis timor, iam penè belli depulso metu commutatam esse annonam dicebant: quæ quia rursus in meo reditu facta erat durior, à me, cuius aduẽtu fore utilitatẽ boni uiri dictitabãt, annona flagitabatur. ego denique nõ solũ ab operis tuis impulsu tuo nominabar, sed etiam, depulsis ac dissipatis tuis copijs, à pop. R. uniuerso, qui tũ in Capitoliũ cõuenerat, cũ illo die minus ualerẽ, nominatim in senatũ uocabar. ueni expectatus. multis sentẽtijs iã dictis, rogatus sum sentẽtiã: dixi Reip. saluberrimã, ac mihi necessariã. petebatur à me frumẽti copia, annonæ uilitas, quasi possem aliqd in ea re gerẽda: non habebatur. flagitabar bonorũ expostulatiõe: improborũ

conuitia ſuſtinere non poterã. delegaui amico locuple=
tiori: nõ quo illi ita de me merito onus illud imponerẽ
(ſuccubuiſſem enim potius ipſe) ſed quia uidebã id qđ
oẽs, quod nos de Cn. Pompeio polliceremur, id illum fi=
de, cõſilio, uirtute, auctoritate, felicitate denique ſua fa
cillime perfecturũ. itaque ſiue hũc dij immortales fru=
ctũ mei reditus pop. R. tribuũt, ut, quemadmodũ diſceſ=
ſu meo frugũ inopia, fames, uaſtitas, cædes, incẽdia, rapi
næ, ſcelerũ impunitas, fuga, formido, diſcordia fuiſſet,
ſic reditu meo ubertas agrorũ, frugum copia, ſpes otij,
tranquillitas animorũ, iudicia, leges, concordia populi,
ſenatus auctoritas mecũ ſimul reducta uideantur; ſiue
egomet aliquid aduentu meo, conſilio, auctoritate, dili=
gẽtia pro tãto beneficio populo R. præſtare debui; præ=
ſto, promitto, ſpondeo; nihil dico amplius; hoc, quod
ſatis eſt huic tempori, dico, Remp. annonæ nomine in
id diſcrimen, quò uocabatur, non eſſe uenturam. num
igitur in hoc officio, quod fuit præcipue meum, ſentẽtia
mea reprehenditur? rẽ maximã eripui à peſte ſummi
periculi, non ſolũ eam, ſed etiam uos à cæde, incendijs,
uaſtitate. nemo negat, cũ ad cauſam caritatis accederet
iſte ſpeculator communium miſeriarũ, quin ſemper in
Reip. malis ſceleris ſui faſces inflãmarit. negat oportuiſ=
ſe quicquã uni extra ordinem decerni. nõ iam tibi ſic
reſpõdebo, ut cæteris; Cn. Põpeio plurima, periculoſiſſi=
ma, maxima terra mariq; bella extra ordinem eſſe cõ=
miſſa; quarũ rerũ ſi quem pœniteat, eũ uictoriæ popu=
li R. pœnitere. nõ ita tecum ago. cũ ijs hæc à me haberi
oratio poteſt, qui ita diſputãt, ſe, ſi qua res ad unũ defe
rẽda ſit, ad Cn. Põpeiũ delaturos potiſſimũ, ſed ſe extra
ordinem

ordinem nihil cuiquam dare; cum Pompeio datũ ſit, id ſe pro dignitate hominis ornare, ac tueri ſolere. horũ ego ſententiam ne laudem, impedior Cn. Pompeij triumphis: quibus ille, cum eſſet extra ordinem ad patriã defendẽdam uocatus, auxit nomen populi R. imperiumq́; honeſtauit. conſtantiã probo, qua mihi quoque utendũ fuit, quo ille auctore extra ordinem bellum cum Mithridate Tigraneq́; geſſit. ſed cum illis tamẽ poſſum aliquid diſputare: tua uero quæ tanta impudentia eſt, ut audeas dicere, extra ordinem dari nihil cuiquam oportere? qui cum lege nefaria Ptolemæum Regem Cypri, fratrem Regis Alexãdrini, eodem iure regnantem, cauſa incognita publicaſſes, populumq́; R. ſcelere obligaſſes; cum in eius regnum, bona, fortunas latrociniũ huius imperij immiſiſſes, cuius cum patre, auo, maioribus ſocietas nobis & amicitia fuiſſet: huius pecuniæ deportandæ, &, ſi quis ſuum ius defenderet, bello gerendo M. Catonem præfeciſti: dices, quem uirum? ſanctiſſimum, prudentiſſimum, fortiſſimum, amiciſſimum Reip. uirtute, cõſilio, ratione uitæ mirabili ad laudem, & propè ſingulari: ſed quid ad te, qui negas eſſe iuris, quenquã ulli Reip. extra ordinem præfici? atque in hoc ſolũ inconſtantiam redarguo tuam, qui in ipſo Catone, quẽ tu nõ pro illius dignitate produxeras, ſed pro tuo ſcelere ſubduxeras, quẽ tuis Sergijs, Lollijs, Titijs, cæteriſq́; cædis & incendiorum ducibus obieceras, quẽ carnificem ciuium, quem indemnatorum necis principem, quem crudelitatis auctorem fuiſſe dixeras, ad hunc honorem & imperium extra ordinem nominatim rogatione tua detuliſti: & tanta fuiſti intemperãtia, ut illius tui ſceleris rationem occultare nõ poſ-

ſes.literas in concione recitaſti,quas tibi à C.Cæſare miſſas diceres. CAESAR PVLCHRO. cum etiam es argumẽtatus,amoris eſſe hoc ſignũ, cũ nominibus tantũ uteretur,neq; abſcriberet,Proconſul,aut Tribuno pl. deinde gratulari, ꝙ idem in poſterum M.Catonẽ Tribunatu tuo remouiſſes,& ꝙ idem in poſterũ de extraordinarijs poteſtatibus libertatem ademiſſes.quas aut nũquã tibi ille literas miſit; aut,ſi miſit,in concione recitari noluit; aut,ſiue ille miſit,ſiue tu finxiſti,certe conſiliũ tuũ de Catonis honore illarum literarum recitatione patefactum eſt.ſed omitto Catonem,cuius eximia uirtus,dignitas,& in eo negotio,quod geſſit,fides,& continentia tegere uidentur improbitatem & legis , & actionis tuæ. quis prouinciã homini poſt homines natos turpiſſimo, ſceleratiſſimo,contaminatiſſimo, quis illã opimam fertilemq́; Syriam,quis bellum pacatiſſimis gentibus,quis pecuniam ad emendos agros conſtitutã, ereptam ui ex Cæſaris rebus actis,quis imperium infinitũ dedit ? cui quidem cum Ciliciã dediſſes,mutaſti pactionem, & Ciliciã ad Prætorem item extra ordinem tranſtuliſti : Gabinio pretio amplificato Syriã nominatim dediſti.quid?homini teterrimo,crudeliſſimo,fallaciſſimo, omnium ſcelerũ libidinumq́; maculis notatiſſimo, L.Piſoni non ne nominatim populos liberos,multis.S.C.etiã recenti lege ſoceri ipſius liberatos,uinctos,& cõſtrictos tradidiſti ? non ne, cum ab eo merces tui beneficij,pretiumq́; prouinciæ meo ſanguine tibi eſſet perſolutum, tamen ærariũ cũ eo partitus es ? itá ne uero ? tu prouincias conſulares ,quas C. Gracchus,qui unus maxime popularis fuit, nõ modo nõ abſtulit ab ſenatu, ſed etiã,ut neceſſe eſſet quotannis cõ

* ſtitui per ſenatum decreta lege ſanxit, eas lege Sempro=nia per ſenatum decretas reſcidiſti? extra ordinem, ſine ſorte, nominatim dediſti, nō Cōſulibus, ſed Reip. peſtibus: nos, q̃ nominatim rei maximæ penè iam deſperatæ ſummum uirũ, ſæpe ad extrema Reip. diſcrimina delectum, præfecimus, à te reprehendemur? quid tandem, ſi, quæ tum in illis Reip. tenebris, cæcisq; nubibus, & procellis, cum ſenatum à gubernaculis deieciſſes, populum è naui exturbaſſes, ipſe archipirata cum grege prædonum impuriſſimo pleniſſimis uelis nauigares, ſi, quæ tum promulgaſti, conſtituiſti, promiſiſti, uendidiſti, perficere potuiſſes: qui locus orbe terrarum uacuus extraordinarijs faſcibus atq; imperio Clodiano fuiſſet? ſed excitatus aliquãdo Cn. Pompeij, (dicam ipſo audiente, quod ſenſi & ſentio, quoquo animo me auditurus eſt) excitatus, inquã, aliquando Cn. Pompeij nimium diu reconditus, & penitus abſtruſus animi dolor ſubuenit ſubito Reip. ciuitatemq; fractam malis, mutam, debilitatam, abiectam me tu, ad aliquam ſpem libertatis, & priſtinæ dignitatis erexit. hic uir extra ordinem rei frumentariæ præficiendus non fuit? ſcilicet tu heluoni ſpurciſſimo, prægustatori libidinũ tuarũ, homini egentiſſimo, & facinoroſiſſimo, Sex. Clodio, ſocio tui ſanguinis, qui ſua lingua etiã ſororem tuã à te abalienauit, omne frumentũ priuatum, & publicũ, omnes prouincias frumentarias, omnes mancipes, omnes horreorum claueis lege tua tradidiſti. qua ex re primũ caritas nata eſt, deinde inopia: impendebat fames, incendia, cædes, direptio: imminebat tuus furor omnium fortunis & bonis. queritur etiã importuna peſtis, ex ore impuriſſimo Sex. Clodij rem frumentariam

esse ereptam; summisq; in periculis, eius uiri auxiliũ implorasse Remp. à quo sæpe se & seruatã, & amplificatam esse meminisset. extra ordinẽ ferri nihil placet Clodio. quid de me quod tulisse te dicis parricida, fratricida, sororicida, non ne extra ordinem tulisti? an de peste ciuis, quemadmodũ omnes iam dij atq; homines iudicarunt, conseruatoris Reip. quemadmodum autẽ tute ipse confiteris, nõ modo indemnati, sed ne accusati quidem, licuit tibi ferre nõ legẽ, sed nefariũ priuilegium, lugẽte senatu, mœrẽtibus bonis omnibus, totius Italiæ precibus repudiatis, oppressa captaq; Republica: mihi, populo R. implorante, senatu poscente, tẽporibus Reip. flagitantibus, non licuit de salute populi R. sententiã dicere? qua quidẽ in sententia si Cn. Pompeij dignitas aucta est coniuncta cum utilitate cõmuni, certe laudandus essem, si eius dignitati suffragatus uiderer, qui meæ saluti opem & auxiliũ tulisset. desinant, desinant homines ijsdẽ machinis sperare me restitutũ posse labefactari, quibus antea stantem perculerunt: quod enim par amicitiæ consularis fuit unquam in hac ciuitate coniunctius, quàm fuimus inter nos ego & Cn. Põpeius? quis apud populũ R. de illius dignitate industrius, quis senatui sæpius dixit? qui tantus fuit labor, quæ simultas, quæ cõtentio, quam ego nõ pro illius dignitate susceperim? qui ab illo in me honos, quæ prædicatio de mea laude, quæ remuneratio beneuolentiæ prætermissa est? hanc nostram coniunctionẽ, hanc conspirationem in Rep. bene gerenda, hanc iucundissimam uitæ atq; officiorũ omnium societatem certi homines fictis sermonibus & falsis criminibus diremerunt; cum ijdem illum, ut me metueret, me caue-

ret, monerent; iidē apud me, mihi illum esse uni inimicissimū, dicerent; ut neque ego ab illo, quæ mihi petenda essent, satis audacter petere possem; neque ille tot suspicionibus certorū hominū & scelere exulceratus, quæ meū tempus postularet, satis prolixe mihi polliceretur. data merces est erroris mei magna Pontifices, ut me nō solum pigeat stultitiæ meæ, sed etiam pudeat; qui, cum me nō repentinū aliquod meū tempus, sed ueteres multo ante suscepti, & prouisi labores cum uiro fortissimo & clarissimo coniūxissent, sim passus à tali amicitia distrahi, neque intellexerim quibus aut ut apertis inimicis obsisterem, aut ut insidiosis amicis non crederē. proinde desināt aliquando me iisdem inflāmare uerbis. quid sibi iste uult? nescit, quantū auctoritate ualeat, quas res gesserit, qua dignitate sit restitutus. cur ornat eū, à quo desertus est? ego uero neque me tū desertū puto, sed penè deditū; nec, quæ sint in illa Reip. flamma gesta contra me, neque quo modo, neq; per quos, patefaciundū mihi esse arbitror. si utile Reip. fuit, haurire me unū pro omnibus illā indignissimam calamitatem: etiam hoc utile sit, quorū id scelere conflatū sit, me occultare & tacere. illud uero est hominis ingrati, tacere (itaque libentissime prædicabo) Cn. Pōpeiū studio & auctoritate æque, ut unūquēque uestrū, opibus, cōtentione, precibus, periculis deniq; præcipue pro salute mea laborasse. hic tuis P. Lētule, cū tu nihil aliud dies & noctes nisi de salute mea cogitares, consiliis omnibus interfuit: hic tibi grauissimus auctor ad instituendā, fidelissimus socius ad cōparandā, fortissimus adiutor ad rem perficiendā fuit: hic municipia coloniasq; adiit: hic Italiæ totius auxiliū cu=

pientis implorauit: hic in ſenatu princeps ſentẽtiæ fuit: idemq́; cum dixiſſet, tum etiam pro ſalute mea populũ R. obſecrauit. quare iſtã orationem, qua es uſus, omittas licet, poſt illã ſentẽtiam, quam dixerã de annona, Pontificũ animos eſſe mutatos: proinde quaſi iſti aut de Cn. Pompeio aliter, atque ego exiſtimo, ſentiant; aut, quid mihi pro expectatione populi R. pro Cn. Põpeij meritis erga me, pro ratione mei temporis faciendũ fuerit, ignorent; aut etiam, ſi cuius forte Pontificis animum, quod certo ſcio aliter eſſe, mea ſentẽtia offendit, alio modo ſit cõſtituturus aut de religione Põtificũ, aut de Rep. quàm eum aut cerimoniarũ ius, aut ciuitatis ſalus coegerit.

Intelligo Pontifices me plura extra cauſam dixiſſe, quã aut opinio tulerit, aut uoluntas mea: ſed cum me purgatum uobis eſſe cuperem, tum etiã ueſtra in me attente audiẽdo benignitas prouexit orationem meã. ſed hoc cõpẽſabo breuitate eius orationis, quæ pertinet ad ipſam cognitionẽ ueſtrã: quæ cum ſit in ius religionis, et in ius Reip. diſtributa, religionis partem, quæ multo eſt uerboſior, prætermittens, de iure Reip. dicam: quid eſt enim aut tam arrogans, q̃ de religione, de rebus diuinis, cerimonijs, ſacris, Pontificum collegium docere conari; aut tã ſtultum, quàm, ſi quis quid in ueſtris libris inuenerit, id narrare uobis; aut tam curioſum, quàm ea ſcire uelle, de quibus maiores noſtri uos ſolos & conſuli, & ſcire uoluerunt? Nego potuiſſe iure publico, legibus ijs, quibus hæc ciuitas utitur, quenquam ciuẽ ulla eiuſmodi calamitate affici ſine iudicio. hoc iuris in hac ciuitate etiã tum, cũ Reges eſſent, dico fuiſſe, hoc nobis eſſe à maioribus traditum, hoc eſſe denique proprium liberæ ciui=

tatis, ut nihil de capite ciuis, aut de bonis sine iudicio senatus, aut populi, aut eorũ, qui de quaq; re cõstituti iudices sint, detrahi possit. uides'ne me non radicitus euellere omneis actiones tuas? neque illud agere, quod apertum est, te omnino nihil gessisse iure, nõ fuisse Tribunũ pl? hoc dico, esse parricidium: dico apud Pontifices: Augures adsunt: uersor in medio iure publico. quod est Põtifices ius adoptionis? nempe ut is adoptet, qui neq; procreare iam liberos possit; &, cum potuerit, sit expertus. quæ deinde causa cuique sit adoptionis, quæ ratio generũ, ac dignitatis, quæ sacrorũ, quæri à Pontificũ collegio solet. quid est horum in ista adoptione quæsitum? adoptat annos uiginti natus, etiã minor, senatorem: liberorum ne causa? at procreare potest, habet uxorem, suscepit etiã liberos: exhæredabit igitur pater filiũ. quid sacra Clodiæ gentis, cur intereũt, quod in te est? quæ omnis notio Pontificũ, cũ adoptaret, esse debuit. nisi forte ex te ita quæsitũ est, num perturbare Remp. seditionibus uelles? & ob eã causam adoptari, non ut filius esses, sed ut Tribunus pl. fieres, & funditus euerteres ciuitatem? respõdisti credo te ita uelle. Põtificibus bona causa uisa est: approbauerũt. nõ ætas eius, qui adoptabat, quæsita est, ut Cn. Aufidio, M. Puppio: quorũ uterque nostra memoria, summa senectute, alter Orestem, alter Pisonem adoptauit. quas adoptiones sicut alias innumerabiles, hæreditates nominis, pecuniæ, sacrorũ secutæ sunt. tu neque Fõteius es, qui esse debebas; neque patris hæres; neque, amissis sacris paternis, in hæc adoptiua uenisti. ita perturbatis sacris, cõtaminatis gẽtibus, & quã deseruisti, et quã polluisti, iure Quiritum legitimo tutelarũ & hæredita-

tum relicto, factus es eius filius cōtra fas, cuius per ætatem pater esse potuisti. dico apud Pontifices: nego istam adoptionē pontificio iure esse factam: primum, quòd eæ uestræ sint ætates, ut is, qui te adoptauit, uel tibi loco filij per ætatē esse potuerit: deinde, quòd causa quæri solet adoptandi, ut & is adoptet, qui, quod natura iā assequi non potest, & legitimo & pontificio iure quærat; et ita adoptet, ut ne quid aut de dignitate generum, aut de sacrorū religione minuatur: illud in primis, ne qua calumnia, ne qua fraus, ne quis dolus adhibeatur, ut hæc simulata adoptio filij quāmaxime ueritatem illā suscipiēdorū liberorū imitata esse uideatur. quæ maior calūnia est, quàm uenire imberbem adolescētulū, bene ualentem ac maritū, dicere, filium senatorē populi R. sibi uelle adoptare, id autē scire & uidere omnes, nō ut ille filius instituatur, sed ut è patritijs exeat, ut Tribunus pl. fieri possit, iccirco adoptari? neque id obscure: nā adoptatum emācipari statim, ne sit eius filius, qui adoptarit. cur ergo adoptatur? probate genus adoptionis: iā omniū sacra interierint, quorum custodes uos esse debetis; iā patritius nemo relinquetur: cur. n. quisquā uellet Tribunum pl. se fieri nō licere? angustiorem sibi esse petitionem Cōsulatus? in sacerdotiū cum possit uenire; quia patritio nō sit locus, nō uenire? ut cuique aliquid acciderit, quare commodius sit esse plebeiū, simili ratione adoptabitur. itaq; populus R. breui tēpore neque Regem sacrorum, neque Flamines, nec Salios habebit, nec ex parte dimidia reliquos sacerdotes, neq; auctores centuriatorum, & curiatorum comitiorum: auspiciaq; populi R. si magistratus patritij creati non sint, intereant necesse est, cum In=

terrex nullus sit, quòd & ipsum patritium esse, & à patritio prodi necesse est. dixi apud Pontifices, istã adoptionem nullo decreto huius collegij probatam, cõtra omne pontificium ius factam, pro nihilo esse habendam. qua sublata, intelligis totum Tribunatum tuũ concidisse. Venio ad Augures. quorum ego libros, si qui sunt reconditi, nõ scrutor: nõ sum in exquirendo iure Augurum curiosus: hæc, quæ unà cum populo didici, quæ sæpe in concionibus responsa sunt, noui. negant fas esse agi cum populo, cum de cœlo seruatum sit. quo die de te lex curiata lata esse dicatur, audes negare de cœlo esse seruatum? adest præsens, uir singulari uirtute, constantia, grauitate præditus, M. Bibulus. hunc Consulẽ illo ipso die cõtẽdo seruasse de cœlo. infirma sunt igitur acta, tua sententia, C. Cæsaris uiri fortissimi? minime: neque enim mea iam quidquã interest, exceptis ijs telis, quæ ex illius actionibus in meum corpus immissa sunt. sed hæc de auspicijs, quæ ego nũc perbreuiter attingo, acta sunt à te. tu, tuo præcipitãte iã & debilitato Tribunatu, auspiciorũ patronus subito extitisti: tu M. Bibulũ in cõcionẽ, tu Augures produxisti: te interrogante, Augures responderunt, cum de cœlo seruatum sit, cum populo agi non posse: tibi M. Bibulus quærenti, se de cœlo seruasse, respondit, idemq; in cõcione dixit ab Appio fratre tuo productus, te omnino, ꝙ contra auspicia adoptatus esses, Tribunũ pl. non fuisse: tua deniq; omnis actio posterioribus mensibus fuit, omnia, quæ C. Cæsar egisset, quæ cõtra auspicia essent acta, per senatũ rescindi oportere: quod si fieret, dicebas te tuis humeris me custodem urbis in urbẽ relaturũ. uidete hominis amentiã, ubi ꝑ suum

Tribunatum Cæsaris actis alligatus teneretur. si & sacrorum iure Pontifices, & auspiciorũ religione Augures totum euertunt Tribunatum tuũ, quid quæris amplius? an etiam apertius aliquod ius populi, atque legum? hora fortasse sexta diei questus sum in iudicio, cum C. Antonium collegam meũ defenderem, quædã de Rep. quæ mihi uisa sunt ad illius miseri causam pertinere. hæc homines improbi ad quosdam uiros fortes longe aliter, atque à me dicta erãt, detulerunt. hora nona illo ipso die tu es adoptatus. si, quod in cæteris legibus trinum nundinũ esse oportet, id in adoptione satis est trium esse horarũ: nihil reprehendo. sin eadem obseruanda sunt, decreuit senatus, M. Drusi legibus, quæ cõtra legem Cæciliam & Didiam latæ essent, populũ non teneri. iam intelligis omni genere iuris, quod in sacris, quod in auspicijs, quod in legibus sit, te Tribunum Pl. non fuisse? atque ego hoc totũ non sine causa relinquo: uideo enim quosdam clarissimos uiros, principes ciuitatis, aliquot locis iudicasse, te cũ plebe iure agere potuisse: qui etiam de me ipso, cũ tua rogatione funere elatam Remp. esse dicerent, tamẽ id funus, etsi miserum atque acerbum fuisset, iure indictũ esse dicebant. quod de me ciue, ac de Rep. bene merito tulisses, funestum funus te indixisse Reip. quod saluis auspicijs tulisses, iure egisse dicebãt. quare licebit, ut opinor, nobis eas actiones nõ infirmare, quibus illi actionibus constitutum Tribunatum tuum comprobauerunt. fueris sanè Tribunus pl. tam iure, quàm lege, quàm fuit hic ipse Rullus, uir omnibus rebus clarissimus, atque amplissimus. quo iure, quo more, quo exemplo legem nominatim de capite ciuis indẽnati tulisti? uetãt leges sacratæ,

uetant XII tabulæ, leges priuatis hominibus irrogari: id est enim priuilegiū. nemo unquam tulit: nihil est crudelius: nihil perniciosius: nihil, quod minus hæc ciuitas ferre possit. proscriptionis miserrimum nomē illud, et omnis acerbitas Syllani temporis quid habet, quod maxime sit insigne ad memoriam crudelitatis? opinor pœnā in ciues R. nominatim sine iudicio cōstitutam. hanc uos igitur Pontifices iudicio, atque auctoritate uestra Tribuno pl. potestatē dabitis, ut proscribere possit, quos uelit? quæro enim, quid sit aliud proscribere, uelitis, iubeatis, ut M. Tullius in ciuitate ne sit, bonaq; eius ut mea sint. ita. n. fecit: etsi alijs uerbis tulit. hoc plebiscitū est? hæc lex, hæc rogatio est? hoc uos pati potestis, hoc ferre ciuitas, ut singuli ciues singulis uersiculis è ciuitate tollātur? equidē iam perfunctus sum: nullā uim, nullum impetū metuo: expleui animos inuidorū: placaui odia improborum: saturaui etiā perfidiam, & scelus proditorum: deniq; de mea causa, quæ uidebatur perditis ciuibus ad inuidiā esse proposita, iam omnes urbes, omnes ordines, omnes dij atq; homines iudicauerunt. uobismet ipsis Pōtifices, & uestris liberis, cæterisq; ciuibus pro uestra auctoritate, & sapientia consulere debetis. nam cum tam moderata iudicia populi sint à maioribus cōstituta; primum, ut ne pœna capitis cū pecunia coniungatur; deinde, ne nisi prodicta die quis accusetur; ut ter ante magistratus accuset intermissa die, q̄ mulctam irroget, aut
* indices; quarta sit accusatio trinum nundinū, prodicta die, qua die iudicium sit futurū; cū multa etiā ad placādū, atq; ad misericordiā reis cōcessa sint; deinde exorabilis populus, facilis suffragatio pro salute; deniq; etiā,

ſi qua res illũ diem aut auſpicijs, aut excuſatione ſuſtu=
lit, tota cauſa iudiciumq́; ſublatum eſt: hæc cum ita ſint
in re, ubi crimen eſt? ubi accuſator? ubi teſtes? quid in=
dignius, quàm, qui neq; adeſſe ſit iuſſus, neque citatus,
neque accuſatus, de eius capite, liberis, fortunis omnibus
cōductos, & ſicarios, egentes, & perditos ſuffragiũ ferre,
& eã legem putare? at ſi hoc de me potuit, quem honos,
quem dignitas, quem cauſa, quem Reſp. tuebatur, cuius
deniq; pecunia non expetebatur, cui nihil oberat præter
conuerſionẽ ſtatus, & inclinationem cõmuniũ temporũ:
quid tandem futurum eſt ijs, quorũ uita remota ab ho=
nore populari, & ab hac illuſtri gratia eſt, pecuniæ au=
tem tãtæ ſunt, ut eas nimium multi egentes, ſumptuoſi,
nobiles concupiſcant? date hanc Tribuno pl. licentiã, &
intuemini pauliſper animis iuuẽtutem, & eos maxime,
qui imminere iam cupiditate uidentur in tribunitiam
poteſtatem: collegia mediusfidius Tribunorum pl. tota
reperientur hoc iure firmato, quæ coeant de hominum
locupletiſſimorum bonis, præda præſertim populari, &
ſpe largitionis oblata. at quid tulit legum ſcriptor peri=
tus, callidus? uelitis, iubeatis, ut M. Tullio aqua, & ignis
interdicatur? crudele, nefarium, ne in ſceleratiſſimo qui=
dem ciue ferundum ſine iudicio. non tulit, ut interdica
tur. quid ergo? ut interdictum ſit. ò cœnum, ò porten=
tum, ò ſcelus, hanc tibi legem Clodius ſcripſit ſpurciorem
lingua ſua, ut interdictum ſit, cui non ſit interdictum.
Sexte noſter bona uenia dic, quoniã iam dialecticus es,
& hoc quoque liguris: quod factũ non eſt, ut ſit factũ,
ferri ad populum, aut uerbis ullis ſanciri, aut ſuffragijs
cõfirmari poteſt? hoc tu ſcriptore, hoc cõſiliario, hoc mi=

nistro omnium nõ bipedum solum, sed etiam quadrupe
dum impurissimo Remp. perdidisti. neq; tu eras tam ex=
cors, tamq́; demens, ut nescires hunc Clodiũ esse, qui con
tra leges faceret; & alios esse, qui leges scribere solerẽt:
sed neq; eorũ, neq; cæterorũ, in quibus esset aliquid mo=
destiæ, cuiusquam tibi potestas fuit: neq; tu legũ scripto=
ribus iisdem potuisti uti, quibus cæteri; neq; operum ar
chitectis; neque Pontificẽ adhibere, quẽ uelles: postremo
ne in prædæ quidem societate mãcipem, aut prædem so
cium, extra tuorum gladiatorum numerum, aut deniq;
suffragij latorẽ in ista tua proscriptione quẽquã, nisi fu
rem aut sicarium, reperire potuisti. itaque cũ tu florens,
ac potens per mediũ forum popularis uolitares, amici il=
li tui te uno amico tecti, & beati, qui se populo cõmise=
rant, ita repellebantur, ut etiam Palatinam tuam perde
rent. qui in iudiciũ uenerãt, siue accusatores erant, siue
rei, te deprecante damnabãtur. denique etiam ille noui
tius Ligur, uenalis ascriptor, & subscriptor tuus, cum
M. Papirij sui fratris esset testamento & iudicio impro=
batus, mortẽ eius se uelle persequi dixit: nomẽ Sex. Pro=
pertij detulit; accusare alienæ damnationis scelerisq́; so
cius propter calumniæ metum non est ausus. de hac igi=
tur lege dicimus, quæ iure rogata uideatur: cuius quam
quisq; partem tetigit, digito, uoce, præda, suffragio, quo=
cunque uenit, repudiatus, cõuictusq́; discessit. quid, si iis
uerbis scripta est ista proscriptio, ut se ipsa dissoluat? est
enim, quòd M. Tullius falsum S.C. retulerit. si igitur re=
tulit falsum S.C. tũ est rogatio: si non retulit, nulla est.
satis ne tibi uidetur à senatu iudicatũ, me non modo nõ
emẽtitum esse auctoritatem eius ordinis, sed etiam unũ

post urbē conditam diligentissime senatui paruisse?quot modis doceo,legem istam quam uocas, non esse legem? quid,si etiam pluribus de rebus uno sortitu retulisti:tamen'ne arbitraris,id quod M. Drusus in legibus suis plerisque,bonus ille uir M.Scaurus, & L.Crassus consularis non obtinuerint , id te posse omnium facinorum & stuprorum omnium Decumis & Clodijs auctoribus obtinere?tulisti de me,ne reciperer,non ut exirem:quem,tu ipse non poteras dicere,non licere esse Romæ:quid enim diceres?damnatum?certe non:expulsum?quid licuit?sed tamen ne id quidem est scriptū,ut exirem.pœna est,qui receperit:quam omnes neglexerūt.eiectio nusquam est. uerum sit.quid operum publicorum exactio?quid nominis inscriptio?tibi num aliud uidetur esse,ac meorū bonorum direptio? præterquam quòd ne id quidem per legem Liciniam,ut ipse tibi curationem ferres,facere potuisti.quid hoc ipsum,quod nūc apud Pontifices agis, te meam domum consecrasse,te monimētū fecisse, in meis ædibus te signum dedicasse,eaq; te ex una rogatiuncula fecisse?unū & idē uidetur esse, atque id quod de me ipso nominatim tulisti?tam hercule est unum,quàm quod idem tu lege una tulisti , ut Cyprius Rex,cuius maiores huic populo socij atque amici semper fuerunt, cum bonis omnibus sub præcone subijceretur, & exules Byzantium reducerentur . eidem,inquit,utraque de re negotiū dedi.sed quid,si eidem negotium dedisses, ut in Asia Cistophorum flagitaret,inde iret in Hispaniam;cum Romæ decessisset,Consulatum ei petere liceret; cum factus esset,prouinciam Syriam obtineret;quoniam de uno homine scriberes,una res esset ? quod si iam populus R. de

ista re consultus esset, & nō omnia per seruos latronesq́; gessisses: non ne fieri poterat, ut populo de Cyprio Rege placeret, de exulibus Byzantijs displiceret? quæ est quasi alia uis, quæ sentētia Cæciliæ legis & Didiæ, nisi hæc, ne populo necesse sit in coniunctis rebus cōpluribus aut id, quod nolit, accipere, aut id, quod uelit, repudiare? quid, si per uim tulisti: tamen'ne lex est? aut quidquam iure gestum uideri potest, quod per uim gestum esse constet? an si in ipsa latione tua capta iam urbe lapides iacti, si manus collata non est, iccirco tu ad illam labem, atque eluuiem ciuitatis sine summa ui peruenire potuisti? cum in tribunali Aurelio conscribebas palàm non modo liberos, sed etiam seruos ex omnibus uicis concitatos, uim tū uidelicet non parabas: cum edictis tuis tabernas claudi iubebas, non uim imperitæ multitudinis, sed hominū honestorum modestiam, prudentiamq́; quærebas: cum arma in ædē Castoris comportabas, nihil aliud, nisi uti nequid per uim agi posset, machinabare: cum uero gradus Castoris conuellisti ac remouisti, tum, ut modeste tibi agere liceret, homines audaces ab eius tēpli aditu, atq; ascēsu repulisti: cum eos, qui in cōuentu uirorum bonorum uerba de salute mea fecerant, adesse iussisti, eorumq́; aduocationem manibus, ferro, lapidibus discussisti, tū profecto ostendisti uim tibi maxime displicere. uerum hæc furiosa uis uesani Tribuni pl. facile superari, frangiq́; potuit uirorum bonorum uel uirtute, uel multitudine. quid, cum Gabinio Syria dabatur, Macedonia Pisoni, utrique infinitum imperiū, ingēs pecunia, ut tibi omnia permitterent, te adiuuarēt, tibi manum, copias, tibi suos paratos centuriones, tibi pecunias, tibi familias compa=

rarent, te suis sceleratis concionibus subleuarent, senatus auctoritatem irriderẽt, equitibus R. mortem, proscriptio nemq; minitarentur, me terrerent minis, mihi cædẽ, & dimicationem denunciarent, meam domum refertã ui= ris bonis per amicos suos complerẽt, proscriptionis metu me frequẽtia nudarent, uirorum bonorum me præsidio spoliarent, senatum pro me non modo propugnare, am plissimum ordinẽ, sed etiam plorare, & supplicare mu= tata ueste prohiberent: ne tum quidem uis erat? quid igi tur ego gessi? aut qui timor fuit? non dicã in me quidẽ: fac me timidum esse natura. quid illa tot uirorum for= tissimorum millia? quid illi equites R? quid senatus? quid deniq; omnes boni? si nulla uis erat, cur me flentes po= tius prosecuti sunt, quàm aut increpãtes retinuerũt, aut irati reliquerunt? an hoc timebam, si mecum ageretur more institutoq; maiorum, ut possem præsens sustinere? utrum, si dies dicta esset, iudicium mihi fuit pertimescẽ dum, an sine iudicio priuilegium? iudiciũ in causa tam turpi? scilicet is homo sum, qui, etiam si causa esset igno ta, dicendo nõ possem explicare. an eam causam proba= re non poterã, cuius tanta bonitas est, ut ea ipsa nõ mo do se, sed etiam me absentẽ per se probarit? an senatus, an ordines, an ij, qui cuncta ex Italia ad me reuocandũ conuolauerunt, segniores me præsente ad me retinẽdũ, & conseruandum fuissent in ea causa, quã ipse iã par= ricida talem dicat fuisse, ut me ab omnibus ad meã pri= stinam dignitatem expectatum, atque reuocatũ quera= tur? an uero in iudicio periculi nihil fuit? priuilegiũ per timui, ne, mihi præsenti si mulcta irrogaretur, nemo in= tercederet? tam inops aut ego eram ab amicis, aut tam

nuda

nuda Resp. à magistratibus? quid, si uocatæ tribus essent; proscriptioné nõ dicã in me ita de sua salute merito, sed omnino in ullo ciue cõprobauissent? an, si ego si præsens fuissem, ueteres illæ copiæ coniuratorum tuiq; perditi milites atq; egentes, & noua uis sceleratissimorũ Consulũ corpori meo pepercissent? qui, cũ eorũ omniũ crudelitati, sceleriq; cessissem, ne absens quidẽ luctu meo mentes illorũ satiare potui. quid. n. uos uxor mea misera uiolarat? quam uexauistis, raptauistis, omni crudelitate lacerauistis. quid mea filia? cuius fletus assiduus, sordesq; lugubres uobis erãt iucũdæ, cæterorum omniũ mentes oculosq; flectebant. quid paruus filius? quẽ quãdiu abfui, nemo nisi lacrymãtem cõfectũq; uidit: quid fecerat, quòd eum toties per insidias interficere uoluistis? quid frater meus? qui cum aliquanto post meũ discessum ex prouincia uenisset, neq; sibi uiuẽdũ, nisi me restituto, putaret, cum eius meror, squalor incredibilis & inauditus omnibus mortalibus miserabilis uidebatur; quoties ex uestro ferro, ac manibus est elapsus? sed quid ego uestram crudelitatem expromo, quã in ipsum me ac meos adhibuistis, qui parietibus, qui tectis, qui columnis, ac postibus meis horrificũ quoddã, ac nefariũ, omni imbutũ odio bellũ intulistis? nõ. n. te arbitror, cũ post meũ discessum omniũ locupletũ fortunas, omniũ prouinciarũ fructus, & Tetrarcharũ ac Regũ bona spe & auaritia deuorasses, argenti & suppellectilis meæ cupiditate esse cæcatũ: non existimo Campanũ illum Cõsulem cũ saltatore collega, cũ alteri totã Achaiã, Thessaliam, Bœotiam, Græciam, Macedoniam, omnemq; Barbariam, bona ciuium R. condonasses, alteri Syriam,

Babylonem, Persas, integerrimas pacatissimasq; gẽtes, ad diripiendum tradidisses, illos tam cupidos liminũ meorum, & colũnarũ, & ualuarũ fuisse. neque porrò illa manus, copiæq; Catilinæ cæmentis ac tignis meorum tectorum se famem suã expleturas putauerũt; sed ut hostium urbes, nec omniũ hostiũ, uerum eorũ, quibuscum acerbum bellum, intestinumq; suscepimus, nõ præda adducti, sed odio solemus excidere, ꝙ in quos propter eorũ crudelitatem inflãmatæ mentes nostræ fuerunt, cũ horum etiã tectis, ac sedibus residere aliquod bellum semper uideretur. nihil erat latum de me: non adesse eram iussus: nõ citatus fueram: eram etiã tuo iudicio ciuis incolumis: cum domus in Palatio, uilla in Tusculano, altera ad alterum Consulem transferebatur: senatum Consules uetabant: colũnæ marmoreæ ex ædibus meis inspectante populo R. ad socrum Consulis portabãtur: in fundum autem uicini Consulis non modo instrumẽtum, aut ornamenta uillæ, sed etiã arbores trãsferebantur: cum ipsa uilla non prædæ cupiditate (quid.n. erat prædæ?) sed odio & crudelitate funditus euerteretur: domus ardebat in Palatio nõ fortuito, sed oblato incendio: Consules epulabantur, & in cõiuratorum gratulatione uersabãtur, cũ alter se Catilinæ delicias, alter Cethegi consobrinũ fuisse diceret. hanc ego uim Põtifices, hoc scelus, hũc furorem meo corpore opposito à bonorũ omnium ceruicibus depuli, omnemq; impetũ discordiarũ, omnem diu collectam uim improborũ, quæ inueterata cõpresso odio, atq; tacito iam erumpebat in actũ, * tã audaces duces excepi meo corpore: in me uno cõsulares faces iactæ manibus tribunitijs: in me omnia, quæ

ego quondam retuderam, cõiurationis nefaria tela adhæserunt. ꝙ si, ut multis fortissimis uiris placuit, ui et armis cõtra uim decertare uoluissem; aut uicissem cũ magna internicione improborũ, sed tamẽ ciuium; aut interfectis bonis omnibus, quod illis optatissimũ erat, unà cum Rep. cõcidissem. uidebã, uiuo senatu populoq; R. celerem mihi summa cum dignitate reditum: nec intelligebam fieri diutius posse, ut mihi non liceret esse in ea Rep. quam ipse seruassem: ꝙ si non liceret, audieram, & legerã, clarissimos nostræ ciuitatis uiros se in medios hostes ad perspicuam mortem pro salute exercitus iniecisse: ego pro salute Reip. uniuersæ dubitarem? hoc meliore conditione quã Decij, ꝙ illi ne auditores quidem suæ gloriæ, ego etiam spectator meæ laudis esse potuissem. itaq; infractus furor tuus inanes faciebat impetus: omnem enim uim omnium sceleratorum acerbitas mei casus exceperat. nõ erat in tã immani iniuria, tantisq; ruinis nouæ crudelitati locus. Cato fuerat proximus
* (quid ageres, nõ erat) ut qui modus omnibus moribus fuerat, idem esset iniuriæ. quid? posses extrudere ad Cypriam pecuniã. præda perierit: alia nõ deerit: hunc modo amãdandum esse. sic M. Cato inuisus quasi per beneficium Cyprũ relegatur. eijciuntur duo, quos improbi uidere nõ poterant, alter per honorem turpissimum, alter per honestissimam calamitatem. atq; ut sciatis nõ hominibus istum, sed uirtutibus hostẽ semper fuisse, me expulso, Catone amandato, in eũ ipsum se conuertit, quo auctore, quo adiutore, in concionibus, ea quæ gerebat omnia, quæq; gesserat, se fecisse, & facere, dicebat, Cn. Pompeium, quem omnium iudicio longe principem

esse ciuitatis uidebat, diutius furori suo ueniã daturũ nõ arbitrabatur. qui ex eius custodia per insidias Regis amici filiũ hostẽ captiuum surripuisset, & ea iniuria ui rum fortissimũ lacessisset, sperauit ijsdẽ se copijs cum il lo posse cõfligere, quibuscũ ego noluissem bonorũ peri= culo dimicare: et primo quidẽ adiutoribus Cõsulibus: po stea fregit fœdus Gabinius: Piso tamen in fide mansit. quas iste tũ cædes, quas lapidationes, quas fugas fecerit, q̃ facile ferro quotidianisq; insidijs, cum iam à firmissi= mo robore copiarum suarũ relictus esset, Cn. Põpeiũ fo ro curiaq; priuarit, domumq; coniecerit, uidistis. ex quo iudicare potestis, quãta uis illa fuerit oriẽs, & cõgrega= ta, cum hæc Cn. Pompeiũ terruerit iam distracta & ex tincta. hoc uidit in sentẽtia dicẽda Calẽdis Ian. uir pru dẽtissimus, & cum Reip. tum mihi, tum etiam ueritati amicissimus, L. Cotta, qui legẽ de meo reditu ferendam non censuit; qui me consuluisse Reip. cessisse tẽpestati, amiciorẽ uobis, cæterisq; ciuibus, q̃ mihi ac meis extitis= se, ui, armis, dissensione hominum ad cædẽ instituta, no uoq; dominatu pulsum esse dixit, nihil de meo capite
* potuisse ferri, nihil esse inscriptum, aut posse ualere, om nia cõtra leges, morẽq; maiorũ temere, turbulente, per uim, per furorẽ esse gesta: quod si illa lex esset, nec referre ad senatũ Consules, nec sententiã dicere sibi licere: quo= rum utrũque cum fieret, non oportere, ut de me lex fer retur, decerni, ne illa, quæ nulla esset, esse lex iudicare= tur. sententia uerior, grauior, utilior, melior Reip. nulla esse potuit: hominis. n. scelere & furore notato, similis à Rep. labes in posterũ dimouebatur. neque hoc Cn. Põ= peius, qui ornatissimã de me sententiã dixit, uosq; Pon

tifices,qui me uestris sententijs,auctoritatibusq; defen=
distis,nō uidistis,illam esse nullam , atq; esse potius flā=
mam temporis,interdictum sceleris,uocem furoris : sed
prospexistis, nequa popularis in uos aliquando inuidia
redūdaret,si sine populi iudicio restituti uideremur. eo
demq; cōsilio M.Bibuli fortissimi uiri senatus sententiā
secutus est,ut uos de mea domo statueretis : non ꝙ dubi
taret,quin ab isto nihil legibus,nihil religionibus, nihil
iure esset actū,sed ne quis oriretur aliquando in tanta
ubertate improborū,qui in meis ædibus aliquā religio=
nē residere diceret.nā legē quidē istā nullā esse,quoties
cunq; de me senatus sententiam dixit , toties iudicauit,
quoniā quidem scripto illo istius sententiam dicere ue=
tabatur.atq; hanc rē par illud simile,Piso & Gabinius,
uidit.homines legum iudiciorumq; metuentes,cum fre
quētissimus senatus eos,ut de me referrēt,quotidie fla=
gitaret,nō se rē improbare dicebant, sed lege istius im=
pediri.erat hoc uerū : nā impediebantur, uerum ea le=
ge,quā idem iste de Macedonia Syriaq; tulerat. hāc tu
P.Lentule neque priuatus,neq; Cōsul legem esse unquā
putasti : nā Tribunis pl. referentibus , sententiā de me
designatus Cōsul sæpe dixisti : ex Calendis Ian. quoad
perfecta res est,de me retulisti : legē promulgasti, tuli=
sti : quorum tibi, si esset illa lex, nihil liceret. at etiam
Q. Metellus,collega tuus,uir clarissimus, quam legem
esse homines alienissimi à P.Clodio iudicarent Piso &
Gabinius,eam nullam esse frater P. Clodij , cum de me
ad senatum tecū unà retulit,iudicauit.sed isti,qui Clo=
dij leges timuerunt, quemadmodū cæteras obseruarūt ?
senatus quidem, cuius est grauissimum iudiciū de iure

legũ,quotieſcũque de me conſultus eſt,toties eam nullã eſſe iudicauit. quod idem tu Lętule uidiſti in lege, quã de me tuliſti : nã non eſt ita latum, ut mihi Romã ueni re liceret, ſed ut uenirem : non.n.uoluiſti, id, quod licebat, ferre, ut liceret ; ſed me ita eſſe in Rep. magis ut accerſitus imperio populi R. uiderer, quã ad adminiſtrandam ciuitatem reſtitutus. hunc tu etiam pernicioſa peſtis exulem appellare auſus es, cum tantis ſceleribus eſſes & factis notatus, ut omnem locũ, quò adiſſes, exilij ſimillimũ redderes? quid eſt.n.exul? ipſum per ſe nomẽ calamitatis, nõ turpitudinis. quãdo igitur eſt turpe? re uera, quãdo eſt pœna peccati ; opinione autẽ hominũ, etiam ſi eſt pœna damnati. utrum igitur, peccato meo exulis nomẽ ſubeo, an re iudicata? peccato? iam neque tu id dicere audes, quem iſti ſatellites tui felicem Catilinam nominant, neq; quiſquã eorũ qui ſolebant. nõ modo iam nemo eſt tam imperitus, qui ea, quæ geſſi in Cõſulatu, peccata eſſe dicat; ſed nemo eſt tam inimicus patriæ, qui nõ meis conſilijs patriam conſeruatam eſſe fateatur : quod enim eſt in terris cõmune tantum, tantulum'ue conſilium, quod non de meis rebus geſtis ea, quæ mihi eſſent optatiſſima & pulcherrima, iudicarit? ſummũ eſt populi R. populorumq; & gentium omnium ac Regum cõſiliũ : ſenatus decreuit, ut omnes, qui Remp. ſaluam eſſe uellent, ad me unũ defendendum uenirẽt: oſtenditq;, nec ſtare potuiſſe Remp. ſi ego nõ fuiſſem reſtitutus ; nec futuram eſſe ullam, ſi nõ rediſſem. proximus eſt huic dignitati ordo equeſter: omnes omniũ publicanorum ſocietates de meo Conſulatu ac de meis rebus geſtis ampliſſima atq; ornatiſſima decreta fecerũt.

ſcribæ, qui nobiſcum in rationibus, monimentiſq; publi cis uerſantur, nõ obſcurum de meis in Remp. beneficijs ſuum iudicium decretumq; eſſe uoluerunt. nullũ eſt in hac urbe collegium, nulli pagani, aut montani, quoniã plebi quoq; urbanæ maiores noſtri cõuenticula, et quaſi conſilia quædam eſſe uoluerunt, qui non ampliſſime nõ modo de ſalute mea, ſed etiam de dignitate decreue rint. nã quid ego illa diuina atque immortalia munici piorum, & coloniarum, & totius Italiæ decreta cõme= morem? quibus tanq̃ gradibus mihi uideor in cœlum aſcendiſſe, nõ ſolum in patriam reuertiſſe. ille uero dies quis fuit, cum te P. Lentule legem de me ferentẽ popu= lus R. ipſe uidit, ſenſitq; quantus et quãta dignitate eſ= ſes? cõſtat. n. nullis unquã comitijs campum Martium tanta celebritate, tanto ſplẽdore omnis generis hominũ, ætatum, ordinum floruiſſe. omitto ciuitatum, nationũ, prouinciarũ, Regum, orbis deniq; terrarum de meis in omnes mortales meritis unum iudicium, unumq; con= ſenſum. aduentus meus, atq; introitus in urbẽ qui fuit? utrũ, me patria ſic accepit, ut lucẽ ſalutemq; redditam ſibi ac reſtitutam accipere debuit, an ut crudelem Tyrã num? quod uos Catilinæ gregales de me dicere ſoleba= tis. itaq; ille unus dies, quo die me populus R. à porta in Capitolium, atq; inde domum ſua celebritate, lætitiaq; comitatũ honeſtauit, tãtæ mihi iucunditati fuit, ut tua mihi conſcelerata illa uis non modo non propulſanda, ſed etiam emẽda fuiſſe uideatur. quare illa calamitas (ſi ita eſt appellanda) excuſſit hoc genus totum male= dicti, ne quiſquam audeat iam reprehendere Conſula tum meum, tot, tantis, tam ornatis iudicijs, teſtimo=

niјs, auctoritatibus comprobatũ. q̃ ſi in iſto tuo maledi=
cto probrũ non modo mihi nullũ obiectas, ſed etiam
laudem illuſtras meã: quid te aut fieri, aut fingi demen
tius poteſt? uno enim maledicto bis à me patriã ſerua
tam eſſe concedis; ſemel, cũ id feci, quod omnes nõ ne=
gent immortalitati, ſi fieri poteſt, mandandum, tu ſup=
plicio puniendum putaſti; iterum, cũ tuũ multorumq;
propter te inflãmatũ in bonos omnes impetũ meo cor=
pore excepi, ne eam ciuitatem, quã ſeruaſſem inermis,
armatus in diſcrimen adducerem. eſto: non fuit in me
pœna ulla peccati, at fuit iudicij: cuius? quis me unquã
ulla lege interrogauit? quis poſtulauit? quis diem di=
xit? poteſt igitur damnati pœnã ſuſtinere indemnatus?
hoc tribunitium eſt? hoc populare eſt? quanquã ubi tu
te popularẽ, niſi cum pro populo feciſti, potes dicere?
ſcilicet: cũ hoc iuris à maioribus proditũ ſit, ut nemo
ciuis R. aut libertatem, aut ciuitatẽ poſſit amittere, niſi
ipſe auctor factus ſit. quod tu ipſe potuiſti in tua cau=
ſa diſcere: credo. n. quãquam in illa adoptione legiti=
me factũ eſt nihil, tamen te eſſe interrogatũ, auctor ne
eſſes, ut in te P. Fonteius uitæ neciſq; poteſtatem habe=
ret, ut in filio. quæro, ſi aut negaſſes, aut tacuiſſes, ſi ta=
men id XXX curiæ iuſſiſſent, nũ id iuſſum eſſet ra=
tũ? certe non: quid ita? quia ius à maioribus noſtris,
qui nõ ficte & fallaciter populares, ſed uere & ſapien
ter fuerunt, ita cõparatũ eſt, ut ciuis R. libertatẽ nemo
poſſet inuitus amittere. quin etiam, ſi Decemuiri ſacra=
mentum in libertatem iniuſtũ iudicaſſent, tamen, quo=
tieſcũq; uellet quis, hoc in genere ſe rem iudicatam re=
ferre poſſe uoluerũt. ciuitatem uero nemo unquã ullo

populi iussu amittet inuitus. qui ciues R. in colonias Latinas proficiscebantur, fieri nō poterant Latini, qui nō erant auctores facti, nomenq́; dederant. qui erant rerū capitalium cōdemnati, non prius hanc ciuitatem amittebāt, quā erāt in eā recepti, quò uertēdi, hoc est mutandi soli causa uenerant. id autem ut esset faciundū, non ademptione ciuitatis, sed tecti, & aquæ, & ignis interdictione faciebāt. populus R. L. Sylla Dictatore ferente, comitijs centuriatis, municipijs ciuitatē ademit, ademit ijsdē agros. de agris ratū est: (fuit. n. populi potestas) de ciuitate ne tandiu quidem ualuit, quandiu illa Syllani temporis arma ualuerunt. hāc uero Volaterranis, cum etiā tum essent in armis, L. Sylla uictor Rep. recuperata comitijs centuriatis ciuitatē eripere non potuit; hodieq́; Volaterrani nō modo ciues, sed etiā optimi ciues, fruūtur nobiscum simul hac ciuitate: consulari homini P. Clodius euersa Rep. ciuitatē adimere potuit, cōcilio aduocato, conductis operis nō solū egentium, sed etiam seruorum, Sedulio principe? qui se illo die confirmauit Romæ nō fuisse. ꝙ si non fuit, quid te audacius, qui in eius nomen incideris? quid desperatius, qui ne ementiēdo quidem potueris auctorē adumbrare meliorem? sin autem is primus sciuit, quod facile potuit propter inopiam tecti in foro pernoctans: cur nō iuret se Gadibus fuisse, cū tu te fuisse Interamnæ probaueris? hoc tu igitur homo popularis iure munitam ciuitatem, & libertatem nostrā putas esse oportere, ut, si Tribuno. pl. rogante, uelitis, iubeatis ne, Sedulij centū se uelle & iubere dixerint, possit unusquisq; nostrum amittere ciuitatem? tum igitur maiores nostri populares nō fuerunt, qui de

ciuitate, & libertate ea iura sanxerunt, quæ nec uis tẽ porum, nec potentia magistratuum, nec res tum iudicata, nec deniq; uniuersi populi R. potestas, quæ cæteris in rebus est maxima, labefactare possit. at tu etiam ereptor ciuitatis legem de iniurijs publicis tulisti Anagnino nescio cui Menulæ per gratiã, qui tibi ob eã legẽ statuã in meis ædibus posuit, ut locus ipse in tua tanta iniuria legem, & inscriptionem statuæ refelleret. quæ res municipibus Anagninis ornatissimis multo maiori dolori fuit, quã quæ idẽ ille gladiator scelera Anagniæ fecerat. quid? si ne scriptũ quidem unquam est in ista ipsa rogatione, quam se Sedulius negat sciuisse: tu huius, ut acta tui præclari Tribunatus hominis dignitate cohonestes, auctoritatẽ amplecteris? sed tametsi nihil de me tulisti, quo minus essem nõ modo in ciuiũ numero, sed etiam in eo loco, in quo me honores populi R. collocauerunt: tamẽ ne eum tua uoce uiolabis, quem post nefarium scelus Consulum superiorum tot uides iudicijs senatus, populi R. totius Italiæ honestatũ? quẽ ne tum quidem, cũ aberã, negare poteras esse tua lege senatorem? ubi enim tuleras, ut mihi aqua, et ignis interdiceretur? quod Gracchus de P. Popilio, Saturninus de Metello tulit. homines seditiosissimi de optimis ac fortissimis ciuibus, nõ ut esset interdictũ, quod ferri non poterat, tulerunt, sed ut interdiceretur. ubi cauisti, ne meo me loco Censor in senatũ legeret? quod de omnibus, etiam qui-
* busdã damnatis interdictum est, scriptũ est in legibus. quære hoc ex Clodio scriptore legũ tuarũ: iube adesse: latitat omnino: sed si requiri iusseris, inuenient hominẽ apud sororem tuam occultantẽ se capite demisso. sed si

patrem tuũ, ciuem mediusfidius egregium, dißimiléq; uestri, nemo unquam sanus exulem appellauit, qui, cũ de eo Tribunus pl. promulgasset, adesse propter iniquitatẽ illius Cinnani temporis noluit, eiq; imperiũ est abrogatũ; si in illo pœna legitima turpitudinem nõ habuit propter uim temporũ: in me, cui dies dicta nunq̃ est, qui reus nõ fui, qui nunquam sum à Tribuno pl. citatus, dãnati pœna esse potuit, ea præsertim, quæ ne in ipsa quidem rogatione perscripta est? at uide, quid inter sit inter illũ iniquißimũ patris tui casum, & hãc fortunam conditionemq; nostram. patrem tuum, ciuem optimum, clarißimi uiri filium, qui si uiueret, qua seueritate fuit, tu profecto nõ uiueres, L. Philippus Censor auũculum suũ præterijt in recitando senatu: nihil .n. poterat dicere, quare rata non essent, quæ erant acta in ea Rep. in qua se illis ipsis temporibus Censorẽ esse noluisset. me L. Cotta, homo censorius, in senatu iuratus dixit, se, si Censor tum esset, cum ego aberam, meo loco senatorem recitaturum fuisse. quis in meũ locum iudicẽ subdidit? quis meorum amicorum testamẽtũ discessũ meõ fecit, qui mihi nõ idem tribuerit, quod & si adessem? quis me nõ modo ciuis, sed socius recipere cõtra tuã legẽ, & iuuare dubitauit? deniq; uniuersus senatus multo ante, q̃ est lata lex, de me gratias agẽdas censuit ciuitatibus ijs, quæ M. Tulliũ, tantũ ne? immo etiã ciuem optime de Rep. meritũ recepissent. & tu unus, pestifer ciuis, eũ restitutũ negas esse ciuẽ, quem eiectũ uniuersus senatus nõ modo ciuem, sed etiã egregiũ ciuem semper putauit? at uero, ut annales populi R. et monimẽta uetustatis loquuntur, Censor ille Quintius, et M. Furius

Camillus, & M. Seruilius Ahala, cum essent optime de Rep. meriti, tamẽ populi incitati uim, iracũdiãq; subierũt; dãnatiq; comitijs centuriatis cũ in exiliũ profugissent, rursus ab eodem populo placato sunt in suã pristinã dignitatem restituti. ꝙ si ijs dãnatis nõ modo nõ imminuit calamitas clarissimi nominis gloriã, sed etiã honestauit: (nam etsi optabilius est, cursum uitæ conficere sine dolore, & sine iniuria, tamẽ ad immortalitatẽ gloriæ plus affert desideratum esse à suis ciuibus, qu. ĩ omnino nunquam esse uiolatũ) mihi sine ullo iudicio populi profecto, tum amplissimis omnium iudicijs restituto, maledicti locũ, aut criminis obtinebit? fortis & constans in optima ratione ciuis P. Popilius semper fuit: tamen eius in omni uita nihil est ad laudẽ illustrius, quã calamitas ipsa: quis. n. iam meminisset eũ bene de Rep. meritũ, nisi & ab improbis expulsus esset, & per bonos restitutus? Q. Metelli præclarũ imperium in re militari fuit, egregia Censura, omnis uita plena grauitatis: tamen huius uiri laudem ad sempiternam memoriam tẽporis calamitas propagauit. ꝙ si & illis, qui expulsi sunt inique, sed tamen legibus, reducti inimicis interfectis, rogationibus tribunitijs, non auctoritate senatus, non comitijs centuriatis, nõ decretis Italiæ, non desiderio ciuitatis, inimicorum iniuria probro nõ fuit: in me, qui profectus sum integer, abfui simul cum Rep. redij cum maxima dignitate, te uiuo, fratre tuo altero Consule reducente, altero Prætore petente, tuũ scelus meum probrũ putas esse oportere? ac si me populus R. incitatus iracũdia, aut inuidia è ciuitate eiecisset, idemq; postea mea in Remp. beneficia recordatus se collegisset, temeri-

tatem atq; iniuriam ſuam reſtitutione mea reprehẽdiſ=
ſet: tamen profecto nemo tam eſſet amens, qui mihi po
puli tale iudicium non dignitati potius, q̃ dedecori puta
ret eſſe oportere. nunc uero cum me in iudiciũ populi
nemo omnium uocarit; condemnari non potuerim, qui
accuſatus nõ ſim; deniq; ne expulſus quidem ita ſim,
ut, ſi contẽderem, ſuperare nõ poſſem; cõtraq; à popu=
lo R. ſemp ſim defenſus, amplificatus, ornatus: quid eſt,
quare quiſquã mihi ſe ipſa populari ratiõe anteponat?
an tu populum R. eſſe illum putas, qui cõſtat ex iis, qui
mercede cõducuntur, qui impelluntur ut uim afferant
magiſtratibus? ut obſideant ſenatũ? optent quotidie cæ=
dem, incendia, rapinas? quẽ tu tamẽ populum niſi taber
nis clauſis frequentare non poteras: cui populo duces
Lentidios, Lolios, Sergios præfeceras. ò ſpeciem, dignita=
temq; populi R. quam Reges, quã nationes exteræ, quã
gentes ultimæ pertimeſcunt, multitudinem hominũ ex
ſeruis conductis, ex facinoroſis, ex egentibus cõgregatã.
illa fuit pulchritudo populi R. illa forma, quam in cã=
po uidiſti tum, cum etiã tibi cõtra ſenatus, totiusq; Ita
liæ auctoritatem & ſtudium dicẽdi poteſtas fuit. ille, il=
le populus eſt dominus Regum, uictor, atque imperator
omnium gentium, quẽ illo clariſſimo die ſcelerate uidi
ſti tum, cum omnes principes ciuitatis, omnes ordinum
atq; ætatum omnium ſuffragium ſe nõ de ciuis, ſed de
ciuitatis ſalute ferre cenſebant, cum deniq; homines in
campum nõ tabernis, ſed municipiis clauſis uenerunt.
hoc ego populo, ſi tum Cõſules aut fuiſſent in Rep. aut
omnino nõ fuiſſent, nullo labore, tuo præcipiti furori,
atq; impio ſceleri reſtitiſſem: ſed publicam cauſam cõ=

tra uim armatam, sine populi præsidio suscipere nolui: non quo mihi P. Scipionis fortissimi uiri uis intima priuati hominis displiceret: sed Scipionis factum statim P. Mutius Consul, qui in gerenda Rep. putabatur fuisse segnior, gesta multis S.C. non modo defendit, sed etiam ornauit. mihi aut, te interfecto, cum Consulibus; aut, te uiuo, & tecũ, & cũ illis armis decertandum fuit. erant eo tempore multa etiam alia metuenda. ad seruos medius fidius res peruenisset: tantũ homines impios ex uetere illa coniuratione inustum nefarijs mentibus bonorũ odium retinebat. Hic tu me etiam gloriari uetas: negas esse ferenda, quæ soleam de me prædicare: & homo facetus inducis etiam sermonem urbanum, ac uenustũ, me dicere solere, esse me Iouem; eũdemq; dictitare, Mineruã esse sororem meam. nõ tam insolens sum, qui Iouem esse me dicam; nõ tam ineruditus, qui Mineruam Iouis sororem, meam esse sororem existimem. sed tamen ego mihi sororem uirginem ascisco: tu sororem tuã uirginem esse non siuisti. sed uide, ne tu te debeas Iouẽ dicere, ꝙ tu iure eandem sororem & uxorem appellare possis. & quoniã hoc reprehendis, quod solere me dicas de me ipso gloriosius prædicare: quis unquam audiuit, cũ ego de me, nisi coactus ac necessario, dicerẽ? nã si, cũ mihi furta, largitiones, libidines obijciuntur, ego respondere soleo, meis consilijs, periculis, laboribus patriam esse conseruatam, nõ tam sum existimandus de gestis rebus gloriari, quã de obiectis non confiteri. sed si mihi ante hæc durissima Reip. tempora nihil unquam aliud obiectum est, nisi crudelitas illius temporis, cũ à patria perniciem depuli: quid, me huic maledicto utrum non re-

ſpondere, an demiſſe reſpondere decuit? ego uero etiam Reip. ſemper intereſſe putaui, me illius pulcherrimi facti, quod ex auctoritate ſenatus, cõſenſu bonorum omniũ, pro ſalute patriæ geſſiſſem, ſplendorẽ uerbis, dignitatẽq; retinere: præſertim cũ mihi uni in hac Rep. audiente populo R. opera mea hãc urbem, & hãc Remp. eſſe ſaluã, iurato dicere fas fuiſſet. extinctũ eſt iã illud maledictum crudelitatis, q me non ut crudelem Tyrãnum, ſed ut mitiſſimum parentem, omnium ciuium ſtudijs deſideratum, repetitum, accerſitum uident. aliud exortũ eſt. obijcitur mihi meus ille diſceſſus: cui ego crimini reſpõdere ſine mea maxima laude non poſſum: quid. n. Pontifices debeo dicere? peccati me cõſciẽtia profugiſſe? at id, quod mihi crimini dabatur, nõ modo peccatum nõ erat, ſed erat res poſt natos homines pulcherrima. iudicium populi pertimuiſſe? at id nec propoſitum ullum fuit, &, ſi fuiſſet, duplicata gloria diſceſſiſſem. bonorũ mihi præſidium defuiſſe? falſum eſt. me mortẽ timuiſſe? turpe eſt. dicendũ igitur eſt id, quod nõ dicerẽ niſi coactus: (nihil. n. unquã de me dixi ſublatius aſciſcẽdæ laudis cauſa potius, q̃ criminis depellẽdi) dico igitur, & quã poſſum maxima uoce dico, cum omnium perditorum, & coniuratorum incitata uis duce Tribuno pl. Conſulibus auctoribus, afflicto ſenatu, perterritis equitibus R. ſuſpenſa ac ſolicita tota ciuitate, non tam in me impetum faceret, quã per me in omnes bonos; me uidiſſe, ſi uiciſſem, tenues Reip. reliquias; ſi uictus eſſem, nullas futuras. quod cũ iudicaſſem, defleui coniugis miſeræ diſſidium, liberorum chariſſimorum ſolitudinem, fratris abſentis amantiſſimi atq; optimi caſum, ſubi-

tas fundatissimæ familiæ ruinas: sed his omnibus rebus uitam anteposui meorum ciuium; remq; publicã condere unius discessu, quàm omniũ interitu occidere malui: speraui id, quod accidit, me iacentẽ posse à uiuis uiris fortibus excitari; si unà cũ bonis interijssem, nullo modo posse recreari. accepi Põtifices magnũ, atque incredibilẽ dolorem: nõ nego, neque istam mihi ascisco sapiẽtiam, quam nõ nulli in me requirebant, qui me animo nimis fracto esse, atq; afflicto loquebantur. an ego poteram, cum à tot rerum tãta uarietate diuellerer, quas ic circo prætereo, ꝙ ne nunc quidẽ sine fletu cõmemorare possum, inficiari me esse hominẽ, & cõmunem naturæ sensum repudiare? tũ uero neq; illud meum factũ laudabile, nec beneficium ullum à me in Remp. profectum dicerem, si quidem ea Reip. causa reliquissem, quibus æquo animo carerem; eamq; animi duritiam, sicut corporis, quod cũ uritur non sentit, stuporem potius, q̃ uirtutẽ putarẽ. suscipere tantos animi dolores, atq; ea, quæ capta urbe accidunt uictis, stante urbe unum perpeti, & iam se uidere distrahi à complexu suorũ, disturbari tecta, diripi fortunas, patriæ denique causa patriã ipsam amittere, spoliari populi R. beneficijs amplissimis, præcipitari ex altissimo dignitatis gradu, uidere prætextatos inimicos non dum morte complorata arbitria petẽtes funeris, hæc omnia subire cõseruandorũ ciuiũ causa, atq; ita, ut dolenter absis, nõ tam sapiens, q̃ ij qui nihil curant, sed tam amans tuorũ, ac tui, q̃ cõmunis humanitas postulat; ea laus præclara ac diuina: nã qui ea, quæ nunquã chara atq; incũda duxit, æquo animo Reip. causa deserit, nullã beneuolentiã insignẽ in Rep. declarat:

declarat : qui autem ea relinquit Reip.causa, à quibus cum summo dolore diuellitur, ei patria chara est, cuius salutem charitati anteponit suorũ. quare disrumpatur licet ista furia, atque audiat hæc ex me, quoniam lacessiuit. bis seruaui; ut Consul togatus armatos uicerim; priuatus Cõsulibus armatis cesserim: utriusque tẽporis fructum tuli maximum; superioris, ꝙ ex senatus auctoritate & senatum, & omnes bonos meæ salutis causa mutata ueste uidi; posterioris, ꝙ & senatus, & populus R. & omnes mortales & priuatim, & publice iudicarunt, sine meo reditu Remp. saluã esse nõ posse. sed hic meus reditus Põtifices uestro iudicio cõtinetur. nam si uos me in meis ædibus collocatis, id qđ in omni mea causa semper studijs, consilijs, auctoritatibus, sententijsq; fecistis: uideo me plane ac sentio restitutum. sin mea domus non modo mihi nõ redditur, sed etiã monimentũ præbet inimico doloris mei, sceleris sui, publicæ calamitatis: quis erit, qui hũc reditum potius, q̃ pœnam sempiternam putet? in conspectu præterea totius urbis domus est mea Põtifices: in qua si manet illud non monimentum urbis, sed sepulcrum inimico nomine inscriptum, demigrandũ potius aliquò est, q̃ habitandum in ea urbe, in qua trophæa & de me, & de Rep. uideã constituta. an ego tãtam aut animi duritiem habere, aut oculorum impudẽtiam possim, ut cuius urbis seruatorem me esse senatus omniũ assensu toties iudicarit, in ea possim intueri domũ meã euersam nõ ab inimico meo, sed ab hoste cõmuni, & ab eodem extructam, & positam in oculis ciuitatis, ne unquã conquiescere possit fletus bonorũ? Sp. Melij regnum appetentis domus est cõplanata: ecquid aliud

æquũ accidisse Melio populus R. iudicauit? nomine ipso Aequimelij stultitia pœna comprobata est. Sp. Cassij domus ob eandem causam euersa, atque in eodẽ loco ædes posita Telluris. in Vacci pratis domus fuit M. Vacci, quæ publicata est & euersa, ut illius facinus memoria et nomine loci notaretur. M. Mãlius cum ab ascensu Capitolij Gallorum impetum repulisset, nõ fuit cõtentus beneficij sui gloria, regnum appetisse est iudicatus: ergo eius domum euersam duobus lucis cõuestitam uidetis. quam igitur maiores nostri sceleratis ac nefarijs ciuibus maximam pœnã constitui posse arbitrati sunt, eandẽ ego sub ibo ac sustinebo, ut apud posteros nostros non extinctor cõiurationis et sceleris, sed auctor & dux fuisse uidear? hanc uero Pontifices labem turpitudinis, & incõstantiæ poterit populi R. dignitas sustinere, uiuo senatu, uobis principibus publici cõsilij, ut domum M. Tullij Ciceronis cũ domo Fuluij Flacci ad memoriam pœnæ publice constitutæ coniuncta esse uideatur? M. Flaccus, quia cum C. Graccho cõtra salutem Reip. fecerat, & senatus sententia est interfectus, & eius domus euersa, & publicata est: in qua porticum post aliquanto Q. Catulus de manubijs Cimbricis fecit. ista autem fax ac furia patriæ, cum urbem Pisone & Gabinio ducibus cepisset, occupasset, teneret, uno eodemq; tempore & clarissimi uiri mortui monimenta delebat, & meam domum cum M. Flacci domo coniungebat, ut qua pœna senatus affecerat euersorem ciuitatis, eadẽ iste oppresso senatu afficeret eum, quem P. C. custodem patriæ iudicassent. hanc uero in Palatio, atque in pulcherrimo urbis loco porticum esse patiemini, furoris tribunitij, sceleris consula=

ris,crudelitatis coniuratorum, calamitatis Reip.doloris mei defixum indicium ad memoriam omnium gẽtium sempiternam? quam porticum pro amore, quem habetis in Remp. & semper habuistis, non modo sententijs, sed, si opus esset, manibus uestris disturbare cuperetis. nisi quem forte illius castissimi sacerdotis superstitiosa dedicatio deterret.ò rem,quam homines soluti,à cura liberati ridere non desinãt, tristiores autem sine maximo dolore audire non possint.P.'ne Clodius, qui ex Pontificis maximi domo religionem eripuit, is in meam intulit? hunc,inquam,etiam uos, qui estis antistites cerimoniarum & sacrorum,auctorem habetis, & magistrum publicæ religionis? ò dij immortales (uos enim hæc audire cupio) P. Clodius uestra sacra curat? uestrum numen horret? res omneis humanas religione uestra contineri putat? hic non illudit auctoritati horum omniũ, qui adsunt, summorum uirorum? non uestra Pontifices grauitate abutitur? ex isto ore religionis uerbum excidere, aut elabi potest? cum tu eodem ore accusando senatum,quòd seuere de religione decerneret,impurissime teterrimeq; uiolasti. aspicite,aspicite Pontifices hominem religiosum, &, si uobis uidetur,quod est bonorum Pontificum,monete eum,modum quendam esse religionis,nimium esse superstitiosum nõ oportere. quid tibi necesse fuit anili superstitione homo fanatice sacrificium, quod alienæ domi fieret,inuisere? quæ autem te tanta mentis imbecillitas tenuit, ut non putares deos satis posse placari, nisi etiam muliebribus religionibus te implicuisses? quem unquam audisti maiorum tuorum, qui & sacra priuata coluerunt, & publicis sa-

cerdotijs præfuerunt,cũ sacrificium Bonæ deæ fieret,in=
terfuisse?neminẽ,ne illum quidem,qui cæcus factus est.
ex quo intelligitur, multa in uita falso homines opina=
ri;cũ ille,qui nihil uiderat sciẽs,quod nefas esset,lumina
amisit ; istius,qui non solũ aspectu,sed etiam incesto fla
gitio,& stupro polluit cerimonias, pœna omnis oculorũ
ad cæcitatem mẽtis est conuersa.hoc auctore tã casto,tã
religioso,tã sancto, tam pio potestis Põtifices nõ cõmoue
ri,cum suis dicat se manibus domũ ciuis optimi euertis=
se,& eam iisdem manibus consecrasse?quæ tua fuit cõ=
secratio?tulerã,inquit,ut mihi liceret.quid? non excepe
ras,ut,si quod ius non esset rogare,ne esset rogatum?ius
igitur statuetis esse,uniuscuiusq; uestrũ sedes,aras,focos,
deos penates subiectos esse libidini tribunitiæ ? in quem
quisq; per homines concitatos irruerit,quem impetu per
culerit,huius domũ nõ solũ affligere, quod est præsentis
insaniæ,quasi tempestatis repentinæ,sed etiam in poste=
rum tempus religione sempiterna obligare?equidem sic
accepi Pontifices,in religionibus suscipiẽdis caput esse,in
terpretari,quæ uoluntas deorum immortalium esse ui=
deatur: nec est ulla erga deos pietas,nisi honesta de nu=
mine eorũ ac mente opinio,cum expeti nihil ab ijs,quod
sit iniustũ ac inhonestum, arbitrere. hominem inuenire
ista labes tum,cum omnia tenebat,neminem potuit,cui
ædes meas addiceret,cui traderet,cui donaret: ipse,cum
loci illius,cum ædium cupiditate flagraret,ob eamq; cau
sam unã una iusta illa rogatione sua uir bonus dominũ
se in meis bonis esse uoluisset , tamen illo ipso in furore
suo nõ est ausus meã domũ,cuius cupiditate inflãmatus
erat,possidere.deos immortales existimatis, cuius labore

& consilio sua ipsi templa tenuerunt, in eius domũ affli ctam, & euersam per unius hominis sceleratissimi nefa rium latrocinium immigrare uoluisse? ciuis est nemo in tanto populo, extra contaminatam illam & cruentam P. Clodij manum, qui rem ullam de meis bonis attigerit, qui non pro suis opibus in illa tempestate defenderit. at, qui aliqua se contagione prædæ, societatis, emptionis cõ taminauerũt, nullius neq; priuati, neque publici iudicij pœnam effugere potuerunt. ex his igitur bonis, quorum nemo rẽ ullam attigit, qui non omnium iudicio scelera tissimus haberetur, dij immortales domũ meam concupi uerunt? ista tua pulchra Libertas deos penates, & fami liares meos lares expulit, ut à te ipsa tanquã in captiuis sedibus collocaretur? quid est sanctius, quid omni reli gione munitius, quàm domus uniuscuiusq; ciuium? hic aræ sunt, hic foci, hic dij penates, hic sacræ religionis ceri moniæ cõtinentur: hoc perfugiũ est ita sanctũ omnibus, ut inde abripi neminẽ fas sit. quo magis est furor istius ab auribus uestris repellendus: qui, quæ maiores nostri religionibus tuta nobis, & sancta esse uoluerunt, ea iste non solum contra religionem labefactauit, sed etiam ipsius religionis nomine euertit. at quæ dea est? bonam esse oportet, quãdo quidem est abs te dedicata. Libertas, inquit, est. eam tu igitur domi meæ collocasti, quam ex urbe tota sustulisti? tu, cum collegas tuos summa pote state præditos negares liberos esse; cum in templum Ca storis aditus esset apertus nemini; cum hũc clarissimum uirum, summo genere natum, summis populi beneficijs usum, Pontificem, & consularem, & singulari bonitate & modestia præditum, quem quibus oculis aspicere au

deas, satis mirari nō queo, audiente populo R. à pedisequis conculcari iuberes; cum indemnatum exturbares priuilegijs tyrannicis irrogatis; cum principē orbis terræ uirū inclusum domi contineres; cum forum armatis cateruis perditorum hominū possideres: Libertatis simulacrum in ea domo collocabas, quæ domus erat ipsa indicio tui crudelissimi dominatus, & miserrimæ populi R. seruitutis? eum ne potissimum Libertas domo sua debuit pellere, qui nisi fuisset, in seruorū potestatem ciuitas tota uenisset? at unde inuenta est ista Libertas? quæsiui. n. diligenter. Tanagræa quædam meretrix fuisse dicitur. eius non longe à Tanagris simulacrū è marmore in sepulcro positum fuit. hoc quidā homo nobilis, non alienus ab hoc religioso Libertatis sacerdote, ad ornatum Aedilitatis suæ deportauit: etenim cogitarat omneis superiores muneris splendore superare: itaque omnia signa, tabulas, ornamentorū quod superfuit in fanis, & cōmunibus locis, tota è Græcia atq; insulis omnibus honoris populi R. causa sanè frugaliter domū suā deportauit. is postea quā intellexit, posse se interuersa Aedilitate à L. Pisone Consule Prætorē renunciari, si modo eadem prima litera cōpetitorem habuisset aliquē, Aedilitatem duobus in locis partim in arca, partim in hortis suis collocauit: signū de busto meretricis ablatū isti dedit, quod esset signū magis istorū, q̄ publicæ libertatis. hanc deā quisquā uiolare audeat, imaginem meretricis, ornamentū sepulcri, à fure sublatam, à sacrilego collocatam? hæc me domo mea pellet? hæc ultrix afflictæ ciuitatis, Reip. spolijs ornabitur? hæc erit in eo monimento, quod positum est, ut esset indicium oppressi senatus ad memoriam sempi=

ternam turpitudinis? ò Q. Catule (patrem'ne appellem, an filium? recentior memoria filij est, & cum rebus meis gestis coniunctior) tantum'ne te fefellit, cum mihi summa, & quotidie maiora præmia in Rep. fore putabas? negabas fas esse duos Consules esse in hac ciuitate inimicos Reip. duo sunt inuenti, qui senatũ Tribuno furenti constrictum traderent, qui pro me patres conscriptos deprecari, & populo supplices esse edictis atque imperio uetarẽt, quibus spectantibus domus mea disturbaretur, diriperetur, qui denique ambustas fortunarum mearum reliquias suas in domos comportari iuberent. uenio nunc ad patrem. tu Q. Catule M. Fuluij domum, cum is fratris tui socer fuisset, monimentum tuarum manubiarum esse uoluisti, ut eius, qui perniciosa Reip. consilia cepisset, omnis memoria funditus ex oculis hominum ac mentibus tolleretur. hoc si quis tibi ædificanti illam porticum diceret, fore tempus, cum is Tribunus pl. qui auctoritatem senatus, iudicium bonorum omnium neglexisset, tuum monimentum Cõsulibus non modo inspectantibus, uerum adiuuantibus disturbaret, euerteret, idq; cũ eius ciuis, qui Remp. ex senatus auctoritate Consul defendisset, domo coniungeret: non ne responderes, id nisi euersa ciuitate accidere nõ posse? at uidete hominis intolerabilem audaciam cũ proiecta quadã & effrenata cupiditate. monimẽtũ iste nunquã aut religionem ullã excogitauit: habitare laxe & magnifice uoluit, duasq; & magnas & nobiles domos coniungere: eodem puncto temporis, quo meus discessus isti causam cædis eripuit, à Q. Seio contendit, ut sibi domum uenderet. cũ ille id negaret, primo se luminibus eius esse

obstructurum minabatur. affirmabat Posthumus, se ui=
uo illam domũ istius nũquam futurã. acutus adolescens
ex ipsius sermone intellexit, quid fieri oporteret: homi=
nem ueneno apertissime sustulit: emit domum litigato=
ribus defatigatis propè dimidio carius, quàm æstimabat.
quorsum igitur hæc oratio pertinet? domus mea illa pro
pè tota uacua est: uix pars ædium mearum decima ad
Catuli porticum accessit. causa fuit ambulatio, & mo=
nimentum, & ista Tanagræa, oppressa Libertate liber=
tas. in Palatio, pulcherrimo prospectu porticũ cum con=
clauibus pauimentatam trecentum pedum concupierat,
amplissimum peristylum, cætera eiusmodi, facile ut o=
mnium domos & laxitate & dignitate superaret. &
homo religiosus, cum ædes meas idem emeret & uende=
ret, tamen illis tantis tenebris non est ausus suum nomẽ
emptioni illi ascribere: posuit scilicet Statonem illum, ho
minem sua uirtute egentem, ut is, qui in Marsis, ubi na
tus est, tectũ, quod imbris uitãdi causa succederet, nullũ
haberet, ædes in Palatio nobilissimas emisse se diceret. in
feriorem ædium partem assignauit non suæ genti Fon
teiæ, sed Clodiæ, quã reliquit: quem in numerũ ex mul=
tis Clodijs nemo nomen dedit, nisi aut egestate, aut scele
re perditus. hanc uos Pontifices tã uariam, tam nouã in
omni genere uoluntatem, impudentiã, audaciã, cupidi=
tatem cõprobabitis? Pontifex, inquit, affuit. nõ te pudet,
cũ apud Pontifices res agatur, Pontificẽ, dicere, nõ colle=
gium Pontificum, affuisse? præsertim cum Tribunus pl.
uel denunciare potueris, uel etiam cogere? esto: colle=
gium non adhibuisti: quid? de collegio quis tandem af=
fuit? posuerat enim auctoritatem in uno, quæ est in his

omnibus.ſed tamen auget & ætas, & honos dignitatẽ. opus erat etiam ſcientia:quam etſi omnes cõſecuti ſunt, tamẽ certe peritiores uetuſtas facit.quis ergo affuit? frater,inquit,uxoris meæ.ſi auctoritatem quærimus,etſi id eſt ætatis,ut non dũ conſecutus ſit; tamen quanta eſt in adoleſcente auctoritas,ea propter tantã coniunctionem affinitatis minor eſt putanda. ſin autẽ ſcientia eſt quæſita,quis erat minus peritus, quàm is,qui paucis illis diebus in collegium uenerat? qui etiam tibi erat magis obſtrictus beneficio recenti,cum ſe fratrem uxoris tuæ fratri tuo germano antelatũ uidebat.etſi in eo prouidiſti, ne frater te accuſare poſſet. hanc tu igitur dedicationẽ appellas,ad quam non collegium, non honoribus populi R.ornatum Pontificẽ, non denique adoleſcentem quenquam,cum haberes in collegio familiariſſimos,adhibere potuiſti ? affuit is,ſi modo affuit,quem tu impuliſti : ſoror rogauit,mater coegit.uidete igitur Põtifices,quid ſtatuatis in mea cauſa de omnium fortunis. uerbo ne Põtifices putatis,ſi is poſtem tenuerit,& aliquid dixerit, domum uniuſcuiuſq; cõſecrare poſſe?an cũ iſtæ dedicationes,& tẽplorum , & delubrorum religiones ad honorẽ deorũ immortalium ſine ulla ciuium calamitate à maioribus noſtris cõſtitutæ ſint ; eſt inuentus Tribunus pl. qui conſularibus copijs inſtructus , omni impetu furoris in eum ciuem irruerit,quem perculſum ipſa Reſp. ſuis manibus extolleret ? quid , ſi quis ſimilis iſtius (neque enim iam deerunt,qui imitari uelint)aliquem mei diſſimilem,cui Reſp.non tantum debeat, per uim afflixerit, domũ eius per Pontificem dedicarit; id uos iſta auctoritate conſtituetis ratum eſſe oportere?dicitis,quem repe-

riet Pontificem? quid? & Tribunus pl. idem esse nõ potest Põtifex? M. Drusus ille, clarissimus uir, Tribunus pl. Pontifex fuit. ergo, si is Q. Cepionis inimici sui postem ædium tenuisset, & pauca uerba fecisset, ædes Cepionis essent dedicatæ? nihil loquor de Pontificis iure, nihil de ipsius uerbis dedicationis, nihil de religione, cerimonijs: nõ dissimulo me nescire ea, quæ etiã si scirẽ, dissimularẽ, ne alijs molestus, uobis etiam curiosus uiderer: etsi effluunt multa ex uestra disciplina, quæ etiã ad nostras aures sæpe permanãt. postem teneri in dedicatione oportere, uideor audisse, tẽpli: ibi enim postis est, ubi templi aditus est, & ualuæ. ambulationis postes nemo unquã tenuit in dedicando. simulacrum autẽ aut aram si dedicasti, sine religione loco moueri potest. sed iam hoc dicere tibi non licebit, quoniã Pontificem postem tenuisse dixisti. quãquã quid ego de dedicatione loquar? aut quid de uestro iure, & religione, contra q̃ proposueram, disputabo? ego uero si omnia solennibus uerbis ueteribus, & priscis institutis acta esse dicerem, tamen me Reip. iure defenderem. an, cũ tu eius ciuis discessu, cuius unius opera senatus, atque omnes boni ciuitatem esse incolumem toties iudicassent, oppressam teterrimo latrocinio cũ duobus sceleratissimis Cõsulibus Rẽp. teneres; domũ eius, qui patriã à se seruatã perire suo nomine noluisset, per Põtificem aliquem dedicasses: posset recreata Resp. sustinere? date de hac religione aditũ Pontifices: iam nullum fortunis cõmunibus exitum reperietis. an, si postem tenuerit Pontifex, & uerba ad religionẽ deorũ immortalium composita ad perniciem ciuium trãstulerit, ualebit ad iniuriã nomen sanctissimum religionis: si Tribu=

nus pl. uerbis non minus priscis & penè solennibus bona ciuis cuiuspiam consecrarit, nõ ualebit? atqui C. Atinius patrum memoria bona Q. Metelli, qui eum ex senatu Censor eiecerat, aui tui Q. Metelle, & tui P. Seruili, & proaui tui P. Scipio, cõsecrauit foculo posito in rostris, adhibitoq; tibicine. quid tum? num ille furor Tribuni pl. ductus ex nõ nullis ueterũ temporum exemplis fraudi Metello fuit summo illi & clarissimo uiro? certe non fuit. uidimus hoc idem Cn. Lentulo Censori Tribunum pl. facere: nũquid igitur is bona Lentuli religioni obligauit? sed quid ego cæteros? tu, tu, inquã, capite uelato, concione aduocata, foculo posito, bona tui Gabinij, cui regna omnia Syrorum, Arabum, Persarumq; donaras, consecrasti. q si tum nihil est actum, quid in meis bonis agi potuit? sin est ratum, cur ille gurges heluatus tecum simul Reip. sanguinem, ad cœlum tamen extruxit uillam in Tusculano uisceribus ærarij? mihi meas ruinas, quarum ego similem totam urbem esse passus non sum, aspicere non licuit? omitto Gabiniũ. quid? exemplo tuo bona tua nõ ne L. Mũmius, uir omnium fortissimus atq; optimus, consecrauit? quod si, quia ad te pertinet, ratum esse negas oportere: ea iura cõstituisti in præclaro Tribunatu tuo, quibus in te conuersis, recusares, alios euerteres? sin ista cõsecratio legitima est: quid est, quod profanum in tuis bonis esse possit? an consecratio nullũ habet ius, dedicatio est religiosa? quid ergo illa tua tum obtestatio tibicinis? quid foculus? quid preces? quid prisca uerba uoluerunt? ementiri, fallere, abuti deorum immortalium numine ad hominum timorem uoluisti? nã si est illud ratũ, mitto Gabiniũ, tua domus certe, et quid

quid habes aliud, est Cereri consecratum. sin ille ludus fuit, quid te impurius, qui religiões omneis pollueris aut ementiendo, aut stuprando? iã fateor, inquit, in Gabinio me nefarium fuisse. quippe uides pœnam illam à te in alium institutam, in te ipsum esse conuersam. sed homo omniũ scelerum flagitiorumq; documẽtum, quod in Gabinio fateris, cuius impudicitiam pueritiæ, libidines adolescẽtiæ, dedecus & egestatem reliquæ uitæ, latrocinium Consulatus uidimus, cui ne ista quidẽ ipsa calamitas iniuria potuit accidere, id in me infirmas: & grauius esse dicis, quod uno adolescẽte, quàm quod concione tota teste effecisti. dedicatio magnam, inquit, habet religionem. nõ ne uobis Numa Pompilius uidetur loqui? discite orationem Pontifices & uos Flamines, etiam tu Rex disce à gentili homine tuo: quãquã ille gentem istã reliquit: sed tamen disce ab homine religionibus dedito, iusto, tum omnium religionũ perito. quid? in dedicatione nõ ne, & quis dicit, et quid, & quo modo, queritur? an tu hæc ita cõfundis & perturbas, ut, quicũq; uelit, quod uelit, quo modo uelit, possit dedicare? quis eras tu, qui dedicabas? quo iure? qua lege? quo exemplo? qua potestate? ubi te isti rei populus R. præfecerat? uideo. n. esse legem ueterẽ tribunitiã, quæ uetet iniussu plebis ædes, terrã, arã cõsecrare. neque tum hoc ille Q. Papirius, qui hanc legem rogauit, sensit: neq; suspicatus est fore periculũ, ne domicilia aut possessiones indẽnatorum ciuium cõsecrarẽtur: neque. n. id fieri fas erat, neque quisquã fecerat: neque erat causa, cur prohibẽdo non tam deterrere uideretur, q̃ admonere. sed quia consecrabantur ædes, non priuatorũ domicilia, sed quæ sacræ nominantur; cõsecrabãtur

agri,nõ ita ut nostra prædia,si quis uellet, sed ut impe=
rator agros de hostibus captos cõsecraret; statuebantur
aræ,quæ religionem afferrẽt,ipso si loco essent consecra
tæ:hæc nisi plebs iussisset,fieri uetuit·quæ si tu interpre
taris de nostris ædibus atq; agris scripta esse, non repu=
gno:sed quæro,quæ lex lata sit,ut tu meas ædeis cõsecra
res,ubi tibi hæc potestas data sit,quo iure feceris. neque
ego nũc de religione,sed de bonis omnium nostrum,nec
de pontificio,sed de iure publico disputo. Lex Papiria ue
tat ædeis iniussu plebis consecrari. sit sanè hoc de nostris
ædibus,ac nõ de publicis templis.unum ostende uerbum
cõsecrationis in ipsa tua lege,si illa lex est,ac nõ uox sce
leris & crudelitatis tuæ.ꝙ si tibi tum in illo Reip. nau=
fragio omnia in mẽtẽ uenire potuissent,aut si tuus scri
ptor in illo incẽdio ciuitatis nõ syngraphas cũ Byzantijs
exulibus,et cum Legatis regijs faceret,sed uacuo animo
tibi ista non scita,sed portenta conscriberet: esses omnia
si minus re,at uerbis legitimis cõsecutus. sed uno tempo
re cautiones fiebant pecuniarũ,fœdera feriebantur pro
uinciarum,Regum appellationes uenales erant,seruorũ
omnium uicatim celebrabatur tota urbe descriptio,ini=
mici in gratiam reconciliabantur,imperia ascribebãtur
nouæ iuuẽtuti,Q. Seio uenenum misero parabatur,de
Cn. Pompeio propugnatore & custode imperij interfi=
ciendo cõsilia inibãtur,senatus ne quid esset,ut lugerẽt
boni semper,ut capta Resp.Consulum proditione,ui tri=
bunitia teneretur.hæc cũ tot tantáq; agerentur,nõ mi=
rũ est,præsertim in furore animi,& cæcitate, multa il=
lum,& te fefellisse.at uidete,quãta sit uis huius Papi=
riæ legis in re tali,non qualẽ tu affers sceleris plenã, &

furoris. Q. Martius Censor signum Concordiæ fecerat, idq́; in publico collocarat. hoc signum C. Cassius Censor cum in curiam transtulisset, collegiũ uestrum cõsuluit, num quid esse causæ uideretur, quin id signum curiáq́; Concordiæ dedicaret? quæso Pontifices & hominem cũ homine, & tempus cum tempore, & rem cum re cõparate. ille erat summa modestia, & grauitate Censor: hic Tribunus pl. scelere, & audacia singulari. tempus illud erat tranquillum, & in libertate populi, & gubernatione positum senatus: tuum porrò tempus libertate populi R. oppressa, senatus auctoritate deleta. res illa plena iustitiæ, sapientiæ, dignitatis: Censor enim, penes quem maiores nostri, id quod tu sustulisti, iudicium senatus de dignitate esse uoluerunt, Concordiæ signum uolebat in curia, curiamq́; ei deæ dedicare. præclara uoluntas, atque omni laude digna: præscribere enim se arbitrabatur, ut sine studijs dissensionis sentẽtiæ dicerentur, si sedẽ ipsam ac templũ publici cõsilij religione Cõcordiæ deuinxisset. tu, cum ferro, cũ metu, cũ edictis, cũ priuilegijs, cum præsentibus copijs perditorum, absentis exercitus terrore, et minis, Consulũ societate, et nefario fœdere, seruitute oppressam ciuitatẽ teneres, Libertatis signũ posuisti magis ad ludibriũ impudentiæ, q̃ ad simulationẽ religionis. ille in curia, quæ poterat, sine cuiusquam incõmodo dedicabat: tu in ciuis optime de Rep. meriti cruore ac penè ossibus simulacrum non libertatis publicæ, sed licentiæ collocasti. atque ille tamen ad collegiũ retulit: tu ad quẽ retulisti? si quid deliberares, si quid tibi aut piandum, aut instituendum fuisset religione domestica, tamẽ instituto cæterorum uetere ad Pontificem detulisses: nouum delu

brum cum in urbis clarissimo loco, nefando quodam atque inaudito instituto inchoares, referēdum ad sacerdotes publicos non putasti? at si collegium Pontificum adhibendum non uidebatur, nemo'ne horum tibi idoneus uisus est, qui ætate, honore, auctoritate antecellūt, ut cum eo dedicationem cōmunicares? quorū quidem tu nō contempsisti, sed pertimuisti dignitatē. an tu auderes quærere ex P. Seruilio, aut ex M. Lucullo? quorū ego consilio, atq; auctoritate Rēp. Consul ex uestris manibus ac faucibus eripui. quibusnam uerbis, aut quo ritu, primū hoc dico, ciuis domum cōsecrares; deinde ciuis eius, cui princeps senatus, cui etiā ordines omnes, deinde Italia tota, post cunctæ gentes testimoniū huius urbis atque imperij cōseruati dedissent? quid diceres ò nefanda & perniciosa labes ciuitatis? ades, ades Luculle, Seruili, dum dedico domum Ciceronis, ut mihi præeatis, postemq; teneatis. es tu quidem cum audacia, tum impudentia singulari: sed tibi tamen oculi, uultus, uerba cecidissent, cū te uiri, qui sua dignitate personam populi R. atque auctoritatem imperij sustinerent, uerbis grauissimis perterruissent, neq; sibi fas esse dixissent furori interesse tuo, atque in patriæ parricidio & scelere. quæ cum uideres, tum te ad tuum affinem nō delectum à te, sed relictum à cæteris contulisti: quem ego tamē credo, si est ortus ab illis, quos memoriæ proditum est ab ipso Hercule perfuncto iam laboribus sacra didicisse, in uiri fortis ærumnis non ita crudelem fuisse, ut in uiui, & iam spirantis caput bustū suis manibus imponeret: qui aut nihil dixit, aut, si fecit, omnino pœnam hanc maternæ temeritatis tulit, ut mutā in delicto personā, nomenq; præberet: aut, si dixit ali

quid uerbis hæsitantibus, postemq; tremebūda manu tetigit, certe nihil rite, nihil caste, nihil more institutoq; pfecit. uiderat ille Murænam uitricum suum, consulē designatum, ad me Consulem cum Allobrogibus cōmunis exitij indicia afferre: audierat ex illo, se à me bis salutē accepisse, separatim semel, iterum cum uniuersis. quare quis est, qui existimare possit, huic nouo Pontifici primam hanc post sacerdotium initum religionem instituēti, uocēq; mittenti non & linguam obmutuisse, & manum obtorpuisse, & mentem debilitatam metu cōcidisse? præsertim cū ex collegio tanto non Regē, non Flaminem, non Pontificē uideret, fieriq; particeps alieni sceleris inuitus cogeretur, & grauissimas pœnas affinitatis impurissimæ sustineret. sed ut reuertar ad ius publicum uindicādum, quod ipsi Pontifices semper non solum ad suas cerimonias, sed etiam ad populi iussa accōmodauerunt; habetis in cōmentarijs uestris, C. Cassium Censorem de signo Concordiæ dedicando ad Pontificum collegium retulisse, eiq; M. Aemilium Pont. maximum pro collegio respōdisse; nisi eum populus R. nominatim præfecisset, atq; eius iussu faceret, nō uideri ea recte posse dedicari. quid? cū Licinia, uirgo Vestalis, summo loco nata, sanctissimo sacerdotio prædita, T. Flaminio, Q. Metello Coss. arā, & ædiculā, & puluinar sub saxo sacro dedicasset, non eā rē ex auctoritate senatus ad hoc collegiū Sex. Iulius Præt. retulit? cū P. Scæuola Pōt. max. pro collegio respondit; quod in loco publico Licinia C. F. iniussu populi dedicasset, sacrū nō uideri esse. quā quidē rem quāta se ueritate, quātaq; diligētia senatus sustulerit, ex ipso S. C. facile cognoscetis. recita S. C. Videtis'ne Prætori urbano

negotium

negotium datum, ut curaret, ne id ſacrũ eſſet? & ut, ſi quæ eſſent inciſæ, aut inſcriptæ literæ, tollerentur? ò tẽpora, ò mores. tum Cenſorem, hominem ſanctiſſimũ, ſimulacrum Concordiæ dedicare Pontifices in templo inaugurato prohibuerũt; poſt autem ſenatus in loco auguſto conſecratam eam aram tollendam ex auctoritate Pontificum cẽſuit, neq; ullũ eſt paſſus ex ea dedicatiõe literarũ extare monimentum: tu, procella patriæ, turbo, ac tempeſtas pacis, atq; otij, quod in naufragio Reip. tenebris offuſis, demerſo populo R. euerſo atq; eiecto ſenatu dirueris, ædificaris; religione omni uiolata, Reip. tantum nomine cõtaminaris; in ciuis huiuſce ædibus, & in urbe, quã ſuis laboribus ac periculis conſeruaſſet, monimẽtũ deletæ Reip. collocaris ad equitũ notam, ad dolorẽ bonorũ omniũ, ſublatoq; Q. Catuli nomine incideris; id ſperaſti Remp. diutius, q̃ quoad mecum ſimul expulſa careret his mœnibus, eſſe laturam? At ſi Pontifices neq; is, cui licuit, neq; id, quod fas fuit, dedicauit: quid me attinet iam illud tertiũ, quod propoſuerã, docere, nõ ijs inſtitutis, ac uerbis, quibus cerimoniæ poſtulant, dedicaſſe? dixi à principio, nihil me de ſciẽtia ueſtra, nihil de ſacris, nihil de abſcõdito iure Põtificum dicturum. quæ ſunt adhuc à me de iure dedicãdi diſputata, non ſunt quæſita ex occulto aliquo genere literarum, ſed ſumpta de medio ex rebus palàm per magiſtratus actis, ad collegiumq; delatis, ex S. C. ex lege. illa interiora iam ueſtra ſunt, quid dici, quid præcipere, quid tãgi, quid teneri ius fuerit. quæ ſi omnia ex Corũcani ſciẽtia, qui peritiſſimus Põtifex fuiſſe dicitur, acta eſſe cõſtarẽt; aut ſi M. Horatius ille Puluillus, q, cũ eius dedicationẽ multi pro

pter inuidiam fictis religionibus impedirent, restitit, & constantissima mẽte Capitoliũ dedicauit, huiusmodi alicui dedicationi præfuisset: tamen in scelere religio non ualeret, nedum ualeat id, quod imperitus adolescẽs, nouus sacerdos, sororis precibus, matris minis adductus, ignarus, inuitus, sine collegis, sine libris, sine auctore, sine scriptore, furtim, mente, ac lingua titubãte fecisse dicatur: præsertim cũ iste impurus, atq; impius hostis omniũ religionũ, qui contra fas inter uiros sæpe mulier, & inter mulieres uir fuisset, ageret illã rem ita raptim, & turbulente, ut neq; mens, neque uox, neque lingua cõsisteret. delatũ tum est ad uos Pontifices, & post omnium sermone celebratũ, quẽadmodũ iste præposteris uerbis, ominibus obscœnis idẽtidẽ se ipse reuocãdo, dubitans, timens, hæsitans, omnia aliter, ac uos in monimẽtis habetis, & pronũciarit, & fecerit. quod quidẽ minime mirũ est, in tãto scelere, tãtaq; dementia ne audaciæ quidẽ locũ ad timorẽ cõprimendũ fuisse. etenim si nemo unquã prædo tã barbarus, atq; immanis fuit, qui, cũ fana spoliasset, deinde arã aliquã in litore deserto somnijs stimulatus, aut religiõe aliqua cõsecraret, nõ horreret animo, cũ diuinũ numẽ scelere uiolatũ placare precibus cogeretur: qua tãdẽ istũ perturbatiõe mẽtis, omniũ tẽplorũ, atq; tectorũ, totiusq; urbis prædonẽ, fuisse cẽsetis, cũ pro detestatione tot scelerũ unã arã nefarie consecraret. nõ poterat ullo modo (quãquã & insolẽtia dominatus extulerat animos, & erat incredibili armatus audacia) nõ in agendo ruere, ac sæpe peccare, præsertim illo Pontifice, & magistro, qui cogeretur docere, antequam ipse didicisset. magna uis est cum in deorũ immortaliũ

numine, tum uero in ipsa Rep. dij immortales, suorum templorum custodem ac præsidē sceleratissime pulsum cum uiderent, ex suis tēplis in eius ædes immigrare nolebant: itaq; istius uecordissimi mentem cura, metuq; terrebant. res uero publica, quanquā erat exterminata mecum, tamē obuersabatur ante oculos exterminatoris sui, & ab istius inflāmato atq; ignito furore iam tum me seq; repetebat. quare quid est mirum, si iste metu, si furore instinctus, scelere præceps, neque institutas cerimonias persequi, neque uerbum ullum solenne potuit effari? quæ cum ita sint Pontifices, reuocate iam animos uestros ab hac subtili nostra disputatione ad uniuersam Remp. quam antea cum uiris fortibus multis, in hac uero causa solis uestris ceruicibus sustinetis. uobis uniuersi senatus perpetua auctoritas, cui uosmet ipsi præstātissimi semper in mea causa præfuistis; uobis Italiæ magnificentissimus ille motus, municipiorumq; concursus; uobis campus, centuriarumq; una uox omnium, quarum uos principes, atq; auctores fuistis; uobis omnes societates, omnes ordines, omnes, qui aut re, aut spe deniq; sunt boni, omne uobis erga meam dignitatem studium, & iudiciū non modo commissum, uerum etiam cōmendatū esse arbitrabātur. denique ipsi dij immortales, qui hanc urbem, atq; hoc imperium tuētur, ut esset omnibus gētibus posteritatiq; perspicuum, diuino me numine esse Reip. redditū, iccirco mihi uidentur fructū ipsum reditus, & gratulationis meæ ad suorū sacerdotū potestatē, iudiciūq; reuocasse: hic est. n. reditus Pontifices, hæc restitutio, in domo, in sedibus, in aris, in focis, in dijs penatibus recuperandis. quorum si iste suis sceleratissi-

mis manibus tecta, sedesq; cõuellit, ducibusq; Cõsulibus tanq̃ urbe capta hãc unam domum quasi acerrimi pro pugnatoris sibi delendam putauit: tamen illi dij penates ac familiares mei per uos in meã domum mecum erũt restituti. quocirca te Capitoline, quem propter beneficia populus R. optimum, propter uim maximum nominauit; teq; Iuno Regina, & te custos urbis Minerua, quæ semper adiutrix consiliorum meorum, testis laborũ extitistis, precor ac quæso: uosq;, qui maxime me repetistis atq; reuocastis, quorũ de sedibus hæc mihi proposita est contentio, patrij penates familiaresq;, qui huic urbi, & Reip. præsides estis, uos obtestor, quorum ego à tẽplis ac delubris pestiferam illam, & nefariam flammam depuli: teq; Vesta mater, cuius castissimas sacerdotes ab hominũ amentia, furore, & scelere defendi, cuiusq; ignẽ illum sempiternum nõ sum passus aut sanguine ciuiũ restingui, aut cũ totius urbis incendio cõmisceri: ut, si in illo penè fato Reip. obieci meum caput pro uestris cerimonijs atq; templis perditissimorum ciuiũ furori atq; ferro; & si iterum, cum ex mea contentione interitus bonorum omnium quæreretur, uos sum testatus, uobis me ac meos cõmendaui, meq; ac meũ caput ea cõditione deuoui, ut, si & eo ipso tẽpore, & ante in Cõsulatu meo cõmodis meis omnibus, emolumentis, præmijs prætermissis, cura, cogitatione, uigilijs omnibus nihil, nisi de salute meorum ciuium, laborassem, tũ mihi Rep. aliquãdo restituta liceret frui; sin autem mea consilia patriæ nõ profuissent, ut perpetuũ dolorem auulsus à meis sustinerem: hanc ego deuotionem capitis mei, cũ ero in sedes meas restitutus, tum denique cõuictam esse, & cõ=

missam putabo. nam nunc quidē Pontifices non solum domo, de qua cognoscitis, sed tota urbe careo, in quā ui deor esse restitutus: urbis.n. celeberrimæ & maximæ partes aduersum illud nō monimentū, sed uulnus patriæ cōtuentur. quē cum mihi cōspectum morte magis uitandum, fugiendumq; esse uideatis: nolite quæso eū, cuius reditu restitutā Remp. fore putastis, nō solum dignitatis ornamētis, sed etiā urbis partibus uelle esse priuatum. nō me bonorum direptio, non tectorum excisio, nō depopulatio prædiorū, non præda Consulum ex meis fortunis crudelissime capta permouet: caduca semper & mobilia hæc esse duxi, non uirtutis, atq; ingenij, sed fortunæ, & temporū munera: quorū ego non tam facultatem unquā & copiam expetendā putaui, quā & in utendo rationem, & in carendo patiētiā: etenim ad nostrum usum propemodum iā est definita moderatio rei familiaris; liberis autē nostris satis amplum patrimonium paterni nominis, ac nostræ memoriæ relinquemus. domo per scelus erepta, per latrocinium occupata, per religionis uim sceleratius etiam ædificata, q̄ euersa carere sine maxima ignominia Reip. meo dedecore, ac dolore non possum. quapropter, si dijs immortalibus, si senatui, si populo R. si cūctæ Italiæ, si prouincijs, si exteris nationibus, si uobismet ipsis, qui in mea salute principem semper locū auctoritatemq; tenuistis, gratum & iucundum meum reditum intelligitis esse: quæso, obtestorq; uos Pontifices, ut me, quem auctoritate, studio, sententijs restituistis, nunc, quoniam senatus ita uult, manibus quoque uestris in sedibus meis collocetis.

DE ARVSPICVM RESPONSIS, IN SENATV. ORATIO XXXI.

Esterno die P. C. cum me & uestra dignitas, & frequentia equitum R. quibus senatus dabatur, magnopere cõmouisset, putaui mihi reprimendam esse P. Clodij impudicam impudentiã, cum is publicanorum causam stultissimis interrogationibus impediret, & P. Tullioni Syro nauaret operã, atque ei sese, cui totus uenierat, etiã uobis inspectantibus uẽditaret. itaque hominẽ furentem exultantemq́; cõtinui, simul ac periculum iudicij intendi: duobus inceptis uerbis omnem impetum gladiatoris ferociamq́; compressi. attamen ignarus ille, qui Consules essent, exanguis atq; æstuans se è curia repente proripuit cũ quibusdam fractis iã atque inanibus minis, & cũ illius Pisoniani temporis Gabinianiq́; terroribus. quem cũ egredientem insequi cœpissem, cepi equidem fructum maximũ & ex consurrectione omnium uestrũ, & ex comitatu publicanorũ. sed uecors repẽte sine suo uultu, sine colore, sine uoce cõstitit, deinde respexit; et simul ad Cn. Lentulũ Cos. aspexit, concidit in curiæ penè limine, recordatione credo Gabinij sui, desiderioq́; Pisonis. cuius ego de effrenato & præcipiti furore quid dicam? haud potest grauioribus à me uerbis uulnerari, quàm est statim in facto ipso à grauissimo uiro P. Seruilio confectus, ac trucidatus. cuius si etiam uim, & grauitatem illam singularem ac penè diuinam assequi possem, tamen non du=

bito, quin ea tela, quæ coniecerit inimicus, quã ea, quæ collega patris emiſit, leuiora atque hebetiora eſſe uideã tur. ſed tamen mei facti rationem exponere illis uolo, qui heſterno die dolore me elatum, & iracũdia longius propè digreſſum arbitrabantur, quã ſapientis hominis cogitata ratio poſtularet. nihil feci iratus, nihil impotenti animo, nihil nõ diu conſideratum, ac multo ante meditatũ. ego enim P. C. inimicũ me ſemper eſſe profeſſus ſum duobus, qui me, qui rem meam, cum defendere deberent, ſeruare poſſent, cumq; ad conſulare officium ipſis inſignibus illius imperij, ad meam ſalutem non ſolum auctoritate, ſed etiam precibus ueſtris uocarentur, primo reliquerũt, deinde prodiderunt, poſtremo oppugnauerunt, præmijsq; nefariæ pactionis funditus unà cum Rep. oppreſſum, extinctumq; uoluerũt; quiq; ſuo ductu & imperio cruento illo atque funeſto ſupplicia neque à ſociorum mœnibus prohibere, neq; hoſtiũ urbibus inferre potuerunt, exciſionem, inflammationem, euerſionem, depopulationem, uaſtitatem eam ſua cum præda meis omnibus tectis, atq; agris intulerunt. cum his furijs & facibus, cum his, inquam, exitioſis prodigijs, ac penè huius imperij peſtibus bellum mihi inexpiabile dico eſſe ſuſceptum, neque id tamẽ ipſum tantum, quantum meus ac meorum, ſed tãtum, quantum ueſter atque omniũ bonorũ dolor poſtulauit. in Clodiũ uero nõ eſt hodie meũ maius odium, quã illo die fuit, cum illum ambuſtum religioſiſſimis ignibus, cognoui muliebri ornatu, ex inceſto ſtupro, atq; ex domo Põtificis maximi emiſſum. tũ, inquã, tum uidi, ac multo ante proſpexi, quanta tempeſtas excitaretur, quanta impen=

deret procella Reip. uidebam, illud ſcelus tam importu= nũ, audaciam tam immanem adoleſcẽtis furentis, nobi= lis, uulnerati nõ poſſe arceri otij finibus; erupturũ illud malum aliquando, ſi impunitum fuiſſet, ad perniciem ciuitatis. nõ multũ mihi ſanè poſt ad odiũ acceſſit: ni= hil enim contra me fecit odio mei, ſed odio ſeueritatis, odio dignitatis, odio Reip. nõ me magis uiolauit, q̃ ſena= tum, q̃ equites R. q̃ omnes bonos, quã Italiã cunctã: non deniq; in me ſceleratior fuit, quã in ipſos deos immorta les: etenim illos eo ſcelere uiolauit, quo nemo antea; in me fuit eodẽ animo, quo etiã eius familiaris Catilina, ſi uiciſſet, fuiſſet: itaq; eũ nũquã à me eſſe accuſandũ putaui, nõ plus quã ſtipitem illum; qui quorũ hominũ eſſet, neſciremus, niſi ſe Igurẽ ipſe eſſe diceret. quid enim hunc perſequar, pecudem ac belluam, pabulo ini micorum meorum, & glande corruptum? qui ſi ſen= ſit, quo ſe ſcelere deuinxerit; nõ dubito, quin ſit miſerri mus: ſin autem id non uidet; periculum eſt, ne ſe ſtu= poris excuſatione defendat. accedit etiam, quod expe= ctatione omniũ, fortiſſimo, & clariſſimo uiro T. An= nio deuota, & conſtituta iſta hoſtia eſſe uidetur: cui me præripere deſponſam iam, & deſtinatam laudem, cum ipſe eius opera & dignitatem & ſalutem recupe= rarim, ualde eſt iniquum. etenim ut P. ille Scipio natus mihi uidetur ad interitum exitiumq; Carthaginis, qui illam à multis imperatoribus obſeſſam, oppugnatam, labefactatam, penè captam, aliquando quaſi fatali euẽ= tu ſolus euertit: ſic T. Annius ad illam peſtem compri mendam, extinguendam, funditus delendam natus eſſe uidetur, & quaſi diuino munere donatus Reip.

ſolus ille cognouit, quemadmodum armatum ciuẽ, qui lapidibus, qui ferro alios fugaret, alios domi cõtineret, qui urbem totam, qui curiam, qui forum, qui templa omnia cæde, incendijsq; terreret, nõ modo uinci, uerum etiam uinciri oporteret. huic ego & tali, & ita de me ac de patria merito uiro nunquã mea uoluntate præripiam, eum præſertim reum, cuius ille inimicitias nõ ſolũ ſuſcepit propter ſalutẽ meam, uerũ etiam appetiuit. ſed ſi etiam nunc, illaqueatus iam omnium legum periculis, irretitus odio bonorum omniũ, expectatione ſupplicij iam non diuturna implicatus, feretur tamen hæſitans, & in me impetũ impeditus facere conabitur: reſiſtã, &, aut concedente, aut etiã adiuuãte Milone, eius conatũ refutabo: uelut heſterno die, cũ mihi ſtanti tacẽs minaretur, uoce tantũ attigi legum initium, & iudicij. cõcidit ille: cõticuit. diẽ dixiſſet, ut fecerat: feciſſem, ut ei ſtatim tertius à Prætore dies diceretur. atq; hoc ſi moderetur: & cogitet, ſi cõtentus ſit ijs ſceleribus, quæ cõmiſit, iam ſe eſſe conſecratũ Miloni; ſi quod in me telũ intorſerit, ſtatim me eſſe arrepturũ arma iudiciorum, atq; legum. atqui paulo ante P. C. concionem habuit, quæ eſt ad me tota delata: cuius cõcionis primũ uniuerſum argumentũ ſentẽtiamq; audite. cũ riſeritis impudentiã hominis, tum à me de tota cõcione audietis. De religionibus ſacris, & cerimonijs eſt concionatus patres cõſcripti Clodius: P. inquã Clodius, ſacra et religiones negligi, uiolari, pollui, queſtus eſt. nõ mirũ, ſi hoc uobis ridiculũ uidetur. etiã ſuũ cõcio riſit, hominẽ, quo modo ipſe gloriari ſolet, ducẽtis cõfixũ S. C. quæ ſunt omnia contra illum pro religionibus facta; hominemq; illum, qui *

puluinaribus Bonæ deæ ſtuprũ intulerit, eáq; ſacra, quæ uiri oculis ne imprudentis quidẽ aſpici fas eſt, non ſolũ aſpectu uirili, ſed flagitio, ſtuproq; uiolarit, in concione de religionibus neglectis conqueri: itaq; nunc proxima concio eius expectatur de pudicitia: quid enim intereſt, utrũ ab altaribus religioſiſſimis fugatus, de ſacris, et religionibus cõqueratur, an ex ſororũ cubiculo egreſſus, pudorem pudicitiamq; defendat? reſpõſum aruſpicum hoc recens de fremitu in concione recitauit: in quo cum alijs multis ſcriptum etiã illud eſt, id quod audiſtis, loca ſacra & religioſa, profana haberi. in ea cauſa eſſe dixit domũ meã, à religioſiſſimo ſacerdote P. Clodio cõſecratã. gaudeo mihi de toto hoc oſtento, quod haud ſcio an grauiſſimum multis his annis huic ordini nunciatũ ſit, datã nõ modo iuſtam, ſed etiam neceſſariã cauſam eſſe dicendi: reperietis enim, ex hoc toto prodigio atq; reſponſo nos de iſtius ſcelere ac furore, ac de impendẽtibus periculis maximis propè iam uoce Iouis Optimi Maximi præmoneri. ſed primũ expiabo religionem ædium mearum, ſi id facere uere ac ſine cuiuſquã dubitatione potero. ſin ſcrupulus tenuiſſimus reſidere aliquis uidebitur, nõ modo patienti, ſed etiam libenti animo portentis deorum immortalium, religioniq; parebo. ſed quæ tandem eſt in hac urbe tãta domus ab iſta religionis ſuſpicione tam uacua atq; pura? quanquã ueſtræ domus P. C. cæterorumq; ciuium multo maxima ex parte ſunt liberæ religione, tamẽ una mea domus iudicijs omnibus liberata in hac urbe ſola eſt. te enim appello Lẽtule, & te Philippe. ex hoc aruſpicum reſpõſo decreuit ſenatus, ut de locis ſacris, religioſis ad hunc ordinem referretis.

potestis'ne referre de mea domo? quæ, ut dixi, sola in hac urbe omni religione omnibus iudicijs liberata est: quã primum inimicus ipse in illa tempestate ac nocte Reip. cũ cætera scelera stylo illo impuro Sex. Clodius cõ scripsisset, ne una quidẽ attigit litera religionis. deinde eandẽ domũ populus R. cuius est summa potestas omniũ rerũ, comitijs centuriatis, omnium ætatum ordinumq; suffragijs eodem iure esse iussit, quo fuisset. postea uos P.C. non ꝙ dubia res esset, sed ut huic furiæ, si diutius in hac urbe, quã delere cuperet, maneret, uox interdiceretur, decreuistis ut de mearum ædium religione ad Pontificum collegium referretur. quæ tanta religio est, qua nõ, in nostris dubitationibus atque in maximis superstitionibus, unius P. Seruilij ac M. Luculli respõso ac uerbo liberemur? de sacris publicis, de ludis maximis, de deorũ penatiũ, Vestæq; matris cerimonijs, de illo ipso sacrificio, quod fit pro salute populi R. quod post Romã cõditam huius unius casti tutoris religionum scelere uiolatũ est, quod tres Pontifices statuissent, id semper populo R. semper senatui, semper ipsis dijs immortalibus satis sanctũ, satis augustũ, satis religiosum esse uisum est. at uero meã domũ P. Lentulus Cos. & Põtifex, P. Seruilius, M. Lucullus, Q. Metellus, M. Glabrio, M. Messalla, L. Lentulus flamen Martialis, P. Galba, Q. Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Claudius Rex sacrorũ, M. Scaurus, M. Crassus, C. Curio, Sex. Cæsar flamen Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albinouanus, Q. Terentius, Pontifices minores, causa cognita, duobus locis dicta, maxima frequentia amplissimorum ac sapientissimorum ciuiũ astante, omni religione una mente omnes liberauerunt.

nego, unquam post sacra constituta, quorum eadem est antiquitas quæ ipsius urbis, ulla de re, ne de capite quidē uirginū Vestaliū, tam frequens collegium iudicasse. quāquā ad facinoris disquisitionē interest adesse quāplurimos: ita est.n. interpretatio illa Pontificū, ut ijdē potestatē habeant iudicū; religionis explanatio uel ab uno Pontifice perito recte fieri potest. quod idē in iudicio capitis durū, atq; iniquum est: tamen sic reperietis, frequentiores Pōtifices de mea domo, quā unquā de cerimonijs uirginum iudicasse. postero die frequētissimus senatus, te Consule designato Lentule sentētiæ principe, P. Lētulo, & Q. Metello Coss. referentibus, statuit, cum omnes Pontifices, qui erāt huius ordinis, adessent, cumq; alij, qui honoribus populi R. antecedebant, multa de collegij iudicio uerba fecissent, omnesq; ijdem scribēdo adessent, domum meam iudicio Pōtificum religione liberatā uideri. de hoc igitur loco sacro potissimū uidentur aruspices dicere, qui locus solus ex priuatis locis omnibus hoc præcipue iuris habet, ut ab ipsis, qui sacris præsunt, sacer nō esse iudicatus sit? uerū referte, quod ex S. C. facere debetis: aut uobis cognitio dabitur, qui primi de hac domo sententiā dixistis, & eā religione omni liberastis: aut senatus ipse iudicabit, qui uno illo solo antistite sacrorū dissentiente frequentissimus antea iudicauit: aut id, quod certe fiet, ad Pōtifices reijcietur, quorū auctoritati, fidei, prudētiæ maiores nostri sacra, religionesq; et priuatas, et publicas cōmēdarūt. quid ergo hi possunt aliud iudicare, ac iudicauerūt? multæ sunt domus in hac urbe P. C. atq; haud scio an penè cūctæ iure optimo, sed tamē iure priuato, iure hæreditario, iure au

ctoritatis, iure mãcipij, iure nexi. nego esse ullam domũ aliam æque priuato iure atq; optima lege, publico uero omni præcipuo & humano & diuino iure munitam. quæ primũ ædificatur ex auctoritate senatus pecunia publica: deinde contra uim nefariam huius gladiatoris tot S. C. munita, atq; septa est: primum, negotium ijsdem magistratibus est datum anno superiore, ut curarent, ut sine ui mihi ædificare liceret, quibus in maximis periculis uniuersa Resp. cõmendari solet: deinde, cũ ille saxis, & ignibus, & ferro uastitatem meis ædibus intulisset, decreuit senatus, eos, qui id fecissent, lege de ui, quæ est in eos, qui uniuersam Rẽp. oppugnassent, teneri. uobis uero referẽtibus ò post hominum memoriam fortissimi atq; optimi Consules, decreuit idẽ senatus frequentissimus; qui meã domum uiolasset, cõtra Rẽp. esse facturum. nego ullo de opere publico, de monimento, de templo tot senatus extare cõsulta, quot de mea domo: quã senatus unã post hanc urbem constitutam ex ærario ædificandã, à Pontificibus liberãdã, à magistratibus defendendã, à iudicibus puniendã putaret. P. Valerio pro maximis in Remp. beneficijs data domus est in Villa publica: at mihi in Palatio restituta. illi locus: at mihi etiã parietes atque tectũ. illi, quã ipse priuato iure tueretur: mihi, quã publice magistratus omnes defenderẽt. quæ quidem ego si aut per me, aut ab alijs haberem, nõ prædicarem apud uos, ne nimis gloriari uiderer. sed cum sint mihi data à uobis, cum ea attententur eius lingua, cuius antea manu euersa uos mihi & liberis meis manibus uestris reddidistis: non ego de meis, sed de uestris factis loquor; nec uereor, ne hæc mea uestrorũ

beneficiorum prædicatio nõ grata potius, q̃ arrogans ui deatur. quãquã si me tantis laboribus pro cõmuni salu te perfunctum efferret aliquando ad gloriam in refu= tandis maledictis improborũ hominum animi quidam dolor, quis nõ ignosceret? uidi.n. hesterno die quendam murmurantem; quem aiebant negare ferre me posse, quia, cum ab hoc eodẽ impurissimo parricida rogarer, cuius essem ciuitatis, respondi me probantibus et uobis, et equitibus R. eius esse, quæ carere me nõ potuisset. ille, ut opinor, ingemuit. quid igitur respõderẽ? quæro ex eo ipso, qui ferre me nõ potest) me ciuẽ esse Romanũ? litera te respõdissem. an tacuissem? desertũ negotiũ. potest quis quã uir in rebus magnis cũ inuidia uersatus, satis gra= uiter contra inimici contumeliam sine sua laude respõ dere? at ipse nõ modo respõdet, quidquid potest, cum est lacessitus; sed etiã gaudet, se ab amicis, quid respõdeat, admoneri. Sed quoniã mea causa expedita est, uidea mus nunc quid aruspices dicant: ego enim fateor me & magnitudine ostenti, & grauitate responsi, & una atq; constanti aruspicum uoce uehementer esse cõmo= tũ: neq; is sum, qui, si cui forte uideor plus quã cæteri, qui æque atq; ego sunt occupati, uersari in studio lite= rarum, ijs delecter, aut utar omnino literis, quæ nostros animos deterrent atq; auocãt à religione. ego uero pri= mum habeo auctores ac magistros religionum colenda= rũ maiores nostros: quorum mihi tanta fuisse sapiẽtia uidetur, ut satis superq; prudentes sint, qui illorum pru dẽtiã non dicã assequi, sed, quanta fuerit, perspicere pos sint: qui statas solẽneisq; cerimonias, Pontificatu; rerum bene gerendarũ auctoritates, augurio; fatorum ueteres

prædictiones Apollinis, uatum libris; portentorū expla nationes, Hetruſcorū diſciplina contineri putarūt: quæ quidem tāta eſt, ut noſtra memoria primum Italici belli funeſta illa principia, poſt Syllani, Cinnaniq; tēporis extremum penè diſcrimen, tum hāc recentem urbis inflāmandæ, delendiq; imperij coniurationem non obſcure nobis paulo ante prædixerint. deinde etiam cognoui multa homines doctiſſimos ſapientiſſimosq; & dixiſſe, & ſcripta de deorum immortalium numine reliquiſſe: quæ quāquā diuinitus perſcripta uideo, tamen eiuſmodi ſunt, ut ea maiores noſtri docuiſſe illos, nō ab illis didiciſſe uideātur: etenim quis eſt tam uecors, qui aut, cū ſuſpexerit in cœlum, deos eſſe non ſentiat, & ea, quæ tanta mēte fiūt, ut uix quiſquam arte ulla ordinem rerum ac uiciſſitudinem perſequi poſſit, caſu fieri putet; aut cum deos eſſe intellexerit, non intelligat eorum numine hoc tantum imperium eſſe natum, & auctum, et retentum? q̄ uolumus licet P.C. ipſi nos amemus: tamen nec numero Hiſpanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipſo huius gentis ac terræ domeſtico natiuoq; ſenſu Italos ipſos ac Latinos, ſed pietate, ac religione, atq; hac una ſapiētia, ꝙ deorum immortalium numine omnia regi gubernariq; perſpeximus, omnes gentes nationesq; ſuperauimus. quare ne plura de re minime loquar dubia, adhibete animos, & mētes ueſtras, nō ſolum aures, ad aruſpicum uocem admouete. Quòd in agro Latiniēſi auditus eſt ſtrepitus cum fremitu. mitto aruſpices: mitto illā ueterem ab ipſis dijs immortalibus, ut hominum fama eſt, Hetruriæ datam diſciplinam: nos nō ne aruſpices eſſe

possumus? exauditus in agro propinquo, & suburbano est strepitus quidam reconditus, & horribilis fremitus armorum. quis est ex gigantibus illis, quos poetæ ferunt bellũ dijs immortalibus intulisse, tã impius, qui hoc tam nouo tantoq; motu nõ magnum aliquid deos populo R. præmonstrare, & præcinere fateatur? de ea re scriptum est, postulationes decretas esse Ioui, Saturno, Neptuno, Telluri, dijs cœlestibus. audio, quibus dijs uiolatis expiatio debeatur; sed, hominũ quæ ob delicta, quæro. Ludos minus diligenter factos, pollutosq;. quos ludos? te appello Lẽtule (tui sacerdotij sunt tensæ, curricula, præcentio, ludi, libationes, epulæq; ludorũ publicorũ) uosq; Pontifices, ad quos epulones Iouis Optimi Max. si quid est prætermissum aut cõmissum, afferunt, quorũ de sententia illa eadẽ renouata atq; instaurata celebrãtur. qui sunt ludi minus diligẽter facti? quãto, aut quo scelere polluti? respondebis & pro te, & pro collegis tuis, & pro Põtificum collegio, nihil cuiusquam aut negligentia contẽptum, aut scelere esse pollutum; omnia solẽnia ac iusta ludorum, omnibus rebus obseruatis, summa cũ cerimonia esse seruata. quos igitur aruspices ludos minus diligẽter factos, pollutosq; esse dicunt? eos, quorũ ipsi dij immortales, atq; illa mater dea te te Cn. Lentule, cuius ab aui manibus esset accepta, spectatorem esse uoluit. q ni tu Megalesia illo die spectare uoluisses, haud scio an uiuere nobis, atq; his de rebus iam queri liceret: uis. n. innumerabilis incitata, ex omnibus uicis collecta, seruorũ, ab hoc Aedili religioso repẽte fornicibus, ostijsq; omnibus in scenã signo dato immissa irrupit. tua tũ, tua Cn. Lẽtule eadẽ uirtus fuit, quæ in priuato quõdã tuo pro

duo. te,nomen,imperiũ,uocem,aspectum,impetum tuũ stans senatus,equitesq́; R. & omnes boni sequebãtur,cũ ille seruorũ & ludiorũ multitudini senatũ populũq́; R. uinctum ipso consessu,& constrictũ spectaculis,atq; impeditum turba & angustijs tradidisset.an si ludius constitit,aut tibicẽ repente conticuit,aut puer ille patrimus & matrimus si terrã nõ tenuit, aut tensam,aut lorum omisit,aut si Aedilis uerbo, aut si nutu aberrauit, ludi sunt nõ rite facti?eaq́; errata expiãtur?& mentes deorum immortaliũ ludorũ instauratione placãtur? si ludi ab lætitia ad metum traducti sunt; si nõ intermissi,sed perempti atque sublati sunt; si ciuitati uniuersæ scelere eius,qui ludos ad luctũ cõferre uoluit,extiterũt dies illi festi penè funesti: dubitabimus,quos ludos ille fremitus nũciet esse pollutos?ac si uolumus ea, quæ de quoq; deo nobis tradita sunt,recordari,hanc Matrẽ magnã, cuius ludi uiolati,polluti,penè ad cædẽ, & ad funus ciuitatis cõuersi sunt,hãc,inquã,accepimus agros, & nemora cũ quodam strepitu fremituq́; peragrare.hæc igitur uobis, hæc populo R. & scelerũ indicia ostendit, & periculorũ signa patefecit.nã quid ego de illis ludis loquar,quos in Palatio nostri maiores ante templum,in ipso Matris magnæ conspectu Megalensibus fieri celebrariq́; uoluerũt? qui sunt more institutisq́; maxime casti,solennes,religiosi:quibus ludis primũ ante populi consessum senatui locum P. Africanus iterum Consul ille maior dedit:ut eos ludos hæc lues impura pollueret? quò si quis liber aut spectandi, aut etiam religionis causa accesserat, manus afferebantur: quò matrona nulla adijt propter uim consessumq́; seruorum. ita ludos eos, quorum religio

tanta est, ut ex ultimis terris accersita in hac urbe conse derit; qui uni ludi ne uerbo quidē appellantur Latino, ut uocabulo ipso & appetita religio externa, & matris magnæ nomine suscepta declaretur; hos ludos serui fece runt, serui spectauerunt, tota deniq; hoc Aedile seruorū Megalesia fuerūt. prò dij immortales, qui magis nobiscū loqui possetis, si essetis, uersareminiq; nobiscū? ludos esse pollutos significatis, ac planè dicitis. quid magis deforma tum, inquinatum, peruersum, cōturbatum dici potest, q̃ omne seruitiū permissu magistratus liberatū in alterā scenā immissum, alteri præpositū, ut alter cōsessus pote= stati seruorū obijceretur, alter seruorū totus esset? si exa mē apū ludis in scenā uenisset, aruspices acciēdos ex He= truria putaremus: uidemus uniuersi repente examina tāta seruorū immissa in populū R. septū atq; inclusum, & nō cōmouemur? atque in apū fortasse examine nos ex Hetruscorum scriptis aruspices, ut à seruitio cauere= mus, monerēt: quod igitur ex aliquo disiuncto diuersoq; monstro significatū caueremus, id cū sibi ipsum monstrū est, & cū in eo ipso periculū est, ex quo periculum por= tenditur, non pertimescemus? istiusmodi Megalesia fecit pater tuus? istiusmodi patruus? is mihi etiā generis sui mentionē facit, cū Athenionis aut Spartaci exēplo ludos facere maluerit, q̃ Caij, aut Appij Claudiorū? illi cum lu dos facerent, seruos de cauea exire iubebāt: tu in alte= ram seruos immisisti, ex altera liberos eiecisti. itaque qui antea uoce præconis à liberis semouebātur, tuis ludis nō uoce, sed manu liberos à se segregabāt. ne hoc quidē ti= bi in mētē ueniebat Sibyllino sacerdoti, hæc sacra maio res nostros ex uestris libris expetisse? si illi sunt uestri,

quos tu impia mente cõquiris, uiolatis oculis legis, contaminatis manibus attrectas. hac igitur uate suadẽte quõdam, defessa Italia Punico bello, atq; ab Annibale uexata, sacra ista maiores nostri ascita ex Phrygia Romæ collocauerunt: quæ uir is accepit, qui est optimus à populo R. iudicatus, P. Scipio; fœmina autẽ, quæ matronarũ castissima putabatur, Q. Claudia, cuius priscã illam seueritatem sacrificij tua soror mirifice existimatur imitata. nihil te igitur neq; maiores tui coniuncti cum his religionibus, neq; sacerdotiũ ipsum, quo est hæc tota religio cõstituta, neq; curulis Aedilitas, quæ maxime hãc tueri religionẽ solet, permouit, quo minus castissimos ludos omni flagitio pollueres, dedecore maculares, scelere obligares? sed quid ego id admiror? qui accepta pecunia Pessinuntẽ ipsum, sedẽ domiciliumq; matris deorum, uastaris; & Brogitaro Gallogræco, impuro homini, ac nefario, cuius Legati te Tribuno diuidere in æde Castoris tuis operis nũmos solebant, totum illum locũ fanumq; uendideris; sacerdotem ab ipsis aris puluinaribusq; detraxeris; omnia illa, quæ uetustas, quæ Persæ, quæ Syri, quæ Reges omnes, qui Europã Asiãq; tenuerunt, semper summa religione coluerunt, peruerteris; quæ denique nostri maiores tam sancta duxerunt, ut cum refertam urbem atq; Italiã fanorũ haberemus, tamẽ nostri imperatores maximis et periculosissimis bellis huic deæ uota facerẽt, eáq; in ipso Pessinunte ad illã ipsam principem arã, & in illo loco, fanoq; persoluerent. quod cũ Deiotarus religione sua castissime tueretur, quẽ unũ habemus in orbe terrarum fidelissimũ huic imperio, atq; amantissimum nostri nominis: Brogitaro, ut ante dixi, addictum pe=

cunia tradidisti. atq; hunc tamen Deiotarum sæpe à senatu regali nomine dignũ existimatum, clarissimorũ imperatorum testimonijs ornatum, tu etiã Regem appellari cum Brogitaro iubes. sed alter est Rex iudicio senatus per nos, pecunia Brogitarus per te appellatus. alterũ putabo Regẽ, si habuerit, unde tibi soluat quod ei per syngrapham credidisti. nã cum multa regia sunt in Deiotaro, tum illa maxime, ꝙ tibi nummum nullum dedit; ꝙ eã partẽ legis tuæ, quæ congruebat cum iudicio senatus, ut ipse Rex esset, non repudiauit; ꝙ Pessinuntẽ per scelus à te uiolatum, & sacerdote sacrisq; spoliatũ recuperauit, ut in pristina religione seruaret; ꝙ cerimonias ab omni uetustate acceptas, à Brogitaro pollui nõ sinit, mauultq; generũ suũ munere tuo, ꝗ illud fanum antiquitate religionis carere. sed ut ad hæc aruspicum responsa redeã, ex quibus est primum de ludis: quis est, qui id nõ totum in istius ludos prædictũ, & responsum esse fateatur? Sequitur de locis sacris, religiosis. ò impudentiam miram. de mea domo dicere audes? cõmitte uel Consulibus, uel senatui, uel collegio Pontificum tuã. ac mea quidem his tribus omnibus iudicijs, ut dixi antea, liberata est. at in ijs ædibus, quas tu Q. Seio equite R. uiro optimo per te apertissime interfecto tenes, sacellũ dico fuisse, aras. tabulis hoc Censorum, memoria multorũ firmabo, ac docebo. agatur modo hæc res, quod ex eo S.C. quod nuper est factũ, referri ad uos necesse est: habeo, quæ de locis religiosis uelim dicere. cũ de domo tua dixero, in qua tamen ita est inædificatũ sacellũ, ut alius fecerit, tibi tãtummodo se demoliendum: tum uidebo, num mihi necesse sit de alijs etiã aliquid dicere: putant enim

nõ nulli ad me pertinere armamentarium Telluris aperire. nuper id patuisse dicũt, & ego recordor: nunc sanctissimam partem, ac sedem maximæ religionis priuato dicunt uestibulo contineri. multa me mouent; ꝙ ædes Telluris est curationis meæ; ꝙ is, qui illud armamentarium sustulit, meã domum Pontificũ iudicio liberatã, secundum fratrẽ suum iũdicatam esse dicebat. mouet me etiam in hac caritate annonæ, sterilitate agrorum, inopia frugum religio Telluris, & eo magis, ꝙ eodem ostento Telluri postulatio deberi dicitur. uetera fortasse loquimur: quanquã hoc si minus ciuili iure perscriptum est, lege tamen naturæ, cõmuni iure gentium sancitũ est, ut nihil mortales à dijs immortalibus usu capere possint. uerũtamen antiqua negligimus: etiam'ne ea negligemus, quæ fiunt maxime, quæ uidemus? L. Pisonem quis nescit his ipsis tẽporibus maximum & sanctissimũ Dianæ sacellũ in Cœliculo sustulisse? adsunt uicini eius loci: multi sunt etiã in hoc ordine, qui sacrificia gẽtilitia illo ipso in sacello, statuto loco anniuersaria factitarint. & conquirimus, dij immortales quæ loca desiderent, quid significent, de quo loquantur? à Sex. Serrano sanctissima sacella suffosa, incensa, inædificata, oppressa, summa denique turpitudine esse fœdata nescimus? tu meam domũ religiosam facere potuisti? ecqua mente? qua inuaseras: qua manu? qua disturbaras: qua uoce? qua incendi iusseras: qua lege? quã ne in illa quidem impunitate tua scripseras: quo puluinari? quod stupraras: quo simulacro? quod ereptũ ex meretricis sepulcro in imperatoris monimento collocaras. quid habet mea domus religiosi, nisi ꝙ impuri, & sacrilegi parietẽ tangit? itaque,

ne quis meorum imprudens introſpicere poſſit tuam domum, ac te ſacra illa tua faciētem uidere, tollam altius tectum, non ut ego te deſpiciam, ſed tu ne aſpicias urbē eā, quā delere uoluiſti. ſed iam aruſpicū reliqua reſponſa uideamus. Oratores contra ius fas'que interfectos. quid eſt hoc? de Alexādrinis uideo eſſe ſermonem: quem ego non refuto: ſic enim ſentio, ius Legatorū, cum hominum præſidio munitum ſit, tū etiā diuino iure eſſe uallatum. ſed quæro ab illo, qui omnes iudices Tribunus è carcere in forum effudit, cuius arbitrio ſicæ omnes nūc, atq; omnia uenena tractātur, qui cum Hermacho Chio ſyngraphas fecit, ecquid ſciat unum acerrimū aduerſarium Hermachi Theodoſium Legatū ad ſenatum à ciuitate libera miſſum ſica percuſſum? quod nō minus, q̄ de Alexādrinis, indignum dijs immortalibus eſſe uiſum, certo ſcio. nec cōfero nūc in te unū omnia. ſpes maior eſſet ſalutis, ſi præter te nemo eſſet impurus. plures ſunt. hoc & tu tibi confidis magis, & nos propè iure diffidimus. quis Platorem ex Oreſtide, quæ pars Macedoniæ libera eſt, hominē in illis locis clarū ac nobilē, Legatum Theſſalonicā ad noſtrum, ut ſe ipſe appellauit, imperatorē ueniſſe neſcit? quem ille propter pecuniā, quā ab eo extorquere nō poterat, in uincula cōiecit, & medicū intromiſit ſuū, qui Legato, ſocio, amico, libero fœdiſſime & crudeliſſime uenas incideret. ſecures ſuas cruētari ſcelere noluit: nomen quidem populi R. tāto ſcelere cōtaminauit, ut id nulla re poſſit, niſi ipſius ſupplicio, expiari. quales hunc carnifices putamus habere, qui etiā medicis ſuis nō ad ſalutem, ſed ad necem utatur? ſed recitemus, quid ſequatur. Fidem & iuſiurandū neglectū. hoc quid ſit,

per se ipsum nõ facile interpretor: sed ex eo, quod sequitur, suspicor de tuorũ iudicum manifesto periurio dici: quibus olim erepti essent nũmi, nisi à senatu præsidium postulassent. quare autem de his dici suspicer, hæc causa est, ꝙ sic statuo, & illud in hac ciuitate esse maxime illustre, atq; insigne periuriũ, & te ipsum tamẽ in periurij pœnam ab ijs, quibuscum coniurasti, non uocari. Et uideo in aruspicum responsis hæc esse subiuncta, sacrificia uetusta, occultáq; minus diligẽter facta, pollutáq;. aruspices hæc loquuntur, an patrij, penates'que dij? multi enim sunt credo, in quos huius maleficij suspicio cadat. quis præter hunc unum? obscure dicitur, quæ sacra polluta sint? quid planius, quid grauius, quid religiosius dici potest? Vetusta occulta'que. nego ulla uerba Lentulum, grauem oratorem ac disertum, sæpius, cum te accusaret, usurpasse, q̃ hæc, quæ nunc ex Hetruscis libris in te cõuersa atque interpretata dicuntur: etenim quod sacrificium tam uetus est, q̃ hoc, quod à Regibus æquale huic urbi accepimus? quod autẽ tam occultum, q̃ id, quod non solum curiosos oculos excludit, sed etiã errantes, quò non modo improbitas, sed ne imprudentia quidem possit intrare? quod quidẽ sacrificiũ nemo ante P. Clodiũ omni memoria uiolauit, nemo unquã adijt, nemo neglexit, nemo uir aspicere nõ horruit: quod fit per uirgines Vestales, fit pro populo R. fit in ea domo, quæ est in imperio, fit incredibili cerimonia, fit ei deæ, cuius ne nomen quidem uiros scire fas est: quam iste iccirco Bonam dicit, ꝙ in tanto sibi scelere ignouerit. non ignouit, mihi crede, non. nisi forte tibi ignotum putas, quòd te iudices dimiserunt excussum & exhaustum, suo iu=

dicio absolutum, omnium condemnatum; aut quòd oculos, ut opinio illius religionis est, non perdidisti: quis enim ante te sacra illa uir sciens uiderat, ut quisquã pœnam, quæ sequeretur illud scelus, scire posset? an tibi luminis obesset cæcitas plus, quàm libidinis? ne id quidem sentis, conniuenteis illos oculos abaui tui magis optãdos fuisse, q̃ hos flagranteis sororis? tibi uero, si diligenter attenderis, intelliges hominum pœnas deesse adhuc, non deorũ. homines te in re fœdissima defenderũt: homines turpissimũ nocẽtissimumq; laudarunt: homines propter pecuniam iudicio liberauerunt: hominibus iniuria tui stupri illata in ipsos dolori non fuit: homines tibi arma alij in me, alij post in illum inuictum ciuẽ dederunt: hominum beneficia prorsus cõcedo tibi, ac maiora nõ esse quærenda. à dijs quidem immortalibus quæ potest homini maior esse pœna furore, atque dementia? nisi forte, in tragœdijs quos uulnere ac dolore corporis cruciari, ac consumi uides, grauiores deorum immortalium iras subire, quàm illos, qui furentes inducuntur, putas. nõ sunt illi eiulatus, & gemitus Philoctetæ tam miseri, (quanquam sunt acerbi) quàm illa exultatio Athamantis, & quàm somnium matricidarum. tu, cum furiales in concionibus uoces mittis, cum domos ciuium euertis, cum lapidibus optimos uiros foro pellis, cum ardenteis faces in uicinorum tecta iactas, cum ædes sacras inflãmas, cum seruos cõcitas, cum sacra ludosq; cõturbas, cum uxorem sororemq; non discernis, cum, quod ineas cubile, non sentis, cum bacccharis, cum furis, tum das eas pœnas, quæ sunt solæ hominum sceleri à dijs immortalibus constitutæ. nam corporis quidem nostri infirmitas multos subit

casus per se: denique ipsum corpus tenuissima sæpe de causa cõficitur. deorũ tela in impiorum mentibus figuntur. quare miserior es, cum in omnem fraudem raperis oculis, quàm si omnino oculos non haberes. sed quoniam de ijs omnibus, quæ aruspices commissa esse dicunt, satis est dictum; uideamus, quid ijdẽ aruspices à dijs iam immortalibus dicant moneri. Monent, ne per optimatũ discordiã dissensionẽq; patribus principibusq; cædes periculaq; creentur, auxilioq; diminuti deficiantur, quare ad unum imperium prouinciæ redeant, exercitusq; pulsus, diminutioq; accedat. aruspicum uerba sunt hæc omnia: nihil addo de meo. quis igitur hanc optimatiũ discordiã molitur? idem iste, nec ulla ui ingenij, aut consilij sui, sed quodam errore nostro: quem quidem ille, ꝙ obscurus nõ erat, facile perspexit: hoc enim etiã turpius afflictatur Resp. ꝙ ne ab eo quidem uexatur, ut, tanquam fortis in pugna uir, acceptis à forti aduersario uulneribus aduersis & honestis cadere uideatur. Ti. Gracchus cõuellit statum ciuitatis, qua grauitate uir? qua eloquentia? qua dignitate? nihil ut à patris auiq; Africani præstabili insigniq; uirtute, præterquam ꝙ a senatu desciuerat, deflexisset. secutus est C. Gracchus, quo ingenio? quãta ui, quãta grauitate dicendi? ut dolerent boni omnes, nõ illa tanta ornamenta ad meliorẽ mentem, uoluntateq; esse cõuersa. ipse L. Saturninus ita fuit effrenatus, & penè demẽs, ut auctor esset egregius, & ad animos imperitorum excitandos inflammandosq; perfectus. nã quid ego de P. Sulpitio loquar? cuius tanta in dicendo grauitas, iucunditas, tanta breuitas fuit, ut posset, uel ut prudentes errarent, uel ut boni minus bene sentirẽt, per

ficere dicendo. cum his conflictari, & pro salute patriæ quotidie dimicare, erat omnino illis, qui tum Remp. gubernabant, molestum: sed habebat ea molestia quãdam tamen dignitatem. hic uero, de quo ego ipse tam multa nunc dico, prò dij immortales quid est? quid ualet? quid affert, ut tanta ciuitas, si cadet, quod dij omen obruant, à uiro tamen cõfecta uideatur? qui post patris mortem primam illam ætatulam suam ad scurrarum locupletum libidines detulit: quorum intemperãtia expleta, in domesticis est germanitatis stupris uolutatus: deinde iã robustus, prouinciæ se, ac rei militari dedit, atq; ibi piratarum cõtumelias perpessus, etiam Cilicum libidines, barbarorumq; satiauit: post exercitu L. Luculli solicitato, per nefandum scelus fugit illinc, Romæq; recenti aduentu suo cum propinquis suis decidit, ne reos faceret: à Catilina pecuniã accepit, ut turpissime præuaricaretur. inde cum Muræna se in Galliam contulit: in qua prouincia mortuorum testamenta conscripsit, pupillos necauit, nefarias cum multis scelerum pactiones societatesq; cõflauit: unde ut redijt, quæstum illum maxime fœcundũ uberemq; campestrem totum ad se ita redegit, ut homo popularis fraudaret improbissime populum, idemq; uir clemẽs diuisores omnium tribuum domi ipse suæ crudelissima morte mactaret. exorta est illa Reip. sacris, religiõibus, auctoritati uestræ, iudicijs publicis funesta Quæstura: in qua idem iste deos hominesque, pudorem, pudicitiam, senatus auctoritatem, ius, fas, leges, iudicia uiolauit. atque hic ei gradus (ò misera tempora, stultasque nostras discordias) P. Clodio gradus ad Remp. hic primus est aditus ad popularem iactationem, atque ascensus. nã

T. Graccho inuidia Numantini fœderis, cui feriendo, Quæstor C. Mancini Cos. cum esset, interfuerat, & in eo fœdere improbando senatus seueritas dolori, & timori fuit: istaq; res illum, fortem & clarum uirum, à grauitate patrum desciscere coegit. C. autem Gracchum mors fraterna, pietas, dolor, magnitudo animi ad expetendas domestici sanguinis pœnas excitauit. Saturninum, quod in annonæ caritate Quæstorem à sua frumentaria procuratione senatus amouit, eiq; rei M. Scaurū præfecit, scimus dolore factum esse popularem. Sulpitium ab optima causa profectum, Caioq; Iulio Consulatū contra leges petenti resistentē, longius, quàm uoluit, popularis aura prouexit. fuit in his omnibus causa, etsi nō iusta (nulla enim potest cuiquam male de Rep. merendi iusta esse causa) grauis tamen, & cum aliquo animi & uirili dolore cōiuncta. P. Clodius à crocota, à mitra, à muliebribus soleis, purpureisq; fasciolis, à strophio, à psaltrio, à flagitio, à stupro est factus repente popularis. nisi eum mulieres exornatum ita deprehēdissent, nisi ex eo loco, quò eum adire fas nō erat, ancillarum beneficio emissus esset: populari homine populus R. Resp. ciue tali careret. hanc ob amentiam in discordijs nostris, de quibus ipsis his prodigijs recentibus à dijs immortalibus admonemur, arreptus est unus ex patritijs, cui Tribuno pl. fieri non liceret. quod anno ante frater Metellus, & concors etiam tum senatus principi Cn. Pompeio sententiam dicenti excluserat, acerrimeq; una uoce ac mente restiterat, id post dissidium optimatium, de quo ipso nūc monemur, ita perturbatum, itaq; permutatum est, ut, quod frater Consul ne fieret obstiterat, quod affinis

& ſodalis clariſſimus uir, qui illum reum nõ laudarat, excluſerat, id is Cõſul efficeret in diſcordijs principum, qui illi unus inimiciſſimus eſſe debuerat, et eo feciſſe au ctore ſe diceret, cuius auctoritatis neminem poſſet pœni tere. iniecta eſt fax fœda, ac luctuoſa Reip. petita eſt au ctoritas ueſtra, grauitas ampliſſimorum ordinum, conſenſio bonorũ omnium, totus deniq; ciuitatis ſtatus: hæc enim certe petebantur, cum in me cognitorem harum omnium rerum illa flamma illorum temporum cõijciebatur. excepi, & pro patria ſolus exarſi, ſic tamẽ, ut uos iiſdem ignibus circumſepti, me primum ictum pro uobis & fumantem uideretis. non ſedabantur diſcordiæ, ſed etiam creſcebat in eos odium, à quibus nos defenſi putabamur. ecce iiſdem auctoribus, Pompeio principe, qui cupientem Italiam, populum R. deſiderantem, flagitantes uos non auctoritate ſua ſolum, ſed etiam precibus ad meã ſalutem excitauit, reſtituti ſumus. ſit diſcordiarum finis aliquãdo: à diuturnis diſſenſionibus cõquieſcamus: non ſinit eadem iſta labes: ea habet cõciones: ea miſcet, ac turbat, ut modo uendat illis, nec tamẽ ita, ut ſe quiſquam, ſi ab iſto laudatus ſit, laudatiorem putet, ſed ut eos, quos non amant, ab eodẽ gaudeant uituperari. atq; ego nunc non miror: quid enim faciat aliud? illos, homines ſapientiſſimos grauiſſimoſq;, miror: primũ, ꝙ quẽquam clarum hominem, atque optime de Rep. ſæpe meritũ, impuriſſimi uoce hominis uiolari facile patiuntur: deinde, ꝙ exiſtimant perditi hominis profligatiq; maledictis poſſe, id quod minime conducit ipſis, cuiuſquã gloriam dignitatemq; uiolari: poſtremo, ꝙ non ſentiunt id, quod tamen mihi iam ſuſpicari uidentur, illius furentes

ac uiolentos impetus in se ipsos posse cōuerti. atq; ex hac
* nimia non nullorum alienatione, & quibusdam hæren
tia tela in Rep. quæ quādiu hærebant in uno me, graui
ter equidē, sed aliquanto leuius ferebam. an iste, nisi pri
mo se dedidisset ijs, quorū animos à uestra auctoritate se
iunctos esse arbitrabamur; nisi eos in cœlum suis laudi=
bus præclarus auctor extolleret; nisi exercitum C. Cæsa
ris, in quo fallebat multos, sed eum nemo redarguebat,
nisi eum, inquam, exercitum signis infestis in curiam se
immissurum minitaretur; nisi Cn. Pōpeio adiutore, M.
Crasso auctore, quæ faciebat, facere clamaret; nisi Con=
sules causam coniunxisse secum, in quo uno non mētie=
batur, confirmaret; tā crudelis mei, tam sceleratus Reip.
uexator esse potuisset? idem, posteaquam respirare uos à
metu cædis, emergere auctoritatem uestram à fluctibus
illis seruitutis, reuiuiscere memoriam ac desiderium mei
uidit, uobis se cœpit subito fallacissime uenditare. tū, le=
ges Iulias contra auspicia latas, & hic & in cōcionibus
dicere: in quibus legibus inerat curiata illa lex, quæ totū
eius Tribunatum continebat, quam cæcus amentia non
uidebat: producebat fortissimum uirū M. Bibulum, quæ
rebat ex eo; C. Cæsare leges ferente, de cœlo semper'ne
seruasset? semper se ille seruasse dicebat. Augures inter
rogabat; quæ ita lata essent, recte'ne lata essent? illi uitio
lata esse dicebant. ferebant in oculis hominē quidā bo=
ni uiri, & de me optime meriti, sed illius, ut ego arbi=
tror furoris ignari. longius processit: in ipsum Cn. Pōpeiū
auctorem, ut prædicare est solitus, consiliorum suorum
inuehi cœpit. inibat gratiam à non nullis. tum uero est
ratus se posse, quoniā togatum domestici belli extincto=

rem nefario scelere fœdasset, illum etiam, illũ externo-
rum bellorum, hostiumq; uictorem affligere. tum est illa
in tẽplo Castoris scelerata & penè deletrix huius impe-
rij sica deprehensa. tum ille, cui nulla hostium diutius
urbs unquã fuit clausa, qui omnes angustias, omnes al-
titudines, omnium obiecta tela semper ui & uirtute p-
fregit, obsessus ipse est domi, meq; nõ nulla imperitorum
uituperatione timiditatis meæ, cõsilio & facto suo libe-
rauit. nam si Cn. Pompeio, uiro uni omnium fortissimo
quicũq; nati sunt, miserrimum magis fuit, quàm turpe,
quãdiu ille Tribunus pl. fuit, lucem non aspicere, care-
re publico, minas eius perferre; cum in cõcionibus dice-
ret, uelle se in Carinis ædificare alteram porticum, quæ
Palatio responderet: certe mihi exire domo mea ad pri-
uatum dolorem fuit luctuosum, ad rationem Reip. glo-
riosum. uidetis igitur, hominem per se ipsum iampridẽ
afflictum ac iacentem, perniciosis optimatium discordijs
excitari. cuius initia furoris dissensionibus eorũ, qui tũ
à uobis seiuncti uidebantur, sustentata sunt. reliqua iã
præcipitantis Tribunatus, etiam post Tribunatum obtre
ctatores eorum, atq; aduersarij defenderunt, ne à Rep.
Reip. pestis remoueretur: restiterunt etiã, ne causam di-
ceret; etiã, ne priuatus esset. etiam'ne in sinu, atq; in de
licijs quidam optimi uiri uiperam illam uenenatam, ac
pestiferã habere potuerunt? quo tandẽ decepti mune-
re? uolo, inquiunt, esse, qui in concione detrahat de Pom
peio. detrahat ille uituperãdo? uelim sic hoc uir summus,
atq; optime de mea salute meritus accipiat, ut à me dici
tur: dicã quidẽ certe, quod sentio. mihi mediusfidius tũ
de illius amplissima dignitate detrahere, cũ maximis lau

dibus efferebat, uidebatur. utrũ tandem C. Marius splendidior, cum eum C. Glaucia laudabat, an cũ eundẽ iratus postea uituperabat? an ille demens, & iampridẽ ad pœnam exitiumq; præceps, fœdior atque inquinatior in Cn. Pompeio accusando, q̃ in uniuerso senatu uituperãdo fuit? quod quidẽ miror, cum alterum gratum sit iratis, alterum esse tam bonis ciuibus non acerbũ. sed ne id uiros optimos diutius delectet, legãt hanc eius concionẽ, de qua loquor, in qua Pompeium ornat, an potius deformat? certe laudat, & unum esse in hac ciuitate dignum huius imperij gloria dicit, & significat se illi amicissimũ esse, & reconciliationem esse gratiæ factam. quod ego quanquam quid sit, nescio: tamen hoc statuo, hunc, si amicus esset Pompeio, laudaturum illum nõ fuisse: quid enim, si illi inimicissimus esset, amplius ad eius laudẽ minuendam facere potuisset? uideant ij, qui illum Cn. Pompeio inimicum esse gaudebant, ob eamq; causam in tot, tãtisq; sceleribus cõniuebant, & non nunquã eius indomitos, atq; effrenatos furores plausu etiã suo persequebantur, q̃ se cito inuerterit: nunc. n. iã laudat illum; in eos inuehitur, quibus se antea uenditabat. quid existimatis eum, si reditus ei gratiæ patuerit, esse facturum, qui tam libẽter in opinionem gratiæ irrepat? quas ego alias optimatiũ discordias à dijs immortalibus definiri putẽ? nam hoc quidem uerbo neq; P. Clodius, neque quisquã de gregalibus eius aut de consiliarijs designatur. habent Hetrusci libri certa nomina, quæ in id genus ciuiũ cadere possunt. deteriores, repulsos (quod iã audietis) hos appellant, quorum & mẽtes & res sunt perditæ, longeq; à communi salute desiunctæ. quare cum dij immortales

monent de optimatium discordijs, de clarissimorum & optime meritorum ciuiũ dissensione prædicunt, cũ principibus periculum cædemq; portendunt; in tuto collocãt Clodium, qui tantum abest à principibus, quantum à puris, quantum à religiosis. uobis ò clarissimi atque optimi ciues & uestræ saluti consulendum, & prospiciendũ uidẽt. cædes principum ostenditur: id, quod interitum optimatium sequi necesse est, adiungitur: etiam, ne in unius imperium res decidat, admonemur. ad quem metum si deorum monitis non duceremur, tamẽ ipsi nostro sensu, coniecturáq; raperemur: neque. n. ullus alius discordiarũ solet esse exitus inter claros & potẽtes uiros, nisi aut uniuersus interitus, aut uictoris dominatus, aut regnũ. dissensit cum Mario clarissimo ciue Consul nobilissimus & fortissimus L. Sylla: horum uterq; ita cecidit uictus, ut uictor idem regnauerit. cum Octauio collega Cinna dissensit: utrisq; horum secunda fortuna regnum est largita, aduersa mortẽ. idem iterũ Sylla superauit: tum sine dubio habuit regalem potestatem, quanquam Remp. recuperauit. inest hoc tempore haud obscurum odium, atq; id insitum penitus & inustũ animis hominum amplissimorũ: dissident principes: captatur occasio: qui non tantum opibus ualent, nescio quã fortunã tamen ac tempus expectant: qui sine controuersia plus possunt, hi fortasse non nunquã consilia ac sentẽtias inimicorũ suorũ extimescunt. tollatur hæc è ciuitate discordia: iã omnes isti, qui portenduntur, metus extinguẽtur: iam ista serpẽs, quæ tum hic delitescit, tũ se emergit, & fertur illuc, cõpressa, atque illisa morietur. monent enim ijdẽ, ne occultis consilijs Resp. lædatur. quæ sunt occultiora, quàm

eius,

eius, qui ausus in concione est dicere, iustitiũ edici oportere, iurisdictionẽ intermitti, claudi ærariũ, iudicia tolli? nisi forte existimatis hãc tantã colluuionẽ illi, tãtãq; euersionem ciuitatis in mẽtem subito in rostris nec cogitanti uenire potuisse. est quidẽ ille plenus uini, stupri, somni, plenusq; incõsideratissimæ ac demẽtissimæ temeritatis: uerũtamen nocturnis uigilijs, etiã coitione hominũ iustitiũ illud cõceptũ ac meditatũ est. mementote patres cõscripti uerbo illo nefario tẽtatas aures uestras, & perniciosam uiã audiẽdi consuetudine esse munitã.

Sequitur illud, ne deterioribus, repulsisq; honos augeatur. repulsos uideamus: nam deteriores qui sint, post docebo. sed tamẽ in eũ cadere hoc uerbum maxime, qui sit unus omniũ mortaliũ sine ulla dubitatione deterrimus, concedendũ est. qui sunt igitur repulsi? nõ, ut opinor, ij, qui aliquãdo honorẽ uitio ciuitatis, nõ suo, non sunt assecuti: nã id quidẽ multis sæpe optimis ciuibus, atque honestissimis uiris accidit. repulsi sunt ij, quos ad omnia progrediẽtes, quos munera cõtra leges gladiatoria parantes, quos apertissime largiẽtes non solũ alieni, sed etiã sui, uicini, tribules, urbani, rustici repulerunt. hi ne honore augeãtur, monemur. debet esse gratũ, quod prædicũt: sed tamẽ huic malo populus R. ipse nullo aruspicũ admonitu sua spõte prospexit. Deteriores cauete. quorũ quidẽ magna est natio, sed tamẽ eorũ omniũ hic dux est, atq; princeps. etenim si unum hominem deterrimum poeta præstãti aliquis ingenio fictis cõquisitisq; uitijs deformatum uellet inducere, nullum profecto dedecus reperire posset, quod in hoc nõ inesset, multaq; in eo penitus defixa atq; hærentia præteriret. parentibus,

& dijs immortalibus, & patriæ nos primũ natura conciliat? eodem enim tempore & suscipimur in lucẽ, & hoc cœlesti spiritu augemur, & certam in sedem ciuitatis ac libertatis ascribimur: iste parentum nomẽ, sacra, memoriam, gentem Fonteiano nomine obruit: deorum igneis, solẽnes mensas, abditos ac penetrales focos, occulta, & maribus nõ inuisa solũ, sed etiam inaudita sacra inexpiabili scelere peruertit: idemq; earum templum inflãmauit dearũ, quarum ope etiã alijs incendijs subuenitur. quid de patria loquar? qui primũ eum ciuẽ ui, ferro, periculis, urbe, omnibus patriæ præsidijs depulit, quem uos patriæ conseruatorẽ esse sæpissime iudicaueratis: deinde euerso senatus, ut ego semper dixi, comite; duce, ut ille dicebat; senatum ipsum, principem salutis, mentisq; publicæ, ui, cæde, incendijsq; peruertit: sustulit duas leges, Aeliã, & Fusiã, maxime Reip. salutares: Censuram extinxit: intercessionem remouit: auspicia deleuit: Consules sceleris sui socios ærario, prouincijs, exercitu armauit: Reges qui erant, uendidit; qui nõ erãt, appellauit: Cn. Pompeium ui, ferro domũ compulit: imperatorum monimenta euertit: inimicorũ domos disturbauit: uestris monimẽtis nomẽ suũ inscripsit. infinita sunt scelera, quæ ab illo in patriã sunt edita. quid, quæ in singulos ciues, quos necauit? socios, quos diripuit? imperatores, quos prodidit? exercitus, quos tentauit? quid uero ea, quãta sunt, quæ in se ipsum scelera, quæ in suos edidit? quis minus unquam pepercit hostium castris, q̃ ille omnibus corporis sui partibus? quæ nauis unquã in flumine publico tam uulgata omnibus, quàm istius ætas fuit? quis unquã nepos tam libere est cum scortis, quã

hic cum ſororibus uolutatus? quam deniq; tam imma=nem Charibdim poetæ fingendo exprimere potuerunt, quæ tantos exhaurire gurgites poſſet, quãtas iſte Byzan tiorũ Brogitarorũq; prædas exorbuit? aut tã eminenti=bus canibus Scyllã, tamq; ieiunis, q̃ quibus iſtum uide=tis, Gellijs, Clodijs, Titijs roſtra ipſa mandentem? quare, id quod extremum eſt in aruſpicum reſpõſis, prouidete ne Reip. ſtatus cõmutetur: etenim uix hæc, ſi undique fulciamus, iam labefacta, uix, inquã, innixa in omniũ noſtrum humeris cohærebũt. fuit quondã ita firma hæc ciuitas & ualens, ut negligẽtiam ſenatus, uel etiã iniu rias ciuium ferre poſſet: iam nõ poteſt: ærarium nullũ eſt: uectigalibus nõ fruuntur, qui redemerunt: auctori tas principum cecidit: conſenſus ordinum eſt diuulſus: iudicia perierunt: ſuffragia diſtricta tenentur à paucis: bonorum animus ad nutum noſtri ordinis expeditus iã nõ erit: ciuem, qui ſe pro patriæ ſalute opponat inuidiæ, fruſtra poſthac requiretis. quare hunc ſtatum, qui nunc eſt, qualiſcũq; eſt, nulla alia re niſi cõcordia retinere poſ ſumus. nam ut meliore ſimus loco, ne optandum quidẽ eſt illo impunito: deteriore autem ſtatu ut ſimus, unus eſt inferior gradus, aut interitus, aut ſeruitutis. quò ne trudamur, dij immortales nos admonẽt, quoniam iãpri dem humana cõſilia ceciderunt. Atque ego hãc ora=tionem P.C. tam triſtem, tam grauem non ſuſcepiſſem, nõ, inquam, niſi hãc perſonam, & has partes honoribus populi R. ueſtris plurimis ornamẽtis mihi tributis debe rem, & poſſem ſuſtinere. ſed tamen facile tacentibus cæteris reticuiſſem: ſed hæc oratio omnis fuit nõ aucto=ritatis meæ, ſed publicæ religionis. mea fuerunt uerba

fortasse plura, sententiæ quidem omnes aruspicum. ad quos aut referri nunciata ostenta non conuenit, aut eorum responsis commoueri necesse est. quod si cætera magis peruulgata nos sæpe & leuiora mouerunt: uox ipsa deorum immortalium nõ mentes omnium permouebit? nolite enim id putare accidere posse, quod in fabulis sæpe uidetis fieri, ut deus aliquis elapsus de cœlo cœtus hominũ adeat, uersetur in terris, cum hominibus colloquatur. cogitate genus sonitus eius, quem Latinienses nunciarunt: recordamini illud etiam, quod non dum est relatum, quod eodem ferè tempore factus in agro Piceno Potentiæ nunciatur terræ motus horribilis cum quibusdã multis metuendisq; rebus: hæc eadem profecto, quæ futura prospicimus, impẽdentia pertimescetis: etenim hæc deorum immortalium uox, hæc penè oratio iudicanda est, cum ipse mundus, cum agri terræ motu quodã nouo contremiscunt, & inusitato aliquid sono incredibiliq; prædicunt. in quo constituendæ nobis quidem sunt procurationes, & obsecratio, quemadmodũ monemur: sed faciles sunt preces apud eos, qui ultro nobis uiam salutis ostendunt: nostræ nobis sunt inter nos iræ, discordiæq; placandæ.

PRO CN. PLANCIO. ORATIO XXXII.

C VM propter egregiam & singularẽ Cn. Plancij iudices in mea salute custodienda fidem tam multos & bonos uiros eius honori uiderem esse fautores, capiebã animo nõ mediocrem uoluptatem, ꝙ, cuius officium mihi saluti fuisset, ei meorũ tẽporum memoriam suffragari uidebã. cum autẽ audirem meos partim inimicos, partim inuidos huic accusationi esse fauturos, eãdemq; rem aduersariam esse in iudicio Cn. Plancio, quæ in petitione fuisset adiutrix: dolebã iudices, et acerbe ferebã, si huius salus ob eã ipsam causam esse infestior, ꝙ is meam salutẽ atque uitam sua beneuolentia, præsidio, custodiaq; texisset. nunc autẽ uester iudices conspectus, & cõsessus iste reficit & recreat mentẽ meã, cum intueor & contẽplor unumquẽq; uestrum: uideo enim hoc in numero neminem, cui mea salus chara nõ fuerit, cuius nõ extet in me suũ meritũ, cui nõ sim obstrictus memoria beneficij sempiterna. itaq; non extimesco, ne Cn. Plãcio custodia meæ salutis apud eos obsit, qui me ipsum maxime saluũ uidere uoluerũt: sæpiusq; iudices mihi uenit in mentem, admirandum esse, M. Laterẽsem, hominem studiosissimum, & diligẽtissimum salutis meæ, reum hunc potissimum sibi delegisse; ꝗ̃ metuendum, ne uobis id ille magna ratione fecisse uideatur. quãquã mihi non sumo tantum iudices, neq; arrogo, ut Cn. Plancium suis erga me meritis impunitatem cõsecuturum putem. nisi eius integerrimam uitam, modestissi=

mos mores, summam fidem, continentiam, pietatem, innocentiam ostendero, nihil de pœna recusabo. sin omnia præstitero, quæ sunt à bonis uiris expetenda, petam iudices à uobis, ut, cuius misericordia salus mea custodita sit, ei uos uestrã misericordiam me deprecãte tribuatis. equidem ad reliquos labores, quos in hac causa maiores suscipio q̃ in cæteris, etiam hanc molestiam assumo, q mihi nõ solum pro Cn. Plancio dicendũ est, cuius ego salutem nõ secus ac meã tueri debeo; sed etiam pro me ipso, de quo accusatores plura penè, q̃ de re, reoq; dixerunt. quanquã iudices si quid est in me ipso ita reprehensum, ut id ab hoc alienum sit, non me id magnopere conturbet: non enim timeo, ne, quia perraro grati homines reperiãtur, iccirco, cum me nimium gratum illi esse dicant, id mihi criminosum esse possit. quæ uero ita sunt agitata ab illis, ut aut merita Cn. Plancij erga me minora esse dicerent, q̃ à me ipso prædicarentur; aut, si essent summa, negarent ea tamen ita magni, ut ego putarem, ponderis apud uos esse debere: hæc mihi sunt tractanda iudices & modice, ne quid ipse offendam; & tum denique, cũ respondero criminibus; ne nõ tam innocentia reus sua, q̃ recordatione meorum temporum defensus esse uideatur. Sed mihi in causa facili atque explicata perdifficilis iudices & lubrica defensionis ratio proponitur. nam si tantummodo mihi necesse esset contra Laterensem dicere, tamen id ipsum esset in tanto usu nostro, tãtaq; amicitia molestum: uetus enim est lex illa iustæ ueræq; amicitiæ, quæ mihi cum illo iam diu est, ut idem amici semper uelint: neque est ullum certius amicitiæ uinculum, q̃ consensus, & societas consiliorum & uo-

luntatum. mihi autem non est in hac re solum molestũ, contra illum dicere; sed multo id magis, ꝙ in ea causa cõtra dicendum est, in qua quædam hominum ipsorum uidetur facienda esse contentio: quærit enim Laterensis, atque hoc uno maxime urget, qua se uirtute, qua laude Plancius, qua dignitate superarit. ita si cedo illius ornamentis, quæ multa & magna sunt, non solum huius dignitatis iactura facienda est, sed etiam largitionis recipienda suspicio. sin hũc illi antepono, cõtumeliosa habenda est oratio, & dicendũ est id, quod ille me flagitat, Laterensem à Plancio dignitate esse superatũ. ita aut amicissimi hominis existimatio offendenda est, si illam accusationis cõditionem sequar: aut optime de me meriti salus deserenda est. sed ego Laterensis cæcum me & præcipitem ferri cõfitear in causa, si te aut à Plancio, aut ab ullo dignitate potuisse superari dixero. itaq; discedã ab ea cõtentione, ad quã tu me uocas; & ueniã ad illã, ad quã me causa ipsa deducit. Quid? tu non inanem dignitas iudicem putas esse populũ? fortasse nõ nunquã est: utinã uero semper esset: sed est perraro, &, si quãdo est, in ijs magistratibus est mandandis, quibus salutem suam cõmitti putat. his leuioribus comitijs, diligẽtia, & gratia petitorum honos paritur, nõ ijs ornamentis, quæ esse in te uidemus. nã quod ad populum pertinet, semper dignitatis iniquus iudex est, qui aut inuidet, aut fauet. quãquã nihil potes in te Laterensis cõstituere, quod sit proprium laudis tuæ, quin id tibi sit cõmune cũ Plancio. sed hoc totũ agetur alio loco. nunc tantum disputo de iure populi: qui & potest, & solet non nunquã dignos præte rire: nec, si à populo præteritus est, quem non oportuit;

à iudicibus condemnandus est,qui præteritus nō est. nā si ita esset,quod patres apud maiores nostros tenere non potuerunt,ut reprehensores essent comitiorū,id haberēt iudices,uel quod multo etiam minus est ferendum:tum enim magistratū nō gerebat is qui ceperat,si patres auctores non erant facti; nunc postulatur à uobis,ut eius exilio,qui creatus sit, iudicium populi R.reprehendatis. itaq; quāquā,qua nolui,ianua sim ingressus in causam, sperare uideor tātū abfuturā esse orationem meā à minima suspicione offensionis tuæ,te ut potius obiurgē, ꝙ iniquum in discrimen adducas dignitatem tuam, q̄ ut ego eā ulla cōtumelia coner attingere. tu cōtinentiā,tu industriam,tu animum in Remp.tu uirtutem,tu innocentiam, tu fidem,tu labores tuos,ꝙ Aedilis non sis factus,fractos esse, & abiectos,& repudiatos putas? uide tandem Laterēsis,quantū à te dissentiam. si mediusfidius decem soli essent in ciuitate uiri boni,sapiētes,iusti, graues, qui te indignum Aedilitate iudicauissent: grauius de te iudicatum putarem, q̄ est hoc, quod tu metuis,ne à populo iudicatum esse uideatur: non enim comitijs iudicat semper populus, sed mouetur plerunq; gratia,cedit precibus,facit eos,à quibus est maxime ambitus; denique si iudicat,non delectu aliquo aut sapientia ducitur ad iudicandum,sed impetu nō nunquā, & quadā etiam temeritate: non est enim consilium in uulgo,nō ratio,non discrimen,non diligentia: semperq; sapientes ea,quæ populus fecisset,ferenda,nō semper laudanda duxerunt.quare cum te Aedilem fieri oportuisse dicis, populi culpam,non competitoris accusas. at fueris dignior, quàm Plancius: de quo ita tecum conten=

dam paulo post, ut conseruem dignitatem tuam: sed ut fueris dignior; non cōpetitor, à quo es uictus, sed populus, à quo es præteritus, in culpa est. in quo primū illud debes putare, comitijs, præsertim ædilitijs, studiū esse populi, nō iudiciū; eblandita illa, nō enucleata esse suffragia; eos, qui suffragiū ferāt, quid deniq; ipsi debeāt, considerare sæpius, q̃ quid cuique à Rep. uideatur deberi. sin autem mauis esse iudicium, non tibi id rescindendū est, sed ferendū. male iudicauit populus: at iudicauit. non debuit: at potuit. nō fero: at multi clarissimi, & sapientissimi ciues tulerunt: est enim conditio liberorū populorum, præcipueq; huius principis populi & omnium gentiū domini atq; uictoris, posse suffragijs uel dare, uel detrahere, quod uelit, cuique: nostrū autē est, qui in hac tēpestate populi iactemur ac fluctibus, ferre modice populi uoluntates, allicere alienas, retinere partas, placare turbatas; honores si magni nō putemus, non seruire populo; sin eos expetamus, nō defatigari supplicādo. Venio iam ad ipsius populi partes, ut illius contra te oratione potius, q̃ mea disputem. qui si tecum congrediatur, & si una uoce loqui possit, hæc dicat: ego tibi Laterensis Plancium nō anteposui; sed, cum essetis æque boni uiri, meū beneficium potius ad eū detuli, qui à me cōtēderat, q̃ ad eum, qui mihi non nimis submisse supplicarat. respondebis, credo, te splendore, & uetustate familiæ fretum, nō ualde ambiendum putasse. at uero te ille ad sua instituta, suorumq; maiorū exempla reuocabit. semper se dicet rogari uoluisse, semper placuisse; M. Seium, qui ne equestrem quidem splendorem incolumē à calamitate iudicij retinere potuisset, homini nobilissimo, in-

nocentiſſimo, eloquentiſſimo M. Piſoni prætuliſſe; præpo ſuiſſe ſe Q. Catulo in ſumma familia nato, ſapientiſſimo & ſanctiſſimo uiro, non dico C. Serenum ſubtiliſſimũ hominem (fuit. n. & animi ſatis magni, & cõſilij) ſed Cn. Manlium non ſolum ignobilem, uerum ſine uirtute, ſine ingenio, uita etiam contempta ac ſordida. deſiderarunt te, inquit, oculi mei, cum tu eſſes Cyrenis: me enim, q̃ ſocios, tua frui uirtute malebã: & quo plus intererat, eo plus aberas à me: certe nõ uidebã. deinde ſitiẽtem me uirtutis tuæ deſeruiſti, ac dereliquiſti: cœperas enim petere Tribunatum pl. temporibus ijs, quæ iſtã eloquentiam, & uirtutẽ requirebant. quam petitionem cũ reliquiſſes, ſi hoc iudicaſti, tanta in tempeſtate te gubernare non poſſe, de uirtute tua dubitaui: ſi nolle, de uolũtate: ſin, quod magis intelligo, tẽporibus te alijs reſeruaſti, ego quoque inquã & Reſp. ad ea te tempora reuocaui, ad quæ tu te ipſe ſeruaras. pete igitur eum magiſtratum, in quo mihi magnæ utilitati eſſe poſſis. Aediles qui
* cũq; erunt, idem mihi, quod oſtenderas: aut ſi, quod mea minus intereſt, id te magis forte delectat, reddã tibi iſtã Aedilitatem etiam negligenter petenti. ſed ampliſſimos honores ut pro dignitate tua conſequare, cõdiſcas cenſeo mihi paulo diligentius ſupplicare. hæc populi oratio eſt: mea uero Laterenſis hæc; quare uictus ſis, non debere iudicem quærere, modo ne largitione ſis uictus. nã ſi, quotieſcũq; præteritus erit is, qui nõ debuerit præteriri; toties oportebit eũ, qui factus erit, condemnari: nihil iam eſt, quòd populo ſupplicetur, nihil quòd direptio, nihil ꝙ ſupplicatio magiſtratuum, renunciatio ſuffragiorũ expectetur. ſimul ut qui ſint profeſſi, uideo quid dicam:

hic familia consulari est, ille prætoria: reliquos uideo esse ex equestri loco: sunt omnes sine macula, sunt æque boni uiri, atque integri: sed seruari necesse est gradū. cedat consulari generi prætorium, nec cōtendat cū Prætorio equester locus: sublata sunt studia, extinctæ suffragationes, nullæ contentiones, nulla libertas populi in mandādis magistratibus, nulla expectatio suffragiorum: nihil, ut plerūq; euenit, præter opinionem accidet: nulla erit posthac uarietas comitiorum. sin hoc persæpe accidit, ut & factos aliquos, & non factos esse miremur; si campus atque illæ undæ comitiorum, ut mare profundum, & immensum, sic efferuescunt quodā quasi æstu, ut ad alios accedant, ab aliјs autem recedant: in tanto nos impetu studiorum, & motu temeritatis modum aliquem, & cōsilium, & rationem requiramus? quare noli me ad contentionem uestrū reuocare Laterensis. etenim si populo grata est tabella, quæ frontes aperit hominū, mentes tegit; datq; eam libeertatem, ut, quod uelint, faciant, promittant autē, quod rogentur: cur tu in iudicio exprimis, quod non fit in campo? hic, q̄ ille, dignior, perquam graue est dictu. quo modo igitur est æquum? sic credo, (quod agitur, quod satis est iudici) hic factus est. cur iste potius, q̄ ego? uel nescio, uel nō dico, uel denique, quod mihi grauissimum esset dicere, sed impune tamen deberem dicere, non recte. nam quid assequerer, si illa extrema defensione uterer, populū, quod uoluisset, fecisse, nō quod debuisset? quid, si populi quoq; factum defendo Laterensis, & doceo Cn. Planciū nō obrepsisse ad honorem, sed eo uenisse cursu, qui semper patuerit omnibus hoc nostro equestri loco; possum'ne eripere orationi tuæ

contentionẽ uestrum, quæ tractari sine contumelia nõ potest, & te ad causam crimenq; deducere? si, ꝙ equitis R. filius est, inferior esse debuit: omnes tecum equitũ R. filij petiuerunt. nihil dico amplius: hoc tamen miror, cur tu huic potissimum irascare, qui longissime à te abfuit. equidem, si quando, ut fit, iactor in turba, nõ illum accuso, qui est in summa Sacra uia, cũ ego ad Fabianum fornicem impellor; sed eũ, qui in me ipsum incurrit, atque incidit. tu neque Q. Pedio, forti uiro, succenses, neque huic A. Plotio, ornatissimo homini, familiari meo: & ab eo, qui hos dimouit, potius, ꝙ ab ijs, qui in te ipsum incubuerunt, te depulsum putas. sed tamẽ hæc tibi est prima cũ Plancio generis uestri familiæq; contentio, qua abs te uincitur: cur. n. non confitear, quod necesse est? sed nõ hic magis, ꝙ ego à meis cõpetitoribus & aliàs, & in Cõsulatus petitione uincebar. sed uide, ne hæc ipsa, quæ despicis, huic suffragata sint: sic. n. conferamus. est tuum nomen utraque familia consulare. nõ dubitas igitur, quin oẽs, qui fauent nobilitati, qui id putãt esse pulcherrimũ, qui imaginibus, qui nominibus uestris ducuntur, te Aedilem fecerint? equidem non dubito. sed si parum multi sunt, qui nobilitatem ament: num ista est nostra culpa? etenim ad caput, & ad fontem utriusque generis ueniamus. tu es ex municipio antiquissimo Tusculano, ex quo plurimæ familiæ sunt consulares, in quibus est etiam Iuuencia, quot è reliquis municipijs omnibus nõ sunt: hic est è præfectura Atinati, non tam prisca, non tam honorata, non tã suburbana. quantum interesse uis ad rationem petendi? primum, utrum magis fauere putas Atinates, an Tusculanos suis? alteri (scire

enim hoc propter uicinitatem facile possum) cum huius ornatissimi atq; optimi uiri Cn. Saturnini patrem Aedilem, cũ Prætorem uiderunt, ꝙ primus ille nõ modo in eã familiam, sed etiam in præfecturam illam sellam curulem attulisset, mirandum in modum lætati sunt. alteros (credo quia refertum est municipium consularibus: nã maleuolos non esse certo scio) nunquam intellexi uehementius hospitum suorum honore lætari. habemus hoc nos, habent nostra municipia. quid ego de me, de fratre meo loquar? quorum honoribus agri propè dicam ipsi, montesq; fauerunt. num aliquando uides Tusculanum aliquem de M. Catone illo in omni uirtute principe, nũ de T. Coruncano municipe suo, num de tot Fabijs gloriari? uerbum nemo facit. at in quemcunq; Arpinatẽ incideris, etiã si nolis, erit tamen tibi fortasse de nobis aliquid, aliquid & de C. Mario audiendum. primum igitur hic habuit studia suorum ardentia: tu tanta, quãta in hominibus iam saturatis honoribus esse potuerũt. deinde tui municipes sunt illi quidem splẽdidissimi homines, sed tamẽ pauci, si quidem cum Atinatibus conferãtur: huius præfectura plena uirorum fortissimorum, sic, ut nulla tota Italia frequentior dici possit. quã quidem nũc multitudinem uidetis iudices in squalore, & luctu supplicẽ uobis. hi tot equites R. tot Tribuni ærarij (nam plebem à iudicio dimisimus, quæ cuncta comitijs adfuit) quid roboris, quid dignitatis huius petitioni attulerunt? non enim tribũ Terentinam, de qua dicã alio loco, sed dignitatẽ, sed oculorũ coniectũ, sed solidã, & robustam, & assiduam frequẽtiam præbuerũt. iam municipia coniunctione etiã uicinitatis uehemẽter mo

uentur.omnia, quæ dico de Plancio, dico expertus in nobis: ſumus enim finitimi Atinatibus. laudanda eſt, uel etiam amanda uicinitas retinẽs ueterem illũ officij morem, nõ infuſcata maleuolentia, non aſſueta mendacijs, non fucata, nõ fallax, nõ erudita artificio ſimulationis uel ſuburbano, uel etiam urbano. nemo Arpinas nõ Plãcio ſtuduit, nemo Soranus, nemo Caſinas, nemo Aquinas: totus ille tractus celeberrimus Venafranus, Alifanus, tota deniq; noſtra illa aſpera, & mõtuoſa, at fidelis, & ſimplex, & fautrix ſuorũ regio ſe huius honore ornari, ſe augeri dignitate arbitrabatur: iiſdẽq; nunc à municipijs adſunt equites R. publice cũ Legationis teſtimonio; nec minore nũc ſunt ſolicitudine, q̃ tũ erant ſtudio: etenim eſt grauius ſpoliari fortunis, q̃ nõ augeri dignitate. ergo ut alia in te erãt illuſtriora Laterẽſis, quæ tibi maiores tui reliquerãt: ſic te Plancius hoc non ſolũ municipij, uerum etiam uicinitatis genere uincebat. niſi forte te Lauicana, aut Bouillana, aut Gabina uicinitas adiuuabat. quibus è municipijs uix iam, qui carnem Latinis petant, inueniuntur. adiungam, ſi uis, id quod tu etiã huic obeſſe putas, patrem publicanũ. qui ordo quãto adiumẽto ſit in honore, quis neſcit? flos enim equitũ R. ornamentum ciuitatis, firmamentũ Reip. publicanorum ordine continetur. quis eſt ergo, qui neget ordinis eius ſtudiũ fuiſſe in honore Plancij ſingulare? neque iniuria: uel ꝙ erat pater is, qui eſt princeps iandiu publicanorum: uel ꝙ is ab ſocijs unice diligebatur: uel ꝙ diligentiſſime rogabat: uel quia pro filio ſupplicabat: uel quia huius ipſius in illũ ordinem ſumma officia Quæſturæ, Tribunatuſq; conſtabant: uel quòd illi in hoc or-

nando, ordinem se ornare, & consulere liberis suis arbi trabantur. aliquid præterea, timide dico, sed tamen dicendum est: non enim opibus, nõ inuidiosa gratia, non potentia uix ferenda, sed cõmemoratione beneficij, sed misericordia, sed precibus aliquid attulimus etiam nos. appellaui populum: tribubus submisi me, et supplicaui: ultro mehercules se mihi etiam offerentes, ultro pollicẽtes rogaui: ualuit causa rogandi, nõ gratia: nec, si uir amplissimus, cui nihil est quod roganti concedi nõ iure possit, de aliquo, ut dicis, non impetrauit, ego sum arrogans, ꝙ me ualuisse dico. nam ut omittam illud, ꝙ ego pro eo laborabã, qui ualebat ipse per sese: rogatio ipsa semper est gratiosissima, quæ est officio necessitudinis coniuncta maxime. neq; ego sic rogabam, ut petere uiderer, quia familiaris esset meus, quia uicinus, quia huius parente semper plurimum essem usus, sed ut quasi parenti & custodi meo. non potentia mea, sed causa rogationis fuit gratiosa. nemo mea restitutione lætatus est, nemo iniuria doluit, cui non huius in me misericordia grata fuerit. etenim si ante reditũ meum Cn. Plancio se uulgo uiri boni, cum hic Tribunatum peteret, ultro offerebant: cui nomen meũ honori fuisset, ei meas præsentis preces non putas profuisse? an Minturnenses coloni, ꝙ C. Marium ciuili errore atq; ex impijs manibus eripuerunt, ꝙ tecto receperunt, ꝙ fessum inedia fluctibusq; recrearunt, ꝙ uiaticum congesserunt, ꝙ nauigium dederunt, quòd eum linquentem terram eam, quam seruauerat, lacrymis uotisq; omnibus prosecuti sunt, æterna in laude uersantur: Plancio, ꝙ me uel ui pulsum, uel ratione cedentẽ tempori receperit, iuuerit,

custodierit, his & senatui populoq; R. ut haberent quod reducerent, cōseruarit, honori hanc fidē, misericordiam, uirtutem fuisse miraris? uitia mehercule res hæ Cn. Plācij, de quibus dixi, tegere potuerūt; ne tu in ea uita, de qua iā dicā, tot & tanta adiumenta huic honori fuisse mirere. Hic est enim, qui adolescētulus cū A. Torquato profectus in Africam, sic ab illo grauissimo, & sanctissimo, atq; omni laude & honore dignissimo uiro dilectus est, ut & contubernij necessitudo, & adolescētuli modestissimi pudor postulabat. q si adesset, non minus ille declararet, q̄ hic illius frater patruelis, & socer T. Torquatus illi omni uirtute & laude par: qui est quidē cū illo maximis uinculis & propinquitatis, & affinitatis cōiunctus, sed ita magni amoris, ut illæ necessitudinis causæ leues esse uideātur. fuit in Creta postea contubernalis Saturnini propinqui sui, miles huius Q. Metelli. quibus cū fuerit probatissimus, hodieq; sit, omnibus esse se probatū debet sperare. in ea prouincia Legatus fuit C. Sacerdos, qua uirtute, qua cōstātia uir? L. Flaccus, qui homo? qui ciuis? qualē hūc putent, assiduitate testimonioq; declarant. in Macedonia Tribunus militum fuit: in eadē prouincia postea Quæstor. primū Macedonia sic eū diligit, ut indicant hi principes ciuitatum suarū: qui cū missi sint ob aliā causam, tamen huius repentino periculo cōmoti huic assident, pro hoc laborant; huic si præsto fuerint, gratius se ciuitatibus suis facturos putant, q̄ si Legationem, & mandata sua confecerint. L. uero Apuleius hunc tanti facit, ut morem illum maiorum, qui præscribit in parētum loco Quæstoribus suis Prætores esse oportere, officijs beneuolētiaq; superarit.

rit. Tribunus pl. fuit, non fortaſſe tam uehemens, q̃ iſti, quos tu iure laudas; ſed certe talis, quales ſi omnes ſemper fuiſſent, nunq̃ deſideratus uehemẽs eſſet Tribunus, omitto illa, quæ ſi minus neceſſaria ſunt, at certe, cum ſunt prolata, laudãtur: ut uiuat cũ ſuis, primũ cum parente, (nam meo iudicio pietas fundamẽtum eſt omniũ uirtutum) quem ueretur ut Deũ, (neq; enim multo ſecus parens liberis) amat uero, ut ſodalem, ut fratrem, ut æqualem. quid dicã cum patruo? cum affinibus? cum propinquis? cum hoc Cn. Saturnino, ornatiſſimo uiro? cuius quantam honoris huius cupiditatẽ fuiſſe creditis, cum uideatis luctus ſocietatem? quid de me dicam? qui mihi in huius periculo reus eſſe uideor. quid de his tot uiris talibus, quos uidetis ueſte mutata? atqui hæc ſunt indicia ſolida iudices, & expreſſa, hæc ſigna probitatis, nõ fucata forẽſi ſpecie, ſed domeſticis inuſta notis ueritatis. facilis eſt illa occurſatio, & blãditia popularis: aſpicitur, nõ attrectatur: procul apparet, nõ excutitur, non in manus ſumitur. omnibus igitur rebus ornatũ hominem, quem externis, quẽ domeſticis nõ nullis rebus inferiorem quã te generis et nominis dico, ſuperiorem alijs, municipum, uicinorum, ſocietatum ſtudio, temporum meorum memoria, patris uirtute, integritate, modeſtia, Aedilem factum eſſe miraris? hunc tu uitæ ſplendorem maculis aſpergis iſtis? iacis adulteria, quæ nemo nõ modo nomine, ſed ne ſuſpicione quidem poſſit agnoſcere? maritum appellas, ut uerba fingas, nõ ſolum crimina. ductum eſſe ab eo in prouinciam aliquẽ dicis libidinis cauſa: quod nõ crimen eſt, ſed impunitum in maledico mendacium. raptam eſſe mimulam: quod dicitur Ati-

næ factum à iuuene, uetere quodam in scenicos iure, maximeq; oppidano. ò adolescentiā traductā elegāter, cui quidem cum, quod licuerit, obijciatur, tamen id ipsum falsum reperiatur. Emissus aliquis è carcere. et qui dē emissus, ut cognostis, necessarij hominis, optimiq; adolescentis rogatu. idem postea præ mandatis requisitus. atq; hæc, nec ulla alia, sunt cōiecta maledicta in eius uitā, de cuius uos pudore, religione, integritate dubitetis. Pater uero, inquit, etiam obesse filio debet. ò uocē durā, atq; indignā tua probitate Laterensis. pater ut in iudicio capitis, pater ut in dimicatione fortunarū, pater ut apud tales uiros obesse filio debeat? qui si esset turpissimus, sordidissimus, tamen ipso nomine patrio ualeret apud clemētes iudices & misericordes, ualeret, inquā, cōmuni sensu omniū, & dulcissima cōmendatione naturæ. sed cū sit Cn. Plancius is eques R. ea primū uetustate equestris ordinis, ut pater, ut auus, ut maiores eius omnes equites R. fuerint, summū in præfectura florentissima gradum tenuerint & dignitatis, & gratiæ; deinde, ut ipse in legionibus P. Crassi imperatoris inter ornatissimos homines equites R. summo splēdore fuerit; ut postea princeps inter suos, plurimarum rerum sanctissimus & iustissimus iudex, maximarum societatum auctor, plurimarum magister: si non modo in eo nihil unquam reprehensum, sed laudata sunt omnia, tamen is oberit honestissimo filio pater, qui uel minus honestū et alienū tueri uel auctoritate sua, uel gratia possit? Asperius, inquit, locutus est aliquid aliquādo. immo fortasse liberius. at id ipsum, inquit, nō est ferendum. ergo hi ferendi sunt; qui queruntur libertatem equitis R. se ferre

non posse? ubinam ille mos? ubi illa æquitas iuris? ubi illa antiqua libertas, quæ malis oppressa ciuilibus extollere iã caput, & aliquando recreata se erigere debebat? equitum ego R. etiã in homines nobilissimos maledicta, publicanorum in Q. Scæuolam, uirum omnibus ingenio, iustitia, integritate præstantem, aspere, & ferociter, & libere dicta commemorem? Consuli P. Nasicæ præco Granius medio in foro, cum ille edicto iustitio domũ descendens rogasset Granium, quid tristis esset, an ꝙ auctiones essent; immo uero, inquit, ꝙ legiones. idẽ Tribuno pl. potentissimo homini M. Druso, sed multa in Rẽp. molienti, cum ille eum salutasset, ut fit, dixissetq́; quid agis Grani? respondit, immo uero tu Druse quid agis? ille L. Crassi, ille M. Antonij uoluntatem asperioribus facetijs sæpe perstrinxit impune. nunc usque eò oppressa uestra arrogantia ciuitas est, ut, quæ fuit olim præconi in ridendo, nunc equiti R. in plorando non sit concessa libertas: quæ enim unquã fuit Plãcio uox contumeliæ potius, q̃ doloris? quid est autem unquam questus, nisi cum à socijs, & à se iniuriam propulsaret? cum senatus impediretur, quo minus, id quod hostibus semper erat tributum, responsum equitibus R. redderetur: omnibus illa iniuria dolori publicanis fuit: sed eum ipsum dolorem hic tulit paulo apertius. communis ille sensus in alijs fortasse latuit: hic, quod cum cæteris animo sentiebat, id magis, q̃ cæteri, & uultu prõptum habuit, & lingua. quãquam iudices (agnosco enim ex me) permulta in Plancium, quæ ab eo nunquam dicta sunt, conferuntur. ego quia dico aliquid aliquando non studio adductus, sed contentione dicendi, aut lacessitus;

& quia, ut fit in multis, exit aliquando aliquid, si non perfacetum, attamen fortasse nõ rusticũ: quod quisque dixit, me id dixisse dicũt. ego autẽ, si quid est, quod mihi scitũ esse uideatur, & homine ingenuo dignum atq; docto, nõ aspernor, stomachor uero cũ aliorum non me digna in me cõferuntur. Nã ꝙ primus sciuit legem de publicanis, tum cum uir amplissimus Consul id illi ordini per populum dedit, quod per senatũ, si licuisset, dedisset: si in eo crimen est, quia suffragiũ tulit, quis nõ tulit publicanus? si quia primum sciuit, utrum id sortis esse uis, an eius qui illam legem ferebat? si sortis, nullum crimen est in casu: si Consulis, splendor etiã Plancij, hũc à summo uiro principem ordinis iudicatum. Sed aliquando ueniamus ad causam. in qua tu nomine legis Liciniæ, quæ est de sodalitijs, omnes ambitus legis complexus es: neq;.n. quidquam aliud in hac lege nisi editițios iudices es secutus. quod genus iudiciorũ si est æquũ nulla in re, nisi hac tribunaria: nõ intelligo, quamobrem senatus hoc uno in genere tribus edi uoluerit ab accusatore, neq; eãdem editionẽ trãstulerit in cæteras causas: de ipso deniq; ambitu, de reiectione fieri uoluerit iudicium alternorũ: cumq; nullum genus acerbitatis prætermitteret, hoc tamen unum prætereundũ putarit. quid? huius rei obscura causa est, an & agitata, cum ista in senatu res agebatur, & disputata hesterno die copiosius à Q. Hortensio? cui tum est senatus assensus. hoc igitur sensimus: cuiuscunq; tribus largitor esset, & per cõsensionẽ magistratuum, quæ honeste sodalitas nominaretur, quam quisq; tribũ turpi largitione corrũperet, eũ maxime ijs hominibus, qui eius tribus essent, esse notũ.

ita putauit, senatus, cũ reo tribus ederentur eæ, quas is largitione deuinctas haberet, eosdem fore testes & iudices. acerbũ omnino genus iudicij: sed tamen, si uel sua, uel ea, quæ maxime esset cuiq; cõiũcta, tribus ederetur, uix recusandũ. tu autem Laterensis quas tribus edidisti? Terentinã, credo. fuit certe id æquũ, & certe expectatũ est, & fuit dignũ constantia tua. cuius tu tribus uenditorem, & corruptoré, & sequestrem Planciũ fuisse clamitas, eam tribum profecto, seuerissimorum præsertim hominũ & grauissimorũ, edere debuisti. aut Volitiniá. libet enim tibi, nescio quid etiam de illa tribu criminari. hãc igitur ipsam cur non edidisti? quid Plancio cum Lemonia? quid cum Veientina? quid cum Crustumina? nõ tertiam etiam, nõ quæ iudicaret, sed quæ reijceretur, esse uoluisti. dubitatis igitur iudices, quin uos M. Laterẽsis suo iudicio nõ ad sententiá legis, sed ad suá spem aliquam de ciuitate delegerit? dubitatis, quin eas tribus, in quibus magnas necessitudines habet Plancius, cũ ille nõ ediderit, iudicarit officijs ab hoc obseruatas, nõ largitione? quid enim potest dicere, cur ista editio nõ summam habeat acerbitatem remota ratione illa, quá in decernẽdo secuti sumus? tu deligas ex omni populo aut amicos tuos, aut inimicos meos, aut deniq; eos, quos inexorabiles, quos inhumanos, quos crudeles existimes? tu me ignaro, nec opinãte, inscio, notes & tuos et tuorũ necessarios, uel iniquos meos, uel etiam defensorum meorum? eodemq; adiungas, quos natura putes asperos, atque omnibus iniquos? deinde effundas repente, ut ante consessum eorum iudicum uideá, quàm potuerim, qui essent futuri, suspicari? apud eosq; me, ne quinq; quidẽ reiectis, qđ

in proximo reo de consilij sententia constitutum est, co=
gas causam de fortunis omnibus dicere? nõ enim, si aut
Plancius ita uixit, ut offenderet sciens neminem, aut tu
ita errasti, ut eos ederes imprudens, ut nos inuito te ta=
men ad iudices, non ad carnifices ueniremus; iccirco ista
editio per se nõ acerba est. an uero nuper clarissimi ciues
nomen editi iudicis nõ tulerũt, cum ex CXXV iudi=
cibus principibus equestris ordinis, quinq; & LXX reus
reijceret, L referret; omniáq; potius permiscuerunt, q̃
ei legi cõditioniq; parerent: nos neque ex delectis iudici
bus, sed ex omni populo, neque editos ad reijciendũ, sed
ab accusatore constitutos iudices ita feremus, ut neminẽ
reijciamus? neque ego nũc legis iniquitatem queror, sed
factum tuũ à sententia legis doceo discrepare: & illud
acerbũ iudicium, si, quemadmodum senatus censuit, po=
pulusq; iussit, ita fecisses, ut in hunc et suam & ab hoc
obseruatas ederent, nõ modo nõ quererer, sed hunc, iudi
cibus editis, qui testes ijdem esse possent, absolutum puta
rem. neq; nunc multo secus existimo: cũ enim has tribus
edidisti, ignotis te iudicibus uti malle, quàm notis iudica
uisti; fugisti sententiã legis, æquitatem omnẽ reiecisti; in
tenebris, quã in luce causam uersari maluisti. Volitinia
tribus ab hoc corrupta. Terentinam habuerat uenalem.
quid diceret apud Volitinienses, aut tribules suos iudi=
ces? immo uero tu quid diceres? quem iudicem ex illis
aut tacitum testem haberes, aut uero etiam excitares?
etenim si reus tribus ederet, Volitiniam fortasse Plãcius
propter uicinitatẽ, ac necessitudinẽ suam non edidisset?
& si quæsitor edendus fuisset, quẽ tãdem potius, quàm
hunc C. Alfium, quem habet, cui notissimus esse debet,

uicinum,tribulem,grauissimũ hominem,iustissimumq́;, edidisset? cuius quidem æquitas,& meæ similis uoluntas erga Cn.Plancij salutem, quã ille sine ulla cupiditatis suspicione præ se fert,facile declarat,nõ fuisse fugiẽdum tribulem huic iudicem, cui quæsitorem tribulem exoptandũ fuisse uideatis.neque ego nunc consilium reprehẽdo tuum,quòd non eas tribus, quibus hic maxime notus erat,edideris: sed à te doceo consilium nõ seruatũ senatus: etenim quis te tum audiret illorum? aut quid diceres? sequestrem'ne Plancium? respuerent aures,nemo agnosceret,repudiaretur.an gratiosum? illi libenter audirent,nos nõ timide confiteremur: noli enim putare Laterẽsis,legibus istis,quas senatus de ambitu sancire uoluerit,id esse actũ,ut suffragatio,ut obseruantia,ut gratia tolleretur.semper fuerũt boni uiri,qui apud tribules suos gratiosi esse uellent. neque uero tam durus in plebem noster ordo fuit,ut eam coli nostra modica liberalitate noluerit: neque hoc liberis nostris interdicendum est,ne obseruent tribules suos,ne diligant, ne reficere necessarijs suis suam tribum possint, ne par ab his munus in sua petitione respectent:hæc enim plena sunt officij, plena obseruantiæ,plena etiam antiquitatis.isto in genere & fuimus ipsi,cum ambitionis nostra tempora postulabant,& clarissimos uiros esse uidimus,et hodie esse uidemus quamplurimos gratiosos. Decuriatio tribulium, descriptio populi, suffragia largitione deuincta seueritatem senatus,& bonorũ omnium uim ac dolorem excitarunt.hæc doce,hæc profer, huc incumbe Laterensis, decuriasse Plancium,cõscripsisse,sequestrem fuisse, pronunciasse, diuisisse: tum mirabor te ijs armis uti, quæ

tibi lex dabat, noluisse: tribulibus enim iudicibus, non modo seueritatem illorũ, si ista uera sunt, sed ne uultus quidem ferre possemus. hanc tu rationem cum fugeris, cũq; hos iudices habere nolueris, quorũ in huius delicto cum scientia certissima, tum dolor grauissimus esse debuerit: quid apud hos dices, qui abs te taciti requirunt, cur hoc sibi oneris imposueris, cur se potissimum delegeris, cur deniq; se diuinare malueris, quàm eos, qui scirẽt, iudicare? ego Planciũ Laterẽsis & ipsum gratiosum esse dico, & habuisse in petitione multos cupidos sui gratiosos. quos tu si sodales uocas, officiosam amicitiã nomine inquinas criminoso. sin, quia gratiosi sunt, accusandos, putas: noli mirari te id, quod tua dignitas postularit, repudiandis gratiosorũ amicitijs non esse assecutũ. iam ut ego doceo gratiosum esse tribulibus Plancium, ꝙ multis benigne fecerit, pro multis spoponderit, in operas plurimos patris auctoritate & gratia miserit, quòd denique omnibus officijs per se, per patrem, per maiores suos totã Atinatẽ præfecturam cõprehenderit: sic tu doce sequestrem fuisse, largitum esse, conscripsisse, tribules decuriasse. quod si nõ potes, noli tollere ex ordine nostro liberalitatẽ, noli maleficiũ putare esse gratiã, noli obseruantiam sancire pœna. itaque hæsitantẽ te in hoc sodalitiorum tribuario crimine ad communem ambitus causam contulisti. in qua desinamus aliquando, si uidetur, uulgari, & peruagata declamatione contendere: sic enim tecum ago. quam tibi cõmodum est, unã tribum delige tu: doce id, quod debes, per quem sequestrem, quo diuisore corrupta sit: ego, si id facere non potueris, quod, ut opinio mea fert, ne incipies quidem; per quem tulerit,

docebo. est'ne hæc uera cōtētio? placet'ne sic agi? nō possum magis pedem cōferre, ut aiunt, aut propius accedere. quid taces? quid dissimulas? quid tergiuersaris? etiam atque etiā insto, atque urgeo, insector, posco atque adeo flagito crimē. quācūq; tribum inquam delegeris, quam tulerit Plancius; tu ostendito, si poteris, uitiū, ego, qua ratione tulerit, docebo. nec erit hæc alia ratio Plācio, ac Laterensi. nam ut, quas tribus tu tulisti, si iam ex te requiram, possis, quorū studio tuleris, explicare: sic ego hoc cōtendo, me tibi ipsi aduersario, cuiuscūq; tribus rationem poposceris, redditurum. sed cur ego sic ago? quasi nō comitijs iam superioribus sit Plancius designatus Aedilis. quæ comitia primum habere cœpit Consul tū omnibus in rebus summa auctoritate, tum harum ipsarum legū ambitus auctor: deinde habere cœpit subito, præter opinionē omnium: ut ne si cogitasset quidem quispiam largiri, daretur spatium comparandi. uocatæ tribus, latum suffragium, descriptæ, renunciatæ. longe plurimum ualuit Plācius. nulla largitionis nec fuit, nec esse potuit suspicio. an tandem una centuria prærogatiua tantū habet auctoritatis, ut nemo unquā prior eam tulerit, quin renūciatus sit: tu aut his ipsis comitijs consularibus, aut certe in illum annū Aedilem Plancium factum miraris, in quo nō exigua pars populi, sed uniuersus populus uoluntatem suā declararit, cuius in honore nō unius tribus pars, sed comitia tota comitijs fuerint prærogata? quo quidē tempore, si id Laterensis facere uoluisses, aut si grauitatis esse putasses tuæ, quod multi nobiles sæpe fecerunt, ut, cū minus ualuissent suffragijs, q̄ putassent, postea prolatis comitijs prosternerēt se, et populo R. fra=

cto animo, atque humili supplicarent: non dubito, quin omnis ad te conuersura se fuerit multitudo: nunquã. n. nobilitas, integra præsertim atque innocens, à populo R. supplex repudiata fuit. sed si tibi grauitas tua, & magnitudo animi pluris fuit, sicut esse debuit, quàm Aedilitas: noli, cũ habeas id, quod malueris, desiderare id, quod minoris putaris. equidẽ primũ, ut honore dignus essem, maxime semper laboraui: secũdo, ut existimarer: tertiũ mihi fuit illud, quod plerisq; primum est, ipse honos: qui ijs denique debet esse iucũdus, quorũ dignitati populus R. testimoniũ, non beneficium ambitioni dedit. Quæris etiam Laterẽsis, quid imaginibus tuis, quid ornatissimo atq; optimo uiro patri tuo respondeas mortuo? noli ista meditari, atq; illud caue potius, ne tua ista querela, dolorq; nimius ab illis sapientissimis uiris reprehẽdatur: uidit enim pater tuus, App. Claudium, nobilissimum, hominem, uiuo patre suo potentissimo & clarissimo ciue C. Claudio Aedilẽ non esse factũ, & eundẽ sine repulsa factũ esse Consulem: uidit, hominem sibi maxime cõiunctum, egregium uirũ, L. Volcatiũ; uidit M. Pisonẽ in ista Aedilitate offensiũcula accepta, summos à populo R. esse honores adeptos. auus uero tuus & P. Nasicæ tibi æditiam prædicaret repulsam, quo ciue neminẽ ego statuo in hac Rep. fortiorem; & C. Marij, qui, duobus Aedilitatis acceptis repulsis, septies Consul est factus; & L. Cæsaris, Cn. Octauij, M. Tullij, quos omnes scimus Aedilitate præteritos, Consules esse factos. sed quid ego æditias repulsas colligo? quæ sæpe eiusmodi habitæ sunt, ut ijs, q præteriti essent, benigne à populo factum uideretur. Tribunus militũ L. Philippus summa nobilitate & eloquẽ=

tia, Quæstor Q. Celius clarissimus ac fortissimus adolescens, Tribuni pl. P. Rutilius Rufus, C. Fimbria, C. Cassius, Cn. Orestes facti non sunt: quos tamen omnes Consules factos scimus esse. quæ tibi ultro pater, & maiores tui non consolandi tui gratia dicerent, neque uero quo te liberent aliqua culpa, quã tu uereris, ne à te suscepta uideatur; sed ut te ad cursum istũ tenendũ, quẽ à prima ætate suscepisti, cohortentur: nihil est enim, mihi crede Laterensis, de te detractum: detractũ dico? si mehercules uere, quod accidit, interpretari uelis, est aliquid etiã de uirtute significatũ tua: noli.n. existimare non magnum quendam motũ fuisse illius petitionis tuæ, de qua, ne aliquid iurares, destitisti. denunciasti homo adolescẽs, quid de summa Reip. sentires; fortius tu quidem, q̃ non nulli defuncti honoribus; sed apertius, q̃ uel ambitionis, uel ætatis tuæ ratio postulabat. quamobrem in dissentiente populo noli putare nullos fuisse, quorum animos tuus ille fortis animus offenderet: qui te incautũ fortasse nunc tuo loco dimouere potuerunt, prouidentẽ ante & præcauentem nunquã certe mouebunt. an te illa argumenta duxerunt? dubitabitis, inquit, quin coitio facta sit, cum tribus plerasq; cum Plotio tulerit Plancius? an unà fieri potuerunt, si unà tribus non tulissent? cum non nullas punctis penè totidem: quippe cum iam facti propè superioribus comitijs declaratiq; uenissent. quãquã ne id quidem suspicionem coitionis habuerit: neque.n. unquã maiores nostri sortitionem cõstituissent ædilitiam, nisi uiderent accidere posse, ut cõpetitores pares suffragijs essent. & dis, prioribus comitijs Aniensem à Plotio, Terentinã à Plancio tibi esse concessam; nũc ab utroque eas auul-

ſas,ne in anguſtum uenirent.quã conuenit,nõ dum cognita populi uolũtate hos,quos iã tum coniunctos fuiſſe dicis,iacturam ſuarum tribuũ, quo uos adiuuaremini,feciſſe ; eoſdem,cum iã eſſent experti quid ualerent, reſtrictos & tenaces fuiſſe?etenim uerebãtur,credo,anguſtias,quaſi res in contentionem, aut in diſcrimen aliquod poſſet uenire. ſed tamen tu an Plotium uirum ornatiſſimum in idem crimẽ uocandum iudicas? an dicis eũ te arripuiſſe, à quo non ſis rogatus?Nam quod queſtus es,plures te teſtes habere de Volitinia, ꝙ quot in ea tribu puncta tuleris: indicas,aut eos teſtes te adducere, qui,quia nummos acceperint,te præterierint; aut te ne gratuita quidem eorum ſuffragia tuliſſe.illud uero crimen de nummis, quos in circo Flaminio deprehẽſos eſſe dixiſti,caluit re recenti,nunc in cauſa refrixit:neque.n. qui illi nummi fuerint,nec quæ tribus, nec qui diuiſor, oſtenderis.atque is quidem adductus ad Conſules,qui tũ in crimen uocabatur,ſe inique à tuis iactatum grauiter querebatur.qui ſi erat diuiſor,præſertim eius, quem tu habebas reũ:cur abs te reus non eſt factus? cur non eius dãnatione aliquid ad hoc iudicium præiudicij cõparaſti? ſed neque tu habes hæc,neq; eis cõfidis.alia te ratio,alia cogitatio ad ſpem huius opprimendi excitauit. magnæ ſunt in te opes:late patet gratia:multi amici, multi cupidi tui,multi fautores laudis tuæ:multi huic inuident: multis etiã pater,optimus uir,nimiũ retinẽs equeſtris iuris,& libertatis uidetur:multi etiam communes inimici reorũ omniũ, qui ita ſemp teſtimoniũ de ambitu dicũt, quaſi aut moueãt animos ſuis teſtimonijs,aut gratũ populo R. ſit,aut ab eo facilius ob eã cauſam dignitatem,

quam uolunt, consequantur. quibuscum me iudices pugnantẽ meo more pristino non uidebitis: non ꝙ fas sit quidq̃ effugere, quod salus Plãcij postulet: sed quia neq; necesse est me id persequi uoce, quod uos mẽte uideatis; et ꝙ ita de me meriti sunt illi ipsi, quos ego testes uideo paratos, ut eorum reprehensionem uos uestræ prudẽtiæ assumere, meæ modestiæ remittere debeatis. illud unũ uos magnopere oro atq; obsecro iudices cũ huius, quem defendo, tum cõmunis periculi causa, ne fictis auditionibus, ne disseminato dispersoq; sermoni fortunas innocẽtium subijciẽdas putetis. multi amici accusatoris, nõ nulli etiam nostri iniqui, multi cõmunes obtrectatores atq; omnium inuidi multa finxerunt. nihil est autẽ tam uolucre, q̃ maledictum: nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, nihil latius dissipatur. neq; ego, si fontẽ maledicti reperietis, ut negligatis, aut dissimuletis, unq̃ postulabo. sed si quid sine capite manabit, aut si qd erit eiusmodi, ut nõ extet auctor, qui audierit; aut ita neglĩgẽs uobis esse uidebitur, ut, unde audierit, oblitus sit; aut ita leuẽ habebit auctorẽ, ut memoria dignũ nõ putarit: huius illa uox uulgaris auditu ne quid reo innocẽti noceat, oramus. Sed uenio iã ad L. Cassium familiarem meũ, cuius ex oratione ne illũ quidẽ Iuuenciũ tecũ expostulaui, quẽ ille omni & uirtute, & humanitate ornatus adolescẽs primũ de plebe Aedilẽ curulẽ factũ esse dixit. in quo Cassi si ita tibi respõdeã, nescisse id populũ R. neq; fuisse qui id nobis narraret, præsertim mortuo Longino; non, ut opinor, admirere, cum ego ipse non abhorrem à studio antiquitatis me hic id ex te primũ audisse confitear. & quoniã tua fuit perelegãs ac persub=

tilis oratio, digna equitis R. uel studio, uel pudore; quoniamq; sic ab his es auditus, ut magnus honos & ingenio, & humanitati tuæ tribueretur: respondebo ad ea, quæ dixisti, quæ pleraq; de ipso fine fuerunt: in quibus ipsi aculei, si quos habuisti in me reprehẽdẽdo, tamẽ mihi nõ ingrati acciderunt. Quæsisti, utrũ mihi putarem equitis R. filio faciliorẽ fuisse ad adipiscendos honores uiã, an futurã esse filio meo, qui esset familia consulari? ego uero q̃q̃ illi omnia malo, q̃ mihi, tamen illi honorũ aditus nunq̃ faciliores optaui, q̃ mihi fuerunt: quin etiam, ne forte ille sibi me potius peperisse iã honores, q̃ iter demonstrasse adipiscẽdorũ putet, hæc illi soleo præcipere, quanquam ad præcepta ætas non est gnati, quæ ille à Ioue ortus suis præcepit filiis: Vigilandum est sem-
* per: multæ insidiæ sunt bonis. nostis cætera. quæ non ne id, quod multi inuideãt. quæ scripsit grauis ille & ingeniosus poeta, scripsit, nõ ut illos regios pueros, qui iã nusquam erant, sed ut nos & nostros liberos ad laborem, & laudem excitaret. Quæris, quid potuerit amplius assequi Plancius, si Cn. Scipionis fuisset filius? magis Aedilis fieri non potuisset; sed hoc præstare, q̃ ei minus inuideretur. etenim honorum gradus summis hominibus et infimis sunt pares, gloriæ dispares. quis nostrum se dicit M. Curio, quis C. Fabritio, quis P. Duellio parẽ? quis Attilio Calatino? quis Cn. & P. Scipionibus? quis Africano, Marcello, Maximo? eosdem sumus honorũ gradus, quos illi, assecuti: est. n. in uirtute multis ascensus, uti is gloria maxime excellat, qui uirtute plurimum præstet. honorum populi finis est Consulatus: quem magistratum iam octingenti ferè consecuti sunt. horum, si diligente

quæras, uix decimã partem reperias gloria dignam. ſed nemo unquam ſic egit, ut tu: cur iſte ſit Conſul? quid potuit amplius, ſi L. Brutus eſſet, qui ciuitatẽ dominatu regio liberauit? honore nihil amplius, laude multum. ſic igitur Plancius nihilo minus Quæſtor eſt factus, & Tribunus pl. & Aedilis, quàm ſi eſſet ſummo loco natus. ſed hæc pari loco orti ſunt innumerabiles alij conſecuti.

Profers triumphos Ti. Gracchi, & C. Marij, & quæris, quid ſimile in Plancio. quaſi uero iſti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, ꝙ triũpharunt, & non quia commiſſi ſunt ijs magiſtratus, in quibus re bene geſta triumpharent. Rogas, quæ caſtra uiderit, qui & miles in Creta Metello hoc imperatore, & Tribunus in Macedonia militum fuerit, & Quæſtor tãtum ex re militari detraxerit temporis, quãtum in me cuſtodiendum transferre maluerit. Quæris, num diſertus. immo, id quod ſecundum eſt, ne ſibi quidem uidetur. num iuris conſultus. quaſi quiſquam ſit, qui ſibi hunc falſum de iure reſpondiſſe dicat: omnes enim iſtiuſmodi artes in ijs reprehendũtur, qui, cum profeſſi fuerint, ſatisfacere nõ poſſunt; non in ijs, qui abfuiſſe ab his ſtudijs confitentur. uirtus, probitas, integritas in candidato, non linguæ uolubilitas, non ars, non ſcientia, requiri ſolet. ut nos in mancipijs parandis, quamuis frugi hominem ſi pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleſte ſolemus, ſi eas artes, quas in emendo ſecuti ſumus, forte neſciuerit; ſin autem emimus, quem uillicum imponeremus, quem pecori præficeremus, nihil in eo niſi frugalitatẽ, laborẽ, uigilantiam eſſe curamus: ſic populus R. deligit magiſtratus, quaſi Reip. uillicos: in

quibus si qua præterea est ars, facile patitur; sin minus, uirtute eorum, & innocẽtia contentus est: quotus enim quisque disertus? quotus quisq; iuris peritus est, ut eos numeres, qui uolunt esse? ꝙ si præterea honore dignus nemo, quidnã tot optimis, & ornatissimis ciuibus est futurũ? Iubes Plancium de uitijs Laterensis dicere. nihil potest, nisi eum nimis in se iracundum putabis fuisse. Idem effers Laterensem laudibus. facile patior id te agere multis uerbis, quod ad iudicium nõ pertineat; & id te accusantẽ tandiu dicere, quod ego defensor sine periculo possim confiteri. atqui non modo confiteor summa in Laterense ornamẽta esse, sed te etiã reprehendo, ꝙ ea non enumeres, alia quædam inania, & leuia conquiras. Præneste fecisse ludos. quid? alij Quæstores non ne fecerunt? Cyrenis liberalem in Publicanos, iustum in socios fuisse. quis negat? sed ita multa Romæ gerũtur, ut uix ea, quæ fiunt in prouincijs, audiantur. non uereor, ne mihi aliquid indices uidear arrogasse, si de Quæstura mea dixero: quamuis enim illa floruerit, tamen eum me postea fuisse in maximis rebus arbitror, ut non ita mihi multũ sit ex Quæsturæ laude repetendũ. sed tamẽ nõ uereor, ne quis audeat dicere, ullius in Sicilia Quæsturam aut gratiorẽ, aut clariorẽ fuisse. uere mehercules hoc dicã. sic tũ existimabã, nihil homines unq̃ aliud Romæ, nisi de Quæstura mea, loqui. frumenti in summa caritate maximum numerũ miserã: negotiatoribus comis, mercatoribus iustus, municipibus liberalis, socijs abstinẽs, omnibus erã uisus in omni officio diligẽtissimus: excogitati qdã erãt à Siculis honores inauditi: itaq; hac spe decedebã, ut mihi pop. R. ultro omnia de

laturum putarem. at ego, cum casu diebus iis itineris fa ciẽdi causa decedẽs è prouincia Puteolos forte uenissem, cum plurimi & lautissimi solent esse in iis locis, concidi penè iudices, cum ex me quidã quæsisset, quo die Roma exissem, & nũ quid in ea esset noui. cui cum respondissem, me è prouincia decedere: etiã, mehercules, inquit, ut opinor, ex Africa. huic ego iã stomachans fastidiose, immo ex Sicilia, inquam. tum quidã, quasi qui omnia sciret, quid? tu nescis, inquit, hunc Syracusis Quæstorẽ fuisse? quid multa? destiti stomachari, & me unũ ex iis feci, qui ad aquas uenissent. sed ea res iudices haud scio an plus mihi profuerit, quàm si mihi tum essent omnes cõgratulati. nã posteaquã sensi populũ R. aures hebetiores, oculos acres atque acutos habere: destiti, quid de me audituri essent homines, cogitare: feci, ut postea quotidie me præsentẽ uiderent: habitaui in oculis: pressi forũ: neminem à congressu meo neque ianitor meus, neq; somnus absterruit. ecquid ego dicã de occupatis meis tẽporibus, cui fuerit ne otiũ quidẽ unquã otiosum? nã quas tu cõmemoras Cassi legere te solere orationes, cum otiosus sis; has ego scripsi ludis & feriis, ne omnino unquam essem otiosus. etenim M. Catonis illud, quod in principio scripsit Originũ suarũ, semper magnificum & præclarum putaui, clarorum uirorũ atq; magnorum non minus otii, quàm negotii rationẽ extare oportere. ita si quã habeo laudẽ, quæ quanta sit nescio, parta Romæ est, quæsita in foro: meaq; priuata consilia publici quoque casus cõprobauerunt, ut etiam summa Resp. mihi domi fuerit gerenda, & urbs in urbe seruanda. eadẽ igitur Cassi uia munita Laterensi est, idem uirtutis cursus ad gloriam, hoc

facilior fortasse, quòd ego huc à me ortus & p me nixus ascendi, istius egregia uirtus adiuuabitur cõmendatione maiorũ. sed ut redeã ad Plancium, nunquã ex urbe abfuit, nisi forte, lege, necessitate. non ualuit rebus ijsdem, quibus fortasse non nulli: at ualuit assiduitate, at ualuit obseruandis amicis, ualuit liberalitate: fuit in oculis: petiuit: est usus ratione, qua minima inuidia noui homines plurimi eosdẽ honores consecuti sunt. Nam quòd ais Cassi, nõ plus me Plancio debere, q̃ bonis omnibus, quòd ijs æque mea salus chara fuerit: ego me debere bonis omnibus fateor: sed etiam ijs, quibus ego debeo, boni uiri et ciues, ædilitijs comitijs, aliquid se meo nomine debere, Plãcio dicebant. uerum fac me multis debere, & in ijs Plancio: utrum igitur, me cõturbare oportet, an cæteris, cum cuiusq; dies uenerit, hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, dissoluere? quanquam dissimilis est pecuniæ debitio & gratiæ: nam qui pecuniam dissoluit, statim non habet id, quod reddidit; qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem &, qui refert, habet; &, qui habet, in eo ipso, quod habet, refert. neque ego nunc Plãcio desinam debere, si hoc soluero: nec minus ei redderem uoluntate ipsa, si hoc molestiæ non accidisset. Quæris à me Cassi, quid pro fratre meo, q mihi est charissimus, quid pro meis liberis, quibus nihil potest mihi esse iucundius, amplius, quàm pro Plãcio facio, facere possim: nec uides istorum ipsorum charitate ad huius salutẽ defendendam maxime stimulari me atque excitari: nã neque illis huius salute, à quo meam sciunt esse defensam, quid quam est optatius; & ego ipse nũquã illos aspicio, quin per hunc me his conseruatum esse meminerim, huiusq;

meriti in me recorder. Opimium damnatum esse comme=
moras, seruatorem ipsum Reip. Calidium adiungis, cuius
lege Q. Metellus in ciuitatem sit restitutus: reprehendis
meas pro Plancio preces, quòd nec Opimius suo nomine
liberatus sit, nec Q. Metelli Calidius. de Calidio tibi
tantum respondeo, quod ipse uidi: Q. Metellum Pium
Consulem Prætorijs comitijs petente Q. Calidio populo
R. supplicasse, cum quidem non dubitaret & Consul,
& homo nobilissimus, patronum illum esse suum, &
familiæ suæ nobilissimæ, dicere. quo loco quæro ex te,
num id in iudicio Calidij putes, quod ego in Plancij fa=
cio, aut Metellum Pium, si Romæ esse potuisset, aut pa=
trem eius, si uixisset, non fuisse facturum. nam Opimij
quidem calamitas utinam ex hominum memoria posset
euelli. uulnus illud Reip. dedecus huius imperij, turpitu=
do populi R. non iudicium putandum est: quam enim
illi iudices, si iudices, & non parricidæ patriæ nominan
di sunt, grauiorem potuerunt Reip. infligere securim,
quàm cũ illum è ciuitate eiecerũt, qui Prætor finitimo,
Consul domestico bello Remp. liberarat? At enim nimis
ego magnũ beneficium Plancio, et, ut ais, id uerbis exag=
gero. quasi uero me tuo arbitratu, & non meo gratum
esse oporteat. quod istius tantum meritũ, inquit? an quia
te non iugulauit? immo uero quia iugulari passus non
est. quo quidẽ tu loco Cassi etiã purgasti inimicos meos,
meæq; uitæ nullas ab illis insidias fuisse dixisti. posuit
hoc idem Laterensis. quam ob rem de isto paulo post plu
ra dicam. de te tantum requiro, utrum putes odium in
me mediocre inimicorum fuisse. quod fuit ullorum tan=
tum? requiro, utrum putes odium unquam barbarorum

tam immane ac tam crudele in hostem? an fuisse in ijs aliquẽ aut famæ metum, aut pœnæ, quorũ uidisti toto illo anno ferrum in foro, flãmam in delubris, uim in tota urbe uersari? nisi existimas, eos iccirco uitæ meæ pepercisse, ꝙ de reditu meo nõ timerent; & quenquam putas fuisse tam excordem, qui uiuis his, stãte urbe & curia, rediturum me, si uiuerẽ, non putaret. quam ob rem nõ debes is homo, & is ciuis prædicare, uitã meam, quæ fidelitate amicorũ conseruata sit, inimicorum modestia non esse appetitam. Respondebo tibi nũc Laterẽsis, minus fortasse uehementer, q̃ abs te sum prouocatus; sed profecto nec considerate minus, nec minus amice. nam primũ illud fuit asperius, me, quæ de Plancio dicerem, mentiri, & temporis causa fingere. scilicet homo sapiens excogitaui, quã ob rem uiderer maximis beneficij uinculis obstrictus, cum liber essem, & solutus. quid enim? mihi ad defendendũ Plãcium parum multæ, parũ iustæ necessitudines erant familiaritatis, uicinitatis, patris amicitiæ? quæ si nõ essent, uereor credo ne turpiter facerem, si hoc splendore, & hac dignitate hominem defenderẽ. fingenda fuit mihi iudices causa peracuta, ut ei, quẽ mihi debere oporteret, ego me omnia debere dicerẽ. at id etiã gregarij milites faciũt inuiti, ut coronam dent ciuicam, & se ab aliquo seruatos esse fateantur: non quo turpe sit protectum in acie hostiũ manibus eripi, (nam id accidere, nisi forti uiro, & pugnanti cominus, non potest) sed onus beneficij reformidant, ꝙ permagnum est alieno debere idẽ, quod parenti. ego, cũ cæteri uera beneficia etiã minora dissimulent, ne obligati esse uideantur; eo me beneficio obstrictũ esse ementiar, cui ne referri quidem

gratia posse uideatur? an hoc tu Laterensis ignoras? qui, cum mihi esses amicissimus; cũ uel periculum uitæ tuæ mecũ sociare uoluisses; cũ me in illo tristi, & acerbo luctu, atq; discessu nõ lacrymis solũ tuis, sed animo, corpore, copijs prosecutus esses; cũ meos liberos, & uxorem me absente tuis opibus auxilioq; defendisses: sic mecum semper egisti, te mihi remittere, atq; concedere, ut omne studium meum in Cn. Plancij honorẽ consumerẽ, ꝙ eius in me meritum tibi etiã gratum esse dicebas. nihil autem me noui, nihil temporis causa dicere, non ne etiã illa testis est oratio, quæ est à me prima habita in senatu? in qua, cũ perpaucis nominatim egissem gratias, quòd omnes enumerari nullo modo possent, scelus autẽ esset quẽquã præteriri; statuissemq; eos solũ nominare, qui causæ nostræ duces et quasi signiferi fuissent; in his Plancio gratias egi. reciteturq; oratio, quæ propter eius magnitudinẽ dicta de scripto est, in qua ego homo astutus ei me dedam, cui nihil magnopere debeam, & huius tanti officij seruitutẽ astringam testimonio sempiterno. nolo cætera, quæ à me mãdata sunt literis, recitare: prætermitto illa, ne aut proferre uidear ad tẽpus, aut eo genere uti literarum, quod meis studijs aptius, q̃ consuetudini iudiciorũ esse uideatur. Atq; etiã clamitas Laterensis: Quousq; ista, dicis? nihil in Crispio profecisti? absolutæ iam sunt preces tuæ. de Crispio mihi ne tu obijcies, quem ego de me bene meritum quia te teste cognoueram, te eodẽ auctore defendi? et ei dices, quousq;, quẽ negas, quod pro Crispio contenderit, impetrare potuisse? nam istius uerbi, quousq;, hæc poterat esse inuidia. datus est tibi ille, condonatus ille: non facis finem: ferre

non possumus. ei quidem, qui pro uno laborarit, & ipsum id nō obtinuerit, dici, quousq;, irridentis magis est, quàm reprehēdentis. nisi forte ego unus ita me gessi in iudicijs, ita & cū his, & inter hos uixi, is in causis patronus, is in Rep. ciuis & sum & semper fui, solus ut à te cōstituar, qui nihil à iudicibus debeā unquā impetrare. & mihi lacrymulam Crispiani iudicij obiectas: sic. n. dixisti, uidi ego tuā lacrymulam. uide, q̄ me uerbi tui pœniteat. non modo lacrymulam, sed multas lacrymas & fletum cum singultu uidere potuisti. an ego, qui meorū lacrymis me absente cōmotus, simultates, quas mecū habebat, deposuisset, meæq; salutis non modo nō oppugnator, ut inimici mei putarant, sed etiam defensor fuisset, huius in periculo non dolorem meum significarem? tu autem Laterensis, qui tum lacrymas meas gratas esse dicebas, nunc easdem uis inuidiosas uideri. negas Tribunatū Plancij quidquam attulisse adiumēti dignitati meæ: atque hoc loco (quod uerissime facere potes) L. Racilij fortissimi & constantissimi uiri diuina in me merita cōmemoras: cui quidem ego, sicut Plācio, nūquā dissimulaui me plurimum debere, semperq; præ me ferā: nullas enim sibi ille neq; cōtentiones, neque inimicitias, neque uitæ dimicationes nec pro Rep. nec pro me defugiēdas putauit. atque utinam, q̄ ego sum in illum gratus, tā licuisset per hominū uim, & iniuriam populi R. ei gratiam referri. sed si non eadem contendit in Tribunatu Plancius, existimare debes, non huic uoluntatē defuisse, sed me, cum iā Plancio deberem, Racilij beneficijs fuisse contentum. an uero putas iudices iccirco minus mea causa facturos, ꝙ me esse gratum crimineris? an, cum

populus R. illo S.C. quod in monumento Marij factum est, quo mea salus omnibus est gentibus cōmendata, uni Cn. Plancio gratias egerit, (unus enim fuit de magistra= tibus defensor salutis meæ, cui senatus pro me gratias agendas putauit) ei ego à me referendam gratiam non putem? atqui, eum cum uides, quo me tandem animo in te putas esse Laterensis? ullum esse tantum periculum, tantum laborem, tantam contentionem, quam ego non modo pro salute tua, sed etiā pro dignitate defugerem? quo quidem etiam magis sum non dicam miser, (natura quidem abhorret à uirtute uerbi) sed certe exercitus: nō quia multis debeo, (leue enim onus beneficij gratia) sed quia sæpe concurrit propter aliquorum de me meri torum inter ipsos contentiones, ut eodē tēpore in omnes uerear ne uix possim gratus uideri. sed ego hoc meis pon deribus examinabo, non solum quid cuique debeam, sed etiam quid cuiusq; intersit, & quid à me cuiusq; tem= pus poscat. agitur studiū tuū, uel etiam, si uis, existima= tio, laus, Aedilitas: at Cn. Plācij salus, patria, fortunæ. sal uum tu me esse cupisti: hic fecit, etiam ut esse possem. di stineor tamē, & diuellor dolore, & in causa dispari of= fendi te à me, doleo: sed mediusfidius multo citius meā salutē pro te obiecero, quàm Cn. Plancij salutem tradi= dero contentioni tuæ: etenim iudices cū omnibus uirtuti bus me affectū esse cupiam, tamē nihil est quod malim, quàm me & gratum esse, & uideri: hæc est enim una uirtus non solum maxima, sed etiam mater uirtutum omnium reliquarum. quid est pietas, nisi uoluntas gra= ta in parentes? qui sunt boni ciues, qui belli, qui domi de patria bene merentes, nisi qui patriæ beneficia me=

minerunt? qui sancti, qui religionum colentes, nisi qui meritam dijs immortalibus gratiam iustis honoribus, & memori mẽte persoluũt? quæ potest esse iucũditas uitæ, sublatis amicitijs? quæ porrò amicitia potest esse inter ingratos? quis est nostrũ liberaliter educatus, cui nõ educatores, cui nõ magistri sui, atq; doctores, cui nõ locus ille mutus, ubi ipse altus aut doctus est, cũ grata recordatione in mente uersetur? cuius opes tantæ esse possunt, aut unquam fuerunt, quæ sine multorũ amicorũ officijs stare possint? quæ certe, sublata memoria, & gratia, nulla extare possunt. equidẽ nil tã propriũ hominis existimo, quam non modo beneficio, sed etiã beneuolentiæ significatione alligari: nihil porrò tã inhumanum, tam immane, tã ferum, quam cõmittere, ut beneficio non dicam indignus, sed uictus esse uideare. quæ cũ ita sint, iam succumbam Laterensis isti tuæ orationi: in eo ipso, in quo nihil potest esse nimium, quoniã ita tu uis, nimium me gratum esse concedam: petamq; à uobis iudices, ut eum beneficio cõplectamini, quem qui reprehenderit, in eo reprehendit, quod gratum præter modum dicat esse: neque enim ad negligendam meã gratiam debet ualere quod dixit idem, uos nec nocentes, nec litigiosos esse, quo minus me apud uos ualere oporteret. quasi uero in amicitia mea nõ hæc præsidia, si qua forte sunt in me, parata semper amicis esse maluerim, quàm necessaria. etenim ego de me tantum audeo dicere, amicitiam meam uoluptati pluribus, quàm præsidio fuisse: neque uehementer uitæ meæ pœniteret, si in mea familiaritate locus esset nemini, nisi litigioso, aut nocenti. sed hoc nescio quo modo frequenter in me congessisti, sanéq; in eo creber fuisti,

te iccirco

te iccirco in locos causam coniјcere uoluisse, ne ego mea cõsuetudine aliquid de tensis misericordiæ causa dicerẽ, quod in aliјs Aedilibus ante fecissem. nõ nihil egisti hoc loco: nam mihi eripuisti ornamentũ orationis meæ. deridebor, si mẽtionem tensarum fecero, cum tu id prædixeris: sine tensis autem quid potero dicere? hic etiã addidisti, me iccirco mea lege ex isto ambitu traxisse, ut miserabiliores epilogos possem elicere. nõ uobis uideor cum aliquo declamatore, non causa laboris, & fori disputare? Rhodi enim, inquit, non fui: me uult fuisse. sed fui, inquit, putabam in Nicæis dictur ũ, bis in Bithynia. si locus haberet reprehẽsionis ansam aliquam, nescio cur se ueriorem Nicæam putes, q̃ Rhodum. si spectanda causa est, & tu in Bithynia summa cum dignitate fuisti, & ego Rhodi non minore. Nã ꝙ in eo me reprehẽdisti, ꝙ nimium multos defenderim: utinã & tu, qui potes, et cæteri, qui defugiunt, uellent me labore hoc leuare: sed fit uestra diligentia, qui in causis ponderandis omnes ferè repudiatis, ut ad nos pleræque confluant, qui miseris, & laborantibus nihil negare possumus. Admonuisti etiã, ꝙ in Creta fuisses, dictũ aliquod in petitione tua dici potuisse, me id perdidisse. uter igitur nostrum est cupidior dicti, ego'ne, qui, quod dici potuit, nõ dixerim, an tu, qui etiam ipse in te dixeris? te aiebas de tuis rebus gestis nullas literas misisse, ꝙ mihi meæ, quas ad aliquem misissem, obfuissent. quas ego mihi obfuisse nõ intelligo, Reip. uideo prodesse potuisse. sed sunt hæc leuiora: illa uero grauiora, atque magna, ꝙ meũ discessum, quẽ sæpe defleras, nũc quasi reprehendere, & subaccusare uoluisti: dixisti. n. non auxiliũ mihi, sed me auxilio defuisse.

ego uero fateor mehercule, ꝗ uiderim mihi auxilium nõ deesse, iccirco me illi auxilio pepercisse: quis.n.status, quod discrimẽ, quæ fuerit in Rep. tempestas illa, quis nescit? tribunitius me terror, an consularis furor mouit? decertare mihi ferro magnum fuit cum reliquijs eorũ, quos ego florentes, atque integros sine ferro uicerã. Consules post hominũ memoriã teterrimi, atque turpissimi, sicut & illa principia, & hi recẽtes rerum exitus declarant, quorum alter exercitum perdidit, alter uendidit; emptis prouincijs, à senatu, à Rep. à bonis omnibus defecerant. qui exercitibus, qui armis, qui opibus plurimum poterant, cum, quid sentirẽt, nesciretur, furialis illa uox nefarijs stupris, religiosis altaribus effœminata, secũ & illos & Consules facere acerbissime personabat. egentes in locupletes, perditi in bonos, serui in dominos armabãtur. aderat mecũ senatus, & quidẽ ueste mutata, quod pro me uno post hominũ memoriam publico consilio susceptũ est. sed recordare, qui tum fuerint Consulum nomine hostes, qui soli in hac urbe senatum senatui parere nõ siuerint, edictoq; suo nõ luctũ patribus cõscriptis, sed luctus indicia ademerint. aderat mecũ cũctus equester ordo: quem quidem in cõcionibus saltator ille Catilinæ Consul proscriptionis denunciatione terrebat. ac tota Italia conuenerat: cui quidem belli intestini, & uastitatis metus inferebatur. hisce ego auxilijs studentibus atq; incitatis uti me Laterẽsis potuisse cõfiteor: sed erat non iure, non legibus, nõ disceptando decertandũ, (nã profecto, præsertim tam bona in causa, nunquam, quo cæteri abundarũt, id mihi ipsi auxilium meum defuisset) armis fuit, armis, inquam, fuit dimicandum: qui-

bus à seruis, atq; à seruorum ducibus cædem fieri sena=
tus & bonorum, Reip. exitiosum fuisset. uinci autẽ im=
probos à bonis, fateor fuisse præclarũ, si finem eum uin=
cendi uiderem: quem profecto non uidebam: ubi enim
præsto fuisset mihi aut tam fortis Consul, q̃ L. Opimius,
q̃ C. Marius, q̃ L. Flaccus, quibus ducibus improbos ciues
Resp. uicit armatis; aut, si minus fortes, attamen tam
iusti, q̃ P. Mutius, qui arma, quæ priuatus P. Scipio sum=
pserat, ea Ti. Graccho interempto iure optimo sumpta
esse defendit? esset igitur pugnandum cum Consulibus.
nihil amplius dico, nisi illud: uictoriæ nostræ graues ad=
uersarios paratos, interitus nullos ultores esse uidebã. hi=
sce ego auxilijs salutis meæ si iccirco defui, quia nolui
dimicare, fatebor id quod uis, non mihi auxiliũ, sed me
auxilio defuisse: sin autem quo maiora studia in me bo
norum fuerunt, hoc ijs magis consulendũ, & parcẽdum
putaui, tu id in me reprehendis quod Q. Metello laudi
datũ est, hodieq; est et semper erit maximæ gloriæ: quẽ,
ut potes ex multis audire, qui tum affuerunt, inuictissi=
mis uiris, cõstat bonis cessisse; nec fuisse dubiũ, quin cõ=
tẽtione, & armis superior posset esse. ergo ille cum suũ,
nõ cum senatus factum defenderet, cum perseuerantiã
sententiæ suæ, non salutẽ Reip. retinuisset; tamen ob il=
lam constantiam, quæ illud uoluntarium uulnus acce=
pit, iustissimos omnium Metellorũ, & clarissimos trium
phos gloriæ laude superauit, ꝙ & illos ipsos improbissi=
mos ciues interfici noluit, &, ne quis bonus interiret in
eadem cæde, prouidit: ego tãtis periculis propositis, cum,
si uictus essem, interitus Reip. si uicissem, infinita dimi=
catio pararetur; cõmitterem, ut idem perditor Reip. no=

minarer, qui seruator fuissem? mortem me timuisse di=
cis. ego uero ne immortalitatem quidem contra Remp.
accipiendam putarem, nedum emori cũ pernicie Reip.
uellem. nã qui pro Rep. uitam reddiderunt, (licet me de
sipere dicas) nunquam mehercule eos mortem potius, q̃
immortalitatem assecutos putaui. ego uero si tum illo=
rum impiorum ferro ac manu concidissem, in perpetuũ
Resp. ciuile præsidium salutis suæ perdidisset. quin etiã
si me uis aliqua morbi, aut natura ipsa cõsumpsisset, ta
mẽ auxilia posteritatis essent imminuta, ꝙ peremptum
esset mea morte id exemplum, qualis futurus in me reti
nendo fuisset senatus populusq; R. an si unquam in me
uitæ cupiditas fuisset, ego mense Decembri mei Cõsula=
tus omnium parricidarum tela cõmossem? quæ, si uigin
ti quiessem dies, in aliorũ iugulũ Consulum recidissent.
quãobrem si uitæ cupiditas contra Remp. est turpis, cer=
te multo mortis cupiditas mea turpior fuisset cũ perni=
cie ciuitatis. Nam ꝙ te in Rep. liberum esse gloriatus
es, id ego & fateor, & lætor, & tibi etiam in hoc gratu
lor: ꝙ me autem negasti, in eo neque te, neque quenquã
diutius patiar errare. nã si quis iccirco aliquid de liber=
tate mea diminutum putat, ꝙ nõ ab omnibus eisdem, à
quibus antea solitus sum dissentire, dissentiam: primũ, si
bene de me meritis grãtũ me præbeo, nõ desino incurre
re in crimẽ hominis nimiũ memoris, nimiumq; grati: sin
autem sine ullo Reip. detrimento respicio etiã aliquãdo
salutem tum meam, tum meorum, certe non modo non
sum reprehendendus, sed etiam, si ruere uellem, boni ui
ri me, ut id ne facerem, rogarent: res uero ipsa publica si
loqui posset, ageret mecum, ut, quoniam sibi seruissem
semper,

ſemper,nunquã mihi,fructus autem ex ſeſe nõ,ut opor
tuiſſet,lætos,& uberes,ſed magna acerbitate permixtos
tuliſſem ; ut iam mihi ſeruirem,conſulerẽ meis; ſe non
modo ſatis habere à me, ſed etiã uereri,ne parum mihi
pro eo,quod tum à me haberet,reddidiſſet.quid,ſi horũ
ego nihil cogito,& idem ſum in Rep.qui fui ſemper:ta
mẽne tu libertatem requires meã ? quã tu ponis in eo,
ſi ſemper cũ ijs,quibuſcum aliquando cõtendimus,depu
gnemus.quod eſt lõge ſecus : ſtare enim omnes debemus
tãquã in orbe aliquo Reip.qui quoniam uerſetur,eã de
ligere partem debemus,ad quã nos illius utilitas,ſalusq;
conuerterit.ego autẽ Cn.Pompeium, non dico auctorẽ,
ducem,defenſorem ſalutis meæ,(nam hæc priuatim for
taſſe officiorum memoriã,& gratiam quærunt)ſed di=
co hoc, quod ad ſalutem Reip.pertinet:ego eũ nõ tuear,
quem omnes in Rep. principem eſſe concedunt ? ego C.
Cæſaris laudibus deſim,quas primum populi R.nũc etiã
ſenatus,cui me ſemper addixi,plurimis atq; ampliſſimis
iudicijs uideã eſſe celebratas ? tum hercule me confitear
non iudicium aliquod habuiſſe de Reip.utilitate,ſed ho
minibus amicum aut inimicum fuiſſe. an cũ uideã na=
uem ſecundis uentis curſum tenentẽ ſuum , ſi nõ ea eũ
petat portum,quẽ ego aliquando probaui,ſed alium nõ
minus tutũ atq; tranquillũ:cum tempeſtate pugnẽ perĩ
culoſe potius,q̃ illi,ſalute præſertim propoſita,obtempe=
rem & paream ? neque.n.inconſtantis puto, ſententiã
tãquã aliquod nauigium, atque curſum ex Reip.tempe
ſtate moderari.ego uero hæc didici,hæc uidi,hæc ſcripta
legi;hæc de ſapientiſſimis & clariſſimis uiris & in hac
Rep.et in alijs ciuitatibus monimẽta nobis literæ prodide

runt;nõ ſemper eaſdẽ ſententias ab iiſdem,ſed quaſcũq; Reip. ſtatus,inclinatio temporum, ratio cõcordiæ poſtu=laret,eſſe defendendas.quod ego & facio Laterenſis,& ſemper faciam,libertatemq́;,quã in me requiris, quam ego neq; dimiſi unquã,neque dimittã,nõ in pertinacia, ſed in quadã moderatione poſitã putabo. Nunc ue=nio ad illud extremum,quod dixiſti,dum Plancij in me meritũ uerbis extollerem,me arcem facere ex cloaca,la=pidemq́; è ſepulcro uenerari pro deo : neque enim mihi inſidiarũ periculum ullum,neq; mortis fuiſſe.cuius ego temporis rationem explicabo breuĩ,neque inuitus: nihil enim ex meis eſt temporibus,quod minus peruagatum, quodq́; minus aut mea cõmemoratione celebratum ſit, aut hominibus auditũ atque notum.ego enim Lateren=ſis ex illo incendio legũ,iuris,ſenatus,bonorum omnium cedens,cum mea domus ardore ſuo deflagrationẽ urbi, atq; Italiæ toti minaretur,niſi quieuiſſem ; Siciliã peti=ui animo,quæ & ipſa erat mihi,ſicut domus una,cõiũ=cta,& obtinebatur à C.Virgilio,quo cũ me uno uel ma xime cum uetuſta amicitia,tum mei fratris collegia, tũ Reſp. ſociarat.uide nunc caliginem temporum illorum. cũ ipſa penè inſula mihi ſeſe obuiam ferre uellet,Prætor ille eiuſdem Tribuni pl. concionibus propter eandem Reip.cauſam ſæpe uexatus,nihil amplius dico,niſi,me in Siciliam uenire noluit.quid dicam ? C.Virgilio,tali ciui & uiro,beneuolẽtiam in me, memoriam cõmuniũ tem porum,pietatem,humanitatem,fidem defuiſſe?nihil ui=delicet eſt eorum: ſed quam tempeſtatem nos uobiſcum non tuliſſemus, metuit ut eam ipſe nõ poſſet opibus ſuis ſuſtinere.tũ conſilio repente mutato, iter à Vibone Brũ=

dusium terra petere contendi: nā maritimos cursus præ cludebat hiemis magnitudo. cum omnia illa municipia, quæ sunt à Vibone Brūdusiū, in fide mea iudices essent, iter mihi tutum multis minitantibus magno cū suo me tu præstiterunt. Brūdusiū ueni, uel potius ad mœnia ac=cessi: urbem unam mihi amicissimam declinaui: quæ se uel potius excindi, quàm è suo complexu ut eriperer, facile pateretur. in hortos me M. Lenij Flacci cōtuli: cui cū omnis metus, publicatio bonorum, exilium, mors pro=poneretur, hæc perpeti, si acciderent, maluit, quàm custo diam mei capitis dimittere. huius ego, & parentis eius prudentissimi atq; optimi senis, & utriusq; filiorū ma=nibus in naui tuta ac fideli collocatus, eorumq; preces et uota de meo reditu exaudiens, Dyrrhachium, quod erat in fide mea, petere cōtendi. quò cū uenissem, cognoui, id quod audieram, refertam esse Græciam sceleratissimorū hominū ac nefariorū, quorum impium ferrum, ignesq; pestiferos meus ille Cōsulatus è manibus extorserat: qui antequam de meo aduentu audire potuissent, cum tum abessent, aliquorū dierū uiam in Macedoniam, ad Plan=ciumq; perrexi. hic uero simul atque me mare transisse cognouit, audi atq; attende Laterensis, ut scias quid ego Plancio debeam, confitearęq; aliquando, quod faciam, me & grate, & pie facere, huic, quæ pro salute mea fe=cerit, si minus profutura sint, obesse certe non oportere: nam simul ac me Dyrrhachium attigisse audiuit, statim ad me, lictoribus dimissis, insignibus abiectis, ueste muta ta profectus est. ò acerbam mihi iudices memoriam tem poris illius & loci, cum hic in me incidit. complexus est, conspersitq; lacrymis, nec loqui præ mœrore potuit. ò

rem cum auditu crudelẽ, tum uiſu nefariã : ò reliquas omnes dies noctesq; eas , quibus iſte à me non recedens Theſſalonicam me in Quæſtoriumq; perduxit . hic ego nunc de Prætore Macedoniæ nihil dicã amplius, niſi eũ & ciuem optimum ſemper,& mihi amicum fuiſſe,ſed eadẽ timuiſſe quæ cæteros ; Cn.Plancium fuiſſe unum, nõ qui minus timeret,ſed,ſi acciderent ea,quæ timerentur,mecum ea ſubire,& perpeti uellet. qui,cum ad me L.Tubero meus neceſſarius,qui fratri meo Legatus fuiſſet,decedẽs ex Aſia ueniſſet,easq; inſidias,quas mihi paratas ab exulibus coniuratis audierat,animo amiciſſimo detuliſſet ; in Aſiã me ire propter eius prouinciæ metũ, & cum meo fratre necis inſidias cõparatas non eſt paſſus. ui me inquam Plancius & complexu ſuo retinuit, multosq; menſes à capite meo nõ diſceſſit,abiecta quæſtoria perſona,comitisq; ſumpta.ò excubias tuas Cn.Plãci miſeras,ò flebiles uigilias,ò noctes acerbas, ò cuſtodiã etiam mei capitis infelicem,ſi quidem ego tibi uiuus nõ proſum , qui fortaſſe mortuus profuiſſem : memini.n. memini,neq; unquam obliuiſcar noctis illius, cũ tibi uigilanti,aſſidẽti,mœrenti uana quædã miſer atque inania,falſa ſpe inductus pollicebar ; me,ſi eſſem in patriã reſtitutus,præſentem tibi gratiam relaturum;ſin autem uitam mihi ſors ademiſſet, aut uis aliqua maior reditũ peremiſſet,hos,hos(quos enim ego tũ alios animo intuebar ?) omnia tibi illorũ laborum præmia pro me perſoluturos. quid me aſpectas ? quid mea promiſſa repetis ? quid meã fidẽ imploras? nihil tibi ego tum de meis opibus pollicebar,ſed horum erga me beneuolentiã promittebam:hos pro me lugere,hos gemere,hos decertare pro

meo capite uel uitæ periculo uelle uidebam: de horũ de ſiderio, luctu, querelis quotidie aliquid tecum ſimul au diebam: nunc timeo, ne nihil tibi præter lacrymas queã reddere, quas tu in meis acerbitatibus plurimas effudi= ſti: quid.n. poſſum aliud, niſi mœrere? niſi flere? niſi te cũ mea ſalute complecti? ſalutem tibi ijdem dare poſſunt, qui mihi reddiderunt. huc exurge tamen quæſo: retine= bo, & complectar, nec me ſolum deprecatorem fortuna rum tuarnm, ſed comitem ſociumq; profitebor: atq;, ut ſpero, nemo erit tam crudeli animo, tamq; inhumano, nec tam immemor meorum, non dicam in bonos merito rum, ſed bonorum in me, qui à me mei ſeruatorẽ capi= tis diuellat ac diſtrahat. non ego meis ornatũ beneficijs à uobis deprecor iudices, ſed cuſtodem ſalutis meæ: non opibus contendo, non auctoritate, non gratia, ſed preci= bus, ſed lacrymis, ſed miſericordia: mecumq; uos ſimul miſerrimus & optimus obteſtatur parens, & pro uno fi lio duo patres deprecamur. nolite iudices per uos, per for tunas ueſtras, per liberos inimicis meis, ijs præſertim, quos ego pro ueſtra ſalute ſuſcepi, dare lætitiam, gloriantibus uos iam oblitos mei, ſalutiſq; eius, à quo mea ſalus con= ſeruata eſt, hoſtes extitiſſe: nolite animum meum debili tare tum luctu, tum etiam metu commutatæ ueſtræ uo luntatis erga me: ſinite me, quod uobis fretus huic ſæpe promiſi, id à uobis ei perſoluere. teq; C. Flaui oro, & ob teſtor, qui meorum conſiliorum in Conſulatu ſocius, peri culorum particeps, rerum, quas geſſi, adiutor fuiſti, meq; non modo ſaluum ſemper, ſed etiã ornatum, florẽtemq; eſſe uoluiſti; ut mihi per hos cõſerues eum, per quẽ me tibi, & his cõſeruatũ uides. plura ne dicam, tuæ me etiã

lacrymæ impediunt, uestræq; iudices, non solum meæ: quibus ego magno in metu meo subito inducor in spem, uos eosdem in hoc conseruando futuros, qui fueritis in me; quoniam istis uestris lacrymis de illis recordor, quas pro me sæpe, & multum profudistis.

aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm
nn oo pp qq rr ss tt uu xx yy zz
AA BB CC DD EE FF GG HH
II KK LL MM.

Omnes quaterniones præter xx MM quinterniones.

APVD ALDI FILIOS.

VENETIIS, M. D. L.

Viuat in æternum librum qui possidet istu.
Et soli Dño seruiet iste suo.
Qui manibus rapidis libru furaberit istu,
Expectet furcas, premia digna sui.
Franciscus Iannellius
Cortonensis

ALDI
FILII

